

008
V-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

ab

81,88

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

10

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544718

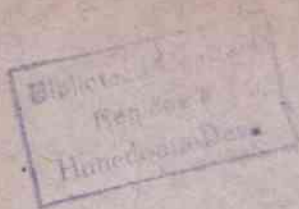
ANUL VI—OCTOMBRIE

1 9 5 3

24

* P / 5 4 4 7 1 8 *

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
ZAHARIA STANCU: Florile pământului (povestire)	5
★	
AURORA CORNU: Studenta (poem)	56
★	
CAMIL PETRESCU: Un om între oameni (Roman, II)	71
★	
RADU BOUREANU: Băteau atâtca flamuri	152
SUZANA DELCIU: Macaragiul	153
★	
NICOLAE TĂUTU: Torente (piesă în 3 acte)	156
★	
EMIL ISAC: Mărioara; Trei pionieri	198
★	
SILVIA ANDREESCU și THEODOR MĂNESCU: Simeon Albac (piesă în 4 acte)	202
★	
LETIȚIA PAPU: Clubul	246
CRISTIAN SÂRBU: Consacrare	248
IOAN MEIȚOIU: Cântecul privighetorilor	250

PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST

MIHAI GAFIȚA: Drumul creației lui Eusebiu Camilar	253
---	-----

DISCUȚII

REMUS LUCA: Intențiile au fost bune	278
---	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

PETRU DUMITRIU: Un prozator autentic	280
EMMA BENIUC: Viața și opera lui Turgheniev	288

NOTE

IOAN HOREA: Note despre o poezie	318
--	-----

FLORILE PĂMÂNTULUI

Trei într'o luntre lunecam pe decindea Dunării la vale. Nu era nevoie de mare osteneală, numai de ținut cârma. O ținea bărbosul, nenea Laios Oprișor. Din când în când, mai mult ca să se afle în treabă, Pavel ridica lopețile, le pogora și le înfigea adânc, opintindu-se din băerile inimii, în clipocitoarea apă vânată-gălbuie. Atunci, pentru o clipă, luntrea, svâcnind, întrecea fuga undelor cu crestele înflorite de clăbuci albi de spumă. Pe urmă luntrea își relua iarăși alergarea ușor legănată.

— Dacă am fi putut s'o ținem mereu pe sfoara apei, poate că până spre seară am fi ajuns la Giurgiu...

Nu aveam cum s'o ținem mereu pe sfoara apei. Pe acolo pe unde Dunărea era mai adâncă și șuvoaiele mai clocotitoare, umblau vapoare târînd după ele lungi șleपुरi pântecoase negre, burdușite cu grâu ori cu porumb.

— Tot cară nemții bucatele de pe la noi... Și bucatele parcă nu se mai isprăvesc...

— Nu se mai isprăvesc.

Glasurile noastre vădeau, pentru cine le-ar fi ascultat, mîhnire și ciudă. Prin apropiere nu era nimeni să ne audă. Numai apa pe care pluteam: Și lumina învăluitoare și dulce a soarelui. Vorbeam între noi, să ne treacă urâtul... Rar vorbeam. Mai mult ne aminteam în gând.

Încă dinspre sfârșitul verii lui 1914, decum se auzise c'a început marele război, negustorii de grâu și de porumb, — cerealiștii, cum li se spunea —, prinseseră a înota în bani mai abitir decât înainte.

— Acum nu mai cumpărăm cereale pentru neamț. Cumpărăm pentru englez. Englezul, om bogat, negustor, nu cine știe ce fleac, terchea-berchea, plătește mai bine și cu aur curat, — lire sterline.

— Dar ce nevoie are englezul de grâul nostru? Sunt ani, dacă nu zeci de ani, decând n'a mai cumpărat dela noi grâu.

— N'are nicio nevoie, că nu-i trebuie. Apoi, chiar dacă i-ar crăpa buza și-ar vrea să-l ridice, n'ar avea cum. Drumurile de uscat sunt închise și sunt închise și drumurile de apă. Bubuie pretutindeni tunul. Numai la noi tace chitic. Cât o mai tace...

— Atunci?

— Îl cumpără ca să-l ia neamțului de sub nas... Și-l lasă pe loc.

— E și asta o socoteală.

— Și încă una bună de tot. Când s'o sfârși războiul, — și numai Dumnezeu știe cât o mai fi până la pace, — o să bîntuie prin lume foamete, nu glumă. Englezul o să vie să-și ridice grâul și o să-l vîndă cu preț îndoit, poate întreit.

De câte ori îi auzisem sporovăind așa, la noi la Omida, pe grecii mișiți de grâne, mi se făcuse și lehamite...

Prin gări, lângă magaziile vechi, se ridicaseră în grabă, ca din pământ, magazii noi, mult mai încăpătoare. Negustorii le umpluseră curând pe unele cu grâu, pe altele cu orz ori cu secară, cu ovăz ori cu porumb și le puseseră zăvoare grele și mari, cât căldărușa, la uși. Recolta pe trei veri, care altădată lua drumul străinătății, zăcea acum dealungul liniilor ferate prin gări, în magaziile care, șubred acoperite și nedibaci închegate, începuseră a se dărăpăna.

În toamna târzie a lui 1916, oștile nemțești, călite în focul războiului și până în dinți înarmate, rupseseră frontul Carpaților și frontul Dunării și cotropiseră țara până la marginea de jos a Moldovei și până la Sulina. Prada peste care căzuseră aceste oști lihnite și hulpave întrecuse toate socotelile, și toate așteptările le întrecuse.

În retragerea învălmășită și tragică a trupelor noastre, nimeni nu se gândise să dea foc acestor magazii. Fără nicio zăbavă, nemții puseseră să se încarce grâul cumpărat de englezi în trenuri nesfârșit de lungi și-l trimiseseră în țara lor. De prin Dobrogea și de prin silozurile porturilor dunărene, cu depozite uriașe, îl mai adunau încă și-l porneau în sus, cu șlepurile, spre inima cu tot mai puțin sânge și mai rare bătaii, a Germaniei.

Ne întâlneam mercur cu vapoare trăgând după ele șlepurile. A trebuit deci, dela un timp, să ne păstrăm mereu pe margine, să ocolim stuhărișuri înalte, să ferim țărmurile ostroavelor. Soarele, urcând, scâldea întinderile nesfârșite de ape și pământuri în lumină puternică de vară.

Mirosea a frunziș verde și crud și a grâu dat în copt, când ajungeau până la noi adieri dinspre câmpurile care se întindeau dela țărm până dincolo de zare.

— Ostrovul lupilor...

În sfârșit, lui nenea Laios Oprișor i se deslega iarăși limba.

Ne strecuram pe o trambă leșietică și stătută de apă, pe lângă un ostrov copleșit de sălcii bătrâne, cu trunchiuri vechi, pline de scorburile. Se auzea, prin limpezimea văzduhului, zumzet bogat de albine.

— Acum nu se mai află picior de lup în ostrov. Au fost în vechime. Multe au fost în vechime, care nu mai sunt astăzi. Dar albinele au rămas. Scorburile sunt pline ochi cu faguri de miere. Când era pace, spre toamnă, treceau rumânii din Lacrima, călări pe butuci, pe furiș, și-o mai adunau. Acum e oprit. Toate sunt oprite. „Verboten“. Au s'o strângă nemții. Au să ia și albinele să le trimeată la ei acasă. Rod totul, ca lăcustele... Bucate, vite, lână, miere, lemn... Bașca de ce smulg din adâncul pământului... Și ce ne lasă? Pielele de pe noi... Cât ne-or mai lăsa și pieile de pe noi...

Când era pace... Cuvintele sună dulce în auzul nostru, până la care de atâta timp nu ajung decât porunci strașnice și sudalme, știri despre bătaii și jafuri, schingiuri, schilodiri și omoruri. Când era pace! Parcă niciodată n'a fost pace!

Amintirea timpului de pace în lume se deslănează, se stinge și se pierde într'un trecut care ne pare din ce în ce mai îndepărtat...

Războiul bântuia cu furie la hotarul de jos al Moldovei. Era departe de noi războiul. Nu se auzeau împușcături. Nu se auzea nici mugetul lung și greu al tunurilor. Însă urmele luptelor care avuseseră loc pe aici pe lângă Dunăre se vedeau la tot pasul: sate pârjolite, tunuri sparte, chesoane rupte și răsturnate, gropi și tranșee părăsite, pe marginile cărora răsăriseră și crescuseră înalți ciulini cu moțul albăstriu-roșcovan, morminte purtând în vârful

orucii de lemn necioplit o capelă de rezervist român ori o chivără nemțească largă și turtită ca un cean.

Frontul se rupsese întâi în munți, pe Jiu și pe Olt, și când armatele noastre flămânde, desnădăjduite și zdrențuite se retrăgeau deaivalma și în grabă, nemții, cu nimic supărați pe frontul din Balcani, atacaseră cu vigoare de pe malul bulgăresc Dunărea păzită de o subțire pânză de rezerviști și o trecuseră pe bacuri și pe poduri plutitoare întinse peste noapte.

— Au fost lupte și în Ostrovul Lupilor. Se găseau aici, în bordee, niște prăpădiți de soldați bătrâni cu două tunuri vechi. I-au tocat nemții cu mitralierele până la unul. Mult sânge a văzut Dunărea.

Pavel a tras mai des la lopeți, mai cu nădejde, până am atins din nou cursul apei.

Malul bulgar al Dunării e înalt și pietros. Pe alocuri, pe lângă apă, acolo unde râpa e mai roasă, mai depărtată de mal, oamenii au clădit un cătun, un sat, un orașel. Case mărunte, sărăcăcioase, mai curând colibe înfățișând sărăcia; uliți strâmbe, acoperite de praf alb, văros, — o turlă turtită de tristă biserică; un țuguat minaret.

Și acum mai viețuiesc pe pământul bulgar turci cu cealma, cu șalvari, turcoaice înfășurate în feregele, cu fața acoperită de nu li se văd decât migdalele negre și piezișe ale ochilor... Dar turcii nu mai au conace și nici cai și nici iatagane. I-a istovit și mâncat și pe ei sărăcia...

S'a înălțat din stuhuri și sboară, aproape de tot, pe deasupra capetelor noastre, o lișită. Are trupul gras, greoi, abia o țin aripele. Pe alături, ca o săgeată, trece pescărușul cu pântec alb.

— Lasă pasărea urmă'n văzduh când sboară?

— Nu, nu lasă, nene Oprișor...

— Nici luntrea pe apă...

— Nici bărbatul în...

— Pavele!

Pavel râde ce râde; apoi tace.

Bine c'am mai văzut un om râzând. De mult n'am mai văzut un om râzând.

Mă plec puțin într-o parte și mă joc cu mâna prin apele vinete-gălbui ale Dunării. Duc mâna udă la obraz. Apa e căldică. Incep să murmur, ca în copilărie când găseam un melc în iarbă și-l luam în palmă:

Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne bourești,
Și te du la Dunăre
De bea apă tulbure,
Și te du la baltă
De bea apă caldă,
Și te suie pe buștean
Și mănâncă leuștean...

— Și melcul scotea coarne?

— Da, scotea coarne. Și atunci îl puneam în iarbă. Și mă uitam la el cum merge purtându-și căsuța lucioasă și răsucită în spinare și lăsând în urmă o dâră albă, ca de argint, — semnul scurtei lui treceri prin lumina acestei vieți și prin pulberea acestei lumi.

Dacă m'aș despuia și m'aș arunca în Dunăre aș putea, un timp, să mă țin după luntre. Pe urmă, cuprins de oboseală, m'aș apuca de marginea luntrei, m'aș urca încet, cu băgare de seamă în ea, să n'o răstorn. Aș dărdâi

puțin de frig până m'aș usca. M'aș uita să văd dacă am lăsat vreo urmă în apă. Zadarnic m'aș uita. Nici cât melcul... Trecem prin viață cum am trece printr'o mare apă. Nu lăsam urme. Sau dacă totuși lăsam urme, ele sunt slabe, ușor le șterge timpul.

— Darie, cine te-a învățat să gândești așa? Omul lasă urme în trecerea lui pe fața pământului și urmele sunt trainice și biruiesc timpul...

— Nimeni... Eu singur...

Luntrea aleargă. Au rămas în urmă vapoarele cu șleपुरi. Nu mai vedem altele în zare. Pavel trage la lopeți. Nenea Laios Oprișor fumează și fumul pipei lui se spulberă, se pierde în văzduh cât ai clipi din ochi.

— Cât e de veche Dunărea?

— Cine poate să știe? Numai Dumnezeu! Poate e tot așa de veche ca și pământul...

Oamenii au ridicat pe maluri așezări. Uite-le! Și mai uite: păduri și zăvoaie, bălți acoperite cu lintiță verde, stuhărișuri care au început să bată în galben, deși toamna e încă departe și în care, dacă pătrunzi adânc fără să le cunoști bine, poți să te și pierzi. Deasupra, boltit, acelaș cer albastru, amestecat de înalt. Il sfâșie un cârd de berze albe cu picioarele roșii și sus, sus de tot plutește un balon lung ca o țigare și fumuriu — un zepellin, merge spre Răsărit, spre front... Înainte de a ocupa nemții o jumătate și mai bine de țară, venea o arătare de-astca noaptea, din Bulgaria, și arunca bombe asupra Bucureștilor. A murit multă lume nevinovată...

— Războiul aduce moarte...

Oamenii au împodobit malurile Dunării, din cele mai vechi timpuri, cu sate și orașe. Și tot oamenii, războindu-se unii cu alții, le-au pârjolit, le-au pustiit.

Oamenii au umplut pământul cu flori și livezi și tot oamenii au umplut pământul cu morminte.

— Noi, Oprișorii, suntem de neamul nostru de dincolo de munți, din Ardeal. Pogoram toamna cu oile la iernat prin părțile astea, în balta Dunării. Așa pomenisem din moși-strămoși. Am pierdut oile într'o iarnă, — a dat gălbcaza în ele, — am sărăcit și ne-am pripășit pe lângă apă. Din oameni ai munților și ai plaiurilor am devenit oameni ai apelor. Se poate trăi și din apă, dar acum și pescuitul ne-a fost oprit. Ei, Doamne, Doamne...

Am rupt în trei o bucată de pâine și ne-am astâmpărat foamea. Nu s'au mai văzut berzele. Zepellinul fumuriu s'a pierdut spre Răsărit, în albastrul cerului. Peste luntrea noastră s'a lăsat tăcerea. Auzeam numai clipocitul apei și numai rarele lovituri în apă ale lopeților, mânuite cu lene de Pavel.

Mi s'a părut atunci, cum mi se mai păruse și alteori, că sunt singur pe lume. Și mi s'a părut mai ales că mă aflu singur pe acele ape nesfârșite, între malul înalt și pietros al Bulgarici și între bălțile uriașe ale celuilalt mal, de care ne țineam cât puteam mai aproape.

Dincolo de bălți se ridica în pantă ușoară câmpul pe care îl știam și mai nesfârșit, însemnat pe alocuri de ghergane și de măguri rotunde, în care poveștile venite din bătrâni spun că s'ar afla îngropați, călări pe sirepii lor, regii semințiilor nomade care au hălăduit cândva pe aci, cu hoardele lor. Ei mai poartă și acum, deveniți albe schelete în topire, în adâncile morminte, scuturi și săbii de aur, arcuri de aur și săgeți de aur cu vârful muiat în venin verde de viperă.

În clătinarea luntrei trecuse demult amiaza și demult trecuse chindia. Se lăsase asfințitul. Fața apelor gălbui-roșietice, o mână nevăzută o stropise cu praf de aur vechi.

De peste câmpurile bulgare se înălțase — când oare? — o lună spălăcită, de var. Dincolo de stuhuri se ridicau șuvițe subțiri de fum albastru, neclintite ca niște sfori care se desfășurau de pe ascunse gheme, în sus. Focurile, atâtea pentru alungarea roiurilor de tântari, nu se vedeau.

Am simțit atunci dorința sălbatecă despicându-mi pieptul ca ascuțișul unei securi: ca apele să se oprească din mersul lor și pe o Dunăre împietrită să se oprească împietrită pentru totdeauna și luntrea. Voiam ca soarele mic și roșu să rămână culcat pe buza orizontului și să nu mai apună. Râvneam să sorb îndelung cu ochii aceste frumuseți cu care nu aveam să mă mai întâlnesc.

Fiecare răsărit de soare e altfel și fiecare amurg e altfel, după cum altfel e fiecare zi și altfel fiecare noapte. După cum altfel e fiecare clipă.

Dar luntrea alcargă înainte domol, Dunărea alcargă înainte către marea cea mare. Timpul alerga și el înainte spre țâmul rămas neatins până și de vis ori de gând.

Am închis ochii și pentru câteva clipe mi-au răsărit în față lumi vechi, de mult trecute pe alte tărâmurii. Iată Dunărea, Dunărea asta și nu alta, — pentru că numai făpturile vii trec și se topesc în țărână, dar apele rămân mereu și mereu aceleași, — îmbrăcată într'un amurg albăstriu. Făpturi vâjnoase, îmbrăcate în piei de oaie, cu sulii lungi de lemn, ascuțite la vârf, mai curând niște țapuse, cu arcuri și săgeți, stau la pândă în stuhuri și se uită cum pe malul celălalt aprind mari focuri de tabără armii străine. Sunt bărboși străinii și înfășurați până la călcăie în straițe brodate. Au venit de departe, de peste Helespont. În spatele stuhurilor în care stau ascunși la pândă și încordați băstinașii, se întind șesuri acoperite de păduri milenare și luminișuri, unde grâul, semănat în urma plugului cu tăiș de piatră și tras de un singur bivol, a crescut atât de înalt, că abia se vede deasupra spicelor căciula ușor turtită a călărețului și vârful de os al sulitei. Prisăcile sunt atât de multe, că dacă te-ai apuca să le golești știubeiele, ai putea alcătui uriașe movile de faguri din care, strivite, mierea dulce și galbenă ar curge gărlă. Scorburile sălcilor zumzăie și ele de albine. Pe gurile gârlelor sunt adăpostite lotci din groși bușteni de salcie, scobiți, colibe de pe cari și năvoade întinse în bulumaci la uscat, împletite din fire aspre de cânepă. Bărbații cu piei de oaie pe spate au ochii ageri ca ai uliilor. Ei văd dincolo de apă, lucind în sclipirile amurgului, straițele ciudate ale năvălitorilor, coifurile lor, sulitele lor de metal, săbiile lor late. Se adună, țin sfat, și socotesc. Năvălitorii nu pot fi doborâți pieptiș, aici, pe malul apei. Sunt mulți ca frunza și ca iarba și armele lor îi fac aproape de neînvins la câmp deschis. Trebuie să lăsați să treacă în voie apa, apoi atrași în adâncurile codrilor și loviți pieziș, sfărtecați până la unul.

Cojoacele de berbec și sulitele de lemn cu vârf de os au pierit. Lotcile de bușteni scobiți au fost acoperite cu mâl, vârșile și năvoadele au fost ascunse, colibe aprinse. Persii lui Darius Histaspe n'au aflat în fața lor umbă de om, a doua zi, când au trecut pe poduri plutitoare Dunărea. Câți, după luni de rătăcire prin pădurile care le trimeteau moarte din fiecare copac, au mai văzut țâmul acesta, la întoarcere? Și câți au ajuns la cel de dincolo?

Au apărut iarăși pe malul Dunării bărbații cu piei de berbec pe umăr. Au ridicat din papură și nuiele alte colibe. Au scos buștenii scobiți din nămol, vârșele și năvoadele din hățișuri, bivoli de smoală din miez de codru. S'au văzut iarăși pe înserat șuvițe albastre de fum ridicându-se spre slăvile neclintite și focuri licărind în întuneric. S'au auzit din nou chiote de biruință și cântece de bucurie.

Și pământul, îngrășat cu trupurile năvălitorilor, a căpătat parcă mai multă vlagă, și a crescut mai înalt grâul...

Au trecut în sbor liniștit pe lângă luntre, de parcă nici nu ne-au văzut, perechi de lopătari albi aurii. S'a strecurat pe alături un șarpe lung, cenușiu, de apă. Trei libelule albastre au încercat fața neliniștită a apei.

Erau de atunci, din vechime, și făceau parte din majestuoasa vedenie a îndepărtatului și totuși a atât de apropiatului trecut? Erau de acum? N'am știut nici atunci și cu atât mai puțin aș putea să știu astăzi...

Brocartul de aur vechi al amurgului a început a prinde umbre subțiri, albastrii....

Și pe malul celălalt, înalt și pietros, acoperit cu iarbă țepoasă, s'au făcut văzute alte armii: oameni cu chipuri rase și cu părul tăiat scurt deasupra umerilor și a cefei, cu pieptare de zale și cu haina scurtă ca o fustane până deasupra genunchilor, cu încălțări cu vârful întors în sus, cu scuturi rotunde și cu sulii neobișnuit de lungi. Aveau și cai cu șei și cu frâie de argint, care parcă în fumuriul amurgului aruncau flăcări roșii pe nări. Pe malul lângă care mă aflu, în încremenirea serii, răsărise ca din pământ un oraș cu străzi înguste și întortocheate, cu case albe, cu ferestre țesite, acoperite cu stuf. Bărbații care se adunau la chemări de sunete de corn de bivol în piața din mijlocul orașului, nu mai purtau pe spate piei de berbec, ci sumane de lână seacă. Erau înarmați cu sulii de fier și cu tesace scurte și grele. Și purtau mustăți groase cu vârfurile lăsate în jos și chici lungi le băteau umerii. Și parcă toți aveau ochii albaștri. Femeile înfășurate în fote, cu cămăși cu mâneci largi, râurate, și capetele acoperite cu tulpăne, își strângeau pe lângă ele copiii, așa cum își strânge cloșca puii, sub aripi, când simte prin apropiere sborul răpitoare.

În timp ce bărbații orașului adună femeile și copiii și pornesc în alai spre poala apropiatei păduri, pe celălalt mal se fac pregătiri de trecere a apei cu luntre legate una de alta.

La marginea apei are loc o luptă scurtă. Falanga fiului lui Filip Machedonul rupe rândurile apărătorilor. Orașul e jefuit și aprins. Până la cer urcă flăcările înroșind slăvile. Falanga se apropie de pădure și nu cutează să pătrundă în hățișurile ei din care încep să sboare, ca niște stoluri de sturzi repezi, săgețile. Drumul de întoarcere spre Dunăre e însemnat cu trupuri...

Pe mal s'au aprins focuri. În pânza serii, mai subțire decât pânza păianjenului, au apărut alte arătări, — ostașii încoifați, scurți, cu fața lată, aproape fără gât, ai Romei. Ridică cetăți și case. Construiesc drumuri de cărămidă și așezări ca pentru totdeauna. Pe Dunăre se ivesc corăbii galbene, cu două rânduri de lopeți, cu botul înalt și întors. Oamenii cu sumane și căciuli ușor turtite și-au luat femeile înfășurate în fote și copiii și s'au tras mai în sus, pe plaiuri și munți...

Seara s'a prăvălit demult în golul fără margini de dincolo de ape și de pământuri. În noapte, luna la început de var, a căpătat galbenul ruginiu al aurului. Prin vreme, în urmă, aud un glas:

— Darie, ce tot scurmi pe lângă cetate?

— Am găsit un bănuț de argint, tată. Uite-l...

Bănuțul a prins cocleală. Tata îl ia și-l freacă pe nădragi. Bănuțul eapătă luciu. Iese la iveală un cap rotund; sub bărbie, gușă; pe frunte, coroană de frunze de laur.

— E dela Traian, împăratul Râmului, care a trecut cândva cu oștile

lui pe aici. Sunt aproape două mii de ani de atunci. Ține bănuțul. Păstrează-l, dacă vrei.

Dunărea clipește. Luntrea se leagănă. Cerul e spuzit de stele mari, ca niște gutui, care se clatină. Și Dunărea e spuzită de stele mari, galbene ca gutuile, care se clatină. O lună de aur pe cer, rotundă, neclintită. Și o lună de aur, spartă în țândări, sfărâmată puzderie, în apă.

Și deodată, prin acest văzduh verde-albăstrui care plutește deasupra apelor și a pământurilor, se ivesc șeici lungi, cu pânze verzi ca steagul profetului, caravele și galioane. Pe punți stau tolăniți, pe perne moi de mătase, turci bărboși cu capetele albe-gălbui, înfășurate în cealmale, încinși cu brâie late și cu iatagane cu mânerul bătut în safire și cu vârful întors la sold, îmbrăcați cu pantaloni largi de mătase roșie. Se aude o manea. Dar cântecul târăganat ca un plâns nu poate înăbuși geamătul roabelor de sub punte, care sunt purtate spre Bosfor. Cealmagii trândavi și bărboși sunt noii stăpâni ai acestor ape și ai acestor locuri. Pentru cât timp? Intreabă steaua, și steaua clipind îți va răspunde: nu pentru totdeauna..

— S'a făcut destul de târziu. Să tragem la mal, Pavele, înfige mai adânc lopețile.

Pavel a ridicat mai sus ca deobicei lopețile, — aceste aripi subțiri ale luntrei noastre îngustă și lungă. Cârmită pieziș, luntrea a svâcnit și s'a înfipt în malul cleios. M'am trezit din vis.

— Ai moțait mai bine de un ceas, băiatule.

— Ba chiar am dormit deabinelea, nene Oprișor.

— Te-a legănat luntrea. Ești om de câmp, neînvățat cu legănările ei.

— Da, sunt om de câmp.

Am sărit toți trei pe mal și-am tras luntrea pe uscat, mai departe de apă. Ne-au năpădit țânțarii. O să aprindem focul și-o să-i alungăm numaidecât.

Am adunat cu Pavel câte un braț de găteje uscate și le-am așezat sub o salcie fioros de groasă și de strâmbă, pe jumătate mâncaă de vreme și de umezeală. Nenea Laios Oprișor a adus din luntre niște pirostirii, un ceaun de tuci, un făcăleț și o traistă cu câțiva pumni de mălai pe fund.

— Pavele, spală tu ceaunul și umple-l cu apă, să punem de mămăligă. Tu, Darie, caută în luntre, pe băncuța de lângă cârmă. Ai să găsești un șervet în care mi-a înfășurat baba câțiva juveți uscați. Vezi că șervetul are legată la colț o mână de sare. N'o fi bine strânsă. Bagă de seamă să n'o verși.

Cât a adus Pavel ceaunul și l-a așezat pe pirostirii, cât am adus eu legăturica, nenea Laios Oprișor, scăpărând amnarul, a și aprins o scânteie în ghemul mic de iască, ținut în punga de tutun la loc mereu cald, în chimir, lângă pântec. Dintr'un sămbure, mai mărunț decât bobul de mei, focul a crescut, a prins aripi și a'nfășurat cu ele ceaunul negru în care apa a început să clocotească. Curând de tot a fost gata mămăliga pripită. A fost gata și peștele uscat, părpălit pe cărbuni. Au început a se bate tătarii la gura noastră. Vorba ceia: pește, mămăliga prăpădește. N'a mai rămas o fărâmitură de mămăligă. Am aruncat bozii umede peste foc, să scoată focul cât mai mult fum, să ne dea pace țânțarii și ne-am întins, după ce ne-am potolit și setea, asemeni melcului cotobelcului, cu apă caldă de baltă, pe pământul acoperit cu ierburi, să adormim. Cel dintâi a căzut pradă dulce odihnei Pavel, care ostenise toată ziua la lopeți.

Nenea Laios Oprișor a mai tras câteva fumuri din lulea, apoi și-a pus luleaua alături, după ce a stins sămânța de foc din căușul ei cât degetarul, și n'a trecut mult până să-l aud respirând liniștit și oftând din când în când

prin somn. Poate se visa copilandru cam de vârsta mea, coborînd prin funigiei ori prin burnițele toamnei, pe lângă turmă, alături de taică-său și de unchii bătrâni cu plete lungi și slinoase bătându-le pe umeri, cu cioareci albi strânși pe picior, cu jocul mișos și lung până la călcăie și cu pălăriuța tare țuguată, aproape fără margini, pe cap, plătind, înlăuntrul aceleiași țări, vama la fiecare hotar de moșie.

Drumul din munți peste plaiuri întâi, peste șesuri apoi, până la aceste bălți ale Dunării, care păstrează în înfățișarea lor ceva de început de lume, e nesfârșit de lung. Poate se visează tânăr rămas sărac și singur pe acest țărm de ape vinete-gălbui, nevoit să-și caute alte rosturi de viață. Poate oftează după crestele munților înconjurare de nori alburii, ca de niște mari cununi gata să se fărâmițeze, să se destrame și să se risipească la o ușoară adiere de vânt. Ori poate se visează trăgând sforile năvodului, ud learcă până la gât, spre un mal care mereu se depărtează din față.

Nu poți ghici niciodată visul cuiva, cum niciodată nu poți bănuî gândul cuiva.

Copil când eram, mă bântuiau în somn visuri ciudate, dar și minunate: se făcea că am, prinse de subțiori, aripi mari, și că sbor îndelung peste ținuturi mlăștinoase și veșnic umede; se făcea că mă prăbușesc dela înălțimi ametoitoare, căzând printre ramuri, din vârful unui arbore neobișnuit de înalt; se făcea că plutesc pe mări albastre într'un butuc ușor scobit și că vânez pești mari de argint, cu sulită de os... Mai târziu, când, ceva mai mărișor, am crescut și viața a început să mă înghesuie și să-mi dăruie cu îmbelșugare ghionturi și pumni, altfel de vise mi-au năpădit somnul. Visam biciul logofătului Gântă înfășurându-mă și arzându-mi trupul firav, șubred și mereu bolnăvicios... Visam că adun struguri în coș, în via boerească de pe coastă, cu botniță la gură și că atunci când încercam să duc măcar două-trei boabe la gură, să-mi ud buzele uscate și limba cleioasă, ele au gustul sărat al sângelui. Cunoșteam gustul sângelui... Pentru că atunci când mă mușca un șarpe sau un cârcâiac de picioarele goale, sugeam mușcătura până mi se umplea gura de sânge. Scuiam sângele. Se usca mușcătura și piciorul nu mi se umfla. Dar de gustul sărat al sângelui nu-mi puteam tă-mădui gura mai mult de o zi. Visam droburile de sare, toate puse pe spinarea mea, din mătrăcăria lui Bănică Vurtejeanu. Visam sicriele goale care mă chemau să mă așez în ele, din prăvălia lui Mielu Gușă, căruia orașul de pe Vedeia îi spunea Pomneată. Visam tăbăcăria lui jupân Moțatu. Acolo, nenea Gogu Șoric mă lua de ceafă cu mâna lui ca o ghiață și mă băga cu capul, să mă înece, într'un butoi de argăseală. Mă trezeam nădușit, cu gura acră, puțind.

Vara, alături de părinții și frații mei, după ce seceram toată ziua, târîndu-ne pe brânci, cu soarele aprins al zilei în spinare, cu mâinile și cu picioarele însângerate, visam toți în somn că lanurile de grâu sunt neatînse și că începem, sub harapnicele usturătoare ale vechililor boerești, să le secerăm de zor dela început. Ne trezeam, înainte de ivirea zorilor, mai zdrobiți de osteneală de cum ne culcasem. Toamna visam toți ai casei cum ne lăsăm, cu toată greutatea corpului, pe coarnele plugului, să intre fierul mai adânc în pământ, cum împingem în același timp la plug, să ajutăm boilor mici și slabi, cu puteri puține.

Să muncești toată ziua în silă, știind că muncești pentru altul și noaptea să visezi în somn că faci aceeași și aceeași muncă, să te culci fărâmat de truda zilei și să te trezești și mai fărâmat de truda somnului! Asta era viața noastră... N'ar mai fi fost să fie...

Erau fericiți aceia care visau vreun bunic ori vreun străbunic trecuți

demult în lumea dreptilor, care venea de departe, cu trup fumuriu de vedenie, călcând cu pași ușori ca fulgul pe o potecă azurie de nori. Bătrânul visat îl apuca de mână pe urmaș și-i spunea cu glas dulce de vioară:

— Scoală-te, nepoate, și hai cu mine...

— Și te-ai dus cu străbunicul, tată?

— M'am dus...

— Departe?

— Tare departe.

— Și cum era acolo, tată?

— Pretutindeni, cât cuprindeai cu ochii, numai boazuri vezi, neclintite, și deasupra nori subțiri ca pânza de borangic și dincolo de ei, ca într'o ceață străvezie, sori mari strălucind și stele galbene și stele roșii și stele albe... Am mers, am mers. Și așa fi tot mers. Am simțit că mâna bunicului era rece și am băgat de seamă că împrejur nu se afla nici țipenie de om și nici o altă viețuitoare și m'a cuprins frica... L-am întrebat:

— Bunicule, unde mă duci?

— Acolo unde mă odihnesc eu și unde se odihnesc toți ai noștri, din moși strămoși, acolo unde nu mai e nici bucurie, nici întristare... Mi-am adus aminte de voi... Cum vă chinuiți. Și-am venit să te iau cu mine, cel puțin pe tine. Să te scap de necazuri. Când am închis ochii și voi mi-ați încrueșat mâinile pe piept, te-am lăsat băețandru... Erăi ca un măr înflorit, nepoate Tudore... Și-acum te-am găsit cu părul înspicat, cu spinarea adusă, cu fața plină de brăzdături....

— Du-mă înapoi pe pământ, bunicule... Am zece copii. Cine să mi-i crească?

Povestindu-ne visul, lăcrima tata. Lăcrima mama. Lăcrimau surorile... Lacrimi limpezi lăcrimau. Căci sufletul tulbure și trupul chinuit limpezi lacrimi varsă în lume, în lumină, prin lumina ochilor triști... Eu mi-am mușcat limba și fălcile până am simțit în gură gustul sângelui, sărat și neplăcut, pe care îl cunoșteam. Și n'am lăcrimat... S'au întors înăuntrul meu lacrimile. Le-am simțit picurându-mi pe inimă, în inimă... Picături de otravă... Se adunau lângă altele, lângă multele, neplânse în afară. Adunați-vă, îmi spuneam în gând, picături de otravă... Cândva, le voi da să le bea celor din pricina căroră suferim și plângem.

— Bătrânului i-au licărit ochii. N'avea nicio lacrimă în ei... Morții nu mai au lacrimi. Câteodată nu mai au nici viii... S'a uitat la mine bunicul. Lung și trist... Pe urmă s'a topit dintr'odată, ca și cum n'ar fi fost. M'am trezit plângând cu capul pe mână. Nu e rău dincolo de viață. A fost frumos visul. Odată și odată poate că și viața o să fie frumoasă...

— Dece odată și odată? Dece nu acum?

— O să înțelegi când o să crești mare...

N'a fost nevoie să cresc prea mult ca să înțeleg. Înțelegeam de când deschiseseam ochii pe lume... Știam. Întrebasem ca să aflu dacă nu mi-a ucis tristețea glasul.

Am mai răvășit focul cu un rest de lemn, am mai aruncat pe el câteva vreascuri uscate. După ce aripile roșii ale flăcărilor au fâlfâit de câteva ori ca ale unei păsări care vrea să-și ia sborul și nu izbutește să se desprindă de pământ, am acoperit focul cu un braț de ierburi jilave. Poate isbutesc și eu să adorm.

N'am izbutit. Nu totdeauna somnul vine când îl chemi. Îl simțeam cum se apropie de mine, cum îmi dă târcoale ca o vulpe, cum se sperie și o ia la ănătoasa, de parcă cineva de lângă mine ori din mine l-ar fi alungat, ca pe

roșcata sălbăticiune cu coada stufoasă, cu pietre. Gândurile mele puneau pe fugă somnul. Gândurile... Și fierberea care mă sptăpânea.

În clipa în care mă suisem în luntre alături de nenea Laios Oprișor și de Pavel, iar luntrea se desprinsese de țărm și începuse să alege odată cu apa în lumina orbitoare a dimineții printre maluri și ostroave înverzite, căpătasem încredințarea că năde un țărm, ci de o lume întreagă mă despart și că viața mea a pornit-o pe o cale nouă. Încotro mă va duce această cale? Ce mă va aștepta dealungul ei?

Era poate mai bine să mă mai întreb...

— Mergi înainte, mereu înainte. Și nu te mai uita îndărăt... Într-o zi vei ajunge, Darie, pe un mal însorit...

Ale cui erau glasurile? Poate ale stuhului încremenit. Poate ale salciei bătrâne sub care mocnea, înăbușit, focul. Poate ale văzduhului. Ori poate ale inimii mele. Da. Erau glasurile inimii mele. Bătea liniștită. Tic-tac. Tic-tac. Tic-tac. Auzeam limpede aceste bătăi... Când nu-mi voi mai auzi bătăile inimii, voi fi ajuns la capătul drumului meu... Dar nu capătul drumului trebue să mă preocupe, ci drumul însuși.

Din slava fumurie a cerului s'a desprins o stea. S'a prăbușit cu iuțea fulgerului, lăsând în urma ei o dâră de lumină care a durat o secundă. S'a stins. Milioane și milioane de ani steaua a rătăcit, aprinsă, prin goluri reci.

— Viața omului e scurtă, dar drumul omului duce printre oameni. Drumul omului prin viață trebue să fie împlinit cu fapte.

— Cu ce fel de fapte? Până acum m'am târît prin țărană ca să-mi câștig traiul. Ca viermele. Am primit bice pe spinare, pumni după ceafă, picioare în pântec și'n coaste... Până acum... Și de acum înainte?

— Parcă era vorba să nu-ți mai pui întrebări, băiatule cu părul ciufulit?

— N'aș fi om dacă nu mi-aș pune întrebări...

Luna plină se ridicase în cumpăna cerului și plutea prin văzduhul albăstrui-gălbui ca o corabie rotundă de aur. O altă lună strâmbă căzuse în mijlocul apei, întinzând până în stuhurile malului o punte de argint vechi.

Mi s'a părut atunci că văzduhul se umple de ninsoare deasă și mărunță ca pulberea și că această ninsoare, căzând peste apele întinse, le dă strălucirea stranie pe care numai undele înghețate o au.

Pe asemenea nopți, pe jumătate numai luminate, cu milenii în urmă, oamenii câmpurilor dunărene, încălțați cu opinci, strânși în cojoace albe, cu căciuli turtite de oaie trase peste urechi, înarmați cu sulite, cu săbii și cu arcuri, treceau pe gheața albă tiptil Dunărea, atacau posturile de pază de pe celălalt mal, măcelăreau ori luau robii soldații largi în umeri și înzăuați ai Romei, care le pârjoliseră mai înainte așezările, și-i trimeteau, în lanțuri, sus spre plaiuri și munți, să ridice, după meșteșugul lor, cetăți și orașe de piatră.

Dunăre, Dunăre,
• Drum fără pulbere...

Câte a văzut Dunărea și câte o să mai vadă!

Cântecul Dunării, noaptea, era altul decât cântecul câmpului. Apele sușoteau lovindu-se de malul lin, strecurându-se printre spângi subțiri de trestie și printre tulpinile moi și poroase ale papurii, legănând velințe verzi de linită, atingând uneori în treacăt vârfurile îndoite ale crengilor de sălcii plângătoare. Buhaii băteau parcă niște mari tobe înfundate. Cu capetele

cu ochi holbați deasupra apei, broaștele bălților din apropiere, înebunit de lună, orăcăiau ca o sălbatecă hoardă beată de bucuria isbânzii. Pe mii de viori mici își suspinau ultimele triluri privighetorile ascunse în plop și în salcii. Luna pogora încet spre apus. În curând aveau să se arate, viorii, zorile. Privighetorile vor amuți și vor începe să chiuie, ca niște mici clopote de argint atârinate sus, în văzduh, ciocârliile. Privighetorile cântă frumusețea amurgului, minunile dar și smoala nopții; ciocârliile, triumful răsăritului și al soarelui...

Se prelingeau pe lângă mine, foșnind prin ierburi și frunze, gușteri verzi, cu botul scurt și ochii bulbucăți, șopârle sprintene pe care le știam de culoarea pământului ars de soare.

S'a subțiat, s'a îngustat puntea de argint de pe ape...

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere,

dincotro vii tu și încotro te duci? Isvorul tău țâșnește, undeva departe, dintr'o stâncă, în negre și întunecoase păduri. Aduni, dealungul atâtor felurite țări, izvoare și râuri, și alergă neastâmpărată spre răsărit, să te arunci despletită în marea cea mare și amară. Se oglindesc în apele tale vinete-gălbui ori scine ori sbuciumate de furtuni ceruri. Se uită în apele tale și-și văd chipul leit munți și dealuri, arbori și oameni. Culegi zămbete și culegi lacrimi și alergă mai departe, fără șovăială, spre răsărit, să te pierzi în marea cea mare și amară, să-ți faci apele una cu marile ape ale lumii.

Veghez pe țărmul tău treaz, în acest sfârșit de noapte. Oare nu sunt și eu asemenea ție? Am plecat, bulgăre mic de viață, de lângă un prag scund, în lume, spre răsărit. Acolo, încotro mă îndrept, mă așteaptă marea cea mare și amară în care, totuși, voi căuta să nu mă pierd...

Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai neagră cernală...

— Nu. Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, cum spune vechiul cântec, și eu, ca un vrăjitor dintr'o necrezută poveste, aș avea putere să strâng nesfârșita pânză albastră a cerului și s'o schimb în fâșii de hârtie și să mă așez aici, pe malul tău, și aș ști să scriu, și aș scrie într'una o mie și mai bine de ani, întingându-mi pana în cerneala ta, tot n'aș izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.

— Și ce ai tu de povestit?

— Toate suferințele și toate sbuciumele; toate izbutirile și toate neizbutirile pe care le-a avut, dela începutul începuturilor neamul meu care mereu a fost bătut și schingiuit, stors de vlagă și silit să viețuiască în genunchi.

— Și cui ar folosi asta?

— Neamului meu. Ca să învețe a înlătura suferința. Ca să învețe să stea cu fruntea sus. Ca să ajungă să câștige biruința cea mare.

Oamenii care dormeau lângă mine, și care se întorceau din când în când prin somn și oftau, erau oameni ai apelor. Viața lor era legată de apă. Viața noastră, a oamenilor de câmp era legată de pământ. Orizontul nostru era larg, totuși era mărginit și nu aveam cum să-l spargem în chip obișnuit. Treceau dincolo de orizontul satului cei pe care statul îi lua la armată. Unii din ei ajungeau să cunoască orașele mai mari și mai depărtate; alții, cărora le cădea sorțul să-și împlinească serviciul militar la grăniceri, trăiau câțiva ani la hotare, prin munți sau dealungul Dunării. Ceilalți erau mulțumiți

când aveau prilejul să meargă o poștă, spre miazănoapte, la Rușii de Vede, sau o poștă spre miază-zi, la Turnu.

— Când ai să te faci mare, Darie, să mergi să vezi munții și să te'n-torci acasă să ne spui și nouă cum sunt...

— Da, mamă, am să merg să văd munții.

— Și-apoi să te duci să vezi marea și să te'n-torci acasă să ne spui și nouă cum e...

— Da, mamă, am să merg să văd marea.

— Și corăbiile cele mari...

— Și corăbiile cele mari...

— Se spune că munții sunt înalți până la cer.

— Da, așa se spune.

— Și că mării nici nu-i vezi malul celălalt, atât e de întinsă.

— Da, nu-i vezi malul celălalt...

— Dar tu de unde știi?

— Am citit.

— Ai citit. Una e să citești și alta e să vezi cu ochii tăi. Să te duci să vezi cu ochii tăi!

— Am să mă duc să văd cu ochii mei, mamă...

Nu apucasem încă să mă duc. Năvălise peste noi războiul cu oștiri străine, cu foamete și mai cruntă de cum o cunoscusem mai înainte, cu sânge și moarte. Incercam acum să mă duc. Nu știam până unde voi ajunge și nici dacă voi apuca să mă întorc să povestesc ce-am văzut. Se afla în noi toți, și poate mai abitir în mine, din pricina firii pe care o aveam, aprinsă și iscoditoare, un fel de dor de ducă neostoit. Poate că prin ochii mei mai voiau să vadă lumea largă părinții, moșii și strămoșii care fuseseră prin lege domnească prinși de un petec îngust de pământ și siliți să-l muncească veacuri dearândul, din tată în fiu, așa cum prin gura mea, mai curând înrăită decât rea, dar dârză și deopotrivă și îndârjită, voiau să-și țiepe suferințele pe care le înduraseră și nădejile pe care nu apucaseră să și le vadă împlinite...

Dorul acesta de ducă, înăbușit, strivit, mă alunga mereu pe drumuri. Eram înciudat că din când în când mă trăgea îndărăt, — către locul meu de naștere, către țărâna pe care o călcam, în care mă jucasem și în care se topiseră, ca iarba câmpului, străbunii mei, — cu putere, o ață nevăzută. Mă hotărâsem să nu mă mai las tras îndărăt. Deaceea poate mi se păruse, atunci când lun-trea începuse să alerge cu mine pe Dunăre, în jos, că nu spre Giurgiu mă poartă, ci spre lumea largă. Deaceea poate că mi se păruse că Dunărea aleargă odată cu mine, printre maluri verzi și ostroave pline de mireasmă de miez de vară, spre un liman înflorit, spre limanul viitorului...

Au tăcut demult și buhaii osteniți, și broaștele. Au tăcut și privighetorile. S'au potolit, amorțiți de răcoare, gusterii. Și-au oprit mersul repede, și cotit pe după vrejuri și ierburi, șopârlele pământii. Luna s'a așezat, acum iarăși albă ca varul, pe muchea câmpului, spre apus. Pare o corabie uriașă de hârtie, pe care apele nopții în destrămare au aruncat-o pe un mal nisipos...

Cerul a început a se albi spre răsărit.

Numai Dunărea, ncostenită, cuge mereu șușotind. Ca astănoapte. Ca aseară. Ca acum o sută de ani. Ca acum o mie de ani. Ca acum mii și mii de ani în urmă, când și-a croit, rozând pământ și piatră, pentru întâia oară, drum larg printre aceste maluri.

Mi-am acoperit fața cu pălăria...

Și n'am mai știut nimic...

— Dar greu doarme băiatul ăsta, Pavele. Trage-l de mână să se trezească odată.

M'am ridicat în capul oaselor și m'am întins cât eram de lung. Mi-au trosnit oasele.

— Da, nene Oprișor, am somnul cam greu...

Ne-am strâns catrafusele.

Ne-am urcat în luntre și am plecat.

Răsărea soarele.

Ne întâlnim iarăși cu vapoare care trag după ele șiruri de șleपुरi negre, pântecoase. Valuri mari vin dinspre mijlocul Dunării spre noi. Luntrea saltă și se clatină ca o coajă de nucă. Un neamț cu barbă roșie de pe puntea șlepurii următor din convoi holbează ochii la noi, ne întoarce spatele, intră într-o cabină și apare ținând în mână o lunetă. O pune la ochi și ne privește. Ne vede ca și cum am fi la un pas de el. Scot limba la neamț, apoi îi dau cu tifla. Neamțul cu barbă roșie lasă luneta în jos, scoate un pistol din buzunar și trage. Câteva gloanțe șueră pe lângă urechile noastre. Plescăie apa. Le-a înghițit Dunărea. Neamțul cu barbă roșie râde să se prăpădească. Niciunul dintre noi nu ne-am sfiit.

— Dracul te-a pus să-i dai cu tifla? Putea să ne împuște.

— Nu putea. Șlepul e departe. Era greu să ne nimerească.

— Ne putea nimeri din întâmplare. Câte nu s'au văzut...

Cum în depărtare se zăreau alte vapoare urcând din greu în susul Dunării, nenea Laios Oprișor a cârmuit luntrea să mergem mai pe lângă țărm.

— Dacă o să ne tot întâlnim cu vapoare nemțești și-o să mergem mereu pe lângă mal, nici diseară n'o să ajungem la Giurgiu...

— Nu face nimic, nene Oprișor, o să ajungem mâine seară, dar de ajuns tot o să ajungem...

— Apăi asta așa e... Numai că mâine nu e azi...

Înainte de prânz a început să bată vântul și pe cer au prins a se buluci nori întunecați. Nu s'a mai văzut soarele. Dunărea s'a învolburat, s'a încrețit, s'a înegrit și crestele talazurilor au înflorit spumă albă.

— Infige mai vântos lopețile în apă, Favele, să ajungem mai curând la un adăpost, că se apropie ploaie mare.

Pe malul bulgăresc s'a arătat, ca într-o ceață, cățarat pe coastă, Siștovul. În față, pe malul de care eram aproape, au ieșit la iveală casele cu acoperișurile arse ale Zimnicei.

— Pe aici au trecut armatele nemțești Dunărea. Au avut loc câteva lupte cu rezerviștii noștri. Nemții, mănioși de pierderi, au ars orașul, cum făceau altădată păgânii. Au murit în oraș și oameni neînarmați...

Printre nori umbla, cu caii și cu carul lui de foc, Sfântul Ilie. Cerul duduia și trozneau din toate încheieturile, ca un coviltir vechi, cuprins de flăcări. Fulgere lungi și subțiri, de culoarea fierului înroșit, brăzdau văzduhul.

— E furios rău sfântul. Il caută pe diavol, să-l atingă cu săgeata...

— Nu cumva, de frică, diavolul s'o fi ascuns în luntrea noastră, nene Oprișor?

— Da' dece în luntrea noastră și nu în șlepul neamțului cu barbă roșie?

Până să ajungem la malul de piatră, până să priponim luntrea, până să alergăm să ne adăpostim sub un șopron pe jumătate dărâmat, ploaia ne-a și făcut ciuciulete.

Fumega pe aproape coșul unui vapor vechi. Câteva șleपुरi goale își așteptau încărcătura: ciurde de boi și vaci, prăpădenie de oi, închise ceva mai departe în ocoale. Ploaia cădea repede, rece și nemiloasă, peste această sumedenie de vite trudite de drum și de nemâncare. Țăranii care aduseseră aceste vite de departe, pe drumuri de câmp, se aciuaseră și ei într'un colț

al șopronului, desculți, cu cămășile rupte, nespălați și nerași de săptămâni, cu obraji osoși, topiți de foame și cu ochii pierduți, duși, abia licărind în fundul capului. Se așezaseră pe vine și priveau tăcuți apele Dunării pe care le băteau de sus, miile de bice ale ploii năpraznice.

Erau oameni din părțile de sus ale câmpiei muntene, după cum îi arătau resturile de cămăși pe care le purtau, pălăriile și cojoacele pe care și le aruncaseră pe umeri. Poate că ei ajunseră pentru întâia oară în viața lor aici, la Dunăre. Se minunau de atâta puhoi de ape tulburi! Și se gândeau la colibele lor și la cei lăsați în acele colibe, cu un găvan de mălai acru pe fundul sacului de pe laviță...

Lângă țărani se chirciseră pe ranițele lor, ca pe niște scăunașe, patru soldați nemți, și ei oameni mai aproape de bătrânețe decât de anii tineri. Erau însoțitorii căldurilor de vite și ai țăranilor paznici. Drumurile lungi și prăfoase dealatul țării, pe timp de vară, îi istovise și pe ei, ostașii obișnuiți de ani cu toate ostenele și mizeriile războiului. Purtau mustați lungi, stufoase, și bărbile neîngrijite le crescuseră mari. Aveau toți ochii neobișnuit de albaștri.

Al cincilea soldat neamț, aproape un băiețandru, târînd după el un picior șchiop, adunase de sub șopron așchii, resturi de scânduri, găteje rămase pe aici de cine știe când și înjghebase un foc deasupra căruia atărnase o gamelă în care începuse să fiarbă zeama neagră și amară a cafelei de orz... M'am uitat la ei deaproape, cu sporită băgare de seamă, iscoditor chiar. Dacă le puneai deoparte armele, centiroanele și cartușierele, nu mai rămânea la ei nimic războinic. Păreau scârbiți de treaba pe care erau siliți s'o facă și de viața pe care o duceau ei, învingătorii, pe străine meleaguri, printre străinii biruiți, al căror grai nu-l pricepeau. Când fiertura a dat în clocot, și-au umplut cănilor de tinichea cenușie, au scos din raniți pâini negre ca pământul și-au început să mănânce.

Rămânând mereu sgribuliți, ciuciți pe vine și tragic de tăcuți, țăranii, văzându-i pe nemți înfulecând, au cotrobăit prin traistele lor vărgate și-au prins a îmbuca din codrii de mămăligă cu care veniseră la spinare cine știe de unde. Pe codrii de mămăligă presărau puțină sare și ardei roșu, pisat. Mâncau cu poftă. Unul ne-a îmbiat:

— Oți fi călători ca și noi. Nu mâncați?

Ne-a întins o parte din mămăliga lui galbenă, cu coaja groasă, tare.

— Mulțumim. Avem mîncarea noastră, în luntre. Abia ieri am plecat de acasă și nu mergem departe.

— Nu mergeți departe! Pe vremea asta știi când pleci de acasă, dar nu știi nici odată când te întorci, nici dacă te mai întorci. Nouă ne-a spus primarul c'o să aducem vitele astea până la Dunăre și că pe urmă o să ne întorcem la casele noastre. Aici ni s'a dat altă poruncă: să imbarcăm vitele în șleपुरi și să le însoțim, pe Dunăre, până în Germania. Cine știe ce ni s'o mai întâmpla pe drum și cine știe dacă ne-om mai vedea nevestele și copiii. I-am lăsat acasă flămânzi. Pe la noi nu s'au făcut estimp bucate și ce se mai găsea pe la casa rumânului, rămas din anii trecuți, au adunat nemții. Ne-au luat și vitișoarele din bățatură. Ne-au lăsat flămânzi și goi...

— Asta s'a întâmplat în toată țara cotropită. Războiul...

— Așa spun toți: războiul! Dar cine a făcut războiul și de ce l-a făcut? Vezi, frate, asta e!

Prin perdeaua ploii, — care se subția și se îndepărta spre apus, cu tunetele ei care abia se mai auzeau, rare ca tunurile într'un depărtat sfârșit de bătălie, cu fulgerele care abia mai licăreau la orizont, — străbătea Dună-

rea pieziș, dinspre Siștov spre Zimnicea, fluerând într'una scurt și răgușit, un vapuraș bulgăresc.

Până să ajungă la mal, a încetat ploaia. În fâșia albastră de cer, desgolită de nori, a strălucit, mai aprins parcă și mai fierbinte, soarele.

Ne-am grăbit să ieșim de sub șopronul șubred, care sta gata să se prăbușească peste noi la o sgduitură mai puternică a vântului, și să ne uscăm, așa îmbrăcați cum eram, stralele ude în care dărdăisem mai bine de un ceas. Nu totdeauna ploile de vară sunt calde.

Vapurașul bulgăresc, cu vopseaua neagră și cu catranul crăpate și cojite, și-a oprit țacănitul roților late, cu lopeți, și s'a lipit de cheiul lung și mărunț de bolovani. Pe puntea de scânduri, întinsă cu silă de niște pricăjiți slujitori ai portului, s'a arătat întâi un ofițer neamț. Avea obrazul roșu și buclat: cismele îi erau lustruite, de ți-ai fi putut răsuci mustața în ele, — dacă purtai cumva mustață și voiai să ți-o răsucești, — și hainele cenușii, călcate, ca scoase atunci din cutie. Pieptul îi era plin de decorații, iar mersul și privirea trufase, de stăpân. În urma lui păseau, sfioși și respectuoși, doi soldați tineri. Unul purta pe obrazul stâng semnul mai vechi al unei tăieturi adânci. Ofițerul și soldații s'au îndepărtat spre casă, și ea în parte arsă și dărâmată, a căpităniei portului. Ne uitam după ei, când ne-am auzit strigați de pe vas:

— Mă, rumânilor, voi de pe mal, veniți și ajutați-ne să dăm jos niște prizonieri bolnavi. Sunt rumâni de-ai voștri...

Am întors capetele spre cel care ne vorbea. Era un soldat bulgar, mărunț, îndesat, cu fața oacheșă și cu sprâncene mari, negre. Capela lui avea văcălia turtită, banderola roșie decolorată și viziera ruptă la cotor atârna deasupra feței, ca o mică aripă frântă. Tunica, peticită și murdară, lăsa să spânzure o mânecă goală. Pantalonii zdrențuiți lăsau să se vadă genunchii goi. Labele picioarelor erau înfășurate în obiele și încălțate cu opinci. Pe umărul drept, soldatul bulgar purta o pușcă mare, veche, cum avuseseră turcii în războiul dela 1877. Cureaua fusese înlocuită cu o sfoară groasă, cu noduri.

În spatele soldatului care ne vorbea și care aștepta să ne urcăm pe vas și să ajutăm la debarcarea prizonierilor bolnavi, se mai aflau cinci-șase soldați bulgari, tot atât de zdrențuroși. Păreau niște moșnegi. Poate că și erau moșnegi. Tineretea și maturitatea le-o mâncaseră războaiele, atâtea câte se ținuseră lanț.

— Hai, bre, veniți! Ce mai așteptați, că doar n'oți fi vrând să vă poftesc cu muzică. N'am muzică, mă rumânilor...

A încercat să zâmbească, dar zâmbetul i s'a stins numaidecât pe buzele uscate și plesnite de vânt. A mai adăogat:

— Veniți, sunt rumâni de-ai voștri...

— Hai băieți, să le dăm o mână de ajutor.

— Hai, nene Opișor.

S'au urcat pe vas odată cu noi și ceilalți țărani desbrăcați de sub șopron.

— Sunt rumâni de-ai noștri. Am veni să ajutăm și dacă n'ar fi de-ai noștri. Prizonierul e prizonier, om căzut în nenorocire, bulgarele!

— Așa e, mă, rumânule!

Am coborât unul câte unul pe o scară întortochiată de fier, într'o încăpere de scânduri ovală.

Culcați pe dușumeaua goală, îndesați unul într'altul, de parcă ar fi vrut să se încălzească în înăbușitoarea odaie plutitoare care duhnea, zăceau vreo treizeci de soldați. Numai pielea și oasele rămăseseră de ei... Pielea și oasele... Și ochii care abia mai scelipeau, ca niște mici luminițe

gata să se stingă. Ceeace fusese odată uniformele lor era acum o grămadă de zdrențe putrede, puturoase...

Ne lipiserăm, cei șapte-opt oameni câți coborîserăm acolo, pe lângă pereții de scânduri. Ochiul ni se măriseră de uimire și buzele începuseră să ne tremure de milă. Noi ne uitam la bolnavi și bolnavii se uitau la noi cu ochii lor aproape stinși. A grăit unul, cu glas de pe altă lume:

— Am ajuns în țară, fraților?

— Da. Ați ajuns în țară.

— Unde?

— La Zimnicea.

— Acum, am putea să și murim...

— Dacăți ajuns voi până aici, apăi n'o să muriți.

— Ne-am stins de foame... Ne-am hrănit cu ierburi și cu coajă de copac. În munții Bulgariei...

— Hai, mă, luați-vă bolnavii la spinare și dați-i jos de pe vas, că acuși se întoarce ofițerul neamț și ne ia dracul pe toți, și pe voi și pe noi...

Cel care strigase era ciungul. Ne vorbea din capătul de sus al scării întortochiate. Era mai ușor de dat decât de îndeplinit o asemenea poruncă. Un om mort e mai greu, dacă îl iei la spinare decât unul viu. Și un bolnav e tot atât de greu ca un mort.

Am luat un soldat la spinare și am urcat scara. Degeaba mă speriasem. Omul era ușor, — parcă nici nu era om, — o traistă de piele în care se bălăbăneau oasele. Mă cuprinsese cu mâinile pe după gât, — niște mâini galbene de mort, cu unghiile vinete. Imi dădeam seama că prizonierul e viu numai după răsufflarea caldă pe care o simțeam isbindu-mi ceafa.

De patru ori am coborât în pântecul vasului. Și de patru ori am urcat întortochiata scară, căutând cu picioarele treaptă cu treaptă, să nu mă împiedic și să mă prăbușesc.

Am întins prizonierii muribunzi la loc uscat, sub șopron. Erau treizeci și doi la număr. Soldații germani, însoțitori ai cirezilor de boi și ai turmelor de oi, s'au uitat și ei la prizonieri însă fără mirare, ca niște ostași încercați ce erau, obișnuiți cu priveriști și mai grozave. Suferința și moartea altora nu-i mai mișca după atâta vreme petrecută în suferință, printre muribunzi și morți.

În soldatul german tânăr și schiop a tresărit totuși ceva. Le-a spus celorlalți câteva cuvinte și cum aceia au dat îngăduitori din cap, el s'a apucat să adune iarăși găteje uscate și resturi de scânduri. Când grămada a fost destul de mare, a aprins focul care se stinsese și a atârnat deasupra flăcărilor gamela plină cu apă, în care a aruncat câțiva bulgări mari de cicoare. Cel mai bătrân dintre nemți a scos de pe fundul raniței un pumn de bucăți de zahăr și le-a asvârlit în zeama neagră.

Și în timp ce focul își mărea flăcările și cicoarea fierbea în clocot, toți cinci nemții și-au spălat cămile de tinichea cenușie în apa Dunării și s'au întors sub șopron. Umpleau cămile, îngenușiau lângă soldații bolnavi, le ridicau capul, le apropiu cămile de buze și le dădeau să soarbă. Ciungul și cu ceilalți soldați bulgari stăteau deoparte și se uitau cu jind. Nemții nu le aruncau nicio privire.

— Nemții ăștia cred, mă rumânilor, că noi suntem de vină că prizonierii rumâni au ajuns în halul ăsta... Mai marii noștri sunt de vină. În Bulgaria e foamete. N'avem ce mânca nici noi. Nici familiile noastre n'au ce mânca acasă. Cu ce să mai hrănim și gurile flămânde ale miilor de prizonieri? Pe ăștia am primit ordin să-i aducem în țară la voi. I-am adus. Așteptăm să vie ai voștri să-i ridice și să-i îngrijească.

— Vorbești bine românește, bulgarule. Ai trăit la noi în țară?

— Nu. N'am fost niciodată la voi în țară până acum.

— Ești rumân?

— Nu. Sunt bulgar, dar alde bātu'au fost rumâni. Trăim pe lângă Plevna.

— Cum te cheamă?

— Mihai Sperie Vacă...

— Și la voi în casă cum vorbiți?

— Câteodată bulgărește, câteodată românește — cum ne vine mai bine la gură... Da' mai mult românește vorbim...

— Și cum se numește satul vostru?

— Noi îi zicem Găureni, dar bulgarii îi spun satului nostru Gavreno... Suntem mulți bulgari care vorbim românește în Bulgaria.

— Și noi suntem mulți rumâni care vorbim bulgărește în România... Pe mine mă cheamă Stoian Velciu și ai noștri trăiesc într'un sat de pe lângă Pitești, de când ne știm... Și'n casă vorbim deobicei bulgărește. Așa am apucat din bătrâni...

Bulgarul Mihai Sperie Vacă a început să vorbească bulgărește cu românul Stoian Velciu...

— Semințiile s'au amestecat mai demult, prin aceste părți ale pă-mântului... dar, orice limbă am vorbi, suntem oameni.

— Suntem oameni, dar ne sfâșiem mai rău decât fiarele.

— Și trăim mai greu decât păsările cerului.

— De păsările cerului are grijă Dumnezeu.

— Pe noi ne-a uitat.

— Războiul...

— Războiul îl pornesc stăpânirile...

— Și-l ducem noi pe umeri...

Prizonierii lungiți sub șopron se lăsau îngrijiți ca niște copii mari și neputincioși de soldații nemți. Șchiopul arunca vreascuri pe foc. Deasupra flăcărilor scotea aburi fierbinți gamela încărcată din nou cu cicoare și orz prăjit și măcinat, care, pe dedeparte, aduceau a cafea.

— Hai, băieți, să plecăm, că ne apucă seara pe aici.

— Să plecăm, nene Opișor.

Când s'o apucăm spre Dunăre, m'am auzit strigat din urmă:

— Mă, tu, băiatul ăla șchiop!

Mi-am întors capul. Un prizonier care isbutise să se ridice într'o rână îmi făcea semn cu mâna.

M'am apropiat de el.

— Eu te-am chemat. Mi se pare că te cunosc. Nu ești cumva din Omida?

— Dela Omida sunt...

— Băiatul lui nenea Tudor...

— Da.

— Darie...

— Da.

— Nu m'am înșelat. Mă tot uitam la tine, de când m'ai luat din șlep la spinare și m'ai adus aici, sub șopron. Aci mi se părea că te cunosc... Aci mă îndoiam...

Ii priveam chipul de ceară, barba mare, mustățile, sprâncenele, ochii stinși. Nu știam de unde să-l iau. Omul văzuse nedumerirea mea. A încercat un zâmbet. N'a izbutit.

— Văd că nu mă cunoști. M'a schimbat războiul, lagărul...

Caut să mi-l'aduc aminte și nu pot.

— Sunt Dragomir, feciorul cel mai mic al lui Tăchiță Găbunea dela Mândra. Suntem veri buni.

— Nene Dragomire...

I-am mângâiat mâinile cu unghii mari, vinete. Erau așa de străvezii mâinile că n'am cutezat să i le strâng.

— M'am schimbat într'adevăr mult, Darie?

— Te-ai schimbat, nene Dragomire...

Ultima dată îl văzusem cu trei ani în urmă, la nunta lui. Pe atunci era ca un brad... Înalt... Vânos... Cu toată lumina soarelui și a vieții în ochi. Aveam acum, în fața mea, o grămadă de zdrențe, sub care mai bătea inima...

— Războiul... Lagărul... Nu știi ce mai e pe la noi pe la Mândra?... Pe la mine pe-acasă... Nevasta... Copilul... L-am lăsat la pieptul Ioanii...

Nu știam nimic. Am mințit.

— Sunt sănătoși toți, nene Dragomire. Sunt sănătoși și te așteaptă să vii...

O luminiță a licărit o clipă în ochii sticloși și întunecați ai omului...

— M'oi face și eu sănătos și-oi ajunge acasă, vere Darie...

— Negreșit, nene Dragomire...

Nădejdea îl însufletește. Dar n'are pic de sânge în obraz, sau, dacă are, sângele lui e galben-alburiu, ca al celor care după o lungă bolire trag să moară...

— Unde ai căzut prizonier, nene Dragomire?

— La Turtucaia... Ce mai măcel a fost acolo... O mână de oameni am mai scăpat... Am fost rănit la cap... M'am vindecat... O să mă fac bine...

Pe urmă s'a mirat:

— Ce cauți pe aici?

— Mă duc la București...

— Te întorci?

L-am mințit pentru a doua oară:

— Peste câteva zile.

— Și te duci la Omida?

— Da.

— Dacă ajungi înaintea mea, trimite vorbă țăică-ti Ioana și la alde taica. Să le spui că m'ai văzut și că o să mă întorc și eu curând acasă. Sănătos o să mă întorc.

— Da, nene Dragomire.

Mi-am luat bună ziua dela văru-meu Dragomir. Știam că n'am să-l mai văd. Dacă mai avea două-trei zile de trăit.

Dinspre vamă veneau spre șopron câțiva oameni cu târgi să ridice răniții și să-i ducă la spitalul orașelului.

— Hai, Darie...

— Vin îndată, nene Oprișor...

Cu mâinile făcute căuș am golit luntrea de apa care se adunase pe fund în timpul ploii. Apoi ne-am urcat toți trei, am deslegat-o și am pornit mai departe pe Dunăre, în jos.

Văzduhul, după ploaie era mai pur și apele luceau în soare ca argintul viu.

Noi rămăsesem tăcuți și triști. Chipurile scofâlcite, trupurile topite și acoperite cu zdrențe mucedale ale celor treizeci și doi de prizonieri români lăsați bolnavi, la umbră, sub șopron, ne urmăreau cu privirile lor aproape stinse.

Intr'o vreme în care căutasem să aflu cât mai multe despre pământ și despre oameni, citisem și o sumedenie de cărți cu privire la soare și la lună,

la planete și la nesfârșitele universuri de stele de foc care rătăcesc prin spații fără margini. Un învățat, care îmbătrânise cu ochii pe cer, susținea că numai pe pământ se află viață, că numai pe această planetă ușor turtită la poli viețuiesc oameni. Bătrânul învățat care își scălda în fiecare noapte privirile în frumusețile cerului, afirma într'un acces de lirism și încântare că pământul și luna, soarele și stelele, tot ce se vede și tot ce încă nu se vede, a fost făurit de o putere fără seamăn de mare pentru om, pentruca omul să viețuiască și să se bucure și să fie fericit. El mai spunea că pământul este grădina înflorită a universului și că în această minunată grădină omul este cea mai frumoasă floare. Oamenii sunt florile pământului, — încheia el. O mână, — n'am știut niciodată a cui a fost, dar cartea o luasem din rafturile vărului meu Iancu Brătescu, pictorul și fierarul care murise în primele zile ale războiului pe front, — notase pe marginea filei cu creionul: „Oamenii ar putea fi florile pământului. Și, negreșit, vor fi într'o zi florile pământului. Mai e până atunci...” Uitasem demult însemnarea. Ea îmi revenise dintr'odată în minte.

Oamenii, flori ale pământului!

Floare a pământului era Pavel care trăgea, lângă mine, la lopeți.

Floare veștedă care avea să se stingă înainte de a lega rod!

Flori ale pământului erau țăranii desculți și desbrăcați pe care îi lăsasem pe cheiul ud de ploaie de lângă șlepurile care aveau să-i ducă în Germania pentru cine știe cât timp.

Flori ale pământului erau prizonierii pe care îi știam lungiți sub un șopron pe jumătate ars și dărâmat și care își așteptau tăcuți și resemnați împlinirea tristei și amarnicei lor sorți.

Flori ale pământului erau și soldații bulgari care îi păzeau, rupți și flămânzi.

Flori ale pământului erau și nemții care dărniau prizonierilor bolnavi și lihniti să soarbă cicoare caldă și îndulcită cu ultimele lor bucățele de zahăr, din cănuțe de tinichea cenușie.

Floare a pământului eram și eu, Darie, băețandru cârn, cu obrazul plin de pistru, cu părul sburlit, ciufulit, care alergam spre largul lumii, într'o luntre șubredă, pe Dunăre.

Nu. Nu era adevărat.

Eram oameni.

Oameni care sufeream.

Oameni care ne chinuiam.

Florile nu cunosc suferința.

Florile nu cunosc decât înflorirea și moartea.

— De unde știi?

— Nu știu. Bănuiesc numai.

— Vezi?... Oamenii ar putea fi florile pământului. Mai e până atunci.

— Aceasta, da, e adevărat. Mai e până atunci. Și aceasta e adevărat.

Dar cât mai e până atunci?

— Nu știu. Depinde de oameni. Ei pot grăbi timpul...

Vântul, care băntuia înălțimile limpezea cerul.

Soarele lumina întinderile. Din când în când se auzeau bubuituri stinse prin văzduhul pur de după ploaie.

— Auzi, nene Opreșor? Sfântul Ilie tot îl mai urmărește pe diavol cu săgeata lui...

— Nu e sfântul Ilie. Cecace auzim nu sunt tunete. Ascultă-le bine... Au altfel de sunet. Sunt bubuituri de tun de pe frontul din Balcani. După ploaie se aud totdeauna. Stins, dar se aud...

Cu chiu cu vai, când mergând pe mijlocul Dunării, când mai pe margine, a treia zi spre seară ne-am apropiat de țință. Temându-ne să nu avem neplăceri cu nemții din port, ne-am strecurat pe lângă mal ca niște făpturi ale locului, ferindu-ne pe cât puteam. Am tras binisor luntrea la țarm, lângă niște stuhărișuri. Ne despărțeau numai câteva sute de pași de marginea orașului mărunț și ars, coplesit de salcâmi. Câtă urâțenie ascund uneori, cu frunzișul lor verde, arborii!

Lipit de înalta coastă bulgară, nevătămat, dormita Rusciucul. La poalele lui, câteva șleperi negre, dărăpănate, și două vapoare care aruncau, supărate parcă, pe coșurile lor cenușii, fuioare de fum negru. Lumina roșie-albăstruie, de asfințit, se risipea pe acoperișurile de olane roșii de dincolo de Dunăre. In apele vinete se oglindeau câteva smocuri mărunte de nori roșcovani, pierdute în slăvile neclintite ale cerului.

— Iată-ne, în sfârșit, ajunși la Giurgiu, băiatule. Noi o să ne căutăm, la vreo cunoștință, pe aici, pe marginea apei, culcuș, iar mâine, când s'o miji de ziuă, o s'o pornim în sus, spre casă. Tu apuc-o spre oraș și înoptează la un prag de om. Poate o să găsești și o bucată de pâine. Noi nu mai avem aproape nimic pe fundul traistei.

— Știu, nene Oprișor...

— Grăbeștete-te să ajungi mai curând la București, să împlinești porunca boerului. Parcă-ți spusese ca în trei zile să te și întorci. Și uite, numai până aici am făcut trei zile. Nu ești demult, după câte știu, înslujba boerului nostru.

— Nu, nene Oprișor, nu sunt demult. Abia de astă primăvară.

— Nu te uita că vrea să pară bun. E aspru când nu i se împlinește dorința și e ranchinos. Nu iartă. Te izbește când nici nu te gândești.

— Da? Și eu care credeam că e pâinea lui Dumnezeu!

Am început toți trei să râdem.

— Dacă nu ajungi repede la București și dacă nu te întorci și mai repede, cadă pe noi năpasta c'am întârziat.

— N'o să cadă. O să caut să ajung cât mai repede și să dau scrisoarea la adresă.

— Poți să încerci să mergi cu trenul, dacă vor fi umblând trenurile, pe jos, dacă nu se va putea altfel. Bucureștii nici nu sunt prea departe, numai la trei poște. Dela un sat la altul te mai urci într'un car, într'o căruță. Te văd mărișor și desghețat. Poate că ai învățat să te descurci în lume. Că dacă nu știi să te descurci, e vai și amar de tine...

Nenea Laios Oprișor se uita la mine cu dragoste, de parcă i-aș fi fost fecior. Orice om, oricât ar fi el de sanchiu,—și pe câți nu-i face viața sanchii, închiși la suflet și cu zăvor la gură,—are din când în când un ceas ori o clipă în care i se încălzește inima. Atunci, bunătatea, atâta vreme ascunsă, îi năvălește în ochi. Ochii se aprind, lucește în ei o lumină moale și blândă. Se leagă și fălcile. Buzele rostesc cuvinte și graiul pe care îl știai aspru îl auzi deodată mătăsos...

— Câteodată se deschid și cerurile, nu numai inima omului..

— Cum se deschid cerurile?

— Dela răsărit și până la apus, bolta senină a cerului se despică și se desface în două. O margine se depărtează de cealaltă și atunci oamenii fără păcate văd îngerii sburând prin grădinile raiului și-i aud cum cântă din trâmbițele lor de aur. Și în mijlocul unor nori de argint o văd șezând pe tron de aur pe însăși Maica Domnului. Asta ține câteva clipe. Pe urmă cerurile se închid la loc..

— Dar sunt oameni fără păcat pe lume?

— Nu prea sunt, Darie.

— Bunico, tu ai văzut vreodată cerul deschizându-se?

— Eu sunt muiere rea, încărcată de păcate ca salcia de omizi. Numai de câte ori te-am drăcuit și te-am atins pe tine cu nuiua...

Sălciile din grădina mare a bunicului n'aveau omizi. Avea omizi salcia bătrână din fața casei noastre, dela Omida — niște omizi mari, verzi, cu puncte cât gămălia acului, roșii, cafenii, albastrii pe spinare. Dacă aș fi trăit mai îndelung lângă aspra-mi bunică dela Cârlomanu, poate că aș fi văzut și în ochii ei mari și duri un sâmbure de lumină, poate că aș fi ajuns să aud, o clipă măcar, cum glasul ei devine catifelat... Mai bine că n'am trăit... Mai bine... Căci mai târziu s'au petrecut acolo grozăvii...

Când simt că sunt gata să mă înduioșez, să cad în dulcegării, se trezește în mine firea bunicii; mă îmbătoșez și caut să mă arăt de piatră.

— Nu lăsa să ți se strecoare oameni răi în suflet...

— Trece o vreme până bagi de seamă care oameni sunt buni, care oameni sunt răi. Câteodată nu-ți ajunge o viață de om...

Cu priviri bune mă învăluia și Pavel. Eram cât pe-aci să-mi smiorcăi și nasul. Ca să nu le arăt că sunt cumva dintre aceia care ce au în gușe au și'n căpușe, m'am îndreptat de mijloc, am ridicat fruntea și, ocolindu-le privirile, le-am spus:

— Rămâneți cu bine...

— Mergi cu bine, Darie, băiatule...

Pavel, supărat de nepăsarea mea, n'a rostit niciun cuvânt.

Am pornit-o șontăc-șontăc către orașul cu ziduri negre și arse.

Dunărea rămăsese în urmă, pe dreapta. Nu-i mai auzeam clipocitul ușor cu care urechile mele se obișnuiseră trei zile dearândul și mă simțeam singur — cum și eram — și adânc mâhnit. Vedeam cum amurgul pesfârșite arunca pe apele ei tulburi pete mari, roșii ca sângele. O! Dacă ochii noștri n'ar întâlni cât viețuim decât roșul de sânge pe care-l aruncă pe ape soarele, atunci când răsare ori atunci când asfințește! Dar noi prindem în priviri mereu și mereu sânge adevărat, sânge omenesc! Războaiele, câte au fost și pe unde au fost, au amestecat țărâna pământului cu sânge. Și câte războaie n'au fost dealungul acestei Dunări, vechi decând lumea, purtate de oameni! Și câte răscoale!

— La una și eu am fost martor, și dacă se'ntâmpla să fiu ceva mai mărișor, poate și părtaș aș fi fost, poate și vărsător de sânge...

— Și ți-ar fi părut rău?

— Nu. Când ești scuipat și bătut, pus cu anasâna la muncă și casne, poți să rabzi până la sfârșit, să nu ridici bâta și să nu dai la cap? Poți să nu scoți cuțitul și să-l înfigi între coastele acoperite cu osânză și cu vestmânt bogat al boierului care nu cunoaște nici omenia nici mila? De mirare nu e că uneori descultii, înfrângând orice teamă, se ridică dârzi, cu furci și topoare, fac zurbă și pârjol pe la conace, ci că asemenea răbufniri ale mâniei adunate în cuprinsul inimii se iscă numai din timp în timp și prea rar.

Sărăcimea satelor și a orașelor a fost împotriva războiului din 1913 cu vecinii de peste Dunăre, cu bulgarii; ea și-a înclinat totuși capul sub loviturile jandarmilor și s'a dus la război, împlinind silnic porunca stăpânirii.

— Ce căutăm noi în Bulgaria?

— Să luăm Silistra.

— Ce e Silistra?

— Un oraș.

— Trăiesc români la Silistra?

- Nu. Bulgari trăiesc.
- Atunci de ce s'o luăm?
- Așa poruncește stăpânirea.
- Adică așa poruncesc boerii.
- Da...

N'a vrut sărăcimea nici acest război cu ungurii, cu nemții, cu turcii, cu bulgarii! Ea a plecat totuși la război. Ea face totuși războiul la marginea de jos a Moldovei, din care a mușcat adânc dușmanul, și pe munții dinspre Ardeal. Și nu-l face rău! Iar mai mult de jumătatea de țară cotropită de nemți muncește pe brânci, bătută cu gârbaciul, să hrănească oștile dușmane și țara depărtată a dușmanului.

Războiul cere carne și sânge și oamenii dau războiului carnea lor și sângele lor.

Războiul!

Războiul!

Poate că din sângele cu care oamenii au stropit, au adăpat, dar n'au săturat încă pământul, răsar macii roșii; aceste flori de sânge care acoperă ici-colo galbenul lanurilor de grâu în fiecare început de vară.

Poate că macii aceștia răsar și înfloresc ca să ne spună:

— E timpul să nu mai vărsați sânge!

Poate... Căci cine cunoaște tainele lumii?

Cine are auzul atât de ascuțit ca să prindă ce spun florile,

ce spun copacii,

ce spune iarba,

ce spun stelele cerului când clipesc din ochii lor rotunzi, noaptea?...

Pe când mergeam așa pe poteca îngustă și prăfuită spre orașul dărâmat și pârjolit de război, mi s'au trezit dintr'odată în amintire pagini vechi citite în fugă, sau pe îndelete, în anii spulberați...

Giurgiu! Așezare omenească veche, întemeiată de făpturi aspre, îmbrăcate în straie miștoase, în străvechi timpuri.

Când întunericul turcesc a năvălit dinspre Asia Mică, s'a statornicit aci raia ismailiteană. Minarete albe, înalte și subțiri au început a oglindi apele tulburi ale Dunării. Pe aci treceau Dunărea, cu bogatele lor alaiuri, boerii care căpătaseră la Înalta Poartă firman de domnie asupra Țării Românești și apucau drumul Bucureștilor, însoțiți de spahii călări pe făloși cai albi. Pe acelaș drum, capetele multora se întorceau în desaga unui buluc bey spre Istambul...

— Darie, ce cauți tu pe acest drum?

— În niciun caz domnie. Nu vezi? Sunt fără alai...

Mințeam. Un nesfârșit alai de musculițe bâzâia în preajma mea, se ținea scai de mine.

În asfințit, musculițele păreau mici grăunțe de aur... Grâul galben, înalt, dat în copt.

Il legăna ușor vântul.

La capătul potecii, o fată înaltă, slăbănoagă, ținea de funie un cal roșcovan cu oasele ieșite prin piele. Calul păstrea iarba puțină de pe marginea drumului. Fata mă privea cu băgare de seamă. Avea ochii albaștri și părul ca secara. Obrazul galben îi era și nasul ușor jupuit. I se cojeau și mâinile. Cunoșteam semnele: pelagra, boală de om sărac, nemâncat, boală fără leac.

În țara grâului, pelagra bântuia nu numai satele, dar și marginile orașelor, pe unde locuiau ziuașii.

Mahalaua orașului era, după câte vedeam, alcătuită dintr'o mână

de case mărunte, strâmbe, care aveau acoperișurile arse și gardurile rupte. Dar oamenii fugiți o vreme se înapoiaseră și-și înodaseră tot aci firul vieții.

Am dat bună seara slăbănoagei și am întrebat-o pe unde aş putea s'o iau spre gară.

— Ce-ai zis?

— Pe unde aş putea s'o iau spre gară?

— Se vede treaba că nu ești de prin părțile noastre.

— Vin de departe.

— De departe... Și ce cauți la gară?

— Un tren, să mă duc la București.

— Ai ausweis dela nemți?

— Nu.

— Atunci să nu te duci la gară. Nu se poate călători cu trenul decât dacă ai ausweis dela comandatura germană. N'ai știut?

— Am știut, dar am plecat cam pe neașteptate dela conac.

Fata s'a aplecat și a rupt un fir subțire de iarbă cu o florică albăstră în vârf. A început să-și împletească pe deget un inel. Așteptam s'aud ce-o să-mi mai spună.

— Rău ai făcut că ai plecat de acasă fără hârtia galbenă dela nemți. Dacă vrei să ajungi la București, trebuie să iei drumu'n picioare, din sat în sat.

— O să merg pe jos. N'am nici un chef să am deaface cu nemții. Acuma însă aş vrea să nimeresc la o casă, să dorm până mâine dimineață.

— De dormit, ai putea să dormi și la noi, că nu e cu supărare. O să te'nvețe tata cum să ajungi la București mai repede și mai fără neazuri. Diii, boală...

Calul costeliv, tras de funie, și-a ridicat botul și a venit după noi. Ii auzeam pașii călcând prin praful moale al drumului.

Am ajuns curând. Casa — micuță, căzută parcă într'o rână, păstra urmele pârjolului care trecuse pe lângă ea și o atinsese. Lipsea și gardul.

— L-au ars soldații nemți și bulgari după ce au trecut Dunărea. Era frig. Rupeau gardurile, aprindeau focuri și se încălzeau. Le mai rupeau și-ai noștri, câți mai rămăseseră pe aici.

Un bărbat bătrâior stătea rezemat de prag. Era și el slăbănog. Și el avea nasul și mâinile cojite...

Lipsa gardurilor, casele atinse de foc și cârpite în grabă dădeau mahalalei un aer de pustietate și întristare pe care nu-l puteau alunga cei câțiva salcâmi scorojiți de soarele verii și prăfuiți.

Slăbănoaga a legat calul de un salcâm și a venit lângă mine. În arie, alături de casă, o căruță de căraș veche, soldie...

— Ce e Ivancă? Mi-ai adus musafir?

M'a arătat cu mâna Ivanca.

— Mi se pare că a venit din susul Dunării. L-a adus apa. Că acum apa aduce și oameni vii...

Poate că am făcut o față mirată. Ivanca a repetat:

— Da. Acum apa aduce și oameni vii. Toată toamna și toată iarna a adus morți, soldați împușcați, umflați, aproape putrezi. Băiatul vrea să meargă la București. N'are unde înopta, nu cunoaște drumul, poate e și flămând...

E adevărat că sătulul nu crede flămândului, dar tot atât de adevărat este că flămândul îl cunoaște pe flămând după ochi.

— E simplu. De înoptat poate să înopteze la noi; de mâncat, vom împărți în trei puținul pe care îl avem pentru doi; iar de nimerit drumul,

cum spune vorba veche, a nimerit orbul Brăila, așa că o să găsească și dumnealui Bucureștii, dacă îi trebuie numaidecât București. Intră în casă, omule, și fii bine venit...

A trebuit să mă lupt încăodată cu înduioșarea care mă năpădisese cu puțin înainte, când m'am despărțit pe malul Dunării de Laiș Opreșor și de Pavel. Boerul crunt, aprig, mă mânase spre luntrea moșneagului în grabă, după ce-mi aruncase în mână câțiva lei. Nici nu se gândise că până la București, pe apă și pe uscat, drumul e lung și nu-mi dăduse răgaz să-mi iau la mine o bucată de pâine. Era doar destulă pâine în conacul unde trăia Ilonca, Amos al ei și atâția alții... Laiș Opreșor și Pavel împărțiseră în chip firesc puțină lor hrană cu mine. Acum, omul străin, la casa căruia picasem din plin senin, îmi spusese: „Intră în casă, omule, și fii bine venit...” Oamenii erau pretutindeni, ca și la noi la Omidă, bucuroși de oaspeți... Îți deschideau ușa casei lor, și odată cu ușa și inima... Câți olari și poșircari, merari și găzari și marchidani dormiseră în casa noastră mărunță, și atât de neîncăpătoare chiar arie pentru noi... Vara își trăgeau căruțele în curte. Dormeau pe lângă căruțe, în arie, pe când noi dormeam pe prispă, ori pe bătătură, sub duzii bătrâni... Iarna, claie peste grămadă, în odaia mică, cu fereastră strâmbă și tavanul scund și cojit, dormeam. Și totodată masa noastră săracă o împărțeam cu necunoscuții noștri oaspeți.

— Om străin, călător necăjit, trudit și sărac ca și noi, cum o să-l lăsăm, muire, să doarmă în drum? Suntem oameni...

— Parcă eu zic ceva, Tudore?

— Mi s'a părut că te-ai cam împosocat, Marie...

— Din pricina lui Darie. Are fierbințeală...

Aveam deseori fierbințeală. Burta mare, umflată, era plină cu venin galben-verzui pe care uneori izbuteam să-l vărs. Atunci mă mai ușuram. Mă dureau dinții, bolnavi de năjit. Mai răceam și prindeam bube roșii în gât.

— Culcă-l... O să-i treacă...

Îmi trecea. Nu-mi trecea... Până la urmă îmi trecea. Mă vindeca soarele și frunzișul salcâmlor și al duzilor.

Ușa deschisă și inimă deschisă găsiseam și în mahalaua Giurgiului.

— De pe unde ești?

— Dela Omidă.

— Asta cam pe unde vine?

— Pe lângă Turnu...

— Departe...

— Cam departe...

Îi povestisem unde am lucrat și cine m'a trimis și cum spre București, să duc o scrisoare.

Trăind numai cu copila lui, la marginea pustiită a pustiitului și arsului oraș, omul era bucuros că mai are cu cine sta de vorbă... Parcă eu nu? Și eu aveam mâncărici la gură în seara aceea.

— Pe mine mă chiamă Niță Olint. Un străbunic de-al meu care s'ar părea c'ar fi fost grec, s'a pripășit în portul ăsta păcătos în vremurile vechi, când orașul, pierzându-și strălucirea pe care i-o dăduseră corăbierii genovezi care aduceau până aci mărfurile lor și plecau cu corăbiile cu pânze încărcate cu grâu, cu ceară și cu miere, devenise raia turcească...

Fata se culcase demult, în odaie. Eu mă întinsesem cu gazda pela-groasă în tinda fără acoperiș, pe câte un maldăr de iarbă uscată. Deasupra licăreau stelele verii. Priveam cum stă într-o parte, nițeluș stingheră Hora, și cum trece majestuoasă, dintr-o parte în alta a cerului, Calea Robilor,

— Nevastă-mea, Petrița, era bulgăroaică de dincolo, dela Rusciuc. Pe aici, pe Dunăre, oamenii sunt mai amestecați ca în restul țării. Pe unii îi aduce Dunărea, pe alții îi ia Dunărea. Mulți se lipesc de țărm și nu mai pleacă, așa cum n'a mai plecat strămoșul meu, grecul, așa cum n'au mai plecat unii turci, după ce împărăția lor a început să se frângă și să se rupă. Nepoții lor își mai poartă și-acum printre noi șalvarii largi și fesurile roșii. Că de! Omul se lipește de bucățica de pământ unde găsește pentru el și pentru ai lui o fărâmbă de pâine și o gură de apă și-i vine greu să se desfacă de ea, să plece pe alte meleaguri. Făceam cărăușie în port și-mi agoniseam hrana. A început acum trei ani războiul cel mare. Portul a căzut în lăncezeală. N'au mai venit și n'au mai plecat decât puține vapoare. Bucatele, câte le-a adus trenul în port și convoaiele de care din Ilfov, din Vlașca și din Ialomița, au fost grămadite toate în silozuri și păstrate pentru englezi. Le-a găsit aici războiul. Au încercat ai noștri să le dea foc, când s'a aflat că nemții au trecut Dunărea pe la Zimnicea, dar grâul arde greu. Tot cară nemții de astă toamnă cu șlepurile și nu le mai isprăvesc. În oraș, oamenii mor de foame și mor de foame oamenii și prin sate. Dușmanii au adunat totul. Nu ne-au lăsat decât cenușa din vatră și ochii, ca să avem cu ce plânge, la câți ne-au mai lăsat și ochii.

— Au împușcat mulți oameni nemții?

— Pe unii i-au împușcat, pe alții i-au tăiat. A fost învălmășeală mare când au trecut Dunărea. Erau îndârjiți. Unii oameni au pierit și de pârjol...

— Cum asta?

— Dacă i-a prins pârjolul în casă...

— Dar acum e liniște...

— Uneori e liniște.

Tocmai atunci spre Dunăre s'au auzit împușcături dese. Apoi s'a auzit un țâcănit scurt de mitralieră.

— Iată ce fel de liniște avem pe-aici...

Stârniți și speriați de împușcături au lătrat câțiva câini, răzleți. Pe ușa deschisă s'a strecurat înăuntru o pisică năucă și s'a cuibărit la picioarele noastre.

A rămas strălucind, neclintită, Calea Robilor...

— Cu cine se mai bat nemții? În cine trag?

— Pe aici nu se mai bat cu nimeni. Se bat destul pe fronturi... Impușcăturile vin dinspre port. Se aud în fiecare noapte. Oamenii înfomețați de prin împrejurimi vin și se strecoară noaptea în port, să fure din magazii o traistă-două de grâu. Când nopțile sunt întunecoase, vin și bulgari cu luntriile de dincolo și încearcă să umble pe la magazii. E foamete mare și la ei.

— Și izbutesc?

— Câteodată izbutesc, câteodată nu izbutesc. Nemții trag fără milă...

— Au fost lupte mari pe aici?

— Mari. Dar orașul a fost stricat și înainte de debarcarea nemților și a celorlalți. S'a tras în Giurgiu de pe malul bulgăresc cu tunuri cu bătaie lungă. Stricăciunea cea mare au făcut-o însă niște afurise de monitoare austriace care se tot fâțâiau pe Dunăre și se ascundeau pe după ostroave.

— Și nu puteau fi scufundate?

— Cu ce să le scufunzi? Cu praștia? Pe toată linia Dunării nu se aflau două tunuri mai ca lumea. Când au intrat nemții, bulgarii și turcii, orașului i s'a dat foc. Atunci mi-au omorât și muiera...

— Cine?

— Turcii... Nemții i-au pus pe turci și pe bulgari să jefuie casele și le-au

îngăduit să mai și ucidă. Nu e vorbă! Au jefuit și ei cât au putut... Au ucis și ei cât au putut. Parcă erau turbați. Eu plecasem din oraș. Am plecat mai pe urmă spre București. Războiul m'a ajuns din urmă. Unde să mai fugi? M'am întors după un timp, când se mai potoliseră lucrurile...

— Pe aici vin în țară prizonieri din Bulgaria?

— Se mai întoarce din când în când de peste Dunăre câte o mică ceată. Li cer boierii pe la conace să le muncească moșiile, că unele sate au rămas ca și pustii, seci de suflete, și pământul nemuncit se schimbă în pârloagă și n'aduce stăpânului niciun venit. Dar prizonierii care se'ntorc aproape că nu mai sunt oameni. Numai piele și oase. Și biete suflete care nu vor să se desprindă de trup...

Biete suflete care nu vor să se desprindă de trup!.. Aceasta mi se pare că e taina cea mare a vieții. Și frumusețea cea mare a vieții. Că oricâte ar suferi trupul, că oricât ar suferi sufletul însuși, trupul și sufletul rămân îmbrățișate; trupul nu vrea să se despartă de suflet și sufletul nu vrea să se despartă de bună voie de trup. Taci și înduri, te hrănești cu mălai stricat, cu boabe fierte de porumb ori de mei, mesteci și înghiți semințe lăptoase de cânepă — au un gust dulce acrișor — rozi scoarță de copac ori rădăcini de ierburi, ca vietățile fără ochi care trăiesc pe sub pământ și nu cunosc lumina soarelui, și-ți spui: o să treacă și asta, o să vină o zi mai bună, trebuie s'o ajung...

S'a lăsat tăcerea. O tăcere grea și amară, de cenușă.

Calea Robilor neclintită, strălucește.

Calea Robilor...

Vorbele venite din bătrâni spun că atunci când cazacii dela Zaporoje se aflau înclistați în lupte, mai la miază-noapte, cu trufașii și înzăuații pani poloni, se năpusteau, cu îngăduință dela Înalta Poartă ai cărei birnici erau, asupra țărilor românești, tătarii din Crâm. Jefuiau și ardeau, omorau și luau robi. Uneori, după ani lungi de suferință, unii robi izbuteau să fugă. Se strecurau, pe furiș, noapte de noapte, prin stepele pustii, înecate de bălării, spre locurile lor de baștină. Călăuză le erau aceste stele mărunte și luminoase din Calea Laptelui, căreia poporul i-a spus de atunci și-i spune mereu Calea Robilor...

S'au stins puterile tătarilor. Acum nemții năvălesc asupra popoarelor să ia robi.

Pământul nemților e plin de robi închiși între sârme ghimpate.

— Războiul...

— Dece trebuie război?...

Neclintită, în slăvile fumurii ale cerului, strălucește Calea Robilor.

Acolo, în Răsărit, a căzut în Februarie țarul cel mare și atotputernic de pe tronul lui, vechi de câteva veacuri. Poporul l-a luat de chică și l-a trântit de pe tron, — muncitorii care știu să mânuiască ciocanul, dar și arma, țăranii care știu să semene și să secere, dar știu să tragă și cu arma...

Poporul cel mult și gol și flămând...

Revoluția va crește și se va adânci, se va întinde și va cuprinde în plasa ei de flăcări tot pământul.

Pe maldărul de paie, Niță Olint a adormit. Dar somnul lui nu era nici pe jumătate somn. Se răsucea și scrâșnea și din gât îi ieșeau sunete nearticulate ca de fiară încolțită. Ii vedeam brațele cum și le agita, ca și cum ar fi vrut să se apere de o ceată de haidamaci care-l ciomăgeau. Se apăra și cu picioarele. Gemea și ofta când se mai liniștea. Apoi iarăși începea să scrâșnească și să se sbată, să se apere cu desnădejde. Războiul, — gândeam, — războiul și toate înspăimântătoarele lui întâmplări și urmări a răpit

până și somnul, până și odihna oamenilor... Somnul și odihna celor ce nu le-a dat somnul veșnic...

Puțin cunoscusem războiul... Mai curând mi se păruse că-l cunosc, din scurta trecere a unui regiment de cavalerie bavareză pe la noi, din mizeriile pe care nile făceau grupurile nemțești și austro-ungare dela etape, din cele câteva case arse în mijlocul Turnului, din priveliștea satelor pârjolite dealungul Dunării, din stolurile de morminte ostășești ivite în cale unde te așteptai și unde nu te așteptai...

Mergând de unul singur, pe întinderile pustii și pustiite, dintre Giurgiu și București, la opt luni și mai bine dupăce trecuse pe aici tăvălugul de foc și de sânge al prăpădului, abia începeam să cunosc mai bine războiul. Știam câmpia munteană, cât putusem s'o colind până atunci, ca un vast ținut al măgurilor și al pâlcurilor răzlețe de salcâmi, al satelor semănând de primăvară până toamna târziu cu pădurile, și al fântânilor care, cu brațul lor ridicat spre cer, te cheamă dealungul drumurilor să-ți potolești setea. Acum, această câmpie, adâncită pe alocuri în ușoare vâlcele, era întreagă a dezolării și a morții. Dacă locurile ar fi fost sălbătice dela începutul veacurilor, ori de foarte mult timp sălbăticate, ele ar fi avut o frumusețe a lor care mi-ar fi încântat ochii și inima mi-ar fi dezmiertat-o. Pe aci însă trăiseră oameni și se bucuraseră de viața și de puținul lor avut. Războiul nimicise fără cruțare viețile și avuturile și lăsase în urma lui, cu nepăsare, urmele vieților stinse și ale avuturilor prădate și risipite. Ținutul era cuprins în întregime de pârlăoagă nouă. Oamenii pier, dar pământul rămâne veșnic tânăr. Cum o să îmbătrânească țărâna? Și pământul își trăiește mai departe viața lui. Dar unde nu ari, unde nu semeni, unde nu vii să dai cu sapa, năvălesc bălăriile și înecă totul.

O asemenea sălbăticie, ori poate una și mai grozavă, trebuie să se fi întins deseori pe aici, pe aceste cuprinsuri line dintre Dunăre și București, care au văzut odinioară atâtea năvăliri prădalnice spre orașul de scaun al Bucureștilor și atâtea fugi pe ruptelea îndărăt, ale acelorai armate ismailitene lovite și spăruite de măciucile și țepoalele băștinașilor...

Și iată: au crescut înalți măceșii răzoarelor care acum despart loc năpădit de buruieni de loc năpădit de buruieni. Nu s'au scuturat încă florile de un roșu spălăcit, mici cât micii bani de aramă. La toamnă, acești măceși vor sângea cu boabele lor rotunde de parcă ar avea câmpul nenumărate răni vii deschise. Știam că pierise de mult sipica! Apropierea omului și a plugului nu-i pria. I se stinsese parcă sămânța. Și acum, iat-o! Din adâncuri a izbucnit, ori adusă de care vânt și de unde a venit și a prins rădăcini din nou neamul ei? A crescut mai înaltă decât grâul, mai înaltă chiar decât secara!

Ciulinii își clatină mândri măciuliile de catifea albastră în soarele care aruncă jarul tristeții peste câmpurile mute.

Sare din ierburi și-mi stă în drum, cu urechile lui mari, ciulite, un iepure gras, cenușiu-gălbui. Parcă nu s'ar teme de om, atât de rari au ajuns oamenii... Bag degetul arătător, îndoit, în gură. Răsună pustietatea. Fuge iepurele. Se ascunde. Mă pândește.

Mai departe stau lungiți, în praful drumului, și-si încălzesc inelele bogate în soare, șerpi lungi și negri, cu ochi galbeni ca pielea piersicii. Se strecoară pe lângă ei cârcâieci cafenii, groși și grași, plini cu venin, cu zeci de pisioare și cu mustăți lungi și subțiri deasupra gurii.

Un popândău, mare cât o pisică, s'a sprijinit în coadă în mijlocul șoselii și mă privește cu ochii lui mari și rotunzi, tivțiți cu galben, mirat, până ajung la un pas de el. Dintr'o săritură fuge între ierburi și-si pierde urma.

Pe cerul gol și aprins rotesc ulii și se dedau la zarvă ciorile. Au avut, ca niciodată în viața lor, cu ce se hrăni din belșug! Intr'un stâlp de telegraf, rupt și strâmb, se odihnește, într'adevăr pasăre rară pentru aceste ținuturi de lângă ape, un vultur pleșuv cu ciocul mare și îndoit ca al unui papagal.

Satul pe lângă care trec, întins de o parte și alta a șoselei, e și el pustiu. Și cum ar putea fi altfel? Casele au ars până în temelie. Acolo unde a fost o casă, a rămas o grămadă de cenușe pe care au căzut întâi zăpezi, apoi ploi după ploi care au risipit-o și au afundat-o în pământ. Gardurile au sburat pe semne! Nu li se mai văd nici urmele. Lângă șosea se ridică din moloz și cenușe un colț de zid înalt până la genunchi. Este tot ce a rămas dintr'o clădire mai mare care poate a fost până la sfârșitul toamnei trecute școală.

Salcâmii și corcodușii, sălciile și plopii au fost sfârtecați și retezați de obuze. Lângă cioturile rupte și arse au izbucnit, ca la o poruncă a soarelui și a pământului, vlăstare tinere care, nepigulite de mână omenească, cresc unele lângă altele, ca un măraciniș gata să se sufoce. A fost ruptă și cumpăna fântânii. A fost spart buduroiul. Jghiabul zace răsturnat într'o parte. Acoperită cu gunoarie aduse de vânt, apa abia mai licăre în fundul din care se înalță duhoare. Bine că nu mi-e sete!

Dintre aceste măracinișuri care au inundat ceea ce a fost odată un sat, se apropie de mine o pisică slabă, cu blana galbenă dungată cu alb. Vreau s'o prind, s'o iau în brațe, s'o duc cu mine mai departe, până voi da peste o suflare de om, să nu mă mai simt atât de singur între cer și pământ. Intind mâna spre ea. O chem. Pisica se uită la mine cu ochii ei migdalați. Parcă ar veni. Șovăie. Fuge ca și cum aș fi lovit-o cu o vergea. A uitat chipul omului.

Grăbesc pasul. Cât pot, grăbesc pasul.

Până a mă întâlni cu războiul, deseori eram sbuciumat de mari și amare păreri de rău că am rămas șchiop. Pe urmă am văzut soldați fără picioare și nu m'am mai gândit la mărunta mea infirmitate. Te superi că te-ai tăiat la unghie? Ciungii nu mai au astfel de supărări.

La marginea satului, în șanțul șoselei dau de trupul smochinit al unei bătrâne cu fața mâncată. O pestelcă neagră îi acoperă resturile. Ceva mai departe lucesc în lumină oasele mici și subțiri ale unui copil. Au crescut pe lângă ele, grase și înalte, tulpini de lobodă. Alături, ca niște ochi larg deschiși în soare, o stebă de albastrele.

Am întors capul să nu mai văd nimic altceva decât dunga șoselei care alerga înaintea mea, singură și goală, alburie, printre șesuri întinse și pustii, acoperite de verde și sălbatecă pârloagă. Mi s'au îndoit umerii, de parcă cineva mi-ar fi pus în spinare, să le port până la sfârșitul vieții mele, grele lespezi de piatră. Mi-am simțit gura plină de cenușă și de amară coajă de nucă verde. Pașii mi-au devenit de plumb. Am pus mâinile pe obraji și-am simțit că mâinile mele sunt reci. Poate mâinile îmi erau reci, ori poate obrajii îmi erau fierbinți, prea fierbinți. Au început să-mi clănțane dinții.

— Ți-e frică de moarte, Darie?

— Nu mi-e frică.

— Ți-e frică de viață?

— Nici de viață nu mi-e frică.

— Atunci dece ți-e frică?

N'am avut când să-mi răspund. În marginea bălăriilor înalte s'a arătat dintr'odată un om aproape gol. Avea fața nerasă și privirea sălbătică. Mă pândise de când mă făcusem văzut la marginea zării.

Aveam în mână o nuielușe de salcie, mai mult ca să mă joc cu ea decât

să mă apăr de câini, necum de oameni. Mai aveam la mine un cuțit, în teacă de piele. Am dus mâna la buzunar. Omul m'a întrebat:

— Ai cumva un foc la tine, băiatule?

— N'am. Nu fumez și nu port la mine chibrituri.

— Atunci poate ai o bucată de fier. Mi-am pierdut de două zile amnarul și din nebăgarea de seamă a femeii s'a stins focul. N'avem cu ce încălzi oala de fierură.

— Și de două zile n'a trecut nimeni pe drumul ăsta?

— Au trecut nemți, bulgari, turci. N'am ieșit la drum. Mă feresc.

— Am un cuțit.

— Dacă e de oțel ar putea să-mi fie de folos.

— Cred că e de oțel.

L-am scos să-l vadă.

— Tocmai ce-mi trebuie.

Îl-am întins. Era un om tânăr. Să tot fi avut treizeci de ani. A cercetat cuțitul. L-a pipăit muchea, a trecut cu degetul peste ascuțișul lui, s'a uitat la plăsele.

— Frumos cuțit. Taie ca briciul. Dacă-l înfigi într'unul ...

— Dă ortul popii...

— Dece să nu dea?

S'a pipăit sub brâu, a scos de acolo o legăturică în care erau înfășurate o cremene vânăta cu colțuri și un boț de iască.

— Să-i încercăm puterea.

A izbit cu muchea cuțitului în cremene. Au sărit în toate părțile, ca niște mici albine de aur, scânteile.

— Grozav cuțit ai, măi băiatule...

— Da, mi se pare că e destul de bun...

M'am gândit la Dudulică și la Tănase Fier Rău, fratele Chirei. L-au făurit la șatra dintre râpi și mi l-au dăruit mie.

— Să-l păstrezi, argatule, poate o să ai nevoie de el într'o zi... Și să-ți aduci aminte de noi.

Să-mi aduc aminte de ei! Cum o să-l uit pe Dudulică? Cum o să-l uit pe Tănase Fier Rău? Ar însemna s'o uit pe Zambila și nopțile trăite sus pe deal, la armanul boierului Arizan, cel cu un ochi de sticlă! Ar însemna s'o uit pe Chira, cea sprintenă ca o nevăstuică și meșteră, cu ochii codați și negri ca măslinile, care mi-a ghicit de atâtea ori în ghioc, mai în glumă, mai de-a adevăratelea.

— Să te ferești de om zbanghiu, Darie.

— O să mă feresc...

— Și de muiere cu părul roșu.

— O să mă feresc. Părul tău e ca smoala...

— Și al Zambilei tot ca smoala e...

Se băga între noi un câine de șatră. Se lungea pe labe. Se gudura. Își clătina coada ca pe o flamură. Imi lungea mâna.

— I-ai căzut drag Boerului.. Îți linge mâinile...

Așa îl chema pe câinele șatrei: Boerul... Țiganii îl loveau cu picioarele, aruncau cu scurtături după el. Boerul se depărta de corturi scâncind, che-lălăind, după cum erau loviturile. Se liniștea. Se întorcea iar la corturi. Se gudura iarăși.

— Și de muiere mărunță. cu picioarele scurte, să te ferești, Darie...

— O să mă feresc. Tu ai picioarele lungi...

— Și Zambila are picioare lungi...

— Da. Și Zambila...

Dacă i-aş uita pe Dudulică şi pe Tănase Fier Rău, aş uita-o şi pe Chira, aş uita-o pe Zambila. Aş uita armanul. Aş uita harapnicele... Aş uita culesul pălămidei. Viaţa mea aş uita-o..

Omul aproape gol, din pustietăţi, pipăie cuţitul. Apoi ridică privirile lui căpriei şi mă întrebă:

— Mergi departe, băiatule?

— La Bucureşti.

— Mai ai de întins.

— Mai am. Ce să fac? Dacă trebuie să merg la Bucureşti, o să merg şi basta...

— Şi cum? Ai plecat aşa la drum, de unul singur, şi fără traistă'n băţ?

— Fără traistă'n băţ...

— Vino cu mine. Ori vrei să dormi singur la marginea şoselei?

Era în chindie. M'am dus după omul ars de soare printre ierburi. La câteva sute de paşi de şosea, în buza unei vâlcele, se afla un bordei mărunţ şi îngust. În fundul vâlcelei licărea un ochi de apă cu câteva tufişuri de papură împrejur.

— Am găsit amnar, femeie.

Ieşise din bordei, aproape pe brânci, o femeie tânără, oacheşă, cu un copil de câteva luni, gol tot, în braţe.

— Credeam că nu te mai întorci, că ţi s'a întâmplat ceva...

— N'a trecut nimeni, toată ziua, pe drum, numai nişte soldaţi bulgari cu-o căruţă...

Omul a aprins focul, femeia a pus la foc o ulcică cu ştevie, care a dat curând în fier.

Fierbe uşor ştevia, — urzicile fierb ceva mai încet. Mai trebuiesc sfărâmate şi terciuite cu lingura.

— Să ne ierţi că nu putem să te omenim cu altceva.

— Mulţumesc, e bună ştevia. Mâncam şi-acasă... De primăvara până toamna târziu tot ştevie mâncam. Aveam aria plină. Până se coceau corcoduşile, o acrea mama cu sare de lămâie. După ce se coceau corcoduşile o acrea cu corcoduşe...

— Aici n'avem nici corcoduşe, nici sare de lămâie... Am acrit-o cu foi de măcriş...

— E bun şi măcrişul pentru acrit ciorba, dadă. Mâncaţi des ciorbă de ştevie?

— Destul de des, îmi răspunde omul. La prânz şi seara... Dar câteodată mai prind şi iepuri, mai prind şi prepeliţe. E plin câmpul. Dar sunt greu de prins. Iepurii îi pândesc şi-i lovesc cu ciomagul...

— Dece locuiţi aici şi nu în sat?

— Păi unde să stăm? Suntem din satul prin care ai trecut. N'a mai rămas nimic din el. Aici sunt pogoanele noastre. Am săpat o bucată de pământ, cu sapele, am semănat puţin grâu, am semănat şi niţeluş porumb. Grâul a dat în copt. O să-l culegem zilele astea... Atunci o să mai mâncăm şi grâu fier. Trăim mai feriţi de oameni. Altfel...

— Altfel ce?

— Ar pune nemţii mâna pe mine şi m'ar trimite la închisoare. Am fugit dintr'un lagăr de prizonieri din Ungaria.

— Şi în cât timp ai venit în ţară?

— În vreo trei luni, tot strecurându-mă ca o fiară hăituită.

— Şi cât aveţi de gând să mai staţi aici?

— Până la toamnă. Atunci o să ne tragem la nişte rubedenii ale nevesti-mi, pe lângă Bucureşti, la Bolintin. Pe-acolo a fost mai mic pârjolul.

— Era așa de rău în lagăr, că n'ai mai putut îndura?

— Dacă era rău? Niciodată un om care n'a mâncat papara asta n'o să-i știe gustul. Am căzut în mâinile ungușorilor dincolo de munți, la Feldioara, de unde am început retragerea. Ne-au purtat pe jos până în inima pustei ungușești. Ne-au închis acolo în niște barăci dărăpănate, între sârme ghimpate... Induram foamea. Ne mai prăpădeau și bolile și păduchii... Greu de răbdat și de îndurat... Așa e războiul... Dacă i-am fi prins noi pe unguși, tot așa le-am fi făcut. Mai mult de jumătate din prizonieri au pierit astă iarnă.

Am sorbit ciorba de ștevie din străchini de pământ, cu linguri de lemn. Era fierbinte și avea un gust acrișor-dulceag. Potolea deopotrivă foamea și setea.

— Și copilul unde s'a născut?

— Aici, unde să se nască! Noroc că mi-e nevasta sănătoasă și nu i s'a uscat sânul. Pierdeam copilul... Dar, ce se mai întâmplă prin lume cu războiul?

— Ce să se întâmple? Războiul merge înainte...

— Nu poate să mai meargă mult. A ajuns foametea și moartea și în Ungaria. În Germania s'aude că e și mai rău.

— Dar nemții mereu cară dela noi bucate și vite. Trec vapoarele și șlepurile unul după altul pe Dunăre, spre țara nemțească.

— De trecut ori fi trecând ele, nu mă îndoiesc, dar țara nemților e mare, băiatule, și toate gurile de acolo sunt flămânde, bașca gurile soldaților de pe front, care nici ele nu sunt puține... Imi lași mie cuțitul?

— Ți-l las cu plăcere. Dar din dar se face rai...

— Poate că o să-mi trebuiască și pentru altceva decât pentru scăpărat.

— Pentru spintecat iepuri, bunăoară...

— Dece numaidecât iepuri? Pentru iepuri am eu o gioarsă de cecchie...

Omul a răs scurt. N'am stăruit.

— Să ne culcăm...

— E timpul...

S'a tras și s'a culcat cu muiera lui în hruba bordeiului. Copilul a scâncit de câteva ori apoi, luluiit în brațe, a tăcut.

M'am întins pe iarbă, lângă bordei, cu mâinile sub cap, cu ochii la Calea Robilor care, cândva, nu va mai fi Calea Robilor.

Și în clipele acelea puține dintre vis și viață mi s'a părut că văd mii și mii de bărbați aspri și vânjoși, pe jumătate goi, oști nesfârșite dela zare la zare, mergând sub uriașele falduri roșii ale lunii să dea bătălia pentru biruința cea mare, înarmați cu furci și topoare, cu coase și cuțite. Lucea acolo și cuțitul făurit pentru mine de Dudulică și Tănase Fier Rău la foc de cărbuni, încins și stârnit de suflarea foalelor.

— Darie, ce armă îți vei făuri tu pentru această bătălie?

— Eu știu? Nu știu... O să văd... Când o veni vremea... Trebuie să vină vremea...

S'a pogorît asupra trupului meu trudit de drum, și m'a înfășurat în șalurile lui de mătase moale, somnul adânc și dulce...

Luându-mi rămas bun dela oamenii din bordeiul năpădit din toate părțile de ierburi, în zori, pe răcoare am plecat. Și am mers mai departe, mereu mai departe, pe șoseaua găurită, spartă și ruptă, mărginită de câmpuri devenite pârloagă, de fântâni fără cumpănă și fără ciuturi, de sate arse, sfărâmate, căzute în paragină și părăsite.

O bucată de pământ semănată cu grâu ori cu secară ori cu porumb e o

raritate. O casă reparată în grabă, cu ce s'a putut și cum s'a putut, pe coșul căreia se ridică o șuviță de fum, face să-mi tresalte inima.

Viața n'a pierit.

Viața nu poate să piară, cu toată urgia războiului.

Gropi mari de obuze pretutindeni.

Și pretutindeni resturi de arme rupte și aruncate, pe care s'a prins rugina.

Aș putea să culeg de prin șanțurile șoselei gloanțe cu pumnul și să-mi umplu pălăria.

Se găsesc din belșug și obuze care s'au înfundat ușor în pământul care astă toamnă era afânat de ploici și n'au făcut explozie. Seamănă cu niște pepeni mari și negri cu coaja lucioasă. Li ocolesc cu grijă. N'am poftă să le gust miczul.

Cei care au gustat din aceste obuze, ori pe care i-a atins un glonț, zac neîngropați în ierburi.

Câinii și lupii, corbii și ciorile și furnicile au desgolit oasele de carne.

Opinci peticite și bocanci găuriți, capele sfârtecate și mâneci de tunici.

Aș vrea să închid ochii și să nu mai văd nimic. Nu pot să închid ochii.

Trebue să văd totul, totul... Trebuie să văd totul și să nu uit nimic.

Șoseaua care întâi a coborât, urcă lin o pantă.

Câmpul sălbăticit miroase a iarbă încinsă și coaptă de soarele aprins al miczului de vară.

Astă primăvară, când s'a desghețat țărâna, și odată cu ea miile de trupuri ale soldaților care au pierit și pe care biruitorii nemți i-au lăsat neîngropați, ar fi fost greu să treci pe aici. Ploaia și soarele au grăbit putrezirea cărnii, câtă scăpase, în sfârșit, îdestulatelor jivine ale pământului și păsărilor hulpave ale cerului.

Bătălia pe acest vechi și mereu însângerat drum al Bucureștilor pare să fi fost grozav de sângeroasă, socotind după numărul morților pe care acum a început să-i acopere iarba, după șanțurile de apărare, după marile gropi rotunde scobite de obuze și dușă gropile mai mici de șrapnle.

Morții zac pe câmp în pozițiile în care i-a găsit clipa din urmă. Pe sub soldații morți a crescut iarbă mărunță. Pe lângă oasele lor înfășurate în tunici hărtănite a crescut iarbă înaltă și grasă. Sângele lor l-a supt pământul și l-au spălat ploile. Iată: câteva uniforme stău încă pe buza unui șanț în poziție de tragere. Numai capetele sunt ușor plecate într-o parte, de parcă oamenii obosiți de atâta încordare au închis o clipă ochii spre a se odihni. Dacă te apropii, în locul ochilor vezi găurile goale și adânci și oasele feții și rânjetul...

Tunici și capele românești...

Ceva mai departe, căzuți într-o șarjă care trebue să fi fost vijelioasă în iureșul ei, caii și călăreții...

Lângă scheletul lung și deșirat al fiecărui cal, trupul întins sau făcut ghem în cădere al cazacului.

Biruitorii vremelnici au cules șeile bogate și frâiele înflorate și... cismele înalte până la genunchi ale călăreților mândri. Au rămas să acopere scăfârliile căciulile mari purtate deasupra feții, pe sprânceană. Au rămas cu tunicile scurte și îmblănite să acopere resturi de trupuri.

În vale, uniforme de cenușii ale turcilor și fesurile lor roșii ca niște mari flori de mac, sunt amestecate cu uniforme de galbui-roșcovane și cu chipiele cu cozoroc mic ale bulgarilor.

Oameni veniți din răsăritul îndepărtat al stepelor și oameni coborâți de pe plaiurile muntene și moldovene, s'au înfruntat aici, cu alți oameni

veniți din Balcani și de dincolo de Bosfor, din podișul uscat și sărac al Anatoliei.

Au căzut în această bătălie și câțiva nemți. Pentru ei s'a alcătuit un cimitir, cu cruci și gard împrejmuit, la marginea șoselei.

— Acesta e războiul, Darie. Ai să ții minte?

— Am să țin minte.

Obosit de drum, stors până la sleire de zăpușala care crescuse și tot mai creștea, m'am răzimat de gardul cimitirului și-am privit șirurile de cruci așezate, ca rândurile soldaților la paradă, la depărtări egale.

Pe fiecare cruce un nume era scris clar. În vârful fiecărei cruci o cască de oțel, largă și turtită ca un ceaun, purtând în față o inscripție: *Gott mit uns...* Dumnezeu cu noi... Care Dumnezeu? Și de ce cu voi, nemții? Fiindcă ați plecat dela voi de acasă înarmați până în dinți să treceți omenirea prin foc și sabie și s'o supuneți stăpânirii voastre?

— Darie, nu certa morții...

— Nu-i cert. Dealtfel, și dacă aș face-o, nu m'ar auzi. Morții nu văd și nu aud.

Odată, când bunicul cu barbă galbenă dela Cârloman se văitacă-l dor dinții, aspra-mi și dârza-mi bunică s'a răstit la el și i-a spus:

— Te dor dinții? Mori, dacă vrei să nu te mai doară. Pe morți nu-i mai dor dinții...

Gott mit uns... Dumnezeu cu noi... Dumnezeu cu voi, morților, și toți sfinții, și toate sfintele... Dumnezeu cu voi, nemților morți... Dar cine sunteți voi?

— Vino, —mi-a șoptit parcă cineva la ureche,—și află numele noastre, și plânge-ne...

— Mi s'au uscat ochii privind trupurile celor pe care camarazii voștri i-au ucis și i-au lăsat neîngropați în vale. Nu mai am lacrimi...

— Vino și află numele noastre. Plânge-ne fără lacrimi. Plânsul cel mai adânc și mai sfâșietor e plânsul fără lacrimi...

Mi-am adunat puținele-mi puteri și sărind îngrădirea mărunță am intrat în cimitir.

La mijloc, o cruce mai înaltă, cu coif... *Deutschland über alles*. Germania mai presus de toate... Germania peste tot... Pe cruce, un nume lung: *Karl Ludwig von Dulormier*. Ofițer. Și *von...* *Deutschland über alles...* Germania mai presus de toate. Germania peste tot... Și tu, care purtai acest coif ce și din vârful crucii tale strigă: Germania mai presus de toate... Germania peste tot... Nici măcar nu erai neamț de sânge, cu toate că te chema Karl Ludwig... Mi-o spune acest *Dulormier* din coadă, care, după câte știu până acum, e curat francez. Parcă-l aud și-acum pe bunul meu învățător Gheorghe Popescu-Bragadiru, lămurindu-mi ascunzișurile istoriei:

— Și a fost atunci, — prin secolul al 16-lea și al 17-lea chiar, — o mare învălmășeală în Europa. Oamenii s'au războit îndelung și s'au măcelărit unii pe alții în numele lui Hristos. Călugării papali au schingiuit și au ars de vii pe ruguri mii și mii de oameni bănuți că nu se închină lui Dumnezeu după tipicul catolic. Câteva sute de mii de francezi și-au părăsit patria, izgoniți de regele lor catolic pentru că trecuseră la protestantism. E vorba de hughenoti, Darie. Unii au fugit în Olanda, de unde au plecat mai târziu în America și în Africa de Sud; alții s'au adăpostit în Germania și, dintr'un mizer sat de pescari de lacuri au făurit, cu banii și cu munca lor, Berlinul... Cu timpul s'au germanizat... Iși mai păstrează doar numele de familie...

Karl Ludwig von Dulormier... Dacă ai fi murit de bătrânețe între ai

tăi, ai fi fost înmormântat, desigur, într'un somptuos cavou de familie. Căci orice familie de oameni înstăriți are, la orașe, un cavou al ei. Cu atât mai mult o veche familie hughenotă, înobilată de cine știe ce rege prusac ori poate și plecată în pribegie cu semnele nobleții de acasă. Așa, te-a împușcat lângă Călugărenii Ilfovului un desbrăcat ca infanteristul Ion Ududui dela Omida, ori te-a despicat cu sabia lui de fulger cine știe ce țaran cavalerist... Coiful tău strigă: *Deutschland über alles...* Germania mai presus de toate... Germania pest tot.

Gott mit uns... Dumnezeu cu tine, Max Blunk. Tu ai fost un simplu soldat. Dumnezeu cu tine. Ai fost negustoraș la margine de mic oraș german. Îți plimbai Duminica iubita prin vechea pădure din apropiere, din care excursioniștii au alungat zeei bătrânei Germanii.... O tratai cu o halbă de bere, cu o bucată de pâine cu unt și cu o pereche de crenvurști. Te pierdeai în apele ochilor ei albaștri, îi mângâiai mătasa albă a părului și visai ziua în care, mergându-ți afacerile, o vei putea lua în căsătorie. Cum o chema? Poate Roza. Poate Luise. Poate Ana-Maria. Poate erai și puțin romantic și-i dădeai să citească romanele duioase ale lui Paul Heyse, ori poveștile care store lacrimi ale lui Wildenbruch. O! Cât am plâns și eu pe ele, atunci când mai aveam lacrimi de risipit pe orice... Te și vedeai cu două fete blonde, asemenea mamei lor, pe genunchi. Și peste visurile tale au căzut muzicile militare cu marșurile lor și războiul, și uniformă, și ranița, și casca aceasta care se odihnește în vârful crucii de lemn și care strigă: *Gott mit uns...*

Dumnezeu cu tine, Max Blunk! *Nach Paris! Nach Russland! Nach Rumänien! Nach Călugăreni! Nach...* *Gott mit uns...* Dumnezeu cu noi... Dumnezeu cu tine, Max Blunk... Roza, Luise, Ana-Maria n'o să te mai aștepte. De mult va fi sosit în orașelul tău vestea că ai „căzut eroic pentru Germania și pentru Kaiser“. Roza, Luise sau Ana-Maria o să se mărite cu Otto Fritz, băiatul chel la douăzeci de ani al angrosistului dela care luai, uneori pe credit, coșulețul cu mărfuri pentru prăvălioara ta. Da. Cu Otto Fritz debilul, care n'a fost găsit apt pentru a fi îmbrăcat în uniformă militară și trimis pe front. *Gott mit uns.* Dumnezeu cu noi. Dumnezeu cu tine, Max Blunk!

Și tu strigi *Gott mit uns*, Johann Richard Gramms? Ai fost student până acum trei ani. Erai înalt și subțire și purtai părul mare, stufos. Îl studieai pe Goethe și pe Schiller și te pregăteai să te apropii de docență, scriai și publicai prin reviste versuri lirice. N'ai fi strivit o muscă. Ți-era frică de întunericul nopților și de întunecimea pădurilor. Șoarec de bibliotecă! te temeai până și de lumina soarelui. Îți pria odaia cu storul lăsat, care te despărțea de vuietul orașului și lumina lămpii care îți menaja ochii miopi. Te bucurai că ești palid și că ochelarii îți accentuau aerul de savant tânăr, pe care îl căpătaseși. Credeai cumva în Dumnezeu? Cum puteai să crezi? Citiseși doar pe marii filosofi și erai un copil teribil al acestui secol. Kaiserul a crezut că poate face și din tine un cuceritor. Te-ai bătut în Flandra și n'are marginea marilor lacuri poloneze... Te-ai bătut în Balcani și ai căzut aci, între Dunăre și București. O! Ce mai carte ai fi scris dacă ajungeai la sfârșitul războiului! Pe unde ai fost, ce-ai făcut, ce-ai gândit, cum te-ai bătut, cum i-ai învins pe barbari...

Carnetul cu notițe începe să putrezească și el între tunica și cămașa ta în acest mic cimitir dela margine de șosea sfârtecă de bombe și șrapnele, în timp ce casca ta de oțel, largă și turtită ca un ceaun, care n'a putut să te aperc de moarte, strigă mereu din vârful crucii tale de lemn: *Gott mit uns, Gott mit uns, Gott mit uns!* Ei bine! Dumnezeu cu tine, Johann Ri-

chard Gramms! Dacă o să'nvăț cândva bine graiul tău, o să-ți caut versurile prin vechile reviste germane și o să ți le citesc. Dumnezeu cu tine, Johann Richard Gramms...

Dar nu există niciun Dumnezeu...

Din care parte a Germaniei ești, Joseph Köppe? Câți copii ai lăsat acasă, Konrad Schultze? Cine stă la casa marei berării „La Frederick cel Mare” în locul tău, Alois Diesing? Mitzi? Nu. Nu stă Mitzi, ci javra aceea de Fuchs, care pretindea că-i bolnav de ficat. Era mai sănătos ca tine. N'ai știut? Și n'ai știut că Mitzi a ta s'a încurcat cu el de cum l-ai adus în prăvălie? Ce știe satul, nu știe bărbatul. Dar n'ai avut când să auzi acest proverb valah. Abia ai trecut Dunărea și ai căzut!

Gott mit uns. Dumnezeu cu noi. *Gott mit uns.* Dumnezeu cu tine, Alois Diesing. Dumnezeu cu voi toți.

Printre morminte au răsărit și au înflorit măgareii, floare săracă de bogat câmp valah, albăstrele și ochiul boului.

Văzduhul începe să vuiască... Vuictul crește...

Ies din cimitir și mă culc, să mă odihnesc, câteva clipe măcar, în iarbă.

Vin dinspre Dunăre și trec spre București trei avioane *Taube*, în triumfi. Sunt cenușii. Poartă fiecare cruci mari pe aripă, zboară destul de jos, la câteva sute de metri numai. Aviatorii știu că de pe pământurile puștiite peste care zboară n'o să se îndrepte spre ei nicio gură de armă.

Au ajuns deasupra câmpului pe unde s'a desfășurat în toamnă grozava luptă.

Văd capetele aviatorilor. Se pare că priveliștea îi interesează. În viraje largi se lasă jos, tot mai jos. Ocolesc de câteva ori câmpul sălbatec cu ierburi și cadavre, cu gropi de obuze și lungi șanțuri de apărare. Probabil că au luat fotografii.

Se ridică mai sus, mai trec odată pe deasupra șesului, lăsându-se când pe o aripă, când pe alta; poate că acesta e un semn de salut adus morților aceștia neîngropați, ori celor adunați în micul cimitir; își văd de calea lor spre orașul cel mare către care se îndreaptă și pașii mei.

O fată mărunță și sprintenă, născută undeva prin munți, slugă la cârciuma de lângă gară a lui Bucur, când era cuprinsă de jale și dor începea să cânte:

*Lung e drumul Clujului,
Dar mai lung e-al dorului...*

— Dar drumul Bucureștilor e scurt, Mița Butoi?

— Și-acela e lung, Darie, și-i greu. L-am încercat odată și m'am lăsat păgubașă. Am venit să trăiesc la Omida și să șterg plozii cârciumarului la...

— Am să-l încerc, drumul Bucureștilor, și eu, Mița Butoi.

— Numai să te țină curelele, Darie.

Curelele, mai bine zis cureaua cu care eram încins, mă ținea. Picioarele, nu știu ce naiba aveau de voiau să mă lase.

Cu fiecare pas mă depărtam de locul morții, dar nu era niciun semn că mă apropiu de ținuturi care ar fi mai ale vieții. Mă ajunsese setea, la ostentire nu mă mai gândeam, nici la foamea cu care eram obișnuit și pe care puteam s'o îndur zile și nopți în șir, fără să mă chinuie peste puteri.

Încercam să grăbesc pasul, mă zoream, mă bătea gândul că bine ar fi să mă prindă noaptea lângă oameni. Nu mă speriasă, dar oricum, mă

sguduise și mă îndurerașe priveștiștea prea îndelungă a pârjolului, a pustiu-lui și a morții. Ar fi fost mai ușor de îndurat totul dacă aș fi simțit lângă mine, lipăind prin țărână, cel puțin pașii unui câine. Aș fi împărțit cu el singurătatea care n'ar mai fi fost singurătate. Mi-a venit să râd de unul singur, ca prostul, când mi-a trecut prin gând că m'ar bucura dacă l-aș vedea mergând pe lângă mine chiar și pe unchiul Tone cel rău, dela Rușii de Vede. Ba i-aș fi dus la spinare, așa nevolnic cum eram, până și mindirul, oricât ar fi fost el de greu.

— Să nu dorești niciodată singurătatea îndelungă, Darie.

— N'am s'o doresc.

— Uncori ai dorit-o.

— Deseori omul dorește din necugetare ceeace i-ar prinde rău dacă ar avea.

Pe când mergeam așa, sfărâmat și moleșit, prin tăcerea câmpurilor goale, am tresărit auzind în urmă tropot de cai și huruit de căruță. Dar nu mi-am dat osteneala să mă uit îndărăt și nici să mă feresc, căci drumuiam de fapt pe marginea șosclei, pe acolo pe unde ierburile din șanț își întinseseră, ca niște brațe lungi, vrejurile cu frunze înguste și crestăte pe margini. Am ridicat capul abia când a trecut pe lângă mine o hodo-roagă de căruță. Erau înhămați la ea doi cai voinici, cu picioarele groase, potcovite. M'a învăluit într'un nor de praf căruța. Nici n'am avut vreme să bag de seamă ce fel și neam de oameni și câți erau cățărâți în ea, că s'a și oprit. Norul de pulbere s'a risipit. De pe capră, doi soldați turci, cu fesurile roșii pe creștet, și-au întors spre mine fețele prelungi și galbene. Mă priveau întrebători cu ochii lor migdalați și strâmbi. Mi-a prins bine atunci puțină cunoștință a limbii turce, pe care o prinsesem dela nefericiții prizonieri dobrogeni, în deal, la arman. Când au îngăimat câteva vorbe, le-am priceput înțelesul și le-am răspuns stălcit în graiul lor, că am drum spre București. Am și cutezat a-i ruga, încurajat de bândetca fețelor și a ochilor lor, dacă pot să mă îngăduie în hărăbaie. Nu călătoreau chiar până la București, ci până la satul apropiat, unde făceau de gardă la un post. Puteam, dacă vream, să mă folosesc de prilej și să sar peste loitră. Le-am mulțumit, la urcuș m'au ajutat și ei, și am încălecat pe sacul de făină pe care-l aduceau dela Giurgiu.

Armele li se odihneau în căruță lângă sac, lepădate cu scârbă parcă. Erau niște arme vechi, germane, cu bătaia scurtă, de felul aceloră cu care rumânii din Omida făceau noaptea de caraulă prin sat.

Caii o porniseră și înaintau greu pe șosea, în trap obosit. Căruța prăpădită, sdruncinându-ne de ne întorcea stomacul pe dos și ne veneau mâțele la gât, și-a reluat asurzitorul huruit. Chipurile turcilor arătau și ele o obo-seală și-o istovire greu de îndurat. Pe la tâmple le șiroia sudoarea... Ca și pe la ceafă... Turcul care ținea hăturile și care învărtea din când în când, alene, pe deasupra cailor, o biciușcă, să-i mai îndemne la drum, a început să îngâne printre buze, pentru el, poate ca să-și alunge piroteala, un cântec lung și târăgănat, din care rareori pricepeam un cuvânt. Era mai curând decât cântec, un plâns înăbușit al sufletului chinuit și ars de dor.

Pe sub ochii mei, ascultându-l, se scurgeau aceleași șesuri dezolante, acoperite de pârloagă. Eu vedeam însă, poate chiar odată cu turcul care cânta, și cu celălalt care-l asculta alături moțâind, ceeace citisem odată într'o carte italienească despre Istambul și nu uitasem: apele albastre ale Bos-forului care legănau în seară caice de aur cu umbră de mătase verde și care, în mersul lor lin călcau umbra minaretelor răsfrânte în limpedea apă, tremurată de atingerea, ușoară ca o mângâiere, a lopeților.

La dracul cu amintirile! Neghiobule! Nu putea să fie asta...

Soldatul cu fața prelungă, galbenă-smeadă, cu fes, nu se putea gândi la Bosforul desfătărilor, pe care n'a avut cum să-l cunoască! Pașă era el? Bey era? Nici Sultan ori vizir nu părea să fie. Tunica îi era ruptă între spete, acolo unde se adună nădușeala, și cârpită. Spărți îi erau bocancii și cârpiți. Roșu-spălăcit îi era fesul. Am ascultat cu urechile ciulite și cu auzul încordat să prind mai bine cuvintele abia șoptite de tristul soldat. Susurau lacrimi în cântecul lui de jale. Ochii lui și ai celuiilalt care tăcea erau duși în depărtate depărtări dragi și vedeau printre gene aspre și sărace câmpuri anatoliene, bântuite de vânturi crunte și de soare de foc aprins; vedeau sate mărunte, cu uliți înguste, mărginite de ziduri de pământ bătut. Și dincolo de zidurile de pământ bătut, vedeau scunde, dar frumos mirositoare boschete de arbuști, în a căror umbră puțină îi adăstau cadăne în feregea și copii în șalvari. Moscheea satului lor, pe care o vedeau ei cu ochii amintirii, în ceasul acela de înserare, era și ea mărunță. Minaretul nu era nici el înalt. Din patru-cinci pași, hogea bătrân și ajungea în vârful lui să-și rostească răgușita strigare.

Era ceasul de rugă al asfințitului.

Ca și cum mi-ar fi auzit gândurile, turcii au tras hărăbaia lor la marginea șosclei. Am oprit caii și au sărit jos. Am sărit și eu.

Al'ceva auziseră și văzuseră ei în față.

Dinspre București se apropia încet de noi, înfășurat într'un nor de praf, un lung și destul de ciudat convoi. Turcii și-au luat armele, cu mișcări lepezi, pe care nici nu le-aș fi bănuir la niște oameni abia ieșiți din somnolență și visare, și s'au așezat în poziție de drepti.

Am înțeles graba lor când, uitându-mă, am văzut că în fruntea convoiului călărea un feldwebel german cu mustățile răsucite și cu vârful subțire întors în sus. Nici nu s'a uitat la turcii care și-au ciocnit călcâiele.

Pe margini, câțiva soldați bulgari, cu tunicile și pantalonii ferfeniți, călăreau mârțoage. La mijloc se aflau, mergând grămadă și sprijinindu-se unii pe alții, ca la cincizeci de oameni în vârstă, orășeni destul de bine îmbrăcați unii. Abia își târau picioarele și purtau în mâini, care un cufăraș, care o bocceluță. Unul din ei, cu tot necazul în care se afla, mi-a aruncat o glumă:

— Ești rob la turci, băiatule?

— Nu sunt rob, nene. I-am întâlnit pe drum și m'au luat cu ei în căruță până la satul apropiat. Dar ce e cu dumneavoastră?

— Ce să fie? Nu ne-am ținut gura și i-am vorbit de rău pe nemți. Ne-am dat cu părerea că au să piardă războiul. Iscoadele lor ne-au părut. Foiește Bucureștiul de iscoade! Am fost arestați și luați ostateci...

— Și încotro vă duc?

— Intr'un lagăr din Bulgaria... I-au mai dus și pe alții. Or să mai vină și după noi... N-om pieri toți. Dar nemții tot or să piardă războiul...

— Gura! Ține-ți gura, mă rumânule...

— Iaca, mi-o țiiu...

Convoiul care se îndrepta spre Dunăre, îl închideau, măreți, patru cavaleriști germani. M'am uitat după convoi, cu ochii mari, până s'a îndepărtat în lumina roșie a amurgului. S'au uitat și turcii. După ce convoiul nu s'a mai văzut, i-am auzit pe turci răbufnind:

— Ptiu! Mascara!

S'au mai uitat un timp tăcuți, clătinându-și capetele. Apoi au căzut în genunchi în iarbă, cu fața spre miază-zi, înspre acolo unde se află departe, departe, peste mări de ape și peste mări de nisipuri galbene, Meca, orașul sfânt al profetului lor Mohamed, și piatra neagră, Kaaba, cea căzută în mijloc de zi din cerul uscat și senin.

Au bătut îndelung pământul acoperit cu buruieni, cu frunțile lor înalte, și și-au murmurat rugăciunile.

Așteptam să aud, dintr'un sat care nu se vedea, un glas de clopot. N'am auzit. M'am mirat. Caii stăteau în acel ceas de seară cu boturile în pământ.

Pe urmă mi-am adus aminte că în sate clopotnițele bisericilor nu mai au clopote, că le-au strâns nemții și le-au trimis în țara lor la topit, să toarne din ele tunuri, puști, obuze și gloanțe...

— Nemții tot au să piardă războiul...

Când am ajuns în apropierea satului așteptat, am sărit jos din căruță și m'am despărțit de turci făcându-le salamalecuri.

Licărea roșu albăstriu, deasupra serii largi care se așezase pe pământ, luceafărul.

În a treia seară de când mă despărțisem de Niță Olint și de Ivanca slăbănoaga, care mă întovărășise să-mi arate drumul până la marginea Giurgiului, și în a șasea zi de când pusesem piciorul și mă urcasem în luntrea lui nenea Laiș Oprîșor, ajunsesem, în sfârșit, lângă București.

Boer Arizan îmi poruncise ca în trei zile să mă și întorc. Nu-și făcuse bine socotelile. Niciun om nu-și face bine socoteala când îi arde buza după ceva. Nu și iam după ce-i ardea buza boerului și, de fapt, nici nu voiam să știu. Altfel n'aș fi avut decât să scot scrisoarea, s'o deschid și s'o citesc. Nici gând nu aveam să mă dedau la așa ceva. Crape boerul cu tainele lui cu tot. Scrisoarea aveam să i-o duc la adresă. Mai departe... Mai departe voi vedea eu ce am de făcut și voi face. Deocamdată eram mulțumit că necazul boerului îmi dăduse prilejul să fac această călătorie care știam că va fi fără întoarcere. Mulțumirea mea era însă umbrită de o ușoară mâhnire.

Ajunsesem la București pe jos, nădușit și sleit, apărând la mahalava dinspre Dunăre, pe drumul osmanlâilor care veniseră și-l cuceriseră de atâtea ori cu sabia, pentruca apoi să-l incendieze și să-l părăsească cuprinși de spaima sosirii dinspre munți și dealuri a altor săbii care cereau să fie spălate în sângele lor.

Mă mai mâhnea și întâmplarea că-i ajunsesem orașului în preajmă în scăpată de soare, când întinericul începea a se prăvăli deasupra lumii.

Orașul, cum aveam s'o aflu curând, e așezat în mijlocul unor câmpuri întinse, care au fost cândva acoperite de străvechea pădure a Vlăsiei, și într'un fel de fund de tingire. Ori din ce parte te-ai apropia de București, nu-l vezi decât după ce i-ai atins periferia, și atunci chiar, numai în parte.

Așadar, mă oprisem la marginea lui dinspre Dunăre și-l contemplam. Atât cât îl vedeam — și știam că nu-l văd tot — mi se părea nesfârșit de întins. Dar ce fel de oraș era acesta? Mi se părea a fi mai curând o imensă grădină presărată cu case cu acoperișurile cenușii și cu ziduri albe, cu străzi lungi, dintre care cea mai mare parte din ele înguste și întortochiate. Îl dominau turlele bisericilor care se iveau pretutindeni dintre case și printre arborii vechi și verzi. Fie și cu biserici! O să mă întâlnesc cu mai mulți popi! La Omda erau două biserici, — una în mijlocul satului, în care se țineau slujbele și alta micuță, de lemn, în mijlocul cimitirului. Și numai un om cu barbă, antereu și potcap, părintele Tomiță Bulbuc. Ne ajungea!

Mă bucuram și mă minunam de minunata cetate pe care aveam în sfârșit s'o văd și s'o cutreer, s'o cunosc până în măruntaie și în sânul căreia hotărâsem să-mi caut și eu un loc în lume, chiar dacă va fi să muncesc pe brânci și să lupt și cu dinții. Aci aveam să-mi încerc puterile, — eu, cel sosit la porți cu totul sleit de puteri...

Soarele, în asfințit, arunca asupra caselor, asupra turlelor și asupra

arborilor de care orașul era copleșit, o lumină roșie stinsă. Pe la margini, câteva coșuri de fabrici înțepau văzduhul cu șuvițele lor de fum alburii. Auzeam un sgomot depărtat, făcut parcă de un uriaș stup de albine care zumzăie.

Inima mi s'a strâns, poate de teamă, poate de bucuria că am ajuns atât de aproape de capătul năzuinței mele.

M'am așezat pe o piatră care însemna kilometrajul, cu fațala oraș, și l-am privit până s'au aprins deasupra lui stelele și până au licărit pe uliți și în curți lumini mărunte și puține.

M'am hotărît să dorm la margine și să intru în București odată cu triumful luminos al răsăritului de soare. Zis și făcut. Am tras la o casă de om și am cerut găzduire.

— Dincotro vii?

— Dinspre Giurgiu.

Bătrânul m'a cântărit în poartă din ochi, să vadă dacă nu sunt cumva vreo haimana înrăită, colcăind de gânduri necurate. După câteva clipe, m'a poftit înăuntru.

— Intră.

— Mulțumesc.

— Vii de departe?

— Din susul Dunării.

— Oi fi ostenit, taică.

— Nițeluș.

— Apăi ți-o pregăti baba mea așternut pe prispă.

— Aș putea să vă și plătesc pentru găzduire.

— Bani nu luăm, că nu ținem han. Dar dacă ai asupra ta ceva bani, păstrează-i, taică. Ți-or fi de trebuință începând de mâine.

Bucățica de pâine pe care am mâncat-o, neagră și tare ca piatra, amestecată din belșug cu țărâte și cu fire de paie tocate, mi s'a păruț mai dulce decât mierea.

— Așa e, taică, pâinea pe care o mâncăm acum, când o putem căpăta și pe-asta. Războiul...

— E bună pâinea.

— Bună, să fie la dușman asemenea bunătate! Trebuie să fii tare flă-mând, ca să ți se pară bună.

— Asta e adevărat! Eram rupt de foame..

— Mai ia o felie...

Am mai luat o felie. O mâncam, mestecând-o încet, să-i simt toată pulceața și toată amăreala. Pâine de război...

Pe șosea treceau umbre fumurii în pas cadențat.

— Patrula nemțești.

— Trec des?

— Trec zi și noapte, taică. Norodul stă liniștit. Dar ei se tem. Pe la centru mai e din când în când câte-o încăerare, câte-o zurbă. Pe-aici, pe la noi, pe la margine, e liniște. Ce să zic? Dar nemții se tem. Intr'o zi tot au să plece...

— Când?

— Când vor pierde războiul. Nu se poate să nu piardă nemții războiul. N'ar fi drept.

— Războaiele le câștigă cei tari...

— Nemții au fost tari la început. Acum nu mai sunt. Mor pe fronturi. Au atâtea fronturi... Mor. Și slăbesc, taică...

Citisem, cu mult înainte de a mă duce să mă angajez argat la armanul de pe deal al boerului Arizan, cel cu un ochi de sticlă, câteva cărți despre București, în care se vorbea de viața și de oamenii acestui oraș. Dacă ar fi fost să mă iau după câte îmi spusese ele, ar fi trebuit să mă las demult păgubaș. Pentru că toate aceste cărți îmi spusese una și aceeași poveste: orașul ucide repede pe omul venit dela țară cu gândul să viețuiască în cuprinsul lui. Orașul mare e ca un balaur uriaș care, odată ce te-a prins între fălcile lui, te sfârteacă... Dacă te-ai născut la țară, acolo să-ți duci zilele; orașul trebuie să rămână al orașenilor. Tu, om născut la țară, dacă îți vei căuta rosturi la oraș, fie că vei pieri, neputându-te adapta, fie că, în cazul cel mai bun, îți vei afla niște rosturi mărunte și vei târî după tine toată viața nefericirea.

Și apoi, cum să părăsești iarba verde a câmpurilor? Cum să te desparți de păduricea care freamătă? Cum să te închizi între zidurile de cărămidă ori de piatră și să-ți lipsești obraji de mângâierile vântului?

La oraș, ploaia parcă ar plânge, parcă ar jeli, pe câtă vreme la țară, căzând despletită peste lanuri ori peste ogoare, ploaia cântă adâncul cântec al vieții.

Cum să pleci dela țară și să nu mai vezi frumusețea neasemuită a viscoalelor albe alergând peste câmpuri, a zăpezilor nesfârșite? Cum să pleci de acolo unde ai soare și aer și apă, pentru a trăi în umbra zidurilor? Cum să pleci?

O! Literatură... literatură...

— Sunt cărți care spun adevărul și cărți care îl ascund. Să bagi de seamă, Darie...

— Am băgat de seamă... Și eu unul, am cunoscut frumusețea câmpurilor și a pădurilor. Am cunoscut frumusețea apelor și a cerului. Cunosc cântecul ploii și șuierul viscoalelor albe, și nesfârșirile acoperite cu marama de argint a zăpezilor...

Dacă aș fi mânz sau vițel, sau ied sau pui de vrabie, poate că n'aș dori nimic.

Dar sunt om.

Și în om se aprinde o flacără.

Cine o aprinde?

Dece o aprinde?

Spune-mi: te poți mulțumi cu iarba?

Alergi prin ea cu picioarele desculțe.

Și picioarele ți se udă de rouă.

Când ești copil, asta îți place.

Dar te poți hrăni oare cu iarbă?

Nici iarba nu e a ta.

Și ce minunată este pădurea! Nimeni n'o știe mai bine ca mine. I-am cunoscut toți copacii și toate păsările.

Crezi că seamănă un copac cu alt copac?

Crezi că seamănă o ramură cu altă ramură?

Crezi că seamănă o frunză cu altă frunză?

Te înșeli.

Mai curând seamănă un om cu alt om decât un copac cu alt copac, o ramură cu altă ramură, o frunză cu altă frunză.

Crezi că păsările sau găzele pădurii seamănă între ele?

Du-te și vezi...

Are neasemuit farmec pădurea.

I-am cunoscut toate potecile și toate desigurile.

I-am ascultat și i-am iubit și i-am înțeles toate glasurile.

Glasurile copacilor și glasurile păsărilor.

Glasurile ierburilor din luminișuri și glasurile subțiri ale vietăților mărunte.

Ascultați o poveste care n'a fost poveste:

— Du-te, Darie, și culege din pădure o căciulă de bureți, că n'avem ce arunca în oală.

— Mă duc, mamă.

— Culege și-un braț de uscături.

— O să culeg, mamă...

... Urc dealul, străbat câmpul, ajung la pădure și pătrund în întuneci-mea ei jilavă și răcoroasă. Culeg bureți. A plouat de curând și pădurea e plină de bureți. Li pun în poală. Adun ramuri subțiri, aproape putrede, din iarba pădurii. Flueră mierlele. Cucul își strigă singur numele. Adie vântul și pădurea vuieste, vuieste... Aș vrea să mă întâlnesc cu zâna pădurii. Ori cu piticul cu barbă. În basme, copiii dacă umblă singuri prin pădure se întâlnesc cu zâne ori cu pitici cu barbă și aceia care nu sunt cumiți dau peste Baba Cotoroața, muma pădurii care are nasul căzut peste gura știrbă și ghiare în loc de degete.

Eu sunt cuminte.

N'am s'o întâlnesc pe Cotoroața...

— Ce cauți în pădure, mă?

— M'a trimis mama să culeg o poală de bureți, nene Oarță.

— Dar cu surcelele astea ce este?

— Să facem foc, să fierbem oala cu bureți.

— Pune bureții jos. Așa. Și surcelele...

Oarță Gaț — paznic al pădurii boerului — calcă cu picioarele bureții. Ii strivește. Ii face una cu țărâna. Risipește surcelele pe care târîndu-mă pe genunchi le-am adunat una câte una cu atâta trudă....

— Dumnezeuii mamei tale de hoț. Na bureți! Na surcele! Hoțule...

N'am avut cum să fug. M'am întors pe seară acasă, clătîndu-mă ca un om beat...

Am vărsat două săptămâni ghemotoace de sânge închegat.

Pune în oală fluieratul mierlelor.

Când oala dă în foc, presară în fiertură foșnet de frunze.

Nu-ți ajunge? Adaogă și vuiet de pădure...

Mănâncă!

Nu te-ai săturat?

Mă mir...

O! Ce albastre și limpezi sunt apele! Tot așa de albastre și de limpezi ca seninul cerului... Apele de prin alte părți...

Pe lângă Omida curge o gârlă vînată, noroioasă. În ea m'am scaldat laolaltă cu porcii și cu vitele satului și pielea mi s'a aprins de răie. Totuși, în Călmățui se prăsește și crește peștele: crapi mici și negricioși care miros a bălegar și a noroi putred, și fâțe vinete cât degetul, baboi cu capul rotund și umflat ca de broască, juveți cu pielea solzoasă, întinsă pe oasele tari și tăioase.

— Măine sunt Blagoveșteniiile...

— Să mergem să prindem o strachină de pește!

Ne ducem. Cu coșul unii, cu postrovolul alții. Intrăm cu duiumul în apa noroioasă — noi copiii, goi, ceilalți, mai mari, cu izmenele pe ei. Sburdăm. Ne veselim. Apa e încă rece. Abia a venit primăvara. Soarele nu și-a arătat încă toată puterea.

— Ce căutați în baltă, mă?
— Să pescuim, domnule Mielușel. Măine sunt Blagoveșteniile. Să mâncăm și noi, după datină, pește cu mămăligă...
— E peștele vostru?
— Nu, e al nimănui...
— Ieșiți afară din gărlă, că mă pun cu patul puștii pe voi...
Nu e voie... Ieșim, ce să facem...
Și vântul!
Ce minunat e vântul!
Îți mângâie obrații! Câteodată parcă ți-i sărută...
Alteori vântul se repede asupra ta ca un vrăjmaș;
te palmuie și te biciuie.
Și dacă nu te ții bine pe picioare, te trânteste în țărână.
Ce dulce e vântul primăverii!
Da, e dulce vântul primăverii!
Și eu i-am cunoscut dulceața.
Dar spune-mi: când umbli și vântul e de toamnă târzie ori de iarnă,
și trupul tău e îmbrăcat într'o cămașe subțire și ruptă peste care ai
asvârlit o haină veche de când lumea, găurită, peticită,
vă rog să credeți:
vântul nu mai are niciun farmec.
El se napustește atunci asupra ta ca un dușman cumplit
și-ți înfige în trup mii de ace și mii de cuțite.
Ați putea să mă lămuriți care mai e atunci farmecul vântului?
Și ploaia!
Cunosc ploile de primăvară care fac să mustească pământul și să dea
roade.
Cunosc ploile repezi și calde ale verilor și ploile lungi și mărunte.
întunecate ale toamnei...
Când te pătrunde ploaia de toamnă,
și picioarele îți sunt goale,
și trupul flămând și șubred,
și ploaia cade peste tine neconținut și neconținut,
și cât vezi cu ochii în jurul tău se întinde câmpul nesfârșit,
și nicio colibă în care să te adăpostești,
și niciun loc uscat pe care să te poți întinde,
și când știi că până acasă la tine ai ore și ore de mers prin această
ploaie care te fărâmă și te zdrobește,
și care unori e rece ca ghiața.
și straietele zdrențuite de pe tine devin sloiuri, iar picioarele îți sân-
geră, înghețate până în măduvă, ca de altfel întregul trup...
spuneți-mi, —
dacă puteți să-mi spuneți,
care mai e atunci farmecul ploii?
Și farmecul soarelui,
și farmecul luminii,
ce bine le cunosc!
Ce bine!
Dar vreau să vă spun ceva,
ceva neplăcut.
Când soarele este la amiază,
când văzduhul seamănă cu plumbul topit,
când pământul arde

și când tu stai departe de orice fir de umbră,
 frânt de mijloc,
 aproape gol și desculț și flămând,
 și aceste lanuri înalte și bogate, pe care tu le-ai semănat pentru altul,
 și pe care le seceri pentru altul
 și azi,
 și mâine,
 și poimâine,
 și săptămâna asta,
 și săptămâna cealaltă,
 sub acest cer albastru,
 sub dogoarea acestui soare de iad,
 sorbind plumbul acesta topit
 și târîndu-ți întreaga ființă deasupra pământului mai aprins decât
 jarul,
 și când simți cum te sfârșești,
 îți vine să te întinzi
 și să-ți dai duhul,
 când simți cum viața ți se scurge din tine cu fiecare picătură de nădu-
 șeală,
 și tot trupul tău e numai apă,
 apă sărată izvorită din tine,
 și gura îți arde,
 și buzele îți pleznesc,
 și sângele,
 cât îl mai ai,
 îți năvălește în ochi,
 și soarele te arde, de parcă te-ai afla într'un cazan de smoală fier-
 binte,
 și te ustură,
 și-ți simți palmele cum s'au aprins,
 și limba cum ți se umflă,
 și cerul gurii cum îți crapă în mii și mii de bucăți,
 și fiecare crăpătură te ustură și te doare de-ți vine să urli...
 și când totuși nu te poți odihni o clipă,
 și mereu-mereu trebuie să te târăști cu picioarele însângerate,
 cu pielea plesnită,
 cu gura umflată,
 cu inima bătând să-ți spargă pieptul,
 ca să duci până la capăt postața începută,
 și pe urmă să începi alta și alta,
 până târziu,
 când soarele se îndură să se mai domolească,
 și să se ducă dracului,
 dincolo de marginea pământului...
 Spuneți-mi, voi care ați cântat lumina și frumusețea soarelui,
 când trăiești astfel,
 când muncești astfel,
 cum să mai poți gusta această frumusețe?
 Și cum să te mai încânte această lumină?

Dacă mi-ar fi dormit capul, așa cum poate doarme capul iedului ori al
 măgarului care se apără cu urechea de muște, ori al râmei pe care, când dai
 cu sapa în pământul uscat, o tai în două fără să o omori, hei! atunci toate

cărțile acelea care vorbeau de frumusețea vieții la țară, de urâciunea orașului care te prinde în plasa lui cum păianjenul prinde musca, și te ucide, poate m'ar fi legat de pământul Omidei, și ar fi stins în mine dorul înalt care mă mîna spre alte locuri și spre alți oameni și mai ales către orașul acesta mare, la marginea căruia, pe o prispă ca de casă de țară, aștept noile zori!

Dar capul meu nu dormea. Se aprinsese mai demult în mine o lumină a cărei flacără creștea, se înălța și mă ardea... Și am plecat. Am plecat să mă iau la trîntă cu orașul-balaure. Poate încălec pe spatele lui și izbutesc să-i pun frâu. Poate, aflându-mă în gura lui, izbutesc, cu cecia mea ieftină, de cinci parale, să-i tai limba. Poate izbutesc să-i vâr o țepușă de lemn ascuțit în cerul gurii. Poate izbutesc să-l demolesc. În orice caz, hotărît sunt să mă iau la trîntă cu orașul balaur. Hotărît sunt...

Mă hotărîsem aproape din chiar ceasul plecării să nu mă mai întorc în armanul de pe dealul Dunării, la boerul cu ochiul de sticlă. Aveam să-i duc scrisoarea la adresă, ca să nu se cheme că l-am tras pe sfoară luându-i cei cinci lei, bani de cheltuială pe drum și folosindu-mă de luntrea lui nenea Laios Oprișor trei zile pline. Pe urmă aveam să văd ce voi mai face.

Nu era întâia oară că mă aflam la marginea Bucureștilor.

Cu trei ani înainte atinsesem în treacăt o altă margine a orașului și anume pe aceea din preajma Gării de Nord.

Era pe la sfârșitul lui Ianuarie al anului 1914. Spre răsărit și spre apus popoarele se încheștasera între ele și, din gură în gură, veștile veneau, și dintr-o parte a lumii și din cealaltă, și știam și eu, cum știau toți oamenii mari și mici, că milioanele de soldați îmbrăcați în felurite uniforme viețuiesc în tranșee din care se împușcă unii pe alții. Știam și eu, cum știau toți oamenii mari și mici că așa cum pământul sugă ploaia care cade asupra lui, sugă și sângele celor căzuți, prinde trupurile morților, le topește în țărână și le acoperă cu iarbă grasă, verde.

Dar tunurile băteau tare departe și glasurile lor nu se auzeau până la noi.

Și nădăjduiam că tunurile vor continua să bată departe, și pe urmă vor tăcea, și se va întinde iarăși peste întregul pământ liniștea păcii...

Mă aflam în clasa patra primară. Imi pierdeam mai mult de jumătate de zi cu băiatul cel mare al cârciumarului Bucur, de lângă gară. Îi eram, ca să zic așa, un fel de meditator, deși pramatia era de aceeași vîrstă cu mine. Îi spuneam pe dinafară de zeci de ori lecția de istorie ori lecția de științe naturale, ori lecția de religie, îi scriam pe caiet și apoi îi explicam până începea să mă doară gura, socotelile la aritmetică, încercam să-l învăț să cînte:

- Un'te duci tu, mielule,
- La pășune, domnule.
- Cin'te taie, mielule,
- Măcelarul, domnule.
- Cin'te mîncă, mielule,
- Dumneavoastră, domnule...

și afurisitul, fie că-și bătea joc de mine, fie că într'adevăr nu se prindea nimic de capul lui, cum nu se prinde nuca de perete, a doua zi rămânea mut la orice întrebare i-ar fi pus învățătorul.

Dar părinții lui, domnul Bucur Mincioiu, cel cu mustața groasă pe buză și cu obrații mari, bucălați și roșii, și cucoana Panaghia cea oacheșă și voinică, băgau de seamă că-mi dau toată osteneala și că nu sunt cu nimic vinovat de lipsa de râvnă la învățătură a odraslei lor, și mă miluiau din când

în când cu o băncuță, ori chiar cu un leu-doi, ceea ce era pentru mine și pentru ai mei o adevărată avere, sau îmi aruncau un covrig ori o punguliță cu roșcove. Covrigul și roșcovele le ronțăiam îndată, dar banii îi adunam cu grijă. Așa se făcea că în iarna aceea strânseam douăzeci și ceva de lei, o sumă grozav de mare, pe care nu știu dacă, în afară de bogătanii satului, de popă, de învățător și de notar, o mai avea careva în casă, în tot satul. Ii arătasem comoara tatei.

— Dar tu ești bogat, Darie. Cu banii ăștia am putea să ne cumpărăm bilete de tren și să mergem dincolo de Ploești, la Muru, să-l vedem pe frate-tău Gheorghe. De câțiva ani e popă. Nu ne mai scrie. Poate că i-o fi pus Dumnezeu mâna în cap și-o fi adunat ceva avere. Să ne ducem să-l vedem. Darie. Poate s'o îndura să ne ajute și pe noi cu ceva din ce-a strâns, că nu mai putem să îndurăm lipsurile.

— Să mergem, tată.

Mă încânta peste măsură călătoria care mi se părea grozav de lungă, pe care o bănuiam plină de întâmplări neprevăzute și la care nu mă gândisem încă nici măcar în vis.

Tata s'a dus la gară și a întrebat de costul biletului.

— Opt lei până la Ploești...

Când s'a întors, tata mi-a spus:

— Putem să plecăm. Ție îți cumpăr jumătate de bilet. Drumul până la frate-tău ne costă 12 lei, Darie. Dar prea ești zdrențuit. Să-ți cumpăr cel puțin un paltonaș din banii ăștia ai tăi.

Ne-am dus împreună, dincolo de apă, la văru-meu Neagu Nasta, care ține deschisă în Viorica prăvălie cu haine de-a gata.

— Să-mi dai, nepoate Neagule, un paltonaș pentru băiatul ăsta.

Am încercat pe mine câteva. Până la urmă mi s'a potrivit unul.

— Câte parale, Neagule?

— Un pol, nene Tudore.

— Ceva mai ieftin n'ai? Că sunt cam șubred la pungă.

— Ba am, nene Tudore.

— Ceva ieftin de tot.

A trecut văru-meu Neagu Nasta în fundul prăvăliei, a căutat prin rafturi și a venit cu un paltonaș cenușiu închis.

— Uite, ăsta cred că i se potrivește.

L-am îmbrăcat, nu prea mi se potrivea. Avea mânecile lungi și cădea pe mine larg ca un sac. În afară de asta, pe spinare purta vreo trei petice, este adevărat micuțe, prinse cu mașina, abia se vedeau.

— Dar ăsta e un palton vechi.

— Nu, nene Tudore, nu e vechi. E nou. L-au mâncat însă moliile în câteva locuri. Și l-am peticit. Aproape că nu se cunoaște. Ți-l las la 10 lei.

— E adevărat. Nu prea se cunoaște.

L-am cumpărat cu 6 lei.

— Eh, stăm bine. Ți-am cumpărat palton. Cumpărăm bilete și mai avem doi lei. Unu o să-l lăsăm acasă, maică-ti, pentru gaz, pentru chibrituri, pentru sare de lămâie. Unu o să-l luăm la noi, așa, pentru orice nântâmplare. E bine să ai un ban la tine când pleci la drum lung.

— Când plecăm, tată?

— Eu zic să plecăm mâine seară.

Fână în scara plecării n'am dormit. Era o iarnă mai mult dulceagă, cu cețuri dese și cu soare mic și galben, care abia se vedea, zgribulit și parcă înghețat și el acolo în naltul cerului. Seara am luat trenul din gară dela noi din Cmida și în zorii zilei ne-am dat jos la Chitila. Tata m'a lămurit:

— La 10 kilometri de aici se află Bucureștii. O să-l vedem la întoarcere. Cu biletul ăsta nu putem merge. Trebuie să așteptăm aici trenul care o să ne ducă spre Ploești și mai departe.

Am așteptat trenul. Nu dormisem toată noaptea. Mă uitasem la călători, le ascultasem povestirile, înghițisem fumul gros și greu al tutunului. Tata mai ațipise nițel. Mă uitam pe geam și nu vedeam decât lespezile mari de întuneric și numai ici, colo, într'o gară singuratecă, luminile puține ale felinarelor cu gaz. Mai vedeam prin gări umbre de oameni cărora nu izbuteam să le deslușesc obrazul. Dacă nu vezi obrazul cuiva, e ca și cum nu l-ai vedea.

Când se apropiaseră însă zorile, privisem câmpurile acoperite de zăpadă mărunță și mă bucurasem zăbind prin ceața subțire satele risipite în depărtări. Știam că lumea era mare, acum însă mi se părea că ea e mai mare, mai largă decât în închipuirea mea.

După un ceas și ceva de așteptare pe peronul deschis tuturor vânturilor, printre călătorii sgribiliți ca și noi de frig și printre soldații care stăteau pe lădițele lor ca pe niște scăunașe, răbdători, triști și tăcuți, ne-am urcat într'un alt tren care a intrat și s'a oprit în gară supraîncărcat de oameni. Cu greutate ne-am găsit loc. Ar fi fost și mai greu dacă am fi avut, cum aveau alții, bagaje. Plecasem ușori-ușurei, cu mâinile goale.

La Ploești, grozav am râvnit să pot cumpăra o gogoășe. Striga un băiat cam de vârsta mea, cu o tavă mare, legată de gât: Gogoși calde, gogoși. Gogoșile! Caldele! Frig și ard... Gogoșile... Caldele... Tata mi-a mirosit gândul.

— N'aș vrea să schimbăm francul. Poate că satul în care locuiește frate-tău nu e tocmai lângă gară și o să avem nevoie de o căruță ori de vreo sanie, ca să nu fim nevoiți să facem drumul pe jos.

— Păstrează leul, tată, nu-mi plac gogoșile.

Tata a păstrat leul în pungă.

Dincolo de Ploești, după două-trei stații, am coborât într'o gară mică, pe un peron pustiu, bătut de toate vânturile iernii, care aci, lângă marile dealuri ale Prahovei, era mai aspră.

— S'a schimbat vremea, Darie. Ți-e frig?

— Nu, tată.

— E bun paltonul dela văru-tău Neagu.

— Imi ține cald.

În dosul gării aștepta o birje, o căruță veche la care erau înhămate două mârtoage costelive lângă care, mărunț și îndesat, frecându-și mâinile goale, tremura mai abitar decât caii un moșneag.

— Ai putea dumneata să ne duci până la Muru?

— Aș putea. Că d'aia stau aici. Aștept clienți.

— Și câte parale o se ne ceri?

— Un leu.

Ne-am urcat în căruța hodorogită, pe capră, amândoi lângă birjar. Peste un câmp pustiu, îngropat sub zăpada vânată, pe jumătate topită, căruța ne-a purtat îndelung. Caii abia ne puteau purta la pas.

— La cine mergeți la Muru?

Tata i-a răspuns cu mândrie în glas.

— La fiu-meu, la popa Gheorghe.

— Ești tatăl popii?

— Da.

Simţeam cum tata se umflă'n pene.

Omul s'a uitat la straiile noastre puțin arătoase și a dat din cap.

— Se poate.

— Știi unde stă popa Gheorghe?

— Păi dacă sunt din Muru!... Chiar peste drum de mine stă. O să a-veți bucurie mare...

Nici noi nu l-am întrebat, nici el nu s'a grăbit să ne spună cam ce anume bucurie avea să ne aștepte în casa lui frate-meu.

Satul în care am ajuns cam pela amiază era unsat de câmp, asemănător satelor de prin părțile noastre. Aceleași ulițe strâmbe și murdare, aceleași garduri putrede, aproape căzute, același fel de case—mai curând cocioabe — înconjurate de salcâmi înalți ca și pe la noi. Sat sărac de câmp. Undeva, în urmă în zare, se vedeau dealurile ondulate și pe coastele acestor dealuri,—sondele.

— Cu sondele acelea se scoate din pântecul pământului petrolul, Darie.

M'am mirat că oamenii din apropierea petrolului erau atât de săraci, cum se vedea și din locuințele lor și din înfățișarea celor câțiva pe care-i întâlnisem dealungul șoselei. Mirării mele i-a răspuns moșneagul:

— De multe o să te miri prin părțile astea, băiatule, dacă o să stai mai mult timp la popa al nostru. Dar uite, am ajuns. Aici stă popa Gheorghe.

Ne-am oprit la poartă — vorba vine, poartă — o ușă dată înlături, dărâmată. În fundul ariei se ridica o casă cu prispă lungă, cu patru stâlpi de lemn, mărunță, acoperită cu tablă ruginită. De-a dreapta și de-a stânga ușii, două ferestre. Curtea goală, pustie. Ne-am dat jos. Tata și-a căutat punga și a scurmat în fundul ei, după leul rotund de argint.

— Poftim leul. Și-ți mulțumesc.

Omul a luat banul, l-a apropiat de ochi, l-a întors pe o parte și pe alta și a tresărit.

— Stai, omule, mi-ai dat un ban bulgăresc.

— Cum bulgăresc?

— Uită-te și dumneata la el. Nu e leu de-ai noștri. Nu mi-l primește nimeni.

— Cum nu e leu de-ai noștri?

— Nu. E bulgăresc. Uită-te la rege. Are nasul lung. Al nostru are nasul mai scurt și poartă barbă. Asta, năsosul, e regele bulgarilor. E adevărat că e tot neamț ca și regele nostru, dar nu e regele nostru... Și banul năso-sului nu umblă la noi. Ce să fac cu el, cu un leu bulgăresc? A? Te-a păcălit al care ți-a schimbat polul. Dă-mi altul.

— Așteaptă puțin.

Tatei i s'a întunecat obrazul. Era destul de neplăcut pentru el, ca și pentru mine de altfel, să venim la frate-meu, pe care nu-l văzusem de atâtea ani, și să-i spunem: Părinte, dă-ne un franc să plătim căruța care ne-a adus dela gară până aici, pentru că singurul nostru leu nu e bun.

Bătrânul a coborât de pe capră. Pe semne știa el ce știa. A luat o bucată ruptă de sac și a început să-și frece mârtoagele din care ieșeau aburi. Am intrat în casă la frate-meu. Ușa era dată la perete. În tindă se afla, așezată pe niște crăcane, o albie peste care o femeie aplecată spăla un fel de rufe.

— Aici stă popa Gheorghe?

Femeia ne-a răspuns înțepată, fără să-și ridice ochii dela lucrul ei.

— Aici...

— E acasă?

— Nu e acasă. E la biserică. Are un botez.

— Da' coana preoteasă e acasă?

— Este. Da' ce aveți dumneavoastră cu ea?

În fața femeii care încă nu binevoise să-și ridice privirile spre noi și al cărei glas era rece și arțăgos, tata și-a pierdut o clipă firea.

— Păi.. popa Gheorghe e feciorul meu...

Abia atunci femeia ne-a cinstit cu o aruncătură de ochi.

— Da?

— Da. Popa Gheorghe e feciorul meu...

— O fi... De unde vrei să știu eu?

S'a aplecat iarăși pe albia ei și-a început să frece, cu și mai multă ciudă, peticele din albie, cu o coaje verzue de săpun.

— Și-ai venit cumva să-i ceri parale?

— Am venit să-l văd...

— O să-l vezi. Poftim dumneata în casă la preoteasă...

Am deschis ușa și am intrat în odaie. O femeie blondă, cu părul lung și galben ca grâul și cu fața albă ca hârtia, stătea întinsă într'un pat de fier, acoperit cu o pătură, și ținea lângă ea, la sân, un copil care părea adormit. Într'un colț al odăii, culcat într'o albioară, dormea alt copil mai mare.

— Bună ziua, Marioaro.

— Bună ziua...

Tata își luase căciula din cap și o frământa în mâini, neștiind parcă ce să spună.

— Am venit să-l vedem pe Gheorghe. Am venit să te vedem și pe dumneata.

Abia atunci femeia s'a uitat cu interes la obrazul tatei.

— Dumneata ești tata socru?

— Da.

— Și ăsta e Darie?

— Da! am răspuns eu, bucuros că nevasta frumoasă a lui frate-meu știa de existența mea pe lumea asta.

— Luați loc. Așezați-vă cum vă vine mai bine. O să vie și Gheorghe acum. A născut o femeie la marginea cealaltă a satului și cum sunt semne că nu-i va trăi copilul până mâine, l-a chemat moașa la biserică să-l boteze.

— Da' ce, dumneata ai născut iar?

Primisem cu un an înainte o scrisoare în care frate-meu ne spusese că a câștigat un copil.

— Da, am născut alaltăieri o fetiță.

Cum noi căutam un loc să ne așezăm, ea și-a strâns picioarele și ne-a făcut loc pe pat. M'am așezat eu. Tata a rămas în picioare.

— Scoateți-vă paltoanele.

Eu mi-am scos paltonașul. Am rămas într'o flanelă veche, ruptă în coate. Tata a rămas îmbrăcat cu zăbunul lui. Nu mai avea pe dedesubt decât o cămașă de zile mari.

Odaia era lipită cu pământ galben pe jos. Într'un colț, o sobă oarbă, caldă. Geamul era aburit și când m'am uitat, n'am văzut nimic prin el. În tindă auzeam clipocitul apei din albie și pe femeia îndoită de mijloc, murmurând parcă un blestem printre dinți. Poate mi se părea mie. Femeile mormăie uneori fără niciun motiv, ca ursul.

— A venit mama la mine de câteva zile. Mă mai ajută. Cu doi copii și acum, după naștere, e greu.

— Și când o să te duci la școală, cu cine o să lași copiii acasă?

— Am avut până acum câteva zile o fată în casă. Au venit părinții

și-au luat-o s'o ducă la Ploești, la un stăpân mai bun. Acum sunt și eu în concediu trei-patru săptămâni, până mai crește nițel copilul.

Îi râdeau ochii în cap și obrazul ei frumos era tot numai lumină albă. Era așa de tânără. Și avea doi copii... Pentru început nu erau mulți...

Când am auzit pe cineva scuturându-se de noroi în fața casei, înainte de a intra, am știut că e frate-meu.

Când îl văzusem ultima dată, avea douăzeci de ani, și era atât de frumos! Trecuse mult de atunci, dar eu nu-i uitasem chipul.

A intrat și s'a repezit la noi să ne îmbrățișeze și să ne sărute pe obraz. Era înalt, îmbrăcat cu un antereu lung, ponosit. Și acest bărbat tânăr avea o barbă lungă, în care răsăriseră de timpuriu fire albe. Obrazul lui nu era senin, ci palid, aproape galben. Și-a luat căciula din cap și atunci am băgat de seamă că și părul îi albise pe alocuri. Am știut numaidecât că frate-meu, cu popia lui, nu numai că nu adunase avere, dar poate că abia avea cu ce să-și ducă viața dela o zi la alta, — dacă avea.

— Aș vrea să-ți spun ceva, Gheorghită...

L-a tras afară tata. Frate-meu a intrat apoi în casă, a șoptit ceva nevastă-si. La răspunsul ei, dat din cap, frate-meu s'a dus și a vorbit cu birjarul care aștepta lângă cai:

— Lasă că o să-ți plătesc eu mâine-poimâine...

— Paște, murgule... De unde, părințele? Că n'ai, aracan de mama sfinției-tale, după ce bea apă...

Vorbise tare birjarul. Auzisem. Ni s'a strâns inima...

Am rămas două zile musafiri, cu chipurile triste, ca de pământ. Cum pleca frate-meu de acasă cu tata, pe care îl ducea la primărie să-l prezinte oamenilor, ori în sat, după treburile pe care le avea, soacra lui frate-meu nu se sfia de mine, mormăia într'una:

— A venit după el. Să-i dea bani. A venit să-i dea bani...

— Lasă, mamă, și dumneata. Mai taci.

— Cum să tac, Marioară? A venit să-i dea bani. Să fi venit să-i aducă... Nu cu cerșitul... Așa sunt toți țărani...

— Te rog, mamă, lasă și dumneata... Taci, că aude băiatul ăsta.

— D'aia și spun, să audă... Să audă... Auzi, mă, ori n'auzi?

— Aud, mătușă. Aud. Că doar n'oi fi fudul de urechi...

— După ce că n'ai cămașe pe tine și-ai venit la frate-tău pocălit de foame, mai ești și obraznic...

— Am să-i spun, mătușe, n'avea nicio grijă, am să-i spun tot ce spui despre noi; ba încă o să mai adaog dela mine...

— Darie!

— Păi dacă mă întărită...

— E necăjită și ea cu sărăcia. Ține încă cinci copii prin școli, singură, decând a murit tata...

Popa Radu, care murise de curând, și de care-mi vorbea țăța Marioara, zâmbea blând dintr'o fotografie prinsă în ramă de lemn în perete, lângă icoana Maicii Domnului. Purta barba mare și stufoasă până la brâu.

— Avea barbă roșie, popa Radu, nu?

— Barbă roșie! Că dacă n'ar fi avut barbă roșie, nu l-aș fi luat eu de bărbat. Din asta mi s'a tras. Mai bine l-aș fi luat pe popa Ilie, dela Urlați. Acela trăiește și acum și-și piaptănă barba neagră. Nu s'a grăbit să moară ca pricopsitu' de popă-al meu.

— Mamă!

— Dar ce? Nu-i așa? Nu trăiește popa Ilie? Trăiește! Și n'are barbă neagră? Are! Atunci?

Am început să râd. A zâmbit și mătușa. Cu toate câte le spunea, n'o credeam rea. O chinuise și-o chinuia și mai tare, dela moartea popei Radu, sărăcia. Cinci-șase copii de crescut, de ținut cu anii prin școli... Treabă grea pentru o biată femeie. Frate-meu îi spunea tatii:

— E greu. E greu de tot, tată. Cum să mă ajung? Patruzeci de lei pe lună. Atâta câștig. Și nevastă-mea câștigă și ea patruzeci. Copiii au venit unul după altul. O mai ajutăm și pe soacră-mea. Satul e sărac. Uneori, din puținul pe care îl am, trebue să mai ajut pe unul, pe altul. Oamenii te știu că ai leafă, te văd îmbrăcat în sutană, îți văd nevasta cu o rochie mai ca lumea pe ea, te cred înstărit. Și într'adevăr, sunt mai înstărit decât ori care altul de aici. Te pomenești ba cu un bărbat, ba cu o femeie: împrumută-mă, părinte, cu doi lei. Ai, n'ai, cauți și-l împrumuți. Ori: împrumută-mă, părinte, cu un ciurel de făină. Ai, n'ai, trebue să-i dai omului, că nu te crede. Dai unuia, dai altuia. Aduni cu o mână și dai cu două...

— Dar oamenii nu lucrează la sonde? Sondele sunt aproape.

— Unii dintre ei lucrează.

— Și nu câștigă?

— Mai nimic. Câștigul e al stăpânilor. Imi vine câteodată să-mi blestem zilele când am plecat să învăț carte. Poate că dacă n'aș fi învățat carte, n'aș fi învățat nici să gândesc și aș fi fost mai fericit...

La masă, înghesuială. Pâinea și ciorba sunt măsurate. Mâncăm cu sfială. Parc'am mânca din carnea lui frate-meu.

— Să plecăm, tată.

— O să plecăm, Darie. Dar cu ce? În tren nu ne putem sui fără bilete...

A alerțat frate-meu cine știe pe unde și ne-a făcut rost de bani de tren. Cu aceeași birje ne-a condus la gară. Și-a luat bună-ziua dela noi. Aveam să-l revedem peste mulți, peste foarte mulți ani.

Am ajuns în Gara de Nord. Până la plecarea trenului, aveam mai bine de un ceas de așteptat.

— Hai, Darie, să-ți arăt orașul.

Am ieșit în dosul gării și ne-am plimbat două-trei sute de pași pe Calea Griviței. Era ceață, moină, noroi. Oamenii umblau pe străzi grăbiți și zgribuliți. Deși nu era încă vremea prânzului, în niște cârciumi lungi și întunecoase, cu ferestrele mari, aburite, se auzeau cântece de lăutari...

— Pe aici oamenii petrec ziua'n amiaza mare și când nu e sărbătoare...

— Niscaiva bețivani. Nu te uita la ei. Poate că pe aici unii or fi trăind mai greu ca pe la noi, Darie.

Un grup de oameni — bărbați, femei, copii — desculți și ruși de li se vedea pe alocuri pielea, se încălzeau într'un gang la o sobă mărunță și groasă care fumea. O femeie înfocolită în zdrențe clănțănea un clește și striga cât o lua gura:

— Castanile! Cumpărați castanile! Coapte castanile!

Nu se oprea nimeni să cumpere...

— Hai la gară, tată. Să nu pierdem trenul...

Ne-am dus la gară.

Cu aceste imagini și cu aceste amintiri am rămas eu din întâia întâlnire, fugară, cu o margine a Bucureștilor.

Dar nu acela era Bucureștiul.

În închipuirea mea, orașul trebuia să fie miraculos, fabulos, cu taine pe care voiam și aveam să le cunosc...

Acum mă aflu iarăși la marginea lui.

Mâine voi intra în oraș.

Odată cu răsăritul triumfal al soarelui de vară voi intra în oraș.

Auzeam de pe acum un glas care mă chema, care mă momea:

— Vino, Darie... Vino și vezi minunata cetate...

Pașii patrulelor nemțești se auzeau pe aproape.

STUDENTA

1

Stau pe balcon și-ascult cum se'nfoaie
Lin pletele mele în vânt.
Dealuri natale spre voi mă întorc
Cu veșnic-aprinsul meu gând.

Mai freamătă'n noapte ca licurici
Luminile din capitală.
Ascult răsuflarea uzinelor ei,
Dar zbor către valea natală.

Ochilor mei le-ar fi drag să cuprindă
Intreaga mișcare-a echipei,
In aurul negru și greu să măsoare
Scânteia de fulger a clipei.

Dealuri natale, sondele mele,
Vă'nchin gândul meu rușinat
Sunt ingineră aproape, dar nu știu
Să dau înapoi ce mi-ați dat.

De mult n'am mai dat pentru voi
Nici cât sondorița de ieri,
Ce planuri stângace croia
Cu bieteale sale puteri...

...Incet, să nu-mi turbur colega,
Din fundul bătrânei lădițe
Aduc la lumină din pagini
Vechi visuri rămase în schițe.

... Și iarăși ascult cum se'nfoaie
Lin pletele mele în vânt,
Dealuri natale, spre voi mă întorc,
Ca vechiul Anteu spre pământ.

2

Un tei se leagănă deasupra mea
Cum doar în Prahova se legăna.
Un tei asemeni celui de atunci
Ca un potop de zâmbete de prunci...
În zorii răcoroși, mireasma lui
Te îndemna mai avântat să sui.
Iar serile, foșnirile-i ușoare
Te linișteau adânc mângâietoare,
Și raiul lui pentru albine blonde
Părea firese lângă asprimea sondei.
...Un tei se leagănă deasupra mea
Cum doar în Prahova se legăna.
Trec tinerii îndrăgostiți pe alei,
Ce inimă nu-și cere dreptul ei?
Oare și mie cum mi-ar sta în seară
Cu... asistentul nostru, bunăoară.
Și râd — mi-a luat-o rasna gândul,
Și teiu-l scutur, ramul aplecându-l,
Aspir parfumul delicat și viu
Oftez și râd, și iar oftez, târziu.
E'n viața mea ca un făcut, mereu
S'aleg din toate drumul cel mai greu.
La îndemână mii de căi să-mi fie
Doar cea de lângă imposibil mă îmbie...
...Unelte-aveam, doar mătura, găleata,
Vroiam să fiu sondor și gata!
Cu chiu cu vai, eram sondor,
Vroiam s'ajung inovator!
Și visuri mari mă'ndeamnă iar la drum...
...Vorbeam de dragoste însă, acum...
Firește nici aici nu mă dezic
Dar vrerea mea n'ajută la nimic.
Cin' să mi-ajute?

Poate, ochii mei?
Dar dragul meu nu stă să cate'n ei.
Sau pletele-mi sălbatice și grele?
Dar nu se joacă dragul meu cu ele.
Iubitul meu e aspru, ca de ghiață
Și pe femei nu le privește'n față.
Acum trei ani, nevasta i-a plecat
Cu un director... Era mai bogat.
... Ticăloșie, buruiană rea
Ce greu de vindecat e urma ta...

3

Se sbat,
se bâțâie'n balans
Se'nfășură'n perdea, o smulg.
Paharele în treacăt scurg

Tu, dansator,
 de nu veneai aici
 Să întinezi această seară calmă,
 Poate'nvățai ce'nseamnă-un licurici
 Pe care-o fată
 întâlnită-acum
 L-a adunat din drum
 Și ți l-a pus în palmă.
 Sau poate-un vis neașteptat creștea
 Și viața ta s'o'nalțe, se putea...
 Sau poate... poate...
 Mii de „poate“ clare
 Curate și strălucitoare...
 Dece te pierzi tu, tinerețe, oare?

4

Redă-mi atunci și mie anii
 Când mai credeam în viitor
 Și cântecul din harfa sfântă
 Tășnea ca dintr'un cald izvor,
 Când lumea-mi arăta prin ceață
 În orice mugur o minune,
 Când flori veneau să încunune
 Al câmpurilor dor de viață,
 Și când aveam în inimă înscris
 Doar dragostea de adevăr și vis.
 Redă-mi pornirea generoasă
 Și schimbătorul meu noroc,
 Puterea urii și-a iubirii,
 Redă-mi al tinereții foc.

(Goethe: „Faust“)

Floare de'nălțimi, fericire!
 Numai îndrăznețul poate
 Să te soarbă din privire.
 Numai el răzbind prin toate.
 Floare de'nălțimi, fericire!

Circulă prin lume încă
 False flori, flori de hârtie,
 Unul și în besna-adâncă
 Iși găsește bucurie.

Altul râde sau dansează,
 Vegetează dus de val
 Deși-i dete firea raza
 Ce-l desparte de-animal.

În zadar striga-va el:
 — Fericit sunt!

 Loc de baștini
 Nu-i stă fericirii'n fel
 Să-și aleagă'n bălți și mlaștini.

Altu-și cheltue puterea
Ici și colo, pe nimic.
— Nu ți-ai judecat averea!
Aș putea sever să-i zic.

Numai cel ce ne'nfricat
Către-un țel înalt răzbate
Pentru semeni ridicat,
OM să se numească poate.

Cel ce'n slujba libertății
Dă și forță și iubire
Să își lumineze soții,
El e demn de fericire.

Floare de'nălțimi, Fericire!

5

Aplauze — și cursul s'a închis.
(Colind vrăjit printre mașini și vis...)
Vacarm, caete strânse-atent,
Studentii înghesuind pe asistent,
Iar Nora vrea pe loc să-și lămurească
Cum de-a putut „fisura” să se nască.
Intreabă, cere, peste-o clipă sboară;
Un fotograf s'a rătăcit pe-afară;
La braț, în grup, zâmbește Nora—
La masă! că-i târzie ora.
Pe drum mai flecărește'nsuflețită;
Vrea fotografu' oare să-i trimită
Fotografia pusă la ziar,
Sau să o urmărească dânsa, chiar?
Și, irosindu-l, un narcis desfoaie,
Prietena-mi, colega de odaie.
O văd mereu, dând drumul gurii,
Dar unde văd risipă mă înfurii.
De câte ori s'aprinde peste zi —
O știu, de-atâtea ori se va răci.
Ar sta să'mpartă'n zeci de mii de fleacuri,
Dac'ar avea la îndemână, veacuri.
Și mintea ei doar e atât de clară.
Să fie doar o pasăre flecară?
Te știu, o, tinerețe prea iubită,
Se cere energia cheltuită,
Dar pentru ce deșarte'nflăcărări
Și plictiseli, și apatii, mirări?...
M'au încercat destule 'n viața mea
Dar zurba sau plictisul, încă ba.
... Invenția! Așa ceva îmi cere
Neconținut, întrecaga mea putere.
Și visu-acesta nu-mi mai dă răgaz
Să cheltuiesc pe fleacuri niciun ceas.

Ce-ar fi să'mpart cu Nora planul meu?
Rușine mi-e, dar simt că-mi pare rău
Cât am visat lucrarea mea cea mare
Și s'o împart așa, cu fiecare...
Oftez. Dar cine-mi dete mie
Cutezătoarea visului tărie?
Și cine-mi dete cartea'n mână?
Și m'a crescut pe visul meu stăpână?
O, dacă visul meu s'ajute poate
Un om, eu mândră-i spun: ia, frate!

6

Imprăști pe masă, trei schițe.
Mă uit cu mândrie la toate.
Privește, studentă, ce poate
Căpșorul unei sondorițe.

Povestea n'o știe doar teiul;
Lucram cu brigada mereu
La sondele moarte, din greu;
Nisipu'nnecase țiteiul.

Burghezii vânând doar argintul
Vroiau într'o clipă petrol,
Astfel prăbușiră'n subsol
In stratul de aur, pământul.

Muriră ca bobul de rouă
Atâtea bogate comori.
Dar astăzi stăpânii-sondori
Le cheamă la viața cea nouă.

O, cât am visat aparatul
S'aleagă din strat doar țiteiul
Și sbuciumul meu, știe-l teiul,
Doar vise dădu, sbuciumatul.

Că bieteii femeii de atunci,
Setoasă dar fără știință,
Nu-i stete pe-atunci în putință
Să vadă în calcule-adânci.

Privesc grosolanele planșe
Ca nou, viitor inginer.
Aceasta? Nu-i bună din fier,
Sortită-i să moară, în fașe.

A doua e mult prea'ndrăzneță,
O'nătur oftând, cam cu vină,
Eu vreau siguranță deplină,—
Doar sondele stau fără viață.

A treia — e cea mai precisă.
Un romb cu supape. Tot rostul.
O-arăt asistentului nostru
Pe-o foaie curată, descrisă.

O'ntoarce, socoate aprins,
Și parcă ne'neredere-având.
— Să ai bucurii (râd în gând),
Câți ne'nerezători am învins!...

7

Vine seara — cine bate?
... — Bate-un vânt numit zefir...
Și zefirul bate'n seară
Dar bătaia-i mai ușoară
La odaia mea și-a Norei,
Bate dârz, un musafir.
... Vine încrunțat și aspru
Asistentul meu, iubitul.
Punctual ca orice astru...
... Rigla, planul și compasul.
Și...
Să te ții cu socotitul.

Vru întâi să știe:
— Oare,
cu lucrarea cum stă treaba?
Merge greu? Să ne ajute
S'a legat cu toată graba.

Iată-acum că suntem trei!...
El ne cară cărți și planuri
Și lucrând stăm seri de-arândul.
Seri de muncă și elanuri...
Stăm cu el... așa, toți trei...
— Ei și ce! — cu asta ce-i?
Nu-i nimic, dar stă'ncrunțat,
Parcă nici n'am fi femei —
Of, ce om ești tu, Andrei!

8

Și stânjenirii aromesc în preajma
Balconului spre care râde luna
Și după lucru, drag îmi e să stau
Cu Nora povestind ca'ntotdeauna.

— „Imi place meseria — mintea mea
Se ia ușor cu calcule la trântă.
Și totuși, doar acum, în munca asta
Mă simt ca om, mai tare, mai ne'nfrântă.

Te-aud vorbind despre sondorii tăi
Și parcă i-aș cunoaște de un veac.
Da, pentru ei, îmi place să lucrez.
Da, pentru ei, aș da ce am mai drag.

Ascult pe Nora — zâmbetu-mi ascund
Ea crede că lucrează pentru ei.
Aș vrea să-i spun: — Nu doar pentru sondori,
Ci vieții tale noi, îi pui temei.

Aș vrea să-i spun. Dar tac, zâmbesc,
Cândva ea însăși va'nțelege-așa,
Și simplul adevăr de-l va pătrunde
Ce-ar mai putea în calea ei să stea?

Trăim în patria în care'nehini
Puterea ta, poporului iubit,
Iar fericirea ta, de simplu om,
E sarcină de Stat și de Partid.

Și stânjeneii aromesc în preajma
Balconului spre care râde luna,
Tu, prietenă iubită, Nora mea,
Noi vom pași alături totdeauna.

9

Ce bine-i, studentește, să mă'ntind
Pe canapea o clipă — nu mai mult.
Perdelele-s închise, adumbrind.
Și povestirea Norei o ascult:

— „Da, îl iubesc. Nu știu cum s'a 'ntâmplat
De mult m'atrage nu știu ce spre el,
Când seara-i văd obrazu'ngândurat,
Lucrând cu noi, eu parcă sunt altfel.

Il văd așa de liniștit cum vine,
Ce stingherit era întâia oară.
Cum se uita de încruntat la mine...
Oftezi?”

— „Nu, respirasem doară.”

— „Atunci mi-am zis: Tu, Nora, ești frumoasă,
Dar ce să faci cu-această frumusețe?
O, cât i s'ar părea de prețioasă
Unui iubit pe care-o să-l resfețe.

Am ochi albaștri — gură minunată,
Le dăruiesc acestui drag nătâng,
Ce crezi, va fi al meu vreodată?
... Oftezi?”

— „O, nu, doar respiram adânc.”

— „Da, îl iubesc și nici nu pot să spui
Cum mă prostesc în fața lui — tu vezi.
S'a îmbrăcat în mohorala lui
Ca un gorun sălbatec în zăpezi.

Dar voi topi cu ochii mei răceala.
De oboseala-aceasta nu mă plâng.
Și când va fi lucrarea noastră gata...
Oftezi Ștefana?“

— „Respiram adânc!“

.
Rămaserăm tăcute, amândouă.
Afară se gătea de mult să plouă,
Și-acum se sparg pe geam trei stropi de rouă.

Trei stropi ca trei mărgăritare scumpe
Vestesc; paharul cerului se umple
Și peste margini, iată, va irumpe.

10

Spun unii că e veșnic aceeași
Iubirea, gelozia peste timp...
Eu și Othello!
Prețioși savanți,
Sunt om și dați-mi voie să mă schimb.

Când gelozia uneori mă'ncearcă
(O, ce urât e chiar acest cuvânt)
Mă simt scârbită; parcă înspre mine
Se urcă șobolani, adulmecând.

Pretenție de-absurd stăpânitor,
Tiranic egoism, întunecat.
Respectul pentru om, mi-ajută iar
Sub încercarea ta, eu n'am să cad!

De inima-mi sunt mândră și-o păzesc,
Doar de murdarul gând și de rușine.
Dar de-s dureri curate, s'o călească.
E-o inimă de om și multe ține.

11

În apele oglinzii mă privesc,
Cam stingherită-mi cercetez făptura,
O față palidă, cu ochi căprui,
În trăsături severe, gura.

...Pe stradă nu se'ntoarce nimeni
Ca după Nora, 'n admirare
Și numai pletele, cred, poate,
Mă oselesc de trecătoare...

O, de-aș avea doi ochi, cântați
Chiar de-un poet mai mititel,
Sau ochii Norei, gura ei,
...Dar nu s'ar potrivi de fel!

...Și totuși Nora mea, te'nșeli,
Nu frumusețea doar l-ar ferici.
Nevasta lui avea un păr de aur
Și pentru bani lăsatu-l-a'ntr'o zi.

Ce trup frumos avea, ce ochi albaștri,
Și i-a lăsat un prunc pe moarte'n brață.
Tu înțelegi în câte seri aride
Se strânse mohorala lui de ghiață?

Nu, te înșeli, nu frumusețea doar
Putea-va să îi dee fericirea,
E-un om întreg și n'o să-l mulțumească
Să aibă doar pe ce-și opri privirea.

Doar o tovarășă cinstită, dreaptă.
Ii va reda încrederea'n femeie.
De-o fi frumoasă, cu atât mai bine.
Dar vieții lui, alătura să-i steie.

12

Pentru unii dragostea-i izvorul
Care-ți dă viață pe arșiță,
Sau e, ce-i într'un oraș de piatră
Un răzor gingaș de romaniță.

Pentru alții: secetă și chin.
Pentru mine... Dar nu are rost.
Bine-ar fi să pot să spun odată:
Pentru mine, dragostea... a fost!

13

Descinde din tramvai ca din trăsură
Și-arată mutra'n fiecare zi,
Întreaga lui purtare-i pe măsura
A celui ce-ar putea vreodată fi.

Amicul Gili s'a'ncuibat la noi,
În canapeaua din odaia noastră
Și ce nu spune, câte bancuri noi,
Să descrețească cea mai aspră față.

Azi povestește cum Andrei avu
Curajul de-a o da pe ușă-afară
Pe soața lui, întoarsă abea acu.
(„Directorul“ a fost svârlit „la țară“).

Și Gili râde echivoc: „De unde,
La el, timidul, astfel de „tărie“?
Mă'nerunt și tac și nimeni nu răspunde.
Dar Gili se înneacă'n veselie...

Da, Gili, e amicul lui Andrei.
Sunt vechi colegi. Părinții lor au fost
Funcționari mărunți, ca vai de ei,
Vroiau copiii lor să aibă-un rost.

Cinci facultăți cercase Gili... așa —
De toate rămăsese păgubaș.
E drept, mai mult pe la chiolhane sta
Inveselind la vin, pe bogătași.

Prietenul cel bun al lui Andrei,
S'a încuibat în canapeaua noastră.
Când noi lucrăm, începe: „— Câte-și trei
V'ați înhămat la jug. E treaba voastră!“

Încearcă, fin, un banc interesant,
Și-ascute nasul; merge una bună?
Ne cheamă la un simplu ceai dansant,
Că doar studenți mai suntem o lună.

Și tot mereu încearcă întreruperi,
Dar mai ales pe Nora o'mpresoară...
— Tovarășe-asistent, să nu te superi,
Dar eu îți dau prietenul afară!

14

Visul'nalt îți cere viața,
Cum un drum de munte cere
Mușchii svelți și nervii tari,
Tot ce e grăsime, piere...
Tot ce prisosește, piere...
Visul, viață clară-ți cere.

15

Mă uit la calcul înc'odată: Bine!
Ce obosită sunt. Rămân așa,
Și simt în liniștea din preajma mea
Aripa unei prietenii depline.

Mă uit la Nora. Draga-i furioasă,
S'a încurcat ceva — să îi ajut?
Dar simt în ea ceva prea cunoscut,
E îndârjită. Totul o să iasă.

O, ce ciudate firi necunoscute,
Voi, oameni minunați ai țării mele!
Sunt unii ce se străduiesc în schele,
Și trei se-adună-aici să îi ajute.

Ce forță v'adună pe voi, tovarăși,
La focul unei tinere idei,
Să migăliți atât în slujba ei
O lună și'nc'o lună, și-apoi iarăși...?

Da, forța-aceea e Partidul drag;
Prin câte căi n'a strecurat în voi
sămânța-acestei atitudini noi,
Ce-o să'nsemne fața-acestui veac!

Privesc furios. Prieteni minunați,
Mi-e scumpă tâmpla voastră ostenită!
De-ai ști, Andrei, cât sunt de mulțumită,
De parcă mi-ai fi unul dintre frați.

De te iubesc, eu n'am să-ți spun vreodată,
Și'n viața mea, nu cred să-ți dau un semn.
Dar să iubești, din suflet te îndemn
Și nu-i nimic dacă pe-o altă fată...

O, gândul meu dac'ar avea răsunet...
A ridicat privirea. Mi-a zâmbit.
Ca fața unui prune s'a limpezit
Făptura lui întreagă într'un zâmbet.

Nebună sunt. În ochii-i mă cufund.
Iubiților, ce vreți să spuneți oare?
Și simt, mă pierd în marea întrebare,
Cum să pricep ce ochii-i îmi răspund...

Cu pocnet ușa s'a trântit, strident.
Ce-i asta? Ce s'a întâmplat?
Trântise ușa Nora — a plecat...
Eu spun încet, cu glasul sugrumat:
— „Vă spun somn bun, tovarășe-asistent!”

16

Sunt patru zile. Nora n'a venit.
Invenția e-aproape de sfârșit.
Eri, asistentul o'ntâlni pe Nora
Pe strada lui. Era târzie ora.

17

Am isprăvit lucrarea. — Este gata! —
E și pornită spre turnătorie.
Iar mâine vom pleca la sonde.
...Și Nora, tot nu vrea să vie...

18

IN PRAHOVA...

Natală vale, iar te-am regăsit.
Cu dealurile tale'mpădurite
Cu sondele ce-și caută pe cer
Oglinda înălțimii neumbrite.

În valurile tale de țitei
Mă oglindesc cu sufletul ușor,
Și'n cle-obișnuirii ochii mei
Devin ca nimeni alți strălucitori.

Și iarăși strâng maneta'n pumn.
Pulsează, tremură ca vie.
Aș chiui — apăs acum,
Și sapa-și face loc prin glie.

O, nu-i nimic mai bun pe lume
Decât mândria de-a învinge
Acest pământ, pe care-ai tăi
Odată, l-au udat cu sânge.

19

Topiți pe canapele zac,
E rândul glumelor de soi,
Lichiorul împlinind paharul
Înveselește pe eroi.

O fată doar tăcând întruna
Scârbită stă, când ceilalți sburdă.
De mult o poartă pe aici
Dear încăpățânarea-i surdă.

Azi Gili, beat nițel, e'n vervă
(Își toarnă cu venin povestea:)
— „E vorba de un asistent
și o studentă... „din acestea“...

Un an lucrară un aparat.
Inventatori, mă rog, cu fală.
Când să încerce... ce să vezi?
Nu le-a ieșit nicio scofală.

E palidă, ca moartă, Nora.
... N'au reușit deci? Cum așa?
De ce sunt tristă? Ce-am cu ei?...
Ba, nu! Acolo-i munca mea!

Acolo-i ce-am avut frumos
Tot ce-am avut cinstit, curat.
Am învățat ce-i fericirea
De a sluji un scop înalt.

De-i greu o dragoste să-ți lepezi
cu timpul te lipsești de ea.
Dar munca unde'ntâia oară
Un OM te simți, n'o poți uita!

Eu am trădat, eu, muncitoarea,
Și ce am căpătat în schimb?
... In hohot Gili povestește:
— „Tu, Nora, i-ai lăsat la timp!”

Privi la gurile rânjite
Și ochii beți deabea mijiti.
— O să vă spun bieți proști, un vers.
Pe Gorki, știu că nu-l citiți.

„Voi — spune Gorki — veți trăi
Ca viermii fără ochi, greoi.
Nici o poveste, nici un cântec
N'o să vorbească despre voi”.

Plecat-a Nora — 'n urma ei
Tac toți, ne'ntelegând. — Atât.
Apoi râd iar, bețiv, urât.
...Dar sunt câțiva care nu râd...

20

Călcăt-am legea îndrăzelii
Și, iată, pedepsită sunt.
Lucrarea noastră-i prea greoaie
Și adevărul nu-mi ascund.

La unele din sonde-i bună,
La cele care trag să moară.
Dar prea e greu de mănuit.
Petrolul vine 'ncet afară.

Din schițele-mi de sondoriță,
Pe cea mai sigură am ales-o.
Dar cea mai sigură nu este
Și cea mai fericită-ades.

...Poate de-o alegeam pe-aceea
Ce cu'ndrăzneală-i speria....

Dar eu trădai un drum de munte
Pentr'o prea sigură șosea.

21

O, serile de început de toamnă,
Cu frunzele de tei, încet, căzând,
Și cad, și cad, și totuși nu e tristă
Căderea lor, ci te'nfioară blând.

O, frunzele acelea răscolind
În inimă durerile, ușoare,
Așa aş vrea să-mi uit iubitul,
Ușor, ușor...Și nu pot oare?

Se plimbă-acum cu Nora, — fericita!
Ei, nu-i nimic. Ei da... Ce poate fi?
Speram în taină — ce, dacă speram?
O, toamnă, toamnă, de-aș putea dormi...

O să încep și-o să muncesc din nou,
Mai îndrăzneț — că visele-au crescut!
Aud pe Nora bocănind pe scară...
Și toate, toate'n mine au tăcut...

Se-așează în patul ei. tăcută,
E liniște. Deodată'n întuneric:
— „Pe tine te iubește. — El mi-a spus!”
Aud cum bate inima, puternic.

Eu tac, oftez. Se sbate între geamuri
O libelulă mică'n închisoare
Și Nora se ridică — îi dă drumul.
Rămâne-acolo dreaptă... plânge oare?

Nu îndrăznesc s'o mângâi. Tac meru.
— „Știi, trebuie ceva mai îndrăzneță!”
Eu n'o'nțeleg.
— „Lucrarea! Vezi, Ștefana...”

.....

O, cât de minunată ești, viață!

UN OM INTRE OAMENI

Roman *)

CARTEA A DOUA

Rădăcinile din trecut

Călugărul cu anteriul de lână țărănească, cu vițele de păr fumurii ieșite bătoase de sub comănac, a trecut înainte, după ce a deschis, cu o cheie dintr'o legătură mare zornăitoare, ușa de lemn scorojit a unei chilii mari... Bălcescu intră după el într'o încăpere joasă cu un pat de lemn îngust, în stânga, iar la peretele din față, cu o masă lungă, pe care sunt teancuri de cărți, cum și icoane, petece mari și mici de țesături bisericești, felurite odoare, unele puse de altfel și pe adâncile pervazuri, ca niște firide ale ferestrelor, multe altele pe scaune.

— Aici a locuit răposatul întru Domnul, nepot al Prea Sfinției Sale... E cea mai mare dintre chilii, deși e în fundul curții. A vrut el să fie mai liniștit aici.

Bălcescu e sguduit de emoție... Gândurile îi fug într'o parte și vorbele pe care le vrea într'alta. A scos tașca de vânător de după umăr. E îmbrăcat într'un spențer cărmiziu și cu cizme, umbra bărbii scurte i s'a prins mai tare spre marginile obrazilor.

— Mulțumesc... cuvioșia ta... Astea sunt toate cărțile?

— Eu zic că toate... Aici n'a mai umblat nimeni, că nu dă voie Prea Sfințitul... Vreți să vă aduc să mâncați aici ori poate veniți să mâncați la trapeză? Și văzând încurcătura tânărului: Bine... bine... Vine atunci un frate să vă aștearnă patul. Prea Sfinția Sa a spus să nu vă turbure nimeni, și că o să rămâneți cât veți pofti.

— Nu te gândești la asta, cuvioșia ta. O să vedem...

E grăbit să rămâie singur, să cerceteze filă cu filă comoara care i-a căzut în mână. E colecția de documente adunate de fostul căpitan Cornescu Olteniceanu. După moartea acestuia colecția a rămas episcopului de Buzău. Bălcescu a aflat întâmplător de această colecție dela un prieten al căpitanului. Trebuie să găsească aici cronicile din veacul al optsprezecelea, pe care le-a întâlnit citate pe ici pe colo.

*) Vezi „Viața Românească“ Nr. 9/953.

Ghica va mărturisi mai târziu uimirea pe care o stârnea patima neobișnuită a lui Bălcescu pentru citit, pentru lucrurile istorice, pentru isvoarele vechi, rătăcite, pentru hrisoave, pentru orice vestigiu al trecutului... „Din copilărie — spune acest prieten mai târziu — el citise în atențiune viețile oamenilor lui Plutarch, Anabasil lui Xenofon, Războiul peloponesian a lui Tuciddid, citise și recitise pe Tacit, Comentariile lui Cezar, campaniile lui Napoleon și ale lui Frederic cel Mare și studia cu dinadinsul pe Gibbon și scrierile generalului Jomini asupra strategiei. Citea în 5—6 limbi: elinește, latinește, slavonește, franțuzește, nemțește, italienește“.

Acum, fostul iuncăr își desface gulerul, scoate spențerul de pe el, deschide tașca, scoate un teanc de caiete, o călimară bine ferecată după obiceiul timpului, câteva pene de gâscă.

L-a învățat Eftimie Murgu metoda de a studia temeinic, de a face fișe complete pentru citatele pe care urmează să le folosească: numele autorului, titlul operei, volumul, pagina, indicele ediției și anul apariției. Manuscrisele vechi le copiază în întregime, în vederea publicării lor mai târziu. Acum e tulburat ca un tânăr la o întâlnire de dragoste, e între teamă și nădejde. Dă la o parte câteva ceasloave mari cu legături tari prinse în copci de alamă și oțel. S'a oprit la niște scoarțe desperechiate, rupte, și legate strâns cu sfoară. Desface. A avut noroc din prima clipă, a adulmecat bine. Citește, parcă sguduit, notarea Olteniceanului.

„Aceste este hronicul lui Constantin Căpitanul de l-au scris“.

la manuscrisul la subțioară și începe să dănțuie fericit prin chilie... Întră fratele cu așternutul și rămâne încremenit. Privește apoi cu mirare, în timp ce face patul, întrebându-se ce e cu musafirul episcopului. Iese de îndată ce a așternut cerga și cearceaful pe pat și fără ca Bălcescu să-l fi văzut parcă.

A mai găsit apoi și „Cartea de jurământ a lui Gligoraș Ghica V-v la jupânu Constantin Cantacuzino, biv vel Postelnic 1660...“ și altele.

Deasemenea un manuscris al lui Axinte Uricarul, după manuscrise de Vasile Damian și Teodor Dubău.

Le-a copiat pe toate, tot ce a găsit, cronici, acte, hrisoave, multe diplomatice și abia după două săptămâni s'a întors dela Buzău.

Pentru că nu putuse fi în București la parastasul de 40 de zile al lui Mitiță Filipescu, s'a dus a doua zi, împreună cu Tița, să pună un braț de flori pe cimitirul proaspăt din curtea bisericii de pe Podul Mogoșoaiei, peste drum de casa banului Vulpe Filipescu. Nu era decât o cruce de lemn, nouă, cu flori uscate și coroane de cositor argintat. O candelă cu untdelemn, mai ardea încă. Pe crucea de lemn, vopsit galben, era scris, cu lac negru, doar atât: *Dumitru Filipescu n. 1801 †1843*. A stat acolo aproape două ceasuri gândind la ce a fost... la ce trebuie făcut de aici înainte.

Era un cer înalt în ziua asta de început de vară, dar văzduhul era încărcat; în zare, dincoace, și în jos de încălecările albe ca zăpada, se vedea un tiv greu de nori fumurii.

Un măr înflorit bate în fereastră

Acasă, în ulița din mahalaua Visarionului, e mare zarvă și multă larmă. Serdăreasa Zinca se văicărește, indignată de ce-i face Niculache. Ii scoate mobila din odaia mare din dreapta, cea din colț.

— Auzi, Bidermirul meu... De-l făcuse Prisner... Ieie ca la Beci. Să mi-l scoată din odaia de musafiri?

— Tița nu izbutește s'o lămurească, ba mai rău o întărită.

— Dar, ce, asta mai e odaie de musafiri, mamă? Nu vezi că nu maisunt aci decât cărți și numai cărți? Mai bine că ți-a scos mobila. Să nu ți-o strice. Zinca oftează.

— Uite, a pus hârtoage și pe măsuța asta mică, de scris scrisori... Of... Of... Ce, nu mai putea să stea cu Barbu într'o odaie?

— Mamă, nu se putea, Nicu are multe cărți... și scrie toată ziua... Nu trebuie să-i umble nimeni printre hârtii.

Masa rotundă a fost scoasă cu greu de doi voinici, culcând-o pe o latură. În locul ei este vârită pe ușă o altă masă, lungă, ca de praznic țărănesc, abia dată la rindea. Zinca e mereu amărită.

— Bidermirul meu....

O mângăie Nicu, plin de voieșie.

— Mamă, nici pe sfert nu încăpeau pe Biedermeyerul tău atâtea din cărțile care încap pe masa asta lungă. O să scot și secretarul ăsta de scris scrisori, n'avea grijă, că nu ți-l stric.

— De ce să-l scoți...? tresare ea speriată.

— Uite dece... și arată spre ușe unde apar din nou cei doi voinici trăgând acum după ei rafturi albe, late, ca niște lavițe suprapuse... Stau mai bine cărțile pe astea, mamă.

Sunt cărți pe toate scaunele. Pe sofaua largă din dreapta, căci pe cea din stânga doarme el, pe jos, pe lățimea ferestrei....

Serdăreasa este de-abinelea speriată de năvala asta.

— Și pe urmă, ce vrei cu atâta citit, mamă? Uite, ai slăbit iar. Abia te întremasem la țară după ce ieșiseși dela închisoare. Și uite... îți bați joc de sănătatea ta. Nu mai știi, cu cititul, de e zi... de e noapte.

Adevărul este că după vreo două luni de odihnă, după ce a ieșit dela închisoare, Bălcescu a început să citească și să scrie cu și mai multă dârzenie ca mai înainte. A descoperit o nouă sursă de procurat cărți, căci librarul neamț Winterhalter le aduce greu și vrea plata, în aur, înainte, ca și Daniełopolu, cel depe strada Colței, fratele lipscanului. A descoperit nemărginita vanitate a boierimii, care vrea să-și dovedească evghenia, vechimea aristocratică, unii chiar princiară. Toți vor să-și facă *ghenealoghia* și când au auzit că feciorul Bălcescui are știință istoricească, aproape că aleargă după el. Și plătesc, plătesc de nevoie. Sunt singurii bani pe care îi câștigă Nicu. Dar asta n'ar fi mare lucru. De preț este că ei îi arată acasă adevărate stive și suluri de documente, sineturi cu acte de proprietate și vechi genealogii, tare prețioase pentru istoric.

Uneori îi trimite documentele și acasă, să le descifreze în voie și să le copieze, dacă vrea.

Iată, o ramură din marea familie a Cantacuzinilor, vrea să-și puie acum din nou la punct genealogia, făcută, în veacul trecut, de marele ban Mihail Cantacuzino, refugiat în Rusia.

Bălcescu a descoperit, înfrigurat, în podul casei lor, în trei încăperi prăfuite, închise de mult, un număr neașteptat de mare de cărți, adunate cu timpul de către cei mai iubitori ai scrisului din această mare și puternică familie, care a dat atâția cărturari de seamă, dar care în zilele acestea pune mai mult preț pe cei poftitori de tron dintre urmașii de azi, decât pe cărturarii și creatorii care au cinstit-o cu strălucire în trecut... Sunt cărți aduse dela Padova acum un veac și mai bine de Constantin Cantacuzino, stolnicul, marele învățat, care a studiat acolo. Sunt cărți de mare preț, adunate de acel inspirat arhitect care a fost fratele stolnicului, spătarul Mihail Cantacuzino. Aflând despre ce e vorba, unchiul de departe, din ramura rămasă în Rusia,

Rudolf Cantacuzino, a trimis și el două lăzi cu cărți, cu condiția să fie cercetate cu luare aminte și îngrijite, ca să nu se piarză. Sunt aici scrisori și documente din cinci țări, unde s'au risipit în 1650 copiii lui Andronache și copiii copiilor lui, toți coboritori ai faimosului Șaitanoglu al Țarigradului, pare-se prietenul și sfătuitorul lui Ion Vodă cel Cumplit, din pricina căruia a și fost zugrumat de turci în palatul său dela Istambul.

Bălcescu a obținut învoirea să transcrie tot ce-i place la el acasă. Acum nici nu s'au așezat bine rafturile în fosta odaie de musafiri și el e grăbit, bucuros să „claseze” materialul, așa cum a chibzuit anume, când a poruncit rafturile, care au și dulapuri...

Totul e gândit cu socoteală. Pe masa lungă a așezat în câteva clipe cărți deschise la paginile însemnate de mai înainte, ca să-i fie la îndemână citatele, textul căutat anume. E grăbit și fericit ca de un dar. De nerăbdare nu se poate stăpâni să nu se îndemne cu voce tare.

Sevastița s'a întors acum singură, cu fața îngrijorată.

— Nicule, mama are dreptate. Nu poate să mai dureze așa... Zi și noapte cu cititul și cu scrisul... Tu știi ce vreau să-ți spun. Știi la ce mă gândesc...? Unde vrei să ajungi?

Bălcescu s'a oprit, parcă străpuns de un cuțit. O privește lung și strânge cu patimă în mână scoarțele ferecate în alamă ale unei cărți. Fața albă și prelungă a surorii, privirea ochilor mari, au de la o vreme o întipărire patetică și statornic gravă. Ființa ei se adună și se hotărăște pentru tot restul vieții.

— Tița, tu știi... știi prea bine... că eu trebuie să trăesc în zece ani cât alții în cincizeci. N'am timp.

Fata l-a privit lung, nu știe ce să spună, s'a frânt îndurerată.

— Poate să fie așa cum zici tu. Dar pune-mă și pe mine să te ajut la copiat...

— Îți făgăduiesc... Te voi chema, Tița. Acum du-te și împac-o, mângâie-o pe mama.

— Mă duc; însă ar trebui să te plimbi și tu puțin prin grădină. Toți pomii au ramurile încărcate de fructe... Mai joacă puțin șah cu Arăpilă. Ai văzut ce șah frumos de fildeș a căpătat mama pentru tine dela vorniceasa Ghica?

El tace, încăpățânat, și ea, dându-și seama că nu-l poate îndupleca, iese ca să încerce s'o îmbuneze măcar pe maică-sa.

Apoi se duce la fereastra dinspre grădină. O deschide. Face aceasta și ca să simtă mai bine că acum odaia e odaia lui, că nu mai e copil. O ramură din mărul cel mare, din colțul casei, grea de fructe mari, verzui, multe rumene, atârnă îndoită, biruită de belșug, coborînd spre geamul pe care-l atinge. Bălcescu împinge fereastra și de-afară îl înfășură o mireasmă de început de toamnă, de roade coapte, de struguri, prune, pere, de gutui... Ramura, împinsă de geamul deschis, revine clătînându-se, ca trimisă dintr'un gând, dintr'un îndemn.

— Viața nu e în cărți... tinere. E aici, în grădina asta mare... Nu te desprinde de viață...

Bălcescu surâde prietenos gândului, îndemnului ghicit, mușcând din mărul ce i se oferă singur.

— Nu mă despart de viață... și-și arată surâzând obosit cărțile... Aici sunt rădăcinile ei.

Mustăria din dealul Filaretului

E cu adevărat, în acest an 1843, un început de toamnă cum de mult n'a mai fost. După un August mai mult ploios, acum livezile și viile pline de rod par stropite cu aur. Pe la răspântiile podurilor cele întortochiate, au răsărit umbrare mari de frunze și de trestie, cu butoaie cu must, șatre cu gustări, cu mititei și pastramă. Dar mai ales zalhanalele și cârciumile vestite de pe „dealurile” cu vii ale orașului sunt căutate de toată lumea. Căci de jur împrejur orașul e înconjurat de vii, mari cât pădurile. La una dintre aceste cârciumi răsărite în grădini, și-au dat întâlnire, și în seara asta, trei prieteni, foști oarecum și colegi la școala dela Sf. Sava. Unul dintre ei, Tell, îmbrăcat în uniformă de maior, apare în poarta dela drum a grădinii. Cercetează grijuliu cu privirea, apoi intră și se îndreaptă spre umbrarul mare, acoperit cu trestie verde. Stâlpii umbrarului sunt îmbrăcați și ei în verdeață și în frunziș de stejar, ba cei din mijloc sunt îmbrăcați și în oglinzi înguste și înalte. În prag, pe o masă, în dreapta, sunt două butoaie pe care scrie cu tibișirul: „*Must dulce*”, pe unul; „*Turburel*” pe celălalt. Apoi, grătarul cât o tarabă, cu fripturi și mititei, galantarul cu mâncăruri de pește și răcături. Un taraf de lăutari, pe o podeață în mijloc, s'a oprit să se mai odihnească. O scândură înegrită pe care scrie, tot cu tibișirul, „*Azi cu bani, mâine fără bani*” stă deasupra tejghelei de tinichea, unde se adună banii. S'a așternut nisip mult pe jos. Fela mese și în cele câteva tufișe de liliac și lămâiți, lume multă adulmecând mirosul de fripturi și mititei...

Maiorul Tell intră căutând cu privirea. „Jupânul”, cu fota verde dinainte, se apropie de el și-i face semn ușor spre ușa care duce în clădirea joasă. Tell a înțeles.

A luat-o pe o sală îngustă și lungă, cu dușumeaua învechită, strâmbă. Deschide dibuind o ușă. Înăuntru, câțiva cheflii îl salută sgomotos. Vede iritat că a greșit... Deschide a doua ușă și de data asta nimerește într-o odaie simplă, altfel cu divan și oglindă mare cât ușa. Bălcescu și Ghica stau la masă cu vin și fripturi dinainte, anume ca să mascheze la nevoie întâlnirea. Așteptau cu îngrijorare și acum răsuflă ușurați.

— Credeam că nu mai vii, îl măsoară cu privirea Ion Ghica. Soco-team că te-ai răzgândit. E malițios de felul lui.

— Am venit în București fără să știe nimeni. La noapte plec înapoi. La batalion am lăsat vorbă că sunt în inspecție.

— Și în mustărie crezi că nu te-a văzut nimeni? întrebă Ghica, glumind mereu și controlând mucalit fereastra.

Tell, totdeauna serios, ridică din umeri, arătând astfel că sunt și riscuri inevitabile și e bine să fie cu grijă.

— Aici, în odaia asta să nu ne dibue cumva iscoadele Agiei, închiși toți trei, că ar fi mai prost. Se așează pe cel de al treilea scaun, prinse să se descingă de sabie. Ei, ce-ați hotărât?

— Nimic, te așteptam pe tine, răspunde unul din cei doi mai tineri, cel vioi, cu cap de viezure negricios.

— Păi, frate Ghica, nu era vorba ca Bălcescu să facă statutele și să le aducă?

Postul iuncăr scoate îngândurat câteva foi de hârtie.

— Le-am adus și vi le citesc ca să le vedeți formulate și să hotărâm acum pentru totdeauna...

Ghica îi potrivește dinainte un tacâm și lui Tell; se așează toți trei, înclinați peste masă ca să se poată citi în șoaptă. Bălcescu citește cu vocea lui gravă și hotărâtă:

„Se înființează o societate secretă, cu numele „Dreptate-Frăție“. Scopul ei este să pregătească îndrumarea unei viitoare Revoluții în Țara Românească. In afară de fondatori, membrii societății nu se cunosc între ei“. Se vedea că fostul iuncăr se inspirase din sistemul de organizare secretă al Carbonarilor.

— Cum, toți membrii pot să ne cunoască pe noi trei, fondatorii ei? întrebă, nelămurit, Tell.

— Nu, am vrut să spun că numai noi, fondatorii, îi cunoaștem pe toți membrii „Frăției“. Altfel, nimeni nu cunoaște decât grupul de zece frați ai lui.

Ghica lasă jos furculița cu care se juca.

— Dacă e vorba să fim frați, cum sunt călugării, atunci să luăm și cinuri monahale, nu? Ce ziceți?

La început zâmbesc toți trei, ca de o glumă, obișnuită la Ghica.

— De acord, dacă vreți... Și după ce convin, Bălcescu citește mai departe: „Ca o anexă a societății secrete, va funcționa, pe față, o societate literară. Toți viitorii membri ai „Frăției“ secrete trebuie să facă mai întâi un stagiu în societatea literară“. Intreabă apoi, ridicând privirea de jos în sus. Aveți ceva de zis?

— Mă învoesc, precizează maiorul, după ce căutase parcă, în gând, răspuns la o întrebare pusă de el însuși.

— De acord, răspunse și Ghica, ciupindu-și bărbia negricioasă și cu botișorul împins înainte.

— Atunci votați statutele societății secrete „Frăția“. Nu? Și Bălcescu ridică de pe foaia de hârtie ochii lui lungi, trași spre tample.

— Votăm, răspunde cu bărbia sprijinită în palme, Ion Ghica. Ar vrea să adauge ceva, dar e întrerupt de Tell, care se gândește la unele garanții de credință.

— Și jurăm, adaugă el, cu vocea joasă și scurt înăbușită.

— Jurăm, dacă vreți îl întregește convins și Bălcescu, care într-o clipă revede în gând întâmplările din 1840.

Cu toată ostentația glumeață a lui Ghica, care parcă ar fi vrut să-și dea astfel curaj, cei trei, cuprinși de o tulburare înfiorată, simțeau limpede în clipa asta primejdiile drumului pe care porniseră și încercau sentimentul acela cutremurător pe care ți-l dă un legământ cu prețul vieții.

Fostul iuncăr dădu la o parte farfuriile din fața lui și puse textul pe masă.

— Acum semnați.

— Semnăm.

Semnează întâi Ghica, apoi Tell, încercând să-și muște mustața tunsă.

Bălcescu i-a urmărit cu toată viața adunată în ochii lui negri, înfrigurați.

— Acum iscălesc și eu... Se așează ca să scrie nestânjenit, își scrie încet numele, mai privește o clipă hârtia, o arată ca să se convingă și ei că e semnată cum trebuie și apoi o rupe bucăți cu un foșnet înfundat. Tell ridică din umeri uimit și rămâne cu pumnul înțepenit pe garda săbiei.

— Ce faci? Ce-i asta?

Bălcescu zâmbeste mirat și-și plimbă privirea sarcastic, dela unul la altul.

— Vreți societate secretă cu statute scrise?

Tell și Ghica râd ca de o glumă potrivită. Asta nu-l va împiedica

însă pe Ghica, mai târziu, să scrie că el a avut, într'un cufăr, statutele scrise și că au pierit cu prilejul unui foc la conacul dela Ghergani.

— Ai devenit grijuliu, de când ai pățit-o întâia dată?... constată cu un surâs echivoc Tell, care sta cam proțăpît, cu amândouă mâinile pe garda de argint a săbiei. Cei doi se uitară nedumeriți la el și rămaseră pe gânduri. Fusese o glumă, se pare, în intenția maiorului, un fel de a marca măcar printr'o frază „degajată“ ca asta, faptul că însăși personalitatea lui de ofițer, de om mai în vârstă decât ei, nu este angajată ierarhic prin aceea că astăzi cuvântul hotărîtor îl are acest băiețaș, fost iuncăr, cu 12 ani mai tânăr decât el și mai tânăr încă chiar decât Iancu Ghica cu vreo doi... Tonul cu care spusese fraza, avea să arate pe loc că, în afară de angajamentul politic, acceptarea de acum e fără semnificație, că el se închină în fața unei simple inteligențe, raporturile rămânând mereu acelea, dela maior la iuncăr, că deci nu-l poate recunoaște ca fruntaș între egali. Rămăneau chiar și raporturile dela un bărbat înalt, arătos, la tânărul vânos, e drept, dar cam suiu, cam pripit uneori în vorbă și gest, căci Tell, cu fruntea lui netedă, cu ochii căprui destul de apropiați, cu nasul lung și cu barba tunsă scurt și luată cu briciul în față, își purta capul drept, cu mișcări puține, ca o statuie. Se găsea acum alături de aceștia doi numai din ură împotriva boierimii, care, iritată de prestanța fizică a ofițerului, căuta orice prilej ca să-l umilească. Se trăgea dintr'un neam din părțile Gorjului, tată-său își făcuse însă nume și stare de negustor la Brașov, unde i se născuseră copiii. Christian avea numai 15 ani când, în 1822, fiind din nou în țară, trecu alături de fratele lui, la școala lui Gheorghe Lazăr. În 1828, frații se duseră în Oltenia, unde-și alcătuiră o ceată de panduri și amândoi luptară în acest an alături de oștile rusești. Când se înființă, în 1830, armata, amândoi, ca și alți foști căpitani de panduri, avură dreptul, deși fii de negustori, să fie primiți în oștire cu grad de ofițeri. Aceasta a fost pentru cei doi frați un prilej de amărăciuni și umilințe. O mare parte dintre boieri au protestat cu indignare împotriva primirii unor feciori de negustori, alături de ei și la fel cu ei, adică de-a dreptul în grad de ofițeri. Din pricina asta, câțiva dintre boierii care se și înscriseră în luna Mai, refuzară mînioși în Iunie să se mai prezinte la regimente. Tell nu putea uita această împrejurare și fu bucuros să aibă comanda mai totdeauna cât mai departe de București, deși acum gradul său militar echivala cu un rang boieresc însemnat, cu cel de clucer.

Ion Ghica întrerupse după un timp tăcerea stânjenitoare care dăinuia între ei, reluând într'un alt registru ideea lui Tell.

— Eu, cinstit să-ți spun, frate Bălcescule, mă mir că după doi ani de temniță mai ai curajul să începi din nou... N'a trecut mult peste o jumătate de an, de când te-am văzut la Dejurstfă la Gorgani, închis în chilia aceea întunecoasă și ferecată, purtai o manta ferfeniță, pe un ger să crape pietrele. Lupta politică nu e o glumă.

Tell, care era foarte nestabil în idei și sentimente, cu toată țepeneala lui aparentă, înțelese parcă tâlcul acestei invocări și dintr'o dată fu din nou pătruns de primejdiile acțiunii în care se angaja și întrebă cu un glas înmuiat, el care de obicei vorbea din cap.

— E adevărat că Mitiță Filipescu a fost ținut în fiare cu picioarele în apă la Snagov, până i-a putrezit carnea și i-au căzut unghiile?

Ion Ghica surâse ca unei amintiri triste și clătină din cap cu amărăciune.

— Ne-a spus cineva care l-a văzut pe ferestruica zăvorîtă a chiliei din bolta aceea năruită, că așa a fost. Ai fost pe-acolo, frate Nicule?

Bălcescu vru întâi să răspundă că s'a dus mai întâi prin Iunie la Snagov, anume ca să vadă chilia. Dar șovăi. Apoi se întoarse în el însuși

cu un soi de îndârjire mută. Ii căzuseră ochii pe oglinda cea mare cât oușă, cu ramă subțire, neagră. Era toată mângălită cu semnături și date, trase cu diamantul inelelor. Văzuse chiar depe scaunul pe care se găsea, câteva date: 1840-1841, 1842... În zilele în care ei erau între viață și moarte în temniță, pentru ca să întoarcă în bine amarul poporului român, unii iubitori de chiolhane și orgii, țineau să-și nemurească desfrâul înscriindu-i trufaș data pentru posteritate, cu sigiliul diamantului. Nu, niciodată nu va mai evoca acele zile, care vor rămâne știute numai în străfundurile făpturii lui. Ocoli întrebarea și făcu să birue tăișul liniștit al inteligenței.

— Va fi cu totul altceva acum. Nu vom mai repeta greșelile de atunci. Acum patru ani a fost un complot fără adevărate rădăcini în popor, un complot al câtorva mici boieri și târgoveți, dornici să ridice starea norodului; a fost setea de dreptate a omului fără seamăn care era Dumitru Filipescu. Vroiam să acordăm poporului libertatea, o constituție, cum s'ar zice, octroiată. Acum vom căuta să pregătim poporul însuși, căci fără popor, nu putem face revoluția. Vom lumina îndelung țărănimea, pe muncitori, pe meseriași, ca să-și facă ei singuri revoluția. Reluăm firul dela 1821 al lui Tudor Vladimirescu, dar mergem și mai departe. Revoluția se va face, ca să zic așa, singură, pe linia desvoltării istorice. Noi numai o vom îndrepta spre țelurile ei firești și vom veghea să nu cotească silit din mersul ei secular.

A tăcut și cei doi tac și ei; parcă le e teamă să tulbure liniștea care s'a lăsat în odaia asta cu cimitirul ei de date de pe oglindă.

Când, umblând printre vii, acum două săptămâni, și deplângând soarta țării, cei trei se gândiseră să înființeze o societate secretă revoluționară, ei n'ar fi bănuț niciodată că va fi asta atât de curând. Erau oarecum târâți de Bălcescu care era hotărât spre faptă, fără ocoluri de prisos, mânat de spaima unei vieți scurte.

În timpul acesta, umbrarul din grădină a început să se umple de lume. Lăutarii s'au întors pe podeață și cântă acum de zor. Intră Tița Bălcescu și Luxița Florescu, întovărășite de imberbii negricioși Costache și Dimitrie Florescu. Sunt salutați cu temenele de stăpânul mustăriei și conduși la o masă păstrată pentru ei, într'un tufiș luminat cu un felinar atârnat deasupra de o ramură de soc, în care arde o lumânare groasă de seu.

— Pofțiți... Aveți o masă oprită aici, pentru domnul Bălcescu.

Nou veniții își plimbă privirea pe la celelalte mese, parcă ar căuta alt loc mai potrivit, dar mai cu seamă caută să vadă cine mai e sub umbrar; pe urmă se așează toți.

Stăpânul mustăriei tușește foarte încet la ușa odăii celor trei, își șterge mâna pe fota verde, apoi bate cu înțeles. Bălcescu îi deschide îndată și află că au sosit ceilalți patru.

— Au venit doi boieri și două cucoane, așa cum ați spus, sunt la o masă în grădină.

Tânărul boier clatină din cap.

— Spune-le să înceapă să mănânce. Viu și eu mai târziu.

Meandrele dragostei

Peste vreun ceas, cei trei s'au despărțit spunându-și emoționați întâia oară salutul „Dreptate-Frăție“. Tell și Ghica au plecat pe ușa care dă în curtea din dos a mustăriei, ca să nu mai fie iar văzuți. Bălcescu a venit în tufișul de liliac în care sunt ai lui. Cer din nou cafele, căci sunt

acum la sfârșitul mesei. Ascultă toți pe gânduri lăutarii care zic cu foc cântecul lui Nănescu:

*Inima mea multe are,
Culese după'ntâmplare...*

Bălcescu surâde. Nu, mai sunt și altele, care nu sunt la întâmplare. Costache Florescu, înalt, negricios, mult mai sprâncenat decât soră-sa, se scoală și vrea să lămurească de ce pleacă dela masă.

— Nu vă supărați, vreau să dau bună seara banului Ghica, în tufișul de colo.

Luxița îl privește zeflemitoare.

— Ia gândește-te bine, Costache, nu cumva vrei să dai bună seara vornicesei, cumnată-sa? Scumpe frate, ia seama, ferește-te de divorțate... Ea știe că toți vor surâde, zicându-și că ea ca divorțată, știe ce spune.

— Nicio grijă, mă întorc numaidecât...

Luxița îl petrece cu un surâs șiret și ironic, femeie în toată ființa ei, în timp ce în privire îi trece o flacăra ușoară.

— De ce numaidecât? Poți să nu te grăbești...

Peste câteva clipe pleacă și Dimitrie, cel care seamănă cu fratele său de parcă ar fi, negricioși și sprâncenați, doi gemeni. Vrea să dea și el bună seara cine știe căreia dintre femeile frumoase din grădină.

Cei trei au rămas tăcuți și ascultă acum un alt cântec de pe vremuri, care aleargă din nău pe lăute și de pe lăute pe țambal. Luxița îl privește pe furiș pe Bălcescu, surâde, își așează mâna pe mâna lui. El o privește turburat, parcă l-ar stânjeni și parcă l-ar întărâta gestul ei, ceea ce o face să tresară și să se uite drept în ochii lui. Ii spune glumind, apăsător:

— Poți să te strâmbi cât vrei. Eu tot te iubesc.

Tresare din toată ființa lui. O privește lung, parcă tremură ceva în el. Apoi cu o voce caldă, pe care nu o acoperă cântecul lăutarilor, îi vorbește dela suflet la suflet.

— Lucica, de ce nu vrei să înțelegi? Eu nu sunt un om care să aibă dreptul să iubească și să fie iubit.

Femeia zâmbeste senzual, ținând mereu mâna pe mâna lui nervoasă. El, luptând cu el însuși, o privește cu ochii lui negri, pătrunzători, puțin oblici în clipa asta. Apoi, venind de pe drumurile îndepărtate, de viață și moarte ale gândului, îi spune cald, frățește.

— Mai am puține zile de trăit, Lucica. Puține mijloace. Oamenii ca mine nu trebuie să-și îngrădească libertatea. Ei trebuie să se dăruie unei singure cauze. În întregime, fără nici un rest.

Luxița, care dusesse paharul la gură, nu mai bea; îl lasă jos.

— Ascultă, dacă nu termini în clipa asta, fac una, de urlă mâine tot Bucureștii...

Țița nu știe ce va mai fi, dar în clipa asta își dă seama cât de mult seamănă cu o pisică neagră întăritată, această tânără și oacheșă văduvă, cu ochii ei cam apropiați și aurii în pupile, cu sprâncenele foarte negre.

Bălcescu așează jos cuțitașul cu care se juca pe gânduri, căutându-și oarecum vorbele, și o privește nedumerit.

— Ce vrei să spui?

Ea ridică umerii care se arată rotunzi prin mătasea neagră de damasc; e amenințătoare, hotărâtă.

— Dacă mai spui un singur cuvânt, unul singur, te sărut aici, pe loc, în plină lume.

Tresare uimit apoi după o scurtă șovăire se hotărăște totuși să spună ceva, înfruntând-o, și caută o frază potrivită. Dar în clipa asta ea s'a ridicat hotărâtă, sfidătoare, gata să-și îndeplinească amenințarea, și el îi simte talia lipită de brațul lui.

— Nimic, nici un cuvânt măcar... și rămâne în așteptare, încordată.

Țița, destul de speriată, așteaptă și ea încremenită, căci simte că năsdărăvana de femeie chiar așa va face. Dar bărbatul, după o clipă de încordare, cedează, învins, și o privește înduioșat. Acum Țița respiră liniștită.

— Vai, nană Luxița, m'ai speriat.

Văduva sprâncenată, caldă ca vinul, oprește un flăcău cu fota verde, care slujește la mese.

— Spune lăutarilor să cânte „*Peste deal la nana'n vale*“.

Flăcăul cu fotă verde se apleacă respectuos cu șervetul pe braț.

— Da....

Și peste câteva clipe lăutarii cântă „*Peste deal la nana'n vale*“.

Luxița se lipește de Bălcescu ca o pisică, îi ține mâna. Se simte bine în umbra acestui tufiș, în seara asta târzie și frumoasă de Septembrie. După un timp, amândoi bagă de seamă tulburați că Țița începe să răsufle greu înăbușit. Bălcescu o vede uimit și o ceartă cu o nesfârșită duioșie.

— Țița....

Văduva, cu ochii umezi, o întreabă și ea surprinsă.

— Țița, ce-i cu tine? În vocea ei e de pe acum o căldură de soră.

Fata, rușinată, umilită, vrea parcă să se ascundă, întoarce capul ca o pasăre rănită.

— Nimic... Nimic... Lăsați-mă...

Tânăra femeie privește întrebătoare spre Bălcescu și el o liniștește, în șoaptă.

— Suferă... Nu poate uita...

Indrăgostita oacheșă pune mâna subțire pe fruntea fetei, îi întoarce capul spre ea cu duioșie:

— Țița... uită tot... uită cât mai repede.

— Nu... Nu vreau... și fata se sbate ușor, adâncită în durerea ei. Nu vreau să uit nimic. Să-mi ajungă toată viața.

Luxița îi zâmbește.

— Abia mai târziu ai să întâlnești iubirea adevărată. Și eu am fost părăsită de un bărbat, Țița. Cine știe unde o fi acum acel polonez pe care m'au silit să-l iau de soț.

Dar fata dărză și acum, ca un ecou de nestins al după-amiezei aceleia din chilia dela Dejurstfă, o privește curajoasă în ochi.

— Nu voi mai iubi niciodată.

— Ești un copil, nu știi ce spui.

Era aproape unsprezece seara când intră în grădină, întovărășită de C. Aristia, neînchipuit de elegantă, Frusinica... Era într-o rochie de mătase vineție, cu pălărie mare albă întoarsă mult în față, pe umeri cu o pelerină de atlas alb. Părea mult mai înaltă decât o știa Bălcescu și parcă avea nu optsprezece ani, ci douăzeci și cinci. Mergea drept înainte, fără să se uite în urma ei și fără să știe deci că Aristia rămăsese în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiați, cu bucăți alese cu dichis pentru tot felul de fripturi, cu pește de Dunăre și alte bunătăți. Nimeni nu mai vorbi

la nicio masă și toate privirile se întoarseră spre ea, înmărmurite parcă. Veni acum din urmă și Aristia, în fracul albastru închis care părea turnat pe el, cu guler alb înalt, cu o cravată lată de mătase încă și mai albastră, peste jabou și jiletică. Măinile cu degete lungi cu inele îi cădeau din căntela mânecilor și erau de aceeași paloare cu obrajii lui prelungi și măslinii... purta în vremea asta tot mustață tunsă scurt... Fu cel mai invidiat bărbat dintre toți cei de față, căci nimeni nu băga de seamă nesfârșita tristețe a ochilor săi mari și adâncirea celor două cute de lângă nas, la colțul gurii. Nimeni nu bănuia cât suferă și cât e de nefericit din pricina acestei femei, pe care o înfățișa la toată lumea drept logodnica sa. Bălcescu știa, încă dela închisoare, despre succesele ei în teatru și despre viața pe care o ducea. Nu avu nici cea mai mică strângere de inimă, întâlnind-o. O și salută, de altfel, tocmai ca să arate că tot ce a fost nu mai e. O salută, cum ai saluta orice actriță de mare faimă, fără nicio intenție personală în acest salut. Ea nu-i răspunse, ci îl țintui puternic și ciudat cu ochii care păreau acum verzi. Răspunse în locul ei Aristia, întrebând-o, căci era puțin nedumerit, dacă cel care a salutat-o nu este cumva Nicolae Bălcescu și când ea dete din cap fără să-l privească, întrebă mirat.

— A ieșit dela temniță?

Abia acuma Frusinica își rupse privirea dela masa lui Bălcescu și se întoarse către Aristia.

— După cum vezi... Dar cine e femeia aia urâtă de lângă el?

Actorul fu remulțumit de atenția pe care ea o dădea acelei mese și nu răspunse decât după ce porunci ce fel de pește fript să se aducă la masă.

— Nu e deloc urâtă... E o femeie foarte interesantă, Luxița Florescu, fata vornicului Iordache Florescu. A fost măritată mai de mult cu un fel de conte sau ofițer polonez cu care a fost foarte nefericită și s'au despărțit.

Încă din primele săptămâni de lecții, Aristia fusese din ce în ce mai prins de frumusețea sporită cu fiecare zi a fetei acestuia cu părul ca de aur, cunoscută de publicul care o aplauda în comedii, la teatru sub numele ei întreg, Eufrosina Băl-Ceurescu, căreia însă îndrăgostitul îi spunea scurt Frosy, cu un ușor accent grecesc.

Era un bărlat care se apropia de patruzeci și cinci de ani și nu iuhise niciodată. Zicala spunea că acela care „cade” așa târziu, cade rău. O vedea înflorită de bucurie de câte ori i se făcea pe plac și el lua aceasta drept recunoștință și emoție de îndrăgostit. Se simțea bine în lume alături de ea; credea că și ea se simte bine cu el. Lecțiile cu ea, când uita mai totdeauna de ceilalți elevi și eleve, erau o primăvară continuă.

În scurtă vreme, în mai puțin de trei luni, Frosy apăruse pe scenă într'un vodevil în care spunea numai câte a vorbe, dar cânta cu o limpezime gingașe, care înduioșa publicul, un cuplet, care ar fi vrut, altfel, să fie de haz. I se cerea cu urlete din sală să cânte cupletul de câte cinci-șase ori. Lumea uimită de frumusețea și prospețimea ei, nu se îndura s'o lase să plece din scenă. Nici când jucase el însuși, și uneori mai juca încă, Aristia nu gusta atât de îmbătat cupa succesului. În ultima vreme nu mai avea niciun rol direct în teatru, dar succesul Eufrosinei Băl-Ceurescu, despre care toți știau că e „descoperirea lui”, făcuse din nou din el omul de teatru cel mai de seamă al Bucureștilor. Cât era el însă de experimentat, nu-și dădu seama că fericirea pe care o citea în privirea fetei era oarecum o mască de toată ziua și nu apărea, cum credea el naiv, numai când ea râdea cu ochii într'ai lui și spunea grabnic da, la orice-i spunea. Nu știa că aceeași gluzie o dădea și celorlalți pe care îi privea în ochi. Nu-și dădea seama că

nu era îndrăgostită nici măcar de teatru ca artă, ci de teatru ca public, de aplauze, de florile primite, de rumoarea de laude care o urmărea acum pretutindeni în oraș.

Când o întovărașise întâia dată până acasă, înșelat de numele răsunător pe care ea îl purta și pe care el îl știa al unei familii înrudite cu familiile domnitoare, rămăsese uimit văzând în ce odăiță ticăloasă trăiește. Dar pe urmă, și mai ales după ce află dela ea tragica întâmplare legată de nașterea ei, aproape că se bucură. Intrevedea cu bucurie o voluptate nouă: s'o formeze și s'o ridice el, pe această fată, nu numai în teatru, dar și ca femeie în societate. Ținea s'o învețe cum să participe la viața socială; îi plăcea să-i descopere până și bucuriile treptate ale confortului, atât cât erau ele cu putință atunci, iar exploziile ei exagerate de bucurie îl făceau să leșine de plăcere. Iubitor pătimaș al literaturii grecești, legenda lui Pygmalion îl vrăjea... Nu era bogat, dar cheltuia mult, cum se întâmpla uneori cu oamenii care aveau legături strâns cu teatrul. Dealtfel, cum ea nu vrea încă să vie la el acasă, și cum și lui parcă îi era cu neputință să se simtă bine în odaia cu pământ lipit cu lut pe jos, cu un lighe-nuș pe un scaun, cu o masă sprijinită de perete, căci îi lipsea al patrulea picior, cu pereții goi și cam coșcoviți, se gândi s'o ajute la schimbarea odăii. În câteva luni, patul de lemn fu înlocuit cu o sofa sporită cu o saltea de lână și acoperită cu un macat de cit roșu mătăsos. O oglindă de perete, sprijinită pe o măsuță cu două sfeșnice de bronz, între cele două ferestre ale odăii, un dulap modest pentru rochii în dreapta ușii apărură pentru întâia dată în această locuință. Un covor de Ispahan cu motive tari roșii și sinilii, covor de preț, dat dela el de-acasă, îmbracă peretele deasupra sofalei. Un alt covor, acesta ieftin, fu pus deasupra rogojinilor noi, care fuseseră așternute pe jos, după ce bătrâna doică curățase totul și văruise pereții ca să nu mai miroasă urât... Aristia începuse să vie cu tot mai multă plăcere în căsuța dela grajduri, cum i se spunea în mahala, ca să stea de vorbă ore întregi cu Frosy, s'o vadă cum se bucură când îi cumpără câte ceva. (El scria adresa la magazin și cerea să i se trimită ei acasă: *Mile Frosy Bal-Ceauresco*) Ținea s'o instruiască și s'o deprindă cu literatura și teatrul clasic. Ii vorbea tot timpul franțuzește, ca s'o deprindă cu vorbirea la modă. Consuma cafele în cești de porțelan saxon, aduse tot de el. Nu lipsea firește dela niciun spectacol în care juca ea, iar în timpul mesei, la birtul de lux la care mâncau după spectacol, el îi făcea cu gravitate critica jocului, arătând ce a fost bine și ce a fost greșit, atât în jocul ei cât și al celorlalți. Cam pe la sfârșitul întâiului an, văzând că nu poate să obțină dela ea mai mult decât o prietenie plină de voe bună și asiduă, el îi ceru să fie nevasta lui, convins că ea va încrămeni de fericire, văzând cinstea pe care i-o face. Dar spre uluirea lui, fata nici nu vru să audă de căsătorie. Și cu asta a început drama lui mistuitoare. Înțelese acum că la 45 de ani poți fi refuzat de o fată de 16 ani, când îi ceri să-ți fie nevastă. Și astfel descoperi că a îmbătrânit... Durerea lui adâncă, pe care o simțea fără leac, nu venea din pricina unei iubiri neîmpărtășite, căci nu o iubea pe această fată chiar cu înflăcărarea oarbă a unui adolescent, ci numai din pricina concluziilor amare pentru el, pe care trebuia să le tragă din această împrejurare. Intâi că a îmbătrânit, în al doilea rând că e un tip ridicol de vreme ce lumea, care-i vedea toată ziua împreună, îl socotește amantul unei fmei, pe când el nu este decât un obiect domestic al ei, iar în al treilea rând, înțelegea că el de acum încolo, nu mai are dreptul la o asemenea frumusețe. Iși spunea cu o nesfârșită tristețe, că nu era chiar Pygmalion, cum se credea el, ci făcuse numai un act de bun meseriaș al frumuseții, dar

pentru alții... Timp de trei săptămâni, sub diferite pretexte, se feri s'o mai vadă, încercând s'o poată uita. Suféri nespus de mult, fiindcă ea nu dădu în timpul acela dovada pe care o aștepta el, că este înfrântă și, ne mai putând îndura să fie departe de ea, într'o seară apăru învins în căsuța dela grajduri. A găsit-o întinsă pe sofa, cetind la lumina sfeșnicului, care era pus pe un scaun și care îi scălda în lumina lui fața albă ca un trandafir alb și părul auriu.

Ea îi zâmbi cu voie bună, atât de liniștită și atât de puțin suprinsă, ca și când nu l-ar fi văzut dela prânz, încât el îi fu recunoscător că nu are cruzimea să-i sublinieze înfrângerea. Avea pe un scaun lângă ea o bucată de brânză și o felie de pâine.

— Tocmai cinam. Imi place să mănânc culcată... E o brânză tare bună... Vrei să guști?

Elegantul palicar gustă. Era o brânză sărată, aproape acră. Iși spuse cutremurat: „Cu ce puțin se mulțumește! Locuște în odaia asta, se satură cu o felie de brânză... Nu țiine nici să locuiască într'o casă mare, somptuoasă, nici să mănânce la birturile de lux, unde mănâncă, serviți în tacâmuri de argint, consulii și călătorii străini, de marcă... Adică unde o ducea el seara. Este de neînvinș,” își murmură sdrobit.

Nu era chiar așa. Fata avea o mare slăbiciune și destul de costisitoare. Ii plăcea să se îmbrace bine. Avea și mult gust. Tot ce începuse să câștige dela teatru, tot ce putea scoate dela cele două bătrâne, dădea pe îmbrăcăminte: o panglică, un șal de mătase, o rochie căpătată o bucurau mai mult decât un covor.

Biruit și resemnat, Aristia îi cumpără a doua zi o pianină neagră și o sfătui să o puie în colțul dintre perete și ușe, în stânga, la o ajută chiar la așezarea ei. Ii plăcea muzica, îi plăcea mai ales cum cânta ea; cânta și el destul de bine la pian, atât cât s'o poată acompania. În scurtă vreme, învăță și ea notele și cânta cu o grație nesfârșită, menuete și gavote, iar când nu era el acasă, ecoseze, polci și valsuri, căci veniseră note de dans la magazinul „Universal” din Lipsani al lui Danielopolu.

Astă seară sărbătoreau oarecum o altă revenire și împăcare. Pe la Crăciun, fără să-l întrebe pe el, care își rezervase dreptul de a fi măcar managerul ei artistic, ea plecase cu o trupă de teatru care avea să facă un turneu de trei luni, dintre care o lună la Iași. Il durea și despărțirea brutală și ipocrită și faptul că ea se va bălăci într'o trupă de farse grosolane, care se alcătuiesc numai în vederea câștigului. Pentru că îi plăcea mai mult să-și câștige ea singură banii care îi trebuiau, decât să-i aștepte dela alții, și fiindcă era convinsă că-și va putea face de pe urma acestui turneu o malotea de cozi de vidră pe care și-o dorea, Frusinica se ferise să-i spună ceva lui, ca el să n'o împiedice. Doar cu câteva zile înainte, când ei erau gata de plecare, aflase totul, îngrozit, dela un actor tânăr, despre care crezu dintâiu că vorbește fără să știe despre ce e vorba. Nu mai vru să audă de ea. Nu-și mai vorbiseră până astăseară nici după întoarcerea ei, vreme de patru sau cinci luni.

Cu mânușile înodate și ridicate spre cot, ea desprindea cu grije grăsimia de pe costița de porc, căci nu-i plăcea, și jocul mâinilor ei lungi și subțiri îl încânta pe Aristia. O văzu însă lăsând brusc cuțitul și furculița din mână și începând să-și facă semne vesele cu cineva dela o masă mai îndepărtată. Era Dimitrie Florescu, care se scuză grăbit față de cei dela masa v ruicesci și veni fericit spre masa ei, ca să-și ia și el porția cuvenită de lumină, dreptul de satelit al unui soare atât de strălucitor.

— Stai jos, caraghiosule; mi-ai terminat cântecul?

Deși era încă un adolescent, fratele Luxiței începuse să compună mici bucăți muzicale, care făceau încântarea prietenilor. Acum, de curând, se declarase față de martori sclavul Eufrosinei, cum îi spunea el în concordanță cu afișul, și declarase că nu mai scrie decât pentru ea.

— Ce-i cravata asta strâmbă? îl certă ea... Și i-o potrivești, numai ca să atragă și mai mult atenția asupra mesei lor. Și nu ți-am spus să pui numai frac albastru, să nu-l mai îmbraci pe ăsta fumuriu?

Când el vru să plece dela masă, ea descoperi că el era, de fapt, cu Bălcești.

— Cu cine ești, caraghiosule?

Lui îi plăcea nespun modul drăguț în care îl certa ea; îi arătă masa care nu era departe de a ei.

— Cu soru-mea și cu Bălcești... și se ridică să plece salutând încovoiat, în glumă.

— Soră-ta? Frumoasă femeie, aș vrea s'o cunosc și eu...

Aristia, care cunoștea judecata femeilor în astfel de împrejurări, nici măcar nu tresări.

— Nimic mai ușor, fiindcă și ea vrea să te cunoască de multă vreme... De când îi tot vorbesc eu. Mă crede îndrăgostit de dumneata. Salută din nou și trecând pe lângă podeața înălțată pentru lăutari, se îndreaptă către masa din tufișul deschis numai în față.

Luxița ținu s'o cunoască numaidecât pe această actriță despre care vorbea tot Bucureștii.

— Hai să-i poftim la masa noastră... E așa de frumoasă făptura asta, că și o femeie s'ar putea îndrăgosti de ea.

Bălcescu dădu un răspuns încurcat, care, spre surprinderea lui, putu fi luat drept o aprobare de către Luxița. Dumitru Florescu îi pofti deci pe cei doi la masa din boschet și ei primiră cu plăcere. Aristia trimise vorbă că de îndată ce sfârșesc masa, vor veni să ia o cafea cu cei care i-au poftit.

Întârziară mai mult, căci pe podeața pe care cântau lăutarii, ridicată de două palme deasupra pământului și cuprinsă între cei patru stâlpi îmbrăcați cu oglinzi din mijlocul umbrarului, se făcu loc ca să se urce și să joace trei cadâne, însoțite de un fel de bărbat spân, care în șalvari și în ilic cu mâneci ar fi vrut să treacă drept eunuc. Erau trei femei tinere, cu capete oacheșe de circaziene, cu ochi negri și obraji lungi, cât se vedea din „cearșafurile“ de voal liliachiu, petrecute peste nas dela o ureche la alta și care le cădeau apoi peste ilicele negre, fără mâneci, brodate cu aur, peste șalvarii largi de mătase verde, până aproape de imineii roșii cu vârful întors în sus. Mijlocul le era gol. Fiecare avea în mână o dairea, un fel de ciur de cedru, cu clopoței și cu fund de piele de tobă. Pe cap, cam pe sprânceană purtau cauce, tot negre, tot brodate cu aur, întocmai de forma dairalei... Omul cânta dintr'o lăută cu trei coarde un fel de melodie tărăgănată, tristă, sensuală, pe care cele trei „cadâne“ o jucau încet, cu ochii măriți de arsenic, scuturându-și din când în când sânii și pocnind din dairea pe care o duceau deasupra capului când se încheia fraza muzicală. Lăutarii țineau și ei un ison scăzut și privirile tuturor dela toate mesle urmăreau jocul. Pe urmă au jucat ceva mai viu, dar tot tărăgănat, jocul pântecului.

Niciodată n'ar fi crezut Bălcescu, în toamna lui 1840, că va putea sta un ceas întreg lângă Frusinica, devenită pentru el acum străină, fără ca să sufere. Pe vremea aceea, amețea numai când se gândea la ea. Ce c'ur'a ă carapace sufletească i-a durat viața de temniță! Tot ceeace a fost înainte,

i se pare că s'a întâmplat pe alt tărâm. Vorbește lângă el, vocea ei este tot cea de atunci, dar sună parcă într'o piesă de teatru.

I se pare totuși mult mai frumoasă cu casca de păr auriu, cu pielița obrazilor, care pe atunci mai avea ceva băiețesc în ea, devenită acum atât de feminină, atât de fragedă. Dar e frumoasă ca într'un tablou pe care-l poate admira în voie, așa cum îl poate admira oricine, fără să plătească asta cu ce e mai adânc în ființa lui. E nebunie să-l vrei numai pentru tine, să-l contempli singur tu, alungând orice privire străină, un asemenea tablou. Intrucât îl privește, el știe lămurit, hotărât ca într'un registru de viață și de moarte, ce are de făcut de aici încolo. Zece ani să mai trăiască, numai... N'are sens să-ți consumi viața, ca să încerci zadarnic să acaparezi o frumusețe prețioasă, numai pentru tine singur, căci viața asta poți și trebuie să o sacrifici, ca să fie mai puțină suferință pe lume, ca să ridici un popor la libertate și la ceeace i se cuvine, în desvoltarea istorică. E și asta o voluptate crâncenă, a bucuriei de nemăsurat, pe care n'o pot înțelege ceilalți, așa cum o și voluptatea de a fi cinstit. E și poezie adevărată aici, pe care alții o găsesc doar în cuvinte potrivite la coadă.

— Imi pare rău, M-lle Ceauresco, imi pare foarte rău că nu v'am văzut în „Vivandiera husarilor“; am auzit că sunteți fermecătoare, îi spuse Luxița, luându-i mâna cu un gest de admirație copilărească.

Bălcescu întărește cu un surâs aproape voios.

— Trebuie s'o vedeți... Te vrăjește... Nu-i așa, Tița? El a rostit nespus de liber vorbele astea care, spunând prea mult, nu mai spun nimic. Vrea parcă să se convingă pe el însuși că este vindecat.

Tița nu răspunde. Misoară în gând schimbările pe care le aduc anii... Asta-i oare Frusinica, fetița băiețoi care venea în picioarele goale, ciufulită, sgâriată de măracini, cu vânătași din bătăile cu golanii de pe maidan? E atât de mult de atunci?... Nu... Și totuși... Dar și mai schimbat i se pare propriul ei frate. Bărbatul acesta grav, serios, cu obrazii atât de severi, încadrați de colierul subțire al bărbii negre înguste și cu o mustăcioară caraghioasă, cu două cute dela nas până la colțul buzelor, nu mai are nimic din iuncărul acela cu o bonetă de care atârna un ciucure auriu.

Popas la Vadul rău

— Ai răbdare, mă femeie... Ce vrei să fac?... O mână mai am și eu și cu ea mai mult nu pot să fac... și Toma își lovi țeasta cu mâna.

— Stai acolo la gărlă și pândeste... Ai spus că trece de Sfântu' Dumitru... Safta, pe patul de pământ, împletit cu nuiele pe de lături, începu să geamă iar, ușor, cum geme toată noaptea, și în vis.

— O mai fi întârziat o zi două și ea, la moșie, la Bălcești. Ce vrei? Nu merg toate pe pofta omului. Uite, dacă vine Sița lui Dumitru, o las să te ajutoreze și eu mă duc să pândesc și azi la vad.

— Eu zic că doftoroaia asta o să mă facă bine... Safta cerșește făgăduiala omului, așezat pe patul celălalt.

— Și eu zic așa; vezi că... dacă a făcut bine pe cucoana boierului... o să te facă și pe tine, se îndură el de ea, și-i dă milos un pâlpâit de nădejde.

Safta zace de o lună pe patul de pământ din dreapta al bordeiului, acoperită cu un țol, împletit din sdrențe ca o scoarță. La căpătâi are o perină umplută cu paie. Pe o laviță de pământ sunt străchini murdare, cârpe, o săculeață din păr de capră. E tot ce i s'a dat voie să ia dela curte cu ea,

când a isgonit-o vâtaful din porunca boierului. Fusese ani de zile îngrijitoare la stupina boierească și cu vreo două luni înainte, când roiseră roi dintre stupi, ea tot beteagă, n'a prins de veste la timp, și roiul au fugit. Boierul Medelioglu s'a făcut vânăt, din galben cum e de felul lui la față, ochii i-au devenit și mai triști, și i-a făcut doar un semn amărât vâtafului, cu o schimă a buzelor, desgustat. Vâtaful a bătut-o rău toată după amiaza. A zorbit-o cu picioarele și a lăsat-o apoi acolo. A ridicat-o nevasta țiganului fierar Mustea și a dus-o în odaia slugilor, de lângă bucătărie. Nu s'a mai putut pune pe picioare...

Safta îi venea lui Toma nepoată bună, că era fata lui Găman, al mai mare dintre frații Firu. O dăduse Ion Firu la curte, după ce Găman fusese ucis și așa fata crescuse numai între albine, iar după ce se prăpădi stuparul bătrân pe care-l ajuta, rămase ea în locul lui la stupurile boierești. Era o muncă grea de care fugea toată lumea; și mai ales țiganilor robi și țigăncilor le era o frică de moarte să se apropie de stupi. Nuera nimic de făcut. Mai târziu căpătase ajutoare bărbați, dar nici ăștia nu rămâneau mult, că femeia adusă de împrejurări să poruncească acum bărbaților, mai cu seamă că era cam bolnăvicioasă, se făcuse cu timpul rea de gură și îndrăcită de nu-i mai intra nimeni în voie. Avea un cap negricios, cu nasul ca două găuri într-o față osoasă cu orbite rotunde și tari, cu fruntea boltită, de parcă era moartea însăși, încât n'a fost chip să găsească bărbat și a rămas fată bătrână... Era de mirare cum dintr'un lărbat atât de chipos cum fusese Găman putuse să iasă o asemenea făptură. Mai târziu a învățat să umble și cu viermii de mătase și i se dădu în grijă și creșterea lor. Numai între găngăniile astea se simțea bine, și numai ele o iubeau pe lumea asta. Nu-i vorbă, se certa și cu ele toată ziua, le afurisea că și-a mâncat viața cu ele — că le vorbea ca unor făpturi omenești —, dar le îngrijea ca pe ochii din cap.

Înspre toamnă, văzând că tot zace în pat mereu, boierul a adus din altă parte un stupar și pe ea a gonit-o dela curte. Avea două zeci și șase de ani și nu mai avea pe nimeni decât pe unchiul ei. Și-a luat țolul împletit de ea, o strachină, o cană și traista și, după ce a umblat târându-se năucă prin sat, s'a oprit la ușa lui Toma care era plecat cu carul la deal. Și-a așternut țolul afară la ușă, cu toate că începuse toamna, și l-a așteptat toată noaptea până a doua zi. Când a venit omul și a văzut-o acolo, și-a spus că oricum îi e nepoată, că nu poate s'o isgonească, și i-a făcut semn să se urce pe patul de pământ din dreapta, pe care erau așternute vreo două brațe de paie și niște zdrențe...

★

Tocmai a doua zi a recunoscut Toma de cealaltă parte a gârlei, de parte, poștalionul serdăresei Zinca, pe care acum o cunoștea bine. Nu numai că se opreau totdeauna să odihnească aproape o jumătate de ceas caila la Vadul rău, dar oamenii aceștia cumsecade din neamul Bălceștilor stăteau bucuroși de vorbă, tot timpul asta, cu oamenii din sat. Ba, tânărul boier îi poțea să vie să-i vadă la București... Când aflaseră că ea e și doftoroaie, începuseră să se adune la poștalion femei cu copii bolnavi în brațe sau s'le roage să meargă să-i vadă acasă pe cei care zăceau în pat...

Era toamnă de-a-binelea și zăvoaiele, câmpurile și dumbrăvile erau mai mult galbene. Începuseră să se vadă și crăcile negre ale ulmilor și gorunilor, dar era încă de dimineață și lumina soarelui era răcoroasă dar vie. Tufișurile rărite, îngălbenite, arătau parcă desgolite, ciorchinele de boabe

negre ale porumbeilor, ori cele roșii ale gherghinelor. Căi trecuseră prundișul și acum, după ce se adăpaseră, intrară în gârlă, bănuitori, sfioși, din pricină că apa care le ajungea la pântec era puțin cam iute. Surugiul chiui, pocni din gârbaciu și cei patru cai se opintiră ca să iasă din vad. Toma se bucură când văzu că era în poștalion și boerul cel tânăr.

În timp ce serdăreasa era cu femeia înlăuntru, Bălcescu stătu de vorbă cu Toma mai bine de-o jumătate de ceas. Află mai întâi vești noi. Tudose era acum cu un chervan de negustori în țara nemțească la bâlciul ăl mare, dela Lipsca. Nu prea voia să plece, dar jupânul lui, care era tare mulțumit de el, i-a spus că ar fi bine să mai lipsească, deoarece i se pare că oamenii lui Medelioglu dau târcoale tăbăcăriei. Fiind chiar starostele tăbăcarilor, îi dăduse la mână hârtie de calfă tăbăcar pe un nume nou, Damian Tabacu, după numele unui lucrător mort mai de mult. Iși lăsase într-o vreme și o bărbuță mărunță.

Drumurile cele mari de care vorbea Toma țineau aproape un an, căci la plecare chervanele duceau blănuri scumpe, lucrate cu multă iscusință, pe drumuri ocolite mult, căci un chervan se mișca greu și cu multă grije... Mulți își trimeteau marfa dela București cu vapoarele cele cu foc, pe Dunăre, până la Viena, dar mulți alții țineau mai mult la chervan; nu le plăcea să dea marfa din mână în seama străinilor. Căruțele mari, brașovenesti, trase de câte șase—și uneori, cu doi rotași, opt—cai, erau încărcate înalt și cuprinzător, ca niște care cu fân. Marfa scumpă era pusă cu grije în lăzi de lemn la fund, sub coviltirul de pânză groasă de cânepă bine bătută, peste care se mai puneau uneori și mușamale mari, prin care nu trecea ploaia. Cei trei, patru, flăcăi care călătoreau cu marfa își întemeiau, peste lăzi, o adevărată gospodărie. Chirigiii erau toți dintre grânarii din Delea Vechi și mahalaua Orzarilor, mari meșteri ai drumurilor lungi. Aveau nu numai căruțe bine ferecate și pânza lor de chervan, așa cum se cerea, dar și cai mari și puternici, iar în afară de asta cei trei orzari erau înarmați până în dinți cu puști nemțești, ghintuite, cu care împușcau păsările din stor și vulpile într-o clipire de ochi. Inarmați erau deopotrivă și negustorii sau omul de încredere, cel care avea în seama lui marfa la ducere și pungile de bani, ori marfa de schimb la întoarcere, ca și cele două ajutoare, pe care și le lua neapărat, alegându-și flăcăi de multă nădejde, căci nu era glumă, într-o vreme în care drumurile erau bântuite de hoți, să dormi uneori în pădure la câte o poștă de vreun sat, cu o întrecăgă avere care nu se putea ascunde și de care mergea vestea cu zile întregi înaintea chervanelor. Firește că nu pornea un singur chervan, căci negustorii se întovărășeau între ei mai mulți, șase, șapte, câți puteau. La popas, așezau carele roată și la mijloc aprindeau un foc mare. Patru, cinci flăcăi nu dormeau, stând de veghe cu rândul, alți opt nouă, dormeau sub căruțe cu puștile lângă ei și cu pistoalele sub cap. Cei din chervan, dormeau și ei iepurește. Și cu toate acestea, rar era un an în care să nu vie acasă un om, doi, dacă nu cumva un chervan, mai puțin.

Damian, foarte prețuit pentru curajul lui, plecase la Lipsca—și de acolo la Praga—de unde avea să se întoarcă aducând material și cele de trebuință pentru tăbăcărie și blănărie, poate și cu lăzile de porțelanuri și de tot felul de sticlărie de cristal — nu numai ca să fugă pentru câtva timp de oamenii lui Medelioglu, ci și pentru că era mai bine plătit, și-și pu-

sese în cap să-i dea lui tată-său puțința să plece de pe moșie, răscumpărându-se dela boier.

— Ce să vă spun, nu mai e de trăit pe moșia asta, îi spunea acum Toma lui Bălcescu. Uite, mai sunt și prin alte părți boieri, iar când zici boie i zici și inimă de cremene, dar ăș'a i-a întrecut pe toți. Stă toată ziua tăcut în jilt, trage din ciubuc, bea cafele, și nu știe ce-ar mai născoci ca să jecmănească oamenii. Acum a găsit că trebuie să luăm mai mult pământ decât avem noi nevoie și deci să-i facem lui, adicătealea, mai multă clacă.

Din aceste lungi convorbiri cu Toma și cu ceilalți oameni de pe moșiile boierești, căci la Bălcești erau numai moșneni săraci de tot, care lucrau în dijmă, aflase și învățase Bălcescu mai mult decât din toate cărțile de istorie, dar acum parcă nu pricepea despre ce e vorba.

— Cum vine asta, să-i luați mai mult pământ?

— Păi, noi după Regulament, drept la trei pogoane avem; deh, unii au cerut ei mai mult, dar au văzut că cer degeaba, că nu au zile slobode ale lor fără clacă, să poată munci și pentru ei. Acum vine boierul și zice că țăranul este dator să ia câte opt, zece pogoane și deci să-i facă și pentru ele clacă, fără să tragă folos... după cum face socoteala blestematul ăla de logofăt, care ține catastifele.

Vreo doi, trei oameni, care se apropiaseră între timp întăriră din cap: „dară“... „dară“... „dară“...

Bălcescu privește iritat fiindcă tot nu i se pare limpede.

— Ascultați, oameni buni, eu știu acum pe de rost, ca pe tatăl nostru, Regulamentul despre clacă și despre biruri. În regulament scrie doar atât, că țăranii, dacă vor și dacă au cum să-l muncească, pot cere, ei, mai mult pământ decât e stabilit prin lege, iar proprietarul este dator—înțelegeți? dator—să li-l dea... Deci numai dacă vrea țăranul, proprietarul este dator să-i dea pământ pe deasupra, și cu plata în bani, nu pe clacă.

Oamenii îl îngânau cu un ison de tăgadă:

— Nă, nă... așa o fi legea, spuse un bătrân deșirat cu umerii aduși în față, îi zicea Duță Căciulămare —, așa o fi legea. Dar nu e cum vrea legea, ci cum o citește boierul... zice că el are pământ, că nu poate rămâne cu pământul nelucrat, în pagubă... Atunci spune că legea ne silește pe noi să i-l luăm, deși nu ne lasă nici măcar douăzeci de zile bune pe an să ne lucrăm cele trei pogoane cuvenite după regulament... că ne rămâne ogorul nesămănat cum trebuie și neplivit, și mai târziu neadunat ca lumea și cecace să face până la urmă, vai de capul nostru... Zice ca să muncim pentru noi noaptea... Să muncească femeile și copiii. Uite, pe mine m'a îndatorit să iau două pogoane pe deasupra, deși n'am nevoie... mi-a spus că după lege, astea să plătesc de-a bașca, la 10 piaștri chirie pogonul. Da' ăștia zec piaștri nici nu vrea să-i primească în bani, ci îi întoarce iar pe clacă, un piastru ziua; pentru zece piaștri trebuie să fac alte 10 zile... adică, după nartul boierului, alte zece săptămâni. Are un logofăt slut, unii zic că e feciorul lui cu o slujnică, pe Ristache, care toată ziua numai asemenea socoteli face... Noi, ca proștii... ce știm noi?

— Ei, mă, întregește unul, el nu-i prost... știe că nu putem plăti și nici nu așteaptă bani dela noi. Vrea numai să fim mereu cu ceva datorii la el ca să nu ne putem slobodi dac'om vrea, ca să ne aibă în mâna lui... să facă ce vrea din noi.

Bălcescu înțelege acum, căci cunoștea nu numai nedreptatea legii, dar și neomenia celor ce o aplică și vitregia unui stat crâncen.

— Pandurule, caută să scapi de clacă, răscumpărându-te și plecând de pe moșia ac stui boier ticălos.

Un bătrân cu mustața căruntă, cârpită pe gură și cu fruntea toată încrețită, căruia îi spune moș Fircă, începu să râdă cu o gură știrbă și toți râseră după el.

— Vrei să pleci de pe moșie, mă Toma? Ai auzit că de treizeci și cinci de ani, de când e boierul ăsta aici, să fi plecat vreun om, cu învoirea lui? Mă ești om în toată firea... scoate-ți prostiile din cap. Lasă că te pune să plătești claca pe un an înainte, lasă că trebuie să-i lași lui vitele, bordeiul și toată gospodăria, câtă ai, dar până la urmă tot nu-ți dă drumul, că legea dă slobozenie numai odată, unui om pe an, zice el, și nu totdeauna... Poți să zici ceva?

Toma nu zicea într'adevăr nimic. Știe și el că-i așa. Cu ce-i dădea Damian abia putea plăti birul și angaralele; dacă ar aduna încă douăzeci de ani de aici în colo și încă n'o să poată avea bani de răscumpărare, dacă nu cumva Damian nu o avea noroc să câștige, cine știe cum, mai mulți bani odată... Dar în cele din urmă, înțelesese că nici aici nu poate fi cine știe ce nădejde, căci starostele ăsta, Dobrovici, care părea că-l iubește pe flăcău, nu merge cu dragostea până la pungă, e hapsân rău.

Din pâlcul destul de mare de săteni, care se adunaseră mereu, dornici de vorbă, din pricina nevoilor lor, se auzi ca o înjurătură și apoi ca o lămurire rușinată.

— Nu mai putem trăi de ciocoi, boierule...

— Măi Oageo, nu ți-e rușine să înjuri față de boier? Il certă un om între două vârste, slab și năsos, care ar fi vrut să spună: „Nu ți-e rușine să înjuri pe ciocoi față de un ciocoi?”

— Ia nu mă mai boieriți atâta, oameni buni. Sunt și eu un rumân necăjit ca și voi de cele ce vede.

— Asta așa-i, se auziră unele îndreptături... Așa-i... boierul ăsta e rumân de-i noștri.

Moș Fircă își dădu căciula ruptă pe ceafă și îl îndemnă fohf pe Toma.

— Mă pandurule, ia cântă boierului ăsta, că-i de-ai noștri, cântecul ciocoiului, ăla pe care-l cântați voi, pandurii Vladimirescului, în douășunu.

Toma nu voi în ruptul capului să cânte.

— Hai mă, nu fi prost, nu-ți fie rușine, ce, ești muiere? Cântă-l, că o să-i placă boierului.

Numai când Bălcescu stăruie și el, Toma cântă o strofă și aceea cu un cuvânt schimbat de el.

Frunză verde usturoi,
Legea mă-ti de ciocoi,
De te-ași prinde la zăvoi
Să-ți dau măciuci să te'n moi.

Lui Bălcescu îi plăcu nespus de mult și, văzându-l râzând, oamenii hohoteau și ei.

Apoi moș Fircă nu-l lăsă pe Toma, până când acesta nu cântă încă unul (care îi plăcu tot atât de mult lui Bălcescu, încât se apucă pe loc să-l scrie pe hârtie, așa cum i-l spunea Toma și s'a găsit mai târziu în hârtiile lui, unde adunase și multe zicale din popor). Suna așa:

Când eram copilaș mic,
Țineam drumul la colnic,
Fără băț, fără nimic,
Numai cu palmele goale,
La brâu cu patru pistoale
De luceau la sfântul soare.

Iar când mă făcui mare
Luai pușca la cătare,
Ieșii la drumul cel mare,
Să prinz hoțul de ciocoi
Și să-l judec eu cum voi:
„Ia ascultă, măi ciocoi,
Până când o să jupoi
Și pe țară și pe noi?”

Unde văz drumul cotit
Și de frunză năpădit
Și-mi auz pușca pocnind,
Ciocoiul de pe cal căzând,
Mă fac broască la pământ
Și casc gura să-l îmbuc
Ca pe-un puișor de cuc.

Și pe urmă își dădură drumul cu toții... Făceau bieții oameni haz
de necaz...

Serdăreasa ieși din bordei, urmată de o bătrână din vecini, lelea Dumitra, care venise să aprindă focul și să încălzească un ceaun cu apă de care era trebuință. Ii dădea sfaturi și o învăța cum să îngrijească vreo câteva zile pe bolnavă.

Toma, și după el mai toți cei de față, îi ieșiră înainte.

— Se face bine, cucoană doftoreasă? E vreo nădejde?

— De făcut bine, la boala asta, nu te faci niciodată... Da' poți trăi cu ea până la șizeci de ani. Săptămâna viitoare, dacă o face întocmai cum i-am spus eu, o să se dea jos din pat, iar dacă mai pe urmă s'o îngriji cum trebuie, o să poată să-și vadă și de treabă.

— I se trage din bătaia de ast'vară? întrebă Toma.

— Nu e numai bătaia. Mai sunt și altele.

Serdăreasa, după obiceiul ei, sfătuia bolnavii nu numai să bea ceaiuri de mai multe soiuri, cu anumită rânduială, așa cum le deslușea ea, să facă băi fierbinți, ca să ducă la multă nădușeală; de asemeni să puie cataplasme, un ceas calde, un ceas reci. Dar nădejdea ei era în fierturile de buruieni.

N'au putut să plece decât către prânz, după ce serdăreasa a mai văzut și pe o fată a leliței Dumitra, care era beteagă rău, după o naștere grea, apoi încă vreo doi, trei copii, toți scuturați de friguri, cu buzele bășicate, cu fețele ca de ceară, cum și unul cu albeață în ochi... Când se întoarse la poștalion, găsi oamenii cu pui de găină și cu ouă, de care nu scăpă decât spunând mânioasă că se supără. Oamenii nu vroiau decât să-i arate recunoștința lor și vedeau întâia dată boieri care nu numai că nu cereau, dar nici nu luau ploconul care li se aducea de bună voie.

A doua zi, după ce maseră peste noapte la Răcari, poştalionul Bălceştilor ocoli Biserica Sf. Nicolae Săracu, căreia i s'a zis mai târziu Sf. Nicolae Tabacu, ca s'o ia înspre casele bătrâneşti ale lui Faca, unde aveau de lăsat din încărcătura adusă pentru rude: coşuri cu mere mari roşii de pe Argeş, butoiaşe cu brânză, borcane de miere... Când să iasă de acolo spre casa lor, fu nevoie să oprească, şi să meargă la pas. Înainte era larmă mare, ieşise lumea pela porţi ca să privească, şi lătrau câinii de vuia mahalaua. Ajunseră din urmă o birje mare care mergea voit la pas. În birje, doi ofiţeri tineri, în fund, iar între ei, în picioare, era Frusinica într'o rochie vişinie, cântând veselă, dar nu se înţelegea bine cecânta. Pe scăunelul din faţă îi ziceau un viorist şi un ţambalagi. Alt ofiţer cu epoleţi laţi de aur, cu fel de fel de ciucuri şi insigne aurite, cu chipiul înalt şi cu o stea în frunte, mâna cail în locul birjarului, care rămăsese pe capră alături de el... În faţa birjei mergea o saca, la care era înhămat un cal alb, slab, cu burta mare de bătrâneţe. Călare pe saca, era un tânăr în frac cenuşiu; cu părul de-o palmă, întors pe trei direcţii spre tâmpile şi spre ceafă, cu o mustaţă mică, la fel de blondă. Avea ochi verzi şi puţin bulbucăţi. În jurul capului purta o coroană împletită din rămurele şi frunze de salcie. Stătea pe butoiul cam putred al sacalei, împodobit şi el tot cu salcie, de-a'ndaratele, făcându-şi semne vesele cu cei din birje şi încercând să cânte după Frusinica. Vreo duzină de derbedei, băieţandri, unii în sdrenţe, strigau mereu: „Ura! Vivat musiu Berlicoco! Ura!“ Era porecla dată, tot după un astfel de chef, fostului parucic Costache Rosetti, acum poet romantic şi mare admirator al Frusinichii, care arunca parale mărunte golanilor, ca să strige mereu... Veneau dela un chef început aseară, după teatru, la Herăstrău, la Pintescu, care avea un pavilion chiar pe malul apei. Peştii, ţinuţi vii într'o vârsie, se sco'EAU din apă când erau ceruţi şi erau aduşi odată cu sticlele de vin dela gheţarie...

Poştalionul mergea şi el de nevoie la pas şi Bălcescu putu privi îndurerat desmăţul chefliilor. Cu spatele la el, Frusinica nu-l vedea. De când se întâlniseră din nou în lume, Bălcescu ştia că nu mai simţea nimic pentru această fată. Mamă-sa, care îl spiona cu coada ochiului, văzu că poate fi liniştită.

— Ofiţerul ăla, negricios şi slab, care o ţine de umeri, e văr cu ea, sunt rude... Mai mare păcatul! Nu mai are pic de ruşine... Ce mi-a spus cucoana Lisaveta, care stă lângă ele, m'a îngrozit... Chefurile se ţin lanţ la ea acasă, unde vine tot soiul de lume...

Bălcescu pricepu unde vrea să ajungă mamă-sa şi surăse. Apoi îi luă mâna şi i-o sărută. Zinca înţelese în felul ei, că a iertat-o nu numai fiul său dar şi dumnezeu, pentru minciuna şi cruzimea ei, şi se închină...

În clipa aceea, Frusinica se întoarse şi văzu poştalionul cel verzui al Bălceştilor, încărcat cu tot soiul de boccele şi legături şi aproape alb de praf. Incremeni şi-şi scoase brusc umărul de sub mâna ofiţerului oacheş...

De ruşine pentru ea, Nicu se prefăcu, tăcut, că n'o vede. De altfel, el ştia mult mai mult decât maică-sa despre cei doi. Ştia că Aristia se despărţise îngrozit de ea, că Fănache, locotenent în escadronul de cavalerie, nu era văr cu Frusinica, ci fusese mai curând văr cu Maricica, mama ei. Fiind feciorul cel mai mic al lui Mihalache Băl-Ceurescu, frate cu Evghenie, tatăl Maricichii, era mai curând un fel de unchi al ei, deşi nu trecuse de treizeci de ani... Era îndrăgostit cu disperare de această urmaşe pe drum ocolit, a neamului său şi ajunsese să facă pentru ea toate nebuniile. (De altminteri, după acest chef, care a fost al zecelea poate, a şi fost scos de Bibescu din sânul armatei). Ceeace nu ştiau însă decât tovarăşii de chef, era faptul că Frusinica se purta

destul de crunt cu el și nu-i îngăduia decât să-i sărute mâna și uneori brațul deasupra cotului, rareori umerii. Venea cu prieteni invitați de el, încărcat cu pachete și sticle să ia masa la ea acasă. O acompania la pian și ea cânta cele mai noi romane. Când i se părea că e prea târziu și vrea să se culce, îi poftea pe toți afară, fără multă vorbă. El socotea uneori că are drepturi mai mari. Atunci ea îl scotea în brânci cu scânteii de mânie și desgust în ochi... Deseori, el rămânea în curte și se culca prin grajd. Bani nu avea prea mulți, căci tată-său era foarte sgârcit. Deaceea Fanache nu putea da fetei pentru rochii, însă îi căra de acasă tot ceace putea scoate dela ei, nebăgat în seamă, mai ales seara: covoare, oglinzi, servicii de porțelan, fețe de masă scumpe, pahare de cleștar venețian, șaluri indiene... Tinda căsuței dărăpănate avea acum o masă de cedru în mijloc, iar pe dreapta și pe stânga, vitrine de abanos, cu geamuri de cristal, în care nimicurile și jucăriile de porțelan și alabastru sporeau mereu. La început ea nu voise să primească nimic.

— Să nu te mai prind cu porcării de-astea, că ți le arunc în cap.

El îi răspundea cu un cinism tandru.

— Ia-le, psihi mu... E partea ta de moștenire din averea Băl-Ceureștilor... Dacă am să-l pot încărcă într-o noapte, am să-ți aduc un pat cu bala-dachin, dintr'o odaie de musafiri...

Fanache era un cartofor înrăit, ca și unchiu-său, și încă și din pricina asta era veșnic dator. Cutreiera cluburile de hotel, atât de numeroase în vremea aceea în București, după ce trecea, împreună cu prietenii și colegii lui, prin câteva săli de bal mascat, căci aproape în fiecare seară erau câteva baluri mascate în oraș, unele în cârciumi de rând, ca la vestitul Borcan de pildă, undese bea mult și mai totdeauna se iscau scandaluri și bătăi crâncene. Frusinichii îi plăcea nespus să cutreiere, alături de ei, aceste baluri și cluburi, ca o ispravă de ștregari boemi. Luase obiceiul să joace și ea, foarte socotit însă. Se oprea la mesele cu jucători mari dela Hotel de Roma, mai ales. Iși alegea loc alături de un jucător simpatic, căci altfel toți erau bucuroși s'o vadă așezată lângă ei. Pretindeau că le poartă noroc. Ponta și ea, totdeauna la fel. Doi napoleoni aur. Dacă-i pierdea, anunța pentru cartea următoare.

— Patru poli... vin cu ei.

Nu venea niciodată.

Dacă-i pierdea anunța că rămâne datoare cu patru și că acum pontează opt și așa mai departe... Până la urmă se alegea totdeauna cu un câștig de doi poli, căci înapoia tot ceea ce era datoare. Devenise câștigul ei zilnic și însemna o sumă bunicică, fiindcă doi poli făceau o sută douăzeci de lei vechi. S'a întâmplat odată să dea peste un jucător morocănos și grosolan, care i-a spus că nu o primește să joace împotriva băncii lui pe datorie. L-a plesnit în obraz cu dosul palmei, și când jucătorul a vrut să ridice mâna, toată lumea a sărit în apărarea ei... Colonelul Bibescu, vărul noului domnitor, a rugat-o să-i facă cinstea să joace pe mâna lui.

Banii îi folosea aproape numai să se îmbrace, și într'adevăr era femeia cea mai bine îmbrăcată dintre cele tinere. La teatru juca mereu, însă era o rea camaradă, mai cu seamă de când văzuse că lumea aleargă la spectacol mai mult ca s'o vadă pe ea. Venea când vrea la repetiții, refuzase roluri, uneori lipsea și dela spectacole, mai ales la cele de după amiază, în zilele de sărbătoare, date și pentru copii. Avea tot soiul de pretenții, care îi exasperau pe camarazii ei...

Când ajunseră în fața casei lor, poștalionul prăfuit și încărcat întră trosnind din încheieturi în curte, desprinzându-se de acest alaiu, în care in-

trase fără voie. Frusinica, știind că vor intra în curte, se ridică în picioare din nou, în birje, și se uită după ei cu o privire stăruitoare, îndelungă... Era infinit de orgolioasă și socotelile ei cu Bălceștii erau o rană deschisă pentru ea, aproape tot atât cât era socoteala cu neamul Băl-Ceaureștilor.

Așa obosit de drum cum se simțea, Bălcescu se închise numaidecât după masă în odaia lui și începu să înșire pe masa lungă cărțile pe care le adusese cu el și fragmente pe care le scrisese la Bălcești. Lucra la un articol, pe care voia să-l intituleze: „Puterea armată la români” sau așa ceva, și avusese nevoie de o documentare plină de greutate. Articolul era încă de pe acum cel mai erudit articol (și poate chiar studiu istoric) apărut până în ceasul acela în limba românească. Imaginea Frusinichii îi juca totuși pe dinaintea ochilor, dar simțea adânc și odihnitor că viața lui are alt rost. După cefârși articolul, îl citi la o ședință literară la Voinescu II și apoi îl trimise lui Ion Ghica, să-l publice în revista lui Kogălniceanu, la Iași.

O împăcare

O grea încercare a fost pentru Ion Ghica și pentru Arăpilă, în vremea aceasta, împăcarea lui Bălcescu cu Nicolae Golescu, fostul colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica și fost anchetator și acuzator public în procesul complotului din 1840. Cei doi frați ai lui Arăpilă, Dimitrie și maiorul Radu Golescu erau membri sau mai curând prieteni ai „Frăției”, dar Ion Ghica ar fi dorit să intre și cei patru fii ai lui Dinicu Golescu în rândurile secrete ale societății. Democrat activ, patriot convins, Ion Ghica, făcând totuși parte dintr-o familie care dăduse principatelor până atunci opt domnitori, avea cât de decăt superstiția marilor „famili”. E drept că, de patru generații ascendente, spița lui nu mai avea vreun reprezentant pe tron, căci el se trăgea de-a dreptul din marele ban Dumitrache Ghica, acesta fiind fratele voevodului Grigorie Ghica, cel decapitat de turci în 1777, la Iași. Tatăl său, Tache Ghica, proprietarul Gherganilor de lângă Vadul rău nu mai era decât un boier oarecare. Iată de ce el ar fi vrut să-i atragă pe cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu în lupta revoluționară. Familia aceasta era una dintre cele mai vechi în Țara Românească și un Baldovin Pârcălabule pomenit încă de pe la 1480. Goleștii de acum nu erau însă Goleștii cei vechi, decât prin linia femeiască, dar numele fiind se vede atrăgător, îl luaseră și doi gineri, un Leordeanu mai întâi și după el un Știrbei, și prin aceștia dura acum neamul Goleștilor. Aveau deci în ei și sângele celui crâncen vel vornic Stroe Leurdeanu, cleve-titor și ros de zavistie, care a și pus la cale sugrumarea la Snagov a înțeleptului mare postelnic Constantin Cantacuzino, deslănțuind astfel, dușmănia dintre el și Cantacuzinești; o luptă pe viață și pe moarte. De altfel, Cantacuzineștii aceștia au început apoi o luptă pe viață și pe moarte și cu Brâncoveanu, ruda lor. De data asta, din pricină că domnitorul, ca să-și deschidă un drum mai drept spre palatul dela Mogoșoaia, tăiașe în două, prin fața bisericii Doamnei, marea lor proprietate dintre această biserică și malul Dâmboviței. Această luptă pe viață și pe moarte, adăugată la alte pricini, a dus la căderea în doi ani a opt capete sub satârul gealatului, la Țarigrad: al Brâncoveanului cu trei fii și ginerele, apoi al marelui cărturar stolnicul Cantacuzino, al fratelui stolnicului, spătarul arhitect Mihai Cantacuzino, și al fiului stolnicului, voevodul Ștefan Cantacuzino. Toate aceste lupte care se

dăduseră între familii, în care ramurile mănate de patimă și ambiții sălbatice, alternau cu ramurile de mari cărturari și artiști, dau împrejurării un iz local de renaștere italiană.

Ion Ghica ținea deci mult ca și cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu să intre în societatea *Frăția*. Se sfătui cu vărul lor Arăpilă, care fu de aceeași părere. Nu puteau însă vorbi cu Nicolae Golescu, înainte de a ști că Bălcescu se învoiește cu asta. Și nici unul nu avea curajul să-i propună fostului întemnițat dela Mărgineni, să se găsească alături de îndârjitul său acuzator.

O împrejurare fericită ușură însă mult sarcina lui Ion Ghica și lui Arăpilă. După ce se sfătuiseră îndelung între ei, cei patru frați luaseră hotărîrea să-și libereze clăcașii și să-i împroprietărească. Acest fapt stârni o mare vâlvă în țară dar și împotrivirea îndârjită a marilor boieri, care prin domnitor, împiedicară această îndrăzneală măsură. În schimb, Bălcescu fu foarte mișcat și avu pentru ei cuvinte de laudă.

— Nicolae Golescu ți-a făcut viața grea, Nicule. Oare nu mai ești supărat pe el? folosi Ghica prilejul, ca să afle ce mai simte acum fostul iuncăr din amărăciunile trecute.

— Suferințele mele, pe lângă ale clăcașilor, au fost o nimica toată. Dacă el găsește în inima lui puterea să facă o asemenea faptă creștinească, înseamnă că a devenit alt om.

Peste două săptămâni, Ștefan, Nicolae, Radu și Alecu C. Golescu (Albu) erau membri ai *Frăției*. În deosebi Nicolae Golescu, ca să câștige prietenia lui Bălcescu și cunoscându-i slăbiciunea, îi trimise un cufăr de izvoade istorice și cărți de specialitate, care nu se găseau în țară. Cu acest prilej avu loc și întâia ședință a *Frăției* în palatul dela Belvedere.

La Mânjina

La Mânjina, în sus de Galați, și nu departe de Prut, la moșia lui Costache Negri, este în fiecare an la 21 Mai, de Sf. Constantin și Elena, o petrecere pentru care se fac pregătiri nu numai în toată Moldova, ci și în Țara Românească, în Ardeal și în Bucovina.

Toată floarea intelectualității românești se adună pentru câteva zile la conacul dela Mânjina, nu numai ca să sărbătorească onomastica amfitrionului și a surorii sale Elena, dar și ca să puie la cale viitorul poporului român.

Trei, patru zile cât durează aceste petreceri, două tarafuri de lăutari nu se opresc și masa nu se ridică din chioșcul cel mare. Grădina e întinsă în jurul casei, pe câteva fălci cu livadă cu tot. Conacul nu e mare, dar Elena Negri are o dragoste de om bolnav pentru flori și verdeată, mai ales pentru glicinele cu lungi ciorchini de flori albastre-vioii, care se urcă pe pridvorul conacului, pe zăbrelele chioșcurilor și trecând dela un arin la altul, peste poteca de cărămidă, — fac un soi de pergolă între conac și chioșc. Aici, unde niciun scriitor nu vine cu mâna goală, ci cu rodul nopților lui nedormite, Alecsandri, care este înamorat de această brună, cu ochi mari de tot, de necrezut de palidă, și căreia îi va dedica „Mărgăritărelele” sale, a citit întâia dată „Miorița”, culeasă de Alecu Russo de prin ținutul Cașinului și îndreptată ușor de el, și apoi toate poeziile sale de până acum.

Un fel de mândrie patriotică îi străbate pe toți cei care se adună la acest conac. Aceeași mândrie o încearcă cei de față când văd flăcăii cu cojoacele înflorite și cu plete haiducești, și când îi aud chiuind și învărtind fetele la joc. Hora se ține pe iarbă, în bătătură, ca s'o poată privi boierii lungiți pe sofale și jilțuri cu perine, în cordacul larg, dar scund, ori așezați

pe scaune lungi pe pajiște, când nu se amestecă și cei tineri și cucoanele printre cei ce joacă.

„Mândri ostași va mai avea oștirea românească când îi va veni vremea și când vom izbuti să ne ridicăm și noi ca neam“, exclamă într'un rând Bălcescu, arătând pe focoșii feciori. Și toți simt că așa va fi... De multe ori se organizau vânători, e drept mai mult vesele. Aici s'a legat prietenia dintre Kogălniceanu și membrii *Frăției*, Bălcescu și Ion Ghica. Aci a întâlnit Bălcescu pe Alecu Russo, care le-a citit în franțuzește faimoasa sa „Cântare a României“, pe care istoricul avea s'o traducă într'o românească arzătoare de patimă, durere și nădejde.

Aci s'a cunoscut cândva și cu agronomul moldovean Ion Ionescu, care avea să semneze mai târziu dela Brad, și pe care avea să-l câștige pentru lupta de eliberare a clăcașilor, pe care o plănuia. Într'una din aceste seri de neuitat, după ce se întoarseră toți, boieri și cucoane dintr'o măreată dumbravă de stejari groși și bătrâni, răriți, cu iarba de subț ei mărunță și deasă ca o pajiște de basm, unde se plimbaseră ca să asculte privighetorile, pe malul răcoros al pârâului Gologanul, în umbra copacilor scăldați de lună, gazda, Costache Negri, chemându-i pe toți în chioșc, a cerut ascultare și a spus că va citi o poezie scrisă din adâncul inimii. S'a apropiat de un sfeșnic cu cinci brațe întoarse ca șerpilor de alamă în sus și a citit, spre surprinderea și încântarea tuturor, o poezie a lui închinată tânărului istoric muntean, „acestui tânăr geniu al patriei noastre“, ale cărui merite el voia să le proslăvească în versuri... Se pare că impresia produsă de cele două studii, cunoscute sub numele de „*Puterea armată la români*“, dintre care unul fusese publicat chiar în revista dela Iași a lui Kogălniceanu, fusese coplesitoare, și Costache Negri voia să arate recunoștința tuturor față de autor.

La ora aceea mai toți întrevedeau în Bălcescu pe strălucitorul creator al istoriei române, în sensul științific al cuvântului.

Tinerii scriitori erau obișnuiți să dedice ei femeilor și personalităților de seamă poezii și lucrări scrise, iar nu să le fie dedicate lor, de alții, asemenea producții... Și mai ales când venea acest omagiu adresat unui tânăr de 24 de ani, dela un cărturar de seamă, Costache Negri, pe deasupra bărbat de o frumusețe leonină, înalt, voinic, brun, care cutreerese până la vârsta aceea aproape toată Europa, cunoscând oameni, locuri, instituții și care înființase aci la Mânjina această „Academie liberă“, cum a fost poreclită mai târziu.

Vocea sonoră a bărbatului, căruia mustața stufoasă, dar tunsă scurt îi dădea o hotărîită energie, rosti sonor:

PENTRU BĂLCESCU

Cu râvnă spre Maica Țară, inima ta mult pătrunsă,
Tu ce faci a se renaște niște vechi izvoare-ascunse,
A strămoșilor isbânde, te-ai muncit a da'n lumină
Ș'a lor verde bărbăție de fapte voinice plină.

Cu fiecare strofă nouă, tulburarea lui Bălcescu crește, mai ales când simte atîntite asupra sa privirile tuturor acelor femei ferr-eătoare, între care frumusețea brună și gravă a Elenei Negri, pune un accent patetic.

Au avut de altfel loc aci și convorbiri mai secrete, când Alecsandri era îndemnat să citească versuri cucoanelor în grădină, ședințe convocate

numai pentru ca fruntașii vieții culturale, ai poporului românesc de pretutindeni, să poată discuta în voie în salonul cu l mare aranjat cu trei sofale, problema cea mare, care le stă tuturor în inimă: Unirea țărilor surori, căci așa cam va spune cândva Alecsandri, aci toți se simțeau numai români.

În focul unei ascmenea discuții, Kogălniceanu arată că Bălcescu are dreptate în studiul lui „*Despre starea soțială a muncitorilor plugari în principalele române în deosebite timpuri*“, când susține că, și de s'ar uni, principatele tot slabe vor fi dacă nu se vor întemeia pe eliberarea țăranimii din robie, pe împrumutarea milioanelor de clăcași, pe ridicarea lor culturală. Avem în Bălcescu, spunea el, un istoric de formă nouă, care nu se ocupă numai de cârmuitori, ci și de popor, de viața celor mulți, de instituțiile soțiale în decursul vremurilor, așa cum am visat noi înșine. Cum mulți nu cunoșteau studiul acesta care era încă în manuscris, fu rugat de cei de față să-l citească.

De astă dată, fără să mai aștepte să fie mult poftit, Bălcescu citi încă odată neuitatul său studiu.

„De atunci poporul se făcu nesimțitor la glasul Domnului și al boierilor. Nu mai vrea a se jertfi pentru o patrie unde nu i s'a lăsat drepturi și pentru o libertate de care el nu se poate bucura....“

Și acestă întoarcere în trecut, tocmai pentru cunoașterea și îndreptarea prezentului (care va fi și mai accentuată, mai târziu, în lucrarea definitivă scrisă în franțuzește), zgudui conștiința celor de față și avea să însemne, pentru o sută de ani, temeiul marilor revendicări ale masselor țăranimii române.

În jos de Radu - Vodă

Fiindcă Ion Ghica plecase la Iași unde făcea — la „Academia“ de acolo — un curs de inginerie, și fiindcă Tell era mai mult pe Dunăre, unde-i era batalionul, Bălcescu rămase, încă o bucată de vreme, singurul membru al *Frăției* în București... și se simțea oarecum descurajat. Apoi își spuse că dacă se sperie că e singur, niciodată *Frăția* n'o să iasă din paginile de hârtie ale statutului, rupte și acelea.

Afară de cei patru frați Golești, Stefan, Nicolae, Radu și Alexandru (poreclit cum se știe și Albu, ca să fie deosebit de vărul său Alexandru Goleșcu, negru — Arăpila), fură aduși în aceea vreme în *Frăția* și câțiva dascăli ardeleni, dela școala dela Sf. Sava și încă vreo doi dela Schevitz, între care Axente Sever. Multă bucurie le făcu și adeziunea poetului Bolintineanu, tot din acest timp, ca și a lui Cezar Boliac.

Mai intrară, ceva mai târziu, un însemnat număr de ofițeri, unii foști colegi ai lui Bălcescu și alții colegi cu Tell, astfel maiorul Voinescu II, maiorul Costache Filipescu, locotenentii Fărcășanu, Cristophi, Pleșoianu, Serurie și alții.

Dar cu aceasta Bălcescu nu fu mulțumit. Simțea adânc nevoia unei legături cu straturile adânci ale poporului și de aceea se oprea tot mai deseori la Vadul rău. Făcu deasemeni, întovărășit de Boliac, vreo câteva călătorii dealungul și deala'ul țării. Pe deoparte, era în căutare de documente istorice și de copii manuscrise după cronicari, pe de altă parte se trudea să cunoască mai de aproape starea țăranimii și nevoile clăcașilor.

— Tițo, asta nu-i deajuns, îi spuse el soră-si, într-o zi de vară

la sfârșitul cinei. Trebuie să cunoaștem cât decât și pe muncitorii dela orașe, trebuie să ne legăm cu ei, să-i lămurim, să chemăm la noi câțiva fruntași de inimă și luminați din sânul lor. M'am gândit să începem cu Damian, băiatul lui Toma, pandurul. Imi pare foarte inimos și deschis la minte. Știe și carte... Prin el am putea să răzbatem printre calfele din Tăbăcari și din Scaune... Cu asemenea oameni s'au făcut lucruri însemnate în Revoluția Franceză. Erau la Paris două cartiere, St. Marceaux și St. Antoine, cu meșteri și calfe, care însemnau acolo, cam același lucru cu ceea ce sunt tabacii și măcelarii aceștia aci.

Țița fu și ea de aceeași părere și într'o zi, când Toma veni după obiceiul lui s'o întrebe de sănătate pe serdăreasa, el fu îndemnat să-l aducă în aceeași săptămână pe Damian, că are ceva de vorbit cu el. Mai târziu profesorii ardeleni îi împrieteniră și cu alții.

Ideia de a cerceta tăbăcăria lui Dobrovici fusese a Țiței, care se sfătuiuse cu Luxița, căci între timp deveniseră amândouă prietene, inițiate în secretele *Frăției* și toți trei puseseră la cale vizita la tăbăcăria de sub dealul Radu-Vodă, unde lucra Damian. Câștigaseră de partea lor și pe a treia femeie, care participa mai de departe la activitatea *Frăției*, pe Ana Ipăescu, al cărei soț, Nicolae Ipătescu, ca și Grigore Ipătescu, fusese adus în societate de colonelul N. Golescu, fostul aghiotant al lui Vodă Ghica. Câteși trele se sfătuiseră cu Axente Sever, care, primise mai de mult, după ce isbutise încercarea cu Damian, însărcinarea să ia legătură prin aceasta, cu cât mai mulți lucrători tabaci. Aveau acolo un grup al *Frăției* de opt calfe, și între ei și un meșter.

O caretă a Goleștilor îi duse pe toți, în două rânduri, până la poalele colinei răpoase, pe care era mănăstirea Radu-Vodă, și lipită cu ea, bisericuța lui Bucur, cu turla ei ca o ciupercă. Bineînțeles pregătiseră, pentru orice întâmplare, și o bună explicație... Era o vizită de curiozitate, cerută de cucoane, care doreau să-și cumpere câte o malotea dela faimosul blănar Dobrovici. Vroiau să-și aleagă din prăvălia lui, pe drept cuvânt vestită și departe de granițele țării, și anume, chiar dela fabrică, așa cum se zicea dela o vreme... De o lună de zile Dobrovici, care era starostele blănarilor, era însă plecat cu pirosciful pe Dunăre la Viena, ca să se întâlnească acolo cu marele negustor Constantin Pop dela Sibiu, cunoscut și acesta în întreaga Europă, și care avea o sucursală a casei lui în orașul împărătesc.

Nicolae Golescu, Nicolae și Ana Ipătescu așteptau împreună cu Axente Sever, de o jumătate de oră, să se întoarcă iar careta cu care urma să vină acum Bălcescu, Țița și Lucica Florescu. Era o zi caldă de vară, spre asfințitul soarelui și toți laolaltă coborîră acum, ocolind mănăstirea, până la malul gârlei, care aci se îngustează și se adâncește tocmai din cauza colinei, dar numaidecât se lărgeste din nou, resfirându-se pe prundiș. Soarele cădea departe dincolo, peste zăvoi și peste oraș, din care nu se vedea decât turla de biserică scaldată în asfințit și, ici-colo, acoperișuri de tablă, care scânteiau printre copaci, atât de mulți că păreau—asa văzuți de departe—deși ca o pădure. Peste gârlă, în fața biseriței lui Bucur, era o moară de cărămidă a cărei roată se învârtea cu vuiet. Un lung șir de plop drepti ca niște fuse verzi și foarte înalți străjuiau în spatele ei malul rupt în argilă ici-colo. În stânga mănăstirii, spre malul gârlei, doi tabaci duceau pe umeri, atârinate de o prăjină lungă, piei crude pe care ei le

priviră curioși, urmărind cum le leagă unele de altele, cum le bagă în apă, unde mai erau și altele, din ajun.

— Sunteți de la Dobrovici? întrebă Ipătescu, dornic să se lămurească mai curând.

— Ași!... Ce vorbiți dumneavoastră?... Aia e tăbăcărie mare, noi lucrăm într'o magherniță. Jupânu nu are decât unsprezece calfe cu ucenici cu tot... Eh... Dobrovici ăla, e boier mare... Ala are ca la două sute de lucrători și ucenici. Dacă vă duceți acolo, o să vedeți.

Ana Ipătescu se uita cu milă la oamenii aceștia siliți să ia în brațe pieile murdare, încă pline de sânge, cu resturi de carne pe ele. Erau pe marginea apei, dar se simțea un miros greu.

— Și cât timp le lăsați în apă?

— Apoi, o zi-două, pe urmă le luăm iar sus, la curățit.

Și oamenii, în cămăși murdare, sdrențuite și în ismene, coborîră în grabă.

Ocolind pe lângă o căsuță acoperită de corcoduși și duzi și închisă cu uluci nelucrate, înegrite de ploi și rupte pe ici pe colo, careta Goleșcului încercă să vie să-i ia, dar se opri deasupra râpei lângă chiliile care-și prelungeau zidurile leproase, învălmășite, pe povârnișul lutos.

Nu puteau trece cu careta pe sub mănăstire deoarece pe poalele colinei coborau, până în apă, două garduri ale unei case mici cu acoperiș de tablă, care era pe costișe, între mănăstire și gârlă. Lucrătorii îi sfătuiră să trimeată trăsura să înconjoare mănăstirea cu turlele ei, pe sus, pe după chiliile călugărilor și dascălilor, iar ei să meargă cu piciorul, pe dincolo de căsuță, apoi să coboare pe prundiș, că acum cu seceta se poate trece... Tăbăcăria lui Dobrovici e după cotul apei... uite, i se vede acoperișul printre frasinii ăia...

După ce au ocolit pe sus căsuța cu prispă, au coborît pe un fel de podișcă, un soi de ponton al mănăstirii, la care era trasă o luntre ce rămăsese acum afară, pe prundișul secăt, și pe urmă urcară din nou pe o uliță care ducea după cât se vede, spre Filaret. Pe dreapta, dădură, sus, de niște uluci ascuțite, înalte de-un stângen... O porțiță în dreapta și o poartă mare în mijloc, cu cele două canaturi date acum înlături, duceau în curtea tăbăcăriei lui Dobrovici... Amândouă erau păzite de arnăuți cu câte două pistoale la brâu. Vreo trei perechi de lucrători, în picioarele goale, murdari, în zdrențe aproape, așteptau să li se arunce dintr'un car piei crude cu care porneau fiecare la un capăt al prăjinei sprijinite pe umeri, spre gârlă.

Curtea era imensă ca un bărgan și chiar acum, într'o vară secetoasă, e plină de băltoace. De jur împrejur, în loc de gard, sunt șoproane și magazine cu câte o jumătate de cat deasupra. În dreapta, la umbra unui uriaș plop alb cu coroana stufoasă, o cărăruie podită cu cărămizi duce zece pași dela porțiță la intrarea prăvăliei cu marfă gata de vânzare, unde cei sosiți au și intrat, sperându-l pe tejghetar, care nu mai văzuse se pare asemenea musafiri acolo, căci boierilor de obicei li se aducea marfa acasă.

Bălcescu și Axente Sever au rămas în curtea cea mare cât un maidan, cu magazine lungi pe trei laturi, în loc de gard.

Prăvălia e întunecoasă; un clopot atârnat de un arc deasupra, este izbit de ușa care se deschide, încât cei din lăuntru, chiar dacă sunt după pereții de blănuri atârinate, știu că a intrat cineva. E și o tejgheta de brad, înegrit de vreme, pe care sunt bătuți în cuie bani de argint și de aramă. Fără îndoială, bani de saftea, de când s'a clădit tăbăcăria, ori o parte din ea. Nu e lumină deloc, căci fereastra este astupată și ea cu un paravan de blănuri spânzurate.

Axente Sever părea că-l cunoaște pe feciorul lui Dobrovici, care e acum lângă carul din dreptul magaziei de piei crude, căci se îndrepta intins spre el. Acesta e oarecum stingherit că-l găsec niște mușterii—pe care el îi credea neapărat evghenicoși—în papuci, în nădragi lungi de mohair și în cămașe de pânză cu râuri de arnici roșu. Dar munca-i muncă... Treaba lui este acum să vadă cum se descarcă pieile crude, să le prețaluiescă și să le treacă în catastif la numele măcelarului care le-a trimis. Cu oarecare șiretenie, arătând interes pentru munca de tăbăcărie, după ce și-au dat bună ziua, Axente Sever, care nici el nu avea mai mult de 23 de ani, i-a sugerat tânărului să-i poștească pe musafiri să viziteze cu de-amănuntul fabrica. Profesorul ardelean ținea stăruitor ca lucrătorii adepți ai *Frăției*, adică Damian și soții lui, să-i vadă pe acești buni prieteni și frați ai lor și să-și dea seama că ei țin să le cunoască mai de aproape truda. Cu acest prilej Bălcescu află că tânărul, care nu împlinise douăzeci și unu de ani, se numea Pană, Pană Dobrovici.

În prăvălia întunecoasă și plină de miros de cojoace și blănuri, cele trei tinere femei cerură să li se arate blăni de astrahan, despre care aflaseră în oraș că au fost aduse din sudul Rusiei. Știrea era adevărată, fusese adus un rând de blăni, dar se vânduse tot și se aștepta altul. În schimb, erau blăni de samur, de cozi de vidră, de cacom alb, de dihor, din care însă ele nu doreau să cumpere.

Între timp, Luxița îi făcea semn Tiței că-i vine rău din pricina mirosului greu, înăbușitor din prăvălie. Ieșiră deci toate trele în curte, nu fără să observe în treacăt, jos lângă tejgheaua cu bani bătuți pe ea, un hârdăiaș cu trei sticle de șampanie puse la ghiață. Erau aduse dela ghetăria acoperită cu stuf din grădina fabricii, unde tânărul Pană Dobrovici le ținea sub lacăt, fără știrea tatălui său. Când fiul tăbăcarului le văzu pe cele trei femei tinere ieșind din prăvălie, rămase încrămenit, și fu gata să-i vie rău. Fiind intrat cu catastiful în magazie, tocmai când musafirii păseau pe poartă, pe ele nu le văzuse venind. Se fâstici cu totul, se înroși ca un rac, se bâlbâi vrând să întrebe, vrând să explice... vrând, nici el nu mai știa ce... Se simți nenorocit, în papuci, în nădragi grosolani de mohair și în cămașă de pânză cusută cu râuri de arnici, în fața acestor femei tinere și subțiri, care toate aveau rochii de mătase, văratece, cu talie lungă, strânse pe corp, terminate pe șold în unghiul de la care începeau fustele învoalte. Tița și Luxița aveau rochii verzui, iar Ana Ipătescu era în tafta sinilie. Pe cap purtau pălării de culoarea rochiei, cu fundul pe coc și deschise mult în față, legate cu panglici pe sub bărbie. Ele priveau surprinse, nepricepând de ce acest tânăr, despre care aflaseră dela tejghetar că e fiul stăpânului tăbăcăriei, e atât de emoționat.

Pană Dobrovici avea mâinile parcă prea scurte și nu știa ce să facă cu ele, mai ales că de statură era cam scund și destul de grasuț, chiar cu oarecare burtică... Cu pantalonii lăsați prea jos și în papuci, părea și mai scurt... Dar capul îi era frumos ca al unui actor de prime roluri, cu trăsături foarte regulate, cu ochi mari ca prunele verzi. Până la urmă se văzu că zăpăceala lui venea din disperarea că e văzut așa. Tinerele femei își zâmbiră una alteia, căci întâmplarea li se părea destul de caraghioasă.

— Acesta este unul dintre cuceritorii Bucureștilor, un „lion“, le spuse în șoaptă Tița Bălcescu, înainte ca ele să ajungă chiar lângă ei.

— Il cunoști? fu curioasă să știe Luxița.

— Oarecum... numai din vedere... coleg și prieten cu Barbu. Am să vă spun mai pe urmă, sfârși ea, căci se apropiaseră de carul încărcat până în vârf cu piei crude de bou.

Numai azi tânărul Dobrovici se simți atât de nenorocit în nădragi grosolani și în papuci, în curtea fabricii. De obicei se fălea cu acest lucru, și el și tată-său mai ales, care se uita lung, cu mândrie, după acest fiu, când îl vedea atât de tânăr ținând fabrica în mâna lui viguroasă, necruțător cu oamenii, priceput în meserie, grijuliu să nu se facă nicio risipă.

Tot atât de fericit asculta Dobrovici și ceea ce i se spunea despre viața de noapte pe care o ducea fiu-său... Intovărășit cu unii feciori de boieri, în frac fără cusur, parfumat, el petrecea nopți întregi cu femeile de viață ușoară, anume cele mai scumpe, alergând cu caleașca din bal în bal, fără să joace însă cărți, ori făcând chefuri de care vorbea tot orașul, socoteala plătind-o el singur, pentru toți totdeauna.

Dobrovici îi dădea oricâți bani cerea, fiindcă „băiatul lui“ era în stare, chiar dacă petrecerea dura până la ziuă, să alerge în caleașcă acasă, să se desbrace de frac, să bage capul într'un lighian cu apă rece ca să se desmeticească și apoi, îmbrăcat în nădragi și în papuci, să alerge la fabrică... Se vedea pe el însuși în acest fecior și era mulțumit că se ținea cu sfințenie de vorba lui: „slujba-i slujbă, drujba-i drujbă“, ceea ce vrea să spună că dacă este cineva în orele convenite la datorie, poate face în restul timpului ce vrea. Pe de altă parte, tovărășia lui fiu-său cu feciorii celor din protipendadă, fie și numai la petrecere, decsebita lui trecere la femeile iubitoare de lux, îl măgulea nespus, căci era o bună faimă pentru prosperitatea lui negustorească. Toate astea le știa bine Pană Dobrovici, dar astăzi, văzându-le pe cele trei femei frumoase în rochii ușoare de vară, fu nenorocit și numai el știa de ce. Cum ar fi putut de altfel să bănuiască cineva înverșunarea lui vanitate? Se înclină respectuos și, mereu fâstâcit, el atât de stăpân pe sine însuși în orice împrejurare, răspunse zâmbind, dar fără să știe că zâmbește la propunerea lui Axente Sever ca să le arate musafirilor fabrica. Porni chiar el înainte, crezând că ei vor să li se arate uscătoria și magazia de blănuri scumpe.

— Nu, fu de părere Bălcescu, viem să vizităm toată fabrica, pas cu pas. Dacă se poate, începând dela pieile crude și dela argăseală. Să vedem cum se lucrează pieile.

El nu mai avu ce să zică și cu gesturi destul de caraghioase de „om de lume“, care uită că e în nădragi și papuci, îi pofti după el.

Trecură deci spre latura din stânga a curții, unde li se arătă mai întâi o magazie de paiantă, spartă pe ici pe colo, de se vedeau crăcile din ziditură și acoperită cu șindrila putredă, care era magazia de piei crude... Cinci-șase lucrători alegeau și duceau în spate piei printr'o ușă largă, în șopronul care era tot pe marginea curții, lipit de magazie. Înăuntru, cei veniți fură trăzniți de o duhoare răncedă, și văzură între alți cinci flăcăi, plini toți de mâzgă udă și de sânge, pe Damian, cu un catastiv în mână. Flăcăul se opri sfios și rămase tăcut, fără să le dea măcar bunăziua. Nu avu curajul, credea că nu e cuviincios, căci boierii nu îngăduiau celor din tagmele de jos să le dea bună ziua, ca niște adevărate cunoștințe... Țăranii și muncitorii în genere aveau dreptul numai să se încovoie, să dea negreșit bună ziua, dar spunând „săru'mâna“ aplecați până la pământ. Chiar negustorilor nu le era îngăduit să dea bună ziua adresat cu un ton personal, ci numai să salute anonim, fără să aibă aerul că salută cunoștințe. Bălcescu se apropie de Damian și, dintr'o mișcare pornită din inimă, vru să-i dea mâna. Dar se înfioră și rămase cu mâna întinsă, căci mâinile lui Damian erau tot atât de murdare de mâzgă și de sânge ca și obraji. Flăcăul se feri grăbit, ca un lepros. De altfel, în magazie mirosul de putreziciune și borhot era atât de pătrunzător și de greșos,

și locul era atât de mocirlos, încât găsiră că e mai bine să iasă. Lipită cu magazia de piei crude era magazia de cenușare, unde intrară unul după altul. Nu făcură decât câțiva pași înăuntru, căci nu mai puteau merge din pricina băltoacelor, dar simțiră că se înăbușe într'o duhoare de talpă nelucrată și de scârnă de câine. Văzură pe două rânduri vreo douăsprezece gropi, largi de doi-trei pași la gură, și pline toate cu zeamă de var. Într'un colț, pe niște mese acoperite cu tablă, câțiva oameni, parcă și mai sdrențăroși decât cei dela magazii, rădeau pieile vâscoase, gelatinoase, le curățau de resturile de carne, și le frecau cu scârnă de câine. Gropile acestea nu erau însă gropi, ci niște butoaie mari îngropate și în fiecare erau puse piei la murat.

Luxița se apropie de Tița, palidă, cu buzele dintr'odată uscate.

— Simt că-mi vine rău, duhoarea asta m'a năucit, mi-a îngrit creierul, amețesc, hai afară.

Era un miros cu care nu te puteai obișnui treptat, așa cum se întâmplă de obicei cu mirosurile, ci, tocmai din pricină că era un amestec de putoare, de iuteală de amoniac și de carne stricată, soiurile de duhoare care rămăneau deosebite se întreceau între ele și le simțeai pe rând, într'o creștere grețoasă, înversunată, de care pentru unii nu era scăpare decât în leșin.

Dar în afară de Luxița, toți se țineau încă tari.

În colț, patru oameni se trudeau din răspuțeri să scoată dintr'o groapă piei năclăite, cu părul de pe ele pe jumătate desprins, grozav de grele, din pricină că erau ude. Erau toți cu picioarele goale, negre și crăpate, în băltoaca făcută din scurgerile de pe piei. Bălcescu se gândi cutremurat că trebuie să le ardă și propria lor piele în această zeamă, care îi stropea și se scurgea pe ei.

Femeile, ca să nu se murdărească, rămăseseră cam în prag și tânărul Dobrovici se înființase lângă ele. Un lucrător se apropie de el cu o înfățișare de câine bătut.

— Jupâne, mi-e nevasta bolnavă și mă duc cu ea mâine dimineată la sfântu maslu... Mă lăsați?

Dobrovici fu nenorocit când auzi că i se spune „jupâne“ față de tinerele femei și mormăi ceva neînțeles.

Văzând-o pe Luxița albă ca varul, cu ochii parcă dați peste cap, Tița o scoase numaidecât în curte, unde ceru să i se aducă un scaun. Veni după ele și Dobrovici, care alergă și aduse un scaun țărănesc, din prăvălie.

Nicolae Golescu și Grigore Ipătescu ieșiră și ei afară peste câțva timp, năuciți de duhoarea umedă, dar Ana Ipătescu se încrâncenă să rămâie. Voia să vadă tot.

În mijlocul magaziei, Bălcescu și Axente dădură de niște cărămizi aruncate ici colo pe jos și sărind depe una pe alta, se putură apropia de masa acoperită cu tablă, pe care se rădeau și se frecau pieile, sub supravegherea unui ins înalt și spătos, ca de treizeci de ani; avea un cap mare, dar ca de copil, cu mustața lui bă aie. La el, la acest uriaș Licsandru Hergă, cel care rupsesse între degetele lui mâna vătafului bătaș al lui Băl-Ceaurescu, venise fugar din sat, la câțva timp după aceea, Tudose, ca să devie ucenic de tăbăcar și cu nume nou, Damian. Plăvanului îi plăcuse băiatul care se înfipsea în vătaful cu gârbaci și-l primi bucuros, ajutându-l să ajungă calfă. Și acum, deși devenise meșter, rămăsese săritor și prietenos. Din când în când se repezea să dea ajutor și la scosul pieilor. Scotea singur câte două. Vizita'orii au aflat pe urmă că e adept al *Frăției*, deși nu avea încredere în niciun soi de boieri.

Trecând pe lângă lucrătorii care se opinteau, se trudeau îndoiți de

șale și tot scăpau din mână pieile vâscoase și ude pe care voiau să le scoată, și iarăși le apucau, Axente Sever făcu semn unuia dintre ei, căruia cămașa sfâșiata lăsa să i se vadă brațul subțire dar vânos, chiar mușchiulos. Era un bărbat înalt, care avea un cap mai mult oacheș, cam lung, cu trăsături regulate, dar cu ochii duși în fundul orbitelor, deși acestea erau mari, ca și gura lui de altfel. Când flăcăul se apropie de Axente, acesta îi șopti lui Bălcescu.

— E un om de nădejde al nostru. Il cheamă Dumitrache Stoica... Ai lui îi zic Mitru.

Tabacul auzi explicația tânărului dascăl și zâmbi.

— Domnule, puteți vorbi tare... Toți pe care-i vedeți aci sunt oameni de-ai noștri, vă puteți bizui pe ei, ca și pe mine.

— Câte ore lucrați pe zi? întrebă Bălcescu, respirând greu, pe unul scurt, bălan și vânos.

— Mai puțin ca ăia de sus... și arată ceva ca un pod sau ca un cat pieziș al magaziei... Venim dimineața, când se luminează de zi, și când se înoptează putem lăsa lucrul... La prânz, avem o jumătate de ceas să mâncăm.

Bălcescu făcu socoteala în gând că oamenii aceștia muncesc în duhoarea asta râncedă, luptând cu pieile vâscoase, mai mult de douăsprezece ore pe zi...

— Și cât o puteți duce așa?

— Mult nu; în meseria asta nu se trăiește mult, din pricina sărăturii și a umezelii, răspunse un alt bărbat, tot înalt și bălan, dar cu fața puhavă de putreziciunea dinăuntru, pe care află că-l chema Fănică Teică. Măinile și picioarele tuturor lucrătorilor erau umflate, iar Teică și le arătă pe ale lui, cu nodurile lor îngroșate.

— Ne prăpădește răceala care ni se bagă în oase!

Bălcescu simțea că duhoarea l-a rășbit și pe el, că i-a pătruns nu numai în plămâni, ci și în ochi, în toată pielea, ca și în haine și că numai o voință crâncenă îl mai ținea în picioare. Se întoarse cu o nesfârșită tristețe spre Axente Sever.

— Nu mi-am închipuit niciodată că se poate trăi în astfel de destrămare a vieții... Se uita cu o milă înduioșată la un lucrător mai bătrân, mustăcios, cu obraji scofâlciți, cu fruntea încrețită.

— E greu cu duhoarea asta, prietene, ce zici?

Felul acesta de a vorbi ar fi părut nefiresc lucrătorilor, dar cunoscându-l pe Axente, dela *Frăția*, cel întreat își spuse că ăștia oricum nu sunt boieri ca alți boieri, și răspunse, zâmbind amar, cu oarecare șiretenie.

— Ce să facem? Luptăm și noi cum putem, și făcu cu ochiul scoțând o sticlă de rachiu verde de izmă de subt masă. Da'aci nu bem, că duhoarea asta îi strică gustul. Ieșim în grădină, lângă umblătoare, că acolo aerul e mai curat și mai poate răsufla omul.

— Totul e să te gândești la altceva, adaose clătînând amar din cap, Fănică Teică.

— Să nu mai vezi... Să nu mai gândești... își zise în gând Bălcescu, învins în toată ființa lui. Să nu mai vezi... să nu mai gândești, își repetă năuc. Dădu tulburat bună ziua și se întoarse spre ușă, întovărășit de Axente Sever. După ce trecură băltoacele, dascălul cel osos și înalt dela Sfântu Sava îi spuse cu un tâlc îndurerat, pentru că-i ghicise gândurile.

— Cei mai mulți dintre ei au copii, muncesc pentru copii. N'au încotro, trebuie să muncească.

— N'am bănuț niciodată că unii oameni sunt siliți să câștige astfel pâinea copiilor lor. Acum înțeleg ce e munca silnică. Ce se poate clădi, frate

Axente, pe asemenea temelie de suferințe și de nedreptăți? Unii dau tot și nu li se dă nimic, alții nu dau nimic și tocmai lor li se dă tot. Atâta aș dori, să facem un stat românesc adevărat, al poporului! Dar cum?

— Musai, frate Bălcescule, să facem un stat românesc.

— Bine. Vom face un stat românesc, dar de nu va avea o temelie sănătoasă, dacă va fi numai sus arătat, îl vor măcina, jos, apele picp'iei ticăloșii și atunci palatele cu saloanele de lux se vor prăbuși sub greutatea neomeniei adăpostite'n ele.

Așteptându-i pe cei dinăuntru, musafirii care ieșiseră în curte stăteau de vorbă, pe scaune fără spătar, aduse din prăvălie și puse la umbra marelui plop alb dela intrare cu trunchiul gros și găunos, cu scoarța crăpată, să vâri palma în ea.

Luxița se simțea mai bine. Avusese la ea o sticlută cât o nucă de cristal, plină cu săruri de camfor și parfum. O ținea neconținut la nas. Incepuse chiar să zâmbească. O înveselea faptul că tânărul Dobrovici ducându-se în prăvălie să arate unui om pipiriu și sdrențaros ce scaune să aducă, profitase de cele câteva clipe ca să-și îndrepte cârlionții și să-i lustruiască, udându-i cu apă și acum se întorcea parcă mai sigur de el.

Dar tocmai intrară pe porțiță doi târgoveți, încălțați cu ghete groase, purtând cioareci albi, cămăși cu mânecile largi albe, pieptare negre. Păreau să fie frați. Trecură pe lângă musafiri. Clopotul dela intrarea prăvăliei sună ca o talangă de vaci. Câteva clipe după aceea, veni tejghetarul cel cu fața smolită, sprâncenat și cam bondoc.

— Jupâne... au venit oamenii ăia dela Buzău... Ce facem?

Până Dobrovici se simți nenorocit; îi venea să-lucidă pe acest tejghetar, care nu simțise că nu era clipa potrivită să-i spună „jupâne“.

— Ce vrei, mă? Ce tot vrei?

Tejghetarul, nepricepând de ce e mânios, rămase năuc și reluă parcă lunecând.

— Dar... păi... ne trebuie cheia dela magazie, că ăștia mai dau două mii la cojoace peste ce-au dat eri.

Până se căută întăritat în buzunare și, negăsind ce căuta, se îndreptă mânios, îndârjit, spre prăvălie.

— Tița, nu știu care din noi două e vina aces'ui exces de găteală, la acest june berbec în papuci și cu puțină burtă... spuse cu șiretenie fiica vornicului Iordache Florescu și ochii ei de pisică scânteiau malițios.

— Imi pare rău, dar trebuie să-ți spun că... pentru mine face tot ce face, răspunse Tița moale, liniștit, uimindu-i pe cei de față.

— Aaa... aflăm lucruri noi, glumi Nicolache Golescu, apropiindu-și scaunul.

— Acest tânăr Dobrovici, lămurii Tița, este coleg de școală și prieten la toartă cu frati-meu Barbu. Împreună cu al treilea coleg al lor, un oarecare Medelioglu, care a împlinit ieri douăzeci de ani, își pierd nopțile cutreerând toate balurile mascate din București... Dealtfel, în fiecare după amiază, toți trei, răsturnați pe perne, în caleașca luxoasă a lui Dobrovici, sunt nelipsiți dela plimbările dela Herestrău și dela Băneasa, convinși că nu le poate rezista nicio femeie, căci fetele tinere nu-i interesează. Cheltuesc sume mari de bani, fiindcă, după cum vedeți, tată-său pare foarte bogat. Are și câteva moșii... Se cred toți trei „lionii“ Bucureștilor și sunt nebuni după conchiste.

— „Lion“, ăsta? Așa bondoc? E prea caraghios, Tița... Cu toate că are un cap destul de frumos... de berbec, dar frumos. Oricum, soro, „lion“?

— Face mare lux cu îmbrăcămintea... L-am văzut de vreo câteva ori, că lucram în grădină. Veneau să-l ia cu caleașca, de acasă, pe Barbu... Dobrovici ăsta sta în colțul drept al trăsurii, cu pumnul strâns sub bărbie ca să i se vadă inelele cu rubine și briliante de pe degete... Ați observat câte inele și ce mari le are? Poartă o pelerină enormă de damasc negru, ca de carbonar, pusă pe umărul fracului cenușiu. Cilindrul sur și păros, pus pe ureche, îl face, crede el, irezistibil. E drept că, așezat, pare mai înalt de cât în picioare, căci, după cum vedeți, are picioarele prea scurte, dar are talia oarecum obișnuită... Nu i se vede sub pelerină nici burta... Sunt femei, se pare, care umblă înverșunate după banii lui.

— Dar nu ne-ați spus, Mademoiselle Bălcescu, ce vă face să credeți că sunteți chiar dumneavoastră obiectul omagiului deosebit al acestui „lion“ cu picioare scurte? V'a spus-o cumva?

— A nu, asta nu... Nu i-aș fi îngăduit-o niciodată. De altfel, de vreo șase luni, nici nu mai vine pe la noi, fiindcă maică-mea e furioasă pe acești prieteni ai lui Barbu, despre care vorbește cu desgust ca de niște stricați și-i e frică să nu i-l strice și pe băiatul ei. Dar știu, fiindcă mi-a spus-o râzând, în glumă, Barbu, într-o zi când eu îmi cam băteam joc de ei toți: „Tițo, tu știi că nefericitul acesta este îndrăgostit de tine?“ M'a pufnit râsul, căci mi s'a părut ridicol, că așa urâtă cum sunt să se îndrăgostească cineva de mine“. „Da, onorabilă soră, mi-a spus Barbu, e îndrăgostit de tine, spune că ai cea mai mică mână și cel mai mic picior din București“... Ce să spun, m'a pufnit râsul.

Nicolae Gulescu ridică din umeri, clătinând din cap.

— Mărturisesc că „lionul“ acesta nu este lipsit de spirit de observație, desluși el cu un surâs care ar fi vrut să fie, în felul lui, un compliment adresat Tiței.

— Ah, frumoasă consolare... Când ești urâtă... să ți se spuie că ai „piciorul și mâinile mici“, murmură ea cu sarcasm.

Atunci Luxița Florescuse supără deabinele. Dragostea dintâi, nefericită, o făcea pe Tița să se îndoiască de ea cu totul, căci biata fată nu-și putea desluși altfel de ce fusese părăsită.

— Ascultă, Tițo, cine ți-a spus ție că ești urâtă? Eu îți jur că dacă aș fi bărbat, m'ași îndrăgosti de tine.

Nicolae Gulescu ar fi vrut să protesteze și el, dar fu stânjenit. Fata asta era atât de serioasă încât protestarea lui ar fi părut un compliment ocazional obicinuit și astfel ea n'ar fi crezut în sinceritatea lui, pe când el știa că Luxița avea dreptate. Simțea însă că ar fi fost necesare unele lămuriri mai din adânc și i se păreau că n'ar fi potrivite acum. Era sigur că în anumite clipe Sevastița era o frumusețe stranie, așa cum și fratele ei uneori, cu ochii lui ușor oblici, cu zâmbetul schițat numai în colțul gurii, era turburător pentru femei. Aveau amândoi în ei un soi de prezență din lăuntru, ca o fereastră, dinapoia căreia, privind de după dantela perdelei, se ghicește cineva.

Vocea lui Bălcescu, lipsită de forță, voalată, și în acelaș timp plină de intensitate, de acea intensitate care se simțea în tot corpul lui, în mișcările lui extrem de vii, și pe care cei fără chemare să judece oamenii o „taxau“ de nervositate, o avea și ea. Mai mult decât asemănarea fizică, ea avea la fel cu el astfel de reacții psihologice, de resfrângeri și de sensibilitate morală. Era în ei o prezență permanentă afirmată în loc, în timp, și mai târziu în istorie. Nicolae Gulescu nu gândi cu precizie aceste lucruri, dar le simți deadreptul. După un răstimp de tăcere gravă, boțindu-și puțin figura lui roșcată, de ofițer și poet romantic, îi spuse, nesigur totuși.

— Aveți multă, foarte multă personalitate, domnișoară Bălcescu. ...Singura schimbare pe care o făcu în formularea asta săracă, fiind aceea de a-și da seama că e nepotrivit să-i spună „Mademoiselle Bălcescu“, cum îi spuneau și cei din jurul ei, de obicei.

Prin curte treceau în timpul acesta mici grupuri de lucrători în zdrențe murdare, robotind la unele cojoace întinse la soare, cărând cu cotigile, dela magazie, saci cu coajă de stejar sau var... Veni pe portiță și o ceată de țigănci cu coșuri și donițe sparte, care cu marfa lor adunată luară drumul știut al magaziei de cenușare, din care acum tocmai ieșeau Bălcescu, Axente Sever, Ana și Nicolae Ipătescu.

Bălcescu o văzu pe Luxița la umbră, lângă poartă și, liniștit, își spuse că nu a fost nimic grav. Vru să intre în magazia următoare, care nu era de fapt decât un compartiment al acestei lungi clădiri joase, deși avea deasupra un cat scund, care mergea dealungul, pe trei laturi ale curții... Grigore Ipătescu renunță să meargă mai departe, în schimb Ana Ipătescu stăruie să intre și ea. Tița, dela portița de subt plopul cel mare, făcu semn că vrea să fie așteptată.

— Vreau neapărat să văd și eu, Nicule.

— Lucicăi îi e mai bine?

— Da, însă nu ar mai putea încerca din nou.

Abia intraseră în această a doua magazie și fură ajunși de tânărul Dobrovici, care stăruie să le dea deslușirile trebuincioase, căci voia să fie mereu aproape de Tița.

— Aci se face tăbăcirea pieilor. Vedeti, în dubele acestea pătrate — și arată alte gropi, vreo patruzeci, ceva mai mici decât cele din magazia cealaltă, pline cu zeamă fiartă de coajă de stejar — se țin pieile cam trei, patru săptămâni.

Se aflau în încăperea aceea vreo douăzeci de bărbați în sdrențe, „nemâncăți“ parcă, deal minteriera de neînchipuit că se mai poate mânca după ce ai stat o jumătate de zi în putoarea asta, care te face să tesimți un stărv în descompunere; aduceau piei sau le trăgeau din gropi. Se istoveau parcă măcinați încet, într'un trup fără reflexe. Pieile purtate în spinare, trântite în dube sau scoase cu fiertura scurgându-se de pe ele pe sdrențele și pe trupurile oamenilor, erau ca ispășirea unui păcat istoric, care dura dela naștere până la mormânt.

În magazia următoare, cea mai lungă, cu zidul de paiantă găurit, de puteai să bagi mâna prin gardul lui și pe unde pătrundea iarna suflul înghețat al viscolului, erau alte puțuri de lemn îngropate, mai mici decât dubele, dar mult mai numeroase, ca niște ochi otrăviți ai pământului, unele lângă altele. Și aici, oamenii în sdrențe murdare trudeau până la istovire în jurul lor, ca niște umbre pe alt tărâm.

— Aci, în putinele astea trebuie să stea pieile ca la trei luni, uneori și mai mult. Aci se pune așa: o piele, un strat de coajă măcinată, altă piele, alt strat de coaje de stejar măcinată, până se umple. După fiecare trei luni se schimbă. Așa că lucrul durează aci cam un an și jumătate. Mai vreți să mergeți sus, la masa de piatră, unde se calcă pieile cu fierul?

Până Dobrovici ar fi vrut să răscumpere prin competența sa papucii și cămașa țărănească de pe el, dar meșterul magaziei îl amări din nou.

— Jupâne, avem prea puțină coajă. Nu e bine să facem economie la coajă.

Tița îl văzu pe fratele ei, pământiu la față, cu ceva nesigur în privire, parcă ar fi fost beat. Se gândi la plămânii lui slăbiți.

— Nicule, ești obosit, să mergem.

— Nu se poate, Tițo. Trebuie să vă tot... cu ochii mei... Noi n'am știut până acum cum trăesc oamenii aceștia, noi, cei fericiți de afară... Și vorbea încet, deși erau amândoi înaintea aproape singuri.

— E adevărat, e ușor să fii fericit afară, Nicule, când nu știi cum trăesc oamenii aceștia... Nu, nu voi mai spune în viața mea că mi-e prea cald și că mă simt prost, în trăsură sau acasă... Imi voi aminti de ce am văzut astăzi și îmi va fi rușine de mine.

— Cu asta nu se îndreaptă nimic, Tițo. Trebuie să facem ceva; ceva ca să nu mai fie ceeace este.

Feciorul jupânului, jupân el însuși, încă de pe acum se grăbi să-i ajungă și să le treacă înaintea urcând la catul de deasupra, pe o scară de lemn cu șase trepte, îngustă și dreaptă ca o scară de piscă. Ducea la pod — la catul de sus — și cu greu urcără toți. Podul era tot atât de lung cât magazia de jos, dar atât de scund, de abia se putea sta în picioare, și era plin de mese cu material pe ele.

— Aci se lucrează pielea până se face subțire și frumoasă ca să poată fi purtată de lumea aristocrată... Pe dumnealui îl cheamă Schwartz și e zurichterul nostru, l-am adus dela Praga, din Austria. „Gute Tag“, herr Schwartz spuse el, ca să arate că știe nemțește.

Zurichterul, uscat la față, dar cu mustăți groase și lungi ca două cozi de veveriță, mormăi încruntat ceva de neînțeles pentru ei.

S'au întors apoi în curte, din nou.

— Acolo ce e? întrebă Bălcescu, după ce mai răsuflă puțin și arată magazia care forma latura din fund a curții acesteia mari cât un obor.

— Acolo se lucrează blănurile de purtat... Se spală și ele întâiu și pe urmă se pun la dube, dar nu cu fiertură de coajă ci cu straturi de piatră acră... O piele, un strat de piatră acră și așa mai departe. Pe urmă se scot, se rad și se curăță cu niște cuțile care taie ca briciul. După aceea se pun la uscătoare...

— Și pe urmă, glumi Axente Sever, imitându-l pe „lion“, li se vând boierilor și boieroaicelor ca să se grozăvească cu ele.

— Încă nu... să vedeți dumneavoastră, spuse acesta rezervat. Pe urmă începe lucrul cel mai migălos: curățirea și lustruirea părului, pieptănatul lui de firele proaste, îngrijirea cu tot felul de leacuri. Aci avem noi cei mai mulți oameni, peste o sută.

— De ce atât de mulți?

— Păi, nu facem numai blănuri pentru boieri, ci și mii și mii de căciuli, de cojoace și de scurteici, pentru târgoveți și pentru țărani... Trimitem chervane la toate bâlciurile din țară.

— Și câți lucrători aveți cu toții? întrebă Tița.

— E greu de spus, uneori mai mult ca două sute, alteori mai puțin. Când avem zor mare chemăm și din afară...

— Și când nu mai aveți zor, îi goniți? glumi rece Axente Sever, ai cărui ochi duși în fundul capului păreau totuși că ard. Dascălul dela Sfântul Sava era un bărbat înalt, slab și osos, dar foarte voinic, cu o barbă cam rară, castanie.

— Cum o să-i ținem dacă nu avem de lucru? întrebă uimit, ca un adevărat jupân, feciorul lui Dobrovici.

— Dar ei ce mănâncă... dacă îi goniți de aci? întrebă Tița mișcată.

— Păi să păstreze din ceeace câștigă acum... să le ajurgă. Da' vezi că sunt risipitori... Toți sunt niște bețivi, dau totul pe băutură. D' aia sunt în halul ăș'a.

— O fi făcând asta ca să mai uite, ca să nu înnebunească, spuse Ana

Ipătescu. Ea se gândi cu desgust la sticlele de șampanie zărite în prăvălie și se întrebă dacă acest Pană Dobrovici e un dobitoc mincinos, ori numai un dobitoc care nu-și prea dădea seama de ce face și vede.

Erau acum toți în curte; începuse să se răcorească puțin, căci soarele scăpătase căzând dincolo de zare, dar ei nu simțeau nicio deosebire între aerul curat de afară și duhoarea de cojoc rânced din lăuntru, căci ea îi urmărea prinsă de hainele, de trupul lor.

— Ce e în magaziile celelalte? Cele din fundul curții? Bălcescu voia să știe toate.

— Păi acolo dorm vreo patruzeci de ucenici... și unii lucrători care n'au casă în afară.

— Acolo dorm ucenicii? Hai să vedem! îi îndemnă hotărît Bălcescu pe ceilalți.

Pană Dobrovici încremeni într'un soi de spaimă.

— Ce să vedeți? Un pat mare de scânduri, cât ține magazia, acoperit cu rogojini pe care dorm patruzeci-cincizeci de oameni, după împrejurări. Mutra lui devenise mai acră de când simțise că musafirii ăștia țin mai mult partea lucrătorilor, decât apreciază chiagul și puterea lui de bogătaş. Acolo, și arată spre colț, e magazia cu cele de trebuință la tăbăcărie: coajă de stejar, var, piatră acră, cuțite, cuie, ciocane, lemne de lucru și altele. Și aci, în dreapta, spre prăvălie, este magazia cu marfă gata, pe care ați văzut-o.

Acum altă lume umblă forfota prin curte, dela o magazie la alta. Vin vreo patru perechi purtând prăjini groase pe umeri; de prăjini spânzură pieile scoase din Dâmbovița, sînt dintre cele ce au stat, se vede, o zi, două, în apă.

— Toate tăbăcăriile au nevoie de apă, de aceea se fac pe malurile râurilor, rosti Pană Dobrovici ca un om care vrea să învețe și pe alții.

— De aceea nu este bine să locuiești pe malul unui râu de din jos de tăbăcărie, băgă de seamă puțin acru și cam în șoaptă Axente Sever. Te otrăvești cu resturile și mirosul de la tăbăcăriile cele mari.

Erau acum tot lângă intrarea prăvăliei, când observară că cei doi ar-năuți închid porțile grele după ieșirea căruțelor cu marfă.

— Parcă este o închisoare, observă Luxița.

— Am fost de-am cercetat Telega și Ocnele Mari, i-am văzut pe osândiții din ocna cea mare, cei care au tâlhărit și au ucis, spuse Bălcescu, viața lor nu e însă mai ticăloasă decît a oamenilor acestora care muncesc pentru o pâine și sunt storși ca niște robi egipteni.

— Apoi cîtă desnădejde și cîtă ură s'au adunat în inimile acestor oameni, va fi destul ca să-l dea peste cap pe Bibescu, cu toți ai lui. Atîta mînie e în oamenii aceștia, că eu sunt convins că vor deveni de fier cînd va fi nevoie, mărîi dascălul cel tânăr și osos, cu fruntea boltită peste ochii rotunzi.

Bălcescu, care trecuse doi pași mai înainte, se întoarse acum către toți.

— Dacă știința nu găsește leac acestei istoviri neomenești, dacă nu are mijloacele să ușureze truda celor ce muncesc, atunci mi-e silă de această știință. Adevărații binefăcători ai omenirii sunt acei oameni de știință care ajută pe omul muncitor să se elibereze treptat din sclavia muncii fizice. Nu se poate... Trebuie să vie odată ziua cînd aceste munci nesănătoase și disprețuite vor fi executate de mașini.

— Dar pînă atunci? Și apoi, dacă mașinile cad toate în mîna bogătaşilor? mărîi din nou Axente Sever.

Nicolae Ipătescu văzu că se scoate apă din puțul din mijlocul curții și ceru un pahar, căci de un ceas suferea de sete.

— Da, numaidecât! Pană strigă la un băiat lung și deșirat: Ia vino încoace după mine, Gâtă. Și porniră amândoi spre prăvălie.

Ana Ipătescu își certă bărbatul.

— Cum vrei să bei din apa asta? Nu vezi ce mocirlă e în jurul ei? Trebuie să miroasă și ea urît.

Feciorul tăbăcarului se întoarse urmat de Gâtă, care aducea în brațe hârdăiașul cu trei sticle de șampanie puse la ghiață.

— Vedeți, apa nu prea e bună la noi... Vreți mai bine un pahar de șampanie franțuzească dela ghiață?

Și, luând distins, cu două degete, paharul, îl vârî în hârdăiaș să-l clătească.

Toți îl priviră cu oarecare surprindere.

— Așteptai pe cineva? îl întrebă Nicolae Golescu, surâzând.

Pană Dobrovici păru puțin încurcat.

— Nu, dar vedeți apa, aci la noi, e cam sălcie... Și pe urmă cel mai mai bun leac împotriva mirosului ăsta greu, e tot un pahar de șampanie. Avem ghetăria în spate, în grădină... Clătise, ținut mereu între două degete, vârîndu-l în hârdăiaș, paharul luat dela Nicolae Ipătescu, îl umpluse din nou, și-l întinse Luxiței Florescu.

— Vă rog, luați un pahar, doamnă... E șampanie franțuzească, de cea mai bună calitate, rece ca ghiața.

Intr'adevăr, în pahar juca viu, cu spuma ei răcoritoare, băutura atât de ușoară... Luxița ar fi băut, dar i s'a părut că paharul trebuie să miroase a cojoc vechi și rânced.

Urcau acum pe costișa de lângă mănăstire, tocmai când un călugăraș în sutană cafenie bătea toaca de vecernie umblând prin curtea presărată cu morminte și cruci. Pe câmpia pe care au ajuns apoi, sunt numeroase căsuțe, cu câte o odaie și tindă, ori cu câte două odăi, cu curți cu gard de uluci, fără iarbă și fără flori, numai cu câte un dud în bătătura de noroi uscat, sau vreun corcoduș aproape sălbatec. Chiar în vară, ulița mahalalei acesteia a tabacilor păstrează pe delături, într'o frământare de lut, făgașul capricios al roților, din zilele de ploaie, când noroaiele trebuie să fie până la genunchi și când nu se poate umbla dela o casă la alta decât cu cisme, cine le are, și de nu, în picioarele goale. Numai în mijloc glodul e fărâmițat în țărâna care pare o cenușă gălbuie.

Lângă niște uluci cu o laviță la poartă, câțiva copilași, care nu aveau decât cămășuța de pânză pe trupurile goale, se jucau în țărâna pe care o aduceau din mijlocul umblat al uliței și o făceau moșoroaie, cum s'ar fi jucat cu nisip. Aici era atât de groasă căptușeala de țărână a drumului, că intrau roatele trăsuri de o palmă. O băltoacă acoperită cu verdeată putredă, care se pare că nu se usca niciodată, era la doi pași de uluci, în șanț. Dintre copii, o fetiță de patru ani, cu ochii mari și trăsăturile drepte, nespuns de „femeie mică“, slabă de tot, se ascunsese sfioasă după gard și apoi, urcându-se pe porțiță, o învătea în țâțâni de câte ori era întrebată câte ceva. Luxița, înainte de a se sui în caretă, se oprise atrasă de farmecul ei.

— Cum te chiami, fetiço?

— Ttț...

— Ce e tatăl tău, fetițo.

Mai învărti puțin porțița, speriată, și apoi răspunse ascunzându-și fața într-o parte:

— Tabac...

Tița, care se opri se și ea, își aminti brusc.

— Are trăsăturile lui Dumitrache Stoica, tabacul ăla înalt care spune Axente că e la *Frăție*... Întrebă curioasă.

— Și cum îl cheamă pe tatăl tău, fetițo?

Iar întârzie mult până să răspundă.

În genere, e greu de spus, așa, din prima clipă, când seamănă copiii cu părinții lor, în afară de împrejurarea când părinții au vreo trăsătură caricaturală, care apare încă din primii ani; ca, de pildă, nasul prea mare, bărbia prea lată ori prea ascuțită și altele.

Între părinți și copii cu trăsături regulate e greu de făcut vreo comparație, în afară de culoarea ochilor și a părului. Dar fetița lui Mitru, înăltuță, cu fața lungă, cu fruntea înaltă, cu ochii mari, nasul drept, cu gura cu buze subțiri, drepte și ele, semăna cu el. Frumusețea lui era o frumusețe uscată la chip, frumusețea ei era o miniatură de o nesfârșită delicatete, dar tot atât de istovită de lipsuri.

O mângâiară, îi dădura bani să-și cumpere bomboane, pe care ea nu vru să-i ia și Luxița îi puse pe laviță... Apoi ele se urcară în careta care porni la pas, ca să nu stârnească praful. Bărbații urmară pe jos.

Între Gabroveni și Lipscani

Hanul Gabrovenilor e plin de lume care așteaptă, plimbându-se prin curtea cea mare. În dreapta și în stânga, după ce ai trecut prin gangul dela intrare, afumat dela un foc mai vechiu, sunt aripile cu un cat ale hanului. De fiecare parte, odăile, cu numere, dau pe pridvorul care merge de-a-lungul și e închis cu geamlăc albastru; sunt și dedesubt odăi, dar mai proaste, care dau de-a-dreptul în curte. Aci stau mai mult slugile și sunt deasemeni bucătăriile și magaziile. E murdar totul și miroase urât. Curtea a fost pietruită cu pietriș de rău, dars'a stricat. Lăturile dela bucătărie se aruncă chiar din prag în bătătură. În fund sunt grajdurile.

Intrând prin gangul hotelului, Zinca fu bucuroasă că n'a întârziat. Trebuie să vie Tița și Nicu dela Brașov. Au fost să se odihnească o lună, la ape, la Tușnad. Au scris că vin azi.

Așteaptă și alte cucoane, unele îmbrăcate luxos cu rochii cu zeci de volane, cum e nebunia modei acum, cu umbreluțe colorate, întovărășite de ofițeri și de felurite cunoștințe. Așteaptă deasemeni femei gospodine, tineri sclivișiți, cu pălării tari, înalte, păroase, care învărtesc în mână bastoane negre cu mânere de argint. Așteaptă mai ales străinii... nemți, unguri, din jurul consulatelor. Azi, marți, e zi de sosire a „Carului iute“, care a plecat de ieri de dimineață dela Brașov. E legătura de două ori pe săptămână a țării cu străinătatea, mai mult chiar decât pe la Giurgiu (pe unde se duc mai ales cei care călătoresc cu piroscafele spre Istambul ori la Viena). Într'un grup de ziariști dela „Bukarester-Zeitung“ și dela „Vestitorul românesc“, care pândesc cu nerăbdare sosirea ziarelor dela Brașov, Eufrosina Băl-Ceurescu, într-o rochie albă de in, cu garnituri de nură la gât și la poale, cu pălăria rășfrântă în sus deasupra frunții ei netede ca petalele de nufăr, răspunde surâzând silit întrebărilor și glumelor de tot soiul. Din când în când se apropie de ea, beat, cu ochii împăenjeniți de firișoare

sângerii, cu gura strâmbă de mânie, fostul praporgic Fănache Băl-Ceaurescu, acum scos din armată. Poartă un frac cenușiu, cu care se vede că a dormit îmbrăcat.

— Hă, crezi că nu știu... Il aștepți pe neamțul tău... Hă... am să vă arăt eu la amândoi.

Ea, care de două luni de zile nu-i mai îngăduie să mai vie pe la ea și nici nu-i mai vorbește, îi întoarce acum mânioasă spatele și trece în stânga jurnalistului neamț. Dar el se ține după ea. De două luni, Frosy este văzută de dimineață până noapte târziu, în două din cele șapte zile ale săptămânii, cu inginerul austriac Langdorf, care conduce lucrările șoselei Câmpina-Predeal. E un bărbat roșcovan, voinic, cu mustața groasă ca vrabia și aurie. Are bani mulți și îi place viața din București. E vesel și știe să cânte la pian. În căsuța din curte a grajdurilor este mare petrecere, în zilele când el e la București. Toată trupa de teatru, colegii și colegele Eufrosinei mănâncă și beau, cântă și joacă cu o voie bună boemă, căci „neamțul” e un băiat de viață căruia îi place să vadă lume tânără și veselă în jur. Nu i-a plăcut însă căsuța aceea scundă, unde de câteva ori intrând seara, s'a plesnit cu capul de pragul de sus și i-a propus fetei să se mute, dar Eufrosina nici nu vrea să audă de asta. Dintr'un sălbatic orgoliu, moștenit dela maică-sa, este ferm hotărâtă să nu facă două lucruri: mai întâi să nu se mute, să rămână mai departe în căsuța asta, mărturie a umilințelor îndurate, și în al doilea rând, să nu ceară nici odată nimănui nimic, primind însă tot ceea ce i se dă, dacă i se dă fără ca ea să ceară.

Inginerul neamț a adus într'o zi de luni trei meșteri unguri dela Comarnic, și a mai angajat vreo zece inși de aci din București și într'o săptămână aceștia au pus în spatele căsuței un alt zid, la vreo doi metri și jumătate. I-a explicat fetei că asta apără de viscol și crivăț iarna. În modul acesta, odaia dela față a căpătat în fund o odaie de spălat și de ținut rufăria; tinda s'a lungit cu doi metri și jumătate, iar odaia din dreapta, unde locuiesc bătrânele, a căpătat în dreptul ei o bucătărie, la care se intră și prin fundul tindei și din curte. A mai pus deasemeni dușumea de lemn la toate încăperile locuite. Deși din față casa e tot atât de joasă și de dărăpănată, înăuntru e însă acum mult mai încăpătoare. A sfătuit-o pe Frosy să angajeze și un paznic arnăut, care să slujească și la masă, căci femeia tânără care le ajută pe bătrâne la bucătărie, la vacă și la păsări, nu poate dovedi toate.

Se aud zurgălăii și Zinca scoboară din poștalion, ca să fie numaidecât lângă cei ce vor sosi. S'a ascuns în poștalion, în curte departe, ca să nu fie nevoită să se întâlnească cu Frusinica. Tremură toată la gândul că Nicu și cu această fată destrăbălată vor fi peste câteva clipe față'n față. Ah, de nu s'ar mai întâlni niciodată.

Trăsura „Eilvagianului”, ocolește în goană pe subt gang. E un fel de butcă închisă, care are și o bancă afară, în spatele cupelei și una în fața ei. Aci stau cei care preferă să călătorească în aer liber, dacă au cu ce se acoperi când plouă, sau cei ce nu găsesc loc înăuntru. Bagajele pline de praf atârnă în toate părțile, unde pot, unele deasupra... Călătoria e grozav de obositoare, dar este cea mai rapidă și mai ieftină, în direcția Brașovului, în străinătate.

Dintr'o privire, Zinca a înțeles că Nicu și Tița nu sunt în trăsură. Ii pare nesfârșit de rău și se îndreaptă iar spre poștalion, parcă mai obosită. Dar pe de altă parte, își spune că e mai bine că Nicu și făptura aceea nu s'au întâlnit.

Inginerul Langdorf, de pe capră, de alături de surugiu, a văzut-o pe Frusinica și o strigă vesel. Pe capră este singurul loc care-i place, căci cât e de mare, s'ar chinui greu, ghemuindu-se înăuntrul. Își oprește totdeauna locul acesta chiar de când trece „Eilvagă-ul“ în sus, la ducere.

A coborât jovial și se îmbrățișează cu Eufrosina; ea îl ia apoi la braț și amândoi se îndreaptă spre birja care așteaptă în fundul curții și care-l va duce pe el spre hotelul de pe malul Dâmboviței, Neubauer. Birjarul ia valiza pe care o cunoaște de luni de zile, căci și birjarul e același.

Fănache Băl-Ceaurescu s'a așezat în calea lor, cu ochii parcă bătuți.

— Dă-i drumul, neamțule, și vrea să pună mâna pe brațul scemei. Ea își smucește mâna. El o face „curvă“ și o înjură ca la cazărmă. Neamțul nu pricepe, dar vede fața ei care pălește. Ii dă brânci bețivului, vrând să treacă împreună cu Frusinica înainte... Fănache a căzut jos și, așa din genunchi, a scos pistolul dela spate (căci teaca de piele era deschisă) și a tras. Glonțul nu l-a lovit pe neamț în cap, așa cum ochise el, ci numai în umărul stâng. Neamțul nici n'a știut că e împușcat... L-a prins cu dreapta de gât și l-a dat cu capul de peretele gangului, până i-a plesnit țeasta. În zilele care au urmat, consulul Austriei a cerut ca descendentul Băl-Ceaureștilor să fie arestat pentru încercare de asasinare, dar nu a fost greu să se arate că rana la cap a fostului ofițer e mult mai gravă decât mușcătura glontelui din umărul neamțului, căci câteva zile Fănache a fost între viață și moarte... A scăpat în cele din urmă — iar inginerul a fost sfătuit de consul să nu mai calce în București, căci dela boierii români te poți aștepta la orice.

Dela Breaza, Langdorf a scris Eufrosinei o scrisoare cordială și veselă, arătându-i că nu are nimic la umăr, că peste o lună sfârșește ce are de lucru la șosea și că pleacă la Viena, definitiv, unde o așteaptă să vină negreșit, căci cu o voce ca a ei va cuceri orice capitală apuseană. (I se părea chiar și lui că exagerează întrucâtva, și a fost cel dintâi surprins când Eufrosina—Dăscălescu mai târziu, peste vreo zece ani a devenit o stea europeană).

N'a mai fost supărată în niciun fel tânăra actriță nici de feciorul Ceaurescului. Ii rămăsese omului mâna dreaptă paralizată și vorbea greu.

În poștalionul ei, Zinca înghetase. Auzise detunătura pistolului și văzuse cum Langdorf îl zdrobește de zid pe Fănache Ceaurescu. Ah, ce năpârcă a ieșit din fata asta! Tremura toată, de-a-binelea. Incepu să-și facă cruci grăbite: „Doamne Dumnezeule, bine că nu i-ai adus astăzi!“ Se gândi cu spaimă la noaptea nemaipomenită când se iscă pe lume făptura acestei fete, primejdioasă ca o iasmă. Iar își face cruci. Copil al păcatului... Dacă l-ar feri maica Domnului pe Nicu, de ea. Vine spre ea un bărbat gros, într'un surtac plin de praf, e plin de praf și pe fața bălană cu barbă mică.

— Mă cunoașteți, stimată doamnă, sunt profesorul Laurian... Am sosit acum cu Eilwagen-ul. Vă aduc o scrisoare dela fratele Bălcescu. N'a putut veni azi. Vine abia marțea viitoare... Are de lucru, de copiat niște documente dela fratele Barițiu, la Brașov... Tot caută într'o tașcă plină de hârtii și ziare.

— Uita-ți-vă, asta e scrisoarea.

O vede năucită pe Zinca și întreabă, întinzând barba tunsă scurt ca un cioc.

— V'a speriat împușcătura?

Ea abia poate bolborosi.

— Fata asta...

El înțelege că serdăresei îi e teamă că a fost rănită fata și vrea s'o liniștească.

— Asemenea femei frumoase, stimată doamnă, trec prin toate fără să le atingă nimic. Ca salamandra, stimată doamnă, care trece prin foc fără să se ardă, ca salamandra.

Cam la patru luni după întâmplarea de mai sus, ieșind din librăria lui Danielopolu, care era peste drum de spitalul Colții, Bălcescu și profesorul dela Sfântul Sava, Laurian, se priviră încurcați.

— Ce facem? Pe ce tipărim revista?

Plănuiau să scoată împreună o publicație căreia îi și hotărîseră titlul: „*Magazinu Istoricu pentru Dacia*“, în care să se tipărească numai articole istorice și mai ales tot materialul inedit, adunat în cursul câtorva decenii și care ajunsese în mâna lor: isvoade, letopisețe și orice soi de diplome și documente istorice. Un popor nu poate ființa ca națiune, socoteau ei, dacă nu ține socoteală de trecutul lui, ca să-și poată întări conștiința istorică, ca să poată trage învățăminte pentru viitor... Pentru renașterea lui — socoteau ei — poporul român are nevoie de acest magazin istoric și dacă statul sau cei care au posibilități materiale nu se gândesc să-l înfăptuiască, își vor lua ei inima în dinți și vor încerca, așa, fără mijloace, să-l dea cât de curând la iveală.

Din păcate, librarul Danielopolu, la care erau convinși că vor găsi sprijin, nici nu vroia să audă de această publicație și nici măcar nu-și lua sarcina să aducă din străinătate, cu plata cuvenită, hârtia de care aveau ei nevoie.

— Hai la frate-său, spuse hotărît profesorul Laurian. M'am cunoscut cu el pe când era student în Germania. Ii spunem despre ce e vorba și ne aduce el hârtie, măcar pentru anul întâiu.

Prăvălia „Universală“ a lui N. Danielopolu este pe Lipscani, peste drum de hanul lui Șerban-Vodă, la doi pași de biserica Zlătarilor, lângă cazinoul comercianților și printre marile prăvălii de pe această uliță, care înseamnă jumătate din negoțul bucureștean. Hotărîndu-se să se facă negustor, tânărul doctor în litere dela Lipsca, pătimaș cărturar, traducător din mai multe limbi streine, îi pusese vechii prăvălii, înguste la intrare dar lungă ca o magazie, o fațadă de zid, cu vitrine mari, trase înăuntru, nu împinse în afară, în stradă, ca tarabele celorlalți... Făcuse în fața ei și un fel de „trotuar“ ca să se poată opri lumea în voie, ispitită de mărfurile de lux arătate. Când, ca student, pleca din țară la universitatea din Lipsca Danielopolu, unchiul lui Eliade, călătorea firește cu chervanele pe care marii lipscani bucureșteni le trimiteau în fiecare an, ori la doi ani, la marele târg german. Și când se întorcea, la fel. Asta i-a deschis pofta și a deprins astfel itele negoțului, trăgând cu ochiul la teighea și cu urechea la ceea ce spuneau cumpărătorii. Avea acum în colțul din spatele tejghetarului o masă la care lucra traducând, mai ales din grecește.

Era tare muieratic și când intra vreo femeie frumoasă în prăvălie, trecea el în locul vânzătorului, întrebând-o, cu o întorsătură de madrigal comercial, ce dorește să cumpere...

Acum stătea la masa lui, cu cei doi pe care îi poftise să stea jos, pe scaune.

Bălcescu îl lămuri pe larg despre rostul revistei. El ascultă, rotind ochii mici, dar frumoși, în toate părțile, atent la cine intra. Cerea lămuriri amănunțite.

— Vrem să apară patru tomuri pe an. Dacă nu se va putea, vom publica numai două tomuri groase, unul primăvara și altul toamna. Cam două sute de pagini un tom...

— Da... da... foarte bine, îngână negustorul. Era nevoie de o astfel de publicație... În Germania asemenea magazine istorice... dar se întrerupe și rămâne nemișcat.

Cei doi îi urmăresc privirea încordată și văd că ea s'a oprit asupra Eufrosinei Băl-Ceaurescu, care a intrat în prăvălie, cu pas vioiu, jucându-și volanele albe peste rochia verde. Danielopolu își lasă mușterii și se duce înaintea ei. Ii sărută mâna și ea îi surâde cu o încântare teatrală, ca și când ar spune: „Ah! nu știam că sunteți aci... Vai, ce surpriză plăcută“.

În realitate Frosy nu intra în această prăvălie universală, decât la orele la care știa că-l găsește pe Danielopolu la masa din dosul teighetărilor. Nu numai că el personal îi arată cea mai bună marfă, pe care o păstrase, zicea el, pentru ea, la loc ascuns, dar îi și lăsa din preț. Nu mult, tocmai cât era partea lui de câștig... Era negustor cu principii serioase. Dacă s'ar fi luat după îndemnul inimii și al gustului său, în câteva luni nu i-ar fi rămas nimic din prăvălie. De aceea, făcuse așa ca toate cunoștințele lui frumoase să știe că nimic nu se dă, din marfă, cadou, după simpatiile negustorului, ori pe datorie. Făcea daruri în mod demonstrativ numeroaselor femei elegante pe care le cunoștea mai deaproape, cumpărând pentru ele mărfuri din alte prăvălii, arătând că-i vine mai ușor așa, decât să ia de pe raft și să spună, de câte ori o cumpărătoare prietenă zicea: „...„Ah! ce frumoasă e mătasea asta, păcat că e prea scumpă“. — „N'arc-a face, luați-o totuși, v'o fac eu cadou...“ Ținea să știe că în prăvălia lui e negustor, nu om de lume, nici curtenitor filotim. Să o întâmpine pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi făcea însă cu atât mai mult plăcere, cu cât aflase din primul ceas că ea nu cere și nici nu primește cadouri atât de ușor. Cere numai să i se dea lucru bun și cu reducerea de preț convenită unui mușteriu statornic. Danielopolu știa, de altfel, că nici ceeace pierdea din cauza ei, nu era cu adevărat pierdut. De cum vedea oprită cabrioleta cu cei doi armăsari albi focoși, pe care tot Bucureștii o cunoștea, lumea începea să dea năvală înăuntru, ca să spuie apoi și în cercurile prietenesti: — „Ah! pe cine credeți că am văzut astăzi în prăvălia lui Danielopolu? Inchipuiți-vă, chiar pe Eufrosina Ceaurescu... — Vai... Cum arăta? E tot atât de frumoasă ca la teatru?“

Acum, cu surâsul ei devenit profesional, ea îl poartă de colo până colo. A văzut o pendulă frumoasă, susținută de un crainic de bronz aurit și se bucură teatral. Se întoarce spre alte rafturi.

— Ah, ai adus iar apă de Colonia de cea adevărată? Da, desigur, două flacoane mari... Asta ce e?... Ah... Lămpi cu petrol rectificat... Dă-mi-o pe cea mai mare... Și brocardul ăsta. Vai, lasă-mi-l mai ieftin ca să-l pot cumpăra...

Subt o vitrină de sticlă e un serviciu de masă de porțelan faimos, „Săbii albastre“.

— Vai ce frumos e... Păcat că n'am bani să-l cumpăr azi. Musiu Danielopolu, ești bun să mi-l pui deoparte?

— Desigur, mademoiselle Ceauresco. Băiete, du-l la magazie înapoi...

— Ah și asta ce mai e...

A trecut aproape o jumătate de ceas. Bălcescu și Laurian văd că au fost uitați.

— Frate Bălcescule, nu trebuie să te superi... Acesta e Danielopolu. Când vede o femeie frumoasă nu mai e de făcut nimic cu el. Altfel, e un om de

ispravă... Nu vorbește decât despre revoluție... Toată ziua... Venim altădată...

La ieșire văd lume adunată în jurul cabrioletei negre, cu niște strașnici armăsari albi. Cel din stânga, care are o pată roșcată în frunte, își joacă nervos coama lungă legată cu panglicuțe și bate cu copita caldarâmul. Celălalt e parcă mai liniștit. Arnăutul Eufrosinei ține strâns hăturile, care au catarama mari de argint ca și zăbalele. Până acum o lună, echipajul era al tânărului Pană Dobrovici. O cunoscuse pe Frosy prin Barbu care, fărăștirea alor săi, se ducea des la căsuța din curtea grajdurilor... Toată vara se putea vedea alergând în trap sălbatic pe șoseaua Kisseleff, spre capătul unde era rondul de întoarcere și de odihnă, această cabrioletă nou-nouță. La început mâna Pană Dobrovici, îmbătat de elanul cailor și invidiat de întregul București, pentru făptura aurie în rochie vaporosă de lângă el. Peste vreo două luni conducea Frosy, cu ochii măriți, puțin palidă, cu gura sinuoasă ușor încordată, ținând cu mânuța ei întoarsă hăturile roșii cu catarama de argint. Stătea cuminte alături, tot atât de mândru, feciorul marelui tăbăcar pe care toate femeile îl privesc acum cu înțeles. Ii sporise omului prețul pe piața sentimentală... Intr-o dimineață, plictisită că nu i-a venit cabrioleta la timp, căci avea cumpărături de făcut, Eufrosina s'a supărat și a trimis-o înapoi viitorului proprietar de tăbăcărie, spunându-i vizitiului să nu-l mai prindă pe acolo, nici pe el nici pe stăpănu-său. Câteva zile, Pană Dobrovici a crezut că e o glumă, pe urmă, văzând că echipajul trimis din nou, tot nu e primit, s'a supărat el... Peste încă o săptămână, la o nouă încercare, a început să fie îngrijorat... Căutând s'o vadă și să-i explice ce a fost, nici n'a mai fost primit în căsuța scundă, de către arnăut. Timp de o lună apoi, omul a fost bolnav de dragoste. Era o prăbușire și ca un gol de moarte în jurul lui. Era în stare să facă orice numai să-l mai creadă încă lumea bărbatul preferat de Eufrosina Băl-Ceurescu. I-a trimis până la urmă o scrisoare, cerându-i iertare și dăruindu-i ei cabrioleta și armăsarii, pentru ca să nu mai fie nevoită să aștepte. A trimis și meșterii să-i repare o parte din grajd.

Cu greu și-au făcut Bălcescu și Laurian loc prin îmbulzeala obicinuită de bălciu a uliței înguste, ca toate ulițele negustorești ale Bucureștilor asurzitoare, de larma trăsurilor de tot soiul și a caretelor încărcate, înghesuindu-se într-o neorânduială nemaipomenită, toate vrând să treacă în același timp, căci vizitii se îndărătniceau și se suduiau mânioși unii pe alții...

— Vom putea noi îndrepta vreodată asemenea năravuri și asemenea stare de lucruri, frate Bălcescule?

— Da... cu timpul... când un om ca Danielopolu va pricepe ce datorii are față de poporul ăsta.

Boerii nu sunt români

Toată iarna lui 1844 și primăvara lui 1845 a fost pentru Bălcescu o epocă de muncă înfrigurată. Până la urmă, el și Laurian au isbutit să asigure și tiparul și hârtia necesară celor câteva tomuri în care avea să apară. „*Magazinu istoricu pentru Dacia*“. Multă lume socotea întreprinderea plină de riscuri, aventuroasă. O publicație exclusiv istorică părea cu neputință să găsească numărul de cititori cu plată, necesari pentru a-i asigura apariția, în 1845, în Țara Românească. Cei doi redactori sunt însă optimiști. Se bizue pe cel puțin o mie de abonamente cu plată. Au publicat un „prospect“, au cerut sprijin publicațiilor din București, Ardeal și Iași, care anunță că primesc abonamente pentru colecția bucureșteană. Mari sunt greutatea

cu tiparul... Nu se găsește destule litere în tipografii, nici din alfabetul cirilic, nici din cel latin cu care se tipăresc alte lucrări. Până la urmă se hotărăsc să publice *Magazinu* cu literă amestecată...

Toată toamna lui 1844 și toată primăvara lui 1845 a lucrat Bălcescu ca un zănată pentru această publicație al cărei rost i se părea mareț. Intreaga odaie e plină de teancuri de foi, de tot soiul... Sofaua din dreapta a devenit acum un soi de masă pe care sunt cronici, documente, articole și apoi corecturi de tot felul. E plănuț ca întâiul tom să cuprindă în afară de vreo 250 de pagini cu documente și o serie de articole scrise de redactori. În afară de „*Cuvântul preliminar despre izvoarele istoriei Românilor*“, Bălcescu va mai scrie încă cinci articole.

De oboseală și de febră e mai tot timpul bolnav. Vremea mai mult noroasă și umedă îl necăjește rău. Acum stă lungit pe sofaua din stânga, bolnav, și dictează Tiței ultimul articol, „*Postelnicul Ion Cantacuzino*“. Fără sprijinul de toată ziua, disperat parcă, al surorii lui, care a copiat tot timpul, a adunat, a controlat datele, nu s'ar fi descurcat niciodată... Nimeni afară de ea nu mai are voie să intre în această odaie de lucru.

Tița este foarte îngrijorată de starea sănătății lui. Ochiul ei atent de soră îl urmărește zi cu zi, pândind cu neliniște semnele boalei.

— Te rog, te rog, Nicolache, nu te scula... Scriu eu tot ce dorești. Tu bea-ți ceaiul, că ești răcit rău. Azi noapte și eu și mama te-am auzit tușind dela noi din cameră. De aceea te îndoapă azi cu sirop de pătlagină.

Bălcescu tocmai voise să se dea jos din pat, dar acum, în sfârșit ascultător, rămâne pe loc.

— Tițo, articolul acesta trebuie să apară neapărat în întâiul număr al *Magazinului*. Și cum ea dă din cap înțelegătoare, el îi poruncește: Srie! și vocea se împletește hotărâtă cu gândul care se caută fără echivoc.

„*Încât pentru aristocrația noastră, noi care studiem de atâta vreme istoria patriei noastre, suntem convinși mai mult decât oricare, că egoismului, mârșăviei, ambiției și lașității ei, țara a fost datoare toate suferințele sale*“.

— Ai scris?

Fata a scris; dar la sfârșit întreabă.

— Nicule, n'ai fost oare prea rău cu boierimea noastră?

Bălcescu, furios, sare de pe sofa, îmbrăcat într'un soi de anterior vișiniu drept haină de casă, umblă întăritat prin odaie.

— Am fost rău cu ei? Și râde sarcastic. Tița, ei au fost răi cu țara asta, cu poporul ăsta. Au fost josnici și ticăloși.

Ea îl întrerupse, sfioasă.

— Dar sunt și ei români, nu?

Bălcescu, care se plimba acum fierbând prin odaie, isbucnește.

— Boierii nu sunt români... Boierii sunt boieri, și pe urmă își reia gândul, într'o frază moale, îndurerată, întoarsă în el însuși: Tița, alta ar fi fost soarta acestui popor, dacă n'ar fi fost boierimea noastră atât de ticăloasă și lacomă.

O ședință literară

La una dintre ședințele literare, de Miercuri seara, care se țineau la Voinescu II, înafară de bușelile și de trântelile obicinuite, (cele mai multe stărnite de Bălcescu), ca și de lecturile întâmplătoare, se hotărî ca membrii societății să pozeze câtorva tineri pictori, dintre care Negulici — acum foarte cunoscut și prețuit — era chiar membru al *Frăției*, iar Rosenthal și Isco-

vescu aderenți ai ei sentimentali. Deci, în seara asta, după ce Bălcescu citise un articol care trebuia să apară în tomul al doilea al *Magazinului istoric*, — căci întâiul tom apăruse încă din Iulie, salutat de toată intelectualitatea românească, — Negulici, îndârjit și autoritar, îl pusese să joace șah cu Voinescu II, ca să stea astfel cuminți și să-i facă tânărului istoric măcar schița în carbune, în timp ce Rosenthal îl creiona pe maior.

În timp ce se făceau schițele, îl ascultau cu emoție și cu o nesfârșită curiozitate pe Voinescu II, căci acesta fiind foarte prieten cu marele boer Cornescu, (pe vremea aceea un fel de director al teatrului), care-l adusese în București pe Frantz Liszt, putuse să asiste la concertul pe care marele pianist îl dăduse în sala Momolo, în ajun. Nici unul dintre tinerii aceștia de față n'ar fi avut atâția bani ca să cumpere vreunul dintre cele trei sute de bilete, câte îngăduia sala. Voinescu II le spunea care fusese programul și lor le lăsa gura apă: Fantezii din „Lucia de Lamermoor“, „Norma“ din Puritanii, „Tarantella“ de Rossini, o „Mazurcă“ de Chopin și „Invitație la vals“ de Weber. Povestea cum a fost Liszt acoperit cu flori, cum o fată tânără i-a dat un trandafir și i-a sărutat mâna.

Pe urmă, Bolintineanu avu o idee care înflăcăra adunarea poetică. Cei doi frați Catina, parcă gemeni, cu obrajii lor lungi, cărnoși și cu cei doi frați parcă gemeni și ei, Floreștii, întunecați și sprâncenați, să dea o reprezentare de... giret.

— Girid, mă turcule, îl îndreptă Negulici, furios că acum nimeni nu va mai poza, din pricina jocului.

Giridul era un soi de luptă în doi, între călăreți: avea loc de obicei, fie pe câmpia Colentinei, fie pe aceea de sub dealul Filaretului. Luptătorii aruncau, unul într'altul, în fuga calului, cu niște ciomege de alun și se apărau cu paveze de pâslă. La brâu aveau alt ciomag cu cârlig. Șiretenia și măestria jocului, foarte urmărit de sute, chiar de mii de oameni, era tocmai ca fiecare călăreț să ridice de jos, în goana calului, giridul — adică ciomagul — ca să poată lovi iar, mai repede decât celălalt. Din pricina că se întâmplase multe nenorociri la această luptă, jocul era acum oprit de Agie. În odaia scundă și foarte mare, cu sofale, covoare și perne, lupta era însă mai nevinovată.

Cei doi Catina erau caii, cei doi Florești erau călăreții, iar în loc de girid își svârleau în cap unii altora câte o pernă, pe care trebuiau s'o ridice de jos, rămânând mereu călare. Hazul era nespus și fiecare luptător avea galeria lui. Lupta era în toi, când Cezar Boliac, care întârziase întră aducând cu el un bărbat tânăr, cam de vârsta lor, căci mai toți aveau între 22 și 30 de ani, în afară de cei doi Florești, care erau minori. Slab de tot, înalt și tare măsliiniu la față, cu o mustață mică, moale, noul venit avea ochii negri prea moi, cu albul lor prea mare. La subsioară aducea un fel de pungă mare de mușama neagră, din care după ce așteptă încurcat să se sfârșească cu întrebările cercetătoare și privirile iscoditoare ale celor de față, scoase o vioară aproape vișinie. Boliac, cu barba lui pătrată și sburlită, răspundea pentru bărbatul sfios la toate întrebările puse de ceilalți. Aflară că este un elev cam în vârstă al marelui violonist Wiest, că el, Boliac, l-a auzit cântând din vioară dumnezește și că a hotărât să-l aducă la scratele lor, ca să nu mai fie nevoiți să-l roage atât de mult pe Rosenthal, cel ce se lăsa întotdeauna atât de greu când era rugat să cante la vioară și prefera de obicei ședintele de poză, tocmai atunci când doreau și ei puțină muzică. Il chema, pe tânărul măsliiniu, Bănică Mustea și nu făcu mofturi când fu înfățișat... Cei de față nu-și prea arătasera entuziasmul, reluând lupta cu giridul, întreruptă, dar după o jumătate de ceas, într'o clipă de liniște, negriciosul Bănică, îndemnat de Boliac, scoase un teanc de note, tot din pungă, și îi întrebă dacă doresc ceva anume

din ce a adus el. Făcură ochi mari. Wachmann și Wiest mai aveau încă în orchestra lor muzicanți care nu cunoșteau notele, ba însuși Anton Pann nu le folosea decât pe cele psalticești, deci musafirul lor nu era chiar un lăutar... iar când acesta, pe vioara lui cam tare, le cântă un „Capriccio per violino solo” de Paganini, rămaseră înmărmuriți. Cerură altul și pe urmă altul, dintre celebri capriccio — piatră de încercare la vioară — dar Bănică mărturisi că nu le cunoaște pe toate cele douăzeci și patru, că nu le are notele... că nici Wiest însuși, dela care el și le-a copiat pe acestea, nu le are pe toate.

Trebuie să se anunțe sfârșitul ședinței, căci era aproape de miezul nopții și atunci luă cuvântul Dimitrie Florescu, care era feciorul marelui vornic Iordache Florescu și anunță că Floreștii au hotărât să găzduiască, a doua zi de Anul Nou, adică peste douăsprezece zile, o mare seară artistică a Asociației literare, în casa părintească din mahalaua Scorțarului.

Entuziasmat, Bolintineanu trânti o perină în capul tânărului, oacheșului și sprincenatului crainic al acestei vești. Firește că tot atât de tânărul, oacheșul și sprincenatul Costache Florescu sări în apărarea fratelui său, înfundând fața agresivului poet cu altă perină, luată de pe sofaua cea mare. Ba, Costache Filipescu îl trimise pe neastâmpăratul poet cu strigăte batjocoritoare „la cafenea, la cafenea!”

Era o aluzie mereu reluată la obiceiul lui Dimitrie Bolintineanu, de a petrece ore întregi într-o prăpădită de cafenea turcească de pe malul Dâmboviței, dincolo de Hanul Roșu, care avea în față, peste gârlă, biserica Doamna Bălașa. Cafeneaua era deci în buza gârlei, alături de alte căsuțe, pe malul lutos, întărit cu salcâmi și cu două rânduri de bulumaci groși și puși unul lângă altul, pe ici pe colo mai strâmbi, mai suciți. Rădăcinile salcâmlor ieșite din răpă, ca niște funii, alcătuiau cu ajutorul câtorva pietre un fel de trepte, pe care ai casei coborau la apă, și pe prundiș. Înăuntru, o vatră cu multă cenușă în care sfârâiau mereu mici ibrice de alamă cu cafea, care era adusă apoi în filigene, alături mușterilor chirciți cu picioarele sub ei jos, pe un fel de covor fără culoare. Le aduceau firește și ciubuce, dar mai ales narghilele, care fierbeau pe loc și în jurul cărora bătrâni în șalvari și cu turbane în cap, luând în gură mațurile cu gugustiuc la capăt, trăgeau încet cu ochii pe jumătate închiși... Intr'un colț era doar o masă rotundă, scundă ca de o palmă, la care așezat și el turcește, Bolintineanu își scria versurile. Prietenii îl acuzau că la aceasta se reduce tot „turcismul” lui. Vara însă veneau și ei, mai toți, căci atunci când căldurile lui Cuptor erau de nesuferit, prundișul era plin de lume care se scălda în Dâmbovița răcoritoare. Cum apa izbea chiar în malul de sub cafenea, și cum începea de aci în jos să se adune șuvoiul pentru cele trei mori ale Mitropoliei, acolo era și locul cel mai adânc, deci acolo erau în îmbulzeală și multe femei tinere, care după obiceiul timpului nu se sfiau să arate la scăldat, în tot, ce frumoase fiice au Bucureștii. Atunci mușterii nu mai stăteau niciunul în cafenea, ci sub salcâm afară, iar în jurul măsuței joase, cu filigenele de cafea pe ea, nu era numai Bolintineanu, ci și alți scriitori, iar dintre pictori nu lipsea nici Negulici, nici Rosenthal, nici Iscovescu și mai niciunul dintre pictorii străini călători pe aici, care au lăsat schițe de neuitat ale Dâmboviței, cu căruțele pline de mahalagii veniți să se scalde cu podiștile, morile și sacagiii ei, cu cândurile de găște și rațe pornite la plimbare, cu porcii și bivoli tolnăniți în apă.

Boliac îi certă pe toți, îi sili să se domolească, privindu-i încruntat prin ochelari și le ceru celor doi secretari, Voinescu II și Bălcescu să alcătuiască pe loc programul artistic al acestei soarele, așa cum era regula societății.

Tăbărîră în jurul mesei lungi, care fusese scoasă din mijlocul odăii,

pentru girid și, peste capul lui Bălcescu, se scriau, se ștergeau și iar se scriau, numele acelor ce aveau să citească...

Rosetti spuse că admite pe Bolintineanu cu condiția să nu citească iar „O fată tânără pe patul morții“, și îl rugă cu o falsă durere și duioșie „s'o ierte, sărmana, să-și dea duhul în pace“... Bolintineanu spuse că e de aceeași părere, cu condiția că nici Berlicoco să nu-și citească faimoasa lui elegie amoroasă și începură să declame, cu intenția de parodie, finalul:

Dar cu toată, însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricând te-oi vedea;
Inger ești în ochii-mi, sfântă mult ființă,
Astfel e amorul, nu e vina mea!¹⁾

Costache Rosetti, indignat de atâta lipsă de înțelegere pentru opera sa capitală, declară că nu va citi poezia lui, numai dacă vorniceasa Ghica nu va mai cânta „pentru a suta oară“, fals, pretindea el, aria din „*Lucia de Lamermoor*“. Costache Florescu fu poftit să renunțe la vorniceasă. În schimb, fu primită cu entuziasm propunerea ca Eufrosina Ceaurescu să cânte și să declame. C. Aristia, care stătea lungit pe sofa alături de Costache Bălcescu, tresări, ușor înfiorat, auzind numele actriței. Rana îi era aproape închisă, dar numai numele ei șoptit și tot îl înfiora.

Pictorul Negulici, care avea o asemănare izbitoare ca fizic cu Bănică, numai că era mult mai robust, propuse ca mosafirul lor de astă seară să fie rugat să cânte și el la această serată, de a doua zi de Anul nou. Dar acesta, cu un soi de disperare, le spuse că nu poate cânta, seara, nicăieri.

— Nu ești în orchestra lui Wachmann? îl întreabă mirat Bălcescu.

Tânărul palid răspunse printr'un *nu*, șoptit.

Boliac declară că are să-l convingă el, și îl luă pe Bănică de mână, ieșind cu el în tindă. Acolo află că postelnicul Medelioglu nu-i dă voie să iasă seara, că poarta e păzită noaptea de arnăuți care nu lasă pe nimeni să iasă. Astă seară a plecat boierul pe trei zile la vânătoare și vătaful curții, care e om de omenie, l-a lăsat să iasă pentru trei ceasuri. Il rugă tremurând pe domnul Boliac să nu spuie la nimeni că e țigan rob, căci nici la lecție nu știe nimeni, nici chiar maestrul Wiest.

¹⁾ Pentru că această poezie a lui Const. Rosetti a fost una dintre cele mai citite — și mai cântate — pe la mijlocul veacului trecut, o transcriem aci în notă, în întregime:

A CUI E VINA

Tu-mi ziceai odată cum că pân'la moarte
Dragostea ta toată mie-mi vei păstra;
M'ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate,
Astfel merge lumea, nu e vina ta.

Tu-mi ziceai odată, ah! al meu iubite,
Partea mea din ceruri ție ți-o voi da;
Toate sunt uitate, toate sunt pierdute,
Astfel este viața, nu e vina ta.

Când vărsai, știi, lacrimi, și'ngenunchi la
mine

Imi ziceai: O dragă, nu te voi uita!
Mă uitași îndată, mort fui pentru tine;
Vremea șterge toate, nu e vina ta.

Când te-aveam în brațe, buza ță cea dulce
Roua fericirii pe a mea lăsa,
Dar acum otravă și venin mi-aduce,
Astfel ți-este sexul, nu e vina ta.

Aurul și slava îți goni amorul
Și-ți văzui credința că în vânt sbura,
Ți-ai închis și rana, îți pieri și dorul,
Astfel ți-este sexul, nu e vina ta.

Cinste și iubire, dragoste, credință,
Eri jurai tu mie, azi cui s'o'ntâmpla;
Nu cunoști iubire, nu simți pocăință,
Astfel ți-este sexul, nu e vina ta.

Dar cu toată, însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricând te-oi vedea;
Inger ești în ochii-mi, sfântă mult ființă,
Astfel e amorul, nu e vina mea!

Boliac — căruia de indignare îi tremura barba castanie și pătrată și-i cădeau ochelarii de pe nas, — se gândi că lăncu Văcărescu ar putea obține ca vioristul să fie liber a doua zi de Anul nou; cine știe, l-ar putea face pe Medelioglu să lipsească iarăși în noaptea aceea, din București.

Fără să aibă un răspuns adevărat dela Bănică, Boliac anunță triumfător că l-a convins și că Bănică va cânta.

Bălcescu rugă anume pe Grigore Alexandrescu, care stătuse toată seara lungit pe sofa, să declame „Satira duhului meu“ care-l încânta și pe care poetul o tot modifica, nemulțumit de ceeace realiza, însă care plăcea tuturor celor „serioși“ din acest grup literar. Cei „neserioși“ erau Bolintineanu, care ahtiat după femeile frumoase, improviza în fiecare seară câte trei patru „dedicații“, madrigaluri (invidioșii le declarau improvizate de acasă) sau Berlicoco, socotit neserios fiindcă, de la declarațiile cele mai sentimentale, trecea dintr'odată la glume năsdărvane și răutăcioase...

Se propuse să se joace un act din Britannicus în traducerea lui Grigore Alexandrescu, dar nu mai era timp pentru asta. Cei doi frați Catina, care stau parcă încruntați într'un colț, fură poștiți să citească și ei ceva, ca să fie nume noi în program, dar cel mai mare se scuza arătând că încă nu are nimic gata și nici nu mai era timp să pregătească vreo poezie, scarcau urmând să aibă loc peste douăsprezece zile.

Când totuși programul fu încheiat, se ridică ședința și toți se sculară să plece, căutându-și în tinda casei, sgomotos, paltoanele și legăturile de gât, căci afară era ger. Pe drum, mai mult alunecau; locuința lui Voinescu, largă dar joasă, acoperită cu olane, era pe un fel de dâmb, acum troienit de zăpadă pe care poteca strâmbă se făcuse lunecoasă ca un derdeluș.

Ajunși pe podul Târgului din Afară, după ce un grup se despărțise și o luase spre podul de piatră ca să treacă gârla, cei rămași, răzbiți de ger, primiră propunerea lui Bolintineanu și intrară într'o simigerie, ca să-și umple buzunarele cu covrigi și să meargă apoi la cafeneaua turcească de lângă Hanul Roșu al Goleștilor. Când însă simigiul deschise ușa cuptorului, să tragă tava cu covrigi, năvăli în prăvălie un miros ispititor de dovleac copt și văzură pe sub arcul negru din fund, luminat de flăcări, zeci de jumătăți și de sferturi de dovleac, portocalii, rumenite, din care ieșeau aburi cu o mireasmă plăcută. Nu mai plecară și așteptară să fie scos dovleacul pe lopata simigiului. Acușica... Acușica... lămură acestă, bucuroși de deverul însemnat care se vestea... Pe toți pereții prăvăliei și spânzurate deasupra tejghelei care era căptușită cu tablă plumburie, atârnav zeci și zeci de șiraguri îndoite, de covrigi pe sfoară, unii groși și răsuciți, alții subțiri, unii cu șofran, alți cu simit ori susan, dacă nu cu sare... Era zor mare, căci peste două zile era seara de Moș Ajun, când umblă copiii cu colindul după covrigi și nuci.

Costache și Nicu aveau cale lungă până în mahalaua Visarionului și ducă ce luară un șir întreg de covrigi cu susan, să-i ducă acasă calzi, spre bucuria în deosebi a Tiței, se urcară într'o sanie de noapte, mai sărăcăcioasă, cu tălpile late de lemn, pe a cărei laviță îngustă era așternută o pătură și la care erau înhămați doi cai bătrâni, unul mai înalt decât celălalt. Deși era ger, Bălcescu și fratele său rămaseră pe scândura din spate în picioare, înveliți în surtucurile lor îmblănite.

Orașul dormea acoperit de zăpada care scânteia sub lună și trecătorii erau rari, pe ulițele înguste și întortochiate. Căsuțele mici păreau năruite sub căciulile lor albe de zăpadă și diafane.

Trecuseră de casa Corbenilor, trecuseră și de biserică Sărindari, închisă cu ușa grea de lemn, înghețată parcă de ger, cu turlele ei subțiri și înalte. Zăpada scârțâia sub sania care aluneca într'o parte și alta. Câțiva pași mai

încolo, pe locul hanului lui Filaret, unde începuseră din vară săpături pentru Teatrul Național, în dreptul casei Török, unde era clubul boerimii, — căci al negustorilor, cazinoul, era pe Lipscani, — vizitiul trebuia să oprească fiindcă sărise șleaul calului cel mic. Ardeau în fața clubului două felinare și el se trudea să puie la loc șleaul înghețat, în timp ce Bălceștii coborâseră și priveau de vale, spre Cișmigiu, întinderea fără margini parcă a grădinilor și caselor copleșite de zăpadă... Nici o lumină aprinsă. Gerul era pătrunzător și în cerul înalt, cu nori mici, care alunecau prin fața lunii aproape albe, stelele pâlpâiau palide. Nu se auzea nici un sgomot. Era o liniște de mormânt. Doar din urmă, dinspre biserica Sărindari se auzi un răpăit puternic de copite, sporit treptat... În dreptul casei Oteteleşanului apărură o sanie cu armăsari albi, care trecu pe lângă ei într'un trap năpraznic, dar împotriva obiceiului fără zurgălăi. Avură totuși timpul să vadă trântită în colțul drept al saniei pe Frusinica, îmbrăcată într'o malotea fumurie, cu capul înfășurat într'un șal alb... Dispărură ca o fantasmă, dar se vede că i-a zărit și ea, fiindcă după vreo câteva clipe, după câteva sute de pași, sania se întoarse și armăsarii care sburdau opriră în dreptul lor. Costache alergă spre ea ca să-i sărute mâna. Nicu veni și el încet și se înclină tăcut.

— Dacă vrei să ajungeți mai repede, urcați-vă aci.

Costache atât aștepta. Se sui în spatele saniei, în timp ce Nicu plătea și dădea drumul saniei lor. Se întoarse și se urcă alături de fratele său, pe lavița dela spate, în picioare. Căi sburau și respirația aproape îi ustura pe cei trei... Iși simțeau obrajii înțepați de nenumărate ace. Tipsia rece a lunii aluneca în slava cerului. Fiindcă numai Costache, care era în spatele ei vorbea, în timp ce Nicu tăcea, privind-o îngândurat, ea își ridica ochii spre acesta, prinzându-i privirea... Se simți îndatorată să se lămurească.

— Noptile astea de iarnă cu lună nu mă lasă să dorm... Cutureer ca o nebună orașul, singură în goana cailor.

Vizitiul, în picioare, cu o șubă pe el, slăbi puțin hăturile și armăsarii albi își luară din nou goana lor lunatecă.

Nicu tăcea mereu, simțind-o aproape și totuși ca pe o arătare.

Costache, ca să stea mai bine, puse șiragul de covrigi alături de ea, pe locul liber.

— Covrigi proaspeți? strigă Frusinica bucuroasă... Ah... Dați-mi și mie..

El îi făcu semn, și ea rupse grăbită unul, din care mușcă lacomă.

Topit de amintire, Bălcescu se întrebă, întorcându-și privirea înapoi, care era adevărata Frusinica? Fetița de odinioară, care sărea într'un picior pe sub nuc, ori femeia asta care-și plimba frumusețea de iasmă într'un oraș adormit, pustiu, în întinderea lunară cu stihiiile ei albe și reci, ca într'o nemărginire polară...?

În dreptul casei lor, ei coborîră. În timp ce-i întindea mâna lui Costache, ea îl privea lung pe Nicu... Apoi mâinile lor întârziară în strânsoare. Nu-și spuseră la revedere. Costache, vesel și sgomotos, fără să observe nimic îi ceru voie să vie s'o vadă la teatru, ispitit să-și încerce norocul. Gândul că ar putea povesti în cercurile de tineret, în care se ducea el, cum a vizitat-o în cabina ei de la teatru pe Eufrosina Băl-Ceurescu, îi dădea imbold cu tot dinadinsul să se ducă s'o vadă și era fericit că a obținut aprobarea ei.

Dar de Anul Nou

În ziua de Anul Nou, toată lumea dormea tun în casa din mahalaua Visarionului, deși ora era aproape 11 dimineața, căci în ajun petrecuseră cu toții în casa unui unchiu, Faca, pe care-l mai chema și Vasile. Fusese

lume multă, numai neamuri, cu veselie gălăgioasă, cu sorcova pentru copii, cu danț pentru tineret; fetele și guvernantele cântaseră cu rîndul la pianina dreaptă, cam desacordată (dar principalul era că tactul era bătut cu putere și chiar cu elan), iar masa fusese întinsă de pe la unsprezece jumătate seara, cu mare grije, să-i găsească pe toți Anul Nou cu paharul în mână, până la cinci dimineața, când cele trei sâni ale unchiului Faca duseseră pe rînd toată lumea acasă.

Singura care nu dormea acum era Zinca Bălcescu. Se deșteptase de pe la șase dimineața, fiindcă la orice oră se culca, se scula din pricina ficatului tot la ceasul șase dimineața. Mai rămăsese încă în pat, ca să n'o trezească pe Tița, care dormea în patul de alături. Amîndouă paturile erau de nuc, înguste și cam înalte, și se dormea pe ele mult mai prost decât pe sofalele vechi, dar acum era moda mobilelor Biedermayer.

Avea Zinca leacuri pentru toate, fel de fel de ceaiuri, buruieni adunate de pe valea Topologului, numai că durerile acestea de ficat sunt înșelătoare, ceeace face bine azi, mâine poate să facă rău și trebuie să știi când să oprești o băutură, ca să începi să iei alta. Se mai trezise și bucătăreasa, care venise pe la nouă să aprindă focurile în sobe; slujnica cea tânără, Paraschiva, dormea și ea azi mai mult.

— Incet, încet, Stanco, să nu scoli copiii că s'au culcat târziu...

Și Stanca, bătrîioară și cam adusă din spate, puse lemn cu lemn pe dușumea, ca să nu hurue și apoi se duse să mai aducă un braț. Afară era un ger cu adevărat ca de Bobotează care făcea aerul ca sticla.

Zinca potrivea perina sub capul fetei care dormea cu fața culcată pe mîna dreaptă. O privi lung, clătinînd din cap, sfîșiată de o veche amărăciune. Dacă nu se va mărita nici anul acesta...? Zinca nu apucă să-și sfârșească gîndul, că se'nfioră, își spuse, topită de milă și durere: „Doamne, de va rămîne singură, ce va înțelege ea din viață...?“ Ii mîngîie obrazul încet, cu grijă, să n'o deștepte. Are anul acesta douăzeci și cinci de ani... Cele de o vîrstă cu ea sunt măritate de zece, unsprezece ani, unele au câte cinci, șase copii... E prost, nu e vorbă, și obiceiul ăsta să măriți o fată la treisprezece, la paisprezece ani, când e încă de tot crudă, dar asta e nebulia părinților care se grăbesc să scape de o grijă... ca să nu rămîie cu piatra în casă... Numai ea, care a văzut atâtea mame de paisprezece ani, știe cum le sdruncină sănătatea nașterile astea pripite, de rămîn betege pentru toată viața... Se întoarce în așternutul care e prea cald pentru ficatul ei și nu-și poate alunga neliniștea. Doamne, au fost destui tineri care au întrebato pe Tița ce gînduri are... De ce nu s'o fi măritînd? De ce iese cu atîta silă la baluri și la soarele?

Ce frumos a vîlțuit azi noapte cu verii ei. Atît de frumos îi stătea mai ales alături de Costache, înalt în fracul negru cu guler de catifea albastră, că toată lumea nu avea ochii decât pentru ei și când s'a sfârșit danțul, au bătut din palme...

Acum când doarme, fața ei pare mai rotundă, nu mai e încruntată ca de obicei, de a rămas cu o cută între sprîncene. Deși seamănă mult cu Costache, nu e, ca fată, atît de frumoasă cît e el, ca bărbat. Trăsăturile Bălceștilor stau bine bărbaților, dar sunt prea aspre pentru femei. Gura le e prea severă, ochii prea pironitori. Prea e mare depărtarea între pleoape și sprîncene, de par toți Bălceștii atît de stranii. Și totuși, Marghioala, care are fața cam lungă și uscată și pleoapele de sus chiar prea late, s'a măritat înaintea Sevastiței, și are acum casa ei, căminul ei... are copii, are un bărbat al ei...

Tița a visat ceva; zîmbește și se întoarce; acum părul îi cade pe

față, căci nu vrea să și-l puie seara pe moaște, ca Marghioala. Doamne, cum va putea ea să rămâie cândva, singură cuc, la Bălcești? Ori în vreo odaie întunecată de mahala, dacă Bălceștii vor merge la nepoți?

Zinca se ridică din pat și se duce de îngenunche la icoana Maicii Domnului, așezată în colțul dinspre răsărit, deasupra căreia arde zi și noapte o candelă roșie ferecată în argint, agățată de un arc: „Anul acesta, Maică Prea Curată... dă-i și ei bucuria de a fi soție... de a fi mamă... Ai milă de mine...” și se frânge în genunchi de durere.

Anul trecut a putut totuși să facă pentru Sevastița, ce n'a putut face mai înainte și ce n'ar fi nădăjduit niciodată. A fost un an tare bun la Bălcești. A scos de pe fân aproape trei sute de galbeni. L-a vândut chiar în ajunul Crăciunului, unor proprietari de pe Vede, căci acolo a fost astă vară secetă. Și de la prune a scos bani buni, cam două sute de galbeni... Are acum pentru Sevastița aproape 800 de galbeni puși deoparte. Doamne, dacă ar fi anul acesta... până nu trece ea de 25 de ani. Până când nu se înăsprește la chip.

A venit femeia să mai aducă un braț de lemne.

— Cucoană, știți... cuconașul Nicolache nu doarme.

Zinca întrebă speriată.

— Dar ce face? De ce nu doarme? E bolnav?

— Nu cred... Umblă prin casă... vorbește tare... și apoi scrie la masă. I-am dus două ceaiuri. Stanca se îndreptă spre ușă, dar în prag se oprește: Știți că a venit și ăst an de la boierul ăla cum îi zice... Mede... Mede...

— Medelioglu, Stanco?

— Da... dela el... așa cum îi zici. E un băiat la bucatărie și a adus într'un sac doi porci. Vai, tare sunt frumoși... de soiu cum nu se găsește pe la noi, pe Argeș.

Zinca se bucură copilărește, înduioșată; uneori îi dau lacrimile când vede că se gândesc oamenii și la ea. Aseară, înainte de a pleca de acasă, copiii toți tăbăriseră cu boabe de grâu pe ea... Li uraseră la mulți ani și-i dăduseră fiecare câte un dar. Tița îi împletise în taină niște mânuși de lână de Angora, pe care cususe apoi palme de piele de căprior. Marghioala îi împletise și-i adusese niște târlci cu fir de lână bățut, tot așa, întărite pe talpă cu piele, cusuți la cismar, că iarna cam trăgea pe sub uși... Costache îi cumpărase din leafa lui o frumusețe de șal călduros de Buchara, cum văzuse el la o cucoană din protipendadă... Barbu... ei, Barbu, sfătuit de Nicolache—credea ea—îi dăduse ochelarii să-i schimbe sticlele, căci văzuse el că ea ține mereu „Vestitorul” la doi coți când cetește ziarul, seara... Se supărase de dimineață că a pierdut ochelarii — îi luase băiatul să le po-trivească sticlele — dar fu nevoită să mărturisească, n'avea încotro, că acum poate ceti foaia numai dela o jumătate de cot. Nicolache nu putuse refuza plata unui mare logofăt, care ținea să arate în scris că are ighemonicon, și care-i mai dădea pe deasupra un vraf de cărți și hrisoave, așa că-i cumpărase maică-si de la Danielopolu o lampă cu picior înalt și cu abajur de porțelan, care ardea cu gaz rectificat, adus dela Brașov, căci vedea seară de seară că lumânarea de seu ori de ceară, cu pâlپâitul ei, supără ochii bătrânei tot mai mult. Ea plânsese de fericire și înainte chiar de plecare, voise să ducă lampa asta în odaia de musafiri (ea și acum tot așa îi zicea, deși era odaia lui Nicolache); i se părea că el avea mai multă nevoie fiindcă de multe ori cetea și scria toată noaptea. Dar văzu că își cumpărase una la fel și pentru el.

Ii dădură iar lacrimile și se închină... „Mi-a dat Dumnezeu copii

buni". Din pricina durerilor de ficat căpătase un mers, parcă fără sprijin, nesigur pe picioare.

Totuși, puse cu plăcere târlcii cei noi, îmbracă un capot, peste el o scurteică de casă și se duse la bucătărie să vadă darul pe care-l primise dela nevasta postelnicului Medelioglu. În fiecare an îi trimitea de Anul Nou câte un dar, de când o făcuse bine de un soi de dambla, înțepându-i spinarea cu ace, cum aflase ea dela un bătrân hagi, cu care stătuse mult de vorbă despre leacurile arapilor din India. După înțepături o ținea acoperită bine, punându-i cataplasme de fiertură de mătrăgună. De șapte ori îi făcuseră ai casei maslu, o duseseră și o culcaseră la Sfânta Sfințelor, ca să treacă preotul peste ea cu Sf. Evanghelie, dar fusese de prisos. Însă cu înțepăturile astea se făcuse bine. De atunci, de câte ori era cineva bolnav în casă, numai pe ea, pe serdăreasa, o chemau.

Erau închiși în magazia de lemne doi godaci lungi și albi de tot, lași în spate, cu părul rar dar mătăsos, cu urechi blegi și fălci mari, cu râțul ca o perniță trandafirie. Flăcăul care adusese sacul în spinare, înalt, slab, cu fața măslinie, înfășurat într-o scurtă peticită și încălțat cu niște cisme groase la fel de peticite, îi spusese că a zis cucoana să nu-i taie, ci să-i păstreze de prăsilă, că d'aia i-a trimis o pereche...

Dar aci în bucătărie o mai așteptă și altă bucurie. Vorniceasa Zinca Goleșcu, pe care o cunoștea numai prin copiii ei, dar n'o văzuse niciodată, îi trimisese patru ghivece cu un soi rar de îndrușaim, adus pentru ea anume de la Adrianopol. Îndrușaimul acesta înflorea și iarna, dacă era ținut la lumină și caldura, iar florile, în umbreluțe de tulpine subțiri, erau de culoare aproape vișinie. E foarte bun de pus iarna la ferestre, pe mese, ori de atârnat de tavan — se gândi Zinca. Vara, e minunat pentru cerdac. Găsi între flori și un bilet: „Dela o Zoe pentru altă Zoc. Anul nou cu noroc”. Știa că Zinca Goleșcu iubește nespuse florile, că a reparat de curând conacul de la Golești și că a făcut acolo o grădină cu soiuri rare, aproape tot atât de frumoase ca aceea de la Belvedere, unde se ducea tot Bucureștiul să vadă florile Goleștilor.

Se auzi dintr'odată o talangă sunând dârz la ușă și după ea plesnete năpraznice de biciu, întovărășite de chiote și hăuleli, ca și de mugete grozave. Copiii se treziră din somn și alergară la ferestrele dela uliță. Ca să vadă colindul, Zinca venise și ea, cam greoaie la cincizeci și ceva de ani, iar după ea bucătăreasa și Paraschiva.

Era acum ceva temeinic, nu ca „plugulețele” acelea fără plug de-a-seară, când doi-trei băieți pocnesc din biciu și unul sună un clopoțel spunând grăbit ceva ce nu se înțelege.

Apăruseră pe la ferestre și vecinii.

Se opri în fața casei lor în zăpadă, un plug mare de lemn, dar cu cuțitul de fier, tras de șase boi plăvani, cu coarnele poleite cu hârtie aurie, roșie și verde... Inapoi plugului, pus pe o săniuță, în care era înfipt și un brad mic împodobit, era un butoiăș, care în loc de capac avea o piele de tobă, bine întinsă. Ieșeau din ea câteva fire de mătase. Un flăcău, purtând peste zăbun cămașă de pânză lungă, cu râuri de arnici roșu, care-i ajungea aproape până de opinci, în care băgase peste obiele două perechi de ciorapi de lână, trăgea de fire cu iscusință și asta făcea ca buhaiul să scoată acele mugete grozave.

Împrăștiati de-a-latul uliței, în zăpadă, în jurul plugului și al buhaiului, încă vreo șase-șapte flăcăi, purtând la fel, peste sumane și zăbune, cămași lungi, țărănești, cu râuri de arnici roșu, hăuleau și pocneau fără încetare, din bicele cu codiriștea scurtă ca la gârbaci, dar cu șfichiul de mătase

legat de frânghii noi, lungi de patru, cinci coți. Cel dela ușă care suna într'una talanga de oi, răcnea ceva cu „bădița Traian care s'a sculat mai an“, ceva care, acum din pricina vuetului, nu se mai putea înțelege...

Atunci Bălcescu îl văzu din nou pe flăcăul pe care-l zărise de dimineață, cu un sac în spate căutând ceva și până la urmă intrase, învinețit de ger și rebegit, în curte. I se păruse și atunci că l-a mai întâlnit undeva. Acum îl văzu însă bine, cu sacul gol în mână, și în cap cu o șapcă trasă sdravăn, dar tot fără să-i acopere urechile învinețite de ger. Aștepta să sfârșească plesnetele de biciu, ca să poată pleca și el. Dar Nicu știa acum de unde-l cunoștea și trimise repede să-l cheme înăuntru chiar prin față.

Nepricepând despre ce este vorba, omul intră speriat, în timp ce Paraschiva pune treis sfanțili în căciula unui flăcău, care arunca dintr'o traistă boabe de grâu peste ferestre, peste casă. Acesta puse apoi bucuroș gologanii în punga de meșină, pe care o ținea aninată de gât.

— Ascultă, dumneata ești Bănică? Ai cântat Miercuri seara la prietenul meu Voinescu, nu? întrebă grăbit Bălcescu.

Omul cu ochii mari, negri, înconjurați cu mult alb, fu gata să cadă jos.

— Ești bolnav, ce e cu dumneata?

Il așează pe scaun, ceru să i se aducă un ceai cald. Și astfel află ce era viața lui Bănică Mustea, în acest mijloc de veac romantic și generos.

Ai lui se treziseră robi la postelnicul Medelioglu de la Vadul rău, care-i cumpăraseră de când se vânduse la sultan mezat, averea Dudescului. Tatăl lui era cu fierăria și potcovăria curții, mamă-sa avea în seamă păsările, iar două surori erau slujnice sus în casă. Un unchiu era lăutar, iar feciorul acestuia, țambalagiu. Boerul Medelioglu iubea nespus cântecul de lăută și pune totdeauna să-i cânte lăutari la masă. De mic, Bănică prinsese ceva din meșteșugul unchiului său, iar, de când a fost să aibă vreo șaisprezece ani, Medelioglu nu se mai putea lipsi de el. Il cereau și prietenii lui uneori, dar el nu-l prea da — căci acum Bănică rămăsese singur la vioară, unchiul Stănilă căpătase un reumatism la mâini și nu mai putea îndoi degetele pe coarde, de aceea încerca să se facă muscalagiu. Dar și cu naiul mergea destul de greu, iar până la urmă rămăsese să cânte numai din gură, căci știa o seamă de cântece de inimă albastră... Intr'o seară, prin Maiu, când boerul era la moșie, Bănică a fost dus de vătaful curții, un transilvănean, trocar cum se zicea, la sala Slătineanu, unde l-a auzit cântând pe Wiest și orchestra lui... A venit acasă, în odaia lungă, joasă, cu pereții coșcoviți, ale cărei uși dau de-a-dreptul în curte lângă puț, în mocirlă, care nu se mai usucă niciodată, decât când e ger iarna, și în seara aceea n'a lăsat nici un rob să doarmă. Cânta ca înebunit, tot ceeace păstrase în ureche.

Vătaful a stat toată noaptea acolo, iar după ce li s'a stricat somnul, chiar și ceilalți robi au ascultat răpiți ceeace scotea din coardele viorii, Bănică.

A doua zi vătaful Ioachim l-a luat în grădină; s'au lungit împreună pe iarbă și Ioachim i-a spus o părere a lui.

— Mă, Bănică... tu trebuie să mergi să înveți la neamțul ăla, la Wiest, până i-oi fura meșteșugul...

— Nene Ioachime, nu pricep....

— Îți spun eu... Ai să te duci să spui că vrei să înveți și după câte știu eu, el o să te ia de îșcolar, că am întrebat eu, și am aflat eu că el are o îșcoală... și caută băieți cu dar la cântat.

— Dar, nene Ioachime, cum o să plec eu dela curte? Dacă o să afle boerul? Mă sfărâcă în picioare...

— N'o să afle, măre băiete... că nu te-i duce să înveți decât când nu este el în București... Și apoi și dacă află, după ce oi învăța tu... mai curând va fi să se bucure... Se laudă el acum cu tine pe la prietenii lui, da' ce-o să fie mai târziu când o să furi știința lui Wiest?

Bănică s'a uitat cu silă la hanțele lui peticite, sdrențuite.

— Zău, nene Ioachime, ce-mi spui dumneata o fi poate cu puțință în Transilvania, acolo la Sibiu, de unde ești dumneata, dar pe aci e greu...

— Nu fi prost! Ai să mergi cu mine să-ți faci niște straie mai acătării — că știu că ai ceva bani adunați din bacșișuri. Le lași când or fi gata la un prieten al meu, de peste munți, om cu minte dreaptă. Când pleci la școală... te duci și te îmbraci la el.. Tot la el te întorci și te desbraci, îți iei țoalele și vii acasă...

Până la urmă așa a făcut.

Luni întregi, cât boierul era la moșie, arnăutul de la poartă îl lăsa să iasă, fiindcă spunea Ioachim că Bănică e trimis să stea lângă gardul grădinii de la Giafer și să asculte lăutarii vestiți, ca să învețe cântece noi pentru boer..

Dar la școala lui Wiest nimeni nu știa nici azi că Bănică e țigan rob. Ar muri de rușine ca adineaori dacă ar afla cumva ceilalți școlari ai lui Wiest că el îi freacă boerului picioarele dimineata, îi ține ligheanul, îl bărbiește și face și alte treburi de slugă de odaie, și de ciubucciu...

— A aflat Medelioglu că acum cânti după note?

— Încă nu...

— Și ce ai de gând să faci?

— Mă răscumpăr, sau dacă nu, mă spânzur într'o noapte în grajd...

Bălcescu se supără de-a-binelea.

— Nu vorbi prostii, lasă spânzurătoarea... Trebuie să te eliberezi.. Trebuie să găsim noi douzeci de galbeni, cu care să te poți răscumpăra... Am eu un plan. Trebuie să vii să cânti mâine seara la societatea literară. După asta vom aduna acolo banii care ne trebuie.

— Cu douăzeci de galbeni nu pot fi răscumpărat. Boerul nici nu vrea să audă. I-a dat marele logofăt Bălăceanu 100 de galbeni, pentru mine... într'o seară când ei jucau cărți... și când m'a luat pe mine și pe văru Ristache țambalagiul... cu el.

Bălcescu încremeni.

— Nu te-a dat pe o sută de galbeni? Dar asta e o sumă, nu glumă, cumperi... dar se întrerupse căci simți că orice comparație ar fi fost penibilă. Ii place lui atât de mult muzica?

— Muzica, ciubucul, și vinul.. Stă după masă într'un scaun mare, cu o tipsie dinainte, pe care e cafea, un ciubuc și sticla de vin. Stă singur așa, și noi îi cântăm un ceas, două, până îl fură somnul și se duce să se culce.

— Auzisem că-i o fiară.. E cel mai ticălos dintre proprietarii de moșii... Cum mai arată acum ca înfățișare?

— Eu... știu? cum să vă spun? Este mic, osos, uscat și la trup și la față... Nu are decât piele galbenă pe el.. Are niște ochi ca ai mei și nasul lung cu o mustață întoarsă ca o lipitoare în jos... E ras la tâmplă și la ceafă.

Bălcescu zâmbi. Acum își aduse aminte unde l-a cunoscut pe Medelioglu, cu vreo cinci ani mai înainte. La conacul lui Raletu.

— Am înțeles... Va fi greu. Dar trebuie să isbutim.. Trebuie să cânti mâine seară la societatea literară.

— Nu pot.. nu vreau să afle nimeni că sunt rob...

— Lasă prostiile astea, Bănică.. și deodată se întoarse spre el. Ce-ar fi dacă ai fugi, Bănică?

Vioristul clătină din cap, cu amărăciune și spaimă.

— Unde să fug? E greu să scapi de boerul ăsta. Au fugit unii oamenii ai lui în munți și tot i-a aflat... Pe urmă și-au scuipat plămânii.

— Știi eu pe cineva care a fugit de pe moșia lui... Dar, în sfârșit... e altceva... Ascultă, și Bălcescu se opri din plimbarea lui agitată. Vei cânta mâine seara... la serată... iar acolo nu va ști nimeni, decât ce vei vrea dumneata să se știe. Stai jos și bea-ți ceaiul, că se răcește... Ia și din cozonacul ăla...

— Dar cum o să lipsesc din curte mâine seară?

— Ai să vezi cum... dar bea-ți ceaiul...

Bălcescu ieși și se întoarse întovărașit de maică-sa. Bănică sări disperat în picioare, se înecă vorbind cu gura plină și fu să moară apoi de rușine că a vărsat ceașca cu ceai.

Până la urmă, a rămas că serdăreasa va cere pentru mâine seara, de la nevasta lui Medelioglu, să i-l trimită pe Bănică să cânte la ea acasă. Apoi se va face cum e mai bine...

O seară artistică

Casa vornicului Iordache Florescu era întâia casă din josul Podului Mogoșoaiei, lângă bisericuța Sfântul Spiridon de pe malul Dâmboviței, care se găsea însă pe atunci de partea astalaltă, căci în spatele casei banului Ghica, gârla făcea un mare ocol în jos, spre miază-zi, tocmai printre bisericuță și mănăstirea Antim... Era o casă veche bătrânească, cu pivnițele de cărămidă boltită, de rezistase zeci de ani iureșului apelor de primăvară mănioase, mai ales cu ajutorul a trei rânduri de bulumaci groși cât omul care întăreau malul ceva mai ridicat, deasupra sporit în totul cu alte vreo treizeci de proptele, fagi întregi curățați de ramuri și cojiți. În catul scund deasupra, era un mare număr de odăi, nu numai pentru cei zece copii ai marelui vornic, dar și pentru musafiri, căci era una dintre casele cele mai ospitaliere din București. Aproape toți Floreștii moșteniseră chipul mereu încruntat, cu capul mic și sprâncenat al vornicului, pe un gât lung, iar trupul îl aveau înalt și șuiu; și totuși erau foarte căutați de toată lumea, ca oameni de viață.

Pe Podul Mogoșoaiei, în sania de piață, cu valtrap și cu zurgălăi, cu cai purtând tuiuri roșii în frunte, și mânați de birjarul care stătea în picioare, veneau cei patru Bălcești, Nicu și Sevastița pe scaunul așternut cu blană vopsită vișiniu, iar Costache și Barbu în spatele lor, în picioare, pe lavița dinapoi, cum era obiceiul pentru tineret. După ce trecuseră de hanul și prăvăliile bisericii Zlătarilor și de cele dela Sfântul Ioan cel Mare, — era cam peste drum, — fuseseră nevoiți să se ôprească în dreptul fostului han al lui Constantin — Constantin Brâncoveanu — unde pe maidanul înzepezit, se afla acum un circ mare. Era ceasul la care boierii veneau la reprezentație în sănii, de pe toate ulițele vecine, ca și gloata, aceasta bine înțeles pe jos. Săniile se îmbulzeau unele într'alttele de nu mai putea niciuna să treacă nici să lase loc unui vicleim, cu facile, irozi, soldați, ciobani, îngeri, care se încurca printre ele. De atâta umblet, se zobise zăpada și se făcuse pulbere groasă, fumurie, toată. Așteptând, văzură de aci, deval, pe malul gârlei înghețate tun, aprins în fața casei Floreștilor, focul cel mare la care se încălzeau vizitii și masalagiii. Oamenii aduseseră lavițe lungi și tari dela bucătărie, beau țuică fiartă și puneau să le cânte copiii cu steaua. Flăcările mari arătau ferestrele casei luminate

de ele și, ca zugrăvită pe un perete în para focului cu sfinții pe ea, toată bisericuța Sf. Spiridon din malul apei... Săniile de casă așteptau trase pe maidanul din față și caii acoperiți cu cergi ronțăiau grăunțe.

La scară, Bălceștii dădură drumul saniei de birjă, cum se zicea, și urcară cele câteva trepte ale cerdacului, unde-i aștepta o slugă de curte cu o sarică mițoasă și pâslari; sluga care le deschise ușa cea mare.

Se știa, firește, că nu e un mare bal, că e doar o soarea a tinerețului iubitor de literatură, de muzică și danț, gata să aplaude și poeziile partiotice cetite de Boliac și de Grigore Alexandrescu.

De obicei, atunci când era vorba de primit un oaspe mai de seamă, să zicem vreunul dintre marii boerii reformiști (I. Câmpineanu de pildă), la intrarea saloanelor unde aveau loc soarelele „Asociației literare“, cum se numea acum societatea de curând constituită, se aflau chiar președintele Iancu Văcărescu, iar pentru oaspeți obișnuiți, numai unul dintre membrii Comitetului, dar totdeauna având alături și pe stăpâna casei, sau altă reprezentantă a neamului ei. Nicu Bălcescu fu foarte surprins când de data aceasta văzu că sunt întâmpinați de cei doi frați, care păreau gemeni, Dimitrie și Costache, în fracuri tutunii fără cusur, având însă alături, nu pe Luxița Florescu, ci pe vioaia Ana Ipătescu, despre care, știe, e drept, că împreună cu Lucica și Sevastița era a treia femeie inițiată în secretele *Frației*, datorită mai ales grijei ce-i purta colonelul N. Golescu, cel ce avea o încredere nemărginită în ea și o socotea ca pe o rudă a sa, încredințându-i multe secrete politice.

Sala în care intraseră era numai un fel de anticameră a salonului cel mare și avea numai decît, în stînga, odaia celor doi frați, Costache și Dimitrie, pe când ceilalți copii ai vornicului își aveau odăile lor în partea dinspre gîrlă, unde casa mai avea, deasupra malului, un cat, puternic propțit; catul acesta fusese adăugat acolo în fund, cu timpul, numai pentru copii, care tot sporiseră la număr. Sala dela intrare era destul de înaltă, dar ca tot restul casei, cam prea veche, netapetată, ci doar zugrăvită cu mari buchete de flori, pictate cu apă, foarte palide, în mijlocul unor mari chenare aurii, căci așa dorise Luxița, al cărei cuvînt făcea lege în casă... Spunea ea rîzînd că zugrăveala e mult mai ușor de curățat decît tapetul. Două oglinzi mari cu ramele în acoladă de fiecare latură și aurite își făceau față, multiplicînd la nesfîrșit pe cei care își scoteau hainele groase de pe ei, ca să rămîie îmbrăcați de serată. Și aci era o înoire cerută de Luxița și știută de toți prietenii și anume că nu mai era nevoie să rămîie întreaga seară toți slujitorii musafirilor într'o odaie de dedesubt ca să le păzească hainele groase, de obicei foarte scumpe. Doi oameni de casă, supraveghiați de vătaful curții, luau acum hainele boierilor și le duceau cu grijă în odaia băieților, unde le puneau pe paturi, pe șcaune, pe masa de lucru chiar. Slujitorii aceștia erau acum deprinși cu asemenea rînduială și se dusesse pomina că nu fac nici o încurcătură și pot să dea în orice clipă, orice haină care li se cere.

Cei patru își lăsară deci vestmintele îmblănite și Costache Bălcescu apărură în salon, înalt și subțire într'un frac negru, cu guler de catifea albastră, cu un jabot de mătase alb-albăstriu în loc de guler și cravată de o eleganță care făcuse să i se dea de la o vreme între fete, numele de „prince noir“ — după ce fusese un timp „baronul“ — poreclă de care el auzise și era foarte mîndru în sinea lui. Unii îl bănuiau că la serate își mărește cu picături de arsenic ochii negri, și așa destul de mari. Își mîngăia ușor cu palma bărbuța subțire ca un chenar și, cu Sevastița la braț, ea în rochie de tafta albastru închis (căci se socotea la 25 de ani fată

bătrână), își făcu în sală o intrare foarte observată de toată lumea. Barbu n'avea încă frac, ci numai un fel de redingotă, despre care numai el știa că este a lui Costache, bine transformată de un croitor neamț, de lângă metohul Episcopiei. De altfel și el era aproape tot atât de înalt ca și Costache, dar spre deosebire de acesta, aproape blond și cu ochii mici subț fruntea mare, boltită, și obrajii parcă de două ori mai înalți decât ar fi fost firesc, încât umerii lor cădeau prea jos și când slăbeau erau prea vădiți, arătându-i nasul prea mare.

Bălcescu îl întrebă puțin mirat pe Dimitrie, care luase de braț pe Barbu, unde e Luxița, iar acesta îl lămuri că este sus, în iatacul ei, puțin cam bolnavă, că nu se poate duce nimeni s'o vadă, fiindcă doctorul Gronau (doctorul la modă), nu dă voie.

Era destul de neliniștit, când Ana Ipătescu se apropie de el și luându-i brațul, trecură prin cele două saloane care dădeau unul într'altul și erau acum pline de tineret. Când ajunseră în fostul pridvor, lung cât casa, închis acum cu un geamlâc ca o galerie cu fața spre gâră, îi spuse în șoaptă, să se urce sus la Luxița, căci ea îl așteaptă.

Un covor lung prin niște hârdaie verzi cu leandri și lămâisterpi, de-a-lungul peretelui acoperit de litografii, ducea pe o scară de lemn, boită în roșu, la iatacul de sus. Un slujitor de casă își făcea de lucru acolo, având cuvânt ca din porunca doctorului neamț să nu lase pe nimeni să treacă mai departe.

O găsi în iatacul ei, culcată pe patul cu baldachin de mătase verde deasupra, sprijinit de coloanele răsucite de lemn de nuc, bine lustruit. Era într'un capot de mătase de culoarea sidefului, peste care avea un fel de jachetă lungă de catifea verzuie, tivită cu o blană subțire de oposum. Câte trei zuluși în stânga și în dreapta îi făceau fața mai mică, accentuându-i sprâncenele prea negre, cam depărtate, dar ea îl primi surâzătoare și chipul ei îi păru nespun de grațios, așa lungită pe pat.

— Ce-i asta? Ești bolnavă? întrebă el neliniștit, înainte chiar de a-i da bună ziua.

Ea nu-i răspunse ci, rămânând culcată, își ținti asupra lui privirea, cu un surâs plin de taină.

— Lucico, reluă el tot mai neliniștit, ești într'adevăr bolnavă?

Ea zâmbea mereu, cu ochii pironiți asupra lui. Părea că vrea să-i ascundă ceva.

— Nu pot să-ți spun...

Se sperie și mai rău de acest răspuns și atunci tânăra și oacheșă femeie îi făcu semn cu degetele moi ca un surâs, să se apropie, și-i spuse ceva încetișor la ureche.

El rămase încremenit și o flacăra îi trecu prin ochii mari și ușori oblici, peste obrajii negricioși.

— Acum n'ai ce face, va trebui să mă iei de nevastă...

Foarte tulburat, se plimba încet prin iatac, netezindu-și cu palmele, tâmpilele care-i svâcneau, pletele mici de diacon, întoarse peste urechi. Nu putea vorbi, se gândea atât de concentrat de parcă ar fi fost într'altă lume...

Își reveni când ea îl întrebă, surâzătoare.

— Nu te bucuri?

Atunci el veni lângă pat, îi luă mâna ușoară în mâna lui fierbinte și-i spuse cu o voce gravă, înfrigurată.

— Ți-am vorbit cu sinceritate, Lucico. Tu nu înțelegi că eu sunt un om bolnav, că eu nu am dreptul să am o femeie totdeauna lângă mine, fără

ca viața ei să nu fie în primejdie? Mama nu știe că și eu sunt bolnav, de aceea îmi vorbește deschis. Ei bine, ea socoate din experiența ei doftoricească că această boală se ia.

— Puțin îmi pasă... și mâna ei ușoară îl strânse tare și-l sili să se apropie și mai mult, îl sili să îngenunchie lângă pat, apoi își apropie gura de buzele lui, și-l sărută apăsător.

Dar el era tot îndepărtat, tot în lumea lui de gânduri și după un timp îi spuse adânc îndurerat:

— Dar copilul? Eu nu voi avea curajul să-l țin lângă mine, să îmbrățișez făptura aceea mică și nevinovată, așa cum aș dori, din toată ființa mea.

— Cred că nu e tocmai adevărat ce spui tu... dar... să ni-l dea Dumnezeu și vom face așa cum e datoria noastră să facem.

Vorbea înțelept. Avea acum treizeci de ani și o dorință fără margini de a fi mamă.

Bălcescu rămase îndelung pe gânduri, pe mica treaptă de la picioarele patului. Apoi reluă ca un obsedat.

— Viața mea este hotărâtă... și fiecare ceas al ei trebuie folosit cu scumpătate... Trebuie să știm să jertfim tot ce nu duce pe calea acelei idei care ne călăuzește... tot ce ne poate face într-o clipă oarecare să șovăim... Zâmbi, privind-o cu o nesfârșită dragoste, și adăugă: de pildă, ca acum.

— Dacă tu crezi că așa ți-e scris... că asta e soarta ta... eu nu te pot împiedica.

— Nu așa mi-e scris, Lucico... (De când se simte mai legat de ea, îi spune de preferință, numai el, Lucica). Soarta mea e o soartă pe care mi-am ales-o eu singur, în deplină libertate, înainte chiar de a fi bolnav. Apoi se ridică dintr'odată hotărât, duse mâna nervoasă peste fruntea prea înaltă, cam prea modelată, ca și când ar fi risipit un vis și continuă: Să ajuti milioane de robi trudiți, să fii părtaș la ridicarea lor la o viață nouă, omenească, liberă, este o datorie de la care eu de acum încolo nu mă pot sustrage, orice aș face... și drept să-ți spun, când sunt singur cu mine însumi, mi se pare că e o soartă cu care mă împac, nu fără un soi de fericire, din adânc...

Ea înțelese și-i vorbi cu o cinstită hotărâre.

— Eu nu te voi împiedica niciodată de la ceea ce tu socotești că e datoria vieții tale... Voi căuta să-mi fac totuși viața alături de tine, în umbra ta... iar de la aceasta tu nu mă poți împiedica.

Au rămas amândoi mult timp tăcuți, trăsarind doar când Ana Ipătescu intra ca să anunțe foarte turburată.

— A venit...

Luxița se întunecă puțin.

— Cine i-a ieșit înainte?

— Iancu Văcărescu și cu mine... pe urmă s'a adunat lumea în juțul lui.

— Acum ce face?

— Stă într'un colț al salonului cu lire și harfe, de vorbă cu Iancu Câmpineanu.

Salonul cu lire și harfe era întâiul dintre saloane.

Puțin iritat că se vorbește fără să i se spuie de-a-dreptul despre ceva, care probabil îl interesează, întrebă.

— Cine a venit, despre cine e vorba?

— Cantacuzino, Costache Cantacuzino... îi spuse în grabă Luxița, cerându-și parcă iertare că a întârziat să-i spună.

Bălcescu fu într'adevăr uimit. Il știa plecat de multă vreme din țară,

după ce fusese în conflict cu Alexandru Ghica, pentru că acesta îl înlocuise din toate slujbele. Intrigase și el ca să-l scoată din domnie și, adăugat la multe alte pricini, în're care și votul potrivitnic poli'iciei lui al Adunării obșteș'ii, izbutise; dar când avu loc alegerea de la sfârșitul anului 1842, Costache Cantacuzino nu întruni decât un număr ridicol de voturi. De supărare, vesti că el nu mai rămâne în țara asta nerecunoscătoare, că se duce să trăiască în străinătate, mai ales la Constantinopol, unde cam pregătea acum și căderea lui Gheorghe Bibescu, norocosul cu 131 de voturi de la alegerea care-l umilise pe el însuși atât de mult. Cerase lui Iancu Văcărescu, spre uimirea tuturor, să fie primit la soareaua literară de astă seară. Spre neliniștea multora... Cel mai neliniștit fu colonelul Nicolae Goleșcu, care aflând de această vizită, anunțase de pe la prânz pe Luxița prin Ana Ipătescu, să-i înlesnească chiar în astă seară o ședință de comitet a „*Frăției*“.

— Acum înțelegeți, domnule Bălcescu, de ce Luxița este bolnavă și nu are voce nimeni să urce aici sus? îl întreabă, râzând, Ana.

Se hotărî ca Ana Ipătescu să vestească pe frații Golești, pe Arăpilă, pe Boliac, pe Tell și pe Axente Sever, de îndată ce vor sosi, să urce pe scara din dos, sus la iatac, pentru o consfătuire, așa cum de fapt se mai întâmplase și altădată, — numai că atunci, tot în vremea unei serate, ședința „*Frăției*“ avu loc în pivnița boltită și întunecoasă, cu ieșiri secrete spre zăvoaiele gârlei.

Nu era vorba propriu zis de un comitet, căci statutele nu putuseră fi respectate întocmai, ci de un nucleu dintre membrii *Frăției* care aveau în deosebi încredere unii într'alții.

★

Jos, lumea aproape se îmbulzea, căci programul începuse în cele două saloane foarte vaste, zugrăvite tot cu apă, dar primul salon, cel mare, având pe pereți, în chenare mari și pătrate, cu laturi aurii tot în acoladă, lire mari și harfe, aurii și ele, pe când al doilea salon avea în mijlocul chenarelor câte un mare scut alămiu de subț care ieșeau snopuri de sulice și spade. Erau făcute după acelaș canon și de acelaș meșter, care zugrăvisese și casa unchiului Manolache Florescu, de lângă Cismigiu. De tavan era spânzurat un policandru cu zece brațe și de fiecare braț atârnavu un fel de ciucuri de stras alb, care străluceau, răsfângând flăcările lumânărilor de spermanțet. Două oglinzi mari cu ramă îngustă înmulțeau lumânările făcându-le scânteietoare.

Pregătirile erau sfârșite și era gata să se înceapă programul artistic. Toate jilțurile, un fel de „*empire*“ cu spătar destul de înalt, capitonate cu pluș albăstrui, fuseseră ocupate și se mai aduseseră multe scaune de feluri diferite din alte încăperi. O canapea dreaptă și lată ca un divan, cu spătar înalt, fusese rezervată, într'o parte, pentru poetul președinte Iancu Văcărescu și pentru musafirii neobișnuiți, Costache Cantacuzino și Ion Câmpineanu. Cel care vestea producția ce urma era tânărul Costache Florescu și el apărui acum din ușa dinspre galeria ceardac, întovărășit de Grigore Alexandrescu. Acesta își rezemă un cot de pianul din stânga și așteptă surâzând, puțin ironic, prezentarea.

— Strălucitul nostru poet Grigore Alexandrescu ne va ceti „*Satira duhului meu*“.

Se auziră unele aplauze și o voce din fund strigă:

— Vrem să auzim „*Ucișorul fără voce*“.

Înalt, cu fața mare, smeadă, frumoasă, cu fruntea lată, cu plete romantice, întoarse ca la diaconi, cum era moda și cu ochii depărtați,

cu un statornic zâmbet ironic sub mustața mică, mătăsoasă, poetul ceti, cu oarecare indiferență, parcă absent și totuși cu o vervă neașteptată de la o privire atât de melancolică, vreo câteva fragmente din „Satira duhului meu”.

— Trageți toți câte-o carte! Domnule, ești cu mine,
 Șezi mă rog împotriva, și vezi de joacă bine.
 — Dar ți-am spus coconiță, că eu, din întâmplare,
 Nici bine, nici nebine nu pociu să fac cercare;
 Am cuvintele mele: aste jocuri plăcute,
 Cu voia dumitate îmi sunt necunoscute.
 — Nebun cine te-a crede, vrei să te rugăm poate;
 Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate.

Se auziră în amândouă saloanele hohote de râs scurte și murmure vesele. Poetul zâmbi cu gândul aiurea, își mângâie cu un deget mustața și continuă simplu, fără să joace ori să declame:

.
 Dar cărțile cu mine e greu să se împace,
 Mai lesne pot a spune hoțiile urmate
 La zece tribunaluri sub nume de dreptate;
 Mai lesne pot să număr pe degetele mele
 Câți sfinți avem pe lună, și câte versuri rele
 Decât să bag în seamă ce carte nu e dată.

Din nou câteva cucoane chicotesc vesele, deși satira pare anume scrisă pentru multe dintre ele.

.
 Râd văzându-te singur și într'un colț d'o parte
 Parc'ai fi mers acolo ca să compui o carte,
 Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună.
 Dacă vreo coconiță frumoasă, dulce, bună
 Crezând că ne prefacem ne'ndeamnă, ne poștește,
 Ne ia la joc, greșala-i îndată și-o plătește:
 Rar să se afle damă de mijloc așa tare
 Ca să n'o fac să cază la cea dintâi mișcare.
 Asta îți e talentul și darurile toate!

Aici nu mai putu continua pentru că larma și veselia umplură amândouă saloanele. Spusese cu atâta limpezime fraza, că mulți îl și văzură pe poet, căzând cu dama în brațe pe podea.

I se ceru apoi cu aplauze stăruitoare să declame „Ucigașul fără voie”, dar spuse că el e cam firav și nu are forța dramatică de trebuință, totuși, e gata, dacă le face plăcere, să cetească „Boul și vițelul”, o fabulă nevinovată, pe care o spuse apoi cu aceeași iscusită distilare a ironiei. Fu iar aplaudat, firește.

În schimb, Cezar Boliac, cu fața lui pătrată, din pricina bărbii hirsute, cu ochii apropiați, rotunzi, iscoditori chiar prin ochelari, sub strânsura frunții vaste, cu jacheta lui destul de mototolită, veni cu pas hotărât, nu se rezemă de pian cum era obiceiul și anunță puternic: „Clăcașii.” Era o poezie începută de curând, după sfatul lui Bălcescu, dar pe care nu o socotea încă sfârșită. Ținu totuși s'o spuie, ca să audă cei de față și alt sunet de cobză, cum zicea el.

Ch, legați pentru vecie
 De pământul unde stăm
 Plătim veșnică chirie
 Și pe apa care bem.
 Nu avem nimic al nostru;
 Tot în preajmă e străin!
 Venim ruși din lucrul vostru
 Și dăm peste al lipsei chin.

Ca un dobitoc de muncă,
 Ca copacul roditor,
 Ca pășunea dintr'o luncă
 Voi priviți pe muncitor,
 El și fiii și soția,
 Boul, vaca și viței
 Toți sunt zestre și moșie;
 Robi ai muncii, robi ai ei.

Sunteți veseli când ne vindeți
 În arendă la cochinți
 Camătă pe muncă prindeți
 Pruncilor dela părinți!
 Bătrân, văduvă, copilul,
 Munca-le vă sunt datori;
 Și sudoarea lor, suspinul,
 V'aprend setea de comori.

.

Fu foarte aplaudat, căci în felul lui tineretul acesta era totuși un tineret plin de inimă și progresist, chiar dacă mai târziu, la vârsta când se desvoltă instinctul de proprietate, cum băga de seamă ironic Bălcescu, avea să urmeze în cea mai mare parte legea intereselor lui.

După ce aplauzele se potoliră, Costache Florescu păși în urma unei destul de voluminoase boeroaice, îmbrăcată într'o rochie foarte largă, întinsă jos pe cercuri nevăzute de sărmă, o rochie de culoarea prunei coapte, deloc urâtă și care lăsa vederii tuturor niște umeri rotunzi, cam prea plini de albi. După ea venea, subțire și juvenil, cu sprâncene groase peste ochi, Dimitrie Florescu, care se așeză la pian, un Erard negru cu coadă, adus în București de curând, dăruit lui Dimitrie de tatăl-său, marele vornic, la terminarea colegiului și după sfatul lui Aristia, care vedea în tânărul acesta un talent muzical de mare viitor. Acum profesorul, în colțul de lângă fereastră, tresări de plăcere văzându-l așezat, plimbându-și mâinile pe clape.

Costache Florescu era voios, căci nu se lăsase până ce nu-și înscrisese în program voluminoasa lui simpatie, silindu-l pe fratele său să o acompanieze. Vesti:

— Vorniceasa Ghica, rugată stăruitor de noi, va binevoi să ne cânte o romanță compusă de Dimitrie Florescu pe versuri ale marelui poet Alecsandri.

Tineretul întâmpină cu aplauze și strigăte vesele pe compozitor și pe interpreta sa, bucuroși poate că nu le cântă iar aria din Lucia de Lamermoor.

— Imi pare rău că gazda noastră, Luxița Florescu, este bolnavă în iatacul ei și nu poate să ne asculte, cuvântă vorniceasa. Dar...

— Dar ascultăm noi... cântă... ascultăm noi, se auziră stăruitoare și gălăgioase voci tinere, pe când Artistia făcea semne lui Cezar Boliac, pe furiș, că ar vrea să-i spuie ceva. Cântecul plăcu și el vestea pe acel care avea să compuie bucata cea mai cântată a Bucureștilor în vremea aceea, tot pe versuri de Alecsandri, cunoscuta Steluța: „Tu care ești pierdută în neagra vecinicie“...

În timpul acesta, în iatacul de sus, urcaseră, neobservați de cei de jos, Nicolae Gulescu, Ștefan Gulescu, Arăpilă, Voinescu II, Boliac și spre surprinderea lui Bălcescu, Ion Ghica, venit în sfârșit de la Iași, unde era reținut de lecțiile de inginerie pe care le dădea ca profesor la Academia de acolo.

Firește că întâiul lucru pe care-l discutară fu prezența lui Constantin Cantacuzino în țară — și mai ales la această serată — cum și consecințele ei pentru Societate.

— Dacă intrigantul acesta s'a întors, fu de părere Boliac este că se simte tare. Cu siguranță că la Țarigrad n'a stat cu mâinile încrucișate.

— Ești sigur că a fost tot timpul la Țarigrad? îl întrerupse Ștefan Gulescu. Mulți cred că în timpul acesta a fost la una dintre moșiile lui din Teleorman. Unii cred că a fost la Brașov și la Viena.

Dar Ion Ghica era mai bine informat, căci mai totdeauna cei dintr'o capitală știau mai bine ce se întâmplă în cealaltă. Cantacuzino fusese de vreo două ori în țară, cu treburi pe la moșiile lui, dar stătuse cea mai mare parte din timp la Constantinopol. Avea mari șanse acum, cu căderea lui Reșid-Pașa, care nu-l putea suferi, să fie ajutat de noul mare vizir. În orice caz, — spuse Ghica, — este foarte neplăcut lucru că s'a făcut poftit la această soarea. Vodă Bibescu, și așa pornit împotriva societății, va fi foarte supărat, probabil. Cantacuzino poate veni să vadă care e atmosfera în țară, dar Iancu Văcărescu rău a făcut că n'a fost mai cu luare aminte și nu a găsit un mod oarecare, spre a nu-l primi. Bălcescu fu însă de părere că nimeni nu poate fi refuzat, dacă își arată dorința de a asista la asemenea petrecere nevinovată. Tocmai pentru anumite motive care privesc *Frăția*, trebuie păstrat caracterul deschis al reuniunilor Asociației literare.

— Și pe urmă, crede Iancu Ghica, în mod serios, că pe Bibescu îl neliniștește mai mult Constantin Cantacuzino decât Ion Câmpineanu, de pildă, care e totuși obișnuit la aceste soarele?... Și, deși știa că are să-l supere pe bunul său prieten Iancu Ghica, de vreme ce acesta era nepotul lui Câmpineanu, el continuă, zeflemitor: — Adevărul este că zelul marilor boieri pentru ridicarea culturală a poporului român este desigur sincer, dar nu e lipsit de anumite dedesubturi. Dece a făcut tot ce a putut Alexandru Ghica numai ca să ducă la desființarea Filarmoniceii, care se manifestase cu atâta succes în 1834? De ce a băgat intrigi între Eliade și Câmpineanu? Fiindcă i se părea — și poate pe drept cuvânt — că Ion Câmpineanu își sporise prin Filarmonică, prin intelectuali mai ales, popularitatea și deci și sortii de a-i lua locul, lui Alexandru Ghica... De ce Bibescu, la rândul său, a dus iar la desființarea Filarmoniceii abia reînființată, făcând să nu i se mai dea sala de la Mcmolo și anunțând că face el o nouă asociație teatrală cu Aristia, care e mi se pare jos în salon, și care știe cât prețuește făgăduelile domnești, căci și acum e mereu purtat pe drumuri?... Sunt deci de părere că nu trebuie să luăm în seamă toate toanele și ifosele culturale ale foștilor, actualilor și viitorilor domnitori. Adevărata ridicare în învățătură

a neamului, presupune mai întâi eliberarea din acea sclavie care este claca ticăloasă, care menține poporul român în rătăcirile întunericului. Nu este bine pe de altă parte, vă repet, că atunci când avem „*Frăția*“, unde suntem numai noi între noi, să facem din Asociația literară un club închis, căci atunci într'adevăr ar da de bănuir.

Veni de jos Sevastița. Era trimisă de Ana și aduse o veste neașteptată. Marele agă, halea, Iancu Manu a venit să asiste și el la soarea... Au vrut să întrerupă cântecul când a venit el, dar a făcut semn să nu se deranjeze nimeni, să continue vorniceasa să cânte — tocmai cânta aria din Lucia de Lamermoor — până la capăt și s'a mulțumit să se așeze pe un scaun lângă ușă.

Asta puse vârf la toate. Omul care veghia la siguranța regimului, venise el însuși la această nevinovată soarea...

— E limpede că e trimis de Bibescu, care prin oamenii lui a aflat desigur, că se află aci Costache Cantacuzino... Nu mai vorbesc de Ion Câmpineanu, fu de părere Ion Voinescu II.

— Câtă vreme sunt toți trei jos acolo, nu e nici o primejdie pentru noi, căută să-l liniștească Bălcescu, glumind.

Nicolae Golescu era însă și el neliniștit. Adunaseră, cei dela *Frăția*, un număr destul de mare de arme de tot soiul la el, la Belvedere, profitând de reputația lui de mare vânător. Dar ca să nu bată la ochi, dacă ar păstra în casă aproape treizeci de puști și vreo cincizeci de pistoale, în cele din urmă hotărâseră să ascundă o parte din ele într'un pod cu fân, cam părăsit, la Ana Ipătescu acasă, loc oricum mai puțin supravegheat.

— Totuși, încheie el, vizita asta a lui Iancu Manu nu-mi place.

— N'ar trebui să vă fie atât de mult teamă de el. Se pretinde progresist și prieten al scriitorilor și pictorilor. I-a cerut lui Rosenthal să-i picteze întreaga familie... Ar fi putut veni aci din simpla plăcere de a asculta declamații și muzică, fu de părere Ștefan Golescu.

Bălcescu se înfurie de-a-binelea.

— Că el vrea să se ia bine cu cercurile progresiste care pregătesc revoluția, este foarte firesc, căci își păstrează astfel omul dreptul de a coti în clipa potrivită, așa cum va sufla vântul. Dar ca noi să nu vedem primejdia unei apropieri prea mari de acest om, ar fi o greșală de neiertat. În ceea ce privește armele, cred că ar trebui să cerem părerea fratelui Axente Sever, care știe poate mai bine ce e de făcut și are, printre tabacii lui, oameni care pot să ducă la îndeplinire o hotărâre, pe care am putea-o lua în această privință...

Fratele Axente Sever, profesorul ardelean, înalt, osos, cu frunte goală și boltită deasupra unor ochi duși în fundul capului, cu o barbă castanie destul de mare care-i lăsa afară o parte din obrajii uscați și bărbia în față, era înfășurat într'un surtuc negru, strâmt, și avea mai curând o înfățișare de ascet.

— Apoi fraților, eu gândesc că nu e bine să purtăm armele de ici, colo, așa cum ni se năzare nouă că ar fi careva primejdie... Că atunci ajungem să le schimbăm locul în fiecare zi și pare-mi-se că astfel nu facem decât tocmai să sporim primejdia. Câtă să le lăsăm deci unde sunt și numai dacă se întâmplă ceva că e musai să le mutăm, atunci om aviza, eu cu feciorii mei tăbaci, că cum îi mai bine să facem. Acum e bine totuși că știm din vreme și ne-om pregăti și noi.

Și ceilalți găsiră că părerea profesorului dela Sf. Sava e chibzuită. Aveau încredere în el, pentru că îl știau nespun de serios, deși vorbea greu; dar el n'avea încredere în nimeni, ochii lui sfredeleau, bănuitori, pe toată lumea și de aceea conlucrarea cu el era destul de grea. Nu se înțelegea decât

cu Bălcescu și, numai uneori cu Nicolae Goleșcu, care oricum, era șeful lui direct în ierarhia Frăției.

Intre timp jos, în saloanele tixite de lume, fu o nouă tulburare. Eufrosina Băl-Ceăurescu, venea însoțită de aghiotantul lui Vodă, faimosul colonel Dăscălescu... Era o mică întrerupere și ea întrebă cu o prefăcută spaimă dacă n'a întârziat (căci înadins întârziase). Fu asigurată de cei care făcuseră cerc în jurul ei, că e în partea a doua a programului.

Cei care fuseseră în iatac apărură treptat și cu mare grijă jos, în cele două saloane, intrând pe uși diferite. Bălcescu veni prin odaia băieților și păru deci că a venit dela intrare, de afară. Nu fu zărit de cei de pe marea canapea albastră și nici de ceilalți, căci îl priveau toți, ascultând cu luare aminte, pe Bolintineanu care declama cu patos „O fată tânără pe patul morții“... Când cei de față văzuseră că Bolintineanu nu apare încă, se temuseră că se va fi ascuns, cum îi era obiceiul, și-l căutaseră îndârjiți. Poetul fusese descoperit într'un jilț în odaia băieților și chemat, cu aplauze care nu mai încetau, să declame bucata favorită a sexului frumos, pe care mai toate fetele o știau, de trei ani încoace, pe dinafară. Ceea ce el primi, după alt răsfăț, căci îi plăcea să fie răsfățat de femei. Avea fața destul de lată și fruntea bombată și prelungită mult prin chelie. Mustața mică, mătăsoasă, avea parcă subțea un soi de sedilă, pusă de buza de jos, o așa zisă muscă. Era ceva molatic în toată făptura lui, foarte grațioasă și în deosebi avea o dulceață feminină în ochii negri cu pleoape moi și catifelate. Chiar acum când se încrunta, încrucișându-și puțin privirea fără să-și dea seama — ca să fie chipurile mai dramatic —, nu izbutea să alunge de pe figura lui acea grație răsfățată.

Boliac se apropie de Bălcescu, care era secretarul Asociației, ca și Voinescu II, și-i spuse că înainte ca Bănică să cânte, el ar vrea să citească o poezie pe care a compus-o chiar atunci, când a aflat că vioristul totuși va cânta. Vreo câteva strofe numai. Bălcescu le găsi întradevăr foarte potrivite, dar fu de părere să le citească după ce Bănică va fi cântat.

Acum apăru prin ușa care ducea în pridvor Costache Florescu, urmat de Eufrosina Băl-Ceăurescu și de un tânăr înalt cu părul dat pe spate ca niște plete, mai mult negricios. Crainicului îi veni nespus de greu să facă să înceteze aplauzele ca să anunțe cine va urma. Când se potoliră, se anunță o scenă dintr'un vodevil franțuzesc, pe care ei îl jucau și la teatru. Aristia, în colțul în care se retrăsese, se întristă auzind că vor arăta cei doi. Era o scenetă banală, mai mult sau mai puțin vioacă, dar căreia Eufrosina îi dădea, e drept, un farmec nespus. La sfârșit cântă ea singură un fel de cuplet care de doi ani era fredonat cu un fel de patimă de tinerele demoazele din lumea bună. Dimitrie Florescu apăruse neobservat și fericit la pian și o acompania.

Devenise neasemănat de frumoasă, acum când împlinise de curând douăzeci de ani. Din rochia de catifea subțire neagră, mult decoltată lăsând umerii rotunji și albi, de altfel se albise și la față de se dusese vestea că face băi cu lapte de măgăriță, creștea un trup svelt, cu ceva marmorean în el. Era o rochie strânsă pe talie cu prelungiri ascuțite spre șoldurile tari și înguste, de unde se revărsa învoaltă, până la pământ. Părul ei ca de aur era întors în sus, cu sprijinul unui conciu încrustat cu mărgăritare. Cu fiecare pas rochia ei largă pe cercuri, sălta ușor într'un joc plin de grație plimbându-i mersul sprinten. Ana Ipătescu aplaudă stăruitor și, vrăjită, parcă, de atât aur și alb de trandafir, de ochii viorii, se întoarse spre Tița.

— Spune, Tița, nu ți se pare că are ceva dintr'un heruvim?

Tița era și ea tulburată de atâta frumusețe. Ceea ce nu înțelegea era cum putuse deveni atât de albă, căci până la 15 ani părea mai mult smeadă.

Eufrosina, răspunzând aplauzelor stăruitoare, începu un nou cântec cu vocea ei fragedă, plătândă, pură și turburător de limpede.

Avea o frunte delicată și netedă ca marmora. Ochii, de un albastru nepământesc, în formă de migdală, cu gene negre lungi, străluceau sub sprâncenele subțiri, parcă aduse din condeiu. Obrajii gingaș modelați aveau unduiri de crin. Nasul delicat și semet își fremăta aripioarele nărilor, ușor înfiorate. Zâmbca tot timpul, ca să arate parcă tuturor, că deși are buzele cărnoase și moi, gura îi e foarte vie. Lucru rar pe vremea aceea, avea toți dinții și încă albi ca un miez de fildeș al buzelor roșii.

— Tița are întocmai aceeași rochie ca și tine, numai că a ta este de tafta albastră și a ei de catifea neagră, spuse din nou Ana Ipătescu vecinei ei.

Tița băgase și ea de seamă asemănarea și-și aminti că învățaseră amândouă să croiască de când își făceau șorțuri și rochii de in, în grădină, sub nuc, când aveau paisprezece ani. I se mai ceru din nou Eufrosinei alte cântece. Ea făcu semn să se facă liniște și spuse cu ochii calzi.

— Dacă maestrul Aristia, pe care-l văd în jilțul acela, e atât de bun să mă acompanieze la pian, voi cânta și altceva. Vă rog să-l rugați și dumneavoastră. Il arată în colțul unde era. Cei de față începură să-l aplaude și el se ridică tulburat cu totul, surprins.

Nu mai vorbeau de doi ani, de când se supăraseră. În seara aceasta, el o privea mereu, îndurerat, ca pe un vis, ca pe o fericire pierdută pentru totdeauna. Când o văzuse intrând cu acel frumos aghiotant domnesc, simțise un cuțit în inimă. Durerca amorțise, dar cuțitul rămăsese acolo. Deși își jurase că nu-i va mai vorbi niciodată, acum gestul ei draguț îl înfrânse încăodată. Omul care luptase în rândul ăteristilor pieriți în acel măcel cumplit dela Drăgășani, nu putu să spună nu. Zâmbi cu frumoasa lui față de actor obosit, ochii mari i se luminară trist și cu acel mers bărbătesc și nepăsător, care plăcea atât de mult pe scenă, porni spre pian.

Mai cântară încă vreo trei patru cântece, răspunseră furtunii de aplauze apoi ea îl luă de braț și-l duse într'un colț, unde li se făcu loc pe o canapea.

— Și aghiotantul tău?

— Lasă că e bine unde e. Are destule cunoștințe aci.

Au stat de vorbă acolo mul'ă vreme... Aristia se chinuia de moarte să ghicească adevăratele ei sentimente, dar oricât de experimentat era la vârsta lui, nu putu să vadă adevărul în gingășia ei șireată.

Bănică aștepta cu vioara în mână, în galeria cu geamlâc, lângă ușă. Tremura tot și își mușca buzele. Avea să cânte fără acompaniament, căci nimeni nu știa să descifreze la vedere notele noi și nici nu fusese timp de repetiție. Il rugase însă pe Dimitrie Florescu să steie la pian și să-i dea din când în când pe „la”...

Intră cel dintâi flăcăiandrul negricios, cu sprâncene negre, tari, amestecate parcă, pleopa de sus fiind dusă în adânc cu genele; puse pe un tripied notele copiate cu grije de Bănică și cusute într'un caiet gros. Apoi anunță:

— Veți auzi acum un extraordinar violonist, elev al maestrului Wiest; ne cântă un „capriccio per violino solo” de Paganini.

Fură aplauze bucuroase, sgomotoase. Dimitrie se dădu într'o parte,

rămânând ca să întoarcă foile. Bănică, într'un surtuc negru, legat la gât cu o cravată de mătase, cu pantalonii de culoare fumurie, aştepta lângă tripied. Lupta să-şi birue tremuratul mâinii. Era palid ca de ceară, cu ochii, în albul lor mult, tot atât de negri ca şi părul. Avea mâna cu degetele subţiri, nervoase şi neobicinuit de lungi, crispate pe arcuş. Nu putea începe şi în saloane, întârzierea lui produse o linişte îngheţată. Apoi îşi muşcă buzele aproape fumurii şi ele, strânse pumnul pe gâtul viorii şi începu...

Intr'adevăr era ceva văzut şi auzit întâia oară la Bucureşti. Incălcarea frământată, perlată, a sunetelor ca într'un joc nebunesc de rândunici bete de lumină, în jurul unui brad, la începutul dimineţii, tăia răsuflarea ascultătorilor. Când cântecul părea că şi-a terminat creşterea şi se pierde, jocul nebunesc al sunetelor în cascadă sporea iarăşi mai tare.

A trebuit să cânte cinci-şase dintre aceste faimoase capricii. Se ridicau toţi în picioare şi-i cereau alte bucăţi, şi altele. Când totuşi sfârşi şi dispăru împreună cu Dimitrie, pe uşa care ducea în galerie cu geamlâc, apăru Boliac întrerupând cu greu aplauzele.

— Scumpi prieteni şi prietene, vă cer îngăduinţa să vă citesc o poezie compusă de mine chiar astă seară, când am aflat că acest artist, pe care-l cunosc de mai multă vreme, va cânta aci, în faţa dumneavoastră...

I s'a răspuns cu aplauze. Şi-a potrivit nervos ochelarii şi a citit cu o căldură şi o sinceritate aproape brutală.

Cântă robul pe-a lui vioară
Flăcări el în piepturi ne strecoară,
Cântă cel născut din mamă sclavă
Pe noi toţi să ne-aridice în slavă.
În genunchi el stă şi cântă,
Arta lui, zic toţi că este sfântă
Mâna lui întocma Paganini.
Dar picioarele, le sfâşie spinii...
Când ne vrăjeşte zicem, ce sublim...
Dar cât suferă noi nu simţim.
Îl lăsăm sdrobot de lanţ
Îl păzim cu dorobanţ...

Voi numiţi asta dreptate?
Şi mai spuneţi, om cu om e frate.
Pentru zece, cinspre galbeni
Țineţi în robie ochi de oameni?

Fraţilor, că totuşi suntem fraţi,
Este ceasul: nu mai pregetaţi.
Veniţi lanţurile a-i desface
În robie el a nu mai zace,
Veniţi toţi să ne unim
Pe artistul rob să-l slozozim.

Încă mai erau toţi sub vraja capriciilor lui Paganini, când mâna bărbătească a lui Boliac se adaose şi ea ultimului vers, într'un îndemn din inimă. Aplaudară mult şi cu o căldură puţin obișnuită. El le făcu semn să se oprască şi apoi continuă.

— Uitaţi-vă despre ce e vorba... Acest mare violonist este Țiganrob, spre rușinea veacului nostru. Noi îi putem da libertatea cea fără de seamă

dacă îl vom răscumpăra. Prietenul Nicolae Bălcescu și cu mine vă propunem să subscrieți toți câte puțin, cât vă lasă inima, iar cei care aveți și mai puțin, cât puteți... Stăpânul acestui rob cere 300 de galbeni. Să-i adunăm, dar firește, nu toți astăseară.

— Cât ai spus? întrebă Câmpineanu, căci temându-se ca suma să nu-i sperie, Boliac se cam bâlbâise.

— Trei sute de galbeni...

Costache Filipescu, care era acum lângă Bălcescu și Tița, înfățișă nedumerirea tuturor, când își arată uimirea.

— Trei sute de galbeni? Dar un rob se vinde cu cincisprezece, douăzeci de galbeni.

— După câte știu, spuse poetul patriot, suma aceasta de douăzeci de galbeni i-a oferit-o artistul însuși, dar stăpânul lui nici n'a vrut să audă. Un prieten al boierului, care ar fi vrut să aibă în casa lui un asemenea vioarist, a oferit o sută de galbeni. Atunci boierul lui a cerut trei sute.

A urmat o lungă tăcere, fiecare ocolea privirea celuilalt, neîndrăsnind să spună cel dintâi un cuvânt care putea să fie nepotrivit; și fiecăruia îi era teamă ca Boliac să nu i se adreseze lui de-a-dreptul.

Atunci, de pe canapeaua albastră, a ridicat ușor mâna, acoperită de mâneca largă a binișului mățos până la inelele mari încărcate cu smaralde și brilante, Costache Cantacuzino.

— Să fie dela mine cincizeci de galbeni...

Suma păru foarte mare, depășind chiar subscripțiile anuale ale societății, care nu treceau de zece, douăzeci de galbeni de persoană și deodată începură aplauzele. Când se potoliră, lumea își îndreptă ochii spre ceilalți musafiri de seamă și Iancu Manu se simți îndatorat să vestească cu un zâmbet care ascundea supărarea de a fi prins în situația să risipească banii.

— Fie și dela mine treizeci de galbeni și se așeză iar picior peste picior, întinzând și mai mult pantalonii cenușii, legați cu bentiță subt pantof, căci de la o vreme se îmbrăca nemțește.

Alte aplauze. Când Iancu Văcărescu se ridică cerând să fie înscris și el cu 50 de galbeni, fu o voie bună înălăcrimată în cele două saloane, căci și cei din salonul scuturilor erau îngrămădiți în ușă. Cei doi frați Golescu care mai rămaseră în sală, subscriseră fiecare câte 30 de galbeni.

— Dacă lucrurile merg așa, apoi încă o soara ca aceasta și vom avea banii de trebuință ca să zdrobim lanțurile acestui strălucit artist, lămuri emoționat Boliac

S'a ridicat Ion Câmpineanu, care, mângâindu-și retoric barba mică și frângându-și cu mâna reverul stâng al fracului cenușiu, într'un gest obișnuit la tribuna Obșteștei Adunări, unde fusese atât de ascultat, vorbi domol, cu o voce muzicală.

— E rușinea noastră, a tuturor, că o sclavie demnă de epocile cele mai întunecate ale istoriei, mai dăinue la noi și azi.

Și continuă în cuvinte destul de meșteșugite, o adevărată cuvântare, de altfel frumoasă, dar Bălcescu se întrebă dacă nu vorbește atât de mult tocmai ca să nu subscrie nimic, ori prea puțin.

— ... Și pentru ca să nu întârziem nici un ceas mai mult clipa când acest artist, care v'a vrăjit cu arcușul lui, va putea râsufla în libertate la fel cu noi toți, vă rog să-mi dați voie să subscriu cu restul sumei de care e nevoie.

Boliac încremeni și abia putu să întrebe.

— Subscrieți... subscrieți o sută șaiszeci de galbeni?

— Dacă atât mai lipsește, atunci subscriu o sută șasezeci de galbeni. Boliac ar fi vrut să mulțumească, dar se iscă un ropot de aplauze atât de îndârjite, încât rămase cu fraza începută.

Iancu Manu șopti malițios lui Constantin Cantacuzino.

— Prințule, s'a dus iar domnia... și-i surâse arătând limpede că el a înțeles sensul întrecerii dintre cei doi rivali. Ii șopti la ureche, stăruind răutăcios: Țștia de aici vor umple într'o săptămână Bucureștii, iar într'o lună țara întreagă, cu întâmplarea de astă seară. Nu ai ce face.

Costache Cantacuzino își mângâie barba iritat și-i șopti șuerat:

— Nu-l vor puterile protectoare, mă. Degeaba se prăpădește cu firea.

Apoi își băgă mâna dreaptă cu inele multe între inimă și șalul persan cu care era încins peste anteriorul cu flori de aur.

Se vesti curând că subscrierea va urma pentru ca să se poată cumpăra și o vioară potrivită pentru asemenea artist. Se vor așeza foi de hârtie și toc cu cerneală pe o măsuță și fiecare, dacă dorește, va trece și va subscrive.

Cum se sfârși programul, scaunele fură date la o parte și un grup de fete sburdalnice înconjurară pe vorniceasa Ghica, rugând-o să cânte la pian ca să se danseze. Lăsându-se destul rugată, vorniceasa se așeză totuși la pian, plimbă apoi mâinile pe clape făcând ochii mici ca să pară visătoare și începu un valț de Lanner pe care-l cântă, fredonându-l în același timp. Grupul de ofițeri, căci erau destui, Costache Filipescu, Deivos, Cristophi, Fărcășeanu și alții se înclinară pe rând, zornăindu-și pintenii, în fața câte unei fetișcane care pândea clipa cu inima palpitând, și apoi se avântau lunecând lin... Se dansa foarte depărtat unul de altul, schițând mișcări de balans. Fetele, cu capul încadrat cu zuluți, ușor înclinat pe umăr, cu brațele tinere, goale, accentuau ritmul, legănându-se și făcând să se legene și rochiile lor strânse sub sâni și largi jos ca niște clopote mari de mătase, cu cercuri pe dedesubt de sârmă, așa încât unele mișcări desvăluiau pantalonii de batist alb, cu dantelă încrețită jos.

Alături de canapea se mai aduseră jilțuri în semicerc, ca musafirii de seamă să poată privi în voie, — și nu fără o vădită plăcere de altfel. Ficare pereche care trecea era măsurată cu privirea de acești, de mult reputați cunoscători ai frumuseții femeiești. Iancu Manu, spătos și încă tânăr cu toți cei patruzeci de ani ai lui, își mângâie ușor cu un deget mustața stufoasă retezată scurt și aruncă priviri admirative spre o boieroaică tânără, cu cap mic de copil, dar tot atât de înaltă ca el și robustă ca o lupoaică roșcată: boieroica se legănă ușor danțând cu Voinescu II. Era faimoasa Bălașa Grădișteanu, o văduvă abia în vârstă de 19 ani. Cel poștit dintre ei (la al doilea valț) fu însă Iancu Văcărescu. Veni la el, surâzătoare, una dintre nepoatele lui, aceea pe care Bălcescu o cunoscuse la conacul lui Raletu și care împreună cu prietenele ei se amuzau drăcoase să-l învețe pe poet să danțeze danțurile moderne... De obicei el se prefăcea că se lasă greu, că „nu face” sau așa ceva, atunci ceilalți dansatori se opreau și ei și aplaudau cu răsete prietenoase pe președintele lor, care mai era și poetul iubit pe deasupra. Până la urmă învățase valțul destul de bine și era de altfel singurul dintre poeți care știa să danseze. Deși avea aproape cincizeci și cinci de ani, și era oarecum greoi la trup, Iancu Văcărescu păstrase un fel de tinerețe care uimea. Avea și el ochii mari ai Văcăreștilor, fața lor cărnoasă cu trăsături limpezi și hotărâte, zâmbetul din tot chipul, gustul pentru frumusețea feminină, ceea ce răutăciosul epigramist Grigore Alexandrescu — care-l iubea nespus de mult și-l necăjea și în scris pe tema slăbiciunii lui pentru fete tinere, — exprimă în diferite variante dar lapidar: poetul Iancu Văcărescu, binecuvântatul muzelor și binecuvântătorul muzelor nu mai în vârstă de 17 ani! Ca mai toți bărbații

în această epocă de trecere, își tot căuta și el un fel de barbă mai potrivită, căci mai fiecare, ca toți purtătorii de barbă din lumea întreagă, încerca tot timpul „să-și facă un cap”. Avusese când barbă mare, boierească, răsfirată, când o tunsese patrată, când o subțiasse în față și-și tunsese mustața...Acum o purta scăzută în jurul bărbiei, ca poezii romantici, ușor deosebită de mustața care era lăsată ceva mai plină.

Bălcescu și Tița, pe o canapea, la fel lucrată cu cea albastră, dar cu catifeaua de culoarea vinului, priveau din când în când la cei ce dănuiau, deși el ar fi vrut să fie din nou sus, așa cum îi făgăduise Luxiței, ca să joace șah cu Boliac, ori chiar cu ea, care oricum nu mai putea veni acum jos. Se iscă în saloane un soi de veselie și Tița văzu că lumea râde fără răutate de o pereche de dansatori cu totul nepotriviți. O damă cam coaptă se lăsa dusă cu o mutră acră de Grigore Alexandrescu, pe care se vedea că nu-l putuse refuza, și care, cu un zâmbet ironic în colțul gurii, avea aerul să spuie: „Acum, după versurile mele despre danț, aveți și prilejul unei demonstrații”. Se vedea limpede că tomnatica dănuitoare era terorizată de gândul că ar putea să cadă pe podeaua ceruită cu un dansator atât de puțin dibaciu. De altfel, după câțva timp, ea mulțumi cavalerului ei și se desprinsese grabnic de el...

Costache pofti ceremonios pe Tița; ea se ridică subțire și de o nespusă eleganță în rochia de taf a albastră, cu guler de dantelă albă și tiv tot de dantelă la mâneci. Nu mai vrea să se îmbrace ca fetele, cu talia sus de tot, sub sâni, ci avea un corsaj strâns pe corp, lung, terminat în unghiu ascuțit pe șolduri, de unde fusta se desfășura largă până la călcâie. Femeile foarte împopoțonate, cum era moda, cu fel de fel de volane și false croeli și de culori foarte diferite, găseau că rochia, de o singură culoare și aceea foarte închisă, era prea bătrânească și nu-și explicau de ce Tița place atât de mult bărbaților, mai ales că în afară de faimosulei picior mic, nu găseau la ea nimic deosebit... Cu mâna subțire ușor rezemată de brațul fratelui ei, tăcută, formau o pereche desăvârșită. Fața ei lungă și limpede era acum frumoasă, deși rece. Veniră fetele sglobii și de dincolo, ca să-i privească. „Veniți să privim, fetelor... Le prince noir dănuțește cu sora lui”... Treptat, rămaseră ei singuri și Văcărescu îi chemă să treacă și prin celălalt salon, al „lirelor” și „harpelor”, ca să-i poată admira toată lumea.

Când el, înalt în fracul negru cu guler de catifea albastră a dus-o la loc, au fost multe aplauze.

Din nou s'au perindat prin fața ei, poftind-o mai ales ofițerii cu uniforme strânse pe talie, scurte de tot, ca niște fracuri cu coadă smulsă, cu epoleți mari de aur; dar ea, închisă în ea însăși, își ceru scurt iertare, spunând că este obosită.

Grigore Alexandrescu, căruia îi plăcea totuși valțul, dar simțea că-l evită dănuitoare, își luă inima în dinți și se apropie de Tița, cu surâsul lui obicinuit, ironic.

— Aveți curajul să vedeți cum se poate dansa prost cu mult talent?

Tița îl privi lung. Nu-i plăcea acest perpetuu surâs ironic, dar simțea că e la el o mască menită să-i ascundă timiditatea și marea lui sensibilitate.

— De ce nu? și se ridică, însă fără zâmbetul convențional al acestor formalități. De ce nu? Poetul care a scris „Un bra lui Mircea la Cozia” și „Anul 1840” are dreptul să dănuiască și prost dacă vrea...

Grigore Alexandrescu se simți măgulit și înainte de a-i cuprinde talia se aplecă spre Bălcescu.

— Fii cu luare aminte și gata să ne ridici, dacă vom luneca pe dușumeaua asta lustruită.

Atunci ea îi spuse cu oarecare severitate.

— N'ai să cazî. O să am eu grijă de asta... Dumneata gândește-te numai să nu mă calci prea rău pe pantofi. Pe cât se poate nu ridica tocurele de pe podeală și lasă-te dus de mine. Stai drept nu te suci atât; fii cu luare aminte la mâna mea dreaptă, care îți va apăsa brațul ca să-ți arate, când e nevoie, ritmul muzicii... Și nu mai zâmbi ironic, e de prisos, n'are niciun rost!...

Lumea îi privea la început surprinși și se aștepta la un fel de scenă de comedie, dar cei doi lunecau lin și Grigore Alexandrescu mai, mai să se apropie ca elegantă acum, tot înalt și el, de Costache care nu era de altfel decât tot elevul desăvârșit al Tiței. Se alcătuiseră din nou o pereche potrivită și admirată. Un soi de fericire se simțea pe chipul mare, cu fruntea vastă și mustața fină a poetului, care dănuia parcă întâia dată. Ar fi o pereche potrivită, se gândea în clipa asta și Bălcescu, deși îl cam irita felul permanent ironic al lui Grigore Alexandrescu, în viața de toate zilele. Pe de o parte îi plăcea că-l vedea mereu nemulțumit de cele se se întâmplau în țară, de moravurile boierimii oriental feudale, de arivismul ciocoiesc, dar în același timp își dădea seama că această atitudine ironică, în care se refugia acest strălucit poet, era în același timp o fugă, o teamă de a cerceta mai de aproape, de a merge, curajos, la cauzele adânci ale răului. Dacă în versuri ironia asta era la locul ei, strecurată aproape în orice frază pe care o spunea, în viața de toate zilele era iritantă. Devenise la el o a doua natură încât uneori, chiar când nu formula ceva de spirit, dar prin simpla rezervă vădită în ochii mari și vii, care arătau că ei nu participă la sensul celor spuse, sau prin zâmbetul care devenise puțin automat, anula orice gândire serioasă. „Și totuși“ se gândea Bălcescu „ar fi singurul soț potrivit, dacă Tița l-ar primi de bărbat... Maica ar putea dormi în sfârșit liniștită, și poate că fata, atât de înăspriță și autoritară cum a devenit în ultima vreme, l-ar sili și pe el să nu mai fugă de anumite răspunderi“.

— De ce nu-l înveți, stimate domnișoară, și pe Nicu să danțeze, când ești atât de meșteră?

— Nicu știe să danțeze destul de bine...

— Nu l-am văzut parcă niciodată.

— Nu dănuște fiindcă... fiindcă el are altceva de făcut în viață. Și pe urmă spune că nu-i place să fie privit de alții, ca la teatru... De altminteri, de Anul Nou, între ai noștri, a dănuit toată noaptea...

Poetul se simțea foarte bine, dar una dintre răspunderile de care fugea era și aceea de a-și lua nevastă, așa că Tița nu avu prilejul să-i spună și lui — fără îndoială — nu.

Când vorniceasa se declară obosită, dar în realitate plictisită de a tot cânta pentru alții, căci ar fi vrut să dănuiască și ea cu ofițerii cei frumoși, dacă nu cu pajul ei știut, Costache Florescu, se aduseră cafelele și bomboanele pe tablale purtate de feciori în straie albe, găietănate. Atunci se împărtășiră toți, grupuri, grupuri și începu larma conversațiilor și a râsetelor sgomotoase.

Trebuie să spunem răspicat că în această societate literară de cultură românească, mai nimeni nu vorbea în seara asta românește. Noua societate vroia să arate că e totuși o elită socială ai cărei membri erau destul de bogați

ca să poată călători în străinătate sau să-și poată îngădui luxul unei guvernante scump plătită. Din această vreme începe să se adauge totdeauna, la inventarul de zestre al unei „fete de familie“, specificarea stăruitoare că „vorbește franțuzește“, ba chiar că în familia ei nu se vorbește decât franțuzește, cu excepția dispozițiilor date personalului de serviciu. A fost totdeauna de altfel tendința claselor dominante să-și creeze și un limbaj oarecum cifrat esoteric, adică exclusiv pentru uzul membrilor săi, și în același timp semn distinctiv al castei, între alte semne... Tot astfel bunicii și părinții celor de azi, învățau cu mândrie grecește ca să pară ighemonicoși și culti. Totuși este locul să se amintească aci că încercarea lui Bibescu de a înființa un liceu de stat, al treilea liceu în țara Românească, acesta cu limba de predare franceză, și propunere ca la cursurile complementare și speciale (adică la începuturile universitare de la Sf. Sava) limba de predare să fie tot cea franceză, ceea ce ar fi dus cu timpul la desființarea colegiilor dela Sfântul Sava și dela Craiova, n'a isbutit. N'a isbutit, căci a stârnit mânia unei părți dintre intelectuali.

Din salonul „scuturilor“ se aude deslănțuirea unui hohot de râs atât deputernic încât și cei din salonul „lirelor“, ridică întrebător capetele, bănuind că acolo trebuie să se petreacă lucruri cu deosebire amuzante. Peste câteva clipe năvăli dincoace un grup tânăr, cu obrajii încălziți de râs, și una dintre fete, bălaie, cu un nas mic și ochii albaștri, o nepoată a baș boierului Iordache Filipescu, se adresează de-a-dreptul marelui agă Manu, ciripind într-o franțuzească precipitată.

— E adevărat, *monsieur*, că a pălmuit-o Bibescu pe Elisa?... că a târît-o de păr prin palat... din cauză că e amorezată de acel consul străin?... E adevărat? Dumneavoastră trebuie să știți — și iar isbucniră toate și toți în hohote de râs.

Iancu Manu era într-o situație foarte gingașă. I se cerea — cu nevinovăție de altfel — tocmai lui, ministrul poliției, să dea pe față taine din palatul domnitorului său, dar în același timp, era încântat că era și el acum interesant într'un fel sau altul pentru acest tineret care nu putea fi pedepsit (dar care, fie zis în trecăt, își dovedea astfel puterea corosivă care în felul său slăbea zi de zi regimul...). A dat surâzând, și abil, un răspuns în doi peri, dar nu scăpă ușor și conversația deveni generală, avându-l pe el — care venise totuși aci să spioneze — drept motiv generator, și îmbrățișând, prin bârfeli elegante, nu numai viața particulară, dar și cea politică a domnitorului.

Povestea nu era de altfel născocită. Bibescu se căsătorise cu Zoe Brâncoveanu, care acum era închisă cu brutalitate într-o casă de sănătate din Viena, pentru ca el să se poată căsători cu Maricica Văcărescu, femeia cea mai frumoasă a principatului (alături de Eufrosina Ceaurescu). Cea mai mare dintre fetele lui Bibescu din întâia căsătorie, Eliza, era îndrăgostită de unul dintre consulii străini și toată lumea de sus a Bucureștilor nu vorbea decât despre asta... Întrebările fetelor erau foarte periculoase pentru marele agă, pentru că ele scotoceau toată viața intimă a lui Bibescu.

— Este adevărat, *monsieur* agă, că de ziua Sfintei Maria, când au venit unele boieroaice să se închine doamnei de ziua ei, ea, trântită pe un divan, le-a trimis pantoful, strigând tare, să audă toată lumea, că ele să se închine pantofului, că pe ea destul au bârfit-o ani de zile?

Iancu Manu zâmbi iarăși, mărturisind că nu știe nimic, dar că nu e cu neputință să fie așa, căci se știe în ce mod s'au purtat boieroaicele din protipendadă față de înalta doamnă.

Adevărul era că a doua căsătorie a lui Bibescu apărea celor mai mulți

ca o dovadă a imoralității păturii conducătoare, și constituise unul din scandalurile penibile ale epocii. Fusese necesar mai întâi un dublu divorț, Maricica Văcărescu fiind și ea căsătorită cu marele spătar Costache Ghica, fratele fostului domnitor, cu care avea, la rândul ei, tot trei fete. A fost nevoie de compromisuri urâte, de mărturisiri false, pentru ca după vreo trei ani, în care timp Maricica Văcărescu locuia cu Vodă la palatul de sub dealul Mitropoliei, și avea cu el primul copil (tot o fată), să se obțină dela patriarhul din Țarigrad pronunțarea divorțului. Încă și mai penibilă era silnicia cu care Bibescu a stăruit să o închidă pe Zoe, nevasta dintâi, în acea casă de sănătate dela Viena, fiindcă numai așa se putea căsători cu alta, păstrând totuși imensa avere a femeii: cea mai mare avere din țară, cuprinzând între altele și palatul dela Mogoșoaia, și moșia Brâncoveni, și cea dela Breaza și altele multe... firește sub pretextul drepturilor lui, de organ tutelar al copiilor. A fost nevoie, ca să se obțină și cestălalt divorț, care părea din cale afară de imoral, să se puie în mișcare jumătate din diplomația europeană a epocii. Bibescu ținea cu orice preț să aibă și averea nevastii dintâi și frumusețea într'adevăr răpitoare a celei de a doua. Nu l-a lăsat pe Sathmary până când nu a înregistrat pentru istorie, într'unul dintre cele mai isbutite portrete ale acestuia, chipul de Ileană Cosânzeană al femeii. Ovalul desăvârșit, chipul delicat de culoarea chihlimbarului, părul de aur roșcat, pieptănat cu cărare la mijloc și adus, într'o parte și alta, peste urechi, ochii mari de culoarea prunei verzi, nasul și gura încerate de natură cu o gingășie meticuloasă, sunt într'adevăr tulburătoare. După ani de zile și după o trudă îndârjită și stăruitoare, care ar fi descurajat orice altă femeie, dar nu pe această aurie porumbiță cu ghiare de uliu, cele două divorțuri fură, cu multă silă, pronunțate; atunci, cei doi îndrăgostiți hotărîră o nuntă cum nu se mai văzuse în țara românească. Mai întâi, el îi constitui o zestre de 3.500.000 de lei aur, mai mult de jumătate din bugetul anual al principatului, ca s'o mângâie că stătuse atâta timp închisă oarecum în casă, numai ca să evite ironiile lumii „bune”. Nunta avu loc la Focșani, nași fiind Mihail Sturza și Smaranda, soția lui. A fost într'adevăr o nuntă ca în povești, cu parăzi militare, cu bubuituri de tun, cu iluminatii și praznice în toată țara, cu alaiuri nesfârșite, deși făt-frumosul, care-și făcuse cu ocazia asta cușmă și mantie voevodală în locul gugiumanului și căbăniței predecesorilor săi, era tatăl a cinci copii, iar Ileana Cosânzeana, mamă a trei fete, din primele lor căsătorii, iar acum, pe lângă o fată, copilul amândorura, era pe cale să le vie încă unul din această nouă căsătorie, adică zece copii laolaltă.

Chiar dacă era invidiat de marele vornic Cantacuzino, care era amărît că el nu interesează pe nimeni și e lăsat în pace ca o momâie indiferentă, marele agă Manu era și destul de încurcat că aveau despre ce să ciripească în franțuzește fetișcanele dela soareaua literară și că era silit să dea atâtea lămuriri, tocmai el care din nesocotință se aventurase aci, nădăjduind să afle ce ar fi fost de aflat.

Nici Cantacuzino și nici Ion Câmpineanu nu pierdură prilejul să-i ceară noutăți despre nemaipomenita afacere a falimentului Hagi Moscu, nu chiar de-a-dreptul, ci mai mult prin aluzii, dar destul de acre. Ion Câmpineanu ar fi vrut să știe, pe de altă parte, dacă Filarmonica va putea să-și continue stăruința pentru construirea unui teatru Național, pe terenul hanului lui Filaret de eurând cumpărat în acest scop, sau ce gânduri are în privința asta Vodă. Iancu Manu răspundea surâzând binevoitor și cu ocoluri, dar ce gândea el în clipa asta, avea să se vadă abia peste câțva timp: Filarmonica a fot ca și desființată și în noua ei formă, deși fusese și el, Iancu Manu, unul dintre inițiatorii ei, iar „Asociația literară” a fost încorsetată

cu niște statute „drastice“, ca să se știe cine răspunde când fetișcanele cu zuluși și cu rochii largi de mătase încheiate sub sâni și puse pe cercuri de sârmă, cîripesc pe socoteala Doamnei și a domnițelor lui Vodă.

Se auzi o larmă haotică afară, strigăte puternice și unii slujitori năvăliră înăuntru, anunțând că Vicleimul cu Irozii vor neapărat să urce sus. Aga se înfurie și vru să-și arate autoritatea, dar tineretul, în frunte cu Dimitrie și Costache Florescu stăruî, bătând din palme, ca jocul să fie lăsat să intre.

Da, să vie, dar numai în sala dela intrare, ca să nu murdărească covoarele. Se vor deschide amândouă ușile și lumea va privi din saloane, ca la teatru, — hoțărî jupâneasa Dumitria care alergase speriată de jos, de la bucătărie și de care vrând-nevrând, trebuia să asculte toată lumea, căci era cunoscută pentru gura ei.

Nu încăpea însă tot Vicleimul în tindă, altfel încăpătoare, pentru că era prea numeros. Se alcătuia dintr'un Irod în straie vopsite și cu coroană poleită cu aur în cap, ofițerul său îmbrăcat aproape la fel, dar fără coroană, trei magi îmbrăcați în cearceafuri și turbane ca niște beduini, îngerii, care la cearceafuri adăugaseră aripi de hârtie albastră întinse pe speteze, și un număr mare de ciobani cu sarici pe ei; toți purtau bâte noduroase de tufan, căci regula era ca orice Vicleim să facă un fel de pustiu în fața sa — așa cum făcuse Irod omorînd patruzeci de mii de prunci în noaptea nativității — și deci trebuia nimicit în calea Vicleimului orice alt colind întâlnit; dacă nu apuceau să intre grabnic și disperat în vreo curte, copiii care colindau cu steaua se pomeneau aproape desbrăcați, iar stelele erau sfărîmate; la fel trebuia să se ascundă și cei cu plugușorul. Iar dacă întâmplarea aducea față'n față două Vicleimuri, care erau foarte numeroase și nu se puteau ascunde pe loc, atunci era de neînlăturat o bătălie crâncenă cu capete sparte și cotonogire serioasă.

După ce se reprezintă noaptea dela Bethlehem, dramatizată, trebuia să urmeze jocul păpușarilor, dar aceștia fură opriți foarte curând, căci făceau uneori abateri necuviincioase, ca și Vicleimul de altfel. Belintineanu luă căciula din mîna unuia care vroia să umble prin salon ca să adune gologani; cu o față la braț, dădu ocol încăperii, oprindu-se în fața fiecăruia dintre invitați (Cantacuzino dădu un galben împărătesc) și apoi îi puse'n mîna omului căciula plină de lei și sfațîi.

Înainte de plecare, una din guvernantele franceze cântă la pian un cadril-lancier. Nimeni nu fu lăsat de o parte și se formă un număr desul de mare de perechi, care se mișcau mai mult sau mai puțin după tactul bătut energic la pian. Iancu Văcărescu era acum partenerul unei oacheșe micuțe, cu gura mare, cărnoasă și roșie; păstră un zâmbet plin de șiretenie. Iancu Manu nu putu danța cu vulpoaica înaltă și cu un cap de copil, cu acea Bălaș pe care o admirase atît, căci ea era acum pereche cu Costache Bălcescu, dar fu încântat că nepoata baș boierului Filipescu, cea bălaie și cărnă, îl pofti la joc... Ion Cămpineanu avea alături una dintre cucoanele tinere și era față în față cu Costache Filipescu și o față bălană cu chip dulceag de miel.

Eufrosina, care se despărțise de Aristia, invitându-l de altfel destul de cald ca să vie s'o mai vadă, — căci aflate și ea că Bibescu vrea să reorganizeze Filarmonica, în teatrul cel mare, după ce va fi construit, sub conducerea fostului actor, — se pregătea să iasă pe ușă, când auzi invitația muzicală pentru cadril-lancier. Se întoarse către colonelul Dăscălescu și-i spuse să-și caute o parteneră. Ea se salutase cu Tița, care-i răspunsese destul de prietenos, și acum se duse întins spre colțul dinspre fereastră, unde erau cei doi pe canapeaua albastră.

— Vreți să dansați cu mine lancier-ul, domnule Bălcescu? întrebă ea și se înclină, aproape tremurând că va fi refuzată.

Tânărul istoric zâmbi surprins, încurcat de acest „domnule Bălcescu”, deși înclinarea i se păru puțin ironică, apoi se ridică spunându-și că un cadril e mai puțin spectacol ca alt danț. Tița fu aproape în aceeași clipă poftită de Grigore Alexandrescu.

În timp ce perechile își căutau locurile, Iancu Manu trecând pe lângă Eufrosina, zâmbind cu o oarecare răutate, ca și când ar fi spus: „Tocmai cu acesta ți-ai găsit să dansezi când sunt alăția ofițeri frumoși aci?” o întrebă în șoaptă:

— Dansezi cu domnul Bălcescu?

La care ea răspunse aproape șuierat, cu ochii vii!

— Da, lângă el mă simt mai deșteaptă; lângă el oamenii sunt mai deștepți. Avea aerul să spună: „Poți să încerci și dumneata”.

Iancu Manu se încrunță, simțind usturimea răspunsului primit, iar Eufrosina așteptând semnalul muzicii, se apropie și se sprijini puternic de brațul dansatorului ei.

Nu mai rămăseseră pe scaune decât, într'un colț, o guvernantă obeză și bătrână, cu obrații stacojii și cu ochelari, cași marele vornic Cantacuzino, care fu cuprins de spaimă la gândul că vreuna dintre fetele astea năzdrăvane l-ar putea sili să danseze cu bătrâna caraghioasă... care a rămas fără cavalier. Știa că a doua zi ar fi glumit răutăcios tot Bucureștiiăștia, pe socoteala evgheniei lui împărătesc bizantine. Își zise și așa că a călcat cu stângul... Ce planuri își făcuse venind aci și care era rezultatul? Fusesse convins că de de cum va intra pe ușă, va avea la picioarele lui această societate literară unde știe că se dospește popularitatea — fie ea și restrânsă la o anumită lume — popularitate care acum când se „alegeau” din nou domnii, ușura urcarea în scaunul țării. Nu trebuia să cucerească decât câteva familii boierești și câteva zeci de mari negustori, căci aceștia alegeau pe cei vreo patruzeci de membri ai Adunării Obștești extraordinare (în cea ordinară nu erau negustori) care la rândul ei alegea pe Vodă... Era un simulacru de alegere, dar Cantacuzino nu se putea lipsi de ea, deși avea tot sprijinul dela Constantinopol, pentru că sprijinul acesta îi era necesar hospodarului, numai ca să nu fie scos de pe tron după ce fusese numit. Astfel isbutise el în ultima vreme să obțină făgăduieli serioase la Poartă, că până în primăvară Bibescu va fi scos. Își făcuse planul să devie președintele societății, pe care vrea să o amăgească dăruindu-i o tipografie de care știa că avea ea nevoie, întrucât acești intelectuali cu condei dirijau ceea ce s'ar fi numit opinie publică. Acum își da seama că nu e nimic de făcut și-l birui amărăciunea.

În timpul acesta se spuse una dintre puținele fraze românești, rostite la această serată. O spuse marele agă Iancu Manu, cu un strașnic iz boieresc, când trecu pe lângă Iancu Văcărescu, în timpul danțului.

— Cantacuzino s'a întors... I s'a făcut de haleală... Ascultă-mă pe mine, ăsta nu va mai fi niciodată boier halea.

În primul rând descendentul lui Șaitanoglu este desgustat de îmbrăcăminte de pe el, care i se arată acum, nu ca un sprijin, ci ca o piedică în calea spre domnie. Își frământa barba mătăsoasă, îngrijită ca o comoară, cu piepteni bătuți în briliante și cu parfumuri. De fapt era îmbrăcat nu fără tâlc, căci voia anume să amintească prin splendoarea lui bizantină de obârșia imperială a Cantacuzinilor. Capul îi era înfășurat într'un șal de India ca un

turban, prins într-o parte cu un smarald, care făcea singur cât două moșii... Anteriuul de pe el era dintr-o mătase de Damasc, bătută din fire de culori înrudite, mult mai aurii, cu găietane din fir de aur roșu și peste el era încins cu alt șal care amintea de cel dela cap, dar avea și mai multe flori de aur. Peste anteriu, avea o feregea de stofă subțire de Veneția, verde, mlădioasă ca mătasea, care era ceva mai scurtă ca anteriuul și cădea acoperindu-i frumos genunchiul cu faldurile ei. Peste feregea avea un biniș de atlas argintiu, căptușit cu blană de zibelină albă... În picioare ciacșirii, ieșind de subt anteriu, înfășurați de carâmbi de mătase — de tuzluci — intrau în cizmulite scurte, galbene, de safian de Persia. Oricine și-ar fi dat seama că îmbrăcămintea lui reprezintă, chiar și fără giuvaericele, o avere întreagă, iar cu atât mai mare se vădea averea acestuia, cu cât era sporită de cele patru mari inele cu floare de briliante și rubine, care împodobeau mâinile frumos așezate, una întinsă pe spătarul, alta pe marginea ridicată a divanului. Era o îmbrăcămintă și o barbă cu care firește nu se putea dăntui între acești tineri neastâmpărați, alături de aceste fete care-i plăceau atât și care, cu rochiile lor învoalte, făceau reverențe dăntuitorilor după ritm. Nu, o îmbrăcămintă ca a lui era bună pentru stat în jilț, nemișcat, ca să primești omagii în genunchi și temenele de supunere. Fusesse convins că așa se va întâmpla, că-i vor face toți temenele, chiar și fetele. Intrase asta în socotelile lui. Și în loc de asta, surprindea mai curând priviri compătimitor furisate și zâmbete necuviincioase. Era limpede că mai nimeni dintre cei tineri nu-l cunoștea, mai ales că lipsise atâția ani din țară.

Crezu deodată că-i vine ameteală. Bătrâna guvernantă îi prinsese întâmplător privirea și, zâmbind, se sculase venind spre el.

Se întreba îngrozit ce vrea dela el și ar fi vrut să se desfacă podeaua ceruită cu roșu ca să-l înghită.

— Mi se pare că vă plictisiți grozav, îi spuse într-o franțuzească elvețiană guvernanta care era de puțină vreme în țară și se așeză și ea pe canapea. Ce vreți? Asta este soarta noastră, a bătrânilor, la asemenea petreceri... Trebuie să știm să ne resemnăm.

O fulgeră cu o privire ucigașă și o pofti apoi aspru să se întoarcă numai de câțiva pași la locul ei, ceea ce ea făcu puțin aiurită, lucru care atrase luarea aminte a unui întreg grup de dăntuitori.

Descoperi cu înfiorare că e bătrân... Nu-i venea să creadă. Făcu socoteala în gând și găsi că la 45 de ani ar trebui totuși să fie mai tânăr decât Manu și decât Câmpineanu, iar Iancu Văcărescu trebuie să aibă nouă sau zece ani — cel puțin — mai mult decât el. Ei dăntuiau acum și glumeau în mijlocul unui tineret care scânteia de frumusețe, iar el „făcea canapeaua“, alături de o femeie bătrână. Il cuprinse o ciudă aprigă pe barba asta mărească și căruntă, care-i fusese până nu demult mândria vieții și strigătul triumfal al bărbăției lui. Iși dădu seama că nu numai nicio fată, dar nicio femeie tânără n'ar avea curajul să danțeze, în lume, cu o asemenea barbă, fără să se simtă ridiculă și nenorocită. Ii era cu neputință să admită că, de aci încolo, va putea fi suportat numai pentru numele și averea lui, și numai pe ascuns, că nici una nu va mai fi mândră, până la nesocotință, lăudându-se, ca până nu de mult, că i-a plăcut lui...

Se făcu un fel de horă și dăntuitoarele treceau împletind ritmic, șirul lor cu al bărbaților, care le conduceau elegant, ținându-le ridicată mâna dreaptă... Iancu Manu, fericit că dansează, întâlnind privirea lui Cantacuzino îi zâmbi compătimitor.

Acum dăntuitoarele stăteau pe loc și cavalerii se opreau în fața lor făcându-le complimente. Mai ales ofițerilor în hainele lor turnate pe corp,

cu epoletii de aur și fireturi, le stătea grozav de bine când, drepti, înclinau ușor capul... Cantacuzino se gândi că numai armata asta nouă, în uniforme rusești, a stricat orânduirea lucrurilor, și că dacă va fi domn nici el nu va putea face altfel, căci nu va putea comanda armata în anterior și caftan.

Kiseleff avusese dreptate acum vreo cincisprezece ani când pusese pe spătarul Alexandru Ghica, șeful oștirii, să treacă în revistă armata, după întâiul ei an de existență, — dar îl sfătuisese să nu treacă pe dinaintea frontului cu barbă și cu anterior. Alexandru Ghica — s'a știu mai târziu — era îngrozit la gândul că va trebui să se îmbrace cu niște pantaloni vizibili care i se păreau caraghioși, așa strânși pe picioare ca o altă piele. Își făcuse uniforma, dar după ce o încercase umblând cu ea prin cameră, cu ochii în lacrimi, îngrozit o lăsase la ruda sa — inspectia era la Craiova — și, la exercițiile de dimineață, luă parte cu o suită de ofițeri români și ruși, el singur fiind în anterior și caftan. Și-a dat totuși seama că nu merge, și la banchetul dela prânz apără, cu oarecare întârziere, în uniforma armatei și cu o bărbuță ca un colier, cu mustăcioara tunsă, în locul bărbii de boier halca.

În clipele acelea Costache Cantacuzino luă o hotărîre desnădăjduită. Își va da jos barba și va chema chiar mâine pe criotorul de sub clubul dela casa Török ca să-i facă, în cel mult o săptămână, câteva costume nemțești. Uniforma o va încerca numai după ce va fi ales domn.

Un mizantrop meloman

După ce sfârșea masa, mai totdeauna numai cu ai casei, căci nu-i plăceau musafirii și în genere oamarii, pe care nu-i căuta decât când îi venea toane să joace cărți, postelnicul Medelioglu se urca în sacnacsu, se așeza într'un jilt scund și larg, bine captusit și aștepta cu o mutră acră, de parcă nu-i priise masa. Purtând anterior roșu și capot de pambriu verde, în ale cărui mâneci largi ar fi putut intra toată făptura lui mică, osoasă și uscată, boierul aștepta să vie Bănică, să-i aducă tipsia cu picior de mahon pe care era ciubucul, cafeaua și carafa cu vin. Ochii lui prea mari, negri și cu albul lucios erau parcă mereu înlăcrimați. Parcă toată durerea lumii era în el. Se purta ras la tâmplă și la ceafă și cum, pe deoparte ceeace-i mai rămăsese era acoperit de fesul cu funtă verde, cum pe de alta era spân și galben ca șofranul, ochiș, cu cap mic și urechi mari, semăna cu acei cățeluși galbeni fără nici un fir de păr pe ei, cu înfățișare bătrânicioasă pe care-i țin în mână unele cucoane, fiindcă sunt friguroși și temură tot timpul. Avea și o mustață, subțire, cam de un deget, lungă, întoarsă în jos, lăpita ca o scoabă neagră sub nas, peste gură.

După ce trase din ciubuc să vadă dacă e bine aprins și își turnă în paharul subțire de cleștar un vin greu ca untdelemnul, făcu semn cu mâna lui Bănică... Nu-i plăcea să vorbească; dar robul știa ce dorește stăpânul, așa încât se și depărta cu pași de stafie, căci îl slujea pe boier umblând încălțat numai cu ciorapi de lână și îmbrăcat într'un fel de capot petecit, aruncat de acesta.

S'a întors cu vioara sub braț, singur, la prânz cânta fără țambalagiu. Aștepta mult până să-i facă boierul iarăși un semn, să înceapă... Totdeauna aștepta așa, căci postelnicul, mereu îngândurat și cu ochii lacrimoși rămași în gol, niciodată nu-i vorbea, ci numai făcea semne ca să nu se

cheltuiască prea mult din făptura lui mică de șofran. De astă dată însă întrebă ceva fără să ridice vocea.

— Notele ți le-ai adus?...

Bănică începu să tremure și i se înmuieră picioarele... Coborî câte cinci trepte spre sala lungă din dos, împleticindu-se.

Țiganii ceilalți, care n'aveau de lucru, stăteau întinși pe patul de scânduri, lung cât toată odaia; aici dormeau ei dealatul, pe rogojini. Bănică trase de dedesubt, — căci se culca la margine, la perete, — o lădiță mucegăită de umezeală, fiindcă odaia avea pe jos numai lipitură de lut și bălegar, și din ea scoase caietul de note.

Când se întoarse în sacnacsii, Medelioglu întinse mâna moale și uscată, în care robul îi puse, tăcut, caietul. Boierul frunzări caietul și rămase uimit, căci se aștepta ca notele să fie în transcripție psaltihică, așa cum se notau pe atunci și toate cântecele dea lume, cum de pildă știa că își scria compunerile atât de răspândite și prietenul său, Anton Pann. După aceea îi făcu semn din nou, indicând notele. Bănică înțelese și le puse pe tipsie, începând un capriccio. Cânta prost, căci era absent, se întreba tot timpul, tremurând, de unde știa boierul că a învățat notele dela Wist și ce are de gând să facă.

Dar Medelioglu nu era nici măcar supărat, afară dacă după firea lui posacă și mereu întunecată nu-i va fi cășunat pe toată omenirea.

Asculta așa, de multă vreme, poate pustiu de gânduri, sorbind ra reori din filigeană, ori din paharul de cleștar și trăgând din ciubuc, când i se spuse că doi boieri Golești și alți doi boieri tineri întreabă dacă primește musafiri.

Se trezi din visătoria lui de parcă ar fi căzut în apă. În clipa dintâi vru să spună că nu primește pe nimeni, dar pe urmă își dădu seama că boierii Golești, poate pe deasupra chiar foștii aghiotanți ai domnitorului nu pot fi nici măcar lăsați să aștepte la ușă. Spuse deci să fie poștiți înăuntru.

Ei salutară aproape militărește — Ștefan și Nicolae Goleșcu, N. Bălcescu și Voinescu II — iar el răspunse ducând mâna la inimă, la frunte și la podea. Ii poști jos și-l trimise pe Bănică, arătându-i pe mutește să aducă vin, cafele și ciubucuri.

— Boierule, începu Nicolae Goleșcu, noi venim din partea Asociației literare, care este o societate pentru cinstirea scrisului românesc și pentru învățătura tineretului, ca să-ți facem o rugămintă, ce cunoscând inima dumitale cea simițitoare la tot ce e frumos, nu ne îndoim că va găsi primirea cuvenită.

Cei patru erau toți foarte tulburați, căci carecum trăgeau nădejdea că s'ar putea să aibă surpriza ca postelnicul Medelioglu, aflând despre ce era vorba, să-l elibereze pe Bănică fără nicio despăgubire.

De aceea Nicolae Goleșcu aștepta, nădăjduind că omulețul uscat și galben le va veni într-o întâmpinare la jumătatea drumului, dar acesta rămase cu ochii lui prea mari și moi, pierduți în nesfârșit.

— Vă rugăm anume să faceți un act creștinesc și să eliberați pe acest rob al dumneavoastră, care este un adevărat artist, întrucât intenția societății noastre este să-l trimitem la Viena, să-și termine învățătura și să se facă acolo cunoscut, convinși fiind că faima lui va aduce cinste țării noastre. Aci, adânc tulburat, Ștefan Goleșcu se opri într-un gest de așteptare și îl privi stăruitor. La fel, ceilalți trei își ațintiră privirea pe făptura mică din fața lor.

După ce rămase încă multă vreme absent, ca și când ar fi fost pe gânduri, Medelioglu răspunse încet și scăzut.

— Nu-l pot slobozi.

Uimă o tăcere îndelungată, în care timp postelnicul le umplu el însuși cu vin, cele patru pahare de cleștar, dovadă de civilizație, căci obiceiul încă era ca să bea toată lumea din acelaș pahar. Bălcescu descoperi cu uimire că rafturile rotunde de cărți care se vedeau în jurul sacnaciului, nu erau pictate ca în unele case boierești, ci erau cărți adevărate, în grecește și franțuzește... De altfel, pe o măsuță erau versurile lui Lamartine, cu zăloaga de mătase cam pe la mijloc. El însă le spusese de pe drum tovarășilor săi că se înșeală nespun atunci când trag nădejdea că acest Medelioglu îl va elibera pe Bănică, fără plată. Știa dela Toma pandurul, — care venea din ce în ce mai des în casa din mahalaua Visarionului, ca să se vaite plin de amărăciune de felul crud și neomenos în care omulețul acesta cu scoabă neagră deasupra gurii se purta cu clăcașii de pe moșia sa, — că Medelioglu nu avea decât o singură moșie, dar mare, Vadul rău.

Iși amintea deasemenea de timpul când trecea spre Bălcești, și când se oprea totdeauna un ceas-două ca să odihnească, la Vadul rău, caii. Stătea atunci îndelung cu sătenii, care nu numai că nu-l uitaseră, dar îl prețuiau ca pe un prieten al lor, deși îl știau boer. Vorbeau cu el fără nicio stânjenire; îi spusese de nenumărate ori întâmplări din care știa că omulețul uscat și spân, din fața lui, era un fel de fiară, că era mai rău decât toți ceilalți proprietari din district, care de altfel numai buni nu erau... Damian, în tăbăcăria de pe gârla Dâmboviței, tremura și acum la gândul că ar putea fi descoperit... Toate astea și le amintea Bălcescu încă mai pătrunzător acum.

— Boerule, avem o altă propunere, dacă aceasta nu vă este pe plac. Societatea noastră ar vrea să-l răscumpere pe acest țigan și vă rugăm să ne spuneți cât avem de plătit pentru el.

Vorbise astfel Voinescu II, cu mâinile amândouă pe genunchii lui mari.

Medelioglu reveni din ținuturile pustii și triste în care-i călătoreau gândurile, și spuse tot atât de încet și de scurt ca întâia dată.

— Nu e de vânzare...

Cei patru se priviră unii pe alții, nedumeriți, încurcați. Bănică, la ușă, unde încremenise așteptând, deoarece boerul nu-i făcuse semn să plece, căzu moale întâi în genunchi, apoi se răsuci în jurul lui, ca un sac golit.

Medelioglu bătu din palme fără nicio urmă de compătimire și când apără un arnăut, îi arătă ușor cu mâna pe cel căzut, fără să spuie nimic. Acesta înțelese și luă pe bâte trupul lung, dar slăbit de boală al țiganului artist.

Voinescu II, jucându-și degetele pe genunchi stărui cu o voce lipsită de culoare, rece.

— Mi s'a spus că ați cerut pentru el suma de 300 de galbeni. Vi se oferă acum această sumă.

— Arhonda, nu pot să primesc nicio sumă fiindcă nu-l pot slobozi. Nici eu nu pot trăi fără el... Spusese aceasta cu aceeași voce moale și iar se depărtă de ei, pe potecile pustiului din el.

Cei patru se priveau și își vorbeau prin ridicări de umeri, făcându-și semne, căci gazda nu se uita la ei. Stefan Goleșcu stăruia deasemeni.

— Vă rugăm totuși să vă gândiți mai bine... E vorba de un artist poate de un mare artist.

— Am știut de mult... înaintea dumneavoastră acest lucru... Și tocmai de aceea vreau să-l păstrez, tocmai de aceea nu-l pot elibera... E, sigur, un mare artist.

Atunci Bălcescu, ne mai putându-și stăpâni desgustul, se ridică în picioare; simțea nevoia să se miște, să facă un gest.

— Dumneavoastră nu vă dați seama că nu aveți dreptul să înăbușiți un talent... să sechestrați un artist... să vă bucurați singur de arta lui, care este a poporului întreg?

— Legea îmi dă acest drept... și mi-l apără.

— O lege monstruoasă, care înjosește ideea de om. Ochii lui Bălcescu scăpărau, și de enervare stâlcea ușor cuvintele.

— N'am făcut-o eu, mormăi scurt postelnicul.

— Da, scrâșni din dinți Bălcescu, au făcut-o alții, alții la fel cu dumneavoastră.

— N'am făcut-o eu, repetă mai moale Medelioglu și rămase iar pe gânduri, cu ochii mari, cu urechile lungi și drepte, cu mustața ca o scoabă peste gura uscată, ca un câțel friguros cu botniță...

Tăcură și ei, înțelegând că nu mai e nimic de făcut și se ridicară să plece. Nicolae Goleșcu, sperând că s'ar putea să fie totuși numai o încercare a postelnicului ca să ridice prețul robului, luă pe frate-său de-o parte și-l întrebă dacă ar fi de părere ca ei, cci doi Golești, să mai dea fiecare câte o sută de galbeni ca să se poată oferi un nou preț lui Medelioglu, lucru pe care Stefan îl încuviință.

— Boierule, îți oferim 500 de galbeni pentru răscumpărarea acestui rob. Erau toți emoționați, căci era pe timpul acela o sumă considerabilă.

Postelnicul rămase mult timp pe gânduri și pe urmă spuse cu un surâs de mort.

— La vârsta mea nu am altă plăcere îngăduită decât asta, și arată tipsia cu cafele, vin și ciubucuri și cântecul sublim al acestui rob. Nu mă pot lipsi de el.

Au înțeles că totul e de prisos și au plecat. Medelioglu a chemat pe Ioachim, vâtaful curții, și pe arnăuții de la poartă, pe cel de zi și pe cel de noapte, și le-a spus că Bănică nu va mai ieși niciodată pe poartă, că îi face pe ei răspunzători de acest lucru. Să-l mute din odaia robilor în una din odăile din partea astălaltă a bucătăriei. Să-l îmbrace cu anterior nou, să-i cumpere papuci noi de meșină. Când pleacă el, boierul, din București,

să știe că unul dintre arnăuți va veni după dânsul ca să stea cu ochii pe țigan, căci îl va lua totdeauna și pe Bănică la moșie...

Ioachim își luă inima în dinți și-i spuse cu o voce totuși sugrumată de teamă.

— Boierule, mi se pare că Bănică nu mai are mult de trăit.

Medelioglu clătină din cap.

— Și mie tot așa mi se pare.

— *Continuare în numărul viitor* —

RADU BOUREANU

BĂTEAU ATÂTEA FLAMURI

Băteau atâtea flamuri din palme de mătase
Când mari autobuze înaintau pe străzi
Și piepturi decorate, fațadele de case
Bombau ca veteranii în zile de parăzi.

Toți stâlpii de tramvae cu steaguri de popoare
În formă de clepsidre drapați în mers solemn,
Parcă'nsoțeau convoiul de viață și de soare
Și înviau hulubii din steaguri pașnic semn.

Și malurile străzii se încăreau de lume
Ce măsură cu ochii al păcii drum pornit
Din depărtarea vieții și-al țărilor cu nume
Citite în atlasul copilului uimit.

Pe geamuri, porumbelul ce părăsise arca
În care adusese crenguța de măslin
Plutea lângă placheta vestind că Danemarca
Au părăsit feciorii cu chipul alb și plin

Să vină în orașul de azi al tinereții
Și să-și lipească pieptul de-un negru piept, bătând
Cu-acea bătaie caldă-a dragostei și-a vieții
Ce nu-și va stinge calda ei flacăra nicicând.

SUZANA DELCIU

MACARAGIUL

Lui Aurel Ștefan

Sclipesc scânteii pe zidul alb de var
Flămândeale cuptoare's încărcate,
Și'n timpul socotit de oțelari
Oțelu-și face drum spre libertate.

Deasupra, — candelabru — de tavan
Atârnă macaraua grea și sură;
Macaragiul, doar un băetan,
Privește-oțelu'n mlădiere dură.

Pândeă golirea gurii de cuptor
Cu mâna rezimată pe manetă —
Oțelu, 'nfierbântatele-i culori,
Sclipiră vioriu pe salopetă.

Ca șarpele oțelul se târa
Imbelșugat spre vasu'n așteptare,
Țâșneau lumini de jar sub macara
Și se'nălțau în jur strălucitoare.

Lichidul greu, un meșter turnător,
Il va turna'n tiparele ciudate
Și mâine va porni încă-un tractor
Să brăzduiască'n unul dintre sate.

Mătăhălos din hală va porni
Și zăngănind un cânt din roți va toarce
Și-alene în zorii limpezi, purpurii,
In haturi brazda-adâncă va întoarce.

Visa macaragiul... Dar deodat'
Se șterse tot ce-i răsărise'n minte:
Acolo jos ce oare s'a 'ntâmpat?
Ce arde oare'n aerul fierbinte?

Privi macaragiu'ncremenit
La jghiaburile dintr'o dată sparte.
Oțelul scurs în hală, risipit,
Ardea în flăcări mari, învolburate.

Și limbi de foc sburau spre macara
Se'ncolăceau pe trupul ei, sălbatec.
Un dans besmetic jocul lor părea
În jurul unui neașteptat ostatec.

Să scape!...Grabnic!... Iar privi în jos...
Că piere-oțelul nu e vina sa!
Un gând însă-i șoptește nemilos:
Dar șarja?... El... O poate doar salva!...

Va fi un sat care în zori de zi
Zadarnic își va aștepta tractorul.
Și nimeni altul, numai el va ști
Că azi, lăsând oțelu-i dezertorul!

...Și arde marea vie de oțel
Sub macaraua neagră și greoaie...
Cum va răspunde 'n fața țării, el,
De șarja care piere 'n vălvătaie?

...Și macaraua, pare' oprită'n sbor
Sta neclintită ca un sumbru munte...
Nici nu simțea că mâinile îl dor,
Că flacăra îi joacă lângă frunte!

Spre tâmpile-apar broboane de cristal
Pe frunte-o coardă tremură subțire;
Strângea maneta'ncinsul ei metal,
Cu mâinile crispate, cu'ndârjire!...

Încă puțin!... Maneta a svâcnit!...
Se mișcă macaraua!... 'Și face cale!...
Prin flăcări macaraua-a zornăit!
Se 'nalță !... De-unde au venit urale?

Cât a durat ?... O clipă — un an, un ceas?
Cuptoru-și cască largă gura goală,
Oțelul strâns în tuciuriul vas
Pluti ușor prin nesfârșita hală.

Și-abea târziu, când viu și mlădios
Oțelul se scurgea'n lingotiere
Simți macaragiul, pân'la os,
Durerea mâinii arse pe mânere.

Sclipesc scânteii pe zidul alb de var
Flămândeale cuptoare-s încărcate,
Și'n timpul socotit de oțelar
Oțelu-și face drum spre libertate.

NICOLAE TĂUTU

T O R E N T E

Piesă în trei acte (7 tablouri)

*Inchin această piesă memoriilor eroilor armatei
noastre populare, căzuți pentru apărarea Patriei
și poporul muncitor :*

RADU A. ION
RUSU VASILE

GRĂMADĂ ION
CĂLIN ION

PERSONAGIILE:

LOCOTENENT DOREANU	comandantul companiei
LOCOTENENT BĂDOIU	locuitorul politic
SERGEANT ILIE	șeful gărzii
FRUNTAȘ DINU	
FRUNTAȘ TUDOR I. TUDOR	
SOLDATUL LAZĂR	
SOLDATUL RĂDUCU	
SOLDATUL MICLOȘ	motociclistul
SOLDATUL VRANCEA	telegrafistul
STANCIU	bucătarul
GHERGHINA	mama lui Tudor
RADU	fratele lui Tudor
MITU DUICĂ	
PARASCHIVA DUICĂ	soția lui Mitu
STANCA DUICĂ	fata lui Mitu
MOȘ DAN	pădurarul
MARIA	nepoata sa
ANA	
STURZU	
BRÂNCU	
CIUREA	
RAPP	

ACTUL I

TABLOUL I

O vâlcea într'o dimineață însorită de primăvară. Câteva tufe de trandafiri sălbateci, înfloriți. Un izvor. În apropiere se află poligonul de tragere. E locul de adunare al ostașilor dintr'un corp de gardă. La ridicarea cortinei se aud acorduri de muzicuță, apoi apare un grup de ostași, cu țințe, cu călușe, telefon, o masă. Ostașii sunt cu armele și cu măștile de gaze. Ei pregătesc

poligonul pentru tragere. Un drum duce spre poligon, altul spre corpul de gardă, iar o cărăruie spre locuința pădurarului.

DINU: Incetarea! (*Tudor nu mai cântă*)... Vrancea, instalarea telefonului...

Răducu și Lazăr, pregătiți țintele... Cine are în păstrare bulinele?

TUDOR: Eu le am... Rămân să iau apă și să pregătesc coca! (*intră în scenă bucătarul Stanciu, purtând două manechine. Asudat learcă, se luptă din greu cu ele, încercând să le vire la loc paiele ieșite*)

STANCIU: M'ați lăsat pe drum cu (*privește cu ciudă manechinele*) momâile, hai?!... Șezui să mă odihnesc și ce văd? Le rodeau caprele... (*înciudat că nu poate să le așeze*) Ori stați, ori vă dau caprele!

DINU: Vezi, nene Stanciule, ele nu te cunosc, dar dacă ne ajuți și data viitoare...

STANCIU: Nu, nu, nu... Nu mai pun eu mâna pe ele... Cel mult să le bag în foc...

DINU: Răducule, hai, du manechinele pe locurile de pregătire... Băieți, la posturile ordonate! (*Ostașii pleacă, nu mai rămân în scenă decât Stanciu și Tudor*)

TUDOR: (*vizibil încurcat de prezența lui Stanciu, ia apă dela izvor*) Da'ce, nene Stanciule, cauți ceva?

STANCIU (*surprins*): Eu?... Ași! Ai un strop de apă?

TUDOR: (*întinzând gamela*) Tii, da' rece e!

STANCIU: (*încălzind gamela în palme*) Eu niciodată nu beau apă rece... Da' unde-om pune marmidele?

TUDOR: (*nerăbdător*) Bea, omule, că n'o fi ghiață... Nu clocotește de când o ții în palme? Cât despre marmide, le duci sus. (*arată în direcția în care au plecat ostașii*) Lângă linia de tragere...

STANCIU: (*bea*) Carevasăzicălea sus... Buuuun... (*pleacă. Tudor respiră în voie; dar bucătarul se întoarce imediat*) Măi frate, mai dă-mi o gamelă, aia a fost caldă foc...

TUDOR: Nu ți-o face rău atâta apă?... Lasă pe mai încolo... Nu vezi că ești learcă?

STANCIU: Oi fi!... (*pleacă*)

TUDOR: (*rămas singur, umple gamela, o varsă din nou, privește în direcția cărăruiei. Se aude un fluierat ca de pasăre; răspunde la fel. Apare Ana, care vine cu ulciorul la apă*) De când te-aștept putea să crească o pădure....

ANA: (*zâmbind*) Ei, nu mai zi! (*umple ulciorul*) Te-ai supărat?

TUDOR: (*bravând*) Să mă supăr? Ți-ai găsit omul... Mă gândeam să mă duc...

ANA: Ia să te fi dus... mai dădeai ochii cu mine? Ți-arătam eu! (*face semn spre bidon*) Hai, că s'a umplut... Mergem?

TUDOR: (*scoțând din raniță încă șase gamele*) Și ce te zorești așa? Mai am încă șase... (*Ana vrea să plece. Tudor o prinde de mijloc*)

ANA: Ce, vrei să ne vadă careva? Dă-mi drumul că strig, să știi...

TUDOR: Strigă! Cine-o să te audă? Ciutele?

VOCEA LUI DINU: Măi Tudore, hai odată, că n'o fi'nghețat izvorul...

TUDOR: (*dându-i drumul Anei, răspunde*) Înc'un bidon și vin... Ultimul... (*un timp aranjează bidoanele*) Da' parcă te lăudai că pleci? Liber!...

ANA: (*zâmbind provocator*) Asta-i bună... Plec când vreau...

TUDOR: Când ai adus rufele, nu mi-ai lăsat nici-un bilet... Și de-ai știi ce ți-am scris! (*scoate o hârtie din buzunar*) Mai bine-o rup.

ANA: Nu! N'o rupe! Las'că ți-o dau și eu pe-a mea. O pun în scorbura asta...
Când plecați, o iei.

TUDOR: Aicea s'o găsesc! Da' eu m'am răsgândit: nu ți-o dau până...

ANA: (*intrerupându-l*) Oh, cum mă perpeleşti! Hai, citește-o, răule...

VOCEA LUI DINU: Tudore, vin că se usucă coca...

TUDOR: Iată-mă!... (*citindu-i Anei din hârtie*) Ia'n ascultă:

„Floricele flori mărunte,
Tu mândruță dela munte,
Când privești la orice umbră,
Dor de mine să te-ajungă,
Când privești la orice mură,
Dorul să-l simți că te fură.
Și la frunza cea de fragă,
Să nu uiți că mi-ai fost dragă....“

ANA: (*entuziasmată*) Mândră-i, doamne! Mai frumoasă nici c'am pomenit!
Dă-mi-o, zău... (*se aude zgomot*)

TUDOR: Fugi! (*Ana fuge pe cărarea spre casa pădurarului. După plecarea ei, Tudor varsă bidonul*) S'a vărsat, al dracului!

DINU: (*intră cu masca de gaze după gât, cu arma pregătită pentru tragere*)
Vrei să scci izvorul? (*zărește hârtiuța scăpată de Tudor, pune piciorul peste ea*) Sau ți-ai găsit alte ținte pe aici?...

TUDOR: A fost cam tulburată... dar s'a liniștit...

DINU: (*cu ironie*) Apa?

TUDOR: Apa, cine altcineva?

DINU: Mă gândeam la Ana. Era și ea tulburată când am mânat-o de aici.

TUDOR: Ei, asta-i! Ce-șm eu cu Ana?

DINU: Las'c'am înțeles eu de ce ții morțiș să vii la apă!

TUDOR: Vezi-ți de treabă.. Sunt ei alții care-i dau târcoale Anei. Ii ațin calca pas cu pas...

DINU: (*demascat, revoltat*) Ai ceva împotrivă? Ce-o să te'ntreb pe tine cine să-mi placă? Imi place și pace. Mă privește.

TUDOR: (*ducându-se cu bidoanele*) Numai nu uita să te'ntrebi dacă și Anei îi plac ochii tăi... (*pleacă vesel, cântând din muzicuță*)

DINU: (*după plecarea lui*) Fumuri! (*ridică biletul lui Tudor și-l citește. Silabisind*) „Floricele, flori mărunte... Tu...” ...Ia te uită cu ce năzdrăvănii i-a sucit capul... (*aude pași, ascunde hârtia. Apare Maria care vine la apă. Făcându-i loc la izvor*) Bună dimineața, porumbițo! (*după un vechi tic își scoate țanțos pieptul înainte și își aranjează gulerul*)

MARIA: Bună!

DINU: A venit moș Dan, trandafirule?

MARIA: Ba!

DINU: Să-ți ajut să umpli mai repede?

MARIA: (*dă negativ din cap*)

DINU: Am înțeles. Vrei să stai mai mult cu mine. Păi ai și de ce!
(*își aranjează gulerul*)

MARIA: Iaca!

DINU: Toată ziua ești așa rea, vorbăreațo?

MARIA: Toată!

DINU: Ei, dacă-i așa, să ne'ntâlnim pe seară... sau noaptea, când te'm-bunc zi... Să te aștept?

MARIA: Vezi să nu! (*vrea să plece*)

DINU: Și-acu de ce te grăbești? Nu-ți plâng copiii acasă.

MARIA: Ba. Mă așteaptă Ana. Spălăm rufele...

DINU: Și mă lași singurul pentru Ana? *(cu vicleșug)* Uite ce ți-am adus...
(citește din amintire biletul lui Tudor) „Floricele flori mărunte...”
Nu-ți place?

MARIA: N'am vreme... *(pleacă)*

DINU: Nici pentru Tudor? El a scris-o. Bine. Am să i-o spun și p'asta.

MARIA: *(tresare, se oprește abia ascunzându-și emoția)* Tudor? Nu cred.

DINU: *(arătându-i hârtia)* Nu-i vezi slova? M'a rugat să ți-o aduc. Că eu am curaj și pentru trei ca tine... *(vrea s'o cuprindă în brațe; fata fuge)* Lasă, negruțo, nu-mi scapi tu...

MARIA: *(plecând)* Stai binișor... Om înșurat...

DINU: Înșurat! Asta-i secret militar, puicută! *(fata fuge)* Ce-ar fi să'ncerc și eu cu floricele d'astea... prind al naibii... *(Apare grupul ostașilor, care au terminat cu aranjatul poligonului. Stanciu, bucătarul, cu masca de gaze pe față, e dus de Tudor și Răducu, în hazul tuturor. Vrancea instalează telefonul)*

STANCIU: Dați-mi drumul, că asudă masca... Încă puțin și plesnește...

TUDOR: *(care-i ține tubul de respirație)* Pui ardei în tocăniță?

STANCIU: Pun și'n ceai, dacă vreți... Numai dați masca jos.

RĂDUCU: Și n'o să te mai plângi de fumul dela bucătărie?

TUDOR: *(dându-i masca jos)* Dacă vrei, o punem iar...

STANCIU: *(plin de praf de cărbune)* Parcă m'am născut a doua oară...
(respiră adânc) Strașnic aer, să-l pui pe pâine...

ILIE: *(care a venit cu registrul de tragere)* Mă, nene Stanciule, văd că te pricepi la mască!

STANCIU: Păi ce, n'am făcut armata? Prin 1930. Liberarea m'a apucat în spital. De mă mai ținea o lună, mă urca la țințirim... Făcea cineva „broasca” mai dihai ca minc? Ia'n priviți! *(face câteva sărituri, dar la a cincea rămâne pe jos)* Care-mi dă mâna să mă ridic?

TUDOR: S'aducem macaraua.

STANCIU: *(ajutat de Tudor, se ridică)* Cu atâta m'am ales. Da' vorbă multă... sărăcie, că-mi dă ciorba'n foc... V'o spun numai pe asta și mă duc.
Hai, care mă face sergent? *(ostașii îi întind pachetele cu țigări)*

STANCIU: Nu toți, bă, c'ajung majur... *(aprinzându-și țigara, în timp ce pe celelalte le bagă în buzunar)* Să vă spun una lună cu tragerea... Eram doi care trăgeam cu-aceeași armă, căci cu una ne altoia majorul... Și ce mână darnică avca! Numai ce vine căpitanul... Mirosea a vin ca o podgorie: „Cine mișcă în front, hai?” Nu mișca nimeni, dar de vin, se'nvârtea pământul cu el. „Țân'te drept pe țințloaie!” S'a sbârlit la mine, de mi-a învinetit ochiul drept. Pe altul l-a miruit la turelă, c'avea căpitanul inimă largă... „De ce tragi, mă, nerodule, eșa prost — ia dați-mi o armă, să vă arăt eu tragere!” — A ochit și-a tras undeva prin cer: „Așa tragi tu, bă, tuciuriule, cei patruzeci de mucenici!” Și l-a altoit pe Găvan, pomenind tot calendarul de sfinți, că era cucernic al naibii. A tras din nou, tot la fel. „Așa tragi tu, urechia-tule?” — și l-a alogit pe bietul Istrate. Însfârșit, spre norocul nostru, al ăstora de care nu se atinsese încă, s'a greșit căpitanul, nu știu cum, și ăl de-al treilea glont a ajuns în țință... Il aud și-acum cum se umfla în pene: „Așa bă, să știți că așa trag eu...”

VRANCEA: *(râzând)* Halal comandant! Da' să te vedem pe tine cum tragi.
(îi dă arma) Hai, încearcă...

STANCIU: *(zorit, în hazul tuturor)* Ce, vreți să-mi dea ciorba în foc, pă-

catele mele. Trag și cu trei puști deodată, dar nu acu, că sunt grăbit.
(*din mers*) Cine trage cel mai bine are o gogoasă dela Stanciu...

„Premiul Stanciu“... (*iese*)

TUDOR: (*lui Răducu*) Să nu te grăbești cu ruptul piedicii... Nu uita respirația.. Arma bine strânsă în mână...

ILIE: Ce zici, Tudore, iei premiul lui Stanciu?

DINU: Azi, e rândul meu. Le trimit pe toate în punctul negru...

ILIE: Numai să vedem unde-or ajunge ele...

(*se aude fluieratul Anei. Tudor e încurcat*)

LAZĂR: Ce pasăre o mai fi și asta?

RĂDUCU: Nu-i ciocârlie...

ILIE: Nici cintezoii nu-i... Ce zici, Tudore, tu te pricepi la cântătoare?

VRANCEA: Pot jura că-i turturică!

TUDOR: (*încurcat*) S'o văd și vă spun imediat... (*pleacă în direcția cântecului*)

DINU: Vezi să nu te deoache, taman azi la tragere...

ILIE: Dinule, ce-ai cu Tudor? Nu-l necăji și tu. Știi că-i bolnavă maică-sa.
(*sosește locțiitorul politic. Ilie comandă „drepți“, vrea să raporteze dar e oprit de Bădoiu*)

BĂDOIU: Continuați pregătirile pentru tragere. Să vă văd cum trageți cu masca. Ați ajustat măștile?

ILIE: Sunt și controlate. Toate-s bune.

BĂDOIU: (*oprindu-se în fața lui Lazăr*) Deabia ieșit din post și-acu la poligon! Treci la odihnă!

LAZĂR: Gândeam că pe front trage omul și neodihnit...

BĂDOIU: (*râzând*) Ai și tu dreptate... E cineva bolnav? Cine nu poate să tragă? (*pauză*) La tragerea de azi va veni și noul nostru comandant de companie. O să vă cunoască după felul cum veți trage. Să nu ne facem unitatea de rușine...

VRANCEA: (*la telefon*) Allo... Dunărea... Dunărea... Da... da... (*anunțând pe Bădoiu*) Tragerea este pregătită. Comandantul de companie se îndreaptă spre poligon.

BĂDOIU: (*către ostași*) Adunarea pe linia de tragere! (*ostașii pleacă grăbiți*) Gornistul să sune începerea tragerii. (*iese și el*)

VRANCEA: (*la telefon*) Allo, începerea tragerii... (*apare Tudor, gâfâind de fugă*) Ce-i cu tine?

TUDOR: (*abia respirând*) Am întârziat?... (*privește în direcția ostașilor*) Se dă raportul!... Avem vre-o inspecție?

VRANCEA: A venit noul comandant. O să te dea lipsă la apel... Ce cântătoare-a fost? Ai? (*se aude gornistul*)

TUDOR: A sburat, n'am putut s'o văd... (*vrea să plece*)

VRANCEA: Stai să'nceapă tragerea. (*la telefon*) Allo... Transmiteți toate rezultatele... Așa. Bine.

TUDOR: Soarele lui de fluerar, mă luai după el...

VRANCEA: Baremi să-l fi văzut! Ascultă, mă prind că turturică a fost... (*își pregătește registrul de tragere*) 14 Mai, tragere cu masca... (*se aud primele împușcături*) Au început... (*la telefon*) Allo... Cine trage? Soldatul Lazăr... (*caută în registru*) Iată aici, Lazăr Mircea, numărul 143... (*zărindu-l pe Doreanu*) Zboară, turturelule, ori ți s'a făcut de colivie?...

TUDOR: De ce să fug? Voi raporta...

DOREANU: (*intră, către Vrancea*) Registrul e în ordine? (*îl observă pe Tudor*) Ce cauți aici? A, probabil absentul...

TUDOR: Tovarășe locotenent, sunt soldatul fruntaș Tudor I. Tudor (*cu curaj*) Am întârziat la adunare.

DOREANU: „Întârziat”? Asta-i răspuns ostășesc? Norocul dumitale că nu vreau să pedepsesc chiar din prima zi. Poți pleca.

TUDOR: (*energic, salutând și plecând reglementar*) Să trăiți, tovarășe locotenent!

DOREANU: Frumos obicei la voi... Veniți în serie la adunare...
(*Din vale se aud sgomote. Atrăși de ele, vin Bădoiu și Lazăr*)

BĂDOIU: Vine cineva?

DOREANU: (*privind spre vale cu binoclul*) Doi oameni...

BĂDOIU: Spre noi? Să oprim tragerea...

DOREANU: Nu-i nevoie. N'ajunge nici un ricoșet până la ei. (*privind cu binoclul*) Uite și câteva oi... Da, da... (*către Vrancea*) Ar putea să intre în bătaia armelor... Telefonează să oprească imediat tragerea.

VRANCEA: (*la telefon*) Allo... să sune încetarea tragerei... Din ordinul tovarășului comandant de companie... (*se aude goarna. Tragerea încetează*)

BĂDOIU: (*lui Lazăr*) Până la noi ordine ostașii rămân în repaus pe linia de tragere! (*Lazăr iese*) S'or fi rătăcit ciobanii cu turma! (*privind în direcția zgomotelor care se apropie, strigând*) Ce-i, Moș Dane, ce s'a 'ntâmplat? (*către Doreanu*) E pădurarul...

MOȘ DAN: (*însălmântat, aducând de mână un copil*) Taci cu tata, nu mai plânge... Ucigă-i focul de spurcați! (*șterge lacrimile copilului*) O cădea prăpădul pe capul lor... Na, da' unde-mi pusei luleaua?

DOREANU: Ce vânt te aduce, moșule? Ce te-a cătrănit așa?

MOȘ DAN: (*vorbind cu greu*) Nici nu v'am văzut, păcatele mele... Au dat lupii la stână.

BĂDOIU: Care stână?

MOȘ DAN: La a lui Cârnu. Stâna satului... Au năpădit-o lupi din cei cu pistoale. Trăzni-i-ar cerul! Trei erau... Au pușcat dulăii, apoi au năvălit în bătătură. Cârnu era numa' cu plodu ăsta... Mocanii se duseseră în vale. I-au luat omului tot cașu'. Aveam și eu vreo trei kile, și ce caș, unt, nu alta.

BĂDOIU: N'a fost nimeni prin preajmă?

MOȘ DAN: Cin' să fie? Brazilii, munții... Blestemații aveau pușcoace ca ale voastre. Ce să facă, săracu' Cârnu?! N'avea nici custura la cingătoare. S'a repezit cu parul, da' (*pauză*) l'au domolit cu plumbii. (*șoptit*) S'a dus Cârnu, săracu'...

COPILUL: Taică... tăicuță...

MOȘ DAN: Taci, puiuțule, lasă, că s'o face taică-tu bine...

DOREANU: Nu i-a urmărit nimeni?

MOȘ DAN: Cine?... Cu Cârnu au gătat repede... Plodul și acum tremură de spaimă. D'aia vă și rugăm: dați-ne câțiva oameni să ne păzească oile și avutul satului până vine meliția... Mi-e să nu se'ntoarcă iar...

BĂDOIU: Putem da câțiva oameni?

DOREANU: Să luăm legătura cu regimentul...

BĂDOIU: Dăm oamenii, și-apoi raportăm... să nu întârziem...

MOȘ DAN: Până vine meliția, zău, vă rugăm!...

DOREANU: (*lui Bădoiu*) Alege un caporal destoinic, ia dela plutonul doi patru soldați cu muniția. Din garda depozitului nu dăm nici un om. Trebuie să fim pregătiți de orice.

BĂDOIU: Caporalul Strat. (*către Vrancea*) Legătura cu plutonul doi... Lasă, moș Dane, n'ai nici o teamă.

MOȘ DAN: Sunt oile satului...

VRANCEA: (*raportând*) Aveți legătura!

DOREANU: (*la receptor*) Allo... Caporalul Strat? Aici comandantul companiei. Iei patru oameni și mergi la stâna lui Cârnu. Da, cu muniția respectivă și hrană rece. Așteptați până la noi ordine. Nimeni nu se apropie. Bine. (*inchide telefonul*) Moșule, poți pleca liniștit. Mergi și anunți miliția...

MOȘ DAN: Om aduce o țără de caș, tovarășe locotenent...

DOREANU: Caș? Pentru ce?

MOȘ DAN: Așa... De mulțumire... prinde bine...

DOREANU: De caș ne arde acum! Grăbește-te la miliție...

MOȘ DAN: (*emoționat*) Să trăiești! (*către copil*) Hai, fiule, taci cu tata... (*ies. La semnalul lui Doreanu, reîncepe tragerea*)

BĂDOIU: Cum aș mai pleca după ei în munți... Și'n gaură de șarpe i-aș găsi!

DOREANU: Da' noi stăm aici la depozit. Pază, inspecție, instrucție, tragere și plajă... Halal! (*în tot timpul se aud împușcături și ostașii trec cu carnete la Vrancea*)

BĂDOIU: Nu mă refeream la asta. Voiam să spun...

DOREANU: Știu ce-ai vrut să spui. Vorbeam din punctul meu de vedere. Anul acesta am terminat școala de ofițeri. Speram să fiu oprit în școală, ca instructor. Să scoți în fiecare an câte-un pluton de ofițeri, unul și unul! Cum aș mai fi muncit să-i instruiesc, să-i modelez, asemeni lutului peste care torni fontă încinsă...

BĂDOIU: (*surprins*) Și-aici veți avea mult de instruit. Fontă să fie!

DOREANU: (*zâmbind superior*) Desigur. Dar e cu totul altceva... O companie de gardă. E mai potrivită pentru un pensionar...

BĂDOIU: Nu vom rămâne toată viața în gardă! Și pe urmă garda implică și ea o misiune de înaltă răspundere, de încredere.

DOREANU: (*zâmbitor*) Vrei cu tot dinadinsul să mă prelucrezi. Dar ce să-i faci: îmi plac misiunile dificile.

VRANCEA: (*la telefon*) Da, voi anunța imediat. (*raportând lui Doreanu*) Depozitul Nr. 2 începe tragerea...

DOREANU: Anunță că vin imediat! (*lui Bădoiu*) Dumneata rămâi până se termină tragerea. Nu prea îmi place cum stați cu disciplina. Nu uita să pui această problemă. În ce mă privește, am să înaintez un raport pentru o eventuală mutare la o școală militară... Cum s'ar spune, încerc marea cu degetul... Așa. Ne vedem la șase, la companie. Aduci tabelele de tragere.

BĂDOIU: Am înțeles. (*îl conduce pe Doreanu și se întoarce după câteva clipe*) Care-i rezultatul? (*la registrul. Cercetând rezultatele*) Cum? Tudor cu 50 de puncte? Dinu 48, Ilie 48, Răducu 47... Lazăr 47... (*se aude goarna de încetarea focului. Apar ostașii*)

BĂDOIU: Vasăzică toți cu foarte bine? Ei, cum vine asta, Ilie? (*lui Vrancea*) Strânge telefonul.

ILIE: Întâmplarea dela stână. Parcă'n loc de ținte vedeam scăfârliile lor...

BĂDOIU: Cum de-ați aflat?

ILIE: Dela oștenii din garda poligonului. Ei l-au mânat pe pădurar...

BĂDOIU: De voie, adunarea în jurul meu. Puteți fuma! (*scoate pachetul de țigări*) Hai, îndemnați-vă! Mai întâi cei cu rezultatele cele mai bune...

ILIE: Să nu rămâneți fără țigări.

TUDOR: Sau ne lăsăm noi de fumat!

BĂDOIU: Măi băieți, scoateți voi tot rezultate de-astea, că de țigări am eu grijă. (*iși aprinde și el o țigară*) Descoperiți-vă și descheiați-vă la gulere... (*pauză*) Ați auzit deci cu toții, întâmplarea de la stână. Ne-au ucis un tovarăș. I-au prădat pe săteni. De aceea, pe lângă pregătirea de luptă, se cere din partea noastră mai multă vigilență, mai multă disciplină... Comandantul a fost nemulțumit de disciplina noastră. Unul dintre noi a întârziat la apel. E de neadmis. (*rumoare printre ostași.*) Căzurile de indisciplină se sancționează aspru. Cunoașteți pedeapsa? TUDOR: (*se ridică îndrăzneț*) Trei zile de închisoare. Le merit, tovarășe locotenent.

BĂDOIU: (*surprins*) Tocmai tu, Tudore? Știi ce-i o clipă mai târziu pe front? Să zicem că stai în groapă alături de Lazăr. Trebuie să țâșniți amândoi deodată la atac. Tu ai întârziat o clipă. Dușmanul va putea să-și concentreze focul asupra lui Lazăr. Înțelegi? Ai trei zile de închisoare!

STANCIU: (*venind cu proba de mâncare*) Raportez: felul întâi, supă cu macaroane; doi, tocăniță cu carne de miel și castraveți murați; trei, gogoși cu marmeladă!

BĂDOIU: (*gustând*) Nu-i rea supa! Da' tocănița nu-i prea ardeiată?

STANCIU: (*încurcat*) Ardeiată? Ordinul companiei!

BĂDOIU: Mă primiți și pe mine la popota voastră? Poate-ajung și eu cât tine, Stanciu! (*se aude motocicleta curierului. Toți ostașii tresar*) Vin scrisorile. (*către Stanciu*) Adu-l aici pe Micloș. (*Stanciu iese și se înapoiază peste câteva clipe cu Micloș*) Vorbim pe îndelete la ora de bilanț.

ILIE: Sâmbătă e ședință U.T.M.

BĂDOIU: (*privindu-l pe Tudor*) O să vin și eu. (*către Micloș*) Ai și sosit, motociclistule?

MICLOȘ: Tare fain sboară „reacția” mea... Dacă mai fac antrenament, minteni ajung la Armata. (*prezintă corespondența*) Toată tribuna în picioare: „Hai Armata, hai Armata.”

BĂDOIU: (*răsfoind corespondența*) Poftim premiul! Ai prima scrisoare. Ba și-un pachet. De-aia mi te-ai grăbit așa: știai ce te așteaptă..

MICLOȘ: Premiu'ntâi! (*desface scrisoarea și citește*)

BĂDOIU: (*fluturând un plic*) Dela Bicăz...

STANCIU: Frate-miu...

ILIE: E miner sau escavatorist?

STANCIU: Da' de unde! Ca și nen'su: bucătar. Și ce bucătar!

BĂDOIU: Și o telegramă dela Călărași. Să știi că a ieșit prima pe raion, colectiva voastră. (*o aruncă lui Răducu*)

RĂDUCU: Pe regiune. Pentru raion nu trimitea secretarul telegramă.

MICLOȘ: (*vesel*) Tovarășe locotenent, raportează: am un fecior. (*către ostași*) Al doilea fecior! Musai să pun înc'o atașă la motocicletă... Ce-o face când oi avea trei feciori?! Nici Franț Iozef n'a văzut motocicletă cu trei atașe...

BĂDOIU: Să-ți trăiască și tot infanterist să-l faci.

MICLOȘ: La motorizate! (*desface pachetul*)

BĂDOIU: Il iau motociclist în unitatea mea. Micloș doi... (*citește atent un plic*) O scrisoare din orașul Stalin.

MICLOȘ: O fi tot a mea, dela Iulișca-neni... (*ii întinde sublocotenentului pachetul.*) Placu-vă, luați... colaci și palincă dela Sătmăr...

STANCIU: (*în șoaptă*) Dă-te mai aproape, motorizatele!

BĂDOIU: Ei, lasă...

MICLOȘ: Cinstiți, pentru loază... un deț de palincă... D'aia mi-au țipat pachetul, să-mi cinstesc bucuria...

BĂDOIU: Luăm la masă! Acum, să vedem ce facem cu scrisoarea din Orașul Stalin. Ascultați cui i-e adresată: „Celui mai bun ostaș din unitatea 045131“. După inspecția de azi... Zice așa: „Iubite tovarășe, deși nu te știu, țin să te felicit pentru rezultatele obținute în muncă. Noi, muncitorii din uzinele „Steagul Roșu“, muncim cu mulțumire și încredere, știind că rodul muncii noastre e apărât de oameni pricepuți și harnici cum ești tu. Dacă vrei să afli rezultate din munca noastră sau să ne vizitezi uzina, te rog să-mi scrii pe adresa: Ana Florescu, stahanovistă, „Steagul Roșu“—Orașul Stalin.“ (pauză) Cum să facem? Judecând după ziua de azi, după întârzierea dela apel... Ilie, ai creion chimic?

ILIE: Am.

BĂDOIU: Foarte bine. Ia scrisoarea și scrie pe plic cât mai citeț: (dictează) „In unitatea 045131 adresantul necunoscut“.

ILIE: (oprindu-se din scris) Vedeți că...

BĂDOIU: Nu vă bucură...

LAZĂR: Ce-or să spună tovarășii dela „Steagul Roșu“?

BĂDOIU: Încă o încercare. Amânăm răspunsul până la bilanț. De acord?

ILIE: La bilanț răspundem cu toții.

BĂDOIU: Vedem noi! (desface o telegramă, tulburat) Tudor!

TUDOR: (cu emoție) Maica?! E rău?

BĂDOIU: Mai ai pe cineva cu ea?

TUDOR: Frate-meu, Radu. Da' face servicii la C.F.R. Pleacă'n rută pe câte cinci, șase zile.

BĂDOIU: (lui Ilie) Cere repede legătura telefonică cu comandantul. Vezi, Vrancea e cu telefonul la ținte. (Ilie iese) Când ai primul tren?

TUDOR: La amiază, la două! Sunt din Dumbrava. Cum trec muntele, mă slobod în prag... acasă...

BĂDOIU: (uitându-se la ceas) Mai ai o jumătate de oră. Poți s'ajungi la gară?

MICLOȘ: (săritor) Il țip cu „reacția“. Intr'o clipă suntem la țug. Il duc o sută pe oră... (corectându-se) Adică cu șaiszeci, după regulament...

BĂDOIU: Benzină?

MICLOȘ: Am și pân'la Koloșvar.

ILIE: (de sus) Aveți legătura!

BĂDOIU: Pregătește motocicleta!... (iese)

DINU: (după ieșirea lui Bădoiu) Dacă mai dă de-un izvor în cale, se întoarce pe la treieratul grâului...

STANCIU: Ți-aduc degrabă o lingură de supă... și ceva tocăniță... Gogoșa ți-o pun în hârtie... două gogoși... Una pentru trăgător... O să-ți prindă bine, eu mănânc totdeauna în tren. (iese)

DINU: Dar când nu mănânci tu, Stanciule?

TUDOR: Nu mi-e foame.. (aparte) Oi mai apuca-o în viață? Nici măcar carte n'am trimis... (către ostași) Și peste toate, și întârzierea asta...

LAZĂR: Ei, las' acum, Tudore. Pân'ajungi, o găsești teafără.

STANCIU: (asudat tot, aducând gamela cu mâncare) Hai, mănâncă!

TUDOR: Nu-mi arde!

STANCIU: Halal, Stanciule! Asta ți-e mulțumirea...

MICLOȘ: (prinzându-și ochelarii) Dacă nu mănci, nute țip! Mer' să 'ncerc motorul.

BĂDOIU: *(intră)* Ai o permisie de trei zile... *(se aude motocicleta lui Micloș)*
Du-te, să nu scapi trenul...

TUDOR: Tovarășe... închisoarea...

BĂDOIU: Execuți la întoarcere... Hai, pleacă.

TUDOR: *(încurcat)* Vă... vă... să trăiți! *(pleacă. Se aude motocicleta pornind.)*

BĂDOIU *(ștergându-și sudoarea)* Drepti... Ce-ați amorțit așa? Adunarea pentru masă.. *(toți ies. Cel din urmă iese Bădoiu. Își privește ceasul)*
Numai de n'ar întârzia! *(scena rămâne goală. Apoi se aude fluieratul Anei, care crește din ce în ce până apare și ea. Se pregătește să pună în scorbura o scrisoare, dar observând-o pe Maria, care vine și ea tot după apă, o ascunde)*

MARIA: Ce cauți în scorbura?... Te așteptam să vii cu apa.

ANA: *(de sus)* Când oi fi ca mine, o să știi...

MARIA: Io-te cine vorbește... Acum c'am ieșit și la horă... Hai, zii, ce cauți în scorbura?

ANA: Ouă de ciocănitoare. Spargi unu, nu te mai bate nimeni la cap anu' întreg.

MARIA: Las' c'am văzut eu: era o scrisoare...

ANA: Scrisoare? Ce știi tu ce-i aia o scrisoare?

MARIA: Ei, Ană, aci n'ai nimerit-o. N'ai tu scrisoare de la cine am eu!
De-ai știi ce mândru e! Și cum cântă!... E rușinos, de nu i-aș da puțină inimă...

ANA: Uite la ce-o duce capul! Palavre!...

MARIA: Palavre? Uite-aici!

„Floricele, flori mărunte,
Tu mândruțo dela munte...”

ANA: *(smulgându-i biletul din mână)* De unde-i?

MARIA: *(imitând-o)* Când oi fi ca mine, o să știi... Pân' atunci, ouă de ciocănitoare... E frumos cântecul au ba?

ANA: *(cu nepăsare)* Pe dracu'... Prostie mai mare n'am auzit de când mă știu!

TABLOUL II

Acasă la Tudor. De afară se aude furtuna. Vântul vâjâie puternic. Gherghina zace pe laviță. Pe o măsuță, o lădiță ostășească. E ultima zi de permisie a lui Tudor. Duică și soția sa Paraschiva, se învârtesc în jurul bătrânii.

PARASCHIVA: *(ascultând, speriată, tunetul)* Doamne, iartă-ne! *(întinde bobii făcând cruce peste ei)* Potop nu alta... Să le aprindem pe cele de la cununie... Se prăbușeste cerul...

DUICĂ: *(Gherghinei)* Te mai ține?

GHERGHINA: Ca un cuțit prin coastă...

DUICĂ: Așa-i năduful, dar dacă iei o „stufamidă”, te lasă... *(scoate dintr'un pachetel)* Am din cele nemțești... Paraschivo, adu ulcica...

PARASCHIVA: Te faci bine, îmi spun mie bobii. *(lasă bobii lângă pat)*

DUICĂ: *(luând ulcica)* Deschide gura... Nițică apă și gata...

GHERGHINA: *(luând hapul)* E rea, fir'ar a dracu'...

DUICĂ: Cu cât e mai rea, cu-atât te face mai bine. Ca și muierea: cu cât e mai rea, cu-atât ține casa mai bine. Trage țoala mai sus... De-ai fi

avut o noră, cum ți s'ar fi învățit în jur. Prea ești singură cuc. Băieții, c'asa li-e datul, cu drumurile...

GHERGHINA: Mi s'a urît și mie. Tot pustiu...

PARASCHIVA: Insoară-l pe Tudor și-o să-ți fie casa plină...

DUICĂ: *(luându-i replica)* Fată bună ca a mea, mai rar. Avere are, țoale, să pună și pe casă; aproape suntem. Doar gardu' să-l desfacem și gata curtea mare.

GHERGHINA: De, mă Mitule, știu eu? I-am spus, da' ce crezi că s'a lipit de el? Nu vrea și pace.

PARASCHIVA: Se vede treaba că și-a găsit vreo teleleică pe-acolo...

DUICĂ: Nu știi că pe sărăntoc îl trage așa tot la sărăcie? Ce-o să se mai căiască, la urma urmii, sireacul!

GHERGHINA: N'are dece. Am văzut-o 'n poză. Pare-a fi fată bună. Spală rufe la ei la cazarmă.

DUICĂ: *(ca și când ar cunoaște legătura între cei doi tineri)* D'alde astea găzduiesc toți soldații. Da' dacă te gândești ca fi-tu, să-ți dea Dumnezeu s'o ia. Eu...

PARASCHIVA: *(supărată; către Gherghina)* Ba, să știi Gherghină, că fata mea-i prima 'n sat! Nu-i ea de nasul lui Tudor.

DUICĂ: Ia taci dracului din gură, fă! Mai bine du-te și ad'o perină moale din casă; ia-o pe aia făcută de Stanca.

(Paraschiva pleacă)

GHERGHINA: Apăi treaba lui. Dacă o fi fată muncitoare și i-o plăcea, or să trăiască. Nu vezi cum sunt vremile acum? Muncești, trăiești. Alminteri...

DUICĂ: Muncești, muncești, da' tot pământu-i baza. Că Tudor tot aici la coada sapei o să vină pân' la urmă. Ce-i dacă cunoaște bruma aia de fierărie? *(pauză)* Și-apoi, la adicătelea, când s'o 'ntoarce roata, nu-i văz bine pe băieții tăi. S'au cam băgat în politică și... *(trăznet)*

GHERGHINA: *(se închină)* Doamne, doamne, cum s'o duce băiețașul meu la cazarmă?

DUICĂ: *(iscoditor)* Da' ce, pleacă astăzi?

GHERGHINA: Pleacă, mânca-l-ar mama...

DUICĂ: Se duce la gară, ori o taie peste munte?

GHERGHINA: La gară...

DUICĂ: Apăi n'are mult de mers. Când bietu' fi-miu făcea armata, se ducea câteodată călare pe poteca Găvanului... Că tot ici avea cazarma... ca al tău... *(intră Paraschiva cu Stanca. Fata aduce o perină)*

PARASCHIVA: Uite că ți-am adus și-o perină... E ca o doftorie, nu alta.

DUICĂ: Stăncuțo, dă perina...

STANCA: Bună ziua, lele Gherghină... Cum îți mai e?

GHERGHINA: Ai venit și tu, Stăncuțo?

PARASCHIVA: A venit, mânca-o-ar mama... că mândră mai e...

DUICĂ: *(luând perna)* Stai jos, stai pe perină, cuscă...

GHERGHINA: *(uitându-se la Duică)* Dece vă mai osteniți cu mine?

PARASCHIVA: Stai, bre, că e moale... Nu vezi că te-ai sfrijit de tot?

GHERGHINA: *(cu supărare)* Nu stau, nu. Trebuie să-i rânduiesc lui Tudor legătura. Dă mâna, Paraschivă! *(se ridică ajutată de Paraschiva, care o petrece în odaia de alături)*

DUICĂ: *(către Stanca)* Ia perna, fă, grijania ei de hodoroagă, nu i-ar muri mulți înainte.

STANCA: Apăi lasă, că așa-ți trebuie, dacă vrei să mă măriti...

PARASCHIVA: *(care se întoarce; prinzând replica)* Adevărat; prea te ploconești. Ce-am ajuns să mă rog de ei?

DUICĂ: *(oprindu-și revolta)* Muieri fără minte! Pârlitu' ăsta, cum o să se libereze, intră 'n partid. O să se ajungă și dacă ne băgăm în sufletul lui, avem și noi un bine din asta: ne mai ocolește la cote, la impozite...

PARASCHIVA: Și dacă n'o să se-ajungă? Ce te faci, pricopsitule?

DUICĂ: Că proastă ești! Numai să-l trag eu în cursă cu însurătoarea, că p'ormă ori cum ai da-o, cu unu' ca el în casă, tot Duică iese bine.

STANCA: *(atentă)* Taci... parcă s'aude cineva. *(pauză mare)*

DUICĂ: *(continuând în șoaptă)* De aia, fă netoatelor, când o veni, să fiți ca niște mielusele cu el. Mai ales tu, Stanco, să-i zâmbești, fă. Să-i zâmbești, că de-aia ți-am pus dinți de aur, să se vadă că ești cu stare... *(de afară se aud vocile lui Tudor și a lui Radu)*

GHERGHINA: *(intră)* S'o pornit iar ploaia. Cum o face băiețașul meu atâta drum?

DUICĂ: Nu duce grijă, o să pun eu coviltirul pe căruță și-l reped pân' la stație cât ai zice mei. *(în ușă apare Tudor, apoi Radu)*

TUDOR: *(de dincolo de ușă)* Ce mai ploaie! Ne-a făcut ciuciulete!

RADU:

TUDOR: *(deschizând ușa)* Bună ziua...

TOȚI: Bună... bună ziua...

DUICĂ: Lume nouă, lume nouă... Să tot fie doi ani de când nu v'am mai văzut pe-amândoi împreună...

PARASCHIVA: Are cuscara doi flăcăi cât brazii...

RADU: Săru'mâna, mamă...

GHERGHINA: Bine-ai venit, maică... Auăleu, ce v'a mai udat...

TUDOR: *(desbrăcându-și mantaua, în timp ce Radu se duce alături să-și schimbe hainele)* Ți-am adus doctoriile, măicuță.. Nu spunea doctorul să stai în pat? Dacă-l ascultai, acum erai teafără...

GHERGHINA: *(luând doctoriile)* Dă-te 'ncoa', să te pup, Tudorele... *(il ia de gât și-l sărută),*

RADU: *(râzând, din cealaltă cameră)* Pupă-l, că-i mic...

GHERGHINA: Dă-te 'ncoa', și tu, că eu v'am făcut mari...

PARASCHIVA: *(Stancăi)* Adu, maică, repede, două pahare, să ia și băieții câte o țuică. *(către Tudor)* Noi venirăm aici să vedem ce mai face Gherghina și din vorbă 'n vorbă, din una 'n alta... ne luarăm la câte o țuică...

DUICĂ: *(observând că sticla din care Stanca se pregătește să toarne e aproape goală)* Dă fuga și mai adu o sticlă... s'o ia Tudor la el...

TUDOR: Lasă, lasă... Nu te duce, că nu beau. Acușica trebuie să plec.

DUICĂ: Ai vreme, că te reped eu la gară cu căruța. Du-te tu, Paraschivo, că știi din care... *(Paraschiva iese)*

RADU: *(din camera cealaltă)* Ce să facă la gară? La Răstoaca a luat apa și piatra de sub șine...

GHERGHINA: De-i așa, rămâi Tudore, până s'or porni iar trenurile... Nu e vina ta, nu le-ai oprit tu...

DUICĂ: Păi chiar! Dacă nu se poate...

TUDOR: Nici în ruptul capului. Mâine dimineată trebuie să fiu la unitate.

DUICĂ: Ce să-i faci, Gherghină... Cu armata nu te joci... Fie viscol, fie ger, meletaru-i meletar... S'o pață taman acu, când mai are puțin și-o ajuns la mal?

GHERGHINA: Da' cum să te duci, Tudore? Pe jos?

TUDOR: Tai muntele. O iau pe poteca Găvanului, trec pe la Piatra Arsă, că acolo e vadul mai bun, și mâine sunt la cazarmă.

GHERGHINA: Auăleu maică, să nu-ți iasă niscaiva hoți înainte...

STANCA: Ferească dumnezeu! Pe-aici se-aude că un cioban din munți a fost junghiat de hoți ziua 'n amiaza mare...

DUICĂ: Brașoave muierestii. Stă dracu' 'n munți să se țină de hoții, când se găsește de lucru pe toate drumurile... N'ai nicio grijă, Tudore.

TUDOR: Cum o fi, eu tot ajung la unitate.

GHERGHINA: *(dă să se scoale; lui Tudor)* Du-mă în odaia mare...

RADU: *(din odaia mare)* Ce vrei, mămucă? Las'că ți-aduc eu...

GHERGHINA: Vreau s'o iau cu mâna mea... Eu i-am făcut-o, eu i-o dau... Hai, că nu moare omu' dintr'atâta...

DUICĂ: Stai bine, Gherghină, nu te juca cu focu'...

GHERGHINA: Vreau să-i fac lădița. Hai Tudore... *(Tudor o duce în odaia cealaltă)* N'oi zăcea eu când îmi pleacă feciorul.

PARASCHIVA: *(Vine cu țuca: apropiindu-se de Stanca)* Fii mai desghețată, fă toanto. Dă-te pe lângă Tudor...

STANCA: Ia lasă-mă, bre, în pace...

DUICĂ: Să te lase? Zâmbește-î când îl vezi... Dacă nu, toți dinții pe care ți i-am pus, ți-i scot. Îi vând, auzi? *(intră Tudor cu maică-sa; Duică continuă, cu glas dulce)* Fata tatii... garofița tatii...

GHERGHINA: Flaneaua-i făcută de mine, auzi, Tudore?

TUDOR: Avem flanele pentru zece ierni, mamă!

GHERGHINA: O fi... da' ca a mea nu-s... și povidla asta... *(aranjându-le în lădiță)* Unde-o mai găsești tu? Că numai mama știe să facă povidlă cu nuci...

PARASCHIVA: *(dându-i sticla cu țică)* Uite și sticla cu țică...

TUDOR: Pentru cine?

DUICĂ: Pentru tine... să ai la drum...

GHERGHINA: *(vrea să ia sticla)* De...

TUDOR: Lasă țuca, mamă, nu-mi trebuie.

PARASCHIVA: Da' rău ginere ai să fii!..

TUDOR: Ce să fiu? Ginere?!

DUICĂ: Rău ți-ar șade? Taman de aia am și venit pe aici... Măine-poimăine, scapi de armată, și ne gândeam și noi... *(către Stanca)* Stanco, du-te și mai dă o furcă de trifoi la cai... *(Stanca iese)*

DUICĂ: De frumoasă, fata-i frumoasă; avere, ce să zic, are... vecini, suntem... D'aia-ți spuneam, cuscră, că n'ar fi rău dac'am da drumul la gard și-am face o singură curte...

TUDOR: *(reținut)* Așa va să zică...

DUICĂ: *(mîeros)* Ca un părinte vreau să-ți fiu. Ca cel de-acolo... *(arată fotografia tatălui lui Tudor)* El m'ar fi înțeles... Mi-e mărtor el... *(se apropie de fotografie)*

TUDOR: *(nemăreținându-se; îi taie calea)* Ia seama, Duică, ia seama-ți spun! Să nu te legi de tata, că nu știu ce fac!

GHERGHINA: Tudor, ai căpiat? Omul vine cu peșitul și tu...

TUDOR: Să pleci din casa noastră! Să pleci până nu mă mânii...

DUICĂ: Ai apucat-o anapoda, ai să te căiești...

TUDOR: Ia-ți catrafusele, na perina, țuca, mireasa și pleacă! *(deschide larg ușa; de afară se aude mai tare vuietul furtunii)*

GHERGHINA: Ți-ai pierdut mințile, Tudore? Doamne, cum se strică omu' din nu știu ce... Radule! Nu plecați așa!...

TUDOR: Duceți-vă! Să nu vă mai prind pe-aici!...

PARASCHIVA: Hai acasă, mă, că proștii tot proști rămâne!...

DUICĂ: (*din ușă, luminat de-un fulger*) S'ar putea să te răsgândești... (*amenințător*) Iar dacă nu... (*Radu, care a venit din camera cealaltă, le trăneste ușa'n nas*)

RADU: (*către Gherghina*) Dece l-ai primit în casă? Ți-am spus odată pentru totdeauna, mamă: nu vreau să-i mai văd în ochi. Nici pe el, nici pe-ai lui!

GHERGHINA: Par'că v'a luat Dumnezeu mințile... Nu mai știți de omenie, nu mai știți de nimic...

TUDOR: De omenie vorbești? Ai uitat că de omenia lor a'nghetat taica în pădure? Nu ne-au dat nici măcar o scândură să-i facem raclă mai acătării. Le-a slugărit taica pân' s'a prăpădit... Și-acuma vine să-l privească'n poză și să-l ia martor? (*către fotografie*) Ascultă, bătrânule, cât îmi bate inima și cât am pumnii teferi, am să te răzbun. (*către Radu*) Și tu, utemistule, îi primești în casă... Halal...

RADU: (*revoltat*) Eu îi primesc? Până azi nu ne-au trecut pragul și nici c'au să-l mai treacă... Era maica bolnavă, că altfel îi svârleam de nu se vedeau...

GHERGHINA: Am trăit să vă văd și certându-vă... Și taman când vă despărțiți... (*către Tudor*) Vin oamenii la pețit și-i scoți în brânci afară...

RADU: Da' mneatale, mamă, ce-i aperi așa? Le-ai argătit o viață 'ntreagă, trudindu-le pe brânci, până ce te-ai betegit... Numai pentru asta le-aș frânge oasele...

GHERGHINA: (*vine cu greu lângă Tudor*) Și chiar pleci, Tudorele?

TUDOR: Plec, maică...

GHERGHINA: Nu vezi ce furtună e? Răstoarnă și stejarii...

TUDOR: (*îmbrățișând-o*) Pe mine n'au să mă răstoarne. Nu sunt eu feciorul tău? Hai, măicuță, capul sus, c'asa-i scris la regulament. (*O apucă de sub bărbie și-i ridică capul*) Când ții capul sus, vezi mai departe.

GHERGHINA: Să-ți aduc și-o turtă?...

TUDOR: Nu, maică. Mai bine-mi trimiți prin Radu, ca și data trecută, un pui tăvălit în mujdei de usturoi, și-o sticlă cu țuică...

GHERGHINA: Puiul... să mai crească, și la pachet cu el. (*privind pe fereastră*) Sfârșitul lumii. Cum pleci pe urgia asta?

TUDOR: (*mângâind-o*) Așa-i primăvara... furtuni repezi, ploii calde... pe coaste se pornesc torente vijelioase... Apoi soare... La fel ca și viața noastră... Eri vânt, nori, furtună, iar mâine, o vreme frumoasă ca fata pe care-o știm noi... Doar i-ai văzut poza... Frumoasă și iute, toată gospodăria o să ne-o pună pe roate...

GHERGHINA: Cum? Te'nsori?

TUDOR: (*zâmbind*) Păi, mămucă, n'ai spus 'mneatale că trebuie? .

GHERGHINA: Da' aș fi vrut una de-a noastră... S'o știu și eu...

TUDOR: La muncă s'o vezi, mămucă... E tot de-a noastră...

RADU: (*din spatele lor*) Și-o iubești, zău?

TUDOR: Când mă gândesc la ea, simt că-mi arde inima și capul...

RADU: (*împingându-l afară în ploaie*) Atunci răcorește-te cât mai e timp... (*iese și el*)

GHERGHINA: (*privindu-i cu dragoste*) Ce v'a apucat?

RADU: Nimic, maică... Vreau și eu să mă'nsor... Să ai două nurori.

GHERGHINA: Astâmpărați-vă, copii... Gătați cu hârjoana... Unde-i făcălețu'? Zău Tudore, că meriți vreo două...

TUDOR: (*smulgându-se din brațele lui Radu*) Nu mă bate, mamă, că nu mă mai însor...

GHERGHINA: Un nepoțel să am... atât... Ba doi... că singur o să-i fie urât...

TUDOR: Și tu ai să le cânti cântecul cu care ne adormeam pe noi. (*scoate muzicuța din buzunar și cântă un cântec de leagăn; bagă de seamă că bătrâna plânge*) Cum, măicuță, plângi? (*O apucă de sub bărbie*) Capul sus, c'ășa-i scris la regulament!

GHERGHINA: (*bravând*) Mi-a venit ploaia în ochi... ai naibii stropi...

TUDOR: (*ștergându-i lacrimile*) Da' caldă ploaie!

GHERGHINA: De primăvară... cun zici tu, de primăvară...

Cortina

ACTUL II

TABLOUL III

Noapte. O grotă adâncă și întunecată. Furtuna s'a înăsprit. Aproape de flăcările unui foc de vreascuri sed Sturzu și Duică, venit cu mâncare. Pe epoleții de pe bluza lui Sturzu se mai văd urmele treselor de căpitan, trei dungulițe decolorate. Eleganța lui Sturzu contrastează cu figurile sălbătecite și neglijente ale celorlalți.

DUICĂ: (*întinzându-i o bucată de brânză*) Luați, domnule căpitan.

STURZU: Asta avem și noi berechet dela stâna lui Cânu.

DUICĂ: A mers greu?

STURZU: Am stricat muniția pe cinci câini și-un netrebnic... Am vrut să ne întoarcem la stână, dar între timp a venit armata... Nu te-a văzut nimeni când ai urcat aici?

DUICĂ: Nici țipenie... Am mers pe ocolite... Nu se lasă Duică urmărit! Așa cum mă vedeți, trec și prin inel.

STURZU: Avea vre-o armă?

DUICĂ: Nu, nici măcar o gioarsă de baionetă... Doar o muzicută. Țștia sunt tari când sunt la un loc, ca pădurea... Dar dacă-i unu', un pom singur, îl smulgi ușor din rădăcină...

STURZU: N'are alt drum?

DUICĂ: N'are decât pe la Piatra Arsă. Acolo i-am lăsat pe-ai noștri să-l aștepte.

STURZU: (*se uită la ceas*) Ar trebui să vină. Când spui c'a plecat?

DUICĂ: După miezul nopții, dar știu eu...

STURZU: (*sever*) Adu radioul. Umblă atent cu el.

DUICĂ: (*urnindu-se greu cu aparatul*) Stau și mă gândesc cum de'ncape atâta lume în cutia asta și cum puteți să vorbiți cu ea peste atâția kilometri...

STURZU: Mai bine te-ai gândi cum să ne aduci făina. Plecăm de-aici, nu putem sta într'un loc mai mult de-o săptămână, că ne iau urma... Și nici cu muniția nicio laudă.

DUICĂ: (*trăgându-se mai aproape*) Dar cu aeroplanurile n'au mai adus?

STURZU: Au adus pe dracu'... L-au trimis plocon pe Rapp ăsta.

CIUREA: (*intră, scuturându-se de apă*) Toarnă cu găleata!... Nu se aude nimic, domnule căpitan... Totul e'n regulă.

STURZU: Ce cauți aici?

CIUREA: M'a pătruns ploaia pân'la oase.

STURZU: (*tăios*) Dar șef de post vrei să fii?

CIUREA: (*slugarnic*) De secție... Mi-ați promis dumneavoastră.

- DUICĂ: Atunci la mai mare, plutoniere! Nici nu știam că...
- CIUREA: S'a dus cu plotonierul... Acuma-s plotonier major. M'a avansat eri. Șef de secție... (*către Sturzu*) Măcar o zi să am satele în mână. Alea de pe moș.a dumneavoastră. Zece ani n'ar mai fi nevoie de dentist în comună. (*râde*) Ce zici, primare?
- DUICĂ: Să fie într'un ceas bun! Când aud una ca asta, parcă-mi mai vin și eu în fire... Acu' să te vedem cu ostașu'!...
- CIUREA: Trec prin el în pas de defilare... Ca la secție!
- DUICĂ: Doamne-ajută!
- STURZU: (*aspru*) Gata! Marș în post. Ai pus milităria în pod, hai?
- CIUREA: Lăsați pe Ciurea! Pasăre nu trece! (*iese*)
- DUICĂ: Cumsecade om... Da' nu știu zău, nu-i prea dintr'o dată așa, șef de secție? Să-mi scape mie copchilul din închisoare, și lasă... Țăla da, Țăla șef de secție! Il știți doar, că v'a fost ordonanță la călărași cu schimbul... (*un zgomot. Tac amândoi. Sturzu pune mâna pe pistol. Sgomotul nu se mai aude*) Nu mi-ați scăpat dumneavoastră feciorul și de front? Și-acum să-l mănânce ocna pentru niște boabe dosite!
- STURZU: Lasă trăncăneala. (*își prinde căștile la urechi*)
- DUICĂ: (*cu lăcomie*) America? Aăleu, dați-mi și mie una, măcar cu o ureche să-i aud.
- CIUREA: (*intră emoționat; frecându-și mustața*) Vin... L-au prins!
- DUICĂ: Mulțumescu-ți doamne! Acu' să mă răfuiesc...
- STURZU: (*închizând radioul; lui Ciurea*) Șterge-o. (*impingându-l spre una din ieșirile grotei*) Vorba!
- DUICĂ: Măcar puțin să-l ard la rânză...
- STURZU: (*tăios*) Dă-i drumul mai repede! (*Rămas singur se așează lângă foc și toarnă în bidon rom cu apă. Incălzește bidonul la foc. Intră Rapp bandajat la urechi*)
- RAPP: Țăla nu-i om. E fiară! Cum s'apar fără ureche când m'oi întoarce...
- STURZU: (*sec*) Unde-i?
- RAPP: I-afară! Cu Brâncu și Ciurea. Se spală de sânge. Are un pumn, Brâncu ăsta!
- STURZU: Dece l-ați lăsat pe mâna legionarului? Rău ați procedat. Trebuia luat cu încetul, cu răbdare, cu binișorul...
- RAPP: Până l-am legat, ne-a frânt oasele.... (*pauză*) Și-apoi am impresia că răbdarea și binișorul ne cam întârzie.
- STURZU: Eu hotărâsc aici.
- RAPP: Uiti pentru ce-am fost parașutat? Trebuie să văd sondele arzând. Înțelegi?
- STURZU: (*tăios*) Asta am mai auzit-o. Da' cu ce?
- RAPP: Cu ce? Cu materialul incendiar adus de mine...
- STURZU: (*întrerupându-l autoritar*) Și gloanțe?
- RAPP: (*încurcat*) Pentru asta: soldatul. Il forțăm. Repede și tare. Asta-i metoda. Ți-o spun eu, ca fost gazetar...
- STURZU: Și eu ți-o spun ca militar: fără muniție nu putem face nimic. Mai întâi trebuie să atacăm depozitul. La incendierea sondelor, trecem după ce avem gloanțe suficiente.
- RAPP: Atunci să atacăm imediat.
- STURZU: Lupt aici din '44 și vrei să-mi dai lectii? Mie? La început eram mulți. Câți am văzut cu ochii mei curățindu-se! Unul după altul... Mai suntem câți ne vezi. Noi trebuie să trăim.
- RAPP: (*dând din umeri*) Nu ne rămâne decât soldatul...
- STURZU: Exact. Prin el vom afla dispozitivul de apărare al corpului de

gardă. (*zâmbind*) Ca să-l conving, am un argument excepțional... (*se aude vocea lui Ciurea: „Mișcă-te, că te fac monument!”*) (*Apare Tudor adus de Brâncu și Ciurea. Hainele și fețele arată urmele unei lupte disperate*).

CIUREA: Mișcă-te, că-ți mut fălcile, parasca cerului...

STURZU: (*cu ochii în jos*) Poftim. Ia loc! (*politicos*) Te rog. Așează-te! (*ii arată buturuga*) La noi nu-i prea confortabil deocamdată... (*către Rapp și Brâncu*) Mâncați... (*cei doi se reped hămesiți la mâncare. Către Ciurea*) Marș în post. (*lui Tudor*) Nu ți-e foame? Dece nu stai jos? (*il privește pentru prima dată*) A, ai dreptate. Un oaspete nu poate să se simtă bine cu mâinile legate. (*ii desleagă mâinile*) Nu fi supărat, ia loc. (*Tudor se așează, privindu-l cu uimire*) Cred c'o să ne'nțelegem. (*Tudor nu răspunde*) Mai întâi se potrivește să ne încălzim cu puțin rom. (*bea el întâi din bidon*) In asemenea împrejurări, așa e obiceiul... (*ii oferă bidonul lui Tudor. Acesta întoarce capul*) Sunt pentru respectarea tradiției. (*duce bidonul la gură, zâmbind*) Beau în locul dumitale... Fumezi? (*Tudor tace. Sturzu îi întinde un pachet de țigări*) Poftim. (*Tudor scoate din buzunar țigările lui și-și aprinde una*) Te rog să fii înțelegător. Cred că-ți dai seama cât e timpul de scurt pentru noi.

TUDOR: (*cu dublu înțeles*) Așa e timpul pentru unii...

STURZU: Apreciez glumele bune... Uite, îndouă cuvinte, ce vreau: care sunt ipotezele de apărare ale corpului de gardă? (*Tudor nu răspunde. Sturzu continuă după o pauză*) Sunt dispus să te ajut. Cunosce un excelent mijloc de stimulare a memoriei. (*scoate dintr'o lădiță un teanc de bani*) Numără! (*ii întinde lui Tudor banii. Acesta îi respinge cu un gest*) Să te ajut la numărătoare? (*Tudor cercetează grota, străin de întrebarea celuiilalt*) Sunt ai tăi toți... Ai să locuiești la oraș, ai să-ți cumperi o casă arătoasă... Dacă ai să vrei, noi o să te ajutăm și mai departe. Dacă nu, îți iei banii și pe aici ți-e drumul. Nu te cunoaștem, nu ne cunoști.

TUDOR: Mai e o cale: să nu primesc.

STURZU: (*binevoitor*) Ești prea inteligent ca să refuzi. Știi bine că o singură dată în viață te încearcă norocul și așa putea spune (*cântărind banii în mână*), nu-i un noroc la care să dai cu piciorul.

TUDOR: (*privind în jur*) Se vede că sunteți de mult aici, în văgăuni...

STURZU: (*surprins, nervos*) Și dacă n'ar fi așa?

TUDOR: Ați ști că la noi nu se mai cumpără oameni...

STURZU: Până aici! Te rog! Asta-i propagandă stupidă! Ce dracu'! Nu-ți dai seama unde te afli?...

TUDOR: (*cu îndrăzneală*) Imi dau seama prea bine...

STURZU: (*nervos, aruncând banii pe lădiță*) Atunci lasă-te de spirite. Răspunde: care este dispozitivul de apărare? (*Tudor tace. Scoate din foc o creangă care a început să ardă. Se joacă cu ea*)

STURZU: Știu prea multe despre dumneata pentruca această politică a tăcerii să mai aibă vreun sens.

TUDOR: Dacă știi, de ce mai întreb?...

STURZU: Ascultă, Tudore... (*ostașul tresare*) Glumele au și ele o margine! Care-i planul de apărare? (*Tudor dă din umeri. Se joacă mai departe cu creanga*)

STURZU: Repet pentru ultima oară: îmi vei spune amănunțit unde aveți amplasate armele automate. Unde stau sentinelele, unde intervine rezerva. Bagă de seamă, nu încerca să mă duci. Sunt și eu militar.

TUDOR: Un militar știe că jurământul dat Patriei nu se calcă niciodată.

STURZU: Acesta e un obicei care se plătește. Și încă cu o valută pe care nu o întâlnești decât odată: viața! Dacă renunți la el, ai și viața, și libertatea, și banii...

(Tudor, indiferent, scoate bidonul cu apă și vrea să bea)

STURZU: (îi ia brutal bidonul din mână. Răstit) Vorbește întâi. Îți ordon! Respectă gradul!

TUDOR: (aspru) Spuneai că glumele au și ele o margine.

STURZU: (amenințător) Gândește-te bine!

TUDOR: M'am gândit de mult, dinainte de-a ajunge aici!

STURZU: (disprețuitor) Cunoaștem marfa... (îi smulge din mână creanga aprinsă) Deși mi-ai refuzat țigările, focul n'ai să mi-l refuzi. (cu același zâmbet respingător, în timp ce Brâncu și Rapp îl țin pe Tudor, apropiere creanga aprinsă de fața acestuia) Câteva cuvinte și-ai scăpat... (de durere, Tudor cade în genunchi) Vezi? Sfaturile mele te-ar fi scutit de arsură... (face semn celor doi să-l elibereze) Ei, vorbește: cum acționați la alarmă? (pauză) Iarăși te încăpățânezi să taci? (în acest moment Rapp, care umblă la aparatul de radio, anunță tare)

RAPP: B. 1... Treci pe recepție... treci pe recepție... (către Sturzu) Ce anunț?

STURZU: (lui Rapp) Amână transmisia. (lui Tudor) Sper că'n jum'ate oră ai să te hotărăști...

RAPP: (la aparat) B. 1... B. 1... Voi transmite peste o oră... peste o oră... (oprind aparatul și scoțându-și căștile de pe urechi) Numai să nu înceapă iar furtuna...

STURZU: Cu acest imbecil...

RAPP: Lăsați-l pe mâna mea, domnule căpitan. La noi se procedează mai rapid. (lui Tudor) Tu n'ai mamă? N'ai iubită? Nu ți-e dragă viața? Dece nu vorbești?

TUDOR (încet) Am și mamă, și iubită, și mi-e dragă viața... Cum să nu tac?

RAPP: O să pierd cu tine exact zece secunde... Fața la perete... (îi lipește pistolul de ceafă) Până număr la zece mai gândește-te... unu, doi, trei, patru...

TUDOR: Nu te osteni degeaba. Trage!

RAPP: Dezbracă mantaua și vestonul, să nu le pătezi cu sânge... (îi scoate hainele) Și cizmele... Adică lasă, le scoatem noi la urmă... Unu... doi... trei... patru... cinci... șase... șapte... opt... (îi face semn lui Brâncu, care la „zece” va trage un foc de pistol în aer)... nouă... zece... (Tudor se prăbușește peste o stâncă)

STURZU: Apă... Dați încoace apă... (îi toarnă apă pe gură)

TUDOR: (își revine cu greu) Nu... Nu...

STURZU: Vezi că nu-i plăcut să mori? Ne spui dispozitivul de apărare și viața e a ta.

TUDOR: (încet) E adevărat, vreau să trăiesc. Dar dac'aș spune... n'aș n ai putea trăi. De rușine... Nu știu dacă înțelegi. Așa ceva pot simți numai oamenii.

STURZU: Îți urmăresc logica. Din păcate, faci abstracție de un factor hotărâtor. E vorba de noi, cei care prin însăși moarte ea ta te vom acoperi de rușine... (râde reținut) Pentru că, vai, nu intenționăm nici să te evidențiem la gazeta de perete, nici să te cităm pe ordin de zi. Vei plăti și după moarte tăcerea ta absurdă. Înțelegi? (Tudor tace. Sturzu continuă, calm) Sunt deci necesare explicațiuni amănunțite. Atacăm depozitul și fără indicațiile tale. Interesant va fi că la atacul depozitului, o să fi și tu cu noi. Evident, fără voia ta, dar te ducem acolo.

În toiul luptei te împuşcăm. Pe glonţ nu scrie cine-l trage. După cum vezi, planul nostru e de ajuns de simplu. Ancheta va stabili că ai atacat depozitul împreună cu noi...

TUDOR: *(revoltat)* Ticăloşie!

STURZU: În faţa faptelor, şi dumnezeu se pleacă. Aşa încât după moartea ta, nimeni de pe întinsul globului nu va mai crede că n'ai fost de-al nostru. Iar tu n'o să te poţi scula din mormânt s'o dovedeşti.

RAPP: *(cu uimire)* Domnule căpitan, deşi am fost atâtea ani ziarist, n'am întâlnit niciodată o combinaţie mai genială... Uluitor... O idee formidabilă... Ce-ar fi s'o transmitem străinătăţii? Pagina întâia a ziarelor va anunţa: „Soldaţii români dezertează în munţi“...

STURZU: *(deschizând aparatul de transmisie)* Hai, Rapp, nu-ţi rămâne decât să transmiţi... *(lui Tudor)* Amice, peste câteva clipe vei intra în istorie ca aliat al luptătorilor din munţii României. Ideia e straşnică. *(ia bidonul în mână)* Închin în cinstea prieteniei noastre. Bea şi tu, Rapp. E într'adevăr o zi mare.

RAPP: *(după ce bea, mânuind butoanele aparatului)* Sa mai domolit şi furtuna...

STURZU: *(întrerupându-l)* Dece n'ai comunica astfel: „Soldaţii români, împotriva bolşevismului“...

RAPP: Splendid!... Simt renăscând ziaristul din mine... Parcă văd literele de-o şchioapă de pe pagina întâia *(se trage cu aparat cu tot, mai lângă foc)* Mi-au cam îngheţat mâinile... *(îşi pune căştile)* B. 1... B. 1... B. 1... B. 1...

STURZU: Iar mai departe transmiţi: *(se apropie de Tudor)* „Soldatul Tudor I. Tudor s'a retras în munţi, pentru ca, împreună cu camarazii săi...“

(Pe neaşteptate Tudor îi dă lui Sturzu un pumn, apoi dintr'o lovitură de picior, aruncă în foc aparatul de emisie. Ceilalţi se reped la el şi reuşesc să-l imobilizeze)

TUDOR: *(strigând)* Asta pe care pagină o treci, domnule ziarist?!

TABLOUL IV

Cancelaria din interiorul Corpului de gardă. În fund, uşa care dă spre dormitorul ostaşilor. În stânga, uşa care duce spre depozit, şi în dreapta uşa de intrare. O încăpere mică. Pe pereţi portretele tovarăşilor Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Emil Bodnăraş, împodobite cu cetini de brad. Câteva afişe şi-o gazetă de perete. Masa simplă, un telefon de campanie. Lângă uşa dormitorului, rastelul de arme. La ridicarea cortinei, în scenă se află Dinu şi Ilie. Din dormitor se aude în surdina cântecul ostaşilor.

DINU: *(lipind un articol pe gazeta de perete)* Ce ziceţi de articol?

ILIE: *(aranjând şahul)* Era vorba să jucăm o partidă.

DINU: *(aşezându-se la masă cu ochii tot la gazetă)* Mai ales versurile:

„Cine ar putea să spună,
Câte nopţi sunt fără lună,
Câte somnuri fără vise,
Şi câte zile de permisie
Face Tudor într'o lună?“...

Ştiţi cât de uşor le-am scris?

ILIE: Dece nu?... Atenţie! Am luat pionul....

DINU: V'am spus eu să-i cerem să ne lase o poză... O așezam pe-aici pe undeva, îi puneam flori și o păzeam de muște... Ne mai aducea aminte de el.

ILIE: Șah! Vedem noi ce-i cu Tudor. Să așteptăm telefonul miliției din Dumbrava.

DINU: Ce-am putea să mai vedem? A dezertat și gata. Era cât pe aci să ne lăsăm la vatră fără nici-un dezertor. Tudor ne-a făcut-o.

ILIE: (*aprinzând țigara*) S'a dus și turnul. Văd că nu ți-e gândul la șah... (*Răducu apare în ușa dormitorului. Iși caută arma*)

DINU: Tuturor ni-e gândul la el...

ILIE: Da, dar fiecăruia în felul lui... Ai ceva cu el?

DINU: Eu? Ce-aș putea să am (*cu nervozitate*)... c'un dezertor... Nu mi-a plăcut niciodată.

RĂDUCU: Noi îl iubcam cu toții. Un tovarăș săritor, prietenos...

DINU: (*răstit*) Vezi-ți de arma ta! Du-te și-o curăță... (*Apar Stanciu, Lazăr și Vrancea. Stanciu povestește o întâmplare*)

STANCIU: (*continuându-și povestirea*). Și mă trimete majurul să-i aduc pentru cancelarie un glob pământesc... Când vin cu el, mă ia pe numele de alint: „Ai cumpărat, boule?“ — „Am cumpărat, să trăiți, dela librăria armeanului“ S'a făcut majurul la față ca ceaunul. „Da' peste drum, librăria lui socru-meu, n'ai văzut-o? Care vasăzicălea, aduci un glob armenesc și nu unul românesc? Ia uite cum te-a înșelat, ți l-a dat turtit la capete, și stricat pe de-asupra, uite-l cum se'nvârte...“ Ce-a mai spus nu știu, că m'am trezit abia a doua zi, la infirmerie...

DINU: (*cu răutate*) Unul de-al nostru dezertează și lor le arde de snoave... Halal tovarăși... Mie mi se rupe inima...

LAZĂR: Tudor să dezerteze? Pe semne-o fi avut ale lui, de-a întârziat atâta.

VRANCEA: Ce nu i se întâmplă omului cu bolnav în casă?

STANCIU: Nici mie nu mi se rupe inima, că-l știu pe Tudor. (*privind la șah*) Însă mi se rupe inima când văd c'ai mutat greșit calul.

DINU: Dă-mi pace!

STANCIU: Nu se poate! Eu am făcut la cavalerie și mi-e milă de cai. (*sună telefonul. Stanciu ridică receptorul*) Allo... Aici e Stanciu... Care Stanciu? Da' câți Stanciu sunt?... Bucătarul... Nu mă fierbe, tovarășe... am spus: Stanciu bu-că-ta-rul... Cum? Miliția? Miliția din Dumbrava. (*lui Ilie*) Din satul lui Tudor.

ILIE: (*ia telefonul*) Da, tovarășe, aici comandantul gărzii. Da, Tudor I. Tudor... Plecat de trei zile... Așa, din cauza furtunii... Cum? Odată c'un chiabur? (*Dinu fluieră semnificativ*) Da, voi raporta... Să trăiți! (*închide telefonul. Ostașii se adună în jurul lui. Privirile tuturor sunt îngrijorate. Se aude fluieratul lui Dinu*)

DINU: (*vesel, mergând la gazeta de perete*) Mai trebuie ceva la poezioara asta. (*cu ironie*) Cine-mi găsește o rimă la dezertare? (*iese*)

STANCIU: (*cu emoție*) Și cum? A plecat de trei zile?

ILIE: (*dând din cap*) A luat-o peste munți, din cauza furtunii.

RĂDUCU: Trebuie să vină el! I s'o fi întâmplat ceva... Dar nu se dă el bătut!

VRANCEA: Ce-i tovarăși? Vă îndoiiți de Tudorel al nostru? Acum îi auzim muzicuța! Hai să cântăm înainte... (*pleacă toți în dormitor, rămân doar Ilie și Stanciu*)

ILIE: (*pauză*) Facem un șah? (*se așează la masă*) Parcă nu sună cântecul astăzi... Mă duc să văd ce-i pe-acolo... (*iese după ostași*)

STANCIU: (*îngândurat, jucând șah de unul singur*) Ei, Stanciule, acu' ai și tu prilej să câștigi... Fii atent, îți mănânc calul... (*se ridică și se duce*)

să se așeze pe celălalt scaun) N'ai să poți, e apărat de tură... Hai, căluțule, di căluțule... *(se mută iarăși de pe un scaun pe altul)* Bagă de seamă, o pornește nebunul... *(Așa îl găsesec Doreanu și Bădoiu)*

DOREANU: Pot jura că ai și câștigat!

STANCIU: *(surprins)* Să trăiți. Era doar exercițiul pregătitor... Manevre...

DOREANU: Atunci să începem lupta... *(se așează la masă în fața lui Stanciu)*

Acu'să te văd. Hai, goarna să sune atacul!...

BĂDOIU: *(ascultând pe cei care cântă)* Ce-i asta? De ce nu se respectă somnul celor ieșiți din post?

STANCIU: *(mințind cu stângăcie)* Chiar acum s'au sculat...

BĂDOIU: *(intrând în dormitor)* Ia să-i văd și eu. *(Din dormitor se aude comanda lui Ilie; cântecul încetează)*

DOREANU: Iți ameninț pionul.

STANCIU: Nu mi-l luați dumneavoastră cu una cu două. Mie, ca infanterist, mi-s dragi pionii.

BĂDOIU: *(intrând, urmat de Ilie)* Și ce spune miliția?

ILIE: Tocmai voiam să vă raportez...

BĂDOIU: Ce-i cu Tudor?

DOREANU: *(se ridică dela masă)* Bolnav? *(către Stanciu)* Iartă-mă, ia șahul și continuă singur...

STANCIU: *(ieșind cu șahul, în șoaptă)* Inc'o partidă câștigată.

BĂDOIU: Spune, Ilie.

ILIE: Tudor a plecat de trei zile. A luat-o prin munți și nu se știe nimic de el....

DOREANU: O dezertare?! Excelent, locotenent Doreanu...

ILIE: *(cu neplăcere)* Mi s'a comunicat că odată cu Tudor ar fi dispărut din sat și un chiabur...

DOREANU: Din prima zi nu mi-a făcut acest soldat impresie bună... Dar chiar la așa ceva nu mă așteptam... *(către locțiitor)* Ai stăruit atâta pentru permisia lui....

BĂDOIU: Nu-l cunosc de azi, de eri. Și nici din fișa dela cancelarie. Știu eu ce să cred? N'a putut veni cu trenul din pricina furtunii, vrând să se prezinte în termen, a pornit-o pe jos...

DOREANU: *(cu ironie reținută)* Și ca să nimerească mai ușor unitatea, și-a luat un chiabur călăuză. ..

BĂDOIU: Nu se precizează c'ar fi plecat împreună. Iar lui Tudor câte nu i s'ar fi putut întâmpla: drumuri de munte, noapte, furtună, alunecuş...

DOREANU: Raportezi dezertarea. *(pauză)* Regret că nu l-am pedepsit atunci.

BĂDOIU: *(aprinzându-și o nouă țigară)* Nu l-ați cunoscut. Era devotat, cinstit, cu multă inițiativă...

DOREANU: Nu-ți vine ușor, înțeleg. Ai inimă caldă. Dar nu uita: unui ofițer i se cere nu numai inimă caldă, ci și un creier rece. Acordând prea multă încredere, poți să greșești. Dușmanul nu poartă etichetă pe piept.

BĂDOIU: La dușman mă gândesc și eu. A atacat o stână zilele trecute...

DOREANU: Iți place să complici lucrurile; cazul e limpede. Crede-mă că și mie-mi vine greu....

BĂDOIU: Vă amintiți, la început vă plângeați că aici ar fi prea ușor... *(se aude motocicleta curierului. Către Ilie)* Imparte corespondența. *(Ilie iese)*

DOREANU: Nu la greutăți de felul acesteia mă refeream. *(pauză)* Mă gândeam că poți să-ți dorești să rezolvi probleme mai importante

BĂDOIU: Există ceva mai important decât educația unui om?

DOREANU: Desigur, educația unei colectivități. Instruind un pluton de ofițeri, aș fi fost mult mai util decât anchetând un caz de dezertare. Sunt misiuni și misiuni.

BĂDOIU: Toate misiunile sunt la fel de importante. Eram cu divizia Tudor Vladimirescu, la atacul Debreținului... Am fost chemat în spatele frontului să instruiesc un grup de voluntari. M'am plâns unui prieten, locotenentul Petruhin: „Asta nu-i misiune pentru mine, vreau să rămân la mitraliere“. El a zâmbit și mi-a spus: „Ce s'ar întâmpla dac'am sta toți la mitraliere? Cine-ar instrui, cine-ar aproviziona frontul? Misiunea cea mai importantă este aceea pe care ai fost numit s'o execuți“...

DOREANU: Frumos, da' asta-i altceva. Eu rămân pe vechea poziție...

DINU: (*emoționat*) Raportez, am primit o telegramă...

DOREANU: (*întrerupându-l*) Altă permisie în perspectivă...

DINU: O telegramă dela Tudor.

BĂDOIU: Cum?

DINU: (*ezitând*) Cititi-o.

BĂDOIU: (*citește cu glas tare*) „Veți da socoteală. Tudor.“

DOREANU: Așa vasăzică... De unde-i expediată?

BĂDOIU: Dela oficiul din gară.

DOREANU: A trecut prin apropiere și a ținut să fie atent cu noi! (*lui Ilie care a adus corespondența*) Lasă corespondența, hai să inspectăm depozitul... (*ies*)

BĂDOIU: (*lui Dinu, care vrea să plece*) Erai prieten cu Tudor?

DINU: (*încurcat*) Eram toți.

BĂDOIU: Dece ți-a scris?

DINU: (*după o pauză*) Nici eu nu înțeleg...

BĂDOIU: Deci nu mă poți lămuri. (*pauză*) Ești liber.

DINU: (*salută, vrea să plece, la ușă se oprește*) Tovarășe locotenent...

BĂDOIU: Ce e?

DINU: (*ca pentru sine*) N'are nicio legătură...

BĂDOIU: De ce șovăi atâta?

DINU: Nu ne prea aveam la inimă.

BĂDOIU: Dece?

DINU: Ne gândeam amândoi la aceeași fată... De-aici s'a iscat totul. Știți... el cu ambiția lui, eu cu a mea....

BĂDOIU: O fată? Una de-aici?

DINU: (*cu ezitări*) Da... O cunoașteți și dumneavoastră... Ana...

BĂDOIU: Spălătoreasa?

DINU: Ca piatra se încrâncena Tudor pentru ea...

BĂDOIU: Și de aceea crezi tu...

DINU: Eu am raportat tot ce știu...

BĂDOIU: Nu se poate. E o copilărie...

MICLOȘ: (*intră în scenă, salută*) A venit femeia cu rufele...

BĂDOIU: Spune-i să treacă pe-aici...

DINU: (*după ieșirea lui Micloș*) Tovarășe... eu n'aș putea să plec?

BĂDOIU: Rămâi.

ANA: (*intră, ducând niște rufe*) Bună dimineța. (*un zâmbet abia vizibil lui Dinu*) M'ați chemat?

BĂDOIU: Avem nevoie de ajutorul dumatăle. (*Ana dă nedumerită din umeri*) E vorba de Tudor... Te-am ruga...

ANA: (*izbucnind*) Nici să vorbesc de el nu mai vreau. M'a amărit atât...

BĂDOIU: Da' ce s'a întâmplat?

ANA: Să vă spun totul. L-am cunoscut când am venit aici... Ce să m'ascund? Mi-a plăcut și gata.... Întâi, m'a luat să mă'nvețe carte... Azi o literă, mâine alta... pân'am început să ne'ndrăgim... Sunt fată săracă, da'nu așa cum crede el. Nădăjduiam c'o să ne luăm... (*iși îngroapă capul în mâini*)

BĂDOIU: Și el?

ANA: Imi scria bilete și mie, și unei mucoase, sau cum să-i zic... Mariei lui Moș Dan... Taman la fel ne scria...

DINU: (*frământat*) Asta nu... Nu... Nu-i adevărat...

ANA: (*furioasă*) Ce știi tu? Și-acu-i biletul la Maria.

DOREANU: (*din magazie*) Tovarășe locotenent, ai inventarul?

BĂDOIU: (*lui Doreanu*) Il aduc imediat. (*în drum spre ușă, către Ana și Dinu*) Mă'ntorc îndată....

DINU: Da' cu el la izvor te'ntâlneai? Ce te bocești acum?

ANA: Voiam numai să te supăr pe tine.

DINU: (*luând telegrama depe masă*) Pe mine?! Vezi-ți de treabă, că nu se prinde... (*ii dă telegrama*)

ANA: Las' că știu eu ce să fac. Sub tren m'arunc... Prea se'ncurcă toată lumea de mine... (*citește. Ingrozită*) Tudor s'o fi scris?

DINU: Nu, eu...

ANA: (*citind-o încă odată*) Nu-mi vine să cred... (*Dinu dă din umeri și-ia telegrama. Ana începe să plângă*)

BĂDOIU: (*intrând*) Te-ai pus pe plâns... Ce-i asta?

ANA: Cum să nu plâng, vai de capul meu! Nu vedeți cu cine era să-mi fac casă? C'un ticălos și-un netrebnic... Mi-e rușine să mă mai arăt între oameni. Mă duc unde-oi vedea cu ochii... Nimeni să nu-mi știe urma...

BĂDOIU: Ești tânără, Ana... La vârsta ta dragostea vine repede și fierbinte, dar și trece curând...

ANA: Să nu credeți. Numai eu știu ce-i în sufletul meu. (*iși face semnul crucii*) Doamne, iartă-mă!

BĂDOIU: Lasă rufele aici... și mergi să te răcorești... (*Ana se îndreaptă spre ușă*) Ai grijă de ea, Dinule... (*Dinu și Ana ies. În acelaș timp intră Doreanu și Ilie*)

DOREANU: Cine-i stropitoarea asta?

BĂDOIU: Spălătoreasa noastră.

DOREANU: Spală cu lacrimi?

BĂDOIU: A fost în dragoste cu Tudor...

DOREANU: (*supărat*) Iată ce se petrece la noi!... N'ați găsit o spălătoreasă mai cumsecade, cu părul alb? Să se întoarcă soldații la vatră cu plozi după ei... Halal comandant...

ILIE: Spălătoreasa-i a batalionului. Când am intrat în gardă, am găsit-o aici.

BĂDOIU: Totuși pare a fi o fată cumsecade.

DOREANU: Treaba ei e să spele rufele, nu să-mi zăpăcească ostașii.

BĂDOIU: Dragostea nu se interzice prin ordin; s'au iubit cinstit, erau înțeleși să se căsătorească. Voi lua totuși măsuri ca Ana să fie înlocuită.

DOREANU: Imediat. Și să se termine cu astfel de angajări.

DINU: (*venind, raportează*) Tovarășe locotenent, pădurarul vrea să vă vorbească.

DOREANU: (*ironic*) O fi și el îndrăgostit...

BĂDOIU: Pe semne că s'a aprobat cota de lemne pentru umbrar.

DOREANU: Să intre. (*Dinu salută și iese. Intră Moș Dan*)

MOȘ DAN: Mi-e că vă stânjenesc...

BĂDOIU: Vino'ncoace să-l cunoști pe noul nostru comandant. Că data trecută erai prea cătrănit. S'a aprobat?

MOȘ DAN: S'o aproba și ea, da' eu cu alte trebi vin...

DOREANU: (*întinzându-i un scaun*) Stai, moșule, că te-oi fi săturat de latul pădurilor...

MOȘ DAN: Incă zece vieți le-aș colinda... (*Se așează*) S'auzi pășărelele... șipotul izvorului...

DOREANU: (*oferindu-i tabachera*) Poet, pădurare, poet... O țigare iei?

MOȘ DAN: (*luând o țigare și aprinzând-o cu o brichetă enormă*) Flacăra asta îmi ține și de cald iarna... Da' să nu uit cu ce mă abătui pe-aici... Mă'ntorceam dela Ocol... Sta de ploaie... Pe poteci, nimenca... O liniște să-ți auzi răsuflarea. Ca'naintea furtunei... Călcam apăsător, mă cam ciondănisem cu șeful, că cică să ies la pensie, da' asta-i altă tărașenie... Numa' ce-mi aud urechile muzicuța lui Tudor...

BĂDOIU: Tudor?...

MOȘ DAN: (*fericit că-i ascultat*) Viueu și acolo... Ciulese urechile. Ii știu muzicuța, că doar ea-i ținea și de foame, și de sete, și de dor... Mă iau după zvon și iată-l...

ILIE: (*izbucnind*) Pe Tudor?

MOȘ DAN: Pe ăl ce zicea din muzicuță... Un băietan, un pui crud cu tuleiele abia mijite... Mă dau lângă el și cat la muzicuță. Să-i văd semnul, că eu i-am dat lui Tudor briceagul de-a însemnat-o... Il iau cu binișorul: „Mă, să fii cu pălărie, de unde-ai luat-o?” „C'o am de mic...” De unde, că-i a lui Tudor. M'am sborșit odată la el de-a schimbat gândul... C'a găsit-o la vad, la Piatra Arsă... V'am adus muzicuța, că de, pentru cât ne-a cântat Tudor, aveam și eu datorie... (*le întinde muzicuța*)

ILIE: I-a lui Tudor... o cunosc...

BĂDOIU: Și băietanul unde-i?

MOȘ DAN: Și-a luat valeda, că'napoi nu i-o mai dau nici mort. Numai că nu plângea. Când pic acasă, alta. Ana lăcrămată pe prispă. Am prins eu c'ar fi ceva între ea și Tudor...

BĂDOIU: E rudă cu dumneata, Ana?

MOȘ DAN: Da' de unde... Să tot fie un an de când am găsit-o (*zâmbind*) tot lăcrămată... Da' nu pe prispă, că era la gară... N'aveam ochelarii la mine. Am rugat-o de mi-a scris un nume pe o depeșă. Așa ne-am aflat. N'avea pe nimeni. Fugise de-acasă. Am luat-o la mine să lucre la pădure cu Maria... Ba am pus și-o vorbă de-a intrat spălătoreasă la regiment... că de, inimoasă, ce să zic...

DOREANU: (*cu ironie*) Inimoasă mai ales...

MOȘ DAN: Și cum zic, azi m'am luat și cu șeful de Ocol. Imi spunea să ies la pensie, că mi-o fi destul la 66 de ani. Da' ce, eu îs bătrân? N'am nici 70 în cap și el cu palavrele lui... Până nu-mi știu fetile așezate...

BĂDOIU: Du-te și liniștește-o pe Ana.

MOȘ DAN: Vă las cu bine atunci. (*din ușă*) Tii, da' unde mi-am pus luleaua? (*o are în mână, iese*)

BĂDOIU: S'o fi încăierat cu cineva...

DOREANU: Iar tai firul în patru... A pierdut-o și gata. Ii facem imediat actele și anunțăm acasă.

BĂDOIU: Nu'nțeleg un singur lucru: Ana spune că Tudor a învățat-o carte, iar pădurarul... l-ați auzit: că ea i-a scris o adresă în gară, când s'au cunoscut.

DOREANU: Și ce-i neobișnuit într'asta?

BĂDOIU: Să fi mințit Ana?

DOREANU: (*zâmbind*) N'ai iubit de mult, Bădoiule... Știi cum m'am găsit cu tovarășa mea? Intr'o Sâmbătă, la Constanța, pe plaje, venisem la odihnă. Ea înota lângă mal. Cum să intru în vorbă? Am rugat-o să mă'nvețe să'nnot. Și-acum râd când mi-aduc aminte... Din vorbă în vorbă am ajuns în larg... Au venit valurile mari. Ca să nu se'nece, am scos-o în brațe... (*râde*) Ei, iată un lucru care nu trebuie să-ți dea prea mult de gândit... (*iși ia cascheta*) Eu plec la depozitul de materiale. Nu uita, fă imediat actele (*iese*).

BĂDOIU: (*lui Ilie, care lucra în cancelarie*) Oprește megafonul și pregătește mașina de scris. (*după ce ostașul se așează în fața mașinei de scris*) Scrie... Către Batalion... Pune-i data, numărul... (*pauză*) „Neprezentându-se din p rmisie soldatul Tudor I. Tudor, este dat dezertor...” (*se oprește din dictat*) Nu-i bine... Rupe și scrie alta...

ILIE: (*la mașină*) „Numărul 014320 din 17 Mai 1951...” (*așteaptă*)

BADOIU: (*frământat*) „Raportez: soldatul Tudor I. Tudor, dezertor, din...” (*se oprește din dictat*) Nu pot să scriu „dezertor” după numele lui... Ilie...

ILIE: Nu. Nu cred c'ar fi dezertat. Da'potrivit regulamentului... desigur că... firește...

BĂDOIU: Nu numai după regulament să vorbești, ci și după inimă... Dac'ar fi dezertat, ce rost mai are să amenințe? E cusută cu ață albă, telegrama.

ILIE: Nici n'a scris-o el.

BĂDOIU: Da' cine să știe atât de precis adresa? Și ce urmărește?

ILIE: Când eram activist în raionul Câmpulung, mi s'a întâmplat tot așa ceva. Urmăreau să producă panică.

BĂDOIU: Bine, dar adresa? De unde-au aflat-o?

ILIE: De ostași sunt sigur. Dinu nu-i în stare de așa ceva. Mai rămâne Maria, pădurarul... Ana...

BĂDOIU: Unde-s actele Anei?

ILIE: La batalion. O adeverință adusă dela o gospodărie colectivă și referința pădurarului.

BĂDOIU: (*după o pauză*)/Ordonă lui Micloș să pregătească motocicletă. Mergem la batalion. (*Ilie iese. Rămas singur, distrat, Bădoiul cântă din muzicuță. Atrăși de muzicuță dau buzna în dormitor Lazăr, Vrancea, Răducu și Stanciu*)

LAZĂR: Ai venit, Tudore?

STANCIU: Rău ne-ai fript la inimă.

VRANCEA: Unde ești, frate?

RĂDUCU: Coru-i gata...

(*Zărintindu-l doar pe Bădoiul, se opresc toți. Scenă mută. Ostașii care au venit veseli sunt acum cuprinși de mâhnire. Pe fața lui Bădoiul, jocul e invers; încrederea ostașilor în Tudor, îi luminează chipul.*)

BĂDOIU: Ce-i cu voi?

STANCIU: (*ezitând*) Nimic. Am auzit muzicuța și... Noi îl așteptăm pe Tudor... Crezusem că-i el.

BĂDOIU: (*după o pauză*) Și eu îl aștept, tovarăși...

Cortina

ACTUL III

TABLOUL V

Grota întunecoasă din tabloul 3. Rapp și Brâncu joacă cărți. Sturzu se bărbiereste lângă foc, fredonând o melodie.

RAPP: Opt și cu asul nouă... A mea e banca.

BRÂNCU: Care as? Au eșit toți patru...

RAPP: Ți se pare...

BRÂNCU: Hoțule! Ai ascuns asul în mânecă.

RAPP: Ți-arăt eu cine-i hoț. Asta nu-i tot as?

STURZU: *(oprindu-se din fredonat)* Terminați odată! Mai bine v'ați mai spăla puțin. V'ați sălbătecit de tot. Mi-e silă să vă văd.

RAPP: N'ai decât să umbli cu ochii închiși.

BRÂNCU: Pentru cine să ne spălăm, căpitane? Veverițele ne plac și așa.

RAPP: Dac'o fi rost de nuntă, ne ferchezuim noi! *(dă cărțile)*

STURZU: Urși bărboși!

RAPP: Cu-atât mai bine! N'o să ne cunoască miliția.

BRÂNCU: Și-oricum, decât muieri, mai ușor găsești în pădure ursoaice. *(râde)* De-am fi avut norocul tău, ne-am fi bărbierit și noi.

STURZU: Ce-i cu ăla?

BRÂNCU: Iși face autocritica. Iși simte *(arătând în jurul gâtului)* ștreangul de gât. *(râde)*

STURZU: A vorbit?

RAPP: Da. A cerut de băut.

BRÂNCU: L-a secat arșița... Pentru o cană cu apă și-ar vinde și pe mă-sa cu depozitul odată!

STURZU: *(terminând cu bărbieritul)* Adu-l aici, Brâncule. Tu, Rapp, ajută-i lui Ciurea. *(după o dispută scurtă la împărțitul banilor, Brâncu pleacă spre fundul grotei de unde îl va aduce pe Tudor)* Terminați cu banii. Veniți când fluer eu. *(Rapp iese, numărând banii. Tudor este adus de Brâncu. Din înfățișarea ostașului se vede cât de crâncen a fost schingiuit)* Ce-i asta? Oare să nu-ți priască la noi?

TUDOR: Puțină apă... dați-mi...

STURZU: *(umplând o gamelă)* Poftim. *(apropie gamela de buzele ostașului)* Bea. *(în clipa când buzele ating apa, îndepărtează gamela)* Pe dumneata te interesează să bei. Pe noi, apărarea depozitului. *(Tudor întoarce capul. Sturzu, bând zgomotos din apă)* Rece apă... Te așteaptă un ulcior întreg... *(către Brâncu)* Frige-i și carnea *(Brâncu pune în frigare o pulpă de miel)* O pulpă ca asta te înzdrăvește...

TUDOR: M'au mai făcut de-alde voi să crăp de sete și de foame...

STURZU: O să te coste scump această încăpățănare prostească.

TUDOR: Oricum o să mă uciideți.

STURZU: *(vesel)* Să te ucidem oricum? Ei vezi, începi să-ți pui problema așa cum îmi place mie. Să-ți explic de ce-ți dăm drumu', dacă-ți vine mintea la cap. Da'ntâi bea. *(îi dă o gură de apă)* Lasă și pentru mai târziu. *(lui Brâncu)* Rumenește-o cât mai bine. *(lui Tudor)* Înțelegeți, ne trebuie băieți de încredere. Ai să lucrezi în sat la tine. Oamenii noștri o să te ajute. *(Tudor nu răspunde)* Gândește-te... Da, da, judecă bine.

TUDOR: Să mă ajute? Cine?

STURZU: Ai să afli. De altfel, de răspunsul tău mai atârnă viața cuiva.

TUDOR: Mama?

STURZU: Viața cuiva care, căutându-te, ne-a căzut în mână.

TUDOR: Radu?

STURZU: Nu. *(fluieră ușor; împinsă de Ciurea, intră Ana. Are mâinile legate. Prin bluza sfâșiată, i se văd umerii loviți)*

TUDOR: Ana?

ANA: Tu?... *(se repede la Tudor, dar Rapp o apucă de gât, și o trânteste pe jos)* Tudore...

TUDOR: *(către Rapp)* Câine!

RAPP: Vezi să nu te ating și pe tine. Una, și-ți cântă prohodul.

ANA: *(plângând)* Tudore, nu mă lăsa, Tudore... *(Rapp o lovește)*

BRÂNCU: Nu da, bă, că mai avem nevoie de ea. S'ar spune că a venit timpul să ne radem și noi ca pentru nuntă. Ce zici, puicuțo?

TUDOR: *(se repede la Brâncu)* Asta nu! Niciodată!

BRÂNCU: *(dându-i un brânci)* Ia termină, că nu ți se șifonează mireasa dintr'atâta.

STURZU: *(către Rapp, Ciurea, Brâncu)* Așară! *(ies pe rând, privind cu jind la Ana. Ciurea îi cuprinde umerii, îi mângâie, rostind ca pentru el)*

CIUREA: A'ntâia!

STURZU: Hai, plecați odată! *(După plecarea celor trei, pauză. Anei)* Ridică-te!

ANA: *(ridicându-se anevoie)* După el... După el am venit...

STURZU: Și dacă te-a trimis miliția? *(se repede la ea)* Ești informatoare? Răspunde!

ANA: Pe el l-am căutat. Numai pe el...

STURZU: Lasă-te de povești. Țin prea mult la viață ca să mă poți înșela.

ANA: Vă jur! Și oarbă aș fi plecat după el. E omul meu până la moarte...

STURZU: Cum ai nimerit aici?

ANA: M'am dus în sat la el. *(arată spre Tudor)* Am apucat-o pe potecile pe care-a plecat el. Am scotocit în fiecare văgăună *(face doi pași spre Tudor)* L-am găsit. Acum, mi-e tot una.

STURZU: *(către Tudor)* O cunoști? *(Tudor dă afirmativ din cap)*

ANA: *(lui Sturzu)* Dă-ne drumul... Mi-e drag de el... Iartă-l...

STURZU: *(după o pauză)* Să zicem că te-aș crede. C'ai venit de dorul lui. Iertarea nu depinde decât de voi. El știe. Vă dau timp să hotărâți. *(iese)*

ANA: *(lipindu-se de pieptul lui Tudor)* Tudore! Bine-i cu tine!

TUDOR: Ana! Ana mea! Nu credeam să te mai văd vreodată!

ANA: Și eu, care m'am îndoit de dragostea ta. Am fost așa de mânărită, pentru cântecul pe care i l-ai dat și Mariei...

TUDOR: Mariei? Nu i-am dat nimic. E-o copilă!

ANA: Iartă-mă. Mi-ești drag. Sunt o proastă. *(îl privește lung)* Ai suferit atât. Ți-s buzele crăpate... Ochii tăi ard altfel ca atunci... Pentru ce te-au chinuit? Ce vor dela tine?

TUDOR: Să trădez, asta vor. Să-mi vând inima din piept.

ANA: *(mândră)* Să n'o faci, Tudore. Noi nu putem trăda!

TUDOR: Ești bună și deșteaptă, Ana. Poate ne-am fi înțeles. Mama voia să te cunoască.

ANA: *(cu duioșie)* De ce să nu nădăjduim, Tudore? Să ne închipuim că vom fi împreună, la casa noastră, liniștiți... Că nu vor mai fi nici funiile astea care ne taie mâinile, nici...

STURZU: *(apare zâmbind)* Ei, ce se-aude? *(după o pauză)* Vă mai dau

un răgaz... vă rog, mai repede. După ce vă liberăm, sporovăiți cât vreți... *(iese)*

ANA: Tudore, nu se poate... să fugim?

TUDOR: *(dând din umeri)* Poate să scapi tu. Te duci la Bădoișu să-i spui că la noi e un trădător... Bandiții au informații despre depozit...

ANA: Ce vor dela tine?

TUDOR: Dispozitivul de apărare... Pe Dinu să-l rogi să nu-mi poarte pică... Și spune-le la toți că nu i-am uitat, nu i-am făcut de rușine. Mamii să nu-i zici nimic la'nceput... S'o vestești c'am plecat undeva într'o școală, c'o să mă întorc. Ea nu mai are mult. De ce s'o amărîm?... E mai bine așa... Sub pernă la mine, o să găsești un caiet cu amintiri. E pentru tine.

ANA: *(îpînd)* Nu. Nu vreau să mori, Tudore! Nu vreau!

TUDOR: Taci, Ana... Tu ești o fată vitează, tare. Ana mea...

ANA: *(în hohote de plîns)* Tudore, vreau să trăiești, Tudore...

STURZU: *(intră pe ultimele cuvinte ale Anei)* Asta vrem și noi. Să vorbească și vă dăm drumul...

TUDOR: Nu voi spune nimic!

STURZU: *(nervos)* Ajunge! Rapp, Ciurea! *(Anei, îmbrîncind-o)* Mișcă!

RAPP: *(intră cu Ciurea)* Aici suntem.

STURZU: *(aspru)* Pregătiți funia. Domnișoara are întăietatea.

RAPP: *(luând funia și aranjînd lațul)* O amânare măcar... O oră, două, amânare... E păcat. Gândiți-vă și la noi...

ANA: *(disperată)* Nu vreau să mor, Tudore... Nu mă lăsa!...

STURZU: Aici eu hotărăsc: să fie imediat spînzurată.

ANA: Nu mă lăsa să mor, Tudore, că pentru tine mă omoară...

CIUREA: *(apucînd-o brutal)* Hai, îngerășule... Te-așteaptă ai din cer...

ANA: Dați-mi drumul!... Vă spun... Ce pot să vă spun... Tudor, numai pe Tudor al meu să mi-l lăsați...

TUDOR: Taci... Taci... Ana!

STURZU: *(lui Ciurea)* Scoateți-o!

ANA: *(îpînd)* Tudore!... *(leșină)*

CIUREA: O să se trezească la dreapta tatălui.

STURZU: Stropiți-o cu apă! Să-și simtă lațul!

TUDOR: Bestie!

ANA: *(revenindu-și, cu glas liniștit)* Unde sunt? Oameni buni...

CIUREA: În mâini sigure, păpușico... Ti-am pregătit gulerul la rochia de mireasă... *(râde)*

ANA: *(n'aude; cu aceeași voce)* Tudore, vii lângă mine? Cum începea? „Floricele, flori mărunte...”

TUDOR: *(învîns, copleșit)* Ce-i ea de vină?

ANA: „Tu mîndruțo dela munte”... Tudore, Tudore...

STURZU: Câte ipoteze de apărare aveți? Cele de noapte?

TUDOR: *(cu greu)* O singură ipoteză. *(privește pierdut în jur)* Mitrاليةele vor fi...

STURZU: Te previn: orice neadevăr te costă viața ei. Unde sunt așezate mitralierele?

TUDOR: *(cu o scînteiere în ochi)* Mitrاليةele vor fi așezate peste tot... Pe nicăieri nu se va putea pătrunde. Veți primi foc din toate părțile. Ostași din gardă știu să ochesească...

BRÂNCU: *(intrînd, îngrozit)* Tăcere! Se întoarce echipa de tăietori din pădure. Li se aude cântecul. Vin spre noi *(un moment de panică)*. Tudor încearcă să strige, dar Sturzu îi astupă gura. Ceilalți doi bandiți

își încarcă armele. O liniște nefirească. Se aude aproape, tot mai puternic, marșul partizanilor:

*„Pân' la unul o să piară
Dușmanii poporului...”*

Cântecul se pierde)

STURZU: Spânzurați-i de primul pom! De aceeași cracă. Impreună v'ați vrut... *(râde)*

ANA: *(reia la fel)* „Și la frunza cea de fragă, să nu uiți că mi-ai fost dragă...” *(e târîtă spre ieșire; amuțește, cu privirile la Tudor)*

TUDOR: *(după ce i s'a scos călușul)* Vin și eu, Ana... Fii tare. Te iubesc mult, Ana mea. Mai mult ca niciodată...

ANA: *(se întoarce dela ușă, râde. Răstimp lung în care nu se aude decât râsul ei limpede)* Și mă lăsa-i să mor? *(lui Sturzu)* Desleagă-mă.

TUDOR: *(uluie)* Ana! Ce'nseamnă asta? Nu se poate!

ANA: *(lui Rapp, ordonând)* Adu-mi apă. *(iarăși către Tudor)* Mă lăsa-i să mor aici, în văgăună... Asta ți-a fost dragostea, Tudore? Așa iubești tu? *(arată spre Sturzu)* Cu-adevărat nu știe decât el să iubească. *(bea)*

TUDOR: *(crâncen)* Ana, tu! Tu ești cu ei?

ANA: Bogdaproste c'ai priceput!

TUDOR: *(coplesit)* M'ai înșelat, ne-ai înșelat... Poate chiar tu ai fost... chiar tu ești trădătorul?!

ANA: *(dă din umeri)* Ei și?

TUDOR: Ano!

ANA: Alege: ne-ajută tu sau ne-ajută Dinu? Nouă ni-e tot una...

TUDOR: Cum ți-aș fi sucit gâtul!

ANA: *(zâmbind)* Prea târziu. Acum o să ți-l sucesc cu ție. Ca să-ți fac plăcere, te anunț că cei din depozit te-au dat dezertor... Au primit și o telegramă în numele tău: „Veți da socoteală. Tudor.” Drăguț, nu? Cel dintâi s'a prins Bădoiu. A și vestit la tine-acasă... Nu-i vorbă că la noapte terminăm și cu el, și cu depozitul. Pe vremea aia tu de mult o să te legeni într'un vârf de brad.

TUDOR: Ce-am făcut? Cum am putut să fiu atât de orb?

ANA: *(zâmbind)* Orb ești și acum. Orb și fără minte. *(către Rapp)* Du-l. *(în timp ce-l scot)* Minte, iubitule, îți doresc să ai minte măcar în ultimul ceas. *(râde)*

STURZU: *(după ieșirea lui Tudor)* Mai bine terminam cu el.

ANA: Poate se răzgândește... În orice caz, trebuie să ne dscurmăm fără el. Au început să mă cam dibuie... Avem gloanțe pentru depozit?

STURZU: Dacă lucrăm cu economie...

ANA: *(scoate o hârtie)* Priviți în mare planul depozitului. Aici e corpul de gardă. Aici poarta Nr. 1. Dincolo, poarta Nr. 2...

STURZU: Atacăm pe la poarta Nr. 2.

ANA: Nu. Noi nu știm de unde vor sări soldații în caz de alarmă. Să încercăm un siretlic. Ciurea și Rapp atacă de formă pe la poarta Nr. 2. Cei din corpul de gardă se vor îndrepta spre poarta atacată. Tu și cu Brâncu pătrundeți pe la poarta Nr. 1. Din cancelarie dați în depozit... Ascultă Brâncule, mi se pare că numai adevărul pe care mi-ai procurat-o pe când erai socotitor, îi mai face să se îndoiască ce-i cu mine.

BRÂNCU: Nu te teme. Adevărul aceasta e cel mai autentic act pe care l-am făcut vreodată.

STURZU: (*Anei*) Să ne întoarcem la planul tău. E bine gândit. Așa vom acționa. Poți să mai îndepărtezi pe cineva din corpul de gardă?

ANA: Il voi chema pe Dinu la mine.

STURZU: (*insinuant*) Am impresia că din această combinație va ieși mulțumită toată lumea.

ANA: Ce ți-a venit? De când ne-am căsătorit și până astăzi, nu mi-ai dat încă prilejul să te văd gelos...

STURZU: (*Anei*) După ce luăm muniția și incendiem depozitul, ne întâlnim în Valca Lupului.

RAPP: Întâi sondele... Am depășit cu două zile termenul fixat.

STURZU: (*plictisit*) Fie și așa. (*îi strânge Anei mâna*) Găsim noi timp pentru toate.

ANA: Aproape am uitat că-ți sunt soție...

STURZU: Am început să mă tem pentru tine... (*o îmbrățișează*) După ce terminăm cu sondele, rămânem împreună... Ți-aduci aminte cum te-am luat din conservator, acum opt ani, când ne-am căsătorit?

ANA: Desigur, îmi aduc perfect aminte. Susțineai că n'am talent. Poate că ultimele întâmplări te-au făcut să-ți schimbi părerea.

CIUREA: (*intră. Observând intimitatea, tușește stânjenit*) A venit Duică...

STURZU: N'avem timp de el. Să stea acasă, până-l chem eu. Rămâi să-l păzești pe Tudor. Ai grijă, controlează-i legăturile.

CIUREA: Le-arăt eu și la o sută ca el.

STURZU: Ceilalți sunt pregătiți?

CIUREA: Cu arme cu tot...

STURZU: Noi ne întoarcem îndată. Facem o recunoaștere. Ciurea, ochii în patru... (*iese împreună cu Ana*)

CIUREA: (*singur*) Domnule șef de secție, să te cinstesc cu o țigară... (*își aprinde țigara; caută rachiu prin bagajele celor plecați*) Nici urmă de rachiu. (*strigă*) Primare... hai înăuntru...

DUICĂ: (*intră, privind cercetător în întunecimea peșterii*) Sunt aici?

CIUREA: N'ai ochi să vezi?

DUICĂ: Da' soldatul?

CIUREA: E dincolo. Ceva? (*face semnul băuturii*)

DUICĂ: E... da' pentru căpitan...

CIUREA: Adică cum, eu n'am gât? Verde sau secărică?

DUICĂ: Șliboviță!

CIUREA: Dă-o mai aproape... Imi lasă gura apă...

DUICĂ: (*căutând sticla*) Vreau să-l văd pe ăla...

CIUREA: Dă-l dracu'! Se pregătește de Ignat. Hai, scoate sticla mai repede...

DUICĂ: (*prelungeste-căutatul*) L-aș frige oleacă la ficați. N'a vrut s'o ia pe fii-mea de nevastă...

CIUREA: Ai o fată? (*râde sgomotos*) De ce n'ai adus-o la noi? Nu mi-ai arătat-o nici când am fost la tine. Poate nu-ți seamănă. (*îi smulge sticla din mână; după primele înghițituri se strâmbă*) Tii, da' rea e... (*scuipă înciudat*) Stai, să-mi dreg gustul... (*bea iar*) Mi se uscăse gâtul...

DUICĂ: (*lundu-i sticla*) Deajuns! Tare m'aș socoti cu netrebnicul. Știi cum mă arde la inimă...

CIUREA: Mai întâi mă răcorești tu pe mine. Pe urmă, om vedea noi... (*face șmecherește cu ochiul; bea*) Mă cam lucrezi la șef... Am tras eu cu urechea... Îți stă secția mea în gât... Hai?

DUICĂ: Eu?... (*încurcat*) Pe cinstea mea de negustor dacă mă gândesc la altul.

CIUREA: Numa' la fiu-tău, nu?

DUICĂ: Uite, să n'apuc să mă văd în primărie dacă te mint... Da' tu nu faci de secție... Au rămas prea puțini oameni de-ai noștri. Ne-o face pretori... Ce pretori! Prefecți ne face! Ascultă-mă pe mine.

CIUREA: Prefecți, ha? In cinstea ta, prefectule... (*trage un gât zdravăn*) Dacă s'ar lua după câți am rămas, mi-e să nu ne vedem miniștri. (*râde*) Și încă odată'n cinstea ta, ministrule!... (*bea din nou*) La noapte plecăm de-aici....

DUICĂ: Plecați? Dă-mi-l mie pe ostaș. Lasă-mă și pe mine să-mi sting focul.

CIUREA: Mi-e să nu dea căpitanul peste noi...

DUICĂ: Nu dă. Tu stai afară. Cum vine, îmi faci semn și-l băgăm la loc. Ca să nu-ți fie urît singur, îți mai dau o sticlă....

CIUREA: Hai atunci să-ți aduc ginerele... (*pleacă, luând sticla cu el. Peste câteva clipe i se aude vocea din fundul grotei*) A venit tata socru să te vadă. Traci la nuntă. (*il aduce pe Tudor. Către Duică, cu grijă*) Tată socrile, să mi-l lași cu inventarul întreg. Dacă-i mai scapi vreo două, numai la burtă. Nu face vânătăi... Știu dela secție. (*ieșind; de afară*) Stai mult, mai dai o sticlă... (*pauză mare. Duică se apropie de foc, ochii îi lăcesc*)

DUICĂ: Ne-am întâlnit iarăși... Nu ți-am spus eu?

TUDOR: (*il recunoaște*) Tu? Vasăzică tu m'ai adus aici...

DUICĂ: N'ai vrut-o pe Stanca?... Acum te-o lua cea cu coasă... (*râde*) Dacă te-ai însura cu Stanca (*șoptit*) ți-eș da drumu'...

TUDOR: Imi dai drumu'?

DUICĂ: (*râs respingător*) Te-ai răzgândi, hai? Acu' nu mai vreau eu. Cum-păr și un târg ca al-de tine... Să-ți dau drumul și apoi să mă coci iarăși? Nu mă'ndur să nu te las pe mâna lui Rapp. De-ai știi ce ștreang îți face! Ftii, mai mare plăcerea să te dai așa, huța-huța! Adusei și-o țără de săjun.

TUDOR: (*fără să-l asculte*) Dă-mi niște apă...

DUICĂ: Te-a prins setea morții... Să luăm apă proaspătă... (*Umple gamela din nou*) Ia... (*când Tudor se aplecă să bea, își varsă apa pe cisme*) Depe cisme nu vrei s'o lingi? Dinte pentru dinte... Las' că ciorile te ciugulesc și uscat. (*râde. Tudor se așează lângă foc*) Foate nu-ți plac cizmele, că-s rupte. (*privește cizmele lui Tudor*) Tu și așa n'ai nevoie de ele. Hai să facem schimb. Aldămașul pe lumea ccalaltă... (*pauză*) Te-ai dat mai lângă foc? Așa-i înainte de moarte, te ia cu frig... Lasă, că te-or încălzi tartorii în iad, la pucioasă... Stai să-ți trag cizmele. (*îi desleagă funia dela picioare. În timp ce se chinuește să-i scoată cizmele, Tudor își arde în foc funia care-i ține mâinile*) Nu se urnesc ale naibii... Stai să le încălesc... ies mai ușor... (*în momentul când chiaburul se întoarce, Tudor îi sare în spate și-l lovește cu o bucată de lemn. Duică cade scofând un strigăt. Tudor se repede să bea apă*)

CIUREA: (*de afară*) Nu-l omori, tată socrile, nu da așa... Ai uitat înțelegerea? (*Tudor se ascunde. Intră Ciurea*) Ți-am spus primare, să-l iei mai încet... Cu duhul blândeții... (*Tudor îi dă un pumn și-apoi fuge*) Nu da, bă... (*își pierde echilibrul*) Știi în cine dai? Nu da, că trag... (*amețit de șlibovță și de lovitură, merge împleticit spre ulciorul cu apă. Își spală fața.*) Altul decât capul lui Ciurea, praf s'ar fi făcut... (*il caută disperat pe Tudor*) Unde ești, leat? Bă, un' te-ai dat? Nu-i! (*de spaimă își revine*

din amețeală) A fugit... A fugit! (*se împiedică*) Ce-mi făcuși, vulpe bătrână? (*il împoașcă cu apă*) Hai scoală!

DUICĂ. (*revenindu-și anevoie*) Mi-arde capul... Auăleu...

CIUREA: Nu te prefăce... Ți-ai ticluit bine planul...

DUICĂ: Auăleu... care plan?

CIUREA: V'ați năpustit amândoi pe mine... El din față, tu din spate...

DUICĂ: De beat ce ești, ai văzut doi.

CIUREA: Da' rachiu cine mi-a dat? M'ai luat cu „prefecte” n sus, cu „ministre” n jos...

DUICĂ: Ești nebun?

CIUREA: Vede căpitanul cine-i nebun...

DUICĂ: (*se ridică*) Uite ce mi-a făcut la cap...

CIUREA: (*îndreaptă arma spre el*) Stai jos.

DUICĂ: Ce?

CIUREA: Stai jos sau trag!

DUICĂ: (*se așează cuprins de panică*) Fie-ți milă, Ciurea... Nu mă năpăstui! Ai și tu copii.

CIUREA: Crezi că-ți mai merge? Vrei să dau de dracu' ca tu să-ți măriți fata? Nu se prinde, nenicule...

DUICĂ: Omul lui Dumnezeu, nu-ți face păcat cu mine... De ți-e frică de Sturzu, hai să fugim... (*intră Sturzu și Rapp*) Să fugim împreună, am eu bani și pentru trei...

STURZU: (*cu aceeași voce calmă*) Un'te grăbești, Duică? Nu-ți mai vine la socoteală cu noi?

DUICĂ: Nu știu ce i-a cășunat pe mine.

CIUREA: I-a dat drumul lui Tudor. M'au omorât în bătaie.

STURZU: (*abia ținându-și mânia*) I-a dat drumul? Vorbește, ticălosule!

DUICĂ: Dece să-i fi dat drumul?

CIUREA: Ca să-ți ia fata... M'a'ndemnat să beau rachiu...

DUICĂ: Și pe mine m'a lovit Tudor...

STURZU: Cum te-a lovit? Doar era legat!

DUICĂ: Și-a ars la foc legătura dela mâini.

STURZU: Dar aia dela picioare?

DUICĂ: Eu l-am deslegat, e drept, da'...

STURZU: Taci! (*către Rapp*) Pregătește funia. Să plătească nelegiuirea.

DUICĂ: Oameni buni!... Dumnezeu știe!

STURZU: (*calm*) Și-acum nunta, tată socrule... L-ai trimis să aducă miliția, ai? Te pui bine... (*râzând cinic*) Nu mi-ai plăcut niciodată... (*lui Rapp*) Alege-un brad înalt... Să știe și păsările cerului cum pedepsim noi trădătorii. (*către Duică*) Cât ai primit ca să ne trădezi?

DUICĂ: Nu vă faceți păcat cu mine. (*cade în genunchi*) Indurați-vă. Am greșit și eu. L-am deslegat să-i iau cizmele...

STURZU: Ceva mai bun nu te duce capul să născocești? Spune că ți-a mirosit a praf de pușcă și te-a apucat tremuriciul...

CIUREA: (*legându-l pe Duică*) Hai, c'a venit ceasul sfintei slujbe...

STURZU: Lucrați repede... Trebuie să ajungem la depozit înaintea lui Tudor. Pregătiți armele...

CIUREA: Is gata pregătite.

STURZU: Ne judecăm noi și cu tine, Ciureo. Acum să te vedem la atac.

RAPP: Atacăm?

STURZU: Hotărât.

RAPP: Dar dacă soldatul ajunge înaintea noastră și anunță miliția prin telefon?

STURZU: Naivule!... Firul cu miliția va fi tăiat de Ana... Trebuie să obținem gloanțe și s'o salvăm pe nevastă-mea... Dați-i drumu'!

RAPP: (*îmbrâncindu-l pe Duică*) Hai, tată socrule... Dacă nu ți-o place nunta... ta las să-ți cauți alt naș!

Cortina

TABLOUL VI

In cancelaria corpului de gardă. Noaptea atacului. Decorul din tabloul IV. Două lămpi: una pe birou, alta pe perete. La ridicarea cortinei nu se află în scenă decât Dinu și Ana. Vorbesc în șoaptă, să nu-i trezească pe ostașii care dorm alături.

ANA: (*cu flori în mână*) Vii sau nu? Eu nu te mai aștept. Cobor în sat... Nimeresc drumul și fără tine...

DINU: Dă-mi florile...

ANA: Vii cu mine, ți le dau. Hai, că mi-a lăsat pădurarul o țuică de pe vremea potopului. Aghiazmă, nu alta...

DINU: Până nu mă schimbă Ilie, nu părăsesc corpul de gardă.

ANA: Ce-i tot dai într'una cu Ilie? Parcă cu el te-ai lua, nu cu mine. O să fim singuri acasă... Pădurarul e plecat cu Maria și nu se'ntoarce decât spre ziuă.

DINU: Un bob zăbavă, că pică și sergentul. Nu plec din depozit.

ANA: Rămâi cu depozitul tău, eu mă duc în sat. Să nu mă cauți acasă... (*când vrea să iasă, se izbește de Ilie*)

ILIE: Noroc. (*Anei*) Bine c'am dat de tine! De când te caut...

ANA: Acu' noaptea? Da' ce te-a apucat? Sau poate... primăvara!

ILIE: Mai bine spune unde-ai umblat?

ANA: Intr'ale mele... Te-am tocmi să-mi ții drumurile? Dacă n'ai fi cu muliere și cu plod, mai treacă meargă... dar așa...

ILIE: (*neascultând-o, către Dinu*) Locotenentul s'a sculat?

DINU: Du-te vezi. (*arată spre dormitor; Ilie intră în dormitor*)

ANA: O fi căpiat: aleargă de-a surda. (*mai încet*) Cum plec, vii după mine. Las ușa deschisă...

DINU: Vin! (*îi face semn să tacă*)

BĂDOIU: (*întinzându-se după somn*) Am ațipit, voiam să vorbesc cu tine, Ana... (*ia telefonul*) Allo... Mesteacăn... Mesteacăn... Da, aici Bădoiu... Să trăiți, tovarășe locotenent, vă aștept... Vi l-am trimis pe Micloș cu motocicletă. Bun. Să trăiți. (*închide telefonul*) Parcă ți-au mai trecut lacrimile... (*către Dinu*) Pleci să controlezi posturile? Nu uita ușile depozitului! (*Dinu își ia arma, salută și iese*) Ei, Ana, acum putem să vorbim în voie. Stai jos.

ANA: (*se așează*) Și eu am multe să vă spun. (*cu cochetărie*) Tot amânam să viu la dumneavoastră...

BĂDOIU: Aș vrea să știu un singur lucru: adevărînța pe care o ai dela gospodăria colectivă, e semnată de unul Brâncu, nu?

ANA: (*surprinsă*) Da, el e socotitorul gospodăriei.

BĂDOIU: Mai bine zis, era.

ANA: Cum? Nu'nțeleg.

BĂDOIU: Din informațiile noastre reiese că acest Brâncu a fost îndepărtat din gospodărie, sau mai precis, a fugit de acolo în clipa când era să fie descoperit...

ANA: Cum „să fie descoperit“?

BĂDOIU: Omul dumată e un legionar notoriu, care, reîntors în sat, a încercat să se strecoare în gospodărie... De altfel a și reușit...

ANA: (*revoltată*) Ticălosul! Mai mult din pricina lui am plecat... Aproape m'a alungat dintre-ai mei... (*cu ochii în jos*) De fată, am avut un copil... S'a prăpădit, sărăcuțul...

BĂDOIU: Totuși, pe adevăr, Brâncu ți-a dat o recomandăție destul de bună.

ANA: (*plângând*) Voia să scape de mine...

BĂDOIU: Curios! Se pare de altfel, că dumneata n'ai lucrat la gospodărie ci mai degrabă ai fost un fel de ajutoare a lui Brâncu. De venit în comună ați venit odată. De plecat, tot odată ați plecat...

ANA: Când m'am luat lumca 'n cap, Brâncu mai era încă socotitor... Acum nu mai știu nimic de el... Ce vină am eu că el a iscălit adevărul?

BĂDOIU: Nici nu-ți face nimeni vină dintr'asta... Poate să fie o simplă coincidență. Mai ții minte data când ai plecat dela gospodărie?

ANA: (*incurcată*) Data?... Trăbuc să fie cam un an de atunci.... Să-mi aduc aminte... Era prin Iunie...

BĂDOIU: Exact, în 18 Iunie te-ai încadrat la noi... Iar Brâncu, pe vremea aia mai era încă socotitor...

ANA: Așa.

BĂDOIU: Deci din 18 Iunie nu l-ai mai văzut nici n'ai mai auzit de el?

ANA: Doar v'am spus că...

BĂDOIU: El a mai fost socotitor până 'n August. De-atunci a dispărut. Bun. (*scoate adevărul*) Ia citește-aici data. (*i-o dă*)

ANA: (*uluită*) 30 Iulie 1950... Nu, nu se poate. A scris Iulie din greșală... Trăbuc să fie o greșală...

BĂDOIU: Asta-i și părerea mea... Aci s'a făcut o greșală. Da, Brâncu a scris luna greșit... Dar nu în preajma lui 18 a scris-o, ci în 30. Deci v'ați mai întâlnit după ce-ai plecat dela gospodărie.

ANA: Nu, nu, nu se poate... Cred că...

BĂDOIU: E limpede: te-ai mai întâlnit cu Brâncu. Spune, ca între prieteni. Poate-a vrut să te ajute... Spune.

ANA: (*plângând*) Ce pot să mai spun... Eu nuștiam ceti... N'am văzut...

BĂDOIU: (*sever*) Deajuns cu lacrimile... Nu mă minți dela obraz! Cine te-a învățat să citești?

ANA: Nu știți? Tudor. Așa l-am cunoscut...

BĂDOIU: (*tăios*) Iar minți? (*Ana tresare*) Știi carte cu mult înainte de-ai venit aici. Ne-a spus moș Dan. (*Se aude muzicuța lui Tudor. Ana tresare, înspăimântată*) A, te-a speriat muzicuța... (*deschide ușa dormitorului și ia muzicuța dela Ilie*) Deocamdată avem numai muzicuța, poate știi dumneata ceva despre Tudor...

ANA: Nu știu și nici n'aș vrea să știu...

BĂDOIU: Dar noi vrem să știm. Mai ales vrem să știm cine a dat telegrama în numele lui... sau poate ai uitat și asta?

ANA: Ce scornire! Nu v'am greșit cu nimic... (*se apropie provocatoare*) Vă rog, sunt tânără... Nu-mi faceți ascmea rău... Cercetați...

BĂDOIU: Va cerceta miliția...

ANA: Cum? Mă dați pe mâna miliției?

BĂDOIU: (chiar în noaptea asta! Sunt lucruri care trebuie lămurite. (*se scoală și se îndreaptă spre dormitor*))

ANA: (*se așază în calea lui, își rupe rochia de pe umeri, își despletește părul*) Dacă mai faci un singur pas, țiș... Strig în gura mare c'ai vrut să mă

batjocorești, că m'acuzi din răzbunare ! (*pauză*) Cogeamitea locțiitor politic, cu nevastă și doi copii....

BĂDOIU: Mârșăvie!

ANA: Fiecare se apără în felul lui. (*se îndreaptă spre ușă*) După ce plec, poți să-ți începi ancheta. Numai timp să ai... (*râde*) Nu mișca... (*în clipa când vrea să iasă, intră Stanciu*)

STANCIU: A venit Tudor... Tudorel... (*către Ana*) Bucură-te, Ană...

BĂDOIU: Tudor? Și-așa n'ai fi putut pleca, Ana. Sentinela avea ordin să nu te lase să ieși din corpul de gardă.

TUDOR: (*intră în scenă odată cu Dinu și Răducu. Pe fața lui obosită și bucurasă se mai văd încă urmele schingiuirilor, efortul drumului*) Tovarășe locotenent, m'am prezentat. (*Bădoiu îl îmbrățișează. Ana vrea să se furișeze afară*) Cum, Ană, nu-ți pare bine că mă vezi? Incotro așa grăbită?

DINU: (*pierzându-și cumpătul, brutal*) Las-o. Nu mai ai nimic cu ea. Ană-i a mea, acum.

TUDOR: Ea nu-i nici a ta, nici a mea. Ea nu-i a noastră!

ANA: Apără-mă, Dinule!

TUDOR: Dinu să te apere? (*se apropie de ea. Ana dă înapoi*) Sturzu să te apere. Brâncu. Rapp. Spune, cine-i informează pe tâlharii din munți? Cine-a hotărât să mă spânzure?

DINU: Ana! Nu se poate!

TUDOR: Nu se poate? Nădăjduiau să prade depozitul. La noapte atacă.

DINU: De-asta mă chemai la casa pădurarului? (*către Ana*) De-asta țuica... fânul...

BĂDOIU: (*lui Dinu*) Și telegrama tot ea ți-a trimis-o.

STANCIU: Ea? (*de-abia se stăpânește*) Acuș îți ciăp capul!

RĂDUCU: (*incercând pistolul-mitrălieră*) Plătesc gloanțele. (*se aude motocicleta lui Micloș*)

BĂDOIU: Ce-i asta, tovarășe? Nu așa pedepsim noi. Avem legi care știu să pedepsească mai bine. (*intră Doreanu, urmat de Micloș. Bădoiu, raportând*) Soldatul Tudor I. Tudor s'a prezentat la post!

DOREANU: (*cu emoție abia stăpânită*) Tudor! (*privindu-l cu dragoste*) Ce-i cu tine, frate? (*îmbrățișându-l*) „Dezertorul“ e rănit! Și eu care te-am bătut... Hai spune, ce s'a 'ntâmpat?

TUDOR: (*arătând spre Ana*) Mai multe știe ca... M'au prins, au vrut să afle dispoziția de apărare... Ne atacă la noapte...

DOREANU: (*dându-i un scaun*) Șezi... ești frânt de oboseală. (*il așează*) Se interesau deci de ipotezele noastre de apărare? (*către Bădoiu*) Sentinelele sunt dublate? (*Bădoiu dă din cap, afirmativ*)

TUDOR: Au nevoie de gloanțe... Vor să incendieze sondele. Ea, pare-mi-se, e soția lui Sturzu. Despre numărul oamenilor i-a informat ea, dar nu ne cunosc puterea de foc.

DOREANU: Odihnește-te, tovarășe... O să-i săturăm noi de puterea noastră de foc. (*către Ana*) Spune. Fără bocete... Nu-ți mai folosesc la nimic.

ANA: La urma-urmii... Atacăm pe la poarta Nr. 2.

DOREANU: Uți c'ai eșit din joc? Să-ți aducem aminte. (*lui Bădoiu*) Trimite-o imediat la miliție!

BĂDOIU: N'ar fi chibzuit să ne reducem tocmai acum efectivul cu un ostaș! O închidem în remiză.

DOREANU: Ai dreptate. (*lui Tudor*) Ia-l pe Stanciu, și duceți-o de-aici.

TUDOR: Tremuri? (*legând-o*) Acolo te purtai altfel. (*o scoate împreună cu Stanciu*)

DOREANU: Alarma! Luați armele! (*ostașii se duc să se echipeze. Scena se*

petrece cu repeziciune și calm. Doreanu, continuând, lui Bădoiu) Vom sta toată noaptea în alarmă... *(pauză)* Vreau să te felicit și să-ți strâng mâna pentru Tudor. Ai avut dreptate.

BĂDOIU: Sunt ca împăratul din poveste. Cu 'n ochi plâng și cu altul râd. Mă bucur pentru Tudor, dar nu pot să-mi iert că până azi nu mi-am dat seama cine-i Ana... N'am descoperit-o decât după ce-am pus în pericol viața unui tovarăș...

DOREANU: N'ai angajat-o dumneata! Cine știe ce gură-cască...

BĂDOIU: E drept, dar și noi, să mă iertați, tot gură-cască am fost. A lucrat sub ochii noștri. Noi avem datoria să ne cunoaștem oamenii.

DOREANU: Aș vrea să-ți mulțumesc pentru ceva. Îți aduci aminte? Pentru vorbele acelea ale rusului: „cea mai importantă misiune este aceea pe care o execuți!” *(observându-l pe Tudor care intră cu Stanciu)* Iată-ți ochiul care râde... *(lui Tudor)* Acum trebuie să alergăm după o decoarație... Treci să te odihnești.

BĂDOIU: Mai întâi să mănânce...

STANCIU: Am o tocăniță... de-l scoală și după friguri... și-i ardeiată... așa cum îți place ție, Tudore... *(iese)*

TUDOR: Tovarășe locotenent, nimic n'o să mă odihnească mai bine decât răfuiala cu ei. Nu vreau să le rămân dator...

BĂDOIU: *(observând pe ostașii care s'au adunat)* Ordonăți să trecem în dispozitiv?

DOREANU: Desigur, desigur... *(observându-l pe Stanciu care vine, în mâini cu mâncare și cu o armă, se oprește din vorbă, zâmbind)*

STANCIU: Ai văzut, Tudore, dacă n'ai vrut să mănânci când ai plecat? Uite cum ai slăbit!

DOREANU: Stanciule, ce faci cu arma?

STANCIU: *(surprins)* E... e a lui Ursu, care-i în delegație... și...

DOREANU: Ce vrei cu ea?

STANCIU: Eu, nimic... Mi-am zis: „Cum să stea arma în rastel, acum, la alarmă?... Și tu Stanciule, să fii bun numai pentru polonic?”

RĂDUCU: *(din front)* Parcă te codeai la tragere, nene Stanciule?

STANCIU: Nu știu eu cum oi trage, da' știu că dacă l-oi pocni pe unul cu patul, acolo n'o să mai crească la loc... *(în acest timp, Tudor își ia arma și se strecoară în front, lângă Lazăr)*

BĂDOIU: Ai dreptate... Dar mai întâi le faci ostașilor câte un ceai cald. Vor sta în dispozitiv toată noaptea...

STANCIU: Fac și terei rânduri de ceaiuri. Numai să mă lăsați să-i opăresc pe ăia cu ele ... *(iese)*

DOREANU: Inimos bucatar! *(către ostași)* Aveți toată muniția de alarmă?

ILIE: Avem, tovarășe locotenent.

DOREANU: Fiecare post cu pistolul lui de rachetă. Dacă încearcă să se ascundă, îi descoperiți cu rachete. *(ton de comandă)* Incărcați armele!

BĂDOIU: Și nu uitați, tovarăși, să le descărcați în plin. Unul să nu scape. *(pauză)* E cineva bolnav, obosit? Tudor?

DOREANU: Tudor rămâne deocamdată să se odihnească și să mănânce. Va pregăti muniția de rezervă. Dinu trece la telefon. *(către Dinu)* Anunți batalionul și postul de miliție! *(ton de comandă)* Tovarăși, drepti! *(ostașii execută în liniște)* Ocupați dispozitivul cu ipoteza Nr. 2 de noapte... În cea mai perfectă liniște, executarea! *(ostașii ies. Ultimul e Micloș care-i face semn lui Tudor să mănânce)*

MICLOȘ: *(în șoaptă)* Hai, Armata... Hai! *(iese)*

BĂDOIU: *(luând pistolul-mitralieră)* Impărțim deci sectoarele...

DOREANU: Voi merge la poarta Nr. 2. Tu... la depozit... Știi, începe să-mi placă aci. *(ies. Pauză. În scenă au mai rămas doar Tudor și Dinu. Clipă lungă de stânjeneală)*

DINU: *(încurcat, îi pune lui Tudor mâncurea dinainte)* Hai, mănâncă...

TUDOR: *(zâmbind)* Parc'am și uitat cum se mănâncă... *(mănâncă)* Tu nu vrei?

DINU: Mulțumesc. Mi-e... Mi-e silă... de mine... *(se plimbă nervos)* Oare un om se poate îndrepta?

TUDOR: Depinde numai de om. Cum ne spune Bădoiu: „Eu am fost oțelar, și cunosc la otel, dar și la om. Dacă oțelu-i prost turnat, îl mai torni odată. Așa-i și cu omul. Numai oțel bun și om adevărat să fie!”

DINU: *(turburat, de lângă telefon)* Tudor, nu știu cum să-ți vorbesc... Să-ți spun pe șleau... Știi, mă zgândăre și pe mine... *(ia de pe gazeta de perete articolul scris de el și i-l aduce lui Tudor)* Iartă-mă.

TUDOR: *(citind, zâmbeste)* Nu e rău scrisă... *(pauză)* Imi place.

DINU: M'ai iertat, Tudore? Adevărat? Cum s'o cred?

TUDOR: *(îl bate pe umăr)* Aici e oțel bun. *(se îmbrățișează)* O voi păstra... *(zărește muzicuța pe masă)* Cine-a adus-o?

DINU: Muzicuța? Moș Dan a găsit-o la un copilandru...

TUDOR: *(cântând)* Strașnic moșneg... *(se aud împușcături răzlețe)*

DINU: *(repezindu-se la telefon; lui Tudor)* Atacă! Atacă pe la poarta Nr.2, cum a spus Ana. Secate muniția de rezervă! *(împușcături puternice în serii lungi)* Le răspund ai noștri... Asta mai zic și cu foc ca lumea... *(la telefon)* Allo!... Allo!... Miliția... Allo!... *(nervos)* Ne-au tăiat legătura cu miliția... Să 'ncerc la batalion... Allo... Zorile... suntem atacați... Da... da... Veniți cu mașinile... Pân'atunci poate și terminăm cu ei... *(către Tudor, care a adus ultima cutie cu muniție)* Verifică întăririle depozitului. *(la telefon)* Allo... Mesteacănul... Mesteacănul. Tovarășe locotenent, nu putem vorbi cu Miliția... Da, au tăiat firul... Allo... *(În acest timp ușa care dă afară se deschide ușurel. Dinu, stând cu spatele la ușă nu aude, continuă să vorbească mai departe la telefon. Pe prag se ivește Sturzu, tăcut ca o pisică. Are pistolul-mitralieră pregătit pentru tragere)* Allo! Allo!... Răspunde odată... *(în momentul când Sturzu întreapă pistolul spre Dinu, Tudor care vine din depozit, se repede dintr'un salt, îl acoperă pe Dinu cu trupul lui. Trage odată cu banditul).*

TUDOR: Dinule! Frate! *(Sturzu scapă pistolul-mitralieră din mână. Rănit, uluit, se îndreaptă clătînându-se spre Tudor. Vrea să-l apuce de centură, dar se prăbușește la picioarele lui, cu mâna întinsă)*

DINU: Tudore... Ce-ai făcut?... Cum să-ți mulțumesc?... *(Tudor se sprijină de zid)* Tudore! Ești rănit, Tudore?

TUDOR: *(ascultând împușcăturile de afară)* Du-te, du-te la ei... Nu sunt rănit... *(Se ține greu în picioare. Ca să-i dovedească lui Dinu că nu-i rănit, zâmbeste)* Nu, nu... N'am nimic.. Mergi afară... Să nu treacă!...

DINU: Da' cine-i lasă?... *(iese grăbit, cu pistolul-mitralieră în mână)*

TUDOR: *(după plecarea lui Dinu, își dă seama că nu mai poate rezista; încercând să-l recheme)* Dinule... *(cel chemat nu aude. Tudor privește la Sturzu)* Așa. Tu ai căzut întâi. *(Vede că pe veston i se scurge o suviță de sânge. Se prăbușește. Odată cu el, cade și muzicuța din buzunar. Vrea s'o apuce. Nu poate. Împușcăturile se aud mai tare. Explozie de grenade. Tudor se ridică până la masă. Ia receptorul, cu greu)* Allo... Allo... Fagul... Tovarășe locotenent, trimiteți om în loc... Soldatul Tudor moare în post... Moare...

TABLOUL VII

In curtea corpului de gardă. In fundul curții, clădirea corpului de gardă Dinu termină descriș pe o tăblie: „POSTUL DE GARDĂ EROUL CAPORAL TUDOR. I. TUDOR”. La ridicarea cortinei, din interiorul clădirii se aude muzicuța lui Tudor. In poartă apare Maria. Ciocănește. Dinu nu-și întrerupe lucrul. Deschide Lazăr, care vine cântând din muzicuță.

LAZĂR: Hei, Mario, ce vânt te-aduce pe la noi?

MARIA: M'o mânat bătrânul (*întinde o hârtie*) cu țidula asta.

LAZĂR: (*citește*) Aha, lemnele pentru umbrar... Le așteptam... (*către Dinu*) De mâine începem să-l lucrăm, Dinule...

DINU: (*întoarce capul și o vede pe Maria*) Ia uite cine-a picat pe nepusă masă... (*se apropie și-i întinde mâna cu care scrie, murdară de vopsele*) Hai, că nu te murdărești...

LAZĂR: Duc adevărul la Ilie s'o înregistreze. (*iese*)

DINU: Dece te-ai roșit, maica domnului?

MARIA: Mi-e să nu râzi... (*încurcată*) Știi... adică...

DINU: Spune.

MARIA: Amintirea pe care mi-ai dat-o:

„Floricele flori mărunte,
Tu mândruțo dela munte,
Când privești la orice umbră,
Dor de mine să te-ajungă,
...Și la frunza cea de fragă
Să nu uiți că mi-ai fost dragă“...

DINU: Dela Tudor...

MARIA: A făcut-o pentru mine?

DINU: (*stânjenit*) Da' pentru cine altcineva?

MARIA: Ana zicea că-i pentru ea... (*privește cu atenție chipul lui Dinu*) Cum mă mai rodea asta...

DINU: (*după o pauză*) Așa zicea Ana. Și tu ai putut să-i dai crezare! Tudor să-i scrie uneia ca Ana?! Haida-de! Doar ți-am spus că-i pentru tine...

MARIA: (*luminându-se*) Nu suguiеști?

DINU: Da' tu nu-l știi pe Tudor?

MARIA: Ce piatră mi-ai luat de pe inimă! (*luând-o la fugă*) N'am să-l uit niciodată...

DINU: (*strigând după ea*) Maria... Maria.. (*sie-și*) Căprioarele nu se lasă prinse. (*se îndreaptă iar spre fundul curții; privește atent lucrarea, cu pensula în mână. Așa-l găsesc Doreanu și Bădoiu*)

DOREANU: Se cunoaște că-i lucru de viitor arhitect.

DINU: De viitor ofițer, tovarășe locotenent. M'am hotărât. Voi urma școala de ofițeri. Aș vrea să comand tot o companie de gardă...

DOREANU: (*puțin încurcat*) Anunță adunarea pentru apel. (*Dinu iese*) (*Doreanu scoate din buzunarul interior al vestonului o hârtie*) Cunoști această hârtie?

BĂDOIU: Nu.

DOREANU: Totuși ți-am vorbit despre ea.

BĂDOIU: Se poate.

DOREANU: E un raport prin care un oarecare își cere mutarea la o școală de ofițeri.

BĂDOIU: (*zâmbind*) Da, acum îmi amintesc.

DOREANU: (*rupând raportul și aruncând bucățile de hârtie*) Peste tot poți fi folositor... Patria e peste tot la fel; și'n carlinga avionului, și la depozitul de aici, și la școala de ofițeri... (*ostașii se adună, sunt în ținută de oraș. Locul lui Tudor rămâne gol. Doreanu, privindu-i cu admirație, către Bădoiu*): Cu oameni ca aceștia te simți oriunde bine. Haidem. (*primește raportul dela sergentul Ilie*) Apelul. (*citește*) Sergentul Ilie Ion.

ILIE: Prezent.

DOREANU: Fruntaș Dinu Strat.

DINU: Prezent.

DOREANU: Eroul caporal postmortem Tudor I. Tudor.

ILIE: Prezent. (*ostașii mânuiesc armele pentru onor*) „Căzut la datorie, apărând eroic Republica Populară Română. (*se mânuie armele pe umăr*)

DOREANU: Soldat Răducu Gheorghe.

RĂDUCU: Prezent.

DOREANU: Soldat Vrancea Marin.

STANCIU: Prezent.

DOREANU: Soldat Lazăr Mircea.

LAZĂR: Prezent.

DOREANU: Soldat Micloș Horvat.

MICLOȘ: Prezent.

DOREANU: (*cu emoție*) Tovarăși, ministrul Forțelor Armate, a hotărât ca pentru dăruirea în luptă de care a dat dovadă, corpul de gardă al depozitului de muniție să poarte numele eroului caporal Tudor I. Tudor. Pe fiecare din voi, tovarășul ministru vă felicită personal. (*Ostașii mânuiesc armele pentru onor, apoi în cor sacadat*)

OSTAȘII: Servim Republica Populară Română! (*Armele la umăr*)

DOREANU: Tovarăși, eu vă doresc și în viitor aceeași comportare demnă de armata noastră. Spor la muncă, tovarăși.

OSTAȘII: (*în cor*) Să trăiți, tovarășe locotenent.

DOREANU: (*către Bădoiu*) Rămâi la comanda companiei. Eu sunt chemat la batalion. După amiază, inspecție la armament...

BĂDOIU: La orele 4 vcm începe inspecția. Să trăiți, tovarășe locotenent. (*dă mâna cu Doreanu care pleacă. Apoi, ca și în primul tablou, le face semn ostașilor să se așeze*)... Unde-am rămas data trecută? (*pauză*) A, da, la scrisoarea stahanovistei din orașul Stalin... (*scoate fișările*) Hai, luați cu toții...

ILIE: Tovarășe locotenent, noi am hotărât s'o trimitem în numele lui Tudor...

BĂDOIU: (*după o pauză*) Eu cred totuși c'ar trebui s'o scriem în colectiv, să afle muncitorii dela „Steagul Roșu“ că în corpul nostru de gardă toți s'au evidențiat...

DINU: Și o iscălim: „Corpul de gardă — Eroul caporal postmortem Tudor I. Tudor.“

BĂDOIU: Fără îndoială... Și acum... să prindem tăblița.. (*ostașii îl ajută pe Dinu să prindă tăblița de peretele corpului de gardă*) Ceva mai sus... Așa... (*se-aude larmă de voci*) Dar ce s'a întâmplat? (*lui Ilie*) Ia vezi cine-i în vâlcea?

ILIE: (*Ilie privește dela capătul gardului*) Vine pădurarul cu cineva. Il împinge cu arma... Se ține vârtos, moșneagul... (*După ce prind tăblița, ostașii se îndreaptă spre pădurar care intră ducându-l pe Ciurea*) Unde-l vânași, Moș Dane?

MOȘ DAN: *(lui Ciurea)* Măinile sus, dilhore! *(are un pistol-mitralieră după gât și în mână o pușcă. Răsuflând greoi)* Hai, hai mai repede...

BĂDOIU: Așa, tăicuță...

MOȘ DAN: Sufletul mi l-a mâncat... Prin câte am trecut cu el! Mă duceam la inginer. Vrea să mă scoată la pensie, auzi dumneata, la pensie, pe mine care...

BĂDOIU: *(întrerupându-l cu bunătate)* Lasă, că n'or să te scoată. Da' cum l-ai prins?

MOȘ DAN: Păi, cum spuneam: umblam prin pădure, când lângă o văgăună aud grohăit ca de mistreț... Mă uit la pușcoace și cat pomul cel mai bun de cățarat, că de, omul vrea să fie la adăpost de toate... Când, hop, zăresc matahala asta sforăind... M'apropii tiptil și văd „mitralierul“ alături, în iarbă... Nu-i a bună, îmi zice, îmi pun „mitralierul“ după gât și dau să-l scol. Da' crezi că se urnește? Ca munții dormea, blestematul. L-am luat ceva mai tare cu naganul și iaca... de când a dat cu ochii de mine o face pe sfântul...

CIUREA: *(micos)* Domnul să vă miluie... Sunt om prăpădit...

MOȘ DAN: Așa se jăluia și târătura de Ana... și apoi și-a arătat ghiarele de mi-a făcut de rușine bătrânețile...

CIUREA: *(prefăcându-se în pustnic cu mintea rătăcită)* Porțile domnului se vor deschide mari...

MOȘ DAN: Deschide-le și-mi scoate pe baci și pe Tudor de-acolo...

CIUREA: Fericiți cei săraci cu duhul, căci ei vor moșteni împărăția cerului... și viața fără de sfârșit...

BĂDOIU: Ia'n ascultă sfântule, până una alta, vr'un act pământesc ai?

CIUREA: Rătăcesc pe pământ, slobod ca pasărilor văzduhului...

MOȘ DAN: Te-om pune noi și'n colivie. Da'ntâi arată „bolentinul“... Sau ăsta ți-e „actul“? *(îi dă lui Bădoiu pistolul-mitralieră)* Spunea că nu-i al lui... că l-a găsit... Hai, vorbește,... *(povestește agitat)* Când l-am prins, nu-i dădea inima ghes să umble... L-am împins cu naganul și așa s'a lăsat dus... *(răzând)* Tii, să fie cu pălărie... Văz că la repezeală am uitat să-mi încarc pușcoacea! Am adus cogeamite matahală fără cartuș în armă...

CIUREA: *(nervos)* O fărâamă de pâine... Mi-e foame...

STANCIU: *(ieșind din corpul de gardă)* Cui i-e foame? Să vie la taica...

LAZĂR: Te-oî sătura cu de toate acuș... *(întoarce arma să-l lovească)*

BĂDOIU: Ce faci? Stai bine! *(liniștit)* Du-l, Stanciule. Dă-i să mănânce... Apoi, la miliție...

CIUREA: Mila domnului...

BĂDOIU: *(întrerupând)* Las' c'om vedea noi ce milă meriți. *(după plecarea lor)* Moș Dane, te-ai purtat ca un flăcău.

MOȘ DAN: *(supărat)* Și la Ocol inginerul zicea...

BĂDOIU: *(luându-i vorba din gură)*... că te scoate la pensie... Și-unde pui că n'ai decât 66 de ani... Să te fi văzut acu' inginerul... Eheh...

MOȘ DAN: *(zâmbind)* Incă zece ani mă mai ținea... *(apar Gherghina și Radu)*

GHERGHINA: *(lui Radu)* Aici îi? *(tare)* Mi-a trimis comandantul carte să vin. Sunt mama lui Tudorică... *(pauză; ostașii se strâng în jurul ei)* Aicea a fost și al meu?

MOȘ DAN: De Tudorel întrebi? Da? Cine ne cânta nouă cu muzica? *(pauză)*

BĂDOIU: Sunteți mama lui? *(îi strânge mâna)* Și dumneata, fratele? Ne-a vorbit despre-ai lui...

ILIE: Ați venit după lucruri? Aveți grabă? Odihniți-vă o leacă... (*către Dinu*) Adu-letu! (*Dinu iese*) Așezați-vă colca, pe bancă. Cale lungă până aici?

RADU: Doar dela gară... Stai jos, mămucă. (*Gherghina se așează*)

GHERGHINA: (*mângâind lemnul lăncii*) Poate că se odihnea și el aici pe bancă... (*pauză mare*) Tare-i aerul...

BĂDOIU: Așa-i la munte. Poate sunteți însetați după drum. Avem apă de izvor...

GHERGHINA: Mulțam dumitale! (*desfăcând bocceaua*) Pornirăm c'un pumn de turte și un pui dat prin mujdei, cum îi plăcea lui. (*pauză*) Am crescut puilul. L-am făcut mare. Mă tot bălcam cu gândul să i-l aduc... (*pauză*) Luați, copii, luați... ca din ale voastre... (*ostașii iau cu timiditate. Lui Bădoiu*) Iertați, că nu-s ca pentru ofițeri...

BĂDOIU: (*luând din turidă*) Mai bune nici că se poate.... (*vine Dinu cu lădița lui Tudor*) Pune-o aci, Dinule... (*către bătrână*) Lucrurile lui.

GHERGHINA: Tudorelul maichii... (*desface lada. Scenă mută. Cu dragoste, emoție și respect, scoate hainele, le scutură de praf, le aranjează, le păturește îndelung. Din buzunarul vestonului scoate decorația. O șterge și o învelește în batistă. Apoi iar o scoate, o privește și iar o învelește în batistă. Aranjează flanelele pe care i le-a dat în ziua plecării. Mângâie lădița, privind în zare*) Dragul mamii...

LAZAR: (*întinzându-i muzicuța*) E tot a lui... (*pauză*) Așa... (*Vocile lui Stanciu și a lui Ciurea venind dinspre corpul de gardă tulbură liniștea*)

CIUREA: Mulțumesc-ți doamne, pentru îndestularea robului tău păcătos...

GHERGHINA: (*auzind vocea, tresare. Sie-și*) Da' de unde știu eu vocea cuviosului?

CIUREA: (*venind în prim plan*) Să vă miluiască cerul, că sunt sărac ca Iov...

GHERGHINA: (*se apropie de el și, pe neașteptate, îi dă deoparte barba, cu revoltă*) El e... el e... (*o înconjură toți*)

CIUREA: Fără margini e mila ta, doamne, și multe's ființele tale la chip și asemănare, stăpâne...

GHERGHINA: Ăsta-i! Omu' lui Duică! (*lui Ciurea cu ură*) Nu vă uit eu cu una cu două...

BĂDOIU: Îi cunoști?

GHERGHINA: Venise în toamnă după mălai. S'a rălăcit și a nimerit grădina mea, în loc de-a lui Duică. Țiu minte că Duică i-a dus mălaiul afară, nu l-a lăsat în casă...

CIUREA: N'o știu... N'em văzut-o... Asta mi-e crucea, oameni buni.

GHERGHINA: De unde! Am și vorbit cu el, mi-a cerut apă. I-am adus ulciorul cu mâna mea... Când s'o plecat să beie, i-am văzut creștătura de după ureche. Ia'n cătați-o...

ILIE: (*plecându-i capul*) Nu-ți dă mâna! (*privindu-l*) Uite și semnul... Arată bine urechea, să nu ți-o zhor.

GHERGHINA: El e... Omu' lu' Duică, mânca-i-ar căinii...

BĂDOIU: Care Duică?

GHERGHINA: Duică, care l-a dat pe copil pe mâna tâlharilor... Când a făcut miliția rânduială cu pușcarca lui Tudorel, m'a chemat și pe mine la întrăbări și am auzit și eu: pe mâna ăstuia l-a dat Duică...

CIUREA: Pe mâna mea? E drept, m'am dus după făină. De frica tâlharilor m'am dus. Duică, el se ținea cu ei... Eu, fraților, sunt fără vină...

GHERGHINA: (*cu vocea din ce în ce mai ridicată, arătându-i lui Ciurea lădița*) Atât mi-ați lăsat din Tudorel... Lada și muzicuța. Și-avea

douăzeci de ani... Douăzeci de ani avea... Sunt prea bătrână, mi-s ochii nevoiași, c'alminteri cu mâna mea v'aș pușca... Da' el e tânăr... *(arată spre Radu)* Da, băiete, fă cum ți-e voia.

RADU: *(îmbrățișând-o)* Așa, măicuță, ai ajuns la vorba mea... Măicuță, măicuță...

GHERGHINA: *(către Bădoiu)* Zicea că de s'a prăpădit Tudorel, a rămas la voi așa, ca un gol. Și cică să vină el, Radu, în loc... La arma lui Tudorel al nostru, la rostul lui...

BĂDOIU: *(cu emoție)* Cum adică: în locul lui Tudor?

RADU: Am 19 ani, tovarășe ofițer. Mă prezint voluntar. Mă cer chiar la postul lui. ăsta mi-e gândul.

GHERGHINA: Se poate? Vi-i și dumneavoastră voia?

BĂDOIU: *(apropiindu-se de bătrână)* Maică-mea a murit pe când aveam trei ani. Dar dacă ar trăi, ca dumneata aș vrea să gândească. *(o îmbrățișează pe Gherghina; către Radu)* Frate până azi n'am avut; dar de azi te am pe tine, Radule... O să primești arma lui Tudor și-o să rămâi aici, cu noi... Poporul n'o să-l uite pe Tudor. Nici pe maică-sa, nici pe fratele lui. *(observând că moș Dan lăcrămează)* Ce e moșule? Plângi?

MOȘ DAN: *(cu ciudă, arătând spre Ciurea)* Hai, Lazăre, hai să-l ducem... Nu-i vrednic el de ce vede! *(pleacă toți trei)*

BĂDOIU: Atunci, Radule, stai aici să facem formele. Mătușico, te mânăm cu motocicletă. Gata cști, Micloș?

MICLOȘ: Gata, tovarășe locotenent.

GHERGHINA: *(îmbrățișându-l pe Radu)* Ai grijă, maică... Să te ții bine... Și să îmbraci flaneaua... *(lăcrămează)*

RADU: *(ștergându-i lacrimile)* Capul sus, măicuță, capul sus. *(o apucă de sub bărbie, cu gestul lui Tudor)* Capul sus, c'așa vezi mai departe...

C O R T I N A

MĂRIOARA

Tu măturai străzi și erai frumoasă, Mărioară,
Cântecul tău era atât de trist și de lacrimi plin.
Acasă, părinții așteptau să moară,
Să scape de foame, de boală și de chin.

Frumoasă Mărioară, tu măturai acelor bogați, străzi,
Și pe porțile mari tu nu puteai intra,
Tu măturai praful și alții adunau comcri în lăzi,
O, cât de grea era mătura ta.

Ochii tăi vedeau oglinzile din palat
În care râdeau femei cu panglici de aur în păr,
Obrajii tăi palizi s'au îmbujorat
Dacă găseai în stradă o bogăție: un măr.

Și ziua întreagă tu tot măturai
Și cântecul pe buze ți se ofilea.
— Așa-ți spunea duhovnicul că vei ajunge în rai.
Să mături străzile cerului cu mătura ta.

Dar tu, Măricară, știai că în zadar,
La altar, cu rugăciuni calde te închini,
Apucai mătura grea de amar
Și tot măturai și tot măturai.

Tot mai bătrâni ți se făceau părinții,
Frigul și boala la geam le bătea,
În cer aveau alte treburi sfinții
Decât să te scape de mătura ta.

Dar într'o noapte, când vișinile erau ccapte,
Străzile de-un cântec nou se umplură.
Și-a pornit un cântec din înăbușitele-ți șoaple
Și din vânăta ta gură.

Și cântai cu cei ce-au venit pe stradă,
Aducând în tancuri și a ta scăpare.
Mii de flăcăi veniră fața ta s'o vadă
Și le-ai dat pe frunte lungă sărutare.

Glasul lor de frate: dragoste fierbinte,
Mătura: robia, tu ai aruncat.
Înțeles-ai toate ale lor cuvinte:
„Dragă soră, uită c'ai tot măturat“.

Și'n palatu'n care tu odinioară
Așteptai la poartă cu mătura ta,
Palidă, frumeeasă, tristă Marioară,
La oglinda mare poți acum cânta.

Cântă, cântă, mult au plâns părinții
Și lumea întreagă o s'audă cântarea ta.
Și nu-ți pese dacă în cerul lor sfinții
De ciudă și spaimă se vor încrunta.

TREI PIONIERI

Veneau trei pioneri cântând dela școală,
Frumoși toți trei și rumeni ca mărul,
Ca aurul părul,
Cu ochii ce nu-i poți uita,
Veneau trei pioneri pe ulița mea.

Mirați că-i opresc, dar fără sfiială
Mi-au strâns mâna sdravăn, cum fac bărbații.
— Ne ducem acasă căci am fost la școală,
Ne așteaptă părinții cu zâmbet la poartă,
Și mama ne pune mâncare pe masă.

Ne ducem acasă.

— Copii, vreți să schimbăm, așa, cuvinte?
Și tustrei au dat din cap frumoși și cuminte.
— Bădicule, ce vrei să știi dela noi?
Și buzele erau de dragoste moi.

Pe cel mic pe față l-am mângâiat:
— Ce faci tu acasă când n'ai de învățat?
— Eu? se miră de întrebare,
Ajut pe mămică să facă mâncare.

Al doilea mi-a răspuns fără întrebare:
— Aștept să liu ca tată, mare.
Și-i cer ciocanul să vadă dacă-i greu.
E stahanovist, tată, meu.

Al treilea mi-a spus cu mare mândrie,
Parcă lumii întregi a vrut să-i spună, nu numai mie:
— Când mă întorc dela școală, învăț pe bunicul să scrie.

Și cei trei pioneri cântând au plecat,
Mi-au făcut semne cu mânuțele lor.
— Scumpilor mei, dragilor, dragilor.

SILVIA ANDREESCU — THEODOR MĂNESCU

SIMEON ALBAC

Piesă în 4 acte

PERSOANELE

(în ordinea intrării în scenă)

SILVIU RIZESCU	— 28 ani	GHERASIM	— 40 ani
ILEANA COSMA	— 22 ani	TEHNICIANUL	— 30 ani
FILIP OLARU	— 29 ani	STOICA	— 30 ani
TUDOR BÂRSAN	— 50 ani	GRIGORE POPA	— 35 ani
MARIN ION	— 25 ani	ION CODALBU	— 22 ani
DUMITRU ILIE	— 40 ani	Un subofițer M. S. S.	— 28 ani
MONTATORUL CRISTEA	— 48 ani	PETRE	— 19 ani
GEORGE COSTINESCU	— 45 ani	NICOLAE	— 17 ani
MARCU MIHAI	— 45 ani	GHEORGHE	— 15 ani
MIRON COVACI	— 50 ani	DRAGOMIR	— 35 ani
BARBU PEICU	— 40 ani	PAUN	— 35 ani
GHETU ELVIRA	— 28 ani	Un funcționar	— 25 ani
STEFANA PUMNEA	— 60 ani	Un muncitor dela macara	— 35 ani
VALENTINA PEICU	— 32 ani	IOANA ALBAC	— 60 ani
SIMEON ALBAC	— 34 ani	Un ofițer M. S. S.	— 30 ani
APEXE	— 48 ani		

ACTUL I

Tabloul I

DECORUL: *In fund, scheletul metalic al construcției. Pe scenă, în stânga, un stoc de bare metalice. În dreapta, o cabină de lemn, deschisă în două părți.*

E dimineată, înainte de începutul lucrului.

Intră în scenă Silviu Rizescu, contabil la construcție, împreună cu Ileana Cosma, sudor. Silviu Rizescu are o figură frumoasă, dar lipsită de personalitate. Când vorbește, ochii îi fug în toate părțile și nu privește nici odată în față pe interlocutor. E foarte dichisit, are gesturile largi și studiate. Ileana are 22 de ani. Părul blond și des, strâns în două coade ridicate pe cap, îi încadrează chipul drăguț. Dela prima vedere, atrag luarea aminte ochii ei vioi, ca de veveriță.

RIZESCU: Doar cei tari răzlesc în viață! Nu ești de aceeași părere?

ILEANA: Nu... nu sunt de aceeași părere. Cred că astăzi înving oamenii cinstiți.

RIZESCU: (*repezeit*) Dar în ce constă tăria? Nu m'ai înțeles! Omul e tare tocmai când e drept și cinstit. Pe vremuri, da, răzbeau hoții, cei care știau să dea din coate, cei necinstiți... Ei erau tari.

ILEANA: În fond, spre ce țință vrei să răzbești în viață?

RIZESCU: Tu în ce post m'ai vedea?

ILEANA: În ce post?!

RIZESCU: (*repede*) M'am exprimat greșit. M'am gândit la profesie, la drumul vieții...

ILEANA: Dar ți l-ai ales: ești contabil.

RIZESCU: Crezi? Eu am alte gânduri.

ILEANA: Ce gânduri?

RIZESCU: (*zâmbind*) Până nu rezolv, nu-ți spun. Vreau să-ți fac o surpriză.

ILEANA: Așa ești tu... mereu ai ceva să-mi ascunzi.

RIZESCU: (*jignit*) Vezi ce răutăcioasă ești? (*ii ia mâna și i-o sărută privind-o în ochi, tandru*) Dece? Doar știi cât țin la tine.

ILEANA: În vorbe...

RIZESCU: Cu vremea vei vedea că n'ai dreptate. Și ai să mă ajuți.

ILEANA: Dacă ai să meriți.

RIZESCU: Dacă ai ști cât vreau s'o merit. Mereu am visat să întâlnesc o fată ca tine. Dreaptă, luminoasă, cu sufletul limpede ca un cristal. Și mi s'a împlinit visul. Lângă tine simt că trăiesc. Am convingerea, înțelegi, convingerea că prin tine voi deveni altul, mă voi elibera de tot ce-i vechiu în mine... Voi fi și eu un om nou! Ce crezi, am să reușesc?

ILEANA: Prin mine? În primul rând prin tine.

(*Intră în ciîpa aceea din partea opusă Filip Olaru, funcționar în administrația construcției. E un om tânăr, cu o figură deschisă și inteligentă*)

ILEANA: (*bucuroasă*) Ah, uite-l pe tovarășul Olaru! (*strigă*) Tovarășe Olaru! Stați puțin, să vă arăt ceva. (*se duce lângă el, urmată de Rizescu*) Bunădimineața.

OLARU: Bunădimineața. Ce este?

RIZESCU: Noroc, amico!

OLARU: Noroc.

ILEANA: (*care și-a scos din buzunarul salopetei un exemplar din „Scânteia Tineretului”*) Dacă aveți puțin timp, citiți aici. (*li dă ziarul, indicându-i un articol anumit*).

OLARU: L-am citit, draga mea. Tot ce-ai scris e numai adevărul. Ai mult spirit de observație și... talent.

RIZESCU: Vasăzică are talent! ? Cine și-ar fi închipuit? Bravo! (*către Olaru*) Dă-mi și mie să citesc.

OLARU: Nu-i vorba numai de talent. Articolul desvăluie cu curaj adevărul. (*către Ileana*) Mi se pare că ai fost propusă de raion să urmezi un curs de ziaristică, nu?

ILEANA: Da.

OLARU: Și? Nu te duci?

ILEANA: Nu știu ce să fac! De-ați ști cât mă frământ. Lucrez aici de un an și îmi place sudura. Și oamenii mi-au devenit dragi. Și șantierul...

OLARU: Ai dreptate. Nu e puțin lucru să înalți cea mai mare uzină chimică a țării.

ILEANA: Și totuși am o dorință. Vreau să învăț la Facultate, la ziaristică. Mai am doi ani și termin liceul seral. Doi ani. Apoi... nici nu-mi vine să cred: eu, Ileana Cosma, la facultate!

OLARU: În cazul acesta discută cu direcția și mergi la curs.

ILEANA: Vedeți, mai e ceva. Tovarășul Alexe mi-a spus că în momentul de față șantierul are mare nevoie de sudori, așa că el nu prea e de acord cu plecarea mea.

RIZESCU: (*care tot timpul a stat înțepat*) Ei, asta-i bună! Acum trebuie să ții seama și cu ce e de acord sau nu tovarășul Alexe! Te-a propus raionul, gata! Aranjează cu U.T.M.-ul să te scoată de aici și basta! O asemenea ocazie trebuie imediat folosită. Eu...

OLARU: Nu. Nu merge așa. Trebuie să procedeze disciplinat, nu anarhic. Din moment ce șeful de sector afirmă că e mare nevoie de sudori înseamnă că Ileana trebuie să se mai gândească, cu atât mai mult cu cât ea e unul dintre cei mai buni sudori.

ILEANA: Aveți dreptate.

OLARU: Și apoi oricum, tot la facultate ai să ajungi. Chiar dacă nu te vei duce la cursul de ziaristică. Dumneata ai toate condițiile să-ți realizezi visul.

RIZESCU: Ia mai lasă-mă amice cu oricum! Fata are talent? I se oferă ocazia să învețe pe gratis, să umble altfel îmbrăcată, să aibă alte orizonturi! Ce să mai muncească aici?

OLARU: Intotdeauna ai prețuit așa munca manuală?

RIZESCU: Ei, asta-i bună! Numai îmi răstălmăci cuvintele. Pe ea o îndemni să rămână, dar dumneata ai cerut să fii numit la școala profesională a uzinei.

OLARU: Cu mine e altceva. Eu sunt profesor de matematică.

RIZESCU: Atunci de ce ai venit pe șantier? De ce n'ai intrat la o școală?

OLARU: Pe vremea când am venit în acest raion de munte, nu se găsea nici o catedră liberă. A trebuit totuși să rămân aici, deoarece sănătatea mea era foarte sdruncinată.

ILEANA: Așa dar, dumneata ești profesor. Ce frumoasă meserie!

OLARU: Foarte frumoasă. (*către Rizescu*) Și ca să te lămuresc mai departe, pot să-ți spun că Ministerul m'a ținut în evidența lui tot timpul de când am venit aici. Iar acum, deoarece s'a înființat școala profesională a uzinei, a cerut direcțiunii șantierului să mă transfere la școală. Bine înțeles că eu am fost mulțumit, deși drept să vă spun, îmi vine destul de greu să mă despart de munca șantierului. Și totuși gândul că voi fi din nou printre elevi mă bucură.

ILEANA: E ca și cum ați rămâne tot pe șantier. Noi construim uzina, iar școala pregătește cadrele viitoarei uzine. Și directorul v'a dat răspuns?

OLARU: Da. (*zâmbind amar*) Mi-a respins cererea.

ILEANA: Cum asta?

OLARU: Da, da. Dar voi vorbi cu tovarășul Miron.

ILEANA: Negreșit. Tovarășul Miron o să vă sp ijine.

RIZESCU: Ce coincidență, domnule! Avem idealuri asemănătoare. Și eu vreau să plec dela construcție!

ILEANA: Tu?! Nu mi-ai pomenit nimic până acum!

RIZESCU: Asta-i surpriza, draga mea! Ei ce știi tu! Am planuri mari! Aici mucegăiesc, mă înăbuș! Nu înțeleg cum am putut suporta atât. Dar am pus punct. Am găsit un post... de invidiat! Și foarte bine plătit! Cum aranjez, plec!

OLARU: (*aspru*) Idealul tău miroase a carierism.

RIZESCU: (*dându-și seama că a vorbit prea mult*) Ei, n'ați înțeles...

Nu-i vorba numai de titlu, de bani... Satisfacția muncii! Asta-i important.

OLARU: (*rece*) Am înțeles foarte bine. (*către Ileana, care-l privește foarte concentrat și cercetător pe Rizescu*) Așa, tovarășă Ileana. Să continui să înveți, să scrii mereu, să aperi numai adevărul, și vei ajunge o bună ziaristă. (*dând să plece*) La revedere.

ILEANA: (*tresare, ca deșteptată din vis*) La revedere... am să discut chiar azi. (*Olaru iese*)

RIZESCU: (*apucând-o de braț*) Ia spune-mi, dece te uitai așa ciudat la mine?

ILEANA: (*desprinzându-i încet mâna de pe brațul său*) Poate că... ar fi trebuit să te privesc așa dela început...

RIZESCU: (*rămâne o clipă surprins. Apoi, ironic, simulând nepăsarea*) Zău? Și co-ai descoperit?

ILEANA: Cecace bănuiam de mult. Și nu știam că alergi atât după posturi... „de invidiat”.

RIZESCU: (*repețit*) Eh!...

ILEANA: (*întrcrupându-l*) Și nu mi-ai spus niciodată că aici te 'nnăbuși.

RIZESCU: Draga mea...

ILEANA: (*plecând*) Lasă... vom discuta altădată. Acum n'am timp. Incepe lucrul.

(*Rizescu o urmărește cu privirea, ridicând din umeri. Dă să plece și el. Intră Bârsan Tudor, președintele Comitetului de întreprindere. E înalt, are o înfățișare greoaie și aspră. Poartă mustați. Vorbește rar, parcă și-ar căuta cuvintele*)

BÂRSAN: (*care s'a uitat lung după Ileana*) Tovarășe Rizescu!

RIZESCU: Ah, tovarășul Bârsan! (*se duce repede lângă el*) Vă salut!

BÂRSAN: (*răspunde cu o înclinație a capului, apoi zâmbind ironic și arătând cu capul în direcția în care a plecat Ileana*) Ce-i, v'ați certat?

RIZESCU: Nicidecum. (*indiferent*) Fleacuri!

BÂRSAN: (*bătându-l cu palma pe umeri*) Poti să te bucuri. Am aranjat. Transferule ca și făcut. Trebuie să te duci într'una din zilele acestea să discuți cu persoana de care ți-am vorbit.

RIZESCU: (*jubilând*) Nu știu cum să vă mulțumesc. Sunteți un om minunat. (*pauză scurtă*) Oricât veți avea nevoie de ceva, puteți conta pe mine.

BÂRSAN: Lasă asta Sunt mulțumit că am putut servi un om ca dumneata. O meriți. (*zâmbind grosolan*) Dar ia spune-mi: ce faci cu Ileana? Am impresia că te-a cucerit!

RIZESCU: (*repede*) Aș, de unde! Nimic`serios.. Ne cunoaștem abia de două luni. Când n'am ce face, îmi alung plictiseala cu ea. Atâta tot. (*între timp, șantierul a început să prindă vișă; intră în scenă un grup de muncitori-zilieri*).

BÂRSAN: (*tărăgănat*) Așa... dar parcă ea te iubește... cel puțin așa mi-ai afirmat odată. Că e îndrăgostită până peste cap de dumneata.

RIZESCU: (*încurcat*) Așa și e... dar ... eu... nu am nici o vină... nu pot s'o opresc să mă iubească. (*ridicând din umeri*) Cu atât mai rău pentru ea. (*pauză*) Asta îmi mai lipsește, să mă'ndrăgostesc de o lucrătoare! (*dându-și seama de ce a spus, se uită speriat la Bârsan care-l privește, zâmbind ironic. Sună sirena șantierului*). Na, c'am întârziat! Iertați-mă! Vă salut și încă odată vă mulțumesc. (*pleacă grăbit*).

MARIN: (*către Bârsan*) Dacă nu vă e cu supărare... tovarășe... vă rugăm... o întrebare....

BÂRSAN: *(familiar)* Spuneți, fraților! Vă răspund cu plăcere.

MARIN: Căutăm biroul de angajări...

BÂRSAN: *(tace o clipă, se întunează)* Biroul de angajări? Vreți să lucrați aici?

MARIN: Dacă mai sunt locuri... și ne primește...

BÂRSAN: De primit v'ar primi, fraților, dar nu mai sunt locuri. Nu se mai face nici o angajare. Aproape că avem chiar prea mulți oameni. Nu mai sunt bani pentru salarii.

DUMITRU: *(mirat)* Dar tovarășul care ne-a dat drumul încoace zicea că se primesc oameni.

BÂRSAN: Ei, o fi fost unul mai nou și nu știe. Eu doar lucrez cu direcția, măi frate!

DUMITRU: *(dezamăgit)* Și noi care am bătut atâta cale...

BÂRSAN: Imi pare rău, fraților, tare rău... dar... asta-i! Nu mai sunt locuri!

MARIN: *(amărît)* Ei, dacă-i așa, ce să facem? Hai să mergem. Ziua bună și vă mulțumim.

BÂRSAN: Noroc bun, mergeți sănătoși. Mai încercați și prin alte părți. Nu se poate să nu găsiți. *(pe ultima replică, intră Cristea, muncitor montator. Zilerii dau să iasă pe unde au venit)* Nu pe acolo. Ieșiți pe aici, e mai aproape *(le arată o ieșire opusă. Zilierii ies)*. Ce faci, frate Cristea? *(bătându-l pe umeri)* Tot nu te-ai hotărât, ai?

CRISTEA: De... știu eu ce să zic...

BÂRSAN: Ascultă-mă pe mine, că-ți vreau numai binele... Ai copii, casă grea... Aici... nu vezi? Acolo, cum vii, te numește șef de echipă. Am și vorbit.

CRISTEA: Nici aici nu-i rău... sunt respectat... m'au evidențiat...

BÂRSAN: Dacă nici asta n'ar fi făcut-o după cât muncești, ce să mai vorbim? *(schimbând tonul)* Ascultă-mă pe mine și n'ai să ai dece te plânge. Bani ca acolo, nu câștigi nicăieri... ori cât ai munci. Ce dracu', dacă nici eu nu vreau binele muncitorilor...

CRISTEA: De... să mă gândesc... Poate m'oi duce până la urmă... Cu bine.

BÂRSAN: Noroc și... gândește-te. Ai să-mi mulțumești. *(Cristea dă din cap și iese prin fund. Bârsan dă să plece. Intră Costinescu. E un om slab, simpatic, de o eleganță discretă)*.

COSTINESCU: *(cu o umbră de zeflema)* Unde te grăbești?

BÂRSAN: *(la auzul acestei voci, rămâne înlemnit locului. Se întoarce cu ochii holbați. Cu glas înăbușit)*. Dumneavoastră? Dumneavoastră aici? *(se apropie de el, privește în jur îngrozit; în șapcă)* Pentru numele lui Dumnezeu, nu v'a văzut nimeni?

COSTINESCU: Și dacă m'ar fi văzut? Te știam mai îndrăzneț.

BÂRSAN: Cum de v'ați aventurat?

COSTINESCU: Dumitale trebuie să-ți mulțumesc pentru asta.

BÂRSAN: Mic?

COSTINESCU: Dece n'ai venit sâmbătă? Au trecut trei săptămâni fără să dai un semn de viață. Și bați pasul pe loc.

BÂRSAN: Nu vă înțeleg.

COSTINESCU: Ai să înțelegi când vom discuta mai pe larg. Condu-mă în biroul dumitale.

BÂRSAN: Vă rog... poștiți... dar să nu stați mult.

COSTINESCU: *(tăios)* Nu mă învâța. *(înainte de a pleca, aruncă o privire de jur împrejur, ca și cum ar vrea să-și întipărească bine în minte locul în care se află)*. Iată-mă în gura lupului.

Corina

Tabloul II

DECORUL: *Biroul directorului construcției. Pe biroul mare și elegant, se găsesc numeroase dosare, hârtii, cărți, o călimară, două tampoane, o mapă, toate așezate într'o ordine desăvârșită. Pe peretele din fund, se văd o mulțime de grafice, mici și mari, viu colorate. Pe un pedestal, într'un colț, macheta uzinei. În încăpere sunt și câteva fotolii.*

Pe scenă se află Marcu, directorul și Tudor Bârsan. Marcu poartă o scurtă de piele aruncată pe umeri și cismă maron, pline de praf. E un om gras, de statură potrivită. Câteva fire de păr lins încearcă să-i acopere chelia. Are ochii spălăciți, vorbește nervos, gesticulând, calcă apăsător.

MARCU: *(se plimbă furios)* M'au frecat! Înțelegi! Dumnealor dela Minister care habar n'au ce înseamnă în realitate o construcție, un șantier. Și încă unul ca al meu! De greutatea nemaipomenite de care te izbești la orice pas! Să mă ierte, să nu se supere, dar nu sunt de acord.

BÂRSAN: *(mirat)* Dar ce-au avut să vă impute?

MARCU: Au găsit ei destule! Că merge prost calificarea noilor lucrători, că lucrările de pe sectorul central au rămas în urmă... Au rămas!... Parcă eu nu văd? *(arată spre grafice)* Le urmăresc zi de zi! Ele îmi arată totul exact. *(pauză scurtă)* Apoi cu recrutarea de lucrători necalificați: „Dece n'am cerut sprijinul raionului de partid”? Că lucrez sector!... Auzi... Sector!... *(imitând pe cineva)* „Deaceea recrutarea nu a dat nici un rezultat până acum, tovarășe Marcu”... Pe dracu'! Nu le-am cerut sprijinul gândindu-mă că și așa au ei destule pe cap. Și apoi ce să amestec raionul în treburile mele!?

BÂRSAN: Chiar așa. Dar dacă Ministerul stăruie, n'avem decât să cerem sprijinul raionului.

MARCU: Și nu-i numai atât. Acum alta pe cap: mă obligă să sprijin organizarea școlii profesionale care s'a înființat.

BÂRSAN: Poate că în problema asta au dreptate. Școala pregătește muncitori pentru uzina pe care o construim.

MARCU: *(tăindu-i vorba, scurt)* A, nu! Te'nșeli! Să mă ierte, să nu se supere, asta însă nu mă privește pe mine. Mie mi s'a dat sarcina de a construi uzina. Înțelegi dumneata? Când port o asemenea răspundere pe umeri, să mă mai încarce și cu mărunțișuri?! Uzina noastră nu e o făbriță, un... ceva acolo! Uzina noastră e un post de luptă avansat în frontul industrializării, e... Dar ce mai... Nici nu poți vorbi de industrializarea țării, fără să ții seama de șantierul meu! Le-am și spus-o. *(oprindu-se din mers și arinzându-și nervos o țigară)* Dovadă că nu cunosc realitatea șantierului meu, e faptul că mi-au cerut să transfer o serie de oameni din administrație în celelalte sectoare productive. Cheltuielile de regie sunt prea încărcate, spun dumnealor. *(nedumerit)* De asta ce zici? Și aici au dreptate?

BÂRSAN: *(repede)* Nu, nu. Aici greșesc. Vorbea dumneavoastră: se vede că habar n'au ce înseamnă un șantier și încă unul ca al nostru.

MARCU: *(mulțumit)* Categorie. Nici nu-i de conceput să lucrezi altfel, decât cu un aparat administrativ așa cum îl am eu.

BÂRSAN: *(cu convingere)* Fără o administrație dotată din belșug cu oameni, te duci de râpă.

MARCU: Asta ar trebui s'o știe cei dela Minister. Să vină dumnealor să lucreze aici, cot la cot cu noi, și abia după aceea să dea sfaturi! Nu-i de ajuns că mereu mi se descomplectează colectivele, că unii din oamenii buni îmi pleacă; să mai fac și eu transferări de colo până colo!

BÂRSAN: *(pe gânduri)* O adevărată problemă plecările astea! *(rar și apăsător)*
Și încă o problemă foarte gravă. Și Cristea a plecat, și Dobre... *(brusc)*
Știți ce bănuiesc eu?

MARCU: Ce?

BÂRSAN: Că aici nu-i lucru curat. Cineva îi face să plece.

MARCU: Ei, aș!

BÂRSAN: Da, da. Și dumneavoastră nu trebuia să le dați drumul.

MARCU: Să nu le dau drumul?! Se vede că nu cunoști muncitorii. Ei, dragul meu, dacă i-aș fi oprit, mi-ar fi creat o faimă printre ceilalți de s'ar fi dus vestea. Așa sunt ei: cum nu le faci pe plac, cum îți fac atmosferă. A, nu, eu țin foarte mult ca muncitorii să aibă o părere cât se poate de bună despre mine. Ai uitat cazul cu Manu?

BÂRSAN: Da, da. Aveți dreptate...

(intră Miron Covaci, secretarul organizației de partid a șantierului. E un om în vârstă, puțin cărunt, poartă ochelari cu ramă albă. Toată înfățișarea lui respiră mult calm. Vorbește clar și liniștit. Salută. Marcu îi răspunde cu capul)

BÂRSAN: Noroc, tovarășe Miron.

MIRON: *(așezându-se, către Marcu)* Am venit la tine în chestiunea lui Filip Olaru. Nu pricep de ce i-ai respins cererea.

MARCU: Va să zică ți s'a plâns? *(tăios)* Iartă-mă, nu te supăra, dar e rezolvată. Și definitiv... Rămâne în administrație.

MIRON: Te priești, Marcule. Omul are dreptate. Trebuie să ținem seama de aptitudinile și pregătirea lui.

MARCU: E pregătit și pentru munca administrativă. Iar aptitudinile lui nu mă interesează. Asta-i bună! Ce-ar fi să-mi vie și mie poftă să mă transfer pe cine știe de motiv de... aptitudine...!

MIRON: N'ar fi rău!

MARCU: *(făcându-se că nu a auzit)* I-am dat o sarcină, s'o îndeplinească.

MIRON: Administrația construcției este și așa destul de încărcată. Iar în momentul de față când școala profesională a luat ființă, Olaru va fi mult mai folositor acolo decât aici. Și avem nevoie de profesori de felul lui, oameni cinstiți, devotați Partidului.

MARCU: *(începând să se plimbe nervos)* Iartă-mă, dar nici nu vreau s'aud!

MIRON: Foarte rău! Cu atât mai mult cu cât cererea lui corespunde liniei Ministerului de a scădea cheltuielile de regie.

MARCU: Cheltuielile de regie înțeleg să le scad, după cum voi crede eu de cuviință, tovarășe Miron. Iartă-mă...

MIRON: Și eu înțeleg că trebuie să-ți îndeplinești datoriile ce le ai ca membru de partid. Și anume, să rezolvi problemele întotdeauna just.

MARCU: Când ele nu vin în contradicție cu interesele construcției.

MIRON: Cererea lui Olaru nu vine deloc în contradicție cu interesele construcției, dimpotrivă.

MARCU: *(enervat)* Ți-o repet. Nu sunt de acord. *(pauză)*

MIRON: Ai mutat atâtea cadre, fără nici un rost.

MARCU: Pe cine am mutat fără rost?

MIRON: Ai și uitat? Pe Enache, Săceanu, Rădulescu, oameni care în munca lor aveau experiență. I-ai mutat! Și ei n'au nici în clin nici în mănecă cu noile posturi. Repartizarea cadrelor nu se face din birou. Nouă ne trebuiesc oameni pricepuți în meseria lor. Și acum faci aceeași greșală.

MARCU: Am impresia că te contrazici singur.

MIRON: Deloc. Aceeași greșală în fond, dar în sens invers. Meseria de bază

a lui Olaru e cea de profesor. Dumneata însă vrei să-l ții într'o muncă în care nici nu se pricepe prea bine și pe care nici n'o iubește.

MARCU: (*explodând*) Nu vezi cum îmi pleacă oamenii? Cristea, Dobre, acum vrei să plece și Olaru?

MIRON: Nu pricep de ce te înfurii? Doar singur le-ai dat drumul să plece.

MARCU: Și dacă le-am dat? A trebuit să le dau. Ce, să-mi facă... (*înghite în sec. Repede*) A trebuit să ții seama de motivele lor destul de serioase.

MIRON: Motivele n'au fost deloc serioase și le-ai dat drumul călcând în picioare nevoile șantierului.

MARCU: (*înfuriat din nou*) Nu-i adevărat. Tu însă îmi ceri să fac acest lucru acum.

MIRON: Nevoile șantierului, viitorul uzinei cer ca Olaru să treacă la școală. E limpede acest lucru și totuși dumneata nu vrei să-l vezi.

MARCU: (*tăios*) Am chibzuit destul. Olaru rămâne în administrație. Asta-i bună! Să-mi descompun și administrația!

MIRON: În cazul acesta mă văd nevoit să aduc chestiunea la cunoștința biroului de partid.

MARCU: (*desfăcând brațele*) Cum crezi, dragul meu.

MIRON: Și în general, te fac atent că vei purta răspunderea pentru faptul că distrugi colaborarea ce trebuie să existe între noi.

MARCU: Vom vedea.

MIRON: (*ridicându-se*) Bine... Ai fost înștiințat că diseară avem adunare de partid? Se prelucrează directivele C.C. cu privire la alegerile de partid.

MARCU: Da... viu... viu neapărat.

MIRON: Noroc. (*iese*)

MARCU: E pur și simplu revoltător! Dar trebuia să mă aștept la așa ceva dela unul ca Olaru! (*ridică receptorul*) Allo! Dă-mi administrația. Tovarășul Olaru? Vino te rog până la mine. Da, eu. (*trantește receptorul*)

BÂRSAN: Îngâmfat om! La fiecare ședință are ceva de criticat, și asta numai ca să facă atmosferă.

MARCU: O, de asta e bun dumnealui! Se pricepe de minune! Mai bine și-ar vedea defectele. Toate criticile lui, precum și dorința de a fi numit la școală, nu denotă decât ambiția de a se afirma, pur și simplu carierismul lui.

BÂRSAN: Asta chiar așa-i... Cât de bine știți să judecați oamenii!

MARCU: Am să-i trag o săpuncală...

BÂRSAN: Mult sânge rău ne face. Are noroc că lucrează bine. (*pauză. Marcu își aprinde țigara care se stinsese. Se aude un ciocănit la ușă*).

MARCU: Poftim. (*intră Olaru*)

OLARU: Noroc.

MARCU: (*aruncându-i o privire fugară pe sub sprincene*) A, dumneata! Așteaptă puțin afară! (*Olaru iese*).

BÂRSAN: De ce-l lăsați să aștepte?!

MARCU: Așa. Ii scot eu îngâmfarea pe nas.

BÂRSAN: Foarte bine. O merită. Să se învețe minte.

MARCU: Ei... trebuie să știi cum să te porți cu funcționarii... Dacă nu ești sever cu ei, nu te respectă. (*tac amândoi câțeva clipe*) Cheamă-l, te rog!

BÂRSAN: (*deschizând ușa*) Poftim, tovarășe Olaru!

MARCU: Ia loc.

OLARU: Mulțumesc. (*rămâne în picioare*)

MARCU: (*îl fulgeră cu privirea, strângând din dinți. Brusc*) Pentru ce

te-ai plâns tovarășului Miron? Știi foarte bine că ți-am respins cererea.

OLARU: (*calm, deși neplăcut impresionat*) Deoarece hotărîrea dvs. nu e dreaptă.

MARCU: (*țâios*) Nu stă în competența dumatăle să apreciezi hotărîrile mele.

OLARU: Dar Ministerul a cerut transferarea mea.

MARCU: Am vorbit eu cu Ministerul. Eu nu am nici un om de dat.

Așa că cererea dumatăle nu-și are rostul. Te rog să reții asta.

OLARU: E concluzia definitivă?

MARCU: Da.

OLARU: (*sec*) Bună ziua. (*iese*).

MARCU: Atâta lipsă de recunoștință n'am pomenit. Îți închipui, era un profesoraș! A lucrat un an sub îndrumarea mea, a învățat atâta dela mine, aș putea spune că am investit un adevărat capital profesional în el! Și acum? Să mă lipsească de ajutorul lui? A, nu! Nu îngădui!

BÂRSAN: Ei, rar întâlnești astăzi oameni care să nu uite binele făcut... (*intră Barbu Peicu, șeful serviciului de cadre al construcției. E un om de 40 de ani, înalt, slab, puțin cărunt*)

BARBU: Noroc!

MARCU: Noroc!

BÂRSAN: Noroc, tovarășe Peicu!

BARBU: Stoica ne comunică că mai avem nevoie de 10-12 zidari buni. Ce măsuri luăm?

MARCU: Ei, poftim! Parcă eu aș fi director la o școală de zidari. De unde să le dau oameni? Să caute, să găsească și eu voi fi de acord cu angajarea.

BARBU: Iată planul dat de inginerul Calman pentru organizarea cabinetului tehnic.

MARCU: (*ia planul, îl răsfoiește, i-l dă*) Ocupă-te dumneata, eu nu mai pot nici să răsflu.

BARBU: (*deschide cutia de țigări a lui Marcu. Iși ia o țigară pe care o aprinde*) Dece s'au comandat alte mașini de scris? Și așa avem destule.

MARCU: (*nemulțumit*) Barbule, la orice mă așteptam, numai la asta nu. Tocmai tu să nu înțelegi necesitatea utilajului administrativ? Cum vrei să mergem înainte, să rezolvăm lucrările rapid?

BARBU: Nu în felul acesta vom rezolva lucrările la timp.

MARCU: Iartă-mă, dar nu te pricepi.

BARBU: M'aș bucura să ai dreptate, dar n'ai. (*iese*). (*sună telefonul*)

MARCU: (*ridică receptorul*). Da. Cine întreabă? La telefon. Ascult. Silviu Rizescu?... Vrea să intre la dumneavoastră? Pentru ce?... Nu, cu noi n'a vorbit nimic... Foarte bine. Vă mulțumesc că m'ați informat. Noroc! (*împinge scaunul și începe să se plimbe nervos prin cameră*) Asta-i culmea! Ai auzit? Și Rizescu vrea să plece. Tocmai el, un băiat atât de inteligent, plin de inițiativă, dornic de muncă! Nemaipomenit! Ne aflăm pur și simplu în fața unui caz tipic de dezorganizare a producției. Cheamă-l te rog pe Rizescu.

BÂRSAN: (*ridică receptorul*) Dă-mi te rog personalul... Rizescu? Dă-mi-l pe Rizescu... Da... Bârsan... prezintă-te urgent la tovarășul director. (*se aud ciocănituri în ușă*)

MARCU: Intră! (*intră secretara*)

SECRETARA: Tovarășe director, au sosit noile mașini de scris, comandate de dumneavoastră. Vreți să le vedeți?

MARCU: (*inviorat*) Da, da! (*către Bârsan*) Rizescu să mă aștepte. (*iese*)

împreună cu secretara. Bârsan rămâne pe gânduri, apoi se scoală și începe să se plimbe preocupat. Se aude o bătaie în ușă.)

BÂRSAN: Intră!

RIZESCU: *(văzând că Marcu lipsește, turburat)* S'a întâmplat ceva, tovarășe Bârsan?

BÂRSAN: Da. Chiar acum i s'a telefonat lui Marcu dela Institut că vrei să intri acolo. S'a infuriat rău.

RIZESCU: Ce să mă fac?

BÂRSAN: *(il privește o clipă scrutător, apoi un zâmbet perjid îi luminează fața)* Vezi, ar exista o singură posibilitate de a scăpa cu bine din încurcătură... Altfel... Marcu nu știe multe.

RIZESCU: Ce să fac. Spune-ți-mi! Nu vă voi uita niciodată!

BÂRSAN: În primul rând să fii foarte calm, iar în al doilea să-i declari lui Marcu că Olaru este cel care te-a îndemnat să pleci. De altfel... *(se oprește un moment)* Olaru te-a numit în fața directorului „carierist“.

RIZESCU: Carierist! Pe mine! Ei, îl învăț eu minte pe profesorașul ăsta!

BÂRSAN: Calm. Păstrează-ți calmul.

RIZESCU: Lăsați pe mine. Nu sunt slab de înger. Ce dracu'! Să trăiesc tot în mizerie? Cum am trăit acasă? *(cu patimă)* Vreau să câștig mult, mult de tot! Să devin om!

BÂRSAN: Îți place jocul tare, nu?

RIZESCU: Cei slabi nu au dreptul la viață.

(intră Marcu cu o expresie de mulțumire pe față. Văzându-l pe Rizescu se întunecă).

MARCU: *(așezându-se la birou, aspru)* Zi așa, tovarășe Rizescu, lucrezi peste capul nostru. Ți-a venit poșta să pleci și gata, ai aranjat. Tocmai dumneata, care ești fruntaș! Salariul ți l-am mărit. Dacă aveai o ne-mulțumire, de ce n'ai venit să-mi spui mie? Șantierul e un câmp de luptă. Nu-l poți părăsi când și cum vrei.

RIZESCU: *(timid)* Să vedeți, tovarășe director...

MARCU: Ce să văd? Văd că ești un anarhist mic-burghez!

RIZESCU: *(ca pentru sine)* Așa-i când te iei după alții...

MARCU: *(neînțelegând)* Ce? Ce-ai spus? Mă iau după alții? Cum în...

RIZESCU: *(repede)* Nu dumneavoastră. Mă refeream la mine.

MARCU: *(mai potolit)* Nu înțeleg. Vorbește lămurit.

RIZESCU: *(fățarnic)* Aveți dreptate să vă supărați și să mă judecați atât de aspru. Imi dau seama. Am greșit. Și asta numai datorită faptului că m'am lăsat dus de alții, ca un copil. Așa-mi trebuie!

MARCU: *(nerăbdător)* De care „alții“?

BÂRSAN: *(insinuant)* Spune, tovarășe Rizescu, cine te-a îndemnat?

RIZESCU: Vedeți... Imi vine greu să fac rău unui prieten.. cu toate că el a vrut să scoată castanele din foc cu mâna mea.

MARCU: Te rog să-mi spui imediat cine e.

BÂRSAN: *(acelaș joc)* Când un așa zis prieten te îndeamnă să te abați dela linia justă, nu trebuie să-l ascunzi. Raportează!

RIZESCU: *(făcând pe dezarmatul)* Dacă mă siliți... Olaru... Filip Olaru...

MARCU: *(sărind în sus)* Olaru! Tot el! *(plimbându-se cu repeziciune în sus și'n jos)* Vasăzică dumnealui!... *(către Bârsan)* Cheamă-l aici. Stai puțin. *(către Rizescu)* Cum o dovedești?

RIZESCU: Păi, să vedeți....

BÂRSAN: *(intervine repede)* Chemați-l aici pe Olaru. Puneți-i față în față. Dați atacul direct, din front.

RIZESCU: Da... da... puteți să-l chemați. Mie nu mi-e frică.

MARCU: *(către Bârsan)* Cheamă-l dumneata.

BÂRSAN: *(ridică receptorul)* Dă-mi administrația. Allo! Tovarășe Olaru, prezintă-te imediat la tovarășul director. *(trânțește receptorul. Ca pentru sine)* Nemaipomenit! Deadreptul primejdios! *(brusc, ca la venirea unui gând)* Nu m'aș mira ca tocmai Olaru să fie provocatorul întregii manevre de destrămarea a colectivului.

MARCU: El să-i fi îndemnat și pe Cristea și pe Dobre?

BÂRSAN: Dece nu?

MARCU: Da, da... tot ce se poate.

RIZESCU: De față cu mine a îndemnat-o pe Ileana Cosma să plece de pe șantier.

BÂRSAN: Exact! Cunosc și eu chestiunea.

MARCU: Asta umple paharul! *(după câteva clipe se aud ciocănituri în ușă)*

BÂRSAN: Intră. *(intră Olaru).*

MARCU: *(vine în fața lui, fulgerându-l cu privirile)* Dumneata! Nu ți-e de ajuns că vrei să pleci... îndemni și pe alții! Vrei să-mi distrugi munca!...

OLARU: *(uimit)* Indemn pe alții?

MARCU: Vorbește, tovarășe Rizescu! *(se așează la birou)*

RIZESCU: *(care a plecat ochii sub privirile ascuțite ale lui Olaru, cu voce la început nesigură, apoi din ce în ce mai îndrăzneț).* Da, urmând îndemnul tău, am aranjat să plec... Tu m'ai slătuیت cum să procedez.

OLARU: *(revoltat, revenindu-i să creadă că ce aude e aderărat)* Eu?! Pe tine?...

MARCU: Asta-i sabotaj! Cel mai rafinat sabotaj! De sigur că nu ești străin nici de plecarea lui Cristea și a celorlalți! Dumneata ai îndemnat-o și pe Ileana Cosma să plece.

OLARU: E revoltător! Cum vă permiteți?

MARCU: *(țintuindu-l cu privirile)* Concediat!... Ești concediat! Și nu vei scăpa numai cu atât. Descompunerea colectivului se pedepsește aspru!

OLARU: *(aiurit)* Tovarășe director, e o min...

MARCU: *(se ridică, cu mâna întinsă spre ușă)* Sunt perfect lămurit! Poți pleca!...

OLARU: Ceeace faceți e un act samavolnic!

MARCU: *(izbind cu pumnul în masă)* Leși!

OLARU: Mă voi plânge comisiei de litigiu!

MARCU: N'ai decât! Ți-am spus să pleci!

(Olaru revenindu-și brusc, ca sub efectul unui duș rece, se uită la Marcu ascuțit, mișorându-și ochii. Apoi se întoarce spre Rizescu, îl privește o clipă la fel, după care îi trage o palmă).

OLARU: Secătură! *(toți încremenesc în timp ce Olaru iese cu pași domoli).*

RIZESCU: *(cu mâna la față).* Mi-o va plăti cu vârf și îndesat!

BÂRSAN: E de-o îndrăzneală!...

MARCU: *(către Rizescu)* Poți să pleci și dumneata. *(acru)* Dar să știi că n'am terminat.

RIZESCU: Cum veți crede de cuviință, tovarășe director. Am primit o lecție sdravănă. N'o voi uita. *(slugarnic)* Vă salut. *(iese)*

MARCU: Ar merita să fie sancționat. Dar îl iert. E un contabil prea bun. Și știe să-și respecte superiorii. Cât despre Olaru, trebuia să-l concediez. Imi voi descomplecta administrativul, dar n'am ce face. Spiritul de prevedere e un atribut al vigilenței. *(pauză)*

BÂRSAN: *(uitându-se atent la Marcu)* Și când te gândești că pe un asemenea dezertor ca Olaru, îl sprijină tovarășul Miron. E de neînțeles!

MARCU: *(tresărind)* Da... da ... Tocmai la asta mă gândeam și eu... Pentru acest element putred s'a certat Miron cu mine... și încă vrea să supună cazul biroului de partid... *(ca pentru sine, clătînând din cap)* Ei, Miron, Miron! Iartă-mă, dar te-ai ramolit. Nu mai știi să sesizezi putreziciunea. Primejdios lucru pentru un comunist, și încă secretar al organizației de partid.

BÂRSAN: Parcă mi-ați fi citit gândurile. E foarte periculos pentru bunul mers al șantierului un secretar de partid ca tovarășul Miron... Dacă va merge prost munca, cine va răspunde primul? Dumneavoastră!

MARCU: *(neliniștit)* Hotărît! Chestiunea e foarte gravă! O voi aduce la cunoștința raionului de partid.

BÂRSAN: Nu știu cum vor aprecia membrii de partid miopia politică a tovarășului Miron, tocmai acum când se apropie alegerile de partid.

MARCU: Pozitiv, nu! Poți fi sigur *(pauză, cu disperare)* Ei, poftim! Și cei dela Minister mă condamnă că lucrurile nu merg bine. Cum să meargă?... Cum...? *(ducându-și mâinile la frunte)* Simt pur și simplu că-mi plesnesc creierii!

Cortina

Tabloul III

DECORUL: *Suntem în locuința lui Barbu Peicu, șeful serviciului de cadre al construcției. E un interior frumos, mobilat simplu și cu gust. În fund, pe perete, se vede portretul unui om cu o înfățișare impunătoare, cu trăsături energice și frumoase, cu o barbă mică. În scenă se află Barbu Peicu și George Costinescu.*

COSTINESCU: Te-ai decis?

BARBU: *(febril)* Nu.

COSTINESCU: Nu mai pot amâna nici o zi. Șase săptămâni de gândire ți-au fost de-ajuns.

BARBU: Și dacă m'am hotărît? Dacă refuz?

COSTINESCU: Mi-ai mai spus odată povestea asta. *(plictisit; scoate din buzunarul interior al hainei o hârtie împăturită. I-o dă)* Citește.

BARBU: *(se repede să i-o ia; o citește avid; privind în gol)* Nu, nu se poate.

COSTINESCU: Nu se poate? E atât de simplu. Și când va afla și...

BARBU: Taci! *(privește aiurit scrisoarea!)*

COSTINESCU: Nu-ți vine să crezi, așa-i? Ai tot sperat că-i o invenție? Dacă nu te-ai decis, mâine comitetul regional va primi scrisoarea. *(pauză)* Mi se pare că te-ai clarificat. *(Barbu lasă să i cadă scrisoarea din mână, se îndreaptă către fotoliu, în care se prăbușește. Costinescu ridică hârtia, o împăturește tacticos. Se așează în fotoliul celălalt și își aprinde o nouă țigară dela cea terminată.)*

BARBU: *(se ridică brusc)* Și dacă telefonez acum securității? Dacă te denunț?

COSTINESCU: Lasă prostiile. Dacă erai în stare de asta, o făceai din prima clipă când am venit la dumneata. De altfel, trebuie să-ți mărturisesc că pentru mine d-ta ești un caz interesant. În activitatea mea am văzut mulți oameni *(ironic)* „anchetați“.

BARBU: Termină! Ce vrei, de fapt, dela mine? Nu vreau să am nimic de-a face cu voi! Am să spun tot!

COSTINESCU: Acum e prea târziu. Trebuia să te hotărăști la prima ocazie. Nu ești dumneata însă omul acela. Și acum, cu cât trece timpul, ți-e

din ce în ce mai greu. Și lasă accesele de isterie. Dai de bănuît. Chiar te rog, supraveghează-te. Ne poate dăuna.

BARBU: Nu dau nimănui nimic de bănuît. Sunt nervos de când am ieșit din închisoare.

COSTINESCU: A, da, pricep... ești un martir și cei din jur te menajează, omul a suferit, a fost schingiuit, etc., etc. Sunt convins că toți te privesc cu mare admirație, în special familia... *(cu un gest autoritar îl oprește pe Barbu care vroia să izbucnească din nou)* Te întreb pentru ultima oară: te-ai hotărât? *(pauză)*

BARBU: *(cu ton rugător)* Ce pot să fac eu, domnule Costinescu?

COSTINESCU: *(zâmbind satisfăcut)* Multe. Ca șef al serviciului de cadre al construcției, chiar foarte multe. În două cuvinte, să-ți expun planul nostru... Dar bacă de seamă! Cu noi nu te joci!

BARBU: *(cu un gest de neputință)* Sunt în mâna dumitale.

COSTINESCU: *(după ce se gândește câteva clipe)* Trebuie să împiedicăm cu orice preț construirea uzinei chimice. Dacă vor reuși să ducă la capăt industrializarea țării, aceasta va însemna prăbușirea ultimelor noastre speranțe. *(se ridică)* Trebuie să-i oprim. *(se plimbă prin cameră, nervos)* Vor să termine uzina chimică... Îi vom face noi să n'o termine... Și vezi, norocul e de partea noastră. Acest Marcu ne ajută fără să vrea. Bine ar fi dacă toată industria lor ar fi condusă de asemenea oameni... *(deodată)* Ar fi și mai bine însă dacă dumneata ai fi director... Dar toate la timpul lor... Nici cu Marcu nu avem de ce ne plânge... *(pauză)* Obiectivul nostru imediat este de a pune mâna pe conducerea politică a șantierului.

BARBU: Acolo e Miron Covaci.

COSTINESCU: Știu. Dar după alegerile de partid nu va mai fi.

BARBU: Dece? Nu înțeleg. Membrii de partid îl prețuiesc și-l vor realege.

COSTINESCU: Nu! Pentru că noi, cu ajutorul dumitale, vom face să fie ales Tudor Bârsan!

BARBU: Bârsan? Și el?

COSTINESCU: Da. Și el. Ce te miri?

BARBU: Bârsan să ia locul lui Miron? Pentru asta ar trebui să existe un motiv puternic. Miron e...

COSTINESCU: *(întrerupându-l)* Avem acest motiv! *(triumfător)* Miron Covaci s'a făcut vinovat de sprijinirea unui individ concediat de Marcu, pentru fugă de răspundere, descompunere a colectivului, dezorganizarea producției etc.: Filip Olaru!

BARBU: Știu. Marcu a adus la cunoștință raionului de partid această acuzație împotriva lui Covaci. Iar Covaci a cerut ca raionul să intervină pentru a pune capăt abuzurilor comise de Marcu.

COSTINESCU: *(turburat)* Ce i s'a răspuns?

BARBU: Că se va verifica chestiunea.

COSTINESCU: Foarte bine. Nimeni nu poate dovedi că Rizescu ar fi mințit.

BARBU: Vasăzică Rizescu a mințit? Atunci Olaru e nevinovat și Miron are dreptate.

COSTINESCU: Dimpotrivă. După cum a aranjat Bârsan lucrurile, Olaru și Covaci sunt vinovați. Bârsan a și încercat în mod subtil să-l denigreze pe Covaci printre muncitori, iar dumneata va trebui să-l susții. Va trebui să influențezi alegerile de partid în favoarea lui Bârsan.

BARBU: Concret, cum?

COSTINESCU: Să-l câștigi de partea dumitale pe primul secretar raional, Simeon Albac. Sunt informat că sunteți prieteni.

BARBU: În privința lui Simeon Albac, nu-ți face iluzii. Pe el nu-l poți înșela.

COSTINESCU: (*contrariat*) Te privește. Trebuie să-l câștigi.

BARBU: (*continuându-și firul gândului*) Va cerceta totul, de-a fir a păr. Știu cum lucrează. Nu-l cunosc de azi... Apoi îl apreciază pe Miron Covaci.

COSTINESCU: Pe el îl apreciază, dar dumitale ți-e prieten.

BARBU: Prietenia nu-l va face să mă creadă pe cuvânt. Pe el nu-l conving decât faptele.

COSTINESCU: Le are.

BARBU: Și dacă descoperă că sunt false?

COSTINESCU: Iar începi? Te rog! Vei acționa cum am hotărât.

BARBU: Eu nu spun că n'am să fac... Dar e foarte primejdios... foarte primejdios... Partidul pedepsește aspru calomnia.

COSTINESCU: (*amenințător*) Nu cred că atât de aspru... (*scoate scrisoarea și i-o arată*)

BARBU: (*stins*) Voi face tot ce voi putea.

COSTINESCU: Mai e ceva... Măine chiar mă vei recomanda la serviciul aprovizionării construcției. Am acte în regulă. (*pe gânduri*) Nu e cel mai nimerit... E chiar periculos... Dar n'am ce face. Pe Bârsan nu mă pot baza. Până acum ar fi trebuit să întreprindă mai multe.

BARBU: Bine, mâine. (*uitându-se la ceas*) Acum să plecăm. Trebuie să vină soția mea și nu vreau să te vadă iar aici.

COSTINESCU: Nici eu. (*se ridică; ies amândoi. Pauză. Intră din camera cealaltă soacra lui Barbu, Ștefana Pumnea. E o bătrână vioaie, cu o figură blândă și veselă. Spre deosebire de oamenii în vârstă, are mișcări repezi*)

ȘTEFANA: (*gonind cu mâna fumul din fața ei*) Ce fum! Parcă au stat aici două locomotive, nu doi oameni! (*văzând scrum pe birou, pe fotoliu și pe măsuța radio-ului*) Ei poftim, scrum peste tot. Uf, Barbule, te-ai sălbăticit de când cu prietenul ăsta al tău!

(*deschide fereastra și începe să deretice. Sună soneria. Bătrâna se duce să deschidă. Se întoarce împreună cu fiica ei, Valentina Peicu. Aceasta este o femeie frumoasă, cu trăsături energice, pline de personalitate. Părul negru, bogat, îl poartă strâns într'un coc. Are glas limpede, foarte plăcut, gesturi sigure și liniștite*).

VALENTINA: Toată casa miroase a fum de țigară.

ȘTEFANA: Păi cum să nu miroasă? Nu vezi ce e aici? Până acum a stat prietenul ăla al lui Barbu.

VALENTINA: (*nemulțumită*) Iar a venit?

ȘTEFANA: Iar. (*iese cu o scrumieră în mână. Valentina se așează pe un scaun și rămâne pe gânduri. Mama ei se întoarce. O privește cercetător, în timp ce pune scrumiera pe birou*)

ȘTEFANA: Ce-i cu tine, fetițo? La ce te gândești?

VALENTINA: Sunt îngrijorată, măicuță... Nu știu ce-i cu Barbu... Nu-l mai recunosc.

ȘTEFANA: Dragul de el! O fi obosit... Muncește prea mult. Oboseala schimbă pe om.

VALENTINA: Și altădată a muncit mult, și totuși nu era în halul ăsta.

ȘTEFANA: Ei, nervos a fost el mereu... Are și dreptate. Câte a îndurat! Să fim mulțumite că a scăpat și așa.

VALENTINA: Nu, mamă. Nu-l mai recunosc. Am ajuns să ne certăm aproape în fiecare zi. Asta tu n'o știi.

ȘTEFANA: Și înainte vă cam ciondăneți voi.

VALENTINA: Nu, mamă. Nu înțelegi. Nu-i vorba numai de asta. Barbu s'a schimbat de nespus. Aproape că nu mai pot să suport.... Sunt tare amărîtă, mamă. Mi-e dor de Barbu al meu și nu știu unde să-l gădesc.

ȘTEFANA: (*mângâind-o pe cap*) Scumpa mea copilă... (*pauză. Brusc, ca la venirea unui gând*) O fi bolnav și n'o vrea să ne spună. Știi cât se ferește să ne dea prilej de îngrijorare. (*pe gânduri*) Și tatăl tău avea obiceiul să-mi ascundă când era bolnav. (*zâmbind*) Și ca să nu observ devenea grozav de vesel. (*uitându-se către tablou și adresându-i-se ca unui om viu*) Eh, tu, bărbosule! Tare șmecher mai erai! Da'nici eu nu mă lăsam păcălită. (*către Valentina*) Ții minte, Valentino: când era mai vesel, atunci mă uitam deodată drept în obrazul lui și-l întrebam scurt: „Ce ai? Ce te doare? Ia uite cum arăți la față!“ Iar el de colo: „Se poate, măicuță, nu zic nu. Că vezi, nu-i ușor să fii hărțuit toată vremea de poliție. Bolnav însă, nu sunt. Nu mă doare nimic. Fii liniștită“. Și mă mângâia pe obraji și zâmbea. Da'parcă eu mă linișteam? Până nu-mi spunea ce-l doare, nu-i dam pace. (*către tablou*) Dacă'ar fi fost după tine, și cu patruzeci de grade te-ai fi dus la muncă, ori cu tovarășii (*zâmbind*). Vezi de-aia-mi plăcea: că nu te văitai niciodată.

VALENTINA: (*pe gânduri*) Așa e, mamă. Minunat om! Dacă n'ar fi fost trădat ar fi trăit și azi. (*sună soneria*) Cine-o fi? (*se duce să deschidă. Se întoarce împreună cu Simeon Albac. Acesta e un om de 34 de ani, de statură potrivită, puternic, cu umeri largi. E îmbrăcat în haine de culoare gris închis. Tunica are o croială militărească și e deschiată la guler. Părul brun, puțin buclat, e cam dezordonat. De sub fruntea luminoasă, ochii extraordinar de vii privesc ascuțit, cu o veșnică sclipire veselă. Trăsăturile hotărâte ale feței arse de soare și vânt, sunt subliniate de două cute ce pornesc dela nas și se opresc în colțul buzelor bine conturate*)

SIMEON: Bună seara, măicuță. Tot tânără și frumoasă! (*îi sărută mâna*)

ȘTEFANA: Frumoasă ca frumoasă, dar tânără nu zic nu! La primăvară iau G.M.A.-ul.

SIMEON: (*râzând*) Strașnic! Sunt sigur că vei ieși prima.

ȘTEFANA: Negreșit.

SIMEON: Unde-i Barbu? Am trecut pe aici și m'am oprit să-l iau cu mașina la raion.

VALENTINA: Chiar acum a plecat. Iartă-mă puțin, Simeon. (*iese pe ușa din fund*)

ȘTEFANA: Am să te judec, Simeoane, am să te judec.

SIMEON: Ce-am greșit, păcatele mele?

ȘTEFANA: De ce nu te ocupi de Barbu? Nu vezi în ce hal a ajuns? Ce fel de tovarăș îi ești? Dacă'ar trăi Pumnea ți-ar rupe urechile!

SIMEON: (*pe gânduri*) E foarte greu să pătrunzi în sufletul lui... Ba chiar am impresia că se ferește de mine.

ȘTEFANA: De toți se ferește. (*pauză*) Și cât se sbuciumă Valentina. Vai de sufletul ei... Copila asta era înainte numai zâmbet și soare. Și acum... Incerc eu s'o liniștesc, mă fac că nu văd, dar degeaba. (*intră Valentina. Ștefana schimbă vorba*) Ia puțin loc, Simeoane. Eu plec. Mă așteaptă la sediu.

SIMEON: (*așezându-se*) Mereu activă!

ȘTEFANA: Avem clacă... Ei, mă duc să mă îmbrac. Vino mai des pe la noi, Simeoane.

SIMEON: Voi veni. Îți făgăduesc.

ȘTEFANA: La revedere. (*Stefana iese*)

VALENTINA: Ce bine îmi pare că ai venit, Simeon! Tocmai mă gândeam cum să stau de vorbă cu tine.

SIMEON: Despre ce?

VALENTINA: Despre Barbu.

SIMEON: Despre el? Ce s'a mai întâmplat? Spune, te ascult.

VALENTINA: Nu știu nimic precis. Dar ceva s'a întâmplat. Nu-l mai recunosc. Tu îl cunoști cât de irascibil este... mai ales în familie.

SIMEON: Credeam că te-ai obișnuit. Doar îl iubești.

VALENTINA: Tu știi foarte bine cât de mult. Îl înconjurăm cu toată grija, și eu și mama. Numai să nu-i turburăm nervii. Dar acum, în ultimele săptămâni, a devenit de nesuferit. Și am observat un lucru precis: e preocupat de ceva ce pare că-l roade, ca un vierme. Și asta de când vine mereu pe la el un individ.

SIMEON: Cine e? Cum îl cheamă?

VALENTINA: Nu mi l-a recomandat, dar mi-a spus că îl cheamă Păsculescu. Cică sunt prieteni vechi... Tu îl cunoști?

SIMEON: Păsculescu... Nu, nu-l cunosc... N'ai încercat să-i vorbești?

VALENTINA: (*abătută*) De câte ori! Dar abia apuc să spun câteva cuvinte că începe să țipe, să mă acuze că-l spionez, că mi-am pierdut încrederea în el.

SIMEON: Mda... Nici în muncă nu mai e acelaș. Serviciul de cadre merge foarte prost. I-am urmărit atent munca. Parcă nu-l mai interesează nimic. E pasiv.

VALENTINA: N'ar putea fi trimes undeva, la odihnă, sau însfârșit, în altă parte, poate se va liniști... De ce nu i se dă o altă muncă? Poate că asta i-ar face bine.

SIMEON: S'a propus în repetate rânduri ridicarea lui în muncă. Partidul nu este de acord. Și are dreptate. Nu-i încă timpul să-i dăm un post de prea mare răspundere. Barbu a suferit mult, are sănătatea subrezită... Asta-i situația. Dar la odihnă ar putea fi trimes, un timp... (*pauză*) Trebuie să-l ajut. E ceva cu el. Acum îmi va fi și mai ușor.

VALENTINA: De ce?

SIMEON: Vom lucra împreună. Am fost numit director al construcției. În locul lui Marcu.

Cortina

ACTUL II

Tabloul IV

DECORUL: *Ne aflăm în biroul directorului construcției uzinei chimice. De pe peretele din fund toate graficele au fost înlocuite cu unul singur, simplu și viu. Macheta uzinei este așezată la loc vizibil pe o măsuță îmbrăcată în roșu. Totul în birou strălucește de ordine și curățenie.*

În scenă se află noul director al construcției, Simeon Albac și șeful serviciului de cadre, Barbu Peicu.

BARBU: (*oarecum îngrijorat*) Problema alegerilor de partid de aici ne privește și pe noi, nu?

SIMEON: Desigur.

BARBU: Ce părere ai? Cine ar putea fi secretar?

SIMEON: Nu cunosc părerea membrilor de partid, dar eu îl voi vota pe Miron. Merită să fie reales.

BARBU: Nu cred că faci bine.

SIMEON: Dece?

BARBU: Drept să-ți spun, alături de tine trebuie să fie alt om. Mai combativ.

SIMEON: Și Miron nu e?

BARBU: Nu. Iar în ultimul timp a făcut și unele greșeli care dovedesc miopie politică, lipsă de vigilență.

SIMEON: De pildă?

BARBU: Chestiunea cu Olaru.

SIMEON: Olaru a fost la mine și mi-a adus o contestație cu privire la concedierea sa. În această problemă nu trebuie să ne pripim. O voi cerceta personal (*pauză*). Dar tu, pe cine ai propune?

BARBU: Cred că cel mai nimerit ar fi Bârsan.

SIMEON: Bârsan... (*îl privește o clipă țintă*) Dacă organizația de partid va socoti că Miron e vinovat, atunci va alege pe un altul.

BARBU: Vina lui Miron e ca și dovedită, iar Bârsan e un om cum avem nevoie. Nu trebuie să ne fie frică să spunem asta pe față. Cuvântul nostru contează.

SIMEON: (*aspru*) Adică mai exact, să influențăm organizația de partid. Asta nu. Ar însemna o încălcare a democrației interne... Cum te poți gândi tocmai tu la așa ceva?

BARBU: (*încurcat*) Nu mă gândesc decât la bunul mers al construcției.

SIMEON: Cred că organizația de partid e destul de matură pentru a judeca cine merită încrederea și cine nu. (*pauză. Se aude o ciocănitură în ușă*) Intră! (*Intră Alexe, șeful sectorului central, întovărit de Gherasim și de un tehnician. Salută*)

ALEXE: Tovarășe director, mai avem ciment doar pentru câteva zile de aici înainte, și încă nu ne-a sosit comanda nouă.

GHERASIM: Suntem amenințați să încetăm lucrul.

SIMEON: Adresa de comandă a fost expediată?

ALEXE: Da. La Fieni.

SIMEON: Cine a răspuns de expedierea ei?

ALEXE: Tovarășul Costinescu, dela aprovizionare.

SIMEON: (*sună, intră secretara*) Cheamă-l, te rog, pe tovarășul Costinescu, dela aprovizionare. Să vină cu borderoul de expediție a comenzilor.

SECRETARA: Imediat (*iese*)

SIMEON: S'a rezolvat problema repartizării sarcinilor de lucru?

ALEXE: S'a rezolvat.

SIMEON: Voi controla. Să nu se mai întâmple ca unii muncitori să fie supraîncărcați, iar alții să nu aibă de lucru.

TEHNICIANUL: Dacă nu ne vine cimentul, vor sta toți. (*intră Costinescu. Barbu se duce la fereastră, întorcându-se cu spatele*)

COSTINESCU: Bună ziua, tovarășe director.

SIMEON: Tovarășul Costinescu? (*îi întinde mâna*)

COSTINESCU: Da.

SIMEON: Tovarășul Alexe ne face cunoscut că nu mai are ciment decât pentru câteva zile.

COSTINESCU: Comanda către Fabrica de ciment din Fieni a fost expediată cu nr. 175/1951.

SIMEON: Și n'ai primit nici un răspuns?

COSTINESCU: Nu.

SIMEON: (*sună. Intră secretara*) Fii bună și scrie ce-ți dictez. (*dictează*) „Către Fabrica de Cement Fieni. Referitor comanda 175/951 cerem stăruitor să urgențați expedierea cimentului. Răspundeți telegrafic.” Așa... O trimiți dumneata personal, în numele direcțiunii construcției. Dar, te rog, imediat.

SECRETARA: Chiar acum. (*iese*)

SIMEON: Să sperăm că se vor mișca mai repede cei dela Fieni.

COSTINESCU: Să sperăm. Pot pleca?

SIMEON: Da.

COSTINESCU: Vă salut. (*iese*).

(*Intră Stoica*)

STOICA: Tovarășe Alexe, 5 betoniere au încetat lucrul.

ALEXE: Ați văzut, tovarășe director? Au și început.

TEHNICIANUL: Am spus eu: vor sta toți (*pauză scurtă*)

STOICA: Ei, lasă, că tot avem ce face: bârfim.

SIMEON: Cine bârfește și ce?

ALEXE: Cum, dumneavoastră nu știți? Il bârfesc pe tovarășul Miron; cică ar fi acoperit niște dușmani.

SIMEON: Cine bârfește?

TEHNICIANUL: Se vorbește printre muncitori, printre funcționari. Mereu auzi asta.

GHERASIM: Se vorbește mai mult pe la colțuri și cu tâlc.

SIMEON: Adică?

GHERASIM: Adică îl lovesc pe la spate.

ALEXE: Astea-s metode străine, dușmănoase, care folosesc cuiva.

TEHNICIANUL: Dar dacă o fi adevărat? Dacă-i vinovat?

STOICA: (*supărat*) Taci, tovarășe, spui prostii.

GHERASIM: Se vede că ești nou. Nu-l cunoști pe tovarășul Miron.

ALEXE: Chiar dacă ar fi vinovat, de ce nu este criticat în față, cinstit?

SIMEON: Ne spuneți lucruri noi și foarte interesante. N'am știut nimic de ele.

BARBU: Vom lua măsuri! Adevărul trebuie să iasă la lumină. Iar voi, membri de partid, să ne ajutați.

ALEXE: Neîntârziat. Nu-i bine să umble asemenea vorbe pe seama secretarului de partid. (*pauză. Alexe, Gherasim, Stoica și tehnicianul se ridică*) Aveți grijă de comandă, tovarășe director. Să nu aștepte oamenii mult. Noroc.

SIMEON: Economisiți și ultimul fir de ciment. Nici o risipă.

STOICA: Da, tovarășe director. Asta fac toți betonierii. (*ies*)

SIMEON: Întârzierea cimentului ne ține în loc. Nu-i mai înțeleg pe cei dela Fieni.

BARBU: S'ar putea să-l fi expediat și să-l primim chiar azi.

SIMEON: Să sperăm. Ai clarificat problema cabinetului tehnic?

BARBU: Da. Rămășițe dela Marcu.

SIMEON: Multe ne-a mai lăsat. (*pauză*) Nu-ți pare ciudat că au început bârfelile pe seama lui Miron?

BARBU: Da... într'adevăr...

SIMEON: Mie mi se pare foarte ciudat.

BARBU: Declarațiile lui Rizescu și Marcu sunt categorice. Nu crezi că am putea aduce problema în discuția biroului de partid?

SIMEON: Nu trebuie să-i acordăm lui Marcu mai multă încredere decât lui Miron. Mai ales când știm bine ce fel de om e fiecare.

BARBU: Știu eu?...

SIMEON: Trebuie să știi. Intotdeauna trebuie să știm precis ce afirmăm. Tocmai de aceea ne trebuie un răgaz. Contestația lui Olaru cuprinde unele probleme care par juste. Așa că deocamdată să nu luăm nici o hotărâre.

BARBU: Fie... Când sunt cu tine în acelaș loc de muncă nu mă tem că voi greși.

SIMEON: (*rămâne câteva clipe pe gânduri*) În acelaș loc de muncă... Da... Spune-mi, Barbule, tu ești mulțumit de munca ta din ultimul timp?

BARBU: (*se gândește câteva clipe*) Te referi la ceva anume?

SIMEON: Nu, la nimic concret. La munca ta în general.

BARBU: Nu, nu sunt mulțumit.

SIMEON: Ești obosit, bolnav... În orice caz e ceva care te ține în loc. Nu mai ești tu. Nu știu ce-i cu tine. Ce s'a întâmplat?

BARBU: (*repede, vădit neliniștit*) Nimic, absolut nimic... Te temi să nu încure lucrurile?

SIMEON: Da. Mă tem. (*apăsător*) Așa cum ești tu acum, mă tem. (*se ridică*) Vezi tu, raionul nostru a pornit înainte cu pași de o poștă. S'a obișnuit să nu stea pe loc. Uzina aceasta îl va împinge și mai mult înainte. Deocamdată însă, stăm prost. Marcu ne-a lăsat o moștenire grea. Sectorul central a rămas în urmă... În unele sectoare, aprovizionarea cu materii prime șchioapătă... În altele, lipsesc brațele de muncă... Și lucrurile sunt așa și din vina mea. Ce-am păzit ca secretar raional de partid? Știi ce mi-au spus tovarășii dela Comitetul Central, când am fost numit aici? „Unde a fost controlul politic al comitetului raional asupra muncii de construcție? Șantierul uzinei chimice e cel mai important sector al raionului. Cum de ai putut d-ta, tovarășe Albac, să lași ca situația să se înrăutățească până într'atât? Vei repara acum cu propria dumitale mână ceea ce ai lăsat să se strice prin lipsa controlului politic.“ Ți dai seama ce răspundere apasă pe umerii noștri? Dacă nu vom schimba radical și imediat situația, îndeplinirea planului la termen e amenințată. Deaceia, dacă ești obosit, sau (*il privește țintă*) dacă porți o greutate pe suflet, spune-mi. Dacă noi vom sta în loc și șantierul și oamenii ne vor urma. Or, oamenii așteaptă să-i purtăm înainte. Bagă de seamă.

BARBU: (*cu vocea înăbușită*) Am să fiu atent, Simeon. Foarte atent.

SIMEON: Nu-i destul. Trebuie să te înhami la muncă cu dragoste, cu pasiune. Dacă n'ai făcut-o până acum, fă-o de astăzi, imediat. Nu întârzia.

BARBU: (*se ridică*) Imi cunosc drumul. Fii fără grijă.

SIMEON: (*mai liniștit*) Să sperăm. Pentru bunul mers al lucrărilor. (*pauză. Simeon îl privește drept în ochi. Barbu nu poate să-i susțină privirea*). (*Simeon ridică receptorul*) Allo! Dă-mi-l pe tovarășul Miron... Miron? Ai timp să vii până la mine? Bine, te aștept!

BARBU: (*privind într-o parte*) Mai ai să-mi spui ceva?

SIMEON: Ai slăbit, Barbule. Te-ai tras serios la față, de vreo două luni încoace.

BARBU: (*iritat*) Ți se pare! Ba nu. Ai dreptate. Nu mai pot mânca. Cred că am ceva.

SIMEON: Caută-te. Ești dator să fii sănătos. O boală fizică luată din timp se vindecă ușor...

BARBU: Da, da...

SIMEON: ...mai greu merge cu cele morale. (*ca pentru sine, privind într'un colț oarecare*) Acelora trebuie să le fim noi singuri doctori, după cum ne dictează conștiința.

BARBU: (*îi aruncă o privire iute, cercetătoare și plină de neliniște*) Trebuie să plec. Sunt așteptat la raion. (*îi strânge mâna*) Noroc!

SIMEON: Noroc. Ai grijă. Ți-ai luat angajamentul că te vei ocupa personal de recrutarea muncitorilor necalificați. (*Barbu dă afirmativ din cap. Iese. Simeon răsfoiește un carnet, apoi ridică receptorul*) Allo! Dă-mi-l te rog, pe tovarășul Bugar. Bugar? Aici Albac. Ai primit cifrele de control și balanțele pe trimestrul viitor? Până diseară te rog să-mi prezinți contrapropunerile dumitale. Da... da... Noroc.
(*Peste câteva clipe intră Miron, cu o țigară neaprinsă în gură*)

MIRON: Ai un chibrit? (*se așează*)

SIMEON: (*îi întinde o cutie, Miron își aprinde țigara; Simeon, după ce răsfoiește carnetul cu note*) Să-ți spun drept, Miron, nu știu cum să mă mai descurc. Grea moștenire ne-a lăsat Marcu. Totuși uzina trebuie s'o predăm la termen.

MIRON: În privința asta nu poate exista nici o îndoială.

SIMEON: Lucrările care trebuiau îndeplinite până azi nu sunt realizate nici pe jumătate. Și ceace e mai grav, e că oamenii nu cunosc planurile defalcate, nu sunt însuflețiți de ele, nu luptă pentru ele. Constat asta pe zi ce trece.

MIRON: Când am fost în Uniune, am cunoscut un director al unui șantier: Piotr Andreevici Petrov. Se găsea în aceeași situație. Și el a început cu două lucruri: în primul rând a reorganizat conducerea, statul major al construcției, în așa fel încât oamenii și-au dat seama că au o conducere nouă, antibirocratică, pe care se pot bizui cu nădejde. În al doilea, a ascultat oamenii. Și dela ei a aflat cu precizie întreaga gravitate a situației. Cred că ar fi bine să pornești pe același drum. Ești de acord?

SIMEON: Da.

MIRON: Sarcina e de-a lichida toate urmările politicii birocratice a lui Marcu. Deasemenea, să organizăm adunări pe sectoare, cu toți muncitorii, iar tema acestor adunări să fie una singură: „Căile pentru lichidarea rămănerii în urmă a lucrărilor pe șantier.”

SIMEON: Ne apucăm de pregătirea lor chiar azi.

MIRON: Poți fi sigur că vom avea multe de câștigat. (*pauză*) Ai început un lucru bun. Prin descongestionarea administrației, sectorul productiv câștigă forțe noi.

SIMEON: Nu e numai problema oamenilor, ci și a fondurilor investite în utilaj mort. Atâtea mașini de scris și de calculat, n'am văzut în viața mea într'o administrație. Trebuie să vindem urgent o parte celor care au nevoie.

MIRON: Și rechizitele. O întreagă librărie.

SIMEON: Am dat dispoziție ca jumătate din ele să fie trimise la școală.

MIRON: I-ai îndeplinit dorința lui Olaru.

SIMEON: A lui Olaru?

MIRON: Cu puțin înainte de destituirea lui Marcu, Olaru l-a criticat într'o ședință pentru cheltuelile exagerate făcute cu rechizitele și a propus ca o parte din ele să fie trimise școlii. Nu-i nevoie să-ți descriu isteria care l-a cuprins pe Marcu.

SIMEON: Ce fel de om e Olaru? Tu-l cunoști mai bine.

MIRON: Cinstit și devotat. Cam prea colțuros, ce-i drept, dar ce să-i faci, fiecare cu firea lui.

SIMEON: Cum de s'a îmbolnăvit?

MIRON: E fiu de slujbaş sărac. Ca să poată învăța, s'a angajat băiat de pră-

vălie. Viața de atunci l-a biruit și s'a îmbolnăvit de tuberculoză.

Abia după 23 August a reluat învățătura.

SIMEON: (*iși aprinde pipa*) Ce părere ai de chestiunea lui?

MIRON: L-ai chemat?

SIMEON: Da. Trebuie să vină acum.

MIRON: Rizescu nu-și poate dovedi declarația. Pe de altă parte, nici Olaru nu o poate desminți. Părerea mea e însă că Marcu s'a pripit. Chestiunea lui trebuie lămurită cât mai repede. Are nevoie de tratament, soția lui învață și nu câștigă nimic și situația lor materială îți închipui cum e... (*intră secretara*)

SECRETARA: Tovarășul Olaru.

SIMEON: Tovarășul Bârsan a venit?

SECRETARA: Încă nu. Il chem imediat. (*Iese. Intră Olaru*)

OLARU: Noroc, tovarăși. (*dă mâna cu ei*)

SIMEON: Ia loc. (*pauză*) Am primit contestația dumată. Te rog să prezinți lucrurile în adevărata lor lumină.

OLARU: Numai așa. (*intră Bârsan. Văzându-l pe Olaru se întunecă*)

BÂRSAN: M'ați chemat?

SIMEON: Da. Ia loc. E bine să fie de față și președintele comitetului de întreprindere.

OLARU: Nu am multe de vorbit. Imi voi susține însă afirmațiile. Concedierea mea este o măsură cu totul nedreaptă. Rizescu a mințit, iar eu n'am nicio legătură cu toată acțiunea de descompunere a colectivului. Marcu, (*pe măsură ce vorbește se enervează*) a fost și este o secătură, un...

BÂRSAN: Ar fi bine să ne măsurăm cuvintele, tovarășe Olaru.

SIMEON: Dece ți-e frică de adevăr, tovarășe Bârsan?

OLARU: Marcu e un om de nimic, un îngâmfat. Lovește în oameni cinstiți pentru a-și demonstra chipurile vigilența și atașamentul față de partid. De mult prinsese ură pe mine, de mult îl stânjeneam. Dacă l-ași fi lingusit, dacă m'aș fi făcut că nu-i văd greșelile, greșeli care duceau de răpă șantierul, m'ar fi luat în brațe, mi-ar fi mărit salariul, aș fi fost...

BÂRSAN: (*se ridică*) Nu pot asculta cum un oarecare își bate joc de un activist totuși merituos.

SIMEON: Tovarășe Bârsan, rămâi, te rog, liniștit.

OLARU: Tovarășul Bârsan mă întrerupe pentru că e pe aceeaș treaptă cu Marcu.

BÂRSAN: Nu admit să fiu pus în aceeași oală cu Marcu!

MIRON: Asta are haz!

OLARU: Ai fost de față la concedierea mea și în loc să împiedici abuzul care s'a făcut, îl periai pe Marcu; în loc să ceri o anchetă minuțioasă, îl încurajai!

BÂRSAN: Nu-l încurajam deloc, dar și dumneata prea îi vorbeai de sus!

MIRON: Ai fi vrut să plece capul, să se milogească?

SIMEON: Ne-am învățat să umblăm cu capul sus, tovarășe Bârsan!

BÂRSAN: Totuși, tovarășul Olaru întrecea uneori măsura. Il făcea cu ouși cu oțet chiar în ședințe.

SIMEON: Nu-l făcea cu ou și cu oțet. Il critica. Și făcea foarte bine. Acelaș lucru ar fi trebuit să-l faci și dumneata, dar nu l-ai făcut, și foarte rău.

OLARU: Asta-i tot ce am avut de spus. Contestația mea e clară.

MIRON: Bine, tovarășe Olaru. Fii convins că se va face dreptate.

OLARU: (*dând mâna cu Simeon și Miron*). Noroc. (*Iese. Bârsan dă să plece și el*)

SIMEON: Un moment, tovarășe Bârsan. (*acesta se oprește*) Atitudinea

dumitale nu-i cinstită. Și dacă se va dovedi că Olaru are dreptate, vom avea o ședință specială cu d-ta.

BÂRSAN: O chestiune ca asta mi se întâmplă pentru prima oară, tovarășe director. În orice caz, vă stau la dispoziție. (*Iese*)

SIMEON: Oare nu cumva Rizescu e un paravan, un simplu paravan?

MIRON: Ce te face să bănuiești asta?

SIMEON: Ai auzit de calomniile pornite împotriva ta, cum că ai fi lipsit de vigilență și că ai acoperi elemente descompuse ca Olaru?

MIRON: Am auzit.

SIMEON: Bârsan a aprobat concedierea lui Olaru... Interesant... Ar fi bine să verificăm dacă sursa bârfelilor împotriva ta nu e chiar Bârsan.

MIRON: Dece tocmai el?

SIMEON: Se vântură ideea că el ar fi cel mai potrivit să te înlocuiască. Chiar Barbu s'a lăsat indus în eroare de acest curent.

MIRON: Ei, ei... Un adevărat complot.

SIMEON: Dacă nu mai rău. Dar asta vom vedea. (*pauză*) Așa cum stau lucrurile, mă gândesc că nu e exclus să ne aflăm în fața unei acțiuni de delăimare, prin care se urmărește împiedicarea realegerii tale ca secretar. Mă tem că lovitura dată lui Olaru, țintește mai departe, spre tine.

MIRON: Și Marcu s'a lăsat prostit ca un gură-cască ce e.

SIMEON: Intocmai.

MIRON: Cred că ar trebui convocat biroul de partid.

SIMEON: Da. (*intră secretara*)

SECRETARA: Tovarășe director, tovarășa Ileana Cosma vrea să vă vorbească. Spune că e ceva foarte important.

MIRON: Ileana Cosma?

SIMEON: O cunoști?

MIRON: Da. E o fată inteligentă și muncitoare. Învață la liceul seral. Vrea să urmeze facultatea de ziaristică.

SIMEON: Să intre. (*Secretara iese. Intră Ileana Cosma. Simeon rămâne cu ochii ațintiți asupra ei*).

ILEANA: Bună ziua, tovarășe director. Noroc, tovarășe Miron. (*către Simeon*) Eu sunt Ileana Cosma...

SIMEON: Noroc. Mi-a vorbit tovarășul Miron despre dumneata. Ia loc. Cu ce-ți pot fi de folos?

ILEANA: (*se așează*) Am venit să fiu eu de folos unui om nedreptățit.

SIMEON: Despre cine e vorba?

ILEANA: Despre tovarășul Filip Olaru... L-au concediat pe nedrept. Silviu Rizescu a mințit!

SIMEON: De unde știi?

ILEANA: Am fost de față când tovarășul Olaru l-a criticat pentru carierismul lui. Mai mult, Rizescu m'a îndemnat și pe mine să plec la cursul de ziaristică fără să vorbesc cu cineva de aici. Tovarășul Olaru l-a criticat aspru pentru asta. Rizescu e un carierist. Visează numai posturi mari. Tovarășul Olaru e un om cinstit. Trebuie să-l reprimiți, tovarășe director, și să-l mutați la școală.

SIMEON: Cum de-ai fost dumneata de față?

ILEANA: Să vedeți... eu... cu Rizescu...

SIMEON: Înțeleg. Și acum v'ați certat?

ILEANA: Nu ne-am certat. Dar vă spun că a mințit. (*ridicându-se*) Sau nu mă credeți? Chemați-l în fața mea.

SIMEON: Il voi chema. Dar înainte de asta încă o întrebare: de ce nu ai venit până acum și ce te-a determinat să vii azi?

ILEANA: Am venit abia astăzi din concediu și tot astăzi s'a întâmplat un fapt care m'a hotărît să viu imediat.

SIMEON: Ce s'a întâmplat?

ILEANA: Intr'un grup de muncitori s'a pornit o discuție despre... (se oprește încurcată, uitându-se la Miron).

MIRON: Spune, nu te codi.

ILEANA: Despre dumneavoastră. Cățiva susțineau cu înverșunare că nu sunteți bun de secretar, că v'ați pierdut simțul vigilenței, că l-ați sprijinit pe un bandit ca Olaru. Atunci mi-am dat seama ce rău mare a făcut Rizecu prin minciuna lui. Nu numai lui Olaru ci însăși conducerii organizației de partid. Și...

MIRON: Și?

ILEANA: M'a cuprins o bănuială îngrozitoare.

MIRON: Ce-ai gândit? Spune tot.

ILEANA: M'am gândit că Rizecu s'a purtat ca un dușman. (pauză. Toți tac.)

SIMEON: (il ia deoparte pe Miron. Amândoi discută în șoaptă un timp. Apoi sună. Intră secretara) Cheamă-l, te rog, pe Silviu Rizecu. (Secretara iese) (către Ileana) Tovarășă Ileana, treci te rog în camera alăturată și așteaptă acolo până te chemăm.

ILEANA: Da. (iese în stânga)

SIMEON: Sper că în felul acesta se va demasca.

MIRON: Nădăjduesc. (pauză. Intră Rizecu)

RIZESCU: Vă salut... M'ați... chemat?

SIMEON: Da. Ia, te rog, loc.

RIZESCU: Vă mulțumesc. (se așează)

SIMEON: Uite pentru ce te-am chemat: vrem să-ți cerem niște referințe.

RIZESCU: Despre cine?

SIMEON: Despre tovarășa Ileana Cosma. Suntem informați că dumneata o cunoști bine.

RIZESCU: (zâmbind) Da... S'ar zice că o cunosc...

SIMEON: Noi vrem s'o ridicăm în muncă de conducere pe șantier... Ii vom mări și salariul...

RIZESCU: O!... (se gândește câteva clipe. Ochii îi strălucesc a bucurie) Merită! Să știți că merită.

SIMEON: Spune, e o tovarășă bună, devotată?

RIZESCU: Nici să nu vă 'ndoți! E o fată...

SIMEON: Știe să aibă în orice situație o atitudine principială, justă?

RIZESCU: Absolut principială.

SIMEON: Deci putem avea încredere în ea?

RIZESCU: Categorie.

SIMEON: Dacă ea afirmă ceva despre un om, o putem crede?

RIZESCU: Eu n'am prins-o cu vreo minciună.

SIMEON: Mda... da... dacă, de pildă, ar afirma ceva rău despre tatăl ei, ce spui, s'o credem?

RIZESCU: Da. Puteți avea deplină încredere în ea.

SIMEON: Și dacă ar spune... ceva rău despre dumneata?

RIZESCU: (zâmbind fals, încrezut) He... he... nu cred că ar avea de spus ceva rău despre mine... Noi...

SIMEON: Dar, dacă, totuși?

RIZESCU: *(moale)* V'am spus: puteți avea încredere în ea.

SIMEON: Da... *(se ridică. Vine în fața lui, tăios)* Domnule Rizescu, spune-mi te rog, în ce scop l-ai calomniat pe tovarășul Olaru?

RIZESCU: *(se ridică surprins)* L-am calom... Nu... nu vă 'nțeleg!

SIMEON: Nu înțelegi? *(deschide ușa dinspre camera în care se află Ileana. Aceasta intră. Rizescu o vede, se dă înapoi)* Repet întrebarea: cu ce scop l-ai calomniat pe tovarășul Olaru sau, dacă vrei mai precis, de ce ai mințit?

RIZESCU: Dar... tovarășe director... vă asigur...

ILEANA: Nu minți! Nu minți iar!

RIZESCU: *(o privește cu ură. Vrea să spună ceva)*

ILEANA: *(ii taie vorba. Repede, către Simeon)* Tovarășe director, vă repet: nu tovarășul Olaru l-a îndemnat să părăsească munca, ci el singur de capul lui a făcut-o.

SIMEON: *(către Rizescu)* Acum înțelegi?

RIZESCU: *(un timp tace. Apoi, încurcat)*... Am greșit... *(ca și cum ar lua o hotărâre)* Dar nu sunt vinovat... să vă explic...

SIMEON: Sunt lămurit. Poți pleca.

RIZESCU: Dați-mi voie... să vă explic...

SIMEON: Te voi chema altădată să-mi explici, poți pleca.

RIZESCU: M'ați... concediat?

SIMEON: Nu.

RIZESCU: *(abătut)* Vă salut... *(iese)*

SIMEON: Tovarășă Ileana, te rog treci la secretariat și pune pe hârtie tot ceea ce știi cu privire la Olaru și la Rizescu. Spune-i tovarășei Ghețu să-ți dea hârtie și toc.

ILEANA: Da. *(iese)*

MIRON: Vasăzică, cum am bănuț noi: Rizescu a mințit.

SIMEON: Da. O minciună perfidă. *(pauză)* Cel mai criminal dintre sabotaje este distrugerea oamenilor cinstiți. Partidul nu îngăduie aceasta.

MIRON: Ai rostit cuvântul „sabotaj“. Conștient, Marcu nu ar fi făcut nimic rău.

SIMEON: Dar el poate în orice clipă deveni jucăria dușmanului. Nu întâmplător delegatul Ministerului l-a însărcinat să mai rămână câteva zile pe șantier. S'a gândit el că vom descoperi lucruri neplăcute pentru care Marcu va trebui tras la răspundere. *(pauză)* În sfârșit, vom vedea.

MIRON: Ce facem cu Olaru?

SIMEON: Olaru va fi reprimat, va primi salariul pe toată perioada cât a fost lipsă și va fi transferat la școală.

MIRON: Iar pe Rizescu îl vom trimite într-o fabrică, să vadă ce-i munca.

SIMEON: Intocmai. *(rămâne câteva clipe pe gânduri, privind pe fereastră. Se întoarce spre Miron)* Îți mai aduci aminte de Vera?

MIRON: Cum aș putea s'o uit? Când vorbim despre copii, Olga îmi spune uncori: „Aș vrea ca fetița să semene la caracter cu logodnica lui Simeon“. Dar de ce ai pomenit de ea?

SIMEON: N'ai observat cum seamănă Ileana cu Vera?

MIRON: *(rămâne o clipă pe gânduri)* Da... da... ai dreptate.

SIMEON: În special ochii... ochii ei, frumoși și deosebiți... da, deosebiți.
(*Miron îl privește o clipă cercetător, apoi un zâmbet fugar îi luminează fața*).

Cortina

Tabloul V

DECORUL: *același ca în tabloul precedent. În scenă se află Miron Covaci. Privește gânditor, prin fereastră. Intră ca o furtună Ileana Cosma.*

ILEANA: Tovarășe Miron! Vă căutam!

MIRON: (*se întoarce*) Ce s'a întâmplat?

ILEANA: (*enervată, cu pumnii strânși*) S'a întâmplat că pe șantierul nostru este gătită critica! Cine îndrăznește să critice este persecutat!

MIRON: Stai binișor! (*o apucă de umeri*) Stai jos. (*toarnă dintr'o carafă apă într'un pahar*) Bea.

ILEANA: De ce să beau? Nu mi-e sete.

MIRON: Așa, să te răcorești. Bea. (*Ileana, rușinată, ia paharul*)

ILEANA: Vă rog să mă iertați... Am intrat ca...

MIRON: (*se așează*) Acum putem sta de vorbă. Te ascult.

ILEANA: Mi s'a publicat în ziarul regional o corespondență.

MIRON: Știu.

ILEANA: Ați citit-o?

MIRON: Da. În ea ai criticat faptul că din nou unele salarii au fost socotite greșit.

ILEANA: Da. A trecut destul timp de când a venit noua conducere.

MIRON: Ai dreptate. E vremea să lichidăm în totul moștenirea lăsată în administrație de Marcu.

ILEANA: (*din nou enervată*) Și în loc să faceți asta...

MIRON: Mai vrei un pahar de apă?

ILEANA: (*mai liniștită*) Tovarășul Popa, directorul administrației mi-a trimis vorbă să-mi fac formele de lichidare.

MIRON: (*se ridică*) Cum? (*sună. Intră secretara*) Să vină tovarășul Popa. Numai de cânt. (*secretara iese. Intră Simeon*).

SIMEON: (*se oprește în loc*) Noroc, tovarășă Ileana...

ILEANA: (*îi întinde mâna, zâmbind*) Noroc.

SIMEON: (*își scoate scurta de piele*) Ce mai nou?

MIRON: Ai citit ziarul de azi?

SIMEON: „Scânteia“?

MIRON: Nu. Ziarul regional.

SIMEON: Nu.

MIRON: (*scoate ziarul din buzunar, i-l întinde*) Citește aici. (*Simeon citește repede corespondența*).

SIMEON: Foarte just! Foarte just! Ai perfectă dreptate, tovarășă Ileana!

ILEANA: Vedeți! Știam eu! Dar tovarășul Popa gândește altfel.

SIMEON: Altfel? Adică în ce fel?

MIRON: I-a spus să-și facă formele de lichidare. (*Simeon dă să sune*).

MIRON: L-am chemat, voi vorbi eu cu el.

SIMEON: Te rog chiar. (*peste câteva clipe intră Popa*)

POPA: Noroc! (*dă cu ochii de Ileana, se întunecă*)

MIRON: Vroiam să te întrebăm, tovarășe Popa, ce părere ai dumneata despre corespondența tovarășei Ileana Cosma?

POPA: (*încurcat*) Ce părere am? (*după ce se gândește câteva clipe*). Faptele semnalate... sunt desigur juste. Dar se puteau rezolva aici, între noi. Dece să știe alții ce se întâmplă în bucătăria noastră...

MIRON: Așa?... Interesant fel de a privi lucrurile... Bucătăria noastră... între noi... (*tăios*) Spune-mi, se întâmplă pentru prima dată să se calculeze greșit salariile?

POPA: Nu... nu-i pentru prima dată... Dar, vedeți... să pomenesci în ziar și numele tovarășului director...

SIMEON: (*se întoarce*) Crezi că am nevoie să mă aperi dumneata? Critica adusă de tovarășa Cosma e foarte justă.

MIRON: Știi cum sunt pedepsiți cei ce persecută pe corespondenți?

POPA: Vă asigur... am avut cele mai bune intenții...

MIRON: Intențiile ca intențiile — dar ce-a ieșit... (*pauză*) Tovarășe Popa, vei strânge chiar acum întreg personalul din serviciul dumitale și-i vei comunica că direcțiunea și biroul organizației de partid mulțumesc tovarășei Ileana Cosma pentru ajutorul dat serviciului administrației în munca sa.

POPA: Am înțeles.

MIRON: Chiar acum.

POPA: Da... (*iese*) (*Nu-și poate stăpâni o căutătură de ură către Ileana*).

SIMEON: Dumitale, tovarășă Ileana, îți mulțumim. Trebuie să recunosc că n'am luat cu destulă tărie în mână problema administrației. Îți mulțumesc că m'ai ajutat.

ILEANA: Și am să vă mai ajut!

(*Miron și Simeon izbucnesc într'un hohot de râs. Ileana îi privește burzuluiță*)

MIRON: Adică, ai să ne freci din nou!

SIMEON: Foarte bine. Să ne ajuți de câte ori poți s'o faci.

ILEANA: (*zâmbind*) Vă făgăduesc, tovarășe director. (*le întinde mâna*) Noroc. (*iese*).

SIMEON: (*rămâne privind țintă ușa pe care a ieșit Ileana*)

MIRON: (*după câteva clipe*) Strașnică fată!

SIMEON: Da... strașnică... minunată fată! (*brusc*) Miron, spune-mi, fata asta oare...

MIRON: Ei, ce-i cu ea?

SIMEON: (*cu glas înăbușit*) Nimic, nimic important.

MIRON: (*privindu-l cercetător*) Imi dai voie să-ți spun ceva?

SIMEON: Te ascult.

MIRON: Și n'ai să te superi?... E mai mult o presupunere...

SIMEON: Vorbește. Nu mai ocoli.

MIRON: Am impresia că fata asta te-a tulburat grozav. Am observat asta și ieri, când am fost împreună pe șantier.

SIMEON: (*neliniștit*) Mi se citesc atât de ușor sentimentele pe față?

MIRON: În general, nu. Deloc... dar acum... Și mai ales unui observator atent nu-i pot scăpa. (*zâmbind*) Cu atât mai mult cu cât îți scoseseși chibriturile să-ți aprinzi pipa și până la urmă tot neaprinasă a rămas... atât timp cât ai vorbit cu Ileana. Asta ieri. Acum la fel.

SIMEON: Ai dreptate, Miron... (*zâmbind stânjenit*) Credeam că n'am să mă îndrăgostesc niciodată... că... nu-i de mine... parcă mi-e necaz... Am gândit că voi păstra neștearsă amintirea Verei... Eh, ce-i și omul!

MIRON: Omul e o ființă minunată, iar tu ești tânăr, plin de viață și

ceeace simți e cât se poate de firesc... Nu trebuie să-ți fie necaz. Iar amintirea Verei ne e scumpă tuturor.

SIMEON: Dar tu știi bine ce a însemnat ea pentru mine.

MIRON: Știu. Dar au trecut nouă ani de când au ucis-o. Chiar ea, dac'ar putea ști, nu ți-ar ierta să-ți sărăcești viața astfel. Omul e născut să iubească.

SIMEON: Oare îl mai iubește pe acest Rizescu?

MIRON: Nu cred. O fată ca Ileana nu poate iubi pe un individ ca Rizescu. *(rămâne o clipă pe gânduri)* Nu, nu. Ea nu poate iubi un astfel de om. ... Știi ce, Simeon? Eu în locul tău i-aș vorbi fetei. Direct. Cinstit. Și tot așa de cinstit îți va răspunde: da sau nu.

SIMEON: Ce vorbești? Dar ea, sunt sigur, nici nu se gândește la mine.

MIRON: Dacă nu se gândește, se va gândi. Poate îți va cere un răgaz. Nu orice dragoste se naște fulgerător. Eu, de pildă, cum am văzut-o prima oară pe Olga mi-a și plăcut. Ei, în schimb, i-au trebuit doi ani până să se hotărască să mă ia.

SIMEON: *(punându-i mâinile pe umeri, zâmbind)* Îți mulțumesc, Miron. Așa voi face.

MIRON: *(uitându-se la ceas)* Ei, ne-am luat cu vorba și eu am întârziat. *(iese. Simeon se așează la birou, fluerând o melodie veselă. Incepe să răsfoiască un dosar. Nu are răbdare. Se ridică. Rămâne la fereastră, continuând să fluere. Intră secretara).*

SECRETARA: Tovarășii Bârsan și Marcu doresc să vă vorbească.

SIMEON: Să intre. *(Secretara iese. Intră Bârsan și Marcu)*

BÂRSAN: Noroc.

MARCU: Noroc.

SIMEON: Bună ziua. Luați loc.

BÂRSAN: Am venit la dumneavoastră... într-o chestiune importantă.

SIMEON: Vă ascult.

BÂRSAN: Mi s'a spus că l-ați reintegrat pe Olaru și l-ați transferat la o școală. Iar pe Rizescu vreți să-l trimiteți în fabrică.

SIMEON: Dumneata, tovarășe Marcu, în ce calitate ai venit?

MARCU: Vreau să știu și eu. Cred că am dreptul... Dacă ai luat o asemenea măsură, aceasta ar însemna un vot de blam dat întregii mele politici de cadre.

SIMEON: Adevărat grăiești. E singurul vot de blam pe care l-a primit... „politica“ dumitale?

MARCU: Asta e altă problemă. Ca membru de partid, și pentru că sunt încă pe acest șantier, am datoria să te ajut să nu făptuești o greșeală, acoperind un element carierist.

SIMEON: După cum l-a acoperit și tovarășul Miron, nu-i așa?

MARCU: Dece să ne ascundem după deget? Așa e.

SIMEON: *(prejăcându-se îngrijorat)* Și credeți oare că am greșit, cu adevărat?

BÂRSAN: Chiar așa. Nu trebuie să repetați ceeace a făcut tovarășul Miron.

SIMEON: Adică?

BÂRSAN: Să acordați încredere carieriștilor și intriganților.

SIMEON: *(ridicându-se)* Nici nu le acord. Poți fi sigur. *(cu intenție, răspicat)* Nu acord nici cea mai mică încredere carieriștilor și intriganților.

BÂRSAN: Atunci?

SIMEON: În primul rând, cererea lui Olaru de a fi transferat este justă, în al doilea rând, Rizescu a mințit ca un nemernic, lucru dovedit.

BÂRSAN: De cine?

SIMEON: De Ileana Ccsma, o tovarășă care îl cunoaște bine. Planul lui

Rizescu de a părăsi șantierul îi aparține numai lui. Deasemeni, Ileana Cosma a fost de față când Olaru la criticat pe Rizescu pentru carierismul lui. Rizescu n'a tăgăduit. Asta-i.

BÂRSAN: (*ipocrit, simulând indignarea*) Poftim! Să te mai încrezi în oameni! Atunci aveți dreptate, tovarășe director.

SIMEON: Realitatea, tovarășe Marcu, e că l-ai concediat pe Olaru deoarece n'ai reușit să-l domesticești, să-l dresezi cum ai reușit cu Rizescu, sau cu Popa... și el te stânjenea prin criticile lui... Și ai mai avut un motiv; ai sperat că prin concedierea lui, vei dovedi că munca merge prost datorită subalternilor incapabili sau răuvoitori.

MARCU: (*enervat*) Iartă-mă, nu te supăra, dar cred că te înșeli.

SIMEON: Iartă-mă, nu te supăra, dar nu mă înșel deloc. (*sună. Intră secretara*) Roagă-l pe tovarășul Peicu să vină la mine.

SECRETARA: A telefonat tovarășul Rizescu. Intreabă dacă puteți să-l primiți după amiază. (*Bârsan tresare. Se întunecă la față*).

SIMEON: Da, da. Spune-i să vină. (*Secretara iese. Brusc*) Tovarășe Bârsan, printre muncitori se vorbește despre unele greșeli ale tovarășului Miron. Nu știi cumva care e sursa acestor calomnii?

BÂRSAN: (*zăpăcit*) Sursa... Mă bănuieți pe mine?

SIMEON: Bănuesc pe toți cei care cunosc și au luat parte la această chestiune. Dar nu am un motiv special în privința dumitale.

BÂRSAN: (*mai liniștit*) Nu. Nu pot ști care e sursa acestor calomnii.

SIMEON: Cu aceasta putem considera problema încheiată.

MARCU: Să mergem, tovarășe Bârsan.

BÂRSAN: Noroc. (*Ies amândoi. Peste câteva clipe, intră Barbu*).

BARBU: Ce s'a întâmplat?

SIMEON: S'a dovedit că Rizescu a mințit. Ia loc (*pauză*).

BARBU: Cum asta?

SIMEON: L-a demascat chiar fata care ținea la el, Ileana Cosma. El n'a tăgăduit.

BARBU: Extraordinar!

SIMEON: Extraordinar? De fel. Foarte firesc. Foarte firesc să înflorească carierismul și intrigăria acolo unde domnește nepăsarea.

BARBU: Te referi la mine?

SIMEON: La tine, la Marcu... Să iei măsuri pentru a-l trimite pe Rizescu în producție.

BARBU: Nu putem face asta. Avem nevoie de el. E un contabil desăvârșit.

SIMEON: Și dacă?

BARBU: Partidul ne învață să prețuim tehnicienii.

SIMEON: Prost îți însușești tu învățăturile partidului! Foarte prost! De astfel de tehnicieni avem noi nevoie? De oameni care oricând ne pot sabota? Devotamentul față de popor, față de patrie, iată ce ne interesează în primul rând la un tehnician, ca la orice om de altfel... Să iei măsuri pentru trimiterea lui în producție.

BARBU: Bine...

SIMEON: Mă mir cum de n'ai priceput tu dela început că cererea lui Olaru e justă.

BARBU: Nici acum nu înțeleg. Cred că mai degrabă cererea lui poate fi socotită fugă de răspundere. E nevoie să asigurăm o stabilitate a cadrelor.

SIMEON: Da, dar această nevoie nu poate fi o frână în calea aspirațiilor tinereții lui. Dimpotrivă. Cu cât dăm oamenilor posibilitatea de a munci în profesia pentru care au aptitudini, cu atât mai sigur vom împiedica vânturarea fără rost a cadrelor.

BARBU: Sigur. Să dăm apă la moară carieriştilor camuflaţi.

SIMEON: Nu! Tocmai aici e sarcina noastră. Să descoperim pe carieriştii camuflaţi, să lovim în ei, în nedisciplinaţi, în cei care dezorganizează producţia. Dacă însă un om are cu adevărat talent şi pregătirea necesară unei profesii, trebuie să-i asigurăm toate condiţiile ca să poată lucra în acea profesie. Interesele sporirii producţiei cer aceasta. Mutându-l pe Olaru la şcoală, eu lupt împotriva vânturării cadrelor.

BARBU: Un adevărat paradox!

SIMEON: Aparent, da. În fond însă, nu. Ceeace e important e să ducem o justă politică de cadre. *(pauză)* Dacă nu mă crezi pe mine, iată ce spune Stalin *(ia o carte de pe birou, o răsfoieşte şi găsind pasagiul căutat, citeşte)* „A alge just cadrele înseamnă... a cunoaşte cadrele, a studia amănunţit calităţile şi lipsurile fiecărui activist, *(subliniază cuvintele)* a şti în ce post se pot valorifica cel mai bine aptitudinile acestui activist”. *(pune cartea la loc)* Vezi deci că greşeşti. Omul potrivit la locul potrivit, iată una din ideile principale ale politicii comuniste de cadre.

BARBU: Da, da... se pare că am greşit.

SIMEON: Precis! *(pauză)* Spune, nu crezi că te-ai pripit în a cere înlocuirea lui Miron?

BARBU: ... E adevărat... Nu m'am gândit adânc...

SIMEON: Nu crezi că în spatele acestui curent care cere înlocuirea lui Miron, se ascunde ceva mai grav?...

BARBU: *(e vădit neliniştit. Pauză)*... Uite... nici la asta nu m'am gândit...

SIMEON: Trebuia să te gândeşti. *(pauză)*. Mai e timp să te gândeşti. E vremea de acum să devii mai atent... Cam asta e ce-am vrut să-ţi spun... Ce face Valentina?

BARBU: *(răsuflă uşurat)* Bine, foarte bine. Chiar mă întreba de ce nu ai mai venit pe la noi.

SIMEON: Voi veni într-o zi... Vezi ce ocupat sunt. Măicuţa?

BARBU: Şi ea e bine. O să îmbătrânim noi înaintea ei.

SIMEON: Energică femeie.

BARBU: Să ştii că-ţi duce dorul!

SIMEON: Am să viu negreşit.

BARBU: *(ieşind)* Te aşteptăm!

(intră neanunţat un tânăr fărăn, foarte vioi, plin de sănătate)

TÂNĂRUL: Noroc, tovarăşe... tovarăşul secretar! Sunteţi director aici, acum?

SIMEON: *(surprins)* Dar de unde mă cunoşti dumneata?

TÂNĂRUL: Da' cine nu vă cunoaşte, tovarăşe secretar? N'aţi fost la noi, în sat, în vară? La noi, la Răciuni.

SIMEON: Da, am fost. Vasăzică eşti din Răciuni?

TÂNĂRUL: De acolo. Eu mi-s Ion Codalbu...

SIMEON: *(se ridică; îi strânge mâna)* Noroc, tovarăşe Codalbu. Ce vânt te aduce pe la mine?

CODALBU: Apoi, uite care mi-i păsul. La noi în sat oamenii au auzit că aici se ridică o fabrică mare.

SIMEON: Şi?

CODALBU: Şi vor să vină pe timpul iernii, să lucreze.

SIMEON: Foarte bine. Atunci de ce nu vin? Uzina le va aduce şi lor soloase. Asta ştiţi?

CODALBU: Ştim, tovarăşe secretar! Chiar tovarăşa învăţătoare ne-a spus la o adunare că uzina ne va da îngrăşămintă chimice. Ne-a spus dânsa

multe. Apoi vedem și noi: Acum trenul trece și pe la satul nostru. S'a făcut și gară, știți? E' mică, da-i bună!

SIMEON: Și de ce nu veniți dacă știți toate astea?

CODALBU: Păi, cum să vină? Dacă nu știu oamenii cum se plătește, ce se mănâncă, unde se doarme, cât se muncește? Și unii, mai tineri, vor să știe: se învață vreo meserie?

SIMEON: Nu a fost nimeni pe la voi, să vă lămurească?

CODALBU: N'a fost.

SIMEON: *(încruntându-se)* Nu se poate.

CODALBU: Ba se poate foarte bine. Cum vă spun dumneavoastră. Și atunci mi-au zis consătenii mei: du-te Ion, cată să ajungi să vorbești cu cel mai mare dela șantier, să te lămurească el.

SIMEON: *(ridică receptorul)* Allo! Dă-mi pe tovarășul Peicu. Barbu? Uite, am să-ți trimit un tovarăș din satul Răciuni... Dece? Ai să vezi... Are să-ți spună lucruri interesante! Să-l primești numaidecât. Te rog. Bine. Vine acum la tine. *(pune receptorul în furcă)* Te duci chiar acum la șeful serviciului de cadre, tovarășul Barbu Peicu, și-i spui tot ce mi-ai spus mie. El se ocupă cu recrutarea noilor muncitori. Apoi te întorci la mine să vorbim despre munca de aici. Bine?

CODALBU: Bine.

SIMEON: *(sună, intră secretara)* Trimite, te rog, pe cineva cu tovarășul până la tovarășul Peicu. Și îngrijește-te apoi de cazarea și mâncarea lui.

SECRETARA: *(către Codalbu)* Poftim, tovarășe. *(Ies amândoi. Simeon rămâne pe gânduri. Intră grăbit un subofițer M. S. S.)*

SUBOFITERUL: Tovarășe director, vă raportează că funcționarul Silviu Rizescu a fost găsit asasinat pe maidanul din spatele șantierului.

SIMEON: *(se ridică)* Asasinat? *(Intră Miron)*

MIRON: *((turburat)* Ai auzit?

SIMEON: Chiar acum. *(pauză. Cu un gest de mânie)* Trebuia să fi vorbit cu el până acum. Poate nu s'ar fi întâmplat să fie ucis... Poate am fi aflat lucruri însemnate... *(rămâne pe gânduri)* S'au încurcat lucrurile. Rău de tot... Nu știu cum vom ieși din toate astea.

Cortina

ACTUL III

Tabloul VI

DECORUL: *Acelaș ca în tabloul I. În jurul scheletului metalic s'a ridicat cofrajul. În fund, în dreapta, s'a montat o macara la care lucrează un grup de muncitori. În stânga, se află un grup de muncitori betonieri îmbrăcați în scurte vătuite. Stau, unii fumează, alții vorbesc între ei, încet. În față, Miron Covaci, Ion Codalbu și alți tineri.*

CODALBU: Drept să vă spun, tovarășe secretar, nu mai plec de aici până n'om da gata uzina. *(privind în jur cu drag)* Ei, de m'ar vedea ai mei cocoțat sus pe schele și cu apărătoarea la ochi, sudând barele de oțel. Biata mămucă arc cădea jos de spaimă... Frumoasă meserie... De-acum sudor rămân pe viață.

PETRE: Știți, tovarășe secretar, că tovarășul Mitu și-a luat angajamentul să mă califice montator în șase luni!

MIRON: Ei, nu-i rău. Nu-i rău în șase luni. Dar tu, ia spune, tu n'ai vrea să te califici mai repede?

PETRE: Mai e vorbă?! Am eu gândurile mele, dar nu vă spun nimic. E secret.

CODALBU: El e cu secretele, tovarășe secretar. Noaptea în dormitor începe: „Știți, măi... astăzi am văzut-o“... și tace. Iar noi sărim: „Ce, ce?“ Iar el, de colo: „Da ' nu vă spun; e un secret. (toți râd).“

NICULAE: I-am dat și o poreclă. Ii zicem „tovarășul secret“.

CODALBU: Copil! Ii arde mereu de șagă! (pauză scurtă) (foarte încurcat) Tovarășe secretar... aș vrea să vă întreb ceva...

MIRON: Intreabă-mă, Codalbule...

CODALBU: Dar știți... Cum să vă spun... iaca... am și eu o fată... o logodnică. (se oprește) Ii place și ei meseria... și ea-i utemistă... Chiar mi-a spus-o când am plecat: „Ioane, de-i bine acolo, și-oiu putea învăța o meserie, cheamă-mă și pe mine“. (se oprește. Brusc). Ei, se poate, tovarășe secretar? (repede) Știți, e o fată bună, harnică! O să muncească... (văzând privirea veselă a lui Miron) Nu mă credeți? O să vedeți, când vine! (cu jumătate de glas) Ei, se poate?

MIRON: (râde, îi pune mâna pe umăr) Nici vorbă că se poate. Scrie-i chiar azi să vină. Avem nevoie de cât mai mulți muncitori pe șantier.

CODALBU: (fericit) Și ziceți că se poate? Ilai, doamne! (îi trage un ghiont prietenului său, care se apucă în mod hazliu cu mâinile de burtă) Păi eu i-am și scris! Vine în seara asta. (haz general)

MIRON: Și m'ai luat pe de departe!

PETRE: Noi știam, da'am ținut secret! (Intră în scenă, discutând, Simeon Albac și Olaru, întovărășiți de doi elevi ai școlii profesionale. Grupul Miron, Codalbu și ceilalți continuă să vorbească în șoaptă)

SIMEON: Vezi, dragul meu, nu prea stăm strălucit cu transporturile. (rămâne o clipă pe gânduri; chipurile celor doi băieți se întunecă.)

OLARU: Știu, mă gândeam însă...

SIMEON: Totuși, vă dau un camion.

GHEORGHE: (unul dintre elevi, fericit) Vă mulțumim, tovarășe director. De atâta vreme am plănuit excursia asta!

SIMEON: O veți face, băieți! (Între timp Miron, Codalbu, Petre și Niculae s'au apropiat de Simeon)

MIRON: Tovarășe Olaru, am avut o discuție interesantă cu băieții ăștia.

OLARU: Despre?

MIRON: Despre școala lor de calificare de 6 luni. Spun că lucrurile nu merg bine. Ce zici despre un schimb de experiență între profesorii celor două școli?

OLARU: (se gândește câteva clipe) Bucuros. Am avea fiecare de învățat.

NICULAE: Pe mine mă bate gândul să intru la școala profesională. Nu acum, că au început cursurile. La anul. Acolo capeteți o calificare serioasă, nu glumă!

MIRON: Simeon, mai ai de discutat cu tovarășul Olaru?

SIMEON: Nu. (zâmbind) A obținut ce a vrut.

MIRON: Atunci, lasă-mi-l mie, să punem la cale schimbul de experiență.

OLARU: Noroc, tovarășe director.

SIMEON: Noroc. (îi strânge mâna) Spor la învățătură (dă mâna cu ei. Miron, Olaru, Codalbu, Niculae și elevii pleacă. Petre se îndreaptă spre Gherasim, Dragomir, Staica, Păun, cu care intră în vorbă. Când Olaru dă să iasă, Simeon îl strigă) Tovarășe Olaru! Vino puțin. (Olaru

se întoarce) Ai venit însoțit de băieți ca să nu te pot refuza, nu-i așa?

OLARU: (*zâmbind*) M'ați dibuit! (*amândoi râd. Olaru, tainic*) Să vă spun ceva: când îi văd cum trăiesc, cum învață, ce viitor îi așteaptă, îmi aduc aminte de învățătura mea chinuită și nu am decât o dorință, — dorință născută încă din adolescență: să-i ajut să învețe fără nicio grijă, să le fie munca o bucurie. Generația mea a dorit asta, dar atunci, ce să mai vorbim...

SIMEON: Ești un om cu mult suflet. Îți doresc succes pe drumul acesta. (*Olaru pleacă. Între timp a intrat din fund Marcu. Simeon îl vede.*)

SIMEON: Tovarășul Marcu?

MARCU: A, noroc, tovarășe. (*îi strânge mâna.*) Am venit să-mi iau familia și cu ocazia asta m'am gândit să mai vizitez și șantierul. Sper că sunteți bucuroși de oaspeți, nu? (*pauză*) Adică ce să vă mai întreb... Ospitalitatea îi caracterizează pe oamenii din raionul nostru... (*pauză*)... Dar văd că e liniște, liniște... Ei, ce să-i faci? Nu întotdeauna merg treburile ca pe roate... Aici e lupta cu greutatea! Aici posibilități de manifestare a spiritului organizatoric... Îți spun drept, îmi pare rău că n'am cerut să rămân aici, în orice muncă, oricât de mică... Acolo în birouri, mă 'nnăbuș... Da, da, simt că mă 'nnăbuș... Nu-i pentru mine. Dar, în sfârșit, ce să mai vorbim.

SIMEON: Parcă spuneai odată că nu trebuie să ținem seama de înclinațiile oamenilor, când îi repartizăm într-o muncă? Dar, bine înțeles, atunci te refereai la Olaru, nu la dumneata.

MARCU: Hm...hm... da... da. (*râde fals*) Văd eu unde vrei să bați! Bine că mi-ai amintit de Olaru. Ce face? Am auzit că nu prea dă randament ca profesor.

SIMEON: Ai auzit prost. E unul dintre cei mai buni profesori ai școlii.

MARCU: (*surprins, tace o clipă*) Ei, da... ei, da, hm... băiat bun Olaru ăsta, bun băiat... Ei, ce vrei? Doar eu l-am crescut! (*pe gânduri*) Ce băieți am crescut aici, ce băieți! (*brusc*) Noroc, tovarășe, noroc. Îmi pare bine că te-am văzut. Noroc, sunt grăbit. (*iese prin aceeaș parte pe unde a intrat*)

SIMEON: Ce neobrazare!

(*Văzându-l pe Simeon, muncitorii betonieri s'au ridicat și s'au strâns într'un grup. Acum se apropie de el.*)

GHERASIM: Tovarășe director, iacă stăm.

DRAGOMIR: Zidim uzina, privind-o, și trăgând mahorcă.

STOICA: Dacă stăm și socotim, câteva sute de ore de muncă tot am pierdut.

PĂUN: Și noi și statul.

SIMEON: Știu, tovarăși! Noi am făcut tot ce puteam face, dar cei din Fieni se urnesc greu, deși le-am cerut telegrafic să urgenteze expedierea cimentului. O parte din răspundere o port și eu. Trebuia de îndată ce am preluat conducerea, să controlez pe teren situația aprovizionării. (*tocmai atunci intră Costinescu*) Tovarășe Costinescu, vino, te rog, aici!

COSTINESCU: Vă salut!

SIMEON: Noroc! Spune-mi, ți-a venit răspuns dela Fieni?

COSTINESCU: Niciunul (*intră în fugă un funcționar*)

FUNCȚIONARUL: Tovarășe director! Veniți urgent! Un telefon inter-urban!

SIMEON: *(lui Costinescu)* Rămâi, te rog aici. Mă întorc imediat *(iese în fugă)*. *(Costinescu se retrage în cabină. Iși aprinde o țigară pe care o fumează nervos)* *(Intră în scenă Valentina Peicu. E îmbrăcată într'un trench maron, iar sub braț ține o servietă. Se apropie de muncitori)*.

VALENTINA: Noroc, tovarăși!

GHERASIM: Bun venit, tovarășă Peicu.

DRAGOMIR: N'ați mai fost cam de mult pe la noi.

VALENTINA: *(zâmbind)* Așa-i. Certăți-mă, dar să știți că n'am stat degeaba. Vă asigur. Cum merge aprovizionarea, cantina, cooperativa?

PETRE: *(iese în fața ei și ia poziție militărească)* Tovarășă directoare-adjunctă a Organizației Comerciale Locale, am onoarea să vă raportez: masa la cantină nu e rea... dar ar putea fi mai bună! *(toți râd)* La cooperativă n'am mai văzut untură de o lună. Să vă spun cinstit: nu pot să mă 'nsor; cu ce să gătească nevasta? *(toți râd)*

GHERASIM: Ce-i drept, e drept: acum ni se dă mai des carne la cantină. Aproape zilnic. Și asta înseamnă mult, n'avem ce zice, dar mâncarea nu e felurită. Cu zarzavaturile o ducem cam prost. *(Între timp s'a lăsat amurgul. Sună masa de seară)*

PETRE: Tovarășă Peicu, poftiți la noi la masă. Avem o mâncare!...

VALENTINA: Ce fel de mâncare?

PETRE: A, nu vă spun, e secret! *(Ies toți râzând. Intră Simeon. Pe fața lui se citește o mare mânie. Calcă apăsător, cu pumnii strânși. De abia poate să se stăpânească. Intră în cabină)*.

SIMEON: Tovarășe Costinescu, de ce n'ai trimis adresa de comandă la Fieni?

COSTINESCU: Cum? Nu vă înțeleg.

SIMEON: Îți repet: pentru ce n'ai expediat adresa de comandă la Fieni?

COSTINESCU: Ei, asta-i culmea! Nu v'o admit! Cum puteți să mă bănuieți pe mine de așa ceva?

(S'a întunecat deabinele. Intră Ileana care se așează pe un stoc de bărne, are un carnet în mână)

SIMEON: Chiar acum mi s'a telefonat dela Fieni. Nu au primit decât telegrama expediată de mine. Comanda la care s'a referit telegrama expediată de mine nu a fost primită.

COSTINESCU: Mă rog! Și ce vină am eu?! Sunt eu la poștă să știu ce fac acolo? Au rătăcit-o probabil pe drum și să plătesc eu oalele sparte de alții? Stampila poștei pe borderou a fost? A fost! Ați văzut-o singur... Atunci? Nu înțeleg cum puteți acuza omul așa... pe gratis. *(iese din cabină, bodogănind. Simeon iese și el din cabină, urmărindu-l cu privirea. O vede pe Ileana. Pauză lungă)*.

SIMEON: *(înaintând)* Bună seara!

ILEANA: *(se întoarce brusc, privind-o cu ochi mari)* Bună... *(pleacă capul în jos)*

SIMEON: Ce scrii?

ILEANA: Incercam... *(pauză. Simeon se așează lângă ea. Tac câteva clipe)*

SIMEON: ... să-mi răspunzi în scris la ceea ce ți-am vorbit?

ILEANA: *(cântându-și curintele)* Am vrut... am încercat mereu să stau de vorbă cu dumneata. Dar n'a fost chip... toți au nevoie de tovarășul director... Tot timpul sunteți ocupați...

SIMEON: Iată, acum suntem singuri...

ILEANA: Da. *(pauză)* E greu de vorbit. *(pauză.)*

SIMEON: (*brusc*) Înțeleg. Te'nțeleg, Ileana. (*îi ia amândouă mâinile într'ale sale, privind-o în ochi*) Ileana, vrei să fim prieteni? Până când din sufletul dumitale se va șterge orice urmă de furtună, să fim doar prieteni... Voi aștepta oricât...

ILEANA: Da, vreau... din toată inima. (*își trage încet mâinile dintr'ale lui. Pe gânduri*) Știți!...

SIMEON: (*întrerupând-o*) Mi-ai promis că atunci când suntem singuri îmi vei spune pe nume. Nu mai vrei?...

ILEANA: (*zâmbind*) Ba da... (*serioasă*) Spune-mi, te rog, ce crezi despre mine c'am putut să mă îndrăgostesc de un asemenea om? Spune-mi. E foarte important.

SIMEON: Ce-aș putea crede? La vârsta dumitale e ușor să te înșeli, să greșești. Mai ales când e vorba de sentimente. Dealtfel, așa ceva i se poate întâmpla oricui. Important este să știm cum să ieșim dintr'o asemenea experiență tristă.

ILEANA: Cum?

SIMEON: Să ne fie învățătură, dar să nu ne tragă înapoi. Să nu ne 'ntunece viața.

ILEANA: Nu. Nu mă va trage înapoi. Voi merge înainte... Și... poate mai oțelită.

SIMEON: Da. O experiență în plus. Tristă, dar totuși o experiență, (*vrând să schimbe vorba*) Dece nu mi-ai adus astăzi reportajul?

ILEANA: L-am citit din nou și... nu mi-a mai plăcut. Nu e ce-aș fi dorit eu. (*brusc*) Nu ți se pare că sunt prea îndrăzneată, vrând să deviu ziaristă? (e crezi? Am să izbutesc?

SIMEON: Vrei să te laud?

ILEANA: Nu... Să mă încurajezi.

SIMEON: Sunt convins.

ILEANA: (*surâzând*) Voi reuși. (*pauză*).

SIMEON: Vei reuși... și ne vei părăsi...

ILEANA: Nu, niciodată. De oriunde voi fi, mă voi întoarce întotdeauna aici.

SIMEON: Și eu te voi aștepta mereu.

ILEANA: (*șăgalnică*) Oare... oare nu te vei plietisi?

SIMEON: Te voi aștepta, Ileana. (*pauză scurtă*) Uzina va crește, raionul va deveni altul... Oamenii la lel... Totul, absolut tot ce ne înconjoară se va schimba an de an. Dar sentimentul meu pentru tine nu se va schimba. Va rămâne mereu același. (*pauză*). Ba nu, greșesc... va deveni mai puternic, mai adânc....

ILEANA: (*încurcată*) Știi, Simeon, eu... (*brusc*) Ce frumoasă seară. Privește cum pâlpâie lumina sudorului.

SIMEON: Parcă-i lumina din povestea celor doi copii rătăciți noaptea'n pădure... am uitat cum îi spune... E-o poveste veche, germană...

ILEANA: Da... ca într'o poveste... Toate la noi sunt ca într'o poveste... (*pauză*) Să vă părăsesc? Să nu mă 'ntorc? Cum aș putea, când... când dumneata ești aici?

SIMEON: (*turburat*) Ileana!

(*Ileana se ridică de pe bancă, dându-se înapoi, speriată ea însăși de vorbele scăpate. Apoi se întoarce brusc și fuge. Simeon se ridică*)
Ileano!

(*se oprește, clatină din cap, în timp ce un zâmbet îi luminează fața. Pauză lungă. Intră Codalbu, cu o lădiță în mână.*)

CODALBU: Nu mergeți la masă, tovarășe director?

SIMEON: Am să merg. Dar ce ești așa vesel?

CODALBU: Imi vine azi fata, logodnica mea! Mai pe seară trebuie să sosească cu o căruță!

SIMEON: Imi pare bine! Acum vei munci mai cu spor!

CODALBU: Sigur că da!... Adică, cum? Până acum n'am muncit cu spor?

SIMEON: N'am spus asta. Dar acum sporul va fi îndoit. (*Reîncepe munca la macara*)

CODALBU: Asta da: așa va fi! Dar s'o vedeți pe ea cum muncește. Bate cinci băieți. Și ce mândrețe! Una-i în sat, nu-i alta ca ea.

SIMEON: Ai știut tu ce-ai ales.

CODALBU: Da, dar i-a plăcut și ei de mine, că altfel...

SIMEON: Altfel, așteptai tu mult și bine, ai?

CODALBU: Chiar așa, tovarășe director, ați ghicit. E tare de caracter. Ii place ceva, bine. Nu-i place, poți să despici munții, să seci apele, că ea, tot nu!

SIMEON: Ei, n'o mai lăuda și tu atâta!

CODALBU: Nu mă credeți? O s'o vedeți când o veni.

SIMEON: (*bătându-l pe umeri*) Te cred, te cred. Spor și fericire, Codal-bule.

CODALBU: Mulțumesc! (*Simeon iese*)

UN MUNCITOR: Hei tinere! Vino puțin aici, să ne ajuți să ridicăm greutatea asta, să băgăm lanțul sub ea.

CODALBU: Vin... Iaca vin. (*se duce, ajută la ridicarea piesei. Deodată lanțul de oțel al macaralei se rupe de sus, cade cu un zornăit puternic, îi lovește pe muncitori, iar pe Codalbu îl lovește în cap. Acesta cade la pământ. Strigăte, învâlmășeală. Din toate părțile se adună în fugă muncitori. Vin și Miron cu Simeon. Muncitorii le fac loc. Deasemenea vin: Valentina din stânga, Costinescu din dreapta, precum și Ileana*)

SIMEON: (*după ce ajunge lângă Codalbu*) Mai la o parte, tovarăși. (*se apleacă deasupra lui Codalbu. Ii cercetează respirația, pulsul. Dându-și seama că acesta a murit se descoperă. Cei din jur fac la fel. Tăcere gravă. Către un muncitor*). Cum s'a întâmplat? (*Ileana se strânge înfiorată lângă Miron, ținându-l de braț*).

MUNCITORUL: (*îndurerat*) S'a rupt lanțul...

MIRON: (*către un tehnician*) Tovarășe tehnician, controlează lanțul.

TEHNICIANUL: (*verifică atent lanțul se întunecă la față, revoltat*) Tovarăși, în locul în care s'a rupt, lanțul, a fost pilit! (*rumoare*.)

PETRE: Bietul băiat!... Astăseară tocmai își aștepta logodnica... (*își șterge ochii cu dosul palmei*).

NICULAE: (*scrâșnind din dinți*) Ah! De l-aș avea în mână pe bandit! Uite așa i-aș frânga gâtul!

SIMEON: Da. Trebuie să-i frângem gâtul viperei care se află printre noi. (*pauză. Către „tovarășul secret”*) Mergeți și întâmpinați pe fata lui. Trebuie să facem totul ca ea să primească mai ușor lovitura.. să se simtă printre tovarăși... (*Valentina îl vede pe Costinescu, tresare. Il ia pe Simeon de o parte.*)

VALENTINA: Simeon!

SIMEON: A, Valentina!

VALENTINA: Păsculescu lucrează aici la voi? *(cu reproș)* Și ziceai că nu-l cunoști!

SIMEON: Care Păsculescu?

VALENTINA: Țsta... prietenul lui Barbu, de care ți-am vorbit.

SIMEON: Țsta-i Costinescu. Il confunzi.

VALENTINA: Nu-l confund de loc. E Păsculescu.

SIMEON: Știi precis? Nu te înșeli?

VALENTINA: Precis.

(Costinescu își aprinde calm o țigară. Pleacă cu pași înceți. Simeon îl urmărește atent cu privirea).

Cortina

Tabloul VII

DECORUL: *Locuinta lui Barbu Peicu. Ne e cunoscută din tabloul III. In scenă se află Barbu Peicu, Costinescu și Bârsan. In cameră arde lampa de birou.*

COSTINESCU: Trebuie să fim realiști: situația noastră a devenit nesigură, critică chiar.

BARBU: Ți-am atras atenția să nu-ți faci iluzii cu privire la Simeon Albac.

COSTINESCU: Ah, de n'ar fi el...

BARBU: Vezi că e.

COSTINESCU: Nu mai are astâmpăr. In oricine vede un dușman.

BARBU: Poate numai în anumite persoane.

COSTINESCU: Nu a avut nici o dovadă ca să poată afirma că n'am trimis la Fieni adresa de comandă pentru ciment. Și totuși m'a luat direct „de ce n'ai trimis comanda”? Canalia! Ei da, n'am trimis-o! Spre Fieni a plecat un plic gol... Dar ce folos! Cimentul a sosit, munca merge din plin... Și sabotajul ăla neizbutit! In loc să distrugă utilajul rusesc, a fost omorât țaranul ăla! Nu-i vorbă: asta mai sădește frica în noii veniți! ... Ah! Blestemata asta de construcție!

BARBU: Drept să-ți spun, sunt neliniștit. Miron Covaci este și va rămâne secretar, acum mai mult ca oricând. Simeon nu privește cu ochi buni intervenția mea în favoarea lui Bârsan.

COSTINESCU: Da, da. N'am reușit să-l compromitem pe Miron.

BÂRSAN: Poate ni se va oferi o altă ocazie.

COSTINESCU: Pe dracu'! Momentul alegerilor nu trebuia scăpat. Dumneata trebuia să fii în locul lui Miron. Să vedem ce vom face cu un om ca Albac la direcție, și cu unul ca Miron la partid.

BARBU: Și mai am un motiv de îngrijorare.

COSTINESCU: Care?

BARBU: Problema recrutării noilor lucrători. După cum mi-ai spus, am amânat-o la infinit. Trebuia să țin un instructaj cu agitatorii la raionul de partid și nu l-am ținut. Dar Simeon a început să mă preseze. Nu știi cât voi mai putea amâna.

COSTINESCU: Lasă astea. Trimite-le și o mie de lucrători. Esențialul acum e altceva.

BARBU: Ce?

COSTINESCU: Să încercăm să punem mâna pe conducere pe altă cale.

Să lovim în creierul construcției.

BARBU: Nu înțeleg.

COSTINESCU: Simeon Albac trebuie înlăturat!

BARBU: (*aplecându-se înainte*) Ce?

COSTINESCU: (*apăsător*) Înlăturat!

BARBU: Și ce faci cu asta? Altul îi va lua locul.

COSTINESCU: „Altul“ vei fi dumneata!

BARBU: Eu?

COSTINESCU: Dumneata! Vom face totul ca să fii numit. (*rare*) Marcu, care deabia așteaptă să se răfuiească cu Albac și cu Miron, are omul lui la Minister. Bârsan ține legătura cu Marcu. În cazul în care, pe o cale sau alta, reușim să-l înlăturăm pe Albac, sperăm că numirea dumitale, care ești cunoscut ca un vechiu comunist, nu va întâmpina piedici prea mari.

BARBU: Nu. Asta nu se poate. Chiar atât de ticălos nu sunt!

COSTINESCU: Ba ești! Pentru ei, dac'ar afla, n'ai fi decât un ticălos, un om sfârșit. Ai la activ atâtea. Alt drum n'ai. Dumneata singur ți l-ai ales.

BARBU: Nu-i adevărat. Eu n'am vrut.

COSTINESCU: Nu mai juca rolul omului năpăstuit de soartă. Nu te prinde. Ești om inteligent, ce naiba! Și iată acum altă crimă: știi de planul nostru de a-l asasina pe Simeon Albac și nu te duci să ne denunți. Sau ai să te duci? (*ironic*) Ce părere ai, ne vei denunța?

BARBU: Isprăvește!

COSTINESCU: Spune-mi sincer: dumneata ai crezut vreodată din toată inima în idealurile astea, comuniste?

BARBU: Ți-am spus să...!

COSTINESCU: Iar accese? (*pauză*) Eu cred că nu. Am văzut comuniști murind. Aceia însă erau altfel de oameni. Ai dracului oameni! Nu scoteau o vorbă, scrâșneau doar din dinți... (*înfrigorându-se*) De neînțeles....Foarte interesant... foarte interesant... Dar dumneata? Eu cred că ai intrat în partid deoarece ai nimerit într-o familie de comuniști... nu-i așa? Fii sincer.

BARBU: (*răcneste*) Ți-am spus să termini... că de nu...

COSTINESCU: Bine, bine, văd că ești profan, nu te pasionează analizele psihologice. Să lăsăm asta. Despre ce vorbeam?

BÂRSAN: Despre Albac.

COSTINESCU: Exact. (*se gândește câteva clipe*) Dacă nu izbutim, știți unde sfârșim? Deja turbează „șefii“ că n'am făcut nimic. N'am putut realiza o acțiune politică? Vom trece la altele: Vom ucide! Vom arunca în aer! Altfel nu se poate!

BARBU: Mi-e frică să n'o sfârșim rău de tot.

COSTINESCU: Ține-ți gândurile negre pentru dumneata. Ți-o repet: vom trece la fapte. Avem încuviințarea să organizăm asasinarea lui Simeon Albac, și dumneata mă vei ajuta.

BARBU: Orice în afară de asta!....

COSTINESCU: Ba ai s'o faci! (*amenințător*) Altfel....

BÂRSAN: Crezi că e greu? Cu Rizescu am isprăvit în doi timpi și trei mișcări!

COSTINESCU: Taci, colonele! Ai făcut o prostie mai mare decât capul dumitale.

BÂRSAN: Dar trebuia! Știa despre noi. Știa deasemeni că am avut nevoie de cazul Olaru pentru a lovi în Miron. Era hotărât să-i destăinue totul lui Simeon Albac. Ce era să fac? Să aștept să-i spună toate lui Albac? Ne curățam toți.

COSTINESCU: (*îngânându-l*) Ce era să fac?... Natural că în asemenea condiții altă soluție nu există. Dar o puteam evita.

BÂRSAN: Cum?

COSTINESCU: Tăcând. Ai procedat ca un țânc. Să-i vorbești despre noi, fără să știi precis ce sel de om e, dacă ne putem bizui în orice împrejurare pe el!

BÂRSAN: Am vrut să-l recrutez.

COSTINESCU: Să nu mai încerci să recrutezi oameni fără avizul meu. Ai înțeles? Prin moartea lui Rizescu n'ai făcut decât să-i asmuți și mai mult, să le ațâți bănuiala.

BARBU: Și acum nu îi vei asmuți și mai mult?

COSTINESCU: De astă dată merită. Iată cum vom proceda: îl vei invita la dumneata acasă, zilele astea, seara târziu, sub un pretext oarecare. Voi veni și eu. Albac obișnuște să-și conducă mașina singur. La plecare îl voi ruga să mă ia cu el, și pe drum... (*are un gest semnificativ*) Cinc te va bănuî pe dumneata? Mai ales că totul se va întâmpla cât mai departe de casa dumitale.

BARBU: Nu, nu... asta nu pot face....

COSTINESCU: O vei face!

BARBU: E prea mult... Mi-a fost prieten!

COSTINESCU: Ce contează la dumneata? Ai putut să...

BARBU: (*negru la față*) Taci! Domnule Costinescu... înțelege....

COSTINESCU: Să sfârșim! În clipa asta ai de ales! Viața dumitale sau viața lui Simeon Albac!

Cortina

ACTUL IV

Tabloul VIII

DECORUL: *Suntem în locuința lui Simeon Albac. O cameră foarte curată. Mobilată cu mobile vechi. În contrast cu acestea, o bibliotecă mare, modernă, plină de cărți. Lângă masa de sufragerie, o canapea. Mama lui Simeon, bătrână, cu un șal pe umeri, citește. Cu o mână își ține ochelarii. Peste câteva clipe dela ridicarea cortinei, intră Simeon întovărășit de Miron.*

SIMEON: Bună ziua, mamă! (*o sărută*) Am adus un musafir la masă!

MIRON: (*care a rămas deoparte*) Bunăziua, tovarășă Albac.

MAMA: Să trăiești, dragul meu. De mult nu te-am mai văzut pe aici.

SIMEON: Câte are el pe cap... Nici nevasta nu-l mai vede. Poți să-l feliciți. A fost ales în unanimitate în biroul organizației de partid, iar apoi biroul l-a reales secretar.

MAMA: (*îi strânge mâna lui Miron, cu un aer solemn*) Felicitările mele, tovarășe secretar. Ți urez mult spor la muncă.

MIRON: Mulțumesc, mulțumesc...

MAMA: Trebuie să fiți flămânzi... Mă duc să vă pregătesc ceva de-ale gurii. (*iese încet. Simeon și Miron se așează pe canapea*).

SIMEON: (*aprinzându-și pipa*) Sunt foarte mulțumit că și de aici încolo

vom lucra împreună. E bine că în fruntea organizației de partid se află un om ca tine.

MIRON: ...Ei... trebuie să mai fac mari eforturi pentru a merita pe deplin încrederea ce mi s'a acordat... Au avut dreptate comuniștii să ne critice pentru insuficientă legătură cu oamenii... Ar fi trebuit să-i cunoștem pe fiecare, în parte, cu toate problemele lor. Să-i întreb ce gândesc, ce-i preocupă, la ce visează...

SIMEON: I-ai mai întrebat tu, dar nu pe toți...

MIRON: Pe foarte puțini. E necesar să fim mult mai atenți față de nevoile și grijile oamenilor. A-i sluji cu credință: aceasta trebuie să fie prima lege a vieții noastre. Și în primul rând să-i ferim de loviturile dușmanilor. Tocmai pentru asta, trebuie să ne sprijinim mult mai mult pe organizația noastră de partid, pe toți oamenii cinstiți ai șantierului.

SIMEON: Da. N'am făcut-o și iată... Dușmanii și-au putut face mendrele... Dacă le-am fi venit de hac la vreme, Codalbu n'ar fi murit. Mereu mă urmărește figura acestui tânăr. Imi devenise drag.

MIRON: Și în problema lui Rizescu: trebuia să fi vorbit cu el imediat după ce a fost demascat. Sunt convins că aflam lucruri care ne-ar fi dus mult înaintea și el n'ar mai fi fost ucis. *(pauză)*

SIMEON: Îți dai seama: totul se leagă de prezența dușmanilor, aici pe șantier. Sunt aici, lângă noi, și totuși nu putem pune mâna pe ei. *(enervat)*. Și-ți amintești: Popa pretindea că ne ocupăm prea mult cu demascarea unor dușmani care, chipurile, nici n'ar exista decât în imaginația noastră. Secătura! Bine că înșfârșit a fost exclus din partid! Nu știu cum dracu' s'a putut menține individul ăsta atâta vreme în rândurile noastre.

MIRON: Mulți păcătoși s'au strecurat în partid imediat după intrarea lui în legalitate. Și la adăpostul carnetului roșu au lovit și lovesc în oamenii cinstiți, căutând în același timp să compromită numele de comunist.

SIMEON: N'am fost destul de combativi, când l-am pus la punct. Nu era el prost, de fapt!... A încercat să ne dezarmeze, s'o lăsăm baltă cu dușmanii. *(pauză)* Acordăm prea mult timp luptei cu dușmanul? Această bandă, care se află în mijlocul nostru, e azi principala piedică în lupta pentru construirea la termen a uzinei. Nu putem duce înaintea construcția în termenii stabiliți, dacă vor continua să-și facă de cap *(pauză)*.

MIRON: Ți-aduci aminte cum s'a fâstăcit Barbu când l-ai întrebat cum de s'a lăsat antrenat în întriga contra mea?...

SIMEON: *(întunecat, pe gânduri)* Da. Aproape că n'a știut ce să răspundă... A fost un moment penibil... *(se ridică, începe să meargă prin cameră)* Vorbeai de faptul că încă nu cunoaștem oamenii... De multe ori ni se întâmplă să nu-l cunoaștem bine chiar pe tovarășul cu care lucrăm umăr la umăr. *(pauză)* Credeam că îl cunosc bine pe Barbu... Eram convins că am pătruns în toate ungherele sufletului său... Și asta... doar pentru că am fost prieteni, pentru că m'am obișnuit cu el... știam de unele merite ale lui... de trecutul lui... și deodată, iată, îmi dau seama că m'am înșelat, că omul acesta nu e așa cum mi l-am închipuit eu... Cu Barbu s'au întâmplat lucruri triste. Nu știu ce anume. Dar sunt convins că așa e. Și pe mine mă doare. Mă doare că Barbu e așa, și că eu n'am văzut asta până acum. Cred că l-aș fi putut ajuta. Trebuia să lupt, să-l ajut.

MIRON: Poate nu-i timpul pierdut.

SIMEON: Vom vedea. Măine seară trebuie să aflu ce s'a întâmplat cu el.
Sunt hotărît.

MIRON: Măine?

SIMEON: Da. M'a invitat la el acasă. Mi-a spus că are de vorbit cu mine.
Avea aerul unui om care vrea să se spovedească. *(pauză)*

MIRON: Ei... acela care și-a aprins cu adevărat în inimă văpaia revoluției noastre devine din ce în ce mai puternic la lumina ei. Inșă pe cel ce n'a făcut aceasta sau n'a făcut-o cu trup și suflet, văpaia îl arde.
(Intră mama care cotrobăiește prin bufet. Sună soneria. Mama se duce să deschidă)

SIMEON: Cine-o fi?

(Se aud din vestiar voci înăbușite. Mama reintră ținând-o de mână pe Ileana).

MAMA: *(cu bucurie)* Simeon, uite cine-a venit!

SIMEON: Ileana!

MAMA: *(Ilenei)* Păi bine, draga mamii, dacă Simeon a fost plecat nu trebuia să mai dai pe aici?...

ILEANA: Zău, am fost ocupată... Crede-mă. Bună ziua, Simeon. *(desamăgită)* A... noroc, tovarășe Miron.

MAMA: *(ieșind)* Știu, știu, toți sunteți ocupați...

ILEANA: Simeon...

SIMEON: *(o apucă de umeri și o așează pe scaun)* Ia uite-te'n ochii mei.
(O privește cu dragoste, cercetător). Iar ai stat noaptea să scrii!

ILEANA: Simeon... ce să fac? Dacă atunci am timp?

MIRON: Sigur! Are treburi de stat! Bagă de seamă! Ai să te faci urîtă și Simeon n'o să te mai placă.

SIMEON: Ai auzit?

ILEANA: Și tu-ți pierzi nopțile și-ai slăbit, și nici tu n'o să-mi mai plăci.

MIRON: Atunci, sunteți chit.

(Ileana se uită încurcată în jur. Simeon o privește întrebător)

ILEANA: Am venit... ăă... A, da! *(scoate din geantă un carnetel și i-l dă lui Simeon)* Uite, noul meu reportaj. Ți l-am adus. Subliniază-mi greșelile.

SIMEON: *(răsfoind carnetelul)* Dar unde-i? Nu-l văd.

ILEANA: *(căutând să-i prindă privirea).* Acolo... căută-l, că-i acolo.

SIMEON: *(zâmbind)* Bine, am să-l caut.

ILEANA: *(se ridică să plece)* Cred că acum după ședință aveți o mulțime de discutat. *(Intră mama)*

MAMA: Pleci Ileana? Nu rămâi cu noi la masă? Simeon, de ce o lași?

ILEANA: Nu pot, zău... nu pot.

SIMEON: Rămâi, Ileana, uite te roagă și tovarășul Miron.

MIRON: Dacă pleci, voi crede că prezența mea te supără.

ILEANA: Tovarășe Miron!... dar știi, mă gândesc că aveți de discutat.
(repede către mama) Rămân, cu condiția să te ajut la pregătirea mesei. *(Iși lasă geanta pe o măsuță și se apropie de mama).*

MAMA: Foarte bine. Numai să nu te mai frigi ca data trecută. Ia să văd.
(dă să-i ia mâna)

ILEANA: *(zâmbind)* Nu-i nimic, mamă, a trecut. *(o cuprinde cu mâna dreaptă după umeri și iese).*

MIRON: Sărăcuța. Nu se aștepta să mă găsească aici. Imi pare rău.

SIMEON: Ei, lasă. Nu se supără ea. (*își aprinde pipa, Miron o țigară, rămân amândoi pe gânduri*).

SIMEON: (*într'un târziu*) Grea ședință. Nu-ți pot spune ce rușine mi-a fost când Alexe a ridicat problema cimentului. Nu pot să-mi iert că n'am dat de firul acestei chestiuni.

MIRON: Meritam mustrarea. Am bătut pasul pe loc.

SIMEON: Nu prea se întâmplă să se piardă la poștă adresele întreprinderilor de stat. Dar, poate, știu eu? Poate că totuși cei dela poștă nu-și prea fac datoria. Dece să bănuiesc așa omul? (*ca pentru sine*) Totuși, omul acesta... Valentina mi-a spus că el... Când a fost pentru prima dată la mine s'a prefăcut că nu-l cunoaște pe Peicu....

MIRON: Pe cine bănuiești?

SIMEON: Pe Costinescu.

MIRON: Costinescu? (*rămâne pe gânduri*) Știi ceva?

SIMEON: Ce?

MIRON: Costinescu a fost recomandat de Barbu!

SIMEON: (*se ridică brusc în picioare*) De Barbu?! Barbu, spui?

MIRON: Da, Barbu!

SIMEON: (*străfulgerat de o înțelegere care însă îl îngrozește, lovind cu pumnul în masă*) Miron!... Pricapi? Iți dai seama?... de aici pornesc! De aici pornesc toate!... (*își duce mâna la frunte și rămâne așa, privind în gol. Miron se ridică, îngrozit și el de ceea ce a înțeles. Intră, veselă, Ileana cu un castron în mână.*)

ILEANA: Dac'ați ști ce-o să mân....

(*se oprește privind mirată, chipurile întunecate ale celor doi*).

Cortina

Tabloul IX

DECORUL: Locuința lui Barbu Peicu. În scenă se află Barbu Peicu. Stă în fotoliu, cu capul prins în mâini. Privește țintă într'un colț. Vântul trânteste o fereastră. Tresare, se uită speriat în jur. Cade din nou în apatie. Sună soneria. Se ridică brusc. Face câțiva pași agitați. Se oprește. Are un gest de mânie neputincioasă. Se duce să deschidă. Din hall se aude vocea lui Simeon Albac: „Bună seara, Barbule“. Vocea lui Barbu: „Bună seara. Desbracă-te“. Vocea lui Simeon: „Ce ploaie! Și-o ceață! De câteva ori era să izbesc cu mașina pe câte cineva“. Intră amândoi.

SIMEON: (*frecându-și mâinele înghețate*) Știi că-i bine la tine. E cald.

BARBU: Da. Am început să facem focul. (*se uită la ceas*) Dar ce-ai pățit? Ai venit mai devreme.

SIMEON: Azi, ca niciodată, am avut mai mult timp. Te supără cumva?

BARBU: Deloc. Am remarcat numai. (*se uită din nou la ceas. Amândoi se așează în fotoliu. Simeon își scoate pipa și și-o umple cu tutun. Barbu își rotește ochii prin cameră*). Mă obosește lumina lămpii (*dă să se ridice*) Să lăsăm numai lampa de birou.

SIMEON: (*il oprește, apucându-l de braț*) N'o stinge. Mie-mi place lumina.

BARBU: Cum vrei tu. (*se așează. Își aprinde o țigară. Simeon—pipa*)

SIMEON: Valentina nu-i acasă?

BARBU: Nu. Are o ședință. E foarte ocupată.

SIMEON: Știu. Mă bucur că în ultimul timp a reușit să îmbunătățească aprovizionarea șantierului cu alimente. Ai o tovarășă destoinică. Oamenii țin mult la ea. *(pauză scurtă)*

BARBU: *(brusc, ironic)* Ei, ce ți-a spus Olaru? Părea foarte fericit când a ieșit dela tine. Are și dece, băiatul... Și-a văzut visul îndeplinit.

SIMEON: Ce-i tonul ăsta? De ce-ți bați joc de bucuria lui?

BARBU: A, nicidecum. nicidecum. Spuneam așa că... însfârșit, e fericit: e profesor. Și-a văzut visul împlinit.

SIMEON: Da, cred că e fericit. Face munca pentru care s'a pregătit și pe care o iubește. Acum e diriginte. Și cu toate că se spune că e sever, elevii îl iubesc. Am prilejul să constat asta de câte ori mă duc pe acolo cu Miron. *(pauză)*

BARBU: Organele securității au stabilit ceva în legătură cu asasinarea lui Rizescu?

SIMEON: Încă nu. Dar sunt pe un drum bun. *(pauză)* Când m'ai invitat, mi-ai spus că vrei să vorbești cu mine. Despre ce?

BARBU: A, nimic în mod special. Așa, să punem țara la cale. Știam însă că dacă îți voi spune asta, nu vei veni. Ești mereu ocupat.

SIMEON: Ciudat. *(pauză)* Aș fi băgat mâna în foc că vrei să-mi vorbești despre tine.

BARBU: Despre mine? De ce? Ce aș avea să-ți spun despre mine?

SIMEON: *(cu ironie)* Ai dreptate. Ce-ai avea să-mi spui despre tine? *(rostește fiecare cuvânt rar, apăsător)* Despre descompunerea ta, despre cauza ei adevărată, despre neglijarea acțiunii de recrutare a muncitorilor pentru construcție, despre scopul urmărit prin intriga contra lui Miron... *(ironic)* Sunt chestiuni lipsite de importanță, fără îndoială.

BARBU: *(devine nervos, se ridică de pe fotoliu și începe să se plimbe prin cameră. Se oprește)* Dacă nu mi-ai fi prieten, față de aceste insinuări altfel aș sta cu tine de vorbă.

SIMEON: *(calm, privindu-l țintă)* În viața noastră, Barbule, există două posibilități: sau ne îndrumă Partidul, sau dușmanul Partidului. *(Barbu tresare, fața i se crispează)* Pe tine cine te îndrumă?

BARBU: *(încercând să se stăpânească, cu glas tare; totuși iritat)* Cine mi-a dat tăria să rezist torturilor la siguranță!

SIMEON: Nu cred. De pildă, când mi-ai propus să facem în așa fel încât Bârsan să fie ales secretar, nu Partidul te-a îndrumat. *(brusc, aspru)* Și am motive să cred că știi bine cine te-a îndrumat.

BARBU: *(isteric)* Nu-ți dau voie!

SIMEON: Nici noi nu-ți îngăduim să fii fățarnic, să ne înșeli.

BARBU: *(pierzându-și orice control, cu ochii holbați)* Ai înebunit?

SIMEON: *(brusc)* Ascultă, de unde-l cunoști pe Costinescu?

BARBU: *(tresare, se oprește zăpăcit în loc; se așează în fotoliu)* Costinescu? ...A, e o poveste veche... *(pauză)* Dar dece mă 'ntrebi de el?

SIMEON: *(ridicându-se)* Dece? *(se oprește în fața lui, privindu-l concentrat.)* Pentrucă.... în clipa asta poate, Costinescu este arestat.

BARBU: *(sare în sus)* Ce face?!

SIMEON: Și tu va trebui să răspunzi pentru faptul că l-ai recomandat. *(Barbu rămâne țintuit locului; apoi se lasă să cadă încet în fotoliu)* Ei, de unde l-ai cunoscut? Și dece i-ai spus Valentinei că îl cheamă Păsculescu?

BARBU: *(tace, privind aiurit în gol)*

SIMEON: *(calm)* Nu-i nimic. Va spune Costinescu la interogatoriu.. *(pauză)*

BARBU: *(se repede ca înebunit la Simeon, într'un gest de implorare. Îl apucă de brațe)* Simeoane! Scapă-mă! Nu sunt vinovat! El m'a șantajat!

SIMEON: *(se desprinde cu silă din strânsoarea lui; mirat)* Te-a șantajat? Ce păcate ai, de a putut să te șantajeze? *(Barbu pleacă capul. L-a apucat un tremur nervos)* Răspunde-mi! Ce păcate? *(Barbu tace)* Taci? Vom afla noi. *(Pauză)* Cu cine mai are legătură Costinescu?

BARBU: *(băiguind)* Nu știu... Cred... E spion...

SIMEON: *(îl apucă de reverele hainei. Îl ridică în sus cu mânie)* Uu! Tu! Slugă a spionilor! *(îl asvârle cu silă în fotoliu. Pauză)*. Carnetul de partid! *(Barbu i-l dă)*.

SIMEON: *(tulburat)* Care-i adresa lui?

BARBU: *(ridică brusc capul)* Adresa?... *(rămâne o clipă cu ochii țintă la Simeon, stăfulgerat de o înțelegere. Cu ură)*. M'ai mințit... bestie!... *(se repede la Simeon. Din holl se aude o ușă deschizându-se și închizându-se. Simeon îl apucă cu putere de umeri și-l apasă înapoi în fotoliu. În clipa asta intră Valentina)*

VALENTINA: Ce e? Ce s'a întâmplat? Simeon! *(pauză)*

SIMEON: *(rar)* S'a întâmplat că Barbu Peicu s'a înhăitat cu spionii și trădătorii!

VALENTINA: Cum? Ce spui? Ce-i cu voi? Nu vă e bine?

SIMEON: Soțul tău e un mare ticălos, Valentino. Activează într'o bandă de spioni și trădători care au drept scop să distrugă uzina noastră. În capul acestei bande se află Costinescu, omul acela despre care mi-ai spus că vine pe la voi.

VALENTINA: Nu se poate! Cum? Barbu?! *(pauză)* Barbule! Vorbește! Spune că nu e adevărat! Spune.... *(pauză lungă. Ingrozită)* Taci... Atunci e adevărat... *(sună soneria. Valentina care nu și-a revenit încă, murmură aiurită)*. Cine-o mai fi acum? *(se duce să deschidă, Simeon privește spre ușă. Din holl se aude vocea lui Costinescu. „Bună seara, tovarășă Peicu. Vă rog să mă scuzați. Cam târzie oră pentru vizită.” Vocea Valentinei, aspră, răgușită: „Poștiți”. Auzind vocea lui Costinescu, Simeon se întoarce brusc spre Barbu și surprinde tresărirea plină de bucurie a acestuia. Intră Costinescu urmat de Valentina.)*

COSTINESCU: Bună seara. A, vă salut, tovarășe director! *(către Barbu)* Mi se pare că am nimerit prost. Dacă aș fi știu că ai musafiri nu te deranjam.

SIMEON: Nu face nimic... Ai nimerit foarte bine.. Vom fi mai mulți...

BARBU: *(cu glas stins, în timp ce-i întinde o mână neputincioasă)*. Ia loc, tovarășe Costinescu.

SIMEON: *(calm, aprinzându-și pipa)* Iertați-mă o clipă, am de dat un telefon! *(trece în camera din fund. Barbu se ridică brusc, speriat, parc'ar vrea să-l oprească)*

COSTINESCU: *(mirat, cu voce neliniștită)* Ce-i cu dumneata?

VALENTINA: *(țintuindu-l pe Barbu cu privirea, cu glas aspru)* Ce-i cu tine? *(Barbu se reășează)* Ia loc, tovarășe. *(privește în jur, apoi se duce spre aparatul de radio pe care-l deschide fără a-i pierde din ochi pe cei doi. Nu poate prinde muzică. Intră Simeon.)*

SIMEON: *(cu o veselie forțată)* Cauți muzică, Valentina? Dă-mi voie mie. *(se așează în fotoliu și reglează aparatul. Se aude o melodie populară. Către Costinescu.)* Vă place muzica populară?

COSTINESCU: Foarte mult... Numai... că... hm... nu prea o înțeleg.

VALENTINA: Nu vreți să beți ceva?

SIMEON: Ah, un vin din acela de care aveți voi n'ar strica.

VALENTINA: *(silindu-se să zâmbească)* Atunci vă servesc îndată! *(scoate din bufet o tavă, o sticlă, câteva pahare, o farfurie cu biscuiți)*

COSTINESCU: Vă place vinul?

SIMEON: E băutura mea preferată. Când bine înțeles, e de calitate.

COSTINESCU: Eu nu sunt băutor, dar trebuie să recunosc că-mi place și mie. *(brusc)* Da' ce-i cu dumneata, tovarășe Peicu? Nu te simți bine? Ai o figură care nu-mi place.

BARBU: Nu... Nimic...

VALENTINA: *(toarnă în pahare; luptându-se să pară liniștită)* Un vin, vă dă gata pe toți... din cel negru care-ți place ție, Simeon. Poftiți, serviți-vă *(Costinescu ridică paharul și vrea să ciocnească cu Simeon. Dar acesta a dat dușcă primul pahar. Atunci se întoarce spre Barbu. Ciocnesc.)*

COSTINESCU: Noroc!

BARBU: *(după ce a golit paharul, privindu-l semnificativ, cu înțeles)* S'a dus!

COSTINESCU: *(căruiua Valentina i-a umplut din nou paharul, încremenește o clipă cu paharul în aer. Apoi, dintr'o înghițitură îl bea și se scoală surescitat)* Iertați-mă, dar trebuie să plec.

SIMEON: *(ridicându-se și el)* Așa repede? Mai stai! Plecăm împreună.

COSTINESCU: Imi pare rău, dar mă grăbesc.

(În clipa aceea la radio, o pauză. De afară se aude oprind o mașină, cu un scrâșnet de frână. Tăcere deplină. Barbu scapă din mână paharul care izbește farfuria cu un sgomot ce sparge tăcerea. Se aude ușa de afară deschizându-se. Intră un ofițer M. S. S., urmat de doi soldați înarmați. Poartă mantale de ploaie.)

OFIȚERUL: În numele legii!

SIMEON: *(răsuflând ușurat)* Ați venit la timp.

(Costinescu face un pas înapoi și răstoarnă scaunul. Caută o ieșire cu priviri înnebunite)

OFIȚERUL: Tovarășe Albac, care sunt?

SIMEON: *(arătând spre Barbu și Costinescu)* Aceștia.

(Valentina s'a prăbușit în fotoliu, acoperindu-și fața cu mâinile.)

OFIȚERUL: *(către soldați)*. Percheziționați-i!

(Soldații îl percheziționează pe Barbu și Costinescu. La Costinescu se găsește un revolver) Permisul dumitale!

COSTINESCU: N'am.

SIMEON: Probabil că tot cu unul ca ăsta a fost ucis și Rizescu. *(către Barbu)* L-a pregătit pentru mine, nu-i așa, *(apăsând, ironic)* „prietene”?

COSTINESCU: *(către Barbu)* M'ai trădat, ticălosule! *(către Valentina, cu răutate)* Ei bine, stimată doamnă, *(răcnește)* află că Barbu Peicu a trădat la siguranță întreaga celulă de partid, provocând astfel moartea *(Valentina se ridică îngrozită)* tatălui dumitale, comunistul Pumnea!

SIMEON: *(face un pas înapoi, îl privește țintă pe Barbu, nevenindu-i să creadă; apoi rostește printre dinți)* Asta era motivul șantajului! *(Valentina se clatină, e gata să cadă. Simeon se repede să o susțină.)*

BARBU: *(se repede și el înebunit, bolborosește)* Iartă-mă... Valentino... *(privirea împietrită, dogoritoare de ură a Valentinei, îl ținutuește pe loc)*

VALENTINA: *(privindu-l ca pe un monstru)* Trădătorule!

OFITERUL: Urmați-mă!

(Costinescu iese, privindu-i pe toți cu ură; Barbu îl urmează; prăbușirea sa e desgustătoare. Soldații îi escortează. Către Simeon și Valentina) Vă rog să vă prezentați mâine, pentru declarații. Bună seara!

SIMEON: Bună seara. Vom veni. *(Ofiterul salută și iese. Simeon se apropie de Valentina, care și-a îngropat din nou fața în palme)* Curaj, Valentino... curaj... tu ești o femeie cinstită... și vitează.

VALENTINA: *(ridicând ochii către Simeon)* Asta era Barbu al meu? Asta era motivul adevărat al acceselor lui?... Și eu care credeam... și mama... Și noi care... *(privind ca pierdută în jur)* Nu... nu...

SIMEON: Din nenorocire.

VALENTINA: Doamne, doamne... *(dă un țipăt ușor)* Simeon, te rog, mama să nu afle niciodată... înțelegi? Ar muri dacă ar ști că Barbu... că Peicu l-a denunțat pe tata... Promite-mi!

SIMEON: *(cu glas înăbușit)* Îți promit! Nu va afla niciodată.

VALENTINA: Nu știu cum va suporta să știe că Barbu e un ticălos... Nu știu cum îi voi spune... *(se așează din nou în fotoliu. Urmează câteva momente de tăcere gravă. Intră mama Valentinei, somnoroasă cu un capot pe umeri)*

ȘTEFANA: *(rămânând în ușă și privind dezorientată)* Parc'am auzit sgomot... Nu v'ați culcat încă, copii?... *(recunoscându-l pe Simeon)* A, tu ești aici, Simeon?

SIMEON: Bună seara, măicuță.

ȘTEFANA: *(apropiindu-se de el, îi întinde mâna pe care acesta i-o sărută)* Ce mai faci? Cum o mai duci cu munca?

SIMEON: Binișor... Înălțăm uzina...

ȘTEFANA:Înălțați-o, dragul meu... Acum toate se înalță în jurul nostru... *(uitându-se către tablou)* Eh, bărbosule, poți să te odihnești liniștit.....

CORTINA

C L U B U L

Ți-amintești, în drumul către școală,
(Ani trecură mulți de-atunci pe rând)
Ocolem pe-aicea cu sfială
Și ne-opream în ploaie sau în vânt.

Nu creșteam ca'n basme năzdrăvanii,
Fermecații craiului feciori...
Dar prea iute pentru banii mării,
Mă strângea hăinușa'n subțiori.

În mănușa ruptă, mâna dreaptă,
Cealaltă cam vânăta de ger
(„Ți-ai pierdut mănușa, acum rabdă
Nu ne vin paralele din cer“.)

Întâlneam o casă ca din vise.
Fermecate-alături priveam
Fața-i crenelată, parcă scrisă;
Horbota-i de piatră și de geam.

Stâlpi subțiri cu capătul de floare
Sprijineau ghirlânzi de piatră lungi,
Tresărea de dulce'nfiorare
Inima, sub uniformă'n dungi.

Ne părea că e de zâne-aleasă
Și uitam, întoarse către ea,
De pereții umezi de acasă
Și de lampa veche ce fila.

Nu visam să fim noi cosânzene.
Visule! Fugeai de prunci săraci,
Aripa-ți ciuntiseră de vreme
Să nu poți spre soare s'o desfăci.

Și sfios băteau din aripi, doară
Întâlni-vei zânele cândva.
Dar în șorț, uitată călimară
Lacrimile negre-și răspândea...

Nu gândeai să fie casa noastră,
Să intrăm cu mers nepăsător.
Nu ne-a spus-o pasărea măiastră:
Nu știa ceti în viitor.

Asta-i casa cea din drumul școlii
Ce-o priveam cu gândul dus departe.
Stăm în ea, în largile fotolii
Discutând pe pagina de carte.

În amurguri prinde să se-audă
Muzica urcând în sunet clar.
Din adânc ne-alungă orice trudă
Ca'n palatul zânei, de cleștar.

Pe covoare moi, printre tablouri
Te îndrepti ușor către fereastră,
Pe alee parcă-s gingași nouri,
Tufe de hortensie albastră.

Pajiștea'nverzită te îmbie
Și-și trimit mireazma către noi
Trandafiri cu fața purpurie,
Chioșcul învelit în caprifoi...

Se grăbește visul azi să sboare
Căci în urmă fapta l-a lăsat.
Mai măiastră-i clasa muncitoare
Decât basmul nostru fermecat.

CRISTIAN SÂRBU

CONSACRARE

Prietene, mi-ai spus că dacă-aș fi murit,
Aș fi fost un poet consacrat.
Da. Moartea consacră adeseori poezii.
Eu însă la o asemenea fericire postumă
Nu m'am gândit, e-advărat.
Și... nici nu mă gândesc.

Consacrare!
Cuvântul acesta sună ca un ban de tinichea.
Drept cine mă iei dumneata?
Mă iei drept vr'un poet obosit, ofticos,
Care ar dori să-și dărmă veșii
Pentru o iluzorie laudă la îngropăciune,
In amurg,
Când încep să zboare liliecii?
Când din cer
Încep umbre'e să coboare în vâltori
Ca niște stoluri de ciori?
Când începe să cadă frigul
Peste flori?

Auzi, fericire!
Să te lipsești de azima zilelor,
Să te lipsești de hărnicie,
Să te lipsești de dragoste,
De poezie!
Să mori!
Să te lipsești de toate ca să fii consacrat!

Nu, nu...
Ce-mi trebuie mie moarte, consacrare?
Eu n'am trăit îndeajuns pentru o nefericire așa de
mare!
N'am dat până acum poporului nici un cireș în
floare,
Nici o grădină de soare,
Nici o spadă.

Și nici, măcar ceace aş voi să-i dau,
Câteva lăncii de vers, pentru avântul său în cavalcadă.
...Moarte, consacrare?... Nu, prietene!...
Ducă-se dracului povestea asta cu ceață.
Glorie, consacrare înseamnă să te bucuri,
Și să lupți pentru viață.

IOAN MEIȚOIU

CÂNTECUL PRIVIGHETORILOR

Pe lac pluteam. În barcă eram patru:
Eu, un englez, un ceh și un mulatru.
Ca valul, sprinten, larg, din mal în mal,
Se revărsau cântări de Festival.

Dar mai aprinsă parcă și mai grea,
O melodie lacul străbătea.
Cătai spre ceh: „Pe ape fremătând,
Din care loc să vină acest cânt?...“

Și cântul viu creștea ca vântul mării,
Ori se topea în largul înserării.

Spre mal vâslui. Prin sălcii undeva,
Un grup de tineri coreeni cânta.
„Prietenii dragi, atunci i-am întrebat,
Ce spune cântu-acesta'nvăpăiat?“

Un tânăr militar cu chip frumos,
Ne-a spus atunci povestea de mai jos.
(Glasul tâlmaciului ce traducea,
Când furtunos, când dureros, vibra).

Cântul pe care-l intonam în cor
E cântul unor mici privighetori.

S'a petrecut povestea acum un an,
La râul ce se cheamă Nacdongan.

La pod eram: fitilul era gata —
Mai zărnăi'n pietriș, încet, lopata.

Deasupra, tancuri grele — camioane
Și nesfârșitul ropot de coloane...

Chibritul. Focul izbucni sub zgură,
Ardea în el nemăsurata ură.

Noi ne-am retras. Aprins de dinamită
Tot cerul se'nroșise ca o plită.

Grăbiți suiam spre piscurile sure...
Ca ceața, fumul cobora'n pădure.

Urcam grăbiți cei șapte partizani,
In urma noastră deslușeam dușmani...

Pe munți suiam — când deodată-un cânt,
Se auzi pe-aproape, răsunând.

De flori spunea, de holde de mătasă
Un cântec cald ce amintea de casă...

Pe-o pajiște văzurăm trei fete —
In jurul lor sburdau niște căprițe...

„Hei surioare, mici privighetori,
Veniți la noi! Veniră'n mâini cu flori...

Pe-obraji le sărutarăm — pe cosițe —
Și-am spus așa plăpânelor fete:

„De vor sui cumva spre noi dușmanii,
Voi n'ați văzut pe unde-s partizanii!“

...Intra în codri sură înserarea...
Topită'n urmă rămânea cântarea...

Dar iată că pădurea la o parte
Se desveli. Trecu un svon de moarte.

Și-au apărut...„Pe unde-s partizanii?“
... Cu ură ele țintuiau dușmanii.

Și ofiteru-atunci răcni sub cască:
„Ia vezi, sergent, și fă-le să vorbească!“

Căzuse noaptea limpede și nouă—
Din trei fete au rămas doar două.

Și iarăși el răcni sub neagra-i cască:
Ia vezi, sergent, și fă-le să vorbească!“

Tremurător urca prin codri luna —
Din trei fete a rămas doar una.

Apoi, căzu și ea, senin, cuminte —
Insângerață'n iarba cea fierbinte.

..Târziu le-aflară noi pe cântătoare,
În codrii mari și plini de fremătare.

Le-au scos dușmanii ochii din orbite...
Plângeau alături florile strivite.

Dar cântecul trăia. Nestinsă torță,
Vuind ardea în noi cumplita-i forță.

Un uragan îl auzeam, trecând
Pe'ndureratul Patriei pământ!

Primejdiei, nemaiținându-i seamă,
În luptă ne-avântară fără teamă;

Și i-am zdrobit prin foc, prin gropi de-obuze,
Cu cântecul fetițelor pe buze.

Tăcu povestitorul—'N ochii mari,
Vedeam fetițele din codrii rari
Și 'nțelegeam adânc în clipa-aceea,
Dece ne'nfrântă a rămas Coreea.

Dece învins-au ale păcii steaguri
Pe-aceste largi și tinere meleaguri...

Când reluat fu cântul, mai aprins,
Noi, în tăcere mâinile ne-am prins;
Și'n melodie deslușeam vibrând,
Chemarea păcii ca un legământ —

Ca liber să răsunе pân'la nori
Cântarea blândă de privighetori
În țara dimineții liniștite...

Peste dureri și peste flori strivite. .

MIHAI GAFIȚA

DRUMUL CREAȚIEI LUI EUSEBIU CAMILAR

Satul Udești din ținutul Sucevii, unde s'a născut și și-a trăit copilăria și adolescența prozatorul Eusebiu Camilar, n'a dăruit lumii un suflet sterp. Copilul de țăran, apoi adolescentul Eusebiu Camilar, a privit aici de mic viața grea a oamenilor, a ascultat vechile povești și le-a comparat cu faptele mai noi, care i se petreceau în față. În mintea sa au prins contur și au început să se închege imagini care vorbeau despre viața udeștenilor — oameni nu mai buni, dar nici mai răi decât în atâtea alte sate de pe cuprinsul țării. Este lumea care alcătuiește universul poetic al scriitorului de azi, autor a mai multor volume de versuri, nuvele și povestiri, piese și romane. Tot ceea ce a câștigat ulterior, datorită culturii, experienței din viața în orașe, — la școli, în redacții, în armată, apoi ca scriitor — s'a sedimentat, s'a altoit, a corectat, a explicat și limpezit acest fond câștigat în primii ani ai copilăriei — care a rămas, cum vom vedea — în bună măsură, temelia creației lui Camilar. Acest fond inițial de idei și impresii, îmbogățit și crescut în anii formației sale scriitoricești, are un rol deosebit de important, atât în ceea ce privește succesele sale, cât și explicând prezența părților cețoase și chiar alunecările, abdicările dela realism din lucrările sale dela începutul activității, și chiar din unele recente de tot.

De un mare preț în definirea profilului scriitoricesc al lui Eusebiu Camilar sunt puținele informații pe care le-a dat scriitorul asupra începuturilor sale, asupra

perioadei de formare. El subliniază cât de hotărât a fost contactul cu literatura lui Gorki, al cărui roman „Mama” i-a deschis porțile unei altfel de înțelegeri asupra vieții:

„Cred că aveam șaisprezece ani când am deschis întâia oară cartea lui Maxim Gorki, „Mama” — notează Eusebiu Camilar. Citeam foarte mult, la întâmplare; sgâriam versuri socotite bineînțeles fără moarte. Lecturile de-atunci au rezistat puțin. Versurile n'au avut nici durată fluturilor. După ce l-am cetit pe Gorki am rămas cu simțământul că s'a răsfrânt în mine o umbră de munte sau de monument. Am căpătat multă îndrăzneală; m'am apropiat de sufletul omenesc, lăsând la o parte versurile în care-mi descriam chinurile închipuite sau reale. Gorki m'a ajutat să văd suferința oamenilor; mi s'a luat de pe ochi ca o păclă.”

Putem socoti, pe bună dreptate, că pentru tânărul care însăila versuri strict personale, contactul cu Gorki a însemnat un soi de revelație, în sensul clătinării unor credințe vechi și a sădirii unor îndoieli față cu ordinea de lucruri existentă, pe care o socotise până atunci de nestrămutat.

„Țin minte, că era într'o vară și pășteam vitele popii — notează scriitorul în continuare; îl aveam prieten pe unul Ion, argat în ogrăzile popești. Era Ion acela, un băiat de pripas și căpăta dela preoteasa pumni, batjocuri și bâte. Până atunci credeam că așa trebe să fie: preoteasa să dea pumni, Ion să-i primească. Într'o zi însă, pe când bietul Ion plângea, bătut,

într'un colț de grajd, am simțit cum îmi crește inima de revoltă. obrazul cocoanei, care până atunci mi se părea frumos, l-am văzut hăd; i-am văzut după sprâncenele sbârlite, niște ochi iuți de viperă. Mâna strânsă pumn, arăta ca un ciot aspru, plin de așchii“.

Iată deci un lucru evident: la vârsta când un tânăr putea să-și pună întrebări asupra lucrurilor — de ce sunt așa și nu altfel?, cum altminteri ar putea sau ar trebui să fie? — la această vârstă, literatura lui Gorki a venit să-i formuleze clar, la nivelul unei înalte ideologii, ceea ce auzea probabil Camilar și dela oamenii din sat: protestul, revolta pe care însă le sesiza ca pe niște forțe oarbe, deslănțuite când și când în încăierări de pomină și nu totdeauna împotriva celor vinovați de nenorociri.

Efectele n'au întârziat să se arate. Dând la o parte versurile intimiste, după cum am văzut că mărturisește poetul — de atunci — a început a scrie o poezie isvorită direct din noua lui înțelegere:

„Atunci, la anii aceia — scrie Camilar — am pus în încercările mele literare, în tăile accente de revoltă; erau închinat lui Ion:

*...soarele se'nneacă'n asfințit;
omule, de ce ești necăjit?
Câtă vreme ai să ai tu, oare,
ochi orbiți de lacrimi și sudoare?*

... Parcă eram alt om. Mi se încordase ființa ca un arc. Mă uitam la vecinii săraci și rupți, și socoteam că lumea-i o imensă curte boierească, plină de argați și robi; scriam așa într'un vers:

*... trec pe lângă cerșetori, pe străzi,
și mi-i frică să mă uit la ei:
argățimea asta din ogrăzi
mi-amintește de părinții mei“.*

Cu un astfel de mesaj pornea în viață adolescentul de șaisprezece-șaptesprezece ani, năzuind să devină scriitor. Nu este important dacă aceste prime ecouri ale înțelegerii de atunci a scriitorului au fost publicate sau nu. Important este că ele au existat și că reprezintă un început.

I

Primul volum cu care și-a făcut Eusebiu Camilar intrarea în literatură, a fost un volum de versuri, a căror tematică, în ansamblu continuă, și în unele locuri, adâncește chiar mesajul de mai sus. În 1937 apărea culegerea de versuri „Chemarea cumpenelor“ în care balastul datorit influențelor de tot felul, la modă în literatura vremii, nu isbutea să întunece, necum să ascundă existența unor versuri mânioase, sau numai îndurerate, totdeauna triste.

Autorul plătea tributul său formalismului în unele poezii ale acestui volum, în care se putea ușor recunoaște izul minulescian, ca în „Insemnare pe o masă de han“, de exemplu:

*Fiiți veseli, trecătorilor, fiiți veseli,
Căci ne'ndurat, curând suna-va ceasul...
Cântați din toată inima, prieteni,
Căci vinu-i bun și-așa-i de scurt popasul...*

*... Și mâine seară alți drumeți vor trece
și s'or opri aice să se'mbete...*

Motivul trecerii inutile prin viață, de exemplu ca printr'un han, făcând o impresiune pe nimeni, făcând a lăsa vreo urmă decât doar vreo asemenea însemnare pe o masă, este frecvent la simbolisti, încă dela începutul secolului. Și Minulescu se lamentase în jurul plecărilor, pe toate tonurile, în zeci de romane pentru mai târziu („Porniră cele trei corăbii“, „Romanța celei care pleacă“, „Și-ai să mă uiți, că prea departe și prea pentru mult timp pornești“; „Porni-vom tineri ca albastrul imaculatelor seninuri“). Plecări care urmau altor plecări și erau urmate de alte plecări și așa mai departe, fiecare plecat ajungând pe cei din față, trecându-le înainte („...ne ajung, ne trec 'nainte și răd că nu-i putem opri“). În aceasta ar consta tot tâlcul vieții, spune simbolistul; la ce bun deci să urmărești ceva în această viață?

Camilar plătea și alte asemenea triburi în volumul său de debut. Insuși titlul îl alesese probabil ca să sune mai pe gustul acelor ani și acelei societăți. „Cumpenele“, a căror chemare pretinde a o exprima poetul, se leagă de moarte — moarte survenită ca o fatalitate oarbă.

Era la modă pe atunci ca poetul să se simtă „neînțeleș” de contemporani, să regrete însuși faptul că a venit pe lume și, bineînțeleș, faptul că e poet. Și această desorientare se resimte în vesurile lui Camilar, unde o anumită revoltă — revoltă în genunchi însă — este anulată de această „tristețe universală”, credință în inutilitatea vieții:

*La ce-am venit? Pe cine caut
Sub cerul vostru fumuriu?
... Eu am venit pe lumea asta
Sau prea curând, sau prea târziu.*

spune el în poezia „Sărmanul Gașpar”.

Dar în același timp volumul deschide, chiar în una din primele poezii, și o altă poartă, pe care mărturisirile făcute după treisprezece ani ne-o lămuresc: „Mi se încordase ființa ca un arc” — spune autorul. Este ceea ce exprimă el în finalul poeziei „Nocturnă”:

*... Poveste din ariniște,
Azi sbucium vreau, nu liniște...*

Nu e deloc nesemnificativ să arătăm că un grup de poezii din volumul „Chemarea cumpenelor”, sunt publicate de poet în culegere separată, într-o bibliotecă sătească, sub titlul de „Nocturne”, și începând tocmai cu poezia al cărei final l-am citat mai sus. Sunt poeziile care cuprind mesajul sbuciumului și încordării dela începutul creației lui Camilar, închinat poporului celui asuprit, care este prezent cu vehemență acuzatoare în aceste pagini. Iată câteva asemenea versuri:

*Ași vrea în ora asta din inimă-mi să fac
Azil pentru copiii norodului sărac,
și-o apă'mbătătoare din bucuria mea
să bea
toți amărății pământului
din ea.*

*Și lacrimile mele sfințite de-așteptare
Să se prefacă'n boabe de verzi mărgăritare,
Ca'n seri de reverie cu inundări de lună,
Domnișele sărace la gât să și le pună.*

*Azururi celestine spre glii să se reverse,
să reînvie crinii... din zâmbetele șterse,
la margine de drumuri, în faptul
dimineții...
cu mâinile întinse aș vrea s'apuc
drumeții...*

*... Din inima-mi pe care mi-o răbojiră
anii
Ca dintr'o pâine caldă să rupă toți
sărmanii...*

Această dragoste plină de umanitate și căldură pentru „toți amărății pământului”, este una din comorile cu care pornea la drum scriitorul Eusebiu Camilar. După ani, această dragoste va rodi în chipurile zugrăvite cu atâta pasiune în „Negura” — învățătorul Gheorghe Măgură, tânăra evreică Hanora scăpată de el dela moarte, blândul și bunul Costan Cimpoeșu, etc. — și în „Temelia” — Onufrie și cu Rozalia lui, Ileana cea care crește copiii străini ca și cum ar fi ai ei, Cocoran cel cu inimă largă să încapă lumea întreagă. Această dragoste îl face să aureoleze încă de pe acum pe săraci și chinuți cu nimb de lumină ca în basme: lacrimile, prefăcute în mărgăritare verzi, să împodobească pe fetele („domnișele”) sărace, oamenii să fie înconjurați de tihnite amurguri „celestine”, de poveste, etc. Este adevărat că autorul nu trece mai departe de mângâierea ineficace adresată chinuiților, de consolarea care nu rezolvă nimic. De reținut este însă caldă umanitate, dragostea care se manifestă ca o trăsătură importantă acum și care, cum vom vedea, apare fundamental transformată în proza următoare acestui prim volum de versuri, pentru a reapare, la fel de adâncă, dar întregită cu soluții concrete de viață, în „Negura” și mai ales în „Temelia”.

Aceeași dragoste, lipsită de orizont, menținându-se în compătimire sau în plâns îndurerat, se manifestă și în „Cântau doi copii”:

*...Așa cântau micuții pe 'nserat
In cartierul mândru și bogat*

Urmează șirul de nenorociri care i-au lovit pe cei doi copii și pe sute și sute de mii ca dâșii: tatăl, mort în război, mama, moartă din cauza lipsurilor, un

frate salahor prăbușit de pe schele, altul, zidar, căzut în groapa cu var, sora necinstită de boier a fost aruncată în pușcărie, bordeiul li s'a dărâmat, ei sunt flămânzi și goi. În câteva strofe de o sgu-duitoare simplitate, e cuprinsă imaginea unei drame atât de des întâlnită în regimul trecut. De notat însă că dragostea cu care autorul învăluie pe cei doi copii, începe să se contureze în alt fel: toate nenorocirile care se abat asupra lor sunt determinate de faptul că ei trăiesc în regimul bogaților; părinții, frații le sunt uciși ca urmare a trudei în slujba bogaților rămași însă cu totul nepăsători la aceste drame, de care numai ei sunt răspunzători:

*Dar nicio ușă nu s'a descuiat,
căci nimeni, nimeni nu i-a ascultat.*

Aducem aminte că glasurile micuților răsunau „în cartierul mândru și bogat” — acesta e cel care nu-i aude.

Protestul a cărui semnificație și amploare nu sunt întru nimic restrânse, apare și în scurta dar expresiva poezie intitulată nu mai puțin expresiv: „Fragment” (fragment — crâmpei al marei suferințe a poporului):

*M'am dus în câmps'ascult cum cântă șerbii
prășind însecetatele ogoare;
m'am dus în câmps'ascult cum cântă șerbii
când își petrec amiaza pe răzoare...*

*...și cântul lor mi-a spus înăbușit:
— Poetule, norodu-i necăjit...*

*M'am dus s'ascult cum cântă holdele
în țarina cu liniști vespérale,
ca altădată în copilăria
investmântată'n aur și'n petale*

*...și holdele-mi șoptiră suspinând:
— poetule, norodul e flămând*

Amenințarea mută, dar elocventă, care se ghicește și în cântul „înăbușit” al șerbilor, și în suspinul holdelor, și în amiaza petrecută pe răzoare sub arșiță — această amenințare face simțită forța urei care mocnește. Autorul știe că această ură nu va putea fi mult timp stăvilită, dar nu cunoaște încă încotro se va orienta — și astfel îi caută diferite rezolvări.

În „Episod” — singura viziune mai limpede și mai luminoasă (deși lipsită de caracter concret) din tot ce-a scris Camilar până la „Negura” — el vede această rezolvare ca o „cruciadă” a șerbilor porniți „în drumul spre eliberare”, la capătul căruia „văd în zările de mâine clădindu-se o nouă lume”; în toate celelalte scrieri, rezolvarea apare ca o răzbunare crâncenă, sângeroasă, ca o deslănțuire, cel mai adesea oarbă, de forțe, de instincte, ca a unor stihii care prăpădesc totul în cale. De exemplu, în „Testamentul muncitorului fără lucru”: șomerul cere ca trupul lui, după moarte, să fie aruncat în furnal pentruca, amestecat cu fierul să poată fi prezent în potcoavele cailor care pustiesc în galop nebun ogoarele, să fie în topoarele care mușcă din „temelia temnițelor negre /în care mi-au putrezit de vii părinții”; să fie în hangerele pe care hamalii le împing în coastele vătafilor sau haiducii în piepturile poterașilor urmăritori, inima să-i suspine „în lanțurile grele /când revoltați pușcăriașii/ scrâșnind le vor lovi'n zăbrele” — să fie în sfârșit prezent în furcile nepoților porniți la răsmeriță, „iar sângele-mi ascuns în fierul lor /va clocoti nerăbdător/ să intre-adânc în mădulare calde...”

Isbucnirea de ură neîmpăcată, răzbunătoare dar limitată la simpla distrugere, se vedește și în „Foame”, unde foamea apare în adevăr ca o stihie:

*Frate câine, împrumută-mă colții
vineți de otravă, până mâine;
vreau să-mi schimb cu tine sufletul,
vreau să fiu o zi și-o noapte câine...*

*...Furișat în umbră de palate,
tremurând de frig să stau.la pândă,
așteptând boierii să se 'ntoarcă
și să-i mușc cu gura mea flămândă.*

E aici, în mod vădit, strigătul unei revolte anarhice, nu mai puțin îndreptățită, dar complet lipsită de obiectiv. În condițiile anului 1937, când au fost scrise aceste versuri, ele sunau însă ca un avertisment, ca o amenințare. Sunt anii când se petrece prima alianță directă, pe față, a partidelor istorice cu mișcarea fascistă dela noi, când burghezia recurge la ultimul ei ar-

gument în fața valului revoluționar al poporului. În 1937, partidul lui Maniu, făcând cartel electoral cu partidul legionarilor, le-a dat acestora girul și sprijinul fără de care n'ar fi ajuns atât de repede, în trei ani, la cârma țării; i-a săltat dintr'odată la o treaptă nesperată nici de cei mai svânturați dintre ei. Guvernarea liberală de patru ani netezise drumul dictaturii regale care urma să se înscăuneze după câteva luni de guvernare a partidului șovin cuzist, variantă foarte puțin decolorată a fascismului dela noi.

În acest mediu politic-social și cultural, când poporul era apăsător tot mai greu, versuri ca ale lui Camilar puteau fi socotite pe drept cuvânt incendiare, cu toate că nu erau deloc lipsite de puternice alunecări spre formalism și naturalism (de exemplu, omul prefăcut în câine pentru o zi și-o noapte vădea predilecții foarte la modă în epocă, nemulțumindu-se doar să se răsbune împotriva boierilor, ci râvnind „să le mușce de sâni amantele”; un astfel de vers scădea cu siguranță cel puțin jumătate din vigoarea acuzării!). Cu toate aceste alunecări, direcția de atac a scriitorului apărea clară: împotriva tuturor asupritorilor și de partea tuturor celor asupriți. Este explicabil astfel de ce volumul „Chemarea Cumpenelor” a trebuit să fie tipărit la o tipografie rudimentară din comuna Militari, unde autorul însuși a fost nevoit să învârtă la roata mașinii primitive de imprimat.

Acestea sunt începuturile literare ale viitorului prozator Eusebiu Camilar. Trebuie spus că, dacă dragostea de oamenii simpli și — în numele ei — revolta împotriva asupritorilor se impuneau ca două trăsături, două elemente ale literaturii sale — totodată dragostea se vădea plină de tristețe și îndurerare (și prin aceasta puțin activă) iar revolta se vădea ca o deslănțuire lipsită de orice alt scop decât acela al răzbunării.

Încotro se îndrepta deci tânărul scriitor? Care era idealul lui? În slujba a ce milita el? Se poate spune cu multă îndreptățire că acest ideal era — sau deosebit de vag, sau deadreptul inexistent. Lucru care se vede chiar din unele poezii, ca „Isgonire”, unde autorul declară că pretutindeni

unde a căutat să-și deschidă inima, să-și spună gândurile, chiar să lupte, a fost respins, alungat. Ce-i rămâne de făcut?

*...Pe cine să mai chem,
când strigătele mi le stinge sgura...
Sărutul cui să-mi sigileze gura
și ochii arși pe ruguri de blestem?...*

Deasemenia, în „Vagabondaj”, vântul îl sfătuiește pe poet să nu-și mai caute zădarnic norocul „pe marea deznălăjdăuită”. Atunci, spune îndurerat poetul, au murit în el „lumile de argonaut”. Și imaginile acestea, și conținutul pe care ele îl exprimă, aparțin influenței pe care Camilar n'a putut-o evita la începutul activității sale, din partea poeziei decadente, din partea marelui scepticism care a paralizat elanurile multor tineri talentați din acea epocă.

Deoparte, deci, revoltă fără alt scop decât răzbunarea, de altă parte, lipsa curajului de acțiune și, pe deasupra, mult balast decadent; în schimb, dragoste multă pentru oamenii simpli — iată cu ce pășea spre proză tânărul poet Eusebiu Camilar acum 16 ani. Evident că acest bagaj putea foarte bine să-l piardă pe scriitor, talentul lui putea să eșueze în smărcurile decadentismului. Dacă acest lucru nu s'a petrecut, este pentru că la începuturile sale, alături de marile nedumeriri a mijit și prima revoltă, prima înțelegere a lumii, isvorite din legăturile cu oamenii din satul său, împletite cu dragostea pentru oamenii necăjiți. Acestea au putut să-l susțină, să-i îndrepte creația către un liman spre care autorul aspira dar nu știa nici unde și nici cum să-l găsească. Prima etapă a creației lui Camilar se încheie deci sub semnul unei întrebări, al unei răscurci: „*Ion-argatul stă la o răscurce importantă a vieții mele — mărturisește Camilar; răscurcea unde, datorită cărții lui Gorki am despărțit pentru întâia dată lumea în două: cei ce stau umiliți și cei ce isbesc*”.

În drumul dela prima sa culegere de versuri și până la „Negura” și apoi la „Temelia”, Eusebiu Camilar a făcut multe și mari și periculoase ocoluri. A răsbătut însă, chiar dacă foarte adesea firavă și greu de întrezărit, legătura cu cei dintre

care se ridicase. Ea s'a menținut în opera scriitorului. Atunci, acum 16 ani, ea era mai mult un îndemn, adesea înecat, decât o lumină, în orice caz un sâmbure constant realist constituind pentru scriitor un element sigur. Acest element îl desvoltă azi scriitorul în condițiile când literatura noastră merge pe drumul realismului socialist și când Eusebiu Camilar este unul dintre reprezentanții ei frunzași.

II

În anul 1940, în „Adevărul Literar” apărea povestirea intitulată „Cordun”, scrisă mai înainte și publicată în volum doi ani mai târziu. La un an după volumul „Cordun”, apărea „Prăpădul Solobodei”, iar la începutul lui Aprilie 1945, culegerea intitulată „Avizuha” și cuprinzând opt nuvele, scrise toate înainte de război sau în timpul războiului.

Activitatea sa scriitoricească în intervalul 1937-1945 până la apariția nuvelei „Infirmeria de cai” (scrisă probabil după impresii culese în 1942, după cum notează autorul), publicată la câteva luni după 23 August 1944 și cu puțin înainte de apariția volumului „Avizuha”, constituie cea de a doua etapă a scrisului lui Eusebiu Camilar. Este etapa caracterizată printr'o mare luptă — vizibilă în tot ce-a publicat în acest timp — între realism de o parte și naturalism, misticism, formalism de alta. Nu se poate spune deloc că dominant în aceste cărți ar fi fost realismul. Dimpotrivă, elementele realiste, impresiile de viață, ca puncte de pornire ale scrierilor sale din această perioadă, sunt înecate adesea, în cea mai mare parte și uneori chiar complet, de elementele antirealiste datorite metodei sale de creație din acest răstimp. Marea nedumerire din volumul „Chemarea Cumpenelor” își spune din plin cuvântul, pentru că prozatorul este lipsit de o concepție asupra vieții și atunci este firesc să naufragieze ici și colo, în căutarea unui ideal, a unei metode literare, sau măcar a unor formule.

Dintre toate aceste volume, „Cordun” se resimte cel mai puțin de atmosfera sumbră. În celelalte volume, tot ce era întunecat, cețos, în „Cordun” și în poeziile

lui Camilar se amplifică, luând uneori proporții care amenință să anuleze însuși sâmburele realist.

Se mențin însă în unele nuvele sau povestiri o serie întreagă de elemente valabile, care dau valoare respectivelor scrieri; le susțin. Aceste elemente sunt datorite vieții reale, vieții și întâmplărilor satului; sub vestmântul străin lor, nepotrivit, în atmosfera care nu le convine și care mărturisește concesile mari făcute de autor ideologiei burgheze, metodelor literare decadente, sub acest acoperământ straniu, ele îi vorbesc totuși cititorului atent despre oamenii cei mulți, despre necazurile, frământările, despre nenorocirile vieții în regimul de exploatare și — mai rar — despre nădejile lor. Din acest punct de vedere și numai în această restrânsă măsură, Camilar se menține în perioada celui de al doilea război mondial pe linia tradiției realiste a prozei noastre, creind o bază — foarte slabă încă, dar totuși reală — pentru lucrările sale ulterioare, de după 23 August 1944 și până azi.

Să vedem din ce lume își trage sâmburele realist literatura lui Camilar din acești ani, care este acest sâmbure și cum e el deformat de imaginile construite de autor pentru a reda mesajul său din această epocă.

În nordul Moldovei, în ținutul Sucevii, acolo unde și-a trăit copilăria Eusebiu Camilar și unde se duce și azi când își scrie cărțile, sunt sate de oameni mândri și tari. Așezate în preajma vechii cetăți de scaun, ele păstrează până acum tradiții care le alimentează și le întemeiază mândria și tăria. În vremuri vechi, vor fi fost oameni liberi, răzeși care au luptat pentru țara lor în steagurile de oaste ale lui Ștefan cel Mare, sau ale vreunui din urmașii săi viforoși. Fiind în preajma domniei, ei se vor fi bucurat, în acele veacuri îndepărtate, de mila voievozilor care își doreau mai ales în jurul cetății domnești așezări mereu gata să înfrunte năvalele ordiilor cotropitoare și chiar poftetele unora din boierii mai nesățioși.

Se va fi statornicit în cursul anilor, în aceste sate, urmând poruncilor

domnești, și oaste încheată aflată în slujba cetății: lefegii năimiți din țări, cu leafă bună.

Fiind oșteni singuri cu sufletul lor, și satul rănănând adesea pustiit de bărbați, din pricina multelor războaie, mai fiind ei oameni chipeși și aprigi, dar buni la suflet, unii din ei vor fi aflat cale de bună conviețuire cu pământencele cele singure și cu tinerețe înflorită.

Se vor fi pripăsit apoi și unii din negustorii iubitori ai belșugului ținuturilor acestora, vor fi fost aduși în aceste sate și unii dintre prinșii din războaie. Ismailitenii au târît în oastea lor felurite neamuri de oameni dela capătul pământului și adesea soarta războaielor nu le-a fost prielnică. Robii s'au putut rupe atunci repede de sub puterea stăpânilor, în învălmășeală, au putut fugi spre miazănoaptea țării, mai la adăpost de apropierea hotarului cu turcii; se vor fi aciuat ici și colo, la casele primitivelor săteni.

Vremuri frământate, sate unde au putut înflori în voie poveștile, oameni care au dorit mereu să trăiască liberi...

Au venit apoi timpuri grele. De pildă, spun cei vechi că, atunci când stăpânirea austriacă s'a înscăunat pe aceste locuri, în 1777, mândrii locuitorii ai satului Udești n'au putut primi poruncile împăratului dela Viena și sub amenințarea pedepsei chesaro-crăiești, mulți din ei au părăsit satul cu vornicul și cu popa, strămutându-se în Moldova și întemeind sat nou. Că n'au nimerit mai la largime — este adevărat. Dar se poate înțelege cu ușurință că mândria și tăria acestor oameni se trag de demult și se manifestă adesea în chip violent.

Dealtfel udeștenii, bosâncenii, au păstrat mult din firea oamenilor liberi de demult, ch'ar dacă peste ei au venit treptat harapnicul boierilor, birurile și podvezile, jefuirea de pământ și de libertate. Necazurile i-au făcut însă pe oameni, în anii care au urmat până de curând, să fie crânceni și neiertători, să privească neîncrezători pe străinii care veneau la ei, lănuindu-i slujbași ai stăpânirii. Mândria s'a amestecat cu suferința și oamenii s'au închis în ei, tăria s'a amestecat și ea

cu traiul tot mai greu și a devenit violență, în primul rând împotriva asupritorilor.

Cu timpul însă, oamenii n'au mai făcut alegere între slujbași împăratului, vătafi boierilor — care-i jefuiau de pământ, de vite și țeale — și între necăjitul din satul lor sau din satul de-alături care, la o nevoie, dădea la cai un braț de fân din ogorul vecin; ei n'au mai ținut seama că udeșteanul care s'a îndrăgostit de o bosânceancă, sau bosânceanul căruia i s'a aprins inima după ochii unei udeștence, nu-s tot una cu omul boierului care siluia fetele și din Bosanci și din Udești. Oamenii, mândri și aprigi, s'au obișnuit să nu chibzuiescă mult. Ei au învățat a trage cuțitul din brâu sau din tureatca cisme împotriva oricui, a ridica parul ori furca asupra oricui. Astfel și-a făcut loc legenda că bosâncenii, udeștenii și alții din partea locului — mălinarii, drăceștenii — sunt oameni răi. Nu răi erau bieții oameni, ci împinși să fie bănuielnici, să-și apere mereu bruma de avut sau cinstea; erau ei desorientați, desigur, necăjiți dar mândri, săraci dar cu cerbicia neînfrântă. Treziți la o viață nouă, într'un nou regim, convinși că nimeni nu-i mai asuprește ci îi ajută să trăiască liberi, așa cum și-au dorit mereu, oameni ca aceștia sunt chezași ai forței statului popular — și, cu încetul dar sigur, pășesc spre socialism, pun umărul la edificarea socialismului. Căci partidul s'a priceput să orienteze și să organizeze îndârjirea acestor oameni, să le respecte mândria, îndreptându-le energia către un un scop măreț, constructiv.

Din lumea acestui sat își trag seva „Cordon“, „Prăpădul Solobodei“ și nuvelele din „Avizuhă“. Pe autor l-a urmărit și-l urmărește încă imaginea pe care satul său a îndrăgit-o, ca pe o mărturie a mândriei și tăriei udeștenilor de altă dată, aceea a plecării unui sat întreg dintr'un loc în altul. Cauza unei asemenea migrații nu poate fi decât foarte adâncă, de vreme ce țaranii, atât de legați de glia lor, se hotărâsc să-și părăsească obârșia. Proiectată în conștiința omului de rând, ea capătă amploare și devine asemănătoare unui cataclism.

Este proporția pe care o capătă un ast-

fel de eveniment în „Prăpădul Solobodei“, unde un sat întreg, Soloboda, alungat de pe locurile sale din vechi, de venirea drumului de fier adus de împărăția chesaro-crăiască, se mută pe alte meleaguri, nu fără a deslănțui stihiiile asupra colibelor părăsite: ei aruncă digurile în aer și apele inundă valea Solobodei. Atmosfera întreagă este aceea de prăpăd cosmic. Explozia, provocată de bătrânul Baran, năvala apelor sunt înfricoșătoare; autorul creionează un tablou apocaliptic:

„Spre râu, bubuitura cea strașnică despică cerul și puhoiul de foc roșu izbucni luminând — o părere de-o clipă — întunecimile până sus în cer.

„Racnete de spaimă păreau niște sbielete înfricoșate.

„Tatazuri mari de apă năvăleau, năvăleau ștergând totul de pe fața pământului. Cărduri mari de huțuli se isbeau piept în piept, alergând pe ulițe, prin întunericul adânc... Apele vijelioase cuprinseseră de mult șanșurile adânci, care înconjurau satul.

Vagăuna Solobodei se umplu repede. ... Și ploaia cadea mai repede, mai puternică, iar glasul ei nu se mai deosebea de vijetia vaurilor... Intr'o svârcolire cumplită, (apele) năvăliră sub streșini, intrară în dugheană, isbind scaunele de pereți, apoi lându-le cu ele afară.

... În ceruri porni un vânt repede, puternic, care izbea apele din toate părțile. Inchipurile aprinse vedeau sus în nouri batauri mari cu ochi de foc, slobozind râuri tulburi din nările largi, asupra colibelor Solobodei...“ etc., etc.

Prăpăduri asemănătoare, cauzate de data aceasta de secetă și foamete, sunt prezentate în nuvelele „Seceta“ și „Satan“. Exodul unei populații mânată de lipsuri cumplite să rădăcească din sat în sat, în căutarea unui codru de mămăligă, a unei înghițituri de apă, ia deasemenea proporții de cataclism. Ca printr'un aparat optic care mărește lucrurile până la nimicirea oricărui echilibru al liniilor și dimensiunilor, tabloul acesta apare monstruos, halucinant.

Găsim aici unul din aspectele sub care se manifestă naturalismul în scrisul lui Camilar, în această epocă — acela al ru-

perii de real, al desconsiderării oricărei legi de verosimilitate, prin izolarea faptului prezentat de mediul și condițiile care l-au generat și în care s'a desfășurat. Rupt de aceste elemente, singurele care îi puteau da bază reală și credibilitate, faptul apare diformat, violentând realitatea: cititorul n'are termen de raport și, în afară de o atmosferă de groază, el nu e în stare să rețină altceva nimic. Crearea atmosferei apăsătoare, morbide, în care faptele și chipurile umane se pierd, devin simple accidente întâmplătoare, realizarea atmosferei ca scop suprem, în dauna reliefării faptelor și chipurilor tipice, aceasta este manifestare de naturalism.

Intr'o manieră deosebită, același lucru se petrece și în nuvela „Avizuha“ și în „Moartea lui Michiduță“ și în „Fuga“; naturalismul lui apare amestecat ca și în „Prăpădul Solobodei“, cu misticismul.

Autorul a pornit totuși pretutindeni după cum am văzut, dela motive reale, dela întâmplări care nu numai că se puteau petrece, dar chiar s'au petrecut. Sub ochii săi chiar, nu numai în povestea veche de aproape două veacuri, emigrau oamenii. În zilele copilăriei lui Camilar, sate întregi din Bucovina apăsate de imperiul habsburgic, au plecat din cauza necazurilor, amăgite de mirajul unei vieți înlesnite în America, țară socotită ca un fel de pământ al făgăduinței. Câțiva s'au căpăluit, alții, care n'au murit pe drum de boli și foame, au ajuns să îngroașe rândurile șomerilor pe malurile Hudsonului sau ale Amazonului. Prea puțini au supraviețuit și au mai găsit putere să se întoarcă.

O asemenea plecare este descrisă în „Prăpădul Solobodei“. După câteva luni de ședere pe dealul la poalele căruia apele înghițiseră satul, oamenii pribegesc mai departe, spre limanul îndepărtat, spre îndestularea râvnită. Motivul acesta al exodului apare și în „Turmele“ unde, cum vom vedea mai târziu, realismul începe să domine, chiar dacă pe alocurea înecat într'o imagistică stearpă — mijlocul principal în cea de-a treia etapă pe care-o parcurge autorul, de a crea atmosferă.

Iată deci cum, pornind dela fapte reale, autorul dă imagini false ale vieții oamenilor, din cauza unei înțelegeri greșite a felului cum literatura poate pătrunde mai repede la inima cititorului. Căci, în mod neîndoielnic, prozatorul a intenționat să capteze atenția cititorului, să-l facă solidar cu necăjiții pe care foamea sau năvala asupritorului (întruchipat în drumul de fier — „fiara cu ochi roșii”) îi alungau din case, cu puținul lor avut.

În zugrăvirea acestor mari tablouri ne-verosimile intervin însă și elemente realiste, pe alocurea de o mare vigoare și expresivitate, atitudini profund omenești ale personajilor, vădind capacitatea autorului de a pătrunde sufletul uman, de a-l reda în chip veridic. Se poate spune, din acest punct de vedere, că Eusebiu Camilara dovedit o foarte folositoare — pentru destinul lui de scriitor — inconsecvență în zugrăvirea naturalistă a personajilor și întâmplărilor în cărțile sale. Sunt în „Cordun” numeroase pagini de un puternic realism, ca acelea unde e descrisă prăpastia care se sapă între chiaburi și sat, sau acelea care redau boala tatălui și năvala ginerilor, a feciorilor pentru moștenire, sau în sfârșit acelea unde se povestește moartea vacii înecată cu un cartof și întregul cortegiu de urmărire grele care decurg de aici pentru bietul țaran. După cum, cu mult realism și cu forță dramatică este redată în nuvela „Moartea lui Michiduță” psihologia copiilor care abia așteaptă să moară fratele lor ofticos, ca să poată vedea cum e o înmormântare. Deasemenea, în mod realist este redată în „Prăpădul Solobodei” venirea ostașilor împărătești în sat, opoziția satului și năvala lor, când îi calcă pe oameni în picioarele cailor; sau episodul alungării solobodenilor de către oamenii boierului, de pe dealul unde își găsiseră vremelnice sălaș. Astfel de elemente, a căror exemplificare se poate lărgi încă mult, dovedesc atașamentul constant al autorului față de oamenii simpli și necăjiți și scot în relief tendința sa continuă de a le face cunoscute durerile, suferințele, frământările. Această persistență în redarea elementelor vieții, este unul din elementele de bază care l-au susținut pe autor și l-au condus mai târziu către crearea

unor lucrări de mare valoare realistă cum sunt „Negura” și „Temelia”.

Din acest punct de vedere, trebuie spus că viziunea din „Cordun” — scrisă în perioada când influența literaturii descompuse asupra autorului nu se exercita încă din plin — nu este atât de alterată ca viziunea din „Prăpădul Solobodei” și din cele mai multe nuvele din volumul „Avizuha”. În „Cordun”, viața satului și a familiei unui țaran sărac, redată prin perspectiva copilului care abia a trecut de pragul primei copilării, constituie o realizare care poate fi socotită ca situându-se pe linia realismului lui Sadoveanu și anticipând în linii generale, tabloul din „Negura”. Lumea aceasta, în care chiaburul și un popă hrăpăreț, alături de reprezentanții stăpânirii și de negustorii din oraș jecmănesc în lege, lumea în care săracii cad dintr'o nevoie într'una și mai mare și în care cele mai importante evenimente sunt nunțile și mai ales morțile, sau căderea unei vite — lumea aceasta arată că nimic nu s'a îmbunătățit, dela 1907 până la 23 August 1944 în soarta satului românesc. Intenția autorului de a adresa o acuzare a regimului, se desprinde cu ușurință, chiar dacă nu e formulată direct. „Am scris „Cordun” dintr'un mare regret pentru copilărie” — spunea Camilar într'o discuție. Sigur că nu e vorba aici despre părerea de rău după cine știe ce fericite zile ale primilor ani ai vieții; propria copilărie tristă și grea, ar furniza autorului în cea mai mare parte conținutul viu de fapte și chipuri care populează dramaticele pagini, ci e vorba mai ales despre regretul că zilele copilăriei nu s'au putut desfășura altfel, fără atâtea chinuri care au amărit un tată neputincios să dea copiilor de mâncare, au chinuit o mamă pe care nevoia o împinge să dorească moartea mai grabnică a bărbatului ei bolnav, ca să poată în felul acesta agonisi ceva mai multă hrană pentru flămânzii de cinci, șase și șapte ani.

O mare suferință bântuie satul din „Cordun” — ca și atâtea alte sate. Chiar scurtele tablouri de oarecare lumină, cum e acela în care prezintă pe uriașul Calistru din alt sat, Merești, venit să joace la hora din Cordun — chiar și acestea sunt pline de tristețe. Ele vorbesc despre frumu-

seșea posibilă a vieții, dar și despre înăpoiarea oamenilor, care nu isbutesc să înțeleagă că dragostea lui Calistru pentru corduneanca Melțuca nu trebuie întâmpinată cu cuțite și ciomege. Flăcăul din satul vecin apare ca un coborât din baladă. De altfel, e o caracteristică mai generală a țăranilor din scrierile lui Camilar, această aureolă de legendar, cu care îi înconjoară scriitorul. Gesturile lui Calistru sunt simbolice, urmăresc să impresioneze și să arate măreția de suflet a românului, așa cum îl înțelegea atunci autorul. Astfel, Calistru face semn lăutarilor să tacă — fiindcă așa vrea el — apoi le cere un cântec numai pentru dânsul, pentruca, după un moment trecător de slăbiciune sentimentală („Măi feciori, am avut și eu o jale...“, „Măi băieți, am venit și eu odată la voi...“) să devină iar flăcăul tare, spărgătorul de hore, bătașul temut, să-și aleagă fata care-i place („Fă, vino'ncoa...“) să sfideze pe flăcăii din sat, înjurându-i și apoi, într'un acces de mărinimie, să împartă lăutarilor galbeni, ca viteazul din poveste: „Și-a deschis chimirul și l-a scuturat, ținându-l ridicat într'o mână. Din chimir au curs zornăind bani de aur. I-a cules în pumn și i-a turnat în trupca lui bădița Andrei.“

— Na, bădiță, și mulțănesc de cântec...

Și și-a încins chimirul. Și-a tras cușma pe ochi și a zis:

— Cu bine, muierilor!

S'a dus încins la soră-mea și a bătut-o pe umăr:

— Bună fată. Am să te mai vād...

Recunoaștem în acest țăran mândru — despre care „se spunea că în ceasuri de noapte... era hoț de cai“ — ceva din trădăturile haiducului, temut dar și admirat și chiar iubit. Întâmplările lui se succed punând în lumină atitudini ale lui Calistru ca ale haiducilor din povestirile populare, sau din ale lui Mihail Sadoveanu. Urmărit de feciorii satului, Calistru se bate cu ei noaptea în pădure și e înjunghiat. Își mestecă în dinți durerea și mânia, își înfrânge suferința și pleacă în zori, scos în car, subcocen; dar după patru săptămâni, vindecat, se întoarce cu cei patru frați să-și ia aleasa inimii, să și-o facă mireasă: „Mătușă, mi-i dragă fata dumitale... Dacă

nu mi-o dai, ți-o fur într'o noapte. Am holteit destul.“

— *Încă nu știe țese, omule. Încă nu știe mînui vătalele*“ — se lasă mama greu convinsă, după ceremonialul cuvenit al acestor împrejurări, consemnat adesea și în basme.

— „Eu nu ți-o iau pentru mînuitul vătalelor, — insistă voinicul ridicându-și iubita la rang de Consănzeană. *Mie mi-i dragă s'o țin ca pe-o duducă, vara la umbră și iarna la căldură...*“ Lipsește numai invocația depărtării dela care vine și a primejdiilor întâmpinate de Calistru ca de orice Făt-Frumos în căutarea Ilenei, pentru a înțelege că Eusebiu Camilar își conturează personagiile cele mai dragi în spiritul și cu mijloacele directe ale basmului. De altfel, și aceste primejdii și depărtarea sunt sugerate cu îndemănare în întâmplările care preced nunta lui Calistru.

Răsbate, în întâmplări ca acestea, dragostea mare — ducând până la idealizare — a scriitorului pentru oamenii satului. Odată cu dragostea apare și tristețea de care vorbeam, pricinuită de faptul că o asemenea dragoste nu este înțeleasă de flăcăi, că încă poate cunoaște opreliști sau e cu primejdia vieții celor ce iubesc.

Mesajul autorului, așa cum reiese el din „Cordun“, este unul care trebuie apreciat pozitiv: el vestește și se leagă mai ales de acela din „Negura“ și „Temelia“, din romanul „Cine seamănă vânt“, la care autorul lucrează în prezent — și mult mai puțin de întunecimea și primitivitatea, de atmosfera mistică din „Prăpădul Solobodei“ sau „Avizuha“.

În „Prăpădul Solobodei“ și în „Avizuha“ suntem în fața unei mari abdicări a autorului dela realism, mergând până la desfigurarea oamenilor și transformarea lor în animale, în fiare. Ecourile rivalității lor dintre flăcăii din același sat, sau dintre oamenii din sate vecine, pe care autorul le va fi trăit la Udești, în copilărie — au apărut și în „Cordun“ după cum am văzut, dar, neajungând să diformeze raporturile reale dintre oameni, chipurile lor rămân umane. În aceste două volume însă, apărute mai târziu, astfel de rivalități sunt prezentate de autor ca esența însăși a vieții satului. Locuitorii din codrii

Plavalarului urăsc de moarte pe cei din Soloboda; bății înfricoșate au loc, dușmănia nu poate fi aplanată nici măcar îndulcită în niciun fel. „*Neam de neamul lor* — notează autorul — *s'au dușmănit* (solobodenii) *cu cei din Plavalar. Cauza acestei dușmăanii, fără s'o cunoască nimeni, crește cu fiecare rând de oameni, tot mai aprigă*“. Astfel de colonii de oameni trăiau cu totul izolate — și între ele și de restul lumii („*Nicio cărare bătută nu ducea în Soloboda*“); oamenii înșiși sunt altfel decât restul lumii. („*Erau dușmănoși strașnic...*“ „*Cei din Soloboda nu se asemănau cu nimeni în toată împrejurimea*“). Ei vor urî apoi o altă colonie izolată de oameni, a șvabilor din apropiere, și vor începe să se urască ei între ei, când se vor muta din satul înecat de ape. La fel va trăi și satul din nuvele „*Seceta*“, „*Avizuha*“, „*Satan*“. La fel vor fi și sentimentele oamenilor.

Este firesc ca oameni ca aceștia să simtă mereu nevoia de a se ucide între ei, de a cauza durere și suferință altora. În „*Prăpădul Solobodei*“, de exemplu, în momentul cataclismului, tot ce simt mai important oamenii amenințați de înec, este să ucidă; cei scăpați de înec, pornesc la un moment dat să ucidă pe șvabii din apropiere, veniți la ei cu sentimente prietenești; în „*Satan*“, un copil de abia trecut de 12 ani, un monstru de om, gătuie copiii, e gata să-l gătuie pe cel ce-l salvase viața, dacă mama acestuia nu l-ar fi rănit de moarte, cu secera; în nuvela „*Seceta*“, Nicolae Manai își bate fără pricină nepoata până s'o omoare; în „*Avizuha*“ toți o ocolesc, o dușmănesc și vor s'o ucidă pe străina pripășită în sat, și pe care o numesc cu unul din cele nouă nume ale diavolului: Avizuha.

Nu avem de gând să lungim seria exemplor, — prea multe și până acum — pentru a ne întemeia afirmația că, în această epocă, desorientarea autorului a oferit un teren prielnic, deschis pentru influențele ideologiei nefaste ale burgheziei decom-puse. Este aceeași presiune care s'a exercitat asupra tuturor scriitorilor din această epocă, și pe care unii dintre ei n'au putut-o evita. Așa s'a întâmplat de exemplu cu Rebreanu, care tot în acești ani de pregătire și de deslănțuire a agre-

siunii antisovietice, de teroare împotriva comuniștilor, — a scris „*Gorila*“ și „*Amândoi*“, lucrări în care uciderea oamenilor stă în centrul preocupărilor personajilor. De această presiune uriașă a ideologiei burgheze n'a scăpat Camilar.

Există însă în cea mai întunecată și mai mistică lucrare a sa din perioada războiului „*Prăpădul Solobodei*“ (lucrare nu întâmplător premiată de Societatea scriitorilor de atunci) — o scenă grăitoare, care azi ne apare și ca un simbol pentru activitatea scriitoricească a lui Camilar în această vreme: plecați din sat cu te miri ce din sărăcia lor, solobodenii se așează pe deal în corturi; unii încep chiar a-și dura bordeie din bărne și pământ. În fața unor asemenea așezări primitive, ca dela începutul vremurilor, unii solobodeni au înfipt în pământ, într-o clipă de mânie ori de desnădejde, nuiaua de salcie cu care au mânat nenorociții boi. Pe unii, nuiaua i-a însoțit și în peregrinarea peste mări și țări, în țara Americii; au înfipt-o acolo în pământ și și-au atârnat, în vârful ei căciula ori traista. Unii, au aruncat apoi bățul, ca netrebuitor, l-au ars. Dar s'a întâmplat și ca asemenea nuiele de salcie să rămână înfipte în pământ săptămâni și luni. Natura a înfăptuit una din minunile ei: în pământul cald și jilav, nuiaua a slobozit fire subțiri de rădăcină. În vasele ei de lemn, aproape uscate, a început să urce seva pământului, înviind lemnul, înverzind scoarța, făcând-o să dea muguri. Mugurii au plesnit, frunze mici sănătoase au lucit în soare, aducând oropsiților pribegi o nouă nădejde, mesaj din satul prăpădit sub ape, — mai exact mesaj al tăriei poporului care nu poate fi ucis de nimeni niciodată.

Acelaș lucru se poate spune despre elementele realiste în opera lui Camilar din acești ani. Firave, puține și înăbușite; uscate, aproape arse cu totul de balastul naturalist, mistic, formalist, aceste elemente și-au menținut totuși o fărâamă de putere care, în condiții prielnice, a putut să-și regăsească legătura cu solul fertil al realității, de unde să tragă o nouă și biruitoare viață. Condițiile create prin eliberarea Patriei noastre de sub jugul fascist,

au oferit scriitorului posibilitatea de-a-și salva talentul; slabei mlădițe realiste, rălăcită în mălăciniișul pe unde-o purtasera câțiva ani pașii scriitorului, i-au dat impuls spre soare.

Astfel, la câteva luni după 23 August 1944, apărea nuvela „Infirmeria de cai”, povestind un dramatic episod din război: uciderea cailor bolnavi ai unei unități militare, gonită de înaintarea vijelioasă a contraofensivei sovietice. Simpatia autorului înconjoară cu căldură și pe nenorocitele animale care trăseseră tunuri, transportaseră obuze, și care acum trebuiau ucise din ordinul criminalilor comandanți, îi înconjoară și pe bieții soldați, nu mai puțin împinși la măcel și moarte, din ordinul aceluiași comandanți. Regăsim atmosfera de ceață și tristețe, de desorientare; de data aceasta ea este justificată de tristețea și pâcla care îngreuna sufletele oamenilor, trimiși cu sila într'un război ce nu era al lor. Aici putem spune că stă germenele romanului „Negura”, care avea să apară cu patru ani mai târziu.

Aici începe însă și o nouă etapă în creația lui Eusebiu Camilar, marcată de piesa „Focurile” (în colaborare cu Magda Isanos), de romanele „Turmele” și „Valea Hoților” și terminată cu ciclul „Negura”, care — deși nu lipsită cu totul de slăbiciunile și alunecările caracteristice scrisului său de până acum — vestește însă victoria realismului în opera acestui scriitor, situându-l între fruntașii literaturii noastre. Etapa care începe cu „Focurile” și se încheie cu „Negura” o putem numi a luptei și triumfului realismului împotriva puternicelor elemente anti-realiste, naturaliste din opera scriitorului, ca etapă în drumul său spre realismul socialist, pe care-l va marca, în 1950, romanul „Temelia”.

Important este deci, pentru scrierile sale din perioada celui de al doilea război, faptul că vântul metodelor antirealiste care a răvășit adânc creația lui Eusebiu Camilar, n'a isbutit să-i ucidă mlădița sănătoasă — aceea care avea să dea apoi muguri, frunze și flori.

Ceeace a salvat-o de moarte, a fost aceeași legătură cu poporul. Camilar por-

nea la un drum nou, încă plin de povara unor experiențe grele și nu de tot părăsite, dar cu hotărîrea pe care i-o dădea încrederea în forțele udeștenilor săi, biruitori ai tuturor vicisitudinilor. Pașii săi, în trecut având doar sprijinul pe care-l dădeau învățămintele literaturii populare și ale operelor marilor creatori ai literaturii noastre — erau îndrumați de data aceasta de partid; viața pe care scriitorul o intuise doar, cu puținele-i și nesigurele-i mijloace, i se desvăluia acum în lumina adevărului pe care i-l descoperea învățătura marxist-leninistă. Mlădița, firavă încă, putea să se opună acum vânturilor cei mai stăteau încă împotriva, și să dea muguri. Drumul scriitorului către o nouă literatură era abia la începutul său, dar se vestea plin de făgădueli, după primejdioasele ocoluri făcute cu „Prăpădul Solobodei” și „Avizuha”.

„Dacă urmam drumul deschis de Gorki, azi ajungeam mai repede la întâile trepte ale realismului socialist — înseamnă scriitorul despre această epocă din creația sa. Din păcate, m'am lăsat covârșit de misticism, de naturalism, de imagismul dus până la exces. Lupta cu aceste elemente nu-i ușoară deloc... În multe povestiri am dat eresurilor preț de monedă adevărată... Când mă uit în urmă, îmi dau seama că drumul meu literar trebuia să înceapă cu Ion cel pomenit mai sus și care reprezenta norodul de obidiți. Pornind astfel, dela figura aceea, într'una plânsă, îmi făceam până azi datoria din plin față de oamenii din care mă trag.”

III

Este deosebit de important de semnalat în această nouă etapă a activității lui Eusebiu Camilar, marele progres pe care-l face scriitorul, dela viziunea din „Turmele”, plină încă de elementele antirealiste care-i încetoșau viziunea în „Prăpădul Solobodei” și în „Avizuha”, și până la „Negura”, roman ce vestește situarea definitivă pe pozițiile realismului. În acest interval de timp — dintre apariția „Focurilor” și „Turmelor” și până la apariția „Negurii”, scriitorul străbate de fapt drumul dela metoda naturalistă de creație până la realism, dela

concepția greșită despre literatură ca o activitate în sine, ca un șir de procedee menite să creeze o stare poetică, extatică, o atmosferă — până la concepția despre literatură ca o armă de luptă în educarea maselor.

Ceeace marchează din capul locului orientarea justă a scriitorului este noul conținut al operelor sale din acest timp. De unde în „Prăpădul Solobodei“ și în „Avizuba“ elementul real, ca punct de pornire, devenea cel mai adesea un pretext pentru dezvoltarea elementelor mistice și naturaliste, în noile scrieri scopul autorului începe să se contureze ca fiind oglindirea veridică a vieții pentru educarea cititorului. Și, chiar dacă unele procedee vechi se mențin, ele sunt din ce în ce mai limitate și în parte chiar eliminate de autor, în scrierile care urmează. Elementele mistice în special, sunt aproape de tot izgonite, utilizate pentru demascarea misticismului și nu pentru crearea atmosferei de groază apocaliptică, ca în scrierile anterioare.

Pe linia celor mai bune poezii din „Chemarea Cumpenelor“ și pe linia realistă din „Cordun“, Camilar zugrăvește acum aspecte din viața satului nostru în regimul bazat pe exploatare.

Trebue deasemenea subliniat faptul că acest drum este parcurs de scriitor într-o perioadă foarte frământată a literaturii noastre de după 23 August 1944. Este perioada luptei împotriva crizistilor, a susținătorilor artei pure, a decadenților de tot felul. Orientarea din ce în ce mai puternică a lui Eusebiu Camilar către realitate, către metoda realistă, a fost o bună contribuție în această luptă pentru triumful unei literaturi noi, cu un conținut nou și a dovedit hotărârea scriitorului de a rupe cu tot ce reprezenta balast și frână în scrisul său.

Iată de ce opera lui Camilar din acești ani are o semnificație deosebită atât pentru dezvoltarea scriitorului, cât și în făurirea noii noastre literaturi. Mai târziu, prin 1948 și 1949, „Negura“ vine, alături de „Desculț“ al lui Zaharia Stancu, să ilustreze momentul de biruință evidentă a prozei noastre realiste. „Negura“ face parte din acel patrimoniu de creații ale litera-

turii noastre noi, care, după 23 August 1944 au dovedit falimentul teoriei „artei pentru artă“, falimentul faimoasei formule despre criza culturii și artei în noul regim pe care și-l făurea poporul. Dintre aceste creații, alături de „Desculț“ și „Negura“, fac parte piesele „Cumpăna“ de Lucia Demetrius și „Omul din Ceatal“ de Mihail Davidoglu, poemele lui A. Toma, Mihai Beniuc, Maria Banuș, Marcel Breslașu, Radu Boureanu, etc.

Participarea lui Eusebiu Camilar la dobândirea victoriei în lupta pentru o nouă literatură s'a făcut simțită, așa cum spunem, atât prin abordarea unei tematici noi cât și prin metoda de investigare a faptelor și de zugrăvire a oamenilor; autorul a deschis astfel lupta și împotriva elementelor antirealiste din propria creație.

Tematica vădește o întoarcere a scriitorului către popor — către trecut, sau către bogăția folclorului, în care s'au depozitat mărturiile ale luptei pentru libertate duse în trecut. Din reluarea contactului direct și strâns cu poporul, a câștigat Camilar noi forțe. Astfel, piesa „Focurile“ înfățișează episoade din timpul războiului lui Horia, moment istoric caracterizat prin lupta pentru o viață liberă. Pe aceeași linie se situează „Turmele“, unde autorul învie poveștile despre ciobanii care se strămulă de pe meleagurile lor moștenite din vremuri vechi, pentru a nu cădea sub stăpânirea cătanelor chesaro-crăiești. Reîntâlnim aici un episod asemănător celui din „Prăpădul Solobodei“, de data aceasta însă transmițând cititorului mesajul pentru libertate, nu al așteptării chinuite sau al resemnării.

Autorul aduce încă din scrierile anterioare procedeele sale: atmosfera lugubră, de apocalips, omorurile săvârșite ca și cum ar fi în ordinea firească a lucrurilor, etc. Dar acestea, deși numeroase încă, numai sunt dominante. Dominantă începe să fie lupta, aspirația spre libertate.

„Valea hoților“ este o povestire în spiritul povestirilor populare despre haiduci. Dragostea și admirația scriitorului pentru acești împărțitori de dreptate, cum îi socotea poporul la vremea lor, este vădită. Cartea vorbește deci despre lupta maselor asuprite împotriva împilatorilor. Și chiar

dacă lupta haiducilor a fost una anarhică, individuală, neputând duce la schimbarea soartei poporului, în orice caz abordarea acestei teme de către scriitor, și mai ales în această epocă, este o nouă dovadă a orientării sale net realiste. Oamenii care apar aici sunt de fapt aceiași țărani, mândri și tari ai lui Eusebiu Camilar, oameni de felul lui Calistru sau al hoțului de cai Canuț din „Prăpădul Solobodei“, de felul ciobanului Alecu din nuvela „Câmpia“ (vol. „Avizuha“), de felul ciobanului Ieronim Buhosu sau a vajnicei fete Melixima din „Turmele“. Tăria lor coboară adesea din legendă, chipurile lor sunt transfigurate în sensul basmului. Elementele realiste se împletesc, în conturarea acestor oameni, cu cele de povestire populară.

Este neîndoios că Eusebiu Camilar a folosit mult din experiența folclorului, dar și din exemplele pe care i le oferea literatura lui Mihail Sadoveanu, prin Cosma Răcoare de exemplu (vol. „Povestiri“) sau prin haiducul Vasile cel mare (vol. „Hanu-Ancuței“). Seara la șezători, sau noaptea la focurile din luncă, se spun povești cu astfel de oameni. În „Valea hoților“ ei apar direct călcând conacele boierești, prădând averile jefuitorilor, împărțind dreptate săracilor năpăstuiți.

Tot pe această cale, a legăturii mereu mai strânse cu poporul, scriitorul s'a apropiat și de altfel de povești, foarte iubite și răspândite în masse. El a dat în „Noptile Șeherezadei“ o parte din poveștile cuprinse în „Halima“. Limba deosebit de frumoasă, plasticitatea expresiilor, căldura molcomă a povestirii, — toate demonstrând o iscusită folosire a mijloacelor de povestitor ale lui Mihail Sadoveanu — fac din volumul acesta o nouă cucerire a scriitorului pe drumul realismului.

„*Mărire și slavă puterii care usucă oceanele ca pe-o lacrimă și mută munții în fundul mării-lor!*“ — așa încep „Noptile Șeherezadei“, cu invocția caracteristică marilor epopei și tragedii. Fraza are adesea întorsături și repetiții ca un cântec popular în care o frântură de melodie revine pentru a sublinia o idee: „*De vei lua o mână de pământ din movila aceasta, și-o vei muia în apa din vas, adevăr îți spun: vei preface în aur, sau în ce vei voi,*

toată arma Egiptului; toate pietrele zidurilor le vei preface în aur, în rubinuri și în diamante, numai atingându-le cu pământul muia în apa aceasta...“ Oamenii acționează plini de o pasiune care răzbate puternic în vorbele lor. Intreaga mișcare sufletească a personajilor — adesea chiar gesturile fizice — sunt indicate de autor prin felul cum le redă vorbirea. Afirmția aceasta este valabilă nu numai pentru „Noptile Șeherezadei“, dar și pentru „Cordu“, „Negura“, sau „Temelia“.

Intreagă această activitate se împlinește și se întregeste în romanul „Negura“, din care au apărut până în prezent primele două volume.

„Negura“ reprezintă pentru Eusebiu Camilar în același timp un moment care încheie un ciclu și care vestește un altul, deosebit calitativ de cel anterior. Se întâlnesc aici toate elementele înaintate ale scrisului său de până acum: denunțarea mizeriei în care trăiau truditorii pământului, curățenia morală a unui Costan Cimpoeșu sau a Măriucăi, spre deosebire de josnicia chiaburilor Darie și Dragomanul și a lipitorilor satului de teapa popei Tăviță, a jandarmului Brici, a vornicului.

Două lumi se înfruntă în sat, două lumi se află încleștate în luptă în orașe, pe front, în rândurile armatei pe care Antonescu o mână mereu mai departe, pe pământul Uniunii Sovietice.

Clară și fără echivoc e înfruntarea, definitiv deosebite pozițiile chiar pentru un ofițer cum e căpitanul Jimborean, om dominat de „simțul datoriei“ — mai exact unealtă oarbă o vreme, dar deștepându-se în fața crimelor pe care e împins să le comită.

„Negura“ este un vehement act de acuzare împotriva tuturor celor ce-au târât țara spre fascism și în sinistra aventură a „războiului sfânt“ aducând-o pe marginea unei prăpăstii de unde numai eliberarea de către armata Sovietică a salvat-o la timp. Pe diferite planuri și prin oameni din cele mai diverse straturi și clase sociale, autorul urmărește ostilitatea masselor largi față de acest război, față de cei ce l-au deslănțuit.

„Numele din cartea aceasta sunt toate fictive, declară autorul într'un fel de motto al romanului; nu însă și eroii și nici faptele, deci autorul nu-i vinovat dacă mulți cetitori se vor recunoaște în lungul acestor pagini...” Camilar formulează aici o trăsătură a metodei realiste, aceea a preocupării de a tipiza, de a descoperi esența fenomenelor sociale și a o reprezenta prin tipuri unice, individualizate. Orientarea către viață este deci mărturisită direct și tocmai în conștiința scriitorului că luptă pentru a realiza o oglindă fidelă oamenilor și faptelor stă cheazășia mersului său pe noul drum pe care a pornit cu hotărîre.

Un material bogat, datorit experienței directe, stă la temelia romanului „Negura”. Capitolele în care autorul crează personagiile pe baza acestui material sunt de aceea și mai reușite. Neclare, sau deadreptul schematic sunt însă chipurile comuniștilor ilegaliști: Silivestru, Zaharia Dâmbău sau ale patrioților ca avocatul ieșean Bart. În schimb, odioșii ofițeri ca locotenentul Vieru, colonelul Vartic, sau ucigașul sergent Duma, se conturează din plin; autorul îi demască și-i acuză fără cruțare, începând cu fuga lașă a lui Vieru în momentul atacului și mergând până la gestul generalului care scoate răniții din avioanele ce urmau să-i poarte spre spitalele din țară, ca să transporte în locul lor oile prădate din Uniunea Sovietică.

O ură cumplită, ascunsă încă, mocnește pretutindeni împotriva celor ce-au pornit războiul nedrept. Rarele izbucniri vădesc însă vâlvătaia mare care se apropie: năvala soldaților careucid pe paznicul lui Jimborean și-l eliberează pe căpitan, dându-i posibilitate să treacă la sovietici; luminarea lui Cimpoeșu care, în loc să-l împuște pe Silivestru, așa cum îi fusese ordonat, îi dă deasemenea drumul; gestul lui Măgură de a apăra și ascunde pe Hanora, tânăra evreică hăituită în pogromurile deslănțuite de armatele în trecere; incendierea casei lui Darie sau răsvrătirea contra autorității popei și jandarmului — toate acestea sunt mărturii ale capacității revoluționare a poporului, căruia-i ajunsese cuțitul la os. Ele prefigurează pe cei care vor smulge puterea la 23 August 1944 din mâinile

lui Antonescu și vor trece la înfăptuirea primelor reforme democratice.

Cele trei planuri principale pe care se petrec faptele cărții — viața satului, având în prim plan pe Costan Cimpoeșu, viața orașului redată prin ceea ce vede învățătorul Gheorghe Măgură și viața frontului, unde se întâlnesc cele mai multe din firele acțiunii — isbutesc să închege o imagine complexă a frământărilor, aspirațiilor, înfruntărilor și luptelor deschise care s'au petrecut în anii războiului. De remarcat este în acest roman iscusința lui Eusebiu Camilar de a reda acțiuni complexe cu multe probleme și destine umane, încheigate într'o construcție solidă, în care toate elementele își au rolul lor determinat. Problema construcției operei de artă, pe care autorul o rezolvă cu dibăcie și în „Temelia”, este una dintre acelea din care tinerii scriitori au mult de învățat.

Cu atât mai mult trebuie subliniat succesul lui Eusebiu Camilar cu acest roman în ce privește rezolvarea problemelor sale de creație, cu cât aici scriitorul reia numeroase din motivele și procedeele sale, utilizate și în scrierile anterioare, numai că de data aceasta în mod nimerit, firesc, pe baza noului conținut, pe care isbutește să-l scoată și mai puternic în relief.

Astfel, ceea ce atrage atenția cititorului dela primele pagini ale „Negurei” este faptul că reappare massa de oameni care îndeplinește o adevărată migrație. Drumul ostașilor pe front, în sumbra atmosferă generată mai ales de sgura pe care ei o simt în piept ca efect al „negurei” ce s'a întins peste țară — aduce cu fuga solobodenilor, a înfometaților din „Seceta” și „Satan”, cu exodul din „Turmele”, sau cu uriașa mișcare de oameni din „Focurile”.

În „Focurile”, atmosfera este, în mod firesc optimistă; focurile răzvrătirii care prăpădea conacele nobililor, aruncă și în suflete lumină — a nădejzii și încrederii într'o viață bună. Dar în toate celelalte lucrări citate, atmosfera este sumbră, întunecată, — „neguroasă”, dacă e să folosim însuși termenul autorului. Cauzele care au determinat această atmosferă su n

justificate în toate scrierile și constau în suferința oamenilor siliți să pribegască. Dar pe câtă vreme în scrierile anterioare atmosfera era redată fie cu ajutorul unor elemente mistice, fie prin degradarea omului până la animalitate, etc., de data aceasta ea este determinată de însăși drama poporului trimis cu forța să ucidă și să fie ucis și este redată prin situațiile dramatice ale oamenilor conștienți sau semiconștienți de crima pe care o săvârșesc. Tabloul care rezultă de aici este profund realist; atmosfera întunecată, condamnarea și groaza pe care ostașii le simt asupra lor, sporesc încă prin descrierea asasinatelor în masă executate cu sânge rece de Vartic, Vieru și de alți criminali de rând. Pogromul din Herța, masacrarea ostașilor de tirul artileriei prost reglat, convoaiele de căruțe care transportă morți și răniți ce se întorc în țară în timp ce ostașii plecați spre front se văd în ele pe ei înșiși, peste câțva timp; apoi mizeria din Iași, satul aflat la dispoziția chiaburilor și jandarmului, siluirea Măriucăi — toate acestea sporesc „negura“, indicând-o ca fiind atmosfera corespunzătoare situației, semnul real sub care și-a dus poporul nostru viața în anii războiului antisovietic. Totul e ostil agresorilor. Poporul ispășește parcă o mare vină—aceea de a se fi lăsat atât de puternic orbit, târît în sângeroasa și sinistru aventură.

Tocmai de aceea, prin contrast, apar ca oaze de lumină, la fel de firești în cursul acțiunii, momentele în care, de exemplu, ostașii îl salvează pe Jimborean de a fi executat, Costan Cimpoeșu îl eliberează pe Silivestru, Măgură salvează pe Hanora, sau refuză să intre în slujba lui Ion Divan, care voia să-și facă din el o slugă credincioasă și supusă. Aceste oaze vorbesc cititorului despre posibilitatea unei alte vieți. Ele oferă termene de comparații. Păcat că autorul le-a lăsat însă și pe ele adesea neclare; păcat că, chipurile oamenilor celor mai buni autorul le-a lăsat împăclite. În acțiunea cărții, Silivestru, Zaharia Dâmbău, Bartnu sunt arătați a fi avut un rol deosebit de activ, influența lor între oamenii cu care vin în contact apare cititorului incomparabil mai mică decât aceea pe care au avut-o comuniștii în realitate. Forța acu-

zării pe care o adresează trecutului întunecat este puternică dar ea nu se vedește încă și în zugrăvirea căilor noi pe care trebuie să meargă personagiile; iar acolo unde autorul încearcă, el greșește adesea. De exemplu, Costan Cimpoeșu, întors de pe front, invalid, inițiază, în 1943—1944, aproape o gospodărie colectivă — imposibil de realizat în condițiile acelor ani. La fel, Măgură, dacă se arată ostil la tot ce aparține regimului, în schimb apropierea lui față de luptătorii patrioți apare nemotivată adânc, mai mult un refugiu desemnat decât o luare de poziție conștientă.

Un alt procedeu utilizat de Camilar în scrierile anterioare pentru crearea atmosferei, era ura inexplicabilă, instinctivă adesea, a omului pentru semenul său. Lucrul acesta se manifesta chiar până în „Turmele“ — cu o mult mai slabă intensitate, firește, cu totul departe de dorința „în sine“ de a ucide, de a chinui, prezentă în „Prăpădul Solobodei“ și în „Avizuha“.

În „Negura“, autorul își clarifică raporturile firești între oameni. El înțelege că nu e vorba de o ură atavică, fără sens și fără scop. El își dă seama că e vorba de contradicțiile de clasă sau de înfruntări care deși în aparență par să pornească dela pricini imagine — de fapt sunt determinate în ultimă instanță tot de raporturi sociale, de clasă. Conflictul dintre Costan Cimpoeșu și chiaburii Darie și Dragoman se înăsprește, ajunge la culme din cauza barbariei feciorului lui Darie care-o necinstește pe Măriuca; Cimpoeșu se apropie în schimb de Silivestru pe care-l simte tovarăș, îndrumător, binefăcător, pentru că-i deschide perspectiva unei vieți noi, libere, fericite, pe care singur n'ar fi știut s'o vadă. Între Negură și Divan se produce ruptura din cauza pozițiilor opuse pe care se situează cei doi, în schimb apropierea dintre Măgură și Hanora are loc pe baza aspirațiilor comune, a felului cum amândoi înțeleg să apere demnitatea umană. La fel, se fac și se desfac prietenii între Codău și Vartic sau Vieru, între Jimborean și ostași, între Popa Tăviță și cei din clasele cu interese asemănătoare lui.

Descoperirea raporturilor de clasă ca bază a determinării caracterelor, asigură

lui Eusebiu Camilar, începând cu „Negura“, posibilitatea zugrăvirii unor personaje puternic individualizate. El va duce mai departe această linie a succeselor sale în „Temelia“, prin personaje pozitive ca Onufrie-Ochi de Vulpe, Cocoran, precum și prin chipurile unor personaje negative ca Tăun sau ca fostul jandarm, Cațaiveicu.

Realismul autorului câștigă astfel în adâncime, devine metoda sa de bază și-l ajută să înfrângă manifestările vechii sale metode naturaliste. Căror cauze se datorează această înaintare puternică a scriitorului pe calea realismului?

Este neîndoios că, în primul rând unei noi înțelegeri a lumii și a vieții pe baza ideilor marx'sm-leninismului. Nu pot fi despărțite succesele în ce privește apropierea tot mai accentuată și consecventă de realism a lui Eusebiu Camilar, de succesele întregului front literar în această epocă în care scriitorii progresiști, îndrumați de partid, înfrâng teoriile antipatriotice ale crizștilor și ale tuturor celor ce încercau să reînvie vechile curente decadente în literatură și artă. Procesul de clarificare ideologică și adâncire a puterii de înțelegere a dezvoltării societății, pe care l-au străbătut în această epocă scriitori ca Maria Banuș, Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Nina Cassian, Virgil Teodorescu spre o artă tot mai aproape de popor, mai plină de năzuințele lui, acest proces a fost străbătut și de Eusebiu Camilar. Legăturile sale cu satul, cu oamenii pe care i-a îndrăgit de mic și de care nu s'a simțit despărțit niciodată în toată perioada decăutării, dibuirii și ocoluri, de data aceasta în noile condiții s'au întărit, pe baza înțelegerii mereu mai adâncite de către scriitor a rosturilor sale în lupta pentru ridicarea și transformarea satului. Dragostea statornică pentru oamenii asupriți a putut găsi astfel drumul cel mai bun — singurul de altfel, pe care năzuințele scriitorului să se poată întâlni și identifica deplin cu ale celor ce suferiseră veacuri și se deșteptau la lumină — drumul socialismului. Și dacă în această epocă literatura lui Eusebiu Camilar încă nu cuprinde lucrări cu tema construirii socialismului — iar atunci când această temă apare, în „Negura“, acest lucru se petrece în mod fals, denaturând

realitatea, cu toate acestea, chiar de pe acum, cititorul are elemente care-l îndreptățesc să creadă că îndemânatecul povestitor al atâtor umiliri și chinuri îndurate de țărani nu va întârzia să cânte și calea nouă a vieții fericite a satului prin gospodăria agricolă colectivă.

Este ceea ce scriitorul avea să facă în „Temelia“, primul roman din literatura noastră zugrăvind începuturile transformării socialiste a satelor.

Drumul lui Camilar dela „Avizuha“ la „Negura“ și apoi la „Temelia“ a avut astfel un îndrumător sigur în învățătura partidului, care l-a ajutat să vadă cu ochi destoinici, pricepuți, prefacerile care începeau să aibă loc în satul românesc.

Pe de altă parte trebuie să subliniem că scriitorul simțea încă din plin apăsarea metodei sale vechi de creație, rămășițe ale influențelor artei burgheze descompuse, căreia-i plătise tributul său atâția ani. Lucrul este vizibil în toate cărțile scrise de Camilar după 23 August 1944, și e vizibil în „Negura“ unde adesea se menține încă în destule pagini și episoade viziunea naturalistă din „Avizuha“ sau „Prăpădul Solobodei“. Autorul este încă puternic sub influența faptului brut, observat în viață, neesențial pentru dezvoltarea acțiunii centrale și pentru soarta eroilor. În al doilea volum al „Negurei“, acest lucru este încă mai vizibil decât în primul. Faptele sunt notate cu repeziciune; autorul parcă n'are timpul să aleagă, să discearnă asupra lor și astfel soarta Măriucăi necinstită de chiaburi, a lui Cheorghe Măgură certat cu slugile lui Antonescu, a lui Ion Aluneicu cel executat pentru că a adăpostit un copil de evreu, și a multor altor personaje, se amestecă adesea într'un vertiginos torent de întâmplări povestite cu răsuflarea tăiată, comunicate pur și simplu, ca un uriaș joc caleidoscopic, din care autorul nu mai știe ce să rețină și atunci redă absolut totul.

Intr'o privință, construcția aceasta a socotit-o autorul nimerită pentru a spori piesele la dosarul actului de acuzare pe care-l aduce celor ce deslănțuiseră masacrul. Nu e mai puțin adevărat că, dacă acest act de acuzare cerea o mare mulțime de fapte, în același timp era necesară o ierar-

hizare a lor, tocmai pentru a scoate mai puternic în relief acuzarea. Această ierarhizare se petrece mai puțin în al doilea volum al „Negurei“.

Și tot deaceia chipurile comuniștilor, lupta lor, apar cel mai adesea ca „niște fapte printre altele“, ceeace dă o imagine necompletă și încheșată a rezistenței și împotrivirii organizate a poporului față de război și față de întregul regim burghezomșieresc. Zaharia Dâmbău, Silivestru, avocatul Bart apar fantomatic, ieșind repede din sfera de vizibilitate a autorului care se întoarce statornic spre ceeace prezenta „negura“ abătută asupra țării. El n'a știut să vadă că însăși întunecimea acestei „neguri“ ar fi apărut mai evidentă cititorului, dacă razele de lumină care o brăzdau erau zugrăvile veridice, în proporția pe care au avut-o în realitate. Prin sesizarea adâncă a contrastului, prin prezentarea luptei între ceeace era lumină și ceeace era negură, ar fi reeșit mai limpede în relief perspectivele de viitor ale poporului care se îndreaptă cu pași repezi spre marea cotitură dela 23 August 1944.

În lupta împotriva tuturor acestor chemări și influențe ale vechii sale metode de creație, Eusebiu Camilar a avut deasemenea un sprijin prețios din partea literaturii sovietice. Este epoca în care în țara noastră s'au tradus capodopere ale literaturii popoarelor sovietice: cărțile lui Gorki și Maiačovski, „Cimentul“ lui Gladcov, „Torrentul de fier“ al lui Serafimovici, „Pe Donul liniștit“ al lui Șolchov, „Așa s'a călit oțelul“ de Ostrovski, „Pâinea“ și „Calvarul“ de Al. Tolstoi și numeroase altele. Camilar a fost nu numai un cititor pasionat dar și un traducător al literaturii ruse și sovietice.

Stăpânind o frumoasă limbă literară, el a dat admirabile versiuni românești ale multor opere ruse și sovietice. Contactul cu aceste comori ale poporului vecin și-a avut rolul său în orientarea scriitorului spre temele vieții, în părăsirea metodei antirealiste de creație, în zugrăvirea cât mai aproape de realitate a chipurilor omenești, a problemelor care-i frământă pe oameni.

Toate aceste condiții noi în care se desfășura scrisul lui Eusebiu Camilar și al

tuturor scriitorilor noștri din această epocă, — au dat posibilitatea să se desvolte ceeace era pozitiv și legat de popor în toată activitatea sa de până acum și au determinat cotitura hotărâtoare în creația sa, orientând-o puternic către realism. Marile succese ale poporului care, condus de partid alungase monarhia și instaurase regimul democrat-popular, trecuse în proprietate obștească principalele mijloace de producție în industrie, transporturi, etc., care înfăptuise o uriașă revoluție în toate sectoarele vieții din țara noastră, îndreptând energiile creatoare ale maselor (că reconstituirea socialismului și le mobiliza în apărarea păcii, — toate acestea au influențat pe scriitori și le-au cerut participarea intensă, prezența vie și activă în mijlocul acestor prefaceri.

Întreaga operă de până acum a lui Eusebiu Camilar, situarea tot mai sigură pe pozițiile realismului, părăsirea multor din vechile procedee și în primul rând a misticismului și imagismului dus la extrem, — toate arătau că scriitorul poate da o operă de și mai mare adâncime, mai puternic axată în realitatea cea mai vie, o carte izvorită din însăși noua viață a patriei noastre. Aceasta a fost romanul „Temelia“, apărut într-o primă versiune în „Viața Românească“ (n-rele 5—6—7, 1950), apoi, refăcut și îmbogățit, în volum, la începutul lui 1951.

IV

„Temelia“ este primul nostru roman al transformării socialiste a satelor. Autorul răspundea în acest fel năzuințelor sale vechi. Oamenii, care în alte cărți ale lui Camilar nu știau încotro se îndreaptă, care sufereau, nădăjduind într-o altă viață, fără a ști măcar vag cum ar putea arăta o asemenea viață — găseau în „Temelia“ un drum precis; multora din ei viitorul le apărea clar — deși, în proporții ireale. Onufrie visează la un adevărat rai; încrederea lui în regim, că îl va scoate la liman, îl va conduce la acest paradis, râvnit de generații întregi de chinuiți, e atât de mare încât el diformează ceeace i se spunea la ședința organizației de partid. Unica

acțiune de lămurire pe care o duce în sat, este practic o acțiune de amăgire a oamenilor — dar buna lui credință este atât de mare, el e atât de convins că nu falsifică nimic, că spune adevărul, încât cititorul îl acceptă pe Onufrie așa cum e, îl îndrăgește, tocmai pentru că cititorul știe de unde pornesc exagerările personajului și în ce scop: acela de a vedea mai repede înfăptuită viața pe care el o râvnește și o așteaptă cu toată ființa lui. „*Dați-mă afară dac'am greșit*, spune cu patos Onufrie... *Mai bine mi-aș despica pieptul, să vă arăt inima din mine... dacă-ți găsi pe ea pată neagră, mă dau pușcat*”.

Încă demult Lenin arătase importanța unirii țăranilor muncitori în mari cooperative de producție agricolă, înzestrate cu un utilaj modern, ca singura cale, în condițiile Uniunii Sovietice — condiții nu radical deosebite de cele ale țării noastre după cel de-al doilea război — de trecere a satului spre socialism. Eliberarea țării noastre de sub fascism a adus și țăranimii muncitoare dela noi posibilitatea de a deveni în sfârșit stăpână pe pământul muncit de atâtea veacuri tot pentru alții. În noile condiții create, aceasta era o mare îmbunătățire a soartei milioaneilor de țărani, dar era departe de a fi totul. Înaintarea țării spre socialism impunea crearea unui sector socialist și în agricultură, alături de cel din industrie. Plenara C. C. al P.M.R. din 3—5 Martie 1949 a indicat căile transformării socialiste a satului și a deschis înaintea țăranimii noastre muncitoare perspectiva viitorului socialist. Peste câteva luni apoi s'au constituit primele gospodării agricole colective urmate de altele și altele, odată cu procesul de întovărire a țăranilor muncitori pentru a-și lucra în comun pământurile, cu mașinile statului.

Această mare prefacere a satului în condițiile regimului de democrație populară i-a furnizat autorului materialul pentru „Temelia”.

Sunt unii scriitori care socot că e o datorie sfântă au lor, o datorie față de lumea din care au pornit și de care s'au simțit neconținut legați, să scrie o anumită carte. O carte care să arate împlinirea făgăduielilor vechi, aspirațiilor și visurilor

vechi, năzuințelor îndepărtate ale personajilor. Camilar a simțit datoria să scrie „Temelia” — răspuns la tot ce-a visat copilul care argățea adinioară și toți cei de-o seamă cu el. Iată, pare a spune autorul „Temeliei”: ne-am sbuciumat, am suferit și am năzuit. Unii de-ai noștri s'au prăpădit prin străine și grele locuri, răătăcind și tot căutând limanul chinurilor noastre. Iată unde era acest liman, înfăptuirea lui stă în puterea noastră, a tuturor. Să ne unim deci, acum când nimic nu ne mai poate sta împotrivă, când avem atâtea sprijin. Și să ne facem viața mai frumoasă chiar decât am putut noi visa vreodată.

Dintr'o astfel de mare dragoste pentru oamenii despre care scrie, izvorăște „Temelia”.

„*Azi, argatul de demult al popei nu mai este*, — spune Camilar în însemnările sale, despre vechiul tovarăș de suferință, Ion cel oropsit și mereu cu obrazul plâns; *a fost secerat de mitraliere, de pomană, undeva, într'o câmpie depărtată. Păcat că n'a văzut viața nouă a țăranimii noastre. Cred că ar fi fost azi un colectivist de frunte în satul lui cu sălcii bătrâne răsfrânte într'un râu molcom, limpede, unde peștii par în amurguri roșii niște hangere*”.

În opera lui Camilar, „Temelia” capătă astfel o semnificație deosebită: este cartea care face cumpăna între „Negura”, unde li se spune oamenilor pentru ce nu trebuiau să moară, și între viața nouă care le arată oamenilor pentru ce trebuie să trăiască. Tocmai deaceia, „Temelia” începe o nouă etapă a scrisului lui Eusebiu Camilar. Și, chiar dacă această etapă nu conține până acum decât „Temelia” și unele reportajii și povestiri de mai mică amploare — chiar de mai mică însemnătate, dintre care unele cuprinzând elemente greșite — cu toate acestea, drumul scriitorului de aci înainte nu poate să nu fie în mod pronunțat altul decât cel de până acum. Cu „Temelia” Camilar pășește pe drumul realismului socialist.

Noul pe care-l aduce acest roman în creația lui Eusebiu Camilar poate fi apreciat, în primul rând, dacă analizăm ce aduce el nou în literatura noastră.

Până la „Temelia”, literatura noastră închinată transformării socialiste a satu-

lui nu cuprindea, ca lucrări de mai mare amploare, decât nuvela „Noaptea din Iunie” de Petru Dumitriu, piesa „Ziua cea mare” de Maria Banuș și poemul „Lazăr dela Rusca” de Dan Deșliu. Alte lucrări importante până la jumătatea anului 1950 — data apariției primei versiuni a „Temeliei” — precum: „Mitrea Cocor” de Mihail Sadoveanu, „Bijuterii de familie” de Petru Dumitriu, „Vântul nu se stărnește din senin” de Asztalos István, piesele „Bălcescu” de Camil Petrescu, „Cumpăna” de Lucia Demetrius și „Omul din Ceatal” de M. Davidoglu, poemetele „Silvester Andrei salvează abatajul” de A. Toma sau „Tovarășul Matei a primit Ordinul Muncii” de Veronica Porumbacu — oglindeau aspecte și probleme din alte sectoare de viață, sau din alte momente ale vieții poporului.

În „Temelia” apare pentru prima dată un larg tablou al satului în preajma întemeierii unei gospodării colective, o mare galerie de personaje din lumea satului, care desbat noile probleme în toată amploarea lor. O astfel de desbatere, am spune o comparare a trecutului cu viitorul, încheiată cu o expunere a avantajilor gospodăriei colective, se produce în prima versiune a romanului. Aici, în aproape o treime din întreg cuprinsul cărții, diferiți țărani muncitori vin în ședință și fac un larg rechizitoriu împotriva trecutului, conchizând, cei mai mulți din ei, asupra necesității de a rupe cu viața de până acum și de a păși spre altă viață, în gospodăria colectivă.

Avem în această perindare de personaje o imagine a însăși preocupării scriitorului de a rupe cu vechea mentalitate pe care o aveau eroii săi din „Cordun”, din „Avizuha” și din „Prăpădul Solobodei” — chiar și acei din „Negura”. În fața fiecăruia din ei, autorul caută să sădească visul socialismului prin gospodăria colectivă, ca un răspuns pe care viitorul îl impune cu necesitate vieții duse până acum. *„De azi înainte vă despărțiți pentru totdeauna de-o viață... îi ca și cum v'ați naște a doua oară...”* — precizează organizatorul de partid al gospodăriei, dând glas convingerii, chiar nemărturisite, a multora din sală.

Șirul de spovedanii ale unui Cocoran, Fosăilă, Leana lui Părăuși ale atâtor altor țărani care-și povestesc în fața tovarășilor lor viața necăjită, capătă în roman semnificația unui lung proces împotriva exploatării, proces în care nenumărate mărturii vin, care de care mai zdrobitoare. E drept că, în construcția romanului, lungirea forțată a șirului de autobiografii devine la un moment dat un balast care dăunează, deoarece în esență mărturiile încep să se asemene între ele. Prezența lor continuă vine însă să clatine definitiv, să subrezească vechile legături care țineau satul în beznă, la cheremul chiaburilor și al altor exploatare — ca alde popa Taviță, majurul Brici și alții. (În a doua versiune a romanului, apărută în volum, autorul a proporționat mai just această ședință a procesului pe care-l face satul propriului trecut din timpul regimului de exploatare.)

Reiese așadar că, prin însăși orientarea sa de bază, romanul „Temelia” aduce un mesaj nou al autorului, acela al luptei pentru socialism. O adevărată furtună bântuie sufletele necăjiților, făcându-i să șovăie, să se frământa, le răvășește gândurile și e gata uneori să le destrame familia. Vântul înnoirilor apare astfel în toată amploarea lui, pătrunzând până la temelii tot ce părea așezare de neschimbabil în sat. Din această luptă cu trecutul conștiințele ies întărite, chiar atunci când în locul vechiului biruit încă n'a prins un contur foarte precis, concret, noul care va lua ființă. Se vădește această tărie în gesturile țăranului care, din toată sărăcia lui, cumpără o vițea pentru a nu intra cu mâna goală în gospodărie; în dragostea cu care un altul îngrijește vitele pe care le va duce la grajdul comun, în migala în care al treilea împodobește coarnele boilor care trag spre gospodărie carul cu unelte de muncă; în bunul gând cu care baba Tănăsoaia aduce muzicanții ca să cânte constructorilor grajdurilor; în pornirea spontană a femeilor care aduc de mâncare tractoriștilor veniți să are tarlăua gospodăriei, etc. Dar mai ales noua conștiință care începe să apară la țăranul muncitor, o pune autorul în

lumină, în episodul incendiului casei lui Onufrie.

Lăsat de pază, la grajdul comun, Onufrie află că-i arde casa. În sufletul lui se dă o crâncenă luptă. Deoparte bunul obștesc care s'ar putea prăpădi dacă el ar părăsi fie și pentru o clipă lucrul încredințat spre pază; de altă parte bunul propriu, căzut pradă flăcărilor. Onufrie nu știe că chiaburii i-au incendiat casa, tocmai pentru a-l face să se depărteze de bunul gospodăriei colective pe care ei ținesc să-l nimicească. Cititorul, care știe însă întreaga urzeală, așteaptă cu strângere de inimă să vadă care va fi atitudinea personajului. „*Onufrie se înfășcă de furcă: se învârtea în jurul ei ca în jurul unui pripon, ca să n'o rupă la fugă*” — notează autorul reacțiile personajului, care-și dă seama că arde chiar casa lui. Episodul, în ansamblu, este o grăitoare imagine a triumfului conștiinței noi la un țăran muncitor:

„*Imi arde bordeiul... arde... își spuse el... Poate să ardă în foc și Rozalia... „Fugi Onufrie, fugi, ce te'nvârți ca mânzul legat de pripon?”*“

„*Sări în drum; fugea din răputeri, dar se opri deodată... „Și grajdul... cum să-l părăsesc? Dacă vin dușmanii în lipsa mea? Nu!”*“

„*Se'ntoarșe; stătea la postul lui, i se scutura cămașa de plâns, obrații îi erau uzi; abia vedea focul printre lacrimi...*“

„*„Du-te... lasă... Bordeiaș-bordei... cu stâlpi mititei... între cei patru pereți ai tăi am cunoscut amarul!”*“

„*Și abia deslușea oamenii, ca pe niște găze învârtindu-se în jurul trupului uriaș de foc... Și-i cântau clopotele... de îngropăciune... „Rozalia! strigă el... cred că nu ți s'a întâmplat nimic, Rozalia... Lasă... eu stau aici... păzesc binele... vom avea mâne o altă casă... una cu ferrești largi...”*“

„*Și oricât cerca să se ieie cu gândurile, lacrimile îi curgeau tot mai bogate... dar sta la postul lui... sta, cu furca gata...”*“

În acest triumf al lui Onufrie nu e cuprinsă numai victoria țăranilor muncitori pentru care avutul comun, colectiv, începe

să prețuiască mai mult, să aștepte mai mult dela el — garanția viitorului însuși — decât dela bruma de avut individual; e cuprinsă aici mărturisirea patetică a autorului care a descoperit el însuși ceea ce căutase în anii lungi de rătăcirii și ocoluri: idealul oamenilor despre care scria — socialismul.

În numele acestui ideal, luptă țăranii muncitori din Mălini împotriva tuturor celor ce vor să le stea împotriva: Cațaveicu, Tăun, Corcodel. Acestui ideal i se alătură treptat Vrabie, mijlocașul aprig, ținând cu încăpățănare la mândria lui de bun gospodar și de om cinstit; i se alătură țăranul sărac Cârlig, care, cu îndărătnicie și blesteme a căutat ani de-a rândul să smulgă pământului sterp o roadă neîndestulătoare și cu egală îndărătnicie refuză o vreme să părăsească ogorașul lui din prund, pentru a intra în lanul mănos al gospodăriei colective.

Cu atât mai evident apare acest ideal cititorului, cu cât lupta ce se dă în jurul lui e mai crâncenă, mergând dela svonuri și îndoeli semănate de chiaburi în sufletele oamenilor, până la incendierea avutului lor și până la uciderea vitelor aduse la grajdul comun.

Dar tocmai gravitatea, intensitatea luptei ce se desfășoară face mai deplină măreția victoriei și înlărește cititorului convingerea că acești oameni nu se vor mai întoarce de pedrumul pe care au pornit, oricâte piedici și greutăți le vor mai apărea în cale.

Apare cu acest prilej o nouă trăsătură cu care Camilar își înzestrează eroii săi, aparținând vieții noi, și pe care n'o avuseseră personagiile din cele mai multe cărți de până acum: eroismul — ca trăsătură a omului socialist, ca o caracteristică de bază a tuturor acțiunilor lui. Onufrie, Rozalia, Cocoran și alte personaje ale romanului înțeleg să-și ducă viața cu eroism; în sufletul lor arde o mare pasiune care răsbate dela fapte ca aceea a lui Onufrie, până la felul în care ei vorbesc. Un palos impresionant caracterizează adesea vorbirea, comportarea celor mai multe din personagiile lui Eusebiu Camilar. Autorul nu poate — și nici nu caută să ascundă marea sa dragoste și admirație

pentru astfel de oameni, aparținând unei alte ere decât aceea a primelor sale cărți. Calistru, Baran și alți eroi, idealizați în lucrările de până acum, Costan Cimpoeșu cel aprig din „Negura“, reapar aici, cu vechea lor psihologie, dar cu privirile țință spre marea lumină care le atrage privirile: socialismul, gospodăria colectivă. Înțelegem aceasă atitudine chiar din felul cum se comportă Gârlașu, secretarul organizației de partid din Mălini. E un om acesta, care, bântuit de cele mai mari dureri din cauza dragostei în calea căreia se ivesc opreliști, care de care mai de netrecut, — rămâne totuși la fel de ațintit spre aceeași lumină către care privesc și ceilalți din sat.

Se poate deci afirma pe bună dreptate că „Temelia“ aduce probleme noi în romanul românesc și în literatura noastră, aduce chipuri de oameni care luptă împotriva vechiului și pentru triumful noului, ei înșiși parcurgând un lung și greu proces de transformare. Astfel de elemente situează „Temelia“ între primele scrieri ale literaturii noastre pe drumul realismului socialist și mărturisesc hotărîrea și capacitatea scriitorului de a părăsi ce era înăpoi, vechi în metoda sa de creație, și de a lupta pentru însușirea metodei realismului socialist.

Cu toate acestea, atât „Temelia“ cât și povestirile și reportagiile care i-au urmat, cuprind o serie de slăbiciuni și greșeli, de care nu sunt străine vechile procedee și vechea viziune a scriitorului despre lumea satului.

Critica literară a remarcat la timpul său schematismul personajilor care ar fi trebuit să ocupe în roman pozițiile cele mai înaintate, care trebuiau să constituie în permanență motorul tuturor acțiunilor. E vorba de Ion Gârlașu, secretarul organizației de partid din Mălini și de Frunză, organizatorul de partid al gospodăriei. Gârlașu și Frunză nu sunt la înălțimea modelelor lor din viața reală; dimpotrivă, adesea ei se caracterizează prin nehotărîre, prin lipsă de inițiativă — pentru că sunt lipsiți de perspectivă — prin încetinelă și codism. Plângăreț și slab în calitatea lui de flăcău din sat și de secretar, Gârlașu

nu ajunge să emoționeze pe cititor nici prin drama lui — iubita Albăstrica, îi e măritată cu forța după chiabur — și nici prin forța cu care un secretar luptă pentru triumful ideilor lui. De fapt, Gârlașu nici nu are idei, e un om extrem de sărac sufletește. Ceeace-l susține în carte nu e atât gândul la colectivă, cât lamentarea după Albăstrica, pentru că, după ce și-o agonisește, să dispară aproape complet, cu toate încercările autorului de a-i atribui calități și prestigiu între săteni.

Mai slab chiar decât Gârlașu, e realizat Frunză. E firesc, în acest caz, ca oamenilor din roman să nu le apară clar ce înseamnă, totuși, în mod concret socialismul, tocmai pentru că n'a fost nimeni dintre personajii care să știe el însuși, și care să le poată spune și altora. De aceea, în afară de năzuința continuă și plină de căldură spre o viață nouă — năzuință redată cu multă forță în roman — cititorului nu-i apare cum se va duce munca în gospodăria colectivă, care sunt în mod concret avantajele acesteia, etc. Autorul a trecut repede peste aceste lucruri, făcând de cunoașterea cărora însă în realitate țărani muncitori nu intră în gospodăria colectivă. Din acest punct de vedere, romanul se prezintă deficitar.

Se manifestă apoi și alte slăbiciuni și greșeli și nu numai în romanul „Temelia“, dar și în multe din reportagiile și povestirile ulterioare, — dar asupra lor nu ne vom mai opri în rândurile de față.

Astfel este atmosfera de mare sărbătoare și împăcare deplină — impresia că toate greutatea și primejdiile s'au terminat — atmosferă ce domnește în finalul „Temeliei“, în reportajul „Pe drumul belșugului“ sau în nuvela „Secerișul“; tot greșită este atmosfera de ceață și teamă, aspectul de răzbunare și de represiune pe care îl ia acțiunea de îngredire a chiaburilor de către oamenii muncii în povestirile „Întâmplări de pe Călmățui“ și „Dreptul la viață“. După cum slăbiciuni sunt artificialitatea și schematismul personajilor, superficialitatea cu care sunt puse problemele electrificării în nuvela „Râpa oarbei“.

Cum se împacă succesele — chiar dacă nu depline, dar în orice caz importante,

realizate prin Onufrie, Cocoran, Rozalia, Fcsăilă, prin personajii din „Negura”, cum se împacă ele cu astfel de insuccese, despre care critica a scris la momentul potrivit — atunci când nu le-a încurajat, cum a făcut autorul acestor rânduri într'un articol despre reportajul „Întâmplări de pe Călmățui” și cum au făcut „Viața Românească”, E.S.P.L.A., și Editura Tineretului care au publicat nouela greșită, deformatoare a realității, „Dreptul la viață”?

Cum au putut apare insuccese atât de mari lângă realizări atât de evidente?

Spuneam mai sus că eroii din trecut ai lui Eusebiu Camilar au năzuit mereu spre o altă viață, spre îndestulare, spre fericire. Chinurile îndurate de veacuri, înăsprirea mereu, au făcut ca această năzuință să le fie singurul suport al vieții, ch'ar când nu o puteau vedea nici apropiată, nici în formele ei concrete. Autorul însuși nu știa cum ar putea fi o nouă viață, dar o dorea cu aprindere. Încă în 1937, în volumul de poezii, el ar fi vrut ca inima să-i fie o pâine din care să rupă toți ărmarii. Inima i-a rămas tot plină de căldură pentru oamenii cei necăjiți, și în momentele de mare derută, când l-au aplecat vânturile decadentismului — l-au aplecat fără a-l rupe.

În toată această etapă a creației lui, autorul n'a avut un element concret pe care să-l pună în fața eroilor săi drept ideal, drept împlinire a năzuințelor de mai bine. De aceea adesea accente disperate, de aceea misticism, de aceea, „omul — lup al omului” — adică tot atâtea soluții false, antiumane, strecurate de ideologia burgheză prin pana scriitorului drept rezolvare a răului social. Căci e evident că, acolo unde lipsește ideologia înaintată, își poate face culcuș otrava ideologiei burgheze. Am văzut că Eusebiu Camilar n'a fost nici el cruțat.

Și iată că în fața scriitorului se conturează idealul concret — soluția mult căutată a nenorocirilor pe care le văzuse și le trăise în viață. Apare socialismul, despre care autorul începe să afle încă în perioada războiului, dar despre care abia după 23 August 1944 câștigă cunoștințe clare. Ca într'o fulgerare orbitoare, autorul înțelege

că acesta este adevăratul drum al fraților săi, al lui Ion argatul cel cu fața veșnic plânsă. Infierbântat de această perspectivă, fără a cunoaște încă precis și concret căile pentru a o realiza, el o pune în fața eroilor săi. Infrigurat, el îl face încă în „Negura” pe Costan Cimpoeșu să inițieze în Udești natali, în anii războiului, un artel agricol. Nu încercarea lui Cimpoeșu este greșită; greșită este tendința autorului de-a socoti că o astfel de încercare poate avea sorti de izbândă în condițiile regimului burghezo-moșieresc.

Din dorința de a răspunde vechilor frământări ale satului, cărora pe vremuri nu le putuse da un răspuns, Camilar scrie „Temelia”. Se întâlnește aici întreaga putere a țărănimii muncitoare de a nădăjdui — dar totodată, se manifestă aici și urmările faptului că autorul însuși nu a cunoscut încă adânc, în amănunțime, toate problemele momentului istoric al trecerii țărănimii muncitoare din epoca individualismului în epoca spiritului colectiv, al muncii obștești.

În partea întâi a „Temeliei”, în fața personajilor stătea mirajul, încă neatinat, al gospodăriei abia pe cale de înființare. De aceea, în această parte personajile apar mai clare, mai aproape de realitate tocmai pentru că ceea ce le mișcă este dorința, năzuința. Camilar știe să zugrăvească *oameni care năzuiesc*, pentru că pe aceștia i-a cunoscut adânc, a trăit alături de ei, el însuși a năzuit odată cu ei spre o altă viață.

Când însă gospodăria s'a întemeiat și problemele care se puneau erau altele, forța artistică a autorului de a zugrăvi aspectele concrete ale muncii într'o unitate socialistă, manifestările concrete ale omului care *merge* pe drumul socialismului — este mai mică. Aici se vedește că autorul are încă de aprofundat cunoașterea noii mentalități a oamenilor socialismului, a problemelor lor. Este necesar pentru Camilar să întrezărească noile realități ale satului, așa cum întrezărea, trăia adânc pasiunile, frământările oamenilor care nu făcuseră încă primul pas pe drumul nou, al gospodăriei colective.

Lucrul se vede ch'ar în „Negura”, unde cei mai schematici sunt comunistii; lucrul

se vede în prima parte a „Temeliei”, unde, dacă Onufrie, Cocoran, Rozalia, Ileana lui Părău, Clip, Fosăilă și alții apar cititorului cu destulă claritate — pentru că problema care le stă în față le e foarte clară: semnarea adeziunii pentru gospodărie; în același timp chipurile lui Gârlașu și Frunză sunt palide pentru că ei, care trebuiau să vadă mult mai departe, să știe problemele concrete, de viitor, ei rămân limitați la aceeași perspectivă ca și Onufrie, Cocoran, Clip, etc. Ceeace se potrivea acestora nu se potrivește lui Gârlașu și mai ales lui Frunză.

Tot de aceea în partea a doua a „Temeliei”, apare perspectiva roză de netedă evoluție, lină și fără greutate, care pare să se deschidă colectivștilor din Mălini. Totul pare să se fi terminat, totul pare împlinit, în momentul în care încă nu s'a strâns prima recoltă a gospodăriei — a cărei organizare apare de altfel cu puțin diferită de felul cum cultivă pământul un gospodar individual. Spiritul socialismului, problemele muncii în comun, ale organizării și planificării unei unități socialiste — acestea sunt abia schițate, cititorul le parcurge foarte repede, nu-i rețin atenția.

Evident că din această cauză oamenii socialismului apar palizi. Greutățile întâmpinate în scrierea continuării la „Temelia” și a lucrărilor de valoare redusă sau chiar greșite, publicate ulterior — reportagii și schițe — se datorese tocmai cunoașterii la suprafață a acestui om al socialismului.

Nu poate fi nici o discuție că însăși conștiința — psihologia, mentalitatea — și de aici comportarea de fiecă zi a unui om nou sunt diferite calitativ de acelea ale oamenilor pe care Eusebiu Camilar îi zugrăvea în „Cordun” sau în „Avizuha” și chiar în „Turmele” și „Negura”. Un colectivist gândește și acționează altfel decât o făcea același om înainte de a pași pe drumul socialismului. Și tocmai acest lucru nu apare clar în lucrările noi ale lui Eusebiu Camilar, acelea care tratează despre transformarea socialistă a satului: noua conștiință a țăranimii muncitoare care a pășit pe calea gospodăriei colective. Cocoran este în fond un țăran muncitor cu întreagă psihologia categoriei sale sociale, lipsit de înțelegerea adâncă a

lucrurilor. El are dreptate deci să gândească ca un om *vechi*, dar însuflețit de mirajul socialismului ca de un vis: „*Înima îi era plină, îi svâcnea de bucurie la gât. Hei... cât de frumos și cât de bine are să fie! Ca o stea va luci într-o seară electricitatea... Lămpile și opaișurile vor pâli sub răsăritul soarelui adăstat de mâna omului... Iși închipuia hambarele S.M.T.-ului deschizându-se... veneau muncitori călări pe gâtul tractoarelor... câmpia se umplea de larma chiotelor, de duduitul batozelor, grâul curgea în niște isvoare de aramă... Caii nechezau îmbătați de atâta rod și atâta larg...*” Dar dacă Cocoran poate să gândească astfel înainte de înființarea gospodăriei sau în primele zile după înființare — și ca el Onufrie, Ileana lui Părău, etc. — în orice caz nu așa mai pot gândi ei după luni de zile de viață în colectiv. Din păcate o astfel de viziune, prea puțin legată de realitate apare în finalul „Temeliei” și în alte lucrări mai recente ale scriitorului. Felului vechi de a gândi al oamenilor, — care ne sunt dragi, fără îndoială — Camilar le-a *adăugat* doar, de cele mai multe ori, fraze despre socialism, despre viitor și fericire, dar fără baza lor din conștiința eroilor.

Socotim deci că problema principală a scrisului lui Eusebiu Camilar stă în acest moment în faptul că scriitorul trebuie să se apropie atât de mult de eroii săi noi, *de oamenii socialismului*, să trăiască alături de ei, încât să le simtă năzuințele, să le cunoască activitatea și problemele în aceeași măsură cum îi simțea, trăia alături și cunoștea faptele, năzuințele și frământările oamenilor satului de altădată.

Cocoran trebuie să devină om al socialismului.

Eusebiu Camilar poate face acest lucru. De altfel, în noul său roman „Cine seamănă vânt”, la care lucrează în prezent, despre

viața gospodăriilor colective, autorul tratează problemele colectivștilor, ale oamenilor care au făcut primii pași pe drumul socialismului, cu adâncimea cerută de demnitatea și calitatea lor de oameni noi

și cu forța artistică pe care a dovedit-o Eusebiu Camilar în „Cordon“, în „Turmele“, și mai ales în „Negura“ sau „Temelia“, lucrări care l-au situat între fruntașii literaturii noastre noi.

DISCUȚII

REMUS LUCA

INTENȚIILE AU FOST BUNE...

A fost odată o plenară — convocată destul de târziu de altfel. Se discutate o problemă destul de grea: problema schiței.

Problema se dovedise grea nu pentru că ar fi avut nu știu câte necunoscute. Dimpotrivă: discuțiile au demonstrat că toate datele ei sunt perfect cunoscute de scriitori.

Toți vorbitorii — scriitori mai vârstnici și scriitori mai tineri au vorbit cu competență și entuziasm despre schiță, despre specificul ei, despre posibilitățile pe care le oferă scriitorului de a menține un permanent contact cu realitatea, despre necesitatea schiței, despre forța ei educativă ș.a.m.d. Totuși problema fusese grea și până la plenară și continuă să fie grea și azi.

Motivul e simplu ca bună ziua: s'au scris și se scriu puține schițe. Pe cât este realitatea de bogată, de dramatică, de variată, pe atât sunt schițele de puține, de sărace și de molcuțe.

Un copios capitol din cuvântarea fiecărui vorbitor fusese consacrat exemplului strălucit pe care clasicii l-au dat scriind nenumărate schițe și povestiri scurte — adevărate capodopere — rămase până azi neîntrecute. S'au pomenit adesea nume ca Tolstoi, Cehov, Gorki, Caragiale, Sadoveanu. Toată lumea a repetat aprecierea pe care clasicii au dat-o schiței, numind-o: școală a măestriei.

Scriitorii noștri cei mai buni ca: Zaharia Stancu, Petru Dumitriu și alții — au recomandat cu căldură scriitorilor tineri această școală a măestriei.

„Scrieți — au spus ei — scrieți schițe ca să dobândiți măiestrie literară. Urmați minunata pildă a înaintașilor noștri Caragiale, Vlahuță... Scrieți pentru că cititorii așteaptă cu nerăbdare schițe în eroii cărora să se recunoască... Scrieți, că o să scriem și noi“.

O bună parte din scriitorii mai tineri și foarte puțini din cei vârstnici (aproape putem zice niciunul), au urmat acest sfat și au mai scris câte o schiță.

Și iată că la atâta vreme după zilele plenarei, problema schiței, a genului scurt în general, rămâne încă nerezolvată.

E drept: schița este o școală a măestriei. Tot atât de drept, scriind schițe deprinzi arta construcției personajului, deprinzi o limbă plastică,

înveți „să spui multe în cuvinte puține“, să concentrezi în câteva pagini adevărate comori de viață omenească... Și? Pe urmă? Pe urmă vine ceva nostim. Din ceea ce spun și fac scriitorii noștri frunțași, noi, cei mai tineri tragem cam această concluzie: după ce ai atins un anumit nivel al măestriei literare, nu mai e nevoie să înveți; schița este doar un fel de școală „elementară“ a măestriei, după absolvirea căreia treci la „genuri“ mai extinse.

De aceea, scriitorii noștri de frunte nu mai scriu schițe. Scriu nuvele și romane. Unii din ei au absolvit și școala „medie“ a nuvelei și-acum se exersează numai și numai în „institutul superior“, în roman, și nici că se sinchisesc de setea de schițe și de povestiri scurte a cititorului.

Și mai e ceva:

Scriitorii mai tineri s'au convins de necesitatea schiței și a școlii pe care o oferă și s'au apucat cu toată seriozitatea să scrie povestiri scurte, — și nu se scriu puține schițe — dar apar foarte puține, pentru că sunt lucrări de un scăzut nivel artistic. Chiar „Viața Românească“ a publicat numai o mică parte din numărul celor primite de redacție. Ce-i de făcut? se întreabă ei.

Învățați dela clasici — răspund scriitorii mai experimentați, cei ajunși în școala romanului.

Bine, bine, înveți dela clasici. Înveți neînchipuit de mult, dar oare odată cu clasicii s'a încheiat șirul schițelor nemuritoare, capodopere ale genului? Se pare că nu; scriitorii sovietici contemporani au demonstrat contrariul, scriind ei înșiși capodopere ale genului. Au scris schițe Alexei Tolstoi, Kataev, Fedin, Polevoi și alții.

Pe urmă, clasicii au trăit cam demult. De atunci s'au schimbat multe lucruri pe meleagurile noastre. Viața despre care au scris clasicii s'a dus pentru totdeauna. Cititorii noștri ar vrea capodopere și despre viața noastră, a constructorilor socialismului, iar scriitorii tineri exemple pe care să le urmeze, din care să învețe.

Facem scriitorilor noștri frunțași, ca Cezar Petrescu, Zaharia Stancu, Eusebiu Camilar, Petru Dumitriu și alții o modestă propunere: să nu părăsească cu totul schița, această școală a măestriei și dacă nu ca elevi, dar măcar ca profesori s'o mai frecventeze din când în când — pentru că, mă rog frumos, noi cei mai tineri să învățăm și după modele mai actuale.

PETRU DUMITRIU

UN PROZATOR AUTENTIC

Pentru o mare parte a poporului nostru realitatea, viața de toate zilele, este, cum spune prozatorul Remus Luca, *„munca cea crâncenă, care nu cunoaște hodină, trânta înverșunată cu icneli și sudoare, a țăranului cu pământul.”*

Această realitate se răsfrânge în literatura noastră clasică, în opera lui Creangă, a lui Coșbuc, a lui Slavici, a lui Sadoveanu; operele de seamă ale lui Rebreanu sânt romane țărănești; una din cele mai importante cărți ale lui Cezar Petrescu poartă în titlu strigătul țăranimii răsculate din 1907: „Noi vrem pământ!”; „Descult”, de Zaharia Stancu, e o poveste cu țărani. În tânăra noastră literatură ce se îndreaptă spre realismul socialist, scriitori de talent, maturi și tineri, continuă această tradiție, fiecare cu forma sa personală de a oglindi lumea, și cu rădăcinile sale înfipte în masa țăranimii din Moldova, Ardeal sau Valahia. Astfel, Eusebiu Camilar este, dela „Turmele” la „Temelia”, un cronicar al țăranimii din vremuri străvechi până la epoca de construire a socialismului. Stilul său bogat, colorat, are mireasma graiului moldovenesc și arată cât a învățat scriitorul dela Sadoveanu.

Sfătos și plin de umor, dar nu lipsit de emoția cuvenită, istorisește alt moldovean, V. Em. Galan, în „Zorii robilor”, răscoala din 1907, arătând cum se leagă soarta tragică a țăranilor de a muncitorilor ceferiști din Pașcani.

Dintre scriitorii de dincoace de Milcov, care s'au ridicat în ultimii ani, de pe bărganurile nemărginite dintre munte și Dunăre, cel mai strâns legat de muncitorii pământului, de bucuriile și durerile lor, e Marin Preda. Stilul lui are uscăciunea, precizia și sobrietatea graiului oamenilor dela câmpie; iar simțămintele eroilor și arta autorului au o culoare specifică, deosebită de sfătoșenia, de tâlcurile, de umorul, de muzicalitatea moale a povestitorilor moldoveni, Camilar și Galan. De aceștia s'ar apropia mai degrabă tineri ardeleni care au început să scrie acum în urmă, ca, de pildă, Dumitru Mircea.

Ceeace-i aseamănă însă pe toți, este caracterul profund popular al operelor lor. Aproape toți feciori de țărani și trăiți la țară, povestesc despre oamenii simpli dela țară și despre viața lor, despre patimile, nădejile și frământarea lor în căutarea fericirii. Povestesc, vădit lucrul, *pentru* oamenii simpli; ce au scris ei mai bun, se adresează direct cititorului din popor; cărțile lor vorbesc sufletului omului simplu și conștiinței lui, și-l ajută să se transforme, să se înalțe pe sine și să transforme viața ce-l înconjoară.

E o mare bucurie să vezi crescând această pleiadă de scriitori care și-au închinat activitatea ogîndirii vieții țăranimii noastre. Și această bucurie am avut-o citind povestirea „Ana Nucului”, de ardeleanul Remus Luca.

Remus Luca e un scriitor începător, dar încă primele sale schițe prevesteau o frumoasă dezvoltare literară. Povestirea „Ana Nucului“ împlinește făgăduința aceasta și o depășește; e afirmarea unui talent viguros, și primul pas al unui nou scriitor în literatura noastră.

Vreau să înșir aici câteva note de lectură; și voi începe cu întrebarea: de ce mi-a plăcut și de ce va plăcea oricărui cititor, „Ana Nucului“? Răspunsul e simplu și nu trebuie căutat mult. Mi-a plăcut pentru că înfățișează forme noi, încă necunoscute de mine, ale vieții de azi dela țară și pentru că face aceasta într-o limbă de mare valoare literară și cu o iscusită artă de povestitor. Prețuirea cărții are aceste două laturi ce nu trebuie niciodată despărțite: îmbogățirea cunoștințelor noastre despre om și societate, și plăcerea estetică pe care ți-o dă această activitate de cunoaștere când este mijlocită de imagini artistice isbutite, de o limbă expresivă, colorată, poetică.

Cel mai prețios lucru, în povestirea „Ana Nucului“, este ceea ce aduce nou în oglindirea literară a vieții poporului nostru. Viața de azi a întregului popor e profund transformată; ea cuprinde atâtea fapte, forme și tipuri noi, încât scriitorul face o treabă de explorator ce descoperă pământuri necunoscute. Oamenii dela oraș nu știu tot ce e nou și original în viața țărănimii de azi; oamenii din Moldova sau Valahia nu cunosc aspectele concrete, chipurile oamenilor, sunetul cuvintelor, specificul obiceiurilor și îndeobște al vieții unui sat ardelean în 1950—51. Povestirea lui Remus Luca începe a întregi această lacună pe harta literară a țării. Ea adaugă o nouă figură, acolo unde era o pată albă pe marea frescă a tipurilor sociale contemporane oglindite de literatura noastră. E vorba de femeia dela țară, activistă pe câmpul obștesc. Stahanovistul și activistul de partid, eroul muncii socialiste sau inginerul, exprimă esența forței sociale celei mai înaintate; dar există alte forțe sociale, ce abia acum se trezesc la viață, forțe ale poporului nostru mobilizate, dinamizate, de forța cea mai înaintată. Elemente care tind spre maturitate socială: de pildă, femeile. Forțe care tind

spre cultură: de pildă, oamenii simpli dela țară. Ana Nucului, eroina povestirii lui Remus Luca, este o femeie dela sat, căreia Sfatul popular îi dă sarcina de-a organiza și de-a conduce un cămin cultural, într'un cămin unde n'a existat niciodată așa ceva. Povestea începe cu Ana speriată și aparent dezarmată în casa dărăpănată și pustie ce va sluji de cămin, și se încheie cu tabloul vieții întregului sat, influențată și ajutată să se transforme, să înainteze, de activitatea căminului cultural, condus de Ana Nucului.

Iată un lucru nou, un adevăr social încă neexprimat îndeajuns în literatură și devenit azi mai limpede și apropiat prin cartea lui Remus Luca. Și iată încă unul: cazul — destul de frecvent în viață — în care soția, mai conștientă din punct de vedere obștesc decât soțul, îl ajută să se ridice și el la nivelul ei de conștiință socială. Ana Nucului biruie până la sfârșit împotrivirea a ceea ce e înapoiat, întunecos în sufletul soțului ei, și-l trage după ea în sus — de fapt, spre fericire, — spre fericirea lor amenințată o vreme tocmai de ceea ce era înapoiat și tulbure în Petrea Nucului.

E vrednic de prețuire povestitorul pentru că a adus în literatură în chip artistic, realist, viu, acest fenomen social caracteristic pentru vremea de azi.

Când scriu cuvintele „vremea de azi“, înțeleg construirea socialismului. Iar eroii lui Remus Luca, și modelele lor, țărani ardeleni pe care autorul îi cunoaște atât de bine, înțeleg același lucru. Pentru ei, construirea socialismului și socialismul sânt lucruri vii, apropiate și de mare însemnătate. Ei vorbesc adesea despre socialism, uneori cu o naivitate și înțelepciune țărănească, ce dovedesc tocmai cât de mult s'au identificat ei, țărani simpli, cu problemele concrete ale socialismului. Iată-i stând la sfat, și iată-l pe Macavei Savu, țaran comunist, deslușind după priceperea lui legătura între cultură și alcătuirea unei vieți îmbelșugate, socialiste:

„Ochii lui spălăciți se îmblânziră, și pe măsură ce vorbea, se umpleau de în—duioșare.

—Viața noastră a fost amară și întunecată

Bucurii n'am avut și nici minte. Voi ați apucat mai puțin din amarul ăsta, dar tot ați mai apucat. Eu am apucat mai mult. Cât știu eu și povesteau bătrânii, pe dealurile astea — ale noastre, au trăit tot oameni săraci și proști. Și de-apuca vreunul să se ridice cât de cât, mai câine se făcea decât groful. Nădlag și toți Nădlăgeștii au fost săraci cândva. Apoi au apucat la pământ și la bani și s'au făcut draci din oameni. Acum vremea sărăciei a trecut și a trecut și vremea prostiei; ținându-se de mână au venit și ținându-se de mână se duc. L-am trimis la dracul pe grof, om trimite și pe Nădlag și pe Crețu. Și-om trimite dracului și prostia. De-aia facem cămin. Om împăduri Nirba și-om crește oi cu lână ca mătasa în Dupățau... Om face colectiv și-om fi oameni cu stare și știutori. De-asta-i bun căminul..."

Acelaș Macavei, altădată, se vede îndreptat de un om mai tânăr, care a învățat mai multe în armată:

"Atunci s'a sculat dela locul lui Macavei Savu și a luat cuvântul, povestindu-le pe îndelete ce înseamnă revoluția culturală.

— Ce? Voi credeți c'asa lesne se face socialismul? Apoi credeți rău. Socialismul nu te primește fără cultură. Acolo te ntreabă: Stai un pic, da' cultură ai? N'am. Apoi fă bine și învață-o..."

— Apoi nu-i chiar așa de simplu... îl întrerupse Pantea Simion vorbind măsurat, chiar prea grav și serios pentru obraji săi cu nici trei fire de barbă, rumeniți de emoție.

— Dece nu-i chiar așa simplu? — înțrebă, răsucindu-se către el, un pic pornit, Macavei.

— Apoi pentru că socialismul nu-i așa ca un ospăț, să bați la ușă și-ți iei căciula'n mână. Cine-i acolo? Om bun. Om bun? Da' cultură știi? Știu. Atunci hai, intră și șezi cu noi la masă, la socialism. Nu-i așa de simplu..."

— Apoi socialismul nu se face singur. Trebuie să-l facem."

În aceste pasagii pline de simplitate, însăși naivitatea vorbei „știi cultură“, însăși sfiala lui Pantea Simion, sânt cheazăia adevărului celor spuse de autor. Nu se află aici nimic din retorica seacă, din tonul superior, didactic și antipatic

al eroului-șablon din unele lucrări așa zis literare ce se mai confecționează la noi. Macavei Savu e un țăran sfătos și deștept, care a priceput după puterile lui, ce e socialismul; pentru el socialismul e o realitate, și o realitate de covârșitoare importanță.

Celălalt e un fecior dela țăară care a învățat în marea școală care e armata nouă. E sfios când vorbește în fața oamenilor, dar ce a învățat, știe temeinic, și va face după cum a învățat. Oameni vii, adevărați, vorbind despre treburile lor, despre viața lor adevărată:

„Se auzi atunci, peste liniștea care se lăsase o clipă, oftatul lui Gheorghisor Ilisie:

— Nu știu zău, când om face socialismul pe dealurile noastre..."

— Apoi de l-ar da în grija ta, greu s'a face.

— Ha! Ha! Ha!

— Ho! Ho! Ho!

Numai Ilisie și Irina nu râdeau.

Macavei liniști hohotele cu un gest poruncitor al mâinii și vorbi iar:

— De făcut l-am face. A pune umărul și Ilisie, că i-a folosi și lui. Și nu peste multă vreme pe Dupățau și pe Gurgui om crește iarbă grasă pentru oi de soiul ăl mai bun, cu lână ca mătasa..."

— Iarbă grasă pe Gurgui? — se miră Ion Pașca, surâzând. Apoi se întoarsă către fratele său: auzi mă? Iarbă grasă între scăfeii de pe Gurgui.

... Apoi dacă nu pricepeți agrotecnica, nu vorbiți, că numa' stricați vorbele. Om semăna ierburi perene. Ați auzit voi de ierburi perene? Vedeți? N'ați auzit. Spun eu. Nu pricepeți agrotecnica și vorbiți. Apoi să știți că în socialism lucrăm numai după agrotecnică. Așa să știți. Și Subpădurea om semăna-o toată. Acolo om pune pădure.

— Asta-mi place, spuse Niculae Tomuța Pădurea o crește până în gardul nostru și când m'oi scula dimineața, oi auzi mierla cum flueră."

Așa e viața cea nouă pentru Ana Nucului, directoare de cămin cultural. Și despre ea, autorul ne convinge că e adevărată și vie, când ne arată că țărancile celelalte nu știu cum să-i spuie: „Ano“ (nu se poate: acum e directoare!) sau „Doamnă directoare“ (iarăși nu merge: e o țărancă și

ea, ca ele!) In aceeașă mică nedumerire a unor femei cumsecade dela țară, se exprimă uriașă mișcare socială, de ridicare a zeci și sute de mii de conducători ai vieții noastre obștești, din însăși masa poporului. Lucru adevărat și spus (nu spus, ci sugerat pe nesimțite, așa cum o cere arta scriitorului realist) în așa fel încât îl și crezi. Căci povestitorul prost chiar dacă îți spune lucruri adevărate, tot nu-l crezi.

Un alt moment care oglindește simplu și discret, aprcape ncăgat în seamă, viața cea nouă a țărănimii într-una din laturile ei mai puțin cunoscute, e munca lui Petrea Nucului la „Gostat“. Gospodăria Agricolă de Stat e un lucru firesc. Țăranul muncește acolo pentru averea poporului, cu grija și priceperea moștenite din bătrâni. Iată-l pe Petrea Nucului, grăjdar la „Gostat“:

„Ziua a trecut pe nesimțite. A luat în primire și-a așezat în grajd vre-o treizeci de vaci, care urmau să fete încă'n luna asta „va fi aici de lucru, nu glumă“ — își spunea examinând conștiințios, cu migala lui obișnuită, stăruitor, fiecare vacă. Se bucura că-s sănătoase și grase. Le mângâia ușor burta lăsată, le scărpină între coarne, chemându-le pe nume. Ii erau dragi vitele și-i plăcea să îngrijească de ele. Le învăța repede năvurile, le vorbea — convins că-l pricep — ghicea din ochii lor mari, umezi, din mugetele lor prelungi, chemătoare, din mișcarea cozii, din legănătura alene a trupurilor lor greoaie, ce anume le trebuie, și le răspundea grijului: — Bine, bine. Indată capeți și apă. Ori: — Ce, și s'a și gătat din burtă. Mai așteaptă și tu un pic.

I se întâmpla adesea, ca una sau alta din vite să-i fie mai dragă decât celelalte. Cu acestea se înțelegea mai bine.“

Petrea Nucului e evidențiat pentru munca lui — dar asta tocmai când în epe neînțelegera și amărăciunea cea mare între el și nevastă-sa; astfel că Petrea nu se poate bucura de evidențiere. Și asta-i un lucru adevărat, ceva ce se întâmplă în viață, și arată cum se împletește binele cu necazul, noul cu vechiul, și cum se amestecă și se întrec ele în urzeala vieții. Mai arată și cât de adânc

au pătruns în realitatea satelor noastre noul forme de viață (ca, de pildă, Gospodăriile Agricole de Stat.

Ajung acum la un lucru de seamă: chipul țăranului comunist. Țăranii ardeleni din povestea lui Remus Luca știu de președintele sfatului și-l salută când îl văd: „Bună sara, președinte“. Iar președintele știe de critica pe care i-o fac comuniștii din organizația de bază a satului. Ei nu ne sânt înfățișați prin vesnicul „secretar de organizație“ atotștiutor, rece și antipatic, personagiu-șablon al multor nuvele și cărți slabe. În „Ana Nucului“, secretarul îl critică pe președinte; altădată dă un sfat, ajută; altădată „dă poruncă“ — și asta nu ni-a plăcut. Sună fals: e o greșeală a autorului, altminterea meșter în tonul just, care sună plin și adevărat.

Dar comuniștii sânt înfățișați mai cu seamă prin oameni ca Macavei Savu, de pildă. Are el cusururi (ca om, nu ca personagiu literar). Înțelege uneori lucrurile cam simplist; odată nu vrea să joace în piesă. Dar cât de adânc e înrădăcinată în sufletul lui, conștiința răspunderii pe care o are față de oameni! Comunistul e un om care știe încotro merge societatea și care ajută la împlinirea mai grabnică a viitorului; de aceea e și un educator. Iată-l pe Macavei Savu desvăluindu-și resortul cel mai adânc al faptelor sale:

„Apoi să mai știi că dacă s membru de partid, nu-s numai pentru însămănări. Is și pentru ridicarea poporului.

După obrazul femeii, Savu a înțeles că ea nu dă mult pe aceste vorbe. In ochii ei stăruia aceeași bănuială. Atunci el vorbi mai departe, cu răbdare:

— Ridicarea poporului nu înseamnă numai bucate mai multe pentru gură și haine mai multe pentru trup. Inseamnă și învățatură mai multă pentru căpățână. Pricepi? De-aia facem cămin. De-aia mă duc eu la cămin în fiecare seară.“

Iată adevărul personal al lui Macavei Savu, miezul ființei sale. Și acum, iată-l educator — începând cu ființa care-i e cea mai aproape:

„O schimonoseală de batjocură strânse gura femeii:

— *D'apoi cu învățătura aia o fi numa' pentru feciorași și fete tinere?*

— *Ba zău, nu. Ii pentru toată lumea. Și nu fi-ar strica nici ție să vii. Chiar! Ai da o pildă.*

Femeia fu uimită. La asta nu se așteptase. S'a împotrivit cu câteva vorbe, dar repede și-a pus marama neagră de lână pe umeri și încuind ușa la tindă, a pornit grăbită după Macavei.

A luat-o după sine și pe nevastă-sa, în șuvoiul tănăr al vieții celei noi. Iar influența lui se întinde tot mai departe, ca cercurile pe o apă în care ai svârlit o pietricică:

„Iar peste câteva seri, Măria lui Macavei, în drum către cămin, a bătut grăbită la fereastra Rozaliei lui Cucuet, strigându-i să iasă degrab. Rozalia s'a arătat, înodându-și năframa sub bărbie și întrebând speriată: — *Ce-i? Ce-i? Măria o chema să-i ție tovarășie. Singură între tineri nu-i la îndemână. N'are femeia cu cine schimba o vorbă. Altcum, e frumos și bine, ca unde-i tineret mult: glumele și ghidușiile tâșnesc ca isoarele primăvara și apoi unde-s glume, răsul nu se mai gată și oamenii se învață la olaltă, se îndrăgesc și parcă nu s'ar mai despărți. Rozalia părea a se îndoi. Ar fi mers și n'ar fi mers. Mămăliga-i pe foc, bărbatul așteaptă cina, galițele nu-s așezate, și-apoi ce-a zice lumea că oameni bătrâni se vără peste petrecerea tineretului.*

— *Adă-l și pe Cucuet. Doar și fetele ți-s acolo.*

— *Numa' de-a vrea să vie. Nu știu, zău.*”

Și iată cum, dela un om la altul, din cerc în cerc, dela conștiința trează a lui Macavei Savu, comunistul, se trezesc și alții, tot mai mulți. Căci atunci când se adună la căminul cultural, vorbesc despre ale lor. „In iasă ră, citim despre „Mitrea Cocor“. Și iată că un om ascultă ce spune în carte, ascultă, și deodată:

„Dintr'un colț s'a auzit un glas aspru, răstindu-se:

— *Asta s'a întâmplat la noi, la Nima.*

— *Cum la noi, mă? La Nima nu s'a pomenit de când îi lumea nici un Mitrea Cocor.* — a răspuns, răstindu-se și mai tare, al doilea glas de lângă primul.

Lumea a tăcut ascultând cu luare-aminte.

— *Ba la noi, când îți spun. Ii Cucuet*

Iacov. L-a bătut pe Nădlag Chioru pentru simbrie și-atunci l-au dus jândarii și l-au făcut pozdării. Așa-i, măi Iacove?

— *Așa-i — a încuviințat de-aproape Cucuet. M'au bătut de-am zăcut trei săptămâni. A venit și popa de mi-a citit.*

— *Apoi omul cu voi nu poate vorbi. In carte nu scrie de nici un Cucuet. In carte scrie de Mitrea Cocor.*

— *Ba de Cucuet scrie, doar că i-a pus alt nume.*

— *Na, dă-mi pacle Dece să-i puie alt nume, când și-l are pe-al lui? Mă Cucuiet mă. tu ești Mitrea Cocor?*

— *Nu-s io. Da' și cu mine chiar așa a fost.*

Mai sânt lucrări însemnate care iau naștere la căminul cultural. Așa, de pildă, noui forme de critică cum e critica de massă, și totodată specific țărănești, legate de străvechea tradiție a strigăturilor, a snoavelor, a cimiliturilor dela șezători. La joc, tinerii strigă:

„Nu mă laud, nu,
Cum ai zice tu,
Că-i de tină
Grapa plină,
Ioră plugul
De rugină!”

Se povestesc și snoave satirice, ca aceea care vine în carte îndată după strigătura de mai sus — și care are mai puțin haz, e mai puțin artistic izbutită ca alte momente din carte. Or fi răs personagiile din carte, dar noi, cititorii, nu prea pricepem și mai ales nu rădem. Se cerea concentrare și limpezire. Dar acesta-i un amănunt; voiam numai să amintesc acest aspect nou din viața satelor: critica devenită un altoi plin de putere, pe vechiul trunchi al snoavei și strigăturii satirice populare.

Nu mă mulțumește însă pe deplin în această povestire a vieții dela țară, înfățișarea luptei de clasă. Că sânt chiaburi, e neîndoelnic; că nu iubesc lucrurile noi ce apar în sat, e sigur. Dar că fac planuri atât de machiavelice, ca al bătrânului Visalon Crețu, împotriva unui biet cămin cultural (când ar fi fost mult mai ușor să lovească în Ana printr'o vorbă perfidă spusă lui Petrea, soțul Anei), și nu se preocupă de lucruri mai de seamă,

ca strecurarea în sfat, sau printre comuniști, sau câștigarea cel puțin a unei influențe ocolite asupra organizației de bază sau Sfatului — asta dă mai puțin impresia realității și a adevărului. E bună ironia ascunsă și ostilă a autorului când îl arată pe chiabur „plângând lacrimi adevărate”, — deși minte, — e bună atitudinea oamenilor simpli față de chiaburi, dar încă nu se vede destul complexitatea și ramificările luptei de clasă din sat.

Cu toate astea, trăgând o linie și făcând suma, e limpede că multe ne face să aflăm Remus Luca despre camenii dintr'un sat ardelenesc din zilele noastre. Și o face cu o artă despre care mi-am însemnat deasemenea câteva lucruri pe care vreau să le înșir aici.

Mi se pare că acest scriitor începător a moștenit o tradiție care se află la mulți scriitori din ultimele zeci de ani, mai ales moldoveni: e ceea ce Creangă exprima prin vorba „țărănie”, „țărăniile mele”. Asta cuprinde, după cum socotesc eu, multe: înțelepciune, umor, sensibilitate, ironie când emoționată când batjocritoare, când plină de simpatie, când dușmănoasă. Sunt multe pagini în „Ana Nucului”, care țin de lucrul acesta și care amintesc de tablouri de un meșter vechi flamand, pe numele său Pieter Breughel, din care avem și noi o pânză în Galeria Națională: stângăcia, vigoarea, comicul, emoția, și mai presus de toate realismul, „prozaismul” (în cel mai bun înțeles cu putință), iată pentruce lui Breughel i s'a spus „Breughel cel cu țărăni”. *Bauern-Breughel*. Și nu e un tablou de Breughel scena șezăcrii după obiceiul vechi, dela Istina?

„Era o odaie încăpătoare, veche, cu pământ pe jos, cu grinzile negre și lucii. Pe unul din cele două paturi se'nălțau până'n tavan douăzeci de perne. Coperitoarea de lână lăsa la vedere capetele lor cu țesătură înflorită. Un miros pătrunzător de busuioc învăluia odaia, amestecându-se cu mirosul de haine curate, de cuptor încins, de sudoare omenească. Oamenii strânsi aici vorbeau tare între ei, și mai mulți de-odată, ca într'o crăsmă, nepăsători c'ar tulbura pe alții. În răstimpuri, când vorbăria se liniștea, se auzea sfârșitul adormitor al fuselor. Lampa arunca lumină puțină,

lăsând într'o umbră uscată pereții plini de blide frumos încondeiate, de fotografii vechi cu rame mohorâte. Pe peretele dinspre Răsărit, încununată cu o împletitură de spice de grâu, icoana Maicii Preciste cu inima în mână, privea cu o expresie simplă, un pic mirată la adunarea acestor oameni veseli, cari umpleau odaia cu râsul lor tunător după fiecare snoavă și după fiecare cuvânt mai deochiat.”

Este încântătoare, plină de o falsă naivitate care te cucerește prin șiretenia ei măiastră, această „Maică Precistă cu inima în mână care privește cu o expresie simplă, un pic mirată, la adunarea acestor oameni veseli care umpleau odaia cu râsul lor tunător”. De aceeași calitate sânt multe alte momente de umor gras, plin de miez, multe personaje, plămădite de sus până jos din acest umor țărănesc. Așa e Pașca Romulus, de care râzi, dar când auzi de istoria lui când era argat și-l vezi toluși râzând, râzi și tu, dar îți vine să și plângi de simplitatea și resemnarea lui. Plină de umor vesel este istoria cu „jucăușii” și cu Ghiorghișor — bătrânul care și-a mușcat muștiucul fluierului de emoție când fiu-său a jucat prost; la fel, convingerea lui Sălcudeanu bătrânul, de către Macavei Savu; și iarăși, zâmbetul de simpatie al autorului se întrevede prin istorisirea lui, de o gravitate mucalită, despre cum s'a repetat piesa de teatru:

„Împărțirea rolurilor a fost primită cu aplauze. Pașca, de pe acum a prins a se foi cu mâinile înfipite în chimir și a vorbi pe nas; iar Gheorghisor Ilisie s'a pus să miaune ca un motan îndrăgostit, sărind peste lavițe și pitindu-se printre rochiile fetelor, în hazul celor de față.

A doua zi începu repetiția.

Au fost adunați actorii și li s'a spus:

— Tu, Irină, ești Zamfira, văduva...

— Ba io nu-s nicio Zamfiră, nicio văduvă. Io-s Irina și gata. Doamne ferește, nu mă bag în bescoane necurate.

— Mă, omule, numai în piesă.

— În piesă, zici?... Cum în piesă?...

Ba io, nici în piesă...

— Asta nu-i chiar un lucru adevărat, încercă Ana să explice. Asta-i un fel de scornitură...

— Să mă bag și'n scorneli?! Atăta-mi

trebuie — se sperie și mai rău Irina și în ruptul capului nu mai voia să-și schimbe soarta cu a Zamfirii din piesă."

Și o întâmplare scurtă, istorisită cu aceeași gravitate greoaie care ascunde un zâmbet jucăuș, cuprinde chintesența acestui humor, în forma lui cea mai simplă. Președintele Sfatului le întâlnește pe Ana Nucului și pe Măriea lui Macavei Savu.

„Mic și slab, ager la mișcări și la vorbă, se învârtă încoace și încolo, cercetând totul cu ochii lui neastâmpărați, încântându-le cu laude, amețindu-le cu cimilituri. Apoi întrebă cum merge lucrul.

— Lucrul ar merge, răspunse Ana, numai că n'are cu cine.

— Da' Petrea-tău? Da' Iuănu-tău?

— Petrea-meu stă supărat acasă și tace!

— Al meu nu tace, al meu șade lângă Petrea și tot la un ceas îl întreabă: „Mă Petre, ce-i cu tine?"

Dar nu numai la haz și ironie fin ascunsă sub prefăcută stângăcie, slujește „țărănia" lui Remus Luca. Deodată ea își arată cealaltă față, povestirea prinde un glas romantic, ca de vioară, și deodată ne răsare în față o poveste de demult, o poveste de dragoste și de cruzime — povestea Victoriei lui Nadlag Chiorul, care „a fost tânără, frumoasă și puțin fericită". E o mireasmă subtilă și amețitoare, ca mirsul de strai de sărbătoare înflorate și țesute cu argint, păstrate într-o ladă, cu flori și frunze bine mircsitoare veștejite și uscate de mult între ele — te gândești ce patimi și ce suferință și ce bucurii trecătoare au ascuns straietele acelea, și simți milă și dragoste pentru cei ce le-au purtat și nu mai sânt, părinții și părinții părinților tăi, oameni ca tine.

Cu aceste puteri și măestrii felurite, cu humor și emoție, cu pătrundere psihologică și bună cunoaștere a viciei de care vorbește, Remus Luca face să trăiască în fața noastră satul întreg — un sat ardelenesc de azi — și oameni pe care-i ții minte, îi cunoști și-ți sânt dragi. Prin asta, scriitorul a făcut un lucru de mare preț, pentru care-i sântem recunoscători. Nu-i putem spune decât că bine a făcut învățând mult, și învățând bine, din limba poporului, dar și din a lui Sadoveanu,

și din a cărților vechi, și înălțând limba prin o anumită armonie, unduire, muzicalitate a frazei, ca, de pildă, aceasta, care n'are prin conținut nimic deosebit, dar câștigă mult prin arta scriitorului: „...Apoi iar se întorcea întrebându se, n'a fi mare rușine să se afle că el — ca un membru de partid ce este — nu știe citi, ci abia silabisește, mai mult pe nimerite și nici nu îndrăznește o atare ispravă de față cu martori. Și apoi oamenii bănuiau că sfătoșenia și tâlcurile din cetanii ar isvorî. Mai bine va fi așa dar, dacă va uita de Cămin și cele ale Căminului și va bate neobosit cărările cătunului în sus și în jos, pentru a aminti oamenilor că prășitul la timp e o datorie cetățenească."

Și deasemenea, îmbogățind proza prin imagini simple și expresive, ca: „*visul ei de fericire se înămolise*" sau „*Această situație o silise să și scoată la iveală iscusința, cum își scoate mâța ghiarele*". Limba are precizie, nuanțe neașteptate și adevărate, un caracter profund popular și realist (asta se vede din întrebuintarea cuvintelor noi, „sîmp'u", „explic", etc., care pătrund la țară); într'un cuvânt, e de un înalt nivel artistic.

Pentru toate aceste merite, „Ana Nucului" e o carte pe care o citești cu plăcere și cu folos, și poate fi primul pas al unei frumcase dezvoltări literare. Mă simt îndatorat tocmai de aceea (căci e păcat să-ți strici sfaturile pe cei cărora nu le folosesc, dar e păcat să nu le dai cui i-ar prinde bine), să-i arăt lui Remus Luca două slăbiciuni ale povestirii și meșteșugului său și apoi două primejdii de care trebuie să se ferească în viitor, pentru a se ridica în scrisul său, așa cum făgăduiește „Ana Nucului".

Întâia slăbiciune stă în caracterele personajilor; și nu e atât slăbiciune, cât insuficientă reliefare. Cunoști mai bine satul, atmosfera povestirii, decât pe oameni. Li vezi mai bine la joc, sau în momente episodice (Pașca Remulus argat, Victoria îndrăgostită, Gh. orgh. șor muzicant), decât în amplcarea și dialectica personalității lor. Pentru întinderea povestirii, n'o vedem destul pe Ana Nucului; și apoi o vedem odată slabă și speriată la început, și la sfârșit atât de tare, încât primește să se

despartă de soț pentru binele muncii ei obștești. Mare salt, nu imposibil, dar nu deajuns de explicat în desfășurarea lui. De asemenea, soțul care o părăsește făcând deci un act de mare hotărîre, măcar că greșit, — pare îndecobște. un om mai mult moale și sentimental. Cel mai important lucru în construirea eroului, este însă tocmai unitatea de nesdruncinat și logica lăuntrică, întemeiate pe o trăsătură principală a caracterului, foarte accentuată. Dacă-i așa un personajiu, nu va fi șters — și dacă va fi așa un om în viață, nu va fi un om de rând. În privința asta, eroii lui Remus Luca au nevoie de acea întărire în culori mai vii, de acea cioplitură mai adâncă, care se numește exagerarea conștientă a anumitor trăsături, pentru a le face mai evidente.

A doua nedesăvârșire a cărții, și chiar a meșteșugului lui Remus Luca, stă în lungimea povestirii. Nu lungimea în sine. Dacă are numai episoade puternice, expresive, povestite sobru și repede, binegradat pentru a spori treptat interesul cititorului, poate avea și două mii de pagini. Lungimea condamnabilă se face din anumite fraze de umplutură, din replici de prisos, din episoade care ar fi putut să lipsească, din analize psihologice ce ar fi trebuit să fie înlocuite printr'un gest, printr'un cuvânt ce ar trăda fără voce — dar cu atât mai convingător — ce e în sufletul

personajului. E greu de înșirat care anume frază sau pasagii sînt de prisos; dar e neîndoioasă o anumită încetineală, cam obositoare a povestirii, care-i scade simțitor din marile-i calități. Trebuie mai multă severitate și intransigență artistică în alegerea episoadelor și apoi o curățire nemiloasă a textului de orice prisos. Asta e mai mult o recomandare pentru viitor, „Ana Nucului“ fiind o mare reușită în faza de desvoltare în care se află autorul.

Și fiindcă am ajuns la viitor, iată cele două primejdii care cred că-l pasc pe Remus Luca, dar de care se poate feri. Întîia, e repetarea, bătutul în loc, pe aceeași experiență de viață, pe fapte asemănătoare și personaje asemănătoare. Asta se întîmplă adesea, dar se poate evita prin căutarea neîncetată a ceea ce e nou, original, semnificativ în viață.

Iar a doua primejdie e tocmai dimpotrivă: ca Remus Luca să se depărteze atât de mult de izvorul de inspirație al „Anei Nucului“, încât să piardă legătura cu graiul, tradiția și realitatea populară, îndeosebi dela țară, din care grai, tradiție și realitate vin cele mai prețioase trăsături ale povestirii „Ana Nucului“. Să-și măie luntrea printre aceste două primejdii ca Ulise printre Scylla și Charybda. Cred că va izbuti, căci, ca și Ulise, nu e lipsit de șiretenie, și, tot ca Ulise, știe bine să istorisească povești.

VIAȚA ȘI OPERA LUI TURGHENIEV

I

Ivan Sergheievici Turgheniev este unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai literaturii clasice ruse, ai realismului critic din secolul al XIX-lea. El este totodată unul dintre scriitorii care au exercitat o puternică înrăurire nu numai asupra dezvoltării proprii lor culturi naționale, dar și asupra literaturii mondiale. În cuvinte puține, dar pline de miez, M. I. Calinin lămurește în ce constă importanța lui Turgheniev atât pentru epoca sa, cât și pentru vremurile noastre:

„Creația lui Turgheniev a avut o însemnătate nu numai artistică, ci și social-politică, căreia, după părerea mea, i se și datorește în realitate strălucirea artistică a operei sale. Dacă s'ar scoate conținutul social-politic din scrierile lui Turgheniev, atunci ele ar înceta să mai dețină un asemenea loc de cinste în istoria literaturii ruse“.

Marele merit al lui Turgheniev constă în primul rând în aceea că el a oglindit în povestirile, piesele de teatru și romanele sale o întreagă epocă, epoca între anii 1840 și 1880. Această perioadă frământată din istoria poporului rus cuprinde toate fazele de dezvoltare ale celei de a doua etape a mișcării de eliberare din Rusia, când democrații revoluționari ieșiți dintre raznocinți încep să ia locul nobilimii progresiste a cărei capacitate revoluționară se epuizase în mișcarea decembristă, înfrântă tocmai din pricina izolării conducătorilor ei de masele populare. Tur-

gheniev înfățișează mai întâi perioada de tranziție între aceste două etape revoluționare. El arată cum, treptat, democrații-revoluționari — reprezentanții luptei de eliberare a poporului rus și în primul rând a țărănimii, conduși de Belinski, Herzen, Cernășevski, Dobroliubov, Necrasov, Pisarev și Saltâcov-Scedrin — înlătură definitiv de pe arena istoriei nobilimea, care-și încheiase rolul. Opera lui Turgheniev oglindește puternic perioada de flux a mișcării de eliberare dintre anul 1855 și 1875. Protestul masselor ia forme tot mai ascuțite în ciuda teroarei și a prigoanei dezlanțuite de guvernul țarist, înspăimântat de numărul și intensitatea crescândă a răscoalelor țărănești, precum și de valul revoluționar ce cuprinsese întreaga Europă în jurul anului 1848. Războiul din Crimeia, care dăduse la iveală toată putreziciunea regimului țarist și toate racilele iobăgiei, dovedind cu prisosință că ele sunt cauzele înapoierii economice și sociale a Rusiei, are drept urmare avântul mișcării democrat-revoluționare. Conducătorii acestei mișcări se străduiesc să mobilizeze și organizeze toate forțele poporului rus, atât împotriva iobăgiei și a țarismului, cât și a burghezo-moșierimii liberale care prin reforme de sus, parțiale, trunchiate, căuta să asigure o bază de dezvoltare capitalismului în Rusia, menținând totodată cât mai multe din privilegiile moșierimii. Incercând să împace interesele feudalismului în des-

compunere cu ale burgheziei în creștere, liberalii urmăreau să obțină rolul conducător în viața politică a țării și să folosească acest rol mai cu seamă pentru stăvilirea mișcării revoluționare a masselor, mascându-se ei înșiși în „prieteni și apărători ai poporului“.

Scrierile lui Turgheniev redau aceste puternice frământări sociale, ascuțirea luptei de clasă pe plan social, politic și ideologic, apoi faza revoluționară a mișcării narodnicilor, când exponenții socialismului utopic „țărănesc“ porneau la sate în mijlocul poporului, ca să-l ridice la luptă.

Datorită obârșiei sale aristocratice și a situației sale de moșier, Turgheniev rămâne până la sfârșitul vieții un adept al evoluției treptate, al reformelor de sus, punându-și în ele toate nădejtile de progres social. Poziția lui reformistă l-a împiedecat pe scriitor să se ridice până la adevărata înțelegere a mișcării revoluționar-democrate. Deși este de acord cu unele dintre țelurile revoluționarilor raznocinți — ca de pildă eliberarea țărănimii de sub exploatarea moșierimii — Turgheniev nu înțelege și condamnă revoluția, ca aspect culminant și formă superioară a luptei de clasă. Cu toate acestea, cu timpul, Turgheniev își dă seama de caracterul mârșav, de jaf al reformei din 1861, în care văzuse, la început, o rezolvare a problemei țărănești. De aceea, în vremea teroarei dezlănțuite de țarism, imediat după reformă — când guvernul își dă seama că masele pe care nu reușise să le înșele își manifestă protestul printr'un nou val de răscoală, că mișcarea revoluționară ia o amploare tot mai mare — marele scriitor rus se îndreaptă cu simpatie spre narodnici. Turgheniev înfățișează cu admirație și căldură figuri de eroi ieșiți din rândul intelectualității progresiste, care cu prețul multor jertfe, uneori cu prețul libertății și chiar al vieții lor, merg în mijlocul poporului ca să-l lumineze și să-l mobilizeze la lupta pentru o societate mai dreaptă, bazată pe obștea țărănească. În contact cu viața, idealul socialismului utopic s'a spulberat, fiindcă narodnicii nu înțelegeau nici desvoltarea inevitabilă a capitalismului în Rusia, nici diferențierea socială a satului.

Ei nu vedeau degenerarea obștei țărănești în epoca capitalistă într'o unealtă comodă a țarismului, și nu înțelegeau rolul hotărîtor al proletariatului, — singurul în stare să preia conducerea masselor populare și, eliberându-se pe sine, să nimicească totodată orice formă de exploatare și asuprire.

Patriotismul fierbinte al lui Turgheniev, dragostea lui nedesmințită pentru poporul rus, convingerile lui adânc umaniste și realismul său robust l-au împiedecat pe scriitor să alunece în mlaștina compromisului cu țarismul și cu reacțiunea moșierească, în care se prăbușise majoritatea covârșitoare a liberalilor, după reforma din 1861. Tot astfel, cunoașterea profundă a realității din Rusia, cinstea și luciditatea lui Turgheniev îl ajută să înțeleagă într'o mare măsură pricinile care au dus la înfrângerea narodnicilor. El înțelege că „...țăranii nu-i urmară, deoarece narodnicii nu-i cunoșteau și nu-i înțelegeau cum trebuie nici pe țărani. Cei mai mulți dintre narodnici au fost arestați de poliție. Ei hotărîră atunci să continue lupta împotriva absolutismului țarist numai cu propriile lor forțe, fără popor, ceea ce îi duse la greșeli și mai serioase“¹⁾.

Cu toate limitele și confuziile sale politice, lui Turgheniev i se pot aplica în întregime cuvintele lui Lenin despre forța artei realiste: „Dacă avem în fața noastră un artist cu adevărat mare, atunci măcar unele din momentele esențiale ale revoluției trebuie să se fi oglindit în opera sa“.²⁾ Aceste mari merite ale lui Turgheniev au fost recunoscute din plin de către tineretul revoluționar. Organizația „Narodnaia volia“, a răspândit la moartea lui Turgheniev, în 1883, un manifest ce glăsuia:

„Boier prin naștere, aristocrat prin educație și caracter, reformist prin convingeri, Turgheniev, poate fără să-și dea seama, a simpatizat și chiar a servit cauza revoluției ruse cu inima lui sensibilă și iubitoare. Nu pentru frumusețea stilului, nu

¹⁾ Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice, Editura P. M. R. 1949 pag. 17.

²⁾ Lenin despre literatură, ed. P.M.R. 1949. pag. 64.

pentru descrierile sale sugestive și poetice ale naturii, în sfârșit, nu pentru zugrăvirea veridică, plină de talent a caracterelor îl iubeste atât de mult pe Turgheniev cea mai bună parte a tineretului nostru, ci pentru faptul că Turgheniev a fost un crainic cinstit al năzuințelor unui șir întreg de generații tinere, cântărețul idealurilor lor mărețe, specifice poporului rus, pentru că el a fost cel care a descris frământările și zbuciumul lor sufletește... Mulți eroi ai lui Turgheniev au o semnificație istorică... El s'a îndoit de apropierea revoluției și de posibilitatea înfăptuirii ei pe calea unor ciocniri eroice cu guvernul, poate că el nici măcar n'a dorit acest lucru, rămânând un sincer „pcstepenoveț” (reformist)... Pentru noi este important că el a servit revoluția rusă prin conținutul pătruns de sinceritate al operelor lui literare și că a iubit tineretul revoluționar...”

Dragostea nețărnută pentru Rusia, dorința arzătoare de a ajuta la progresul ei, l-au făcut pe Turgheniev, format în spiritul lui Belinschi, să înțeleagă cu adevărat menirea scriitorului în societate: *„Oare există o fericire mai înaltă pentru scriitor decât să înfățișeze adevărul, realitatea vieții, în culori precise și puternice, chiar atunci când acest adevăr nu coincide cu simpatiile lui personale ?!”* „...Pentru a fi vrednic să te numești scriitor al poporului... nu ajunge să ai talent... pentru asta se cere în primul rând să ai simpatie față de popor, o poziție și aspirații înrudite cu ale lui”.

Deși Turgheniev, atât din motive politice cât și personale, și-a petrecut o mare parte din viață în străinătate, el nu s'a înstrăinat niciodată de patria sa, și devotamentul față de ea l-a făcut să condamne dealungul întregii sale opere toate manifestările de cosmopolitism ale claselor dominante, cari disprețuiau propriile valori naționale și se ploconeau în fața pseudo-valorilor produse de cultura burgheză din apus, intrată de pe atunci în faza ei de descompunere. *„Talentul nu poate fi cosmopolit: el aparține poporului său și vremii sale”*. De aceea Turgheniev considera pe drept cuvânt că sarcina de căpetenie a sa și a oricărui scriitor rus cinstit este „de a înfățișa dezvoltarea propriului

nostru popor, cu fizionomia, frământările lui sufletești și a vieții lui spirituale, năzuințele și faptele lui mărețe”.

Tocmai fiindcă a fost credincios în toată opera sa acestor principii conducătoare ale realismului critic, ale artei progresiste militante formulate încă de Belinschi și dezvoltate de Herțen, Cernășevski și Dobroliubov, Turgheniev a depășit veacul său și merită și astăzi dragostea și recunoștința omenirii înaintate. Unul dintre cele mai calde omagii aduse operei și memoriei lui Turgheniev, este acela pe care l-am citit în ziarul „Pravda” din 28 Octombrie 1951. Luând atitudine împotriva recidivelor unor tendințe antipatriotice în critica literară, ziarul „Pravda” îl pune pe Turgheniev în rândul acelor scriitori, „care, prin figurile de eroi pozitivi create de ei au avut o înrăurire activă asupra forțelor progresiste ale societății, contribuind la educarea lor”.

Născut în 28 Octombrie 1818, la Oriol, Ivan Sergheievici Turgheniev își petrece copilăria la moșia Spascoe, a mamei sale. Tatăl scriitorului, nobil scăpătat și ofițer în retragere, se găsește în întregime sub influența soției sale, o bogată aristocrată, a cărei fire despotică și capricioasă o făcea temută de propria ei familie, și mai ales de țăranii de pe moșie, crunt împilați de această moșiereasă tipică. În copilăria lui destul de întunecată, Turgheniev a avut prilejul să cunoască toată nedreptatea și grozăvia sistemului iobăgist, pe care le va înfățișa mai târziu în „Insemnările unui vânător”, în povestirile „Mumu”, „Prima dragoste”, „Punin și Baburin”, etc. Tot de pe atunci, Turgheniev îndrăgește minunata natură din regiunile centrale ale Rusiei și mai cu seamă neprețuitele însușiri sufletești ale poporului rus, creațiile lui de o înaltă valoare artistică, precum și acca limbă neasemuit de bogată și expresivă care a stat la baza limbii literare ruse. Indrumat de primul său dascăl, un țăran iobag dela curtea mamei sale, Turgheniev face de timpuriu cunoștință cu operele literare ale scriitorilor ruși de până atunci. Acest prim contact cu literatura rusă, strâng

legată încă dela începuturile ei cu gândirea progresistă și cu năzuințele de libertate ale masselor, face să se nască în Turgheniev, dragostea și respectul adânc față de cultura patriei sale, față de literatura ei progresistă, precum și dorința de a contribui la propășirea ei, de a o face cunoscută și prețuită peste graniță.

În anii săi de studenție, începuți în 1833 la universitatea din Moscova, în jurul căreia se concentrase pe atunci gândirea progresistă din Rusia, Turgheniev cunoaște cercurile studențești conduse de Belinski, Hertzen și Stanchevici, — (cercuri pe care le va descrie în romanul „Rudin“), și unde se desbăteau cele mai arzătoare probleme sociale, politice, filosofice, estetice și literare. El trece apoi la universitatea din Petersburg, unde pe acea vreme N. V. Gogol predă un curs de istorie a Evului Mediu. Pregătindu-se să devină profesor de filosofie, Turgheniev pleacă la Berlin, însă filosofia idealistă germană în frunte cu Hegel nu-l atrage decât pentru scurtă vreme, deoarece își dă curând seama că această filozofie ruptă de realitate, expresie a tendințelor de cucerire ale monarhiei prusace, este profund reacționară și nu rezistă la ciocnirea cu viața. El arată mai târziu, în „Rudin“ și în povestirea „Hamlet din județul Scigrovsc“, cum această filozofie este una din cauzele ce transformă oameni talentați și plini de bune intenții în „oameni de prisos“, capabili doar de considerații abstracte despre binele omenirii, dar incapabili de acțiune, de luptă pentru realizarea acestor idealuri. Turgheniev e profund dezamăgit și revoltat de mărginirea naționalistă, — rasistă am spune noi astăzi — a poziției politice a lui Hegel, care nega popoarelor slave și în primul rând Rusiei orice rol istoric și orice posibilitate de dezvoltare în viitor.

Infierând concepțiile politice mărginite și filistine ale filsofului idealist german, Turgheniev îl aseamănă *„pe de o parte cu un grec din antichitate, iar pe de altă parte cu un ciubotar fudul și mulțumit de sine“*.

După această primă călătorie în Germania, apoi în Italia, Turgheniev se întoarce în Rusia, unde datorită întâlnirii

cu Belinski, ia hotărârea să se consacre definitiv literaturii. Sub influența marelui critic el ajunge la convingerea că în condițiile cumplite ale regimului țarist, literatura oferă cele mai mari posibilități de luptă politică și ideologică împotriva reacțiunii lui Nicolae I și orânduirii iobăgiste, cu toată teroarea exercitată de cenzură. Înfrâurirea rodnică a lui Belinski se manifestă nu numai în primele poeme ale lui Turgheniev — „Parașa“, „Andrei“ sau „Moșierul“ — îndreptate împotriva orânduirii feudale. Credincios învățaturii lui Belinski, el rămâne toată viața un dușman neîmpăcat al acelor ce obijduesc poporul. La rândul său și marele critic, îndrumător al literaturii ruse pe calea realismului critic, purta o înaltă stimă tânărului Turgheniev, căruia îi prevedea un viitor strălucit, datorită atât talentului, cât și vederilor democratice ale acestuia.

Cel de al cincilea deceniu al veacului trecut, la începutul căruia Turgheniev pășește pe tărâmul literaturii, se caracterizează pe plan ideologic prin divergențele tot mai ascuțite dintre slavofili și occidentalști. Ambele grupări căutau un răspuns la întrebarea: care sunt căile de dezvoltare ale Rusiei în viitor?, — străduindu-se să găsească o ieșire din impasul în care se găsea Rusia după zdrobirea mișcării decembristilor, când noile forțe sociale încă nu se conturaseră precis. Slavofili, reprezentând în covârșitoarea lor majoritate interesele moșierimii, propovăduiau întoarcerea Rusiei înapoi spre vremurile de înflorire ale feudalismului din Evul Mediu. Ei vedeau în reformele lui Petru I, — care contribuiseră la transformarea Rusiei într'una din cele mai mari puteri europene, — cauza tuturor nenorocirilor în care se sbătea poporul rus, abătut, cică, de pe făgașul dezvoltării lui firești, care după părerea lor, nu putea și nu trebuia să aibe nimic comun cu dezvoltarea celorlalte națiuni din Europa.

Mergând pe linia idealizării Evului Mediu și a izolării poporului rus de celelalte popoare, slavofili ajung să renunțe cu timpul la programul lor inițial îndreptat împotriva iobăgiei și a absolutismului țarist, și devin apărătorii sistemului feudal, intrând astfel în rândurile reacțiunii.

Occidentalistii vedeau mai clar atât necesitatea participării Rusiei la viața politică și culturală internațională, cât și dezvoltarea formelor de producție capitaliste, pe care le considerau pe drept cuvânt un pas înainte față de economia naturală înapoiată, caracteristică feudalismului. Însă occidentalistii recrutați în primul rând din moșierimea liberală, din intelectualitatea și din anumite păături ale burgheziei, propovăduiau desființarea iobăgiei, mai ales în interesul capitalismului și nu pentru a satisface cerințele vitale ale țărănimii. Totodată, admirația fără rezerve pentru apus, pentru așa-zisa „democrație burgheză”, i-a împins pe occidentalisti pe panta ploconirii servile față de tot ce venca din Apus, pe panta cosmopolitismului străin de patrie și de popor. Numai democrații revoluționari, în frunte cu Belinski, grupați în jurul revistei „Sovremennic” iau o atitudine critică față de ambele curente și luptă consecvent, de pe poziții revoluționare, pentru eliberarea poporului.

Folosindu-se de faptul că Turgheniev și-a petrecut o mare parte din viață în străinătate, critica burgheză a căutat să-l prezinte ca pe un adept fără rezerve al occidentalistilor. Această afirmație trebuie privită ca o calomnie la adresa marelui scriitor patriot, crescut în spiritul lui Belinski, care considera caracterul popular și specificul național drept o condiție de existență a artei adevărate. Deasemenea nu trebuie uitat că talentul lui Turgheniev s'a dezvoltat totodată sub înăurirea operei lui Griboedov, Lermontov, Pușchin, pe care-l diviniza, și mai ales sub acțiunea directă a realismului critic încetățenit în literatură de către Gogol. Toți acești înaintași ai lui Turgheniev au lăsat omenirii creații nemuritoare, tocmai fiindcă au înțeles că un scriitor trebuie să fie în primul rând un cetățean devotat patriei sale și că, militând pentru înfăptuirea năzuințelor propriului său popor, scriitorul slujește în același timp celor mai înaintate idealuri ale omenirii. De aceea au luptat cu toții împotriva cosmopolitismului clasei dominante, imprimând operei lor un profund caracter popular, atât în conținutul ei de idei, cât și prin realizarea ei artis-

tică. De pe această poziție progresistă, Turgheniev a combătut atât obscurantismul și spiritul reacționar al slavofililor, cât și slugărnicia occidentalistilor față de Apus, neîncrederea lor în forța creatoare a poporului rus. Scriitorul și-a părăsit patria cu durere în suflet, și ceea ce l-a îndemnat să ia această hotărâre a fost în primul rând ura față de regimul de asuprire din Rusia și numai în al doilea rând dragostea pentru cântăreața franceză Pauline Viardot. Iată cum explică Turgheniev motivele politice care l-au determinat să plece în străinătate:

„N'am putut respira acelaș aer, nici rămâne alături de ceea ce uram, pe scumne, fiindcă îmi lipseau stăpânirea de sine și tăria de caracter necesară. Am avut neapărat nevoie să mă îndepărtez de dușmanul meu, pentru ca tocmai din depărtarea mea, să-l atac cu mai multă putere. În ochii mei acest dușman avea un chip definit, purta un nume cunoscut: dușmanul acesta era iobăgia. Sub această denumire eu am adunat și am concentrat toate racilele, împotriva cărora eram hotărât să lupt până la capăt și cu care jurasem să nu mă împac niciodată...” Oriunde s'a găsit, fie în Germania, fie în Italia, fie în vila sa de lângă Paris, gândul lui Turgheniev s'a îndreptat întotdeauna cu durere și nădejde spre patria sa. Arătând în romanul „Rudin” că una din pricinile care au făcut din erou un „om de prisos”, este dezrădăcinarea din pământul natal, desprinderea de adevăratele năzuinți ale poporului, Turgheniev spune prin gura lui Lejnioy: *„Rusia se poate lipsi de oricare dintre noi, însă nimeni dintre noi nu poate trăi fără ea. Vai de acela care crede că poate fi altfel, dar vai de acela care se poate într'adevăr lipsi de patria sa. Cosmopolitismul este o ineptie, iar cosmopolitul o nulitate, ba chiar ceva mai rău; în afară de popor, de apartenența națională, nu există nimic: nici artă, nici adevăr, nici viață”*.

Departe de a se ploconi fără rezerve înaintea Apusului, Turgheniev este un observator lucid și plin de simț critic, care desvăluie multe dintre aspectele ticăloase ale dominației burgheziei din Franța, tendințele imperialiste ale Germaniei, reprezentate prin Bismark, poli-

lica interesată și fățarnică pe care o ducea Anglia în Balcani, căutând să-i asmută pe turci împotriva poporului bulgar. Fără a fi un partizan al revoluției, Turgheniev prezintă totuși în opera și în scrisorile sale lupta popoarelor pentru libertate, împotriva tiraniei cu un deosebit respect și cu o caldă simpatie. La 26 Februarie 1848, pe când se găsea la Bruxelles, Turgheniev află de răsturnarea monarhiei franceze și se îndreaptă chiar în aceeași zi spre Paris, plin de entuziasm și de nădejde. Aci se întâlnește și se leagă mai mult de Herțen, care sosise și el din Italia și fiindcă socotea revoluția din 1848 drept începutul unei noi ere de libertate pentru toate popoarele. Infrângerea acestei revoluții a însemnat o dramă chinuitoare în viața lui Herțen și o mare dezamăgire pentru Turgheniev. El înțelege infamia burgheziei, care a trădat proletariatul în revoluția din 1848 din Franța, după zdrobirea căreia Turgheniev scrie:

„...Niciodată Parisul nu mi s'a părut atât de prozaic și de plat... eu l-am văzut în alte clipe și atunci mi-a plăcut mai mult“. Mai târziu, în „Trimis de ai noștri“ (1874) și în „Omul cu ochelari fumurii“, Turgheniev proslăvește curajul, eroismul proletariatului francez și înfierează spionii în solda burgheziei.

În 1870, Turgheniev salută astfel zdrobirea imperiului lui Napoleon al III-lea: *„Căderea imperiului mărșav al lui Napoleon mi-a făcut o imensă bucurie... Mă bucur de înfrângerea Franței, — scrie el referindu-se la războiul franco-german, — fiindcă odată cu ea a fost lovit de moarte imperiul lui Napoleon, a cărui existență este incompatibilă cu dezvoltarea libertății în Europa...“* Dar bucuria lui Turgheniev este amestecată cu amărăciune și îngrijorare, fiindcă își dă seama că: *„...nebulnia de cucerire, care a pus stăpânire pe Germania, nu reprezintă un spectacol prea liniștitor“.* În această politică agresivă a cercurilor conducătoare din Germania, scriitorul lucid vede germenul unor noi războaie și mai îngrozitoare.

Atât în romanul „In ajun“ cât și în scrisorile sale, Turgheniev își exprimă admirația față de lupta eroică a poporului bulgar împotriva jugului turcesc și aprobă

fără rezerve sprijinul dat de poporul rus fratelui său slav, subliniind caracterul just al războiului din 1877: *„...Ajutându-i pe bulgari să se elibereze, noi nu trebuie să ne lăsăm conduși de considerentul că aceștia sunt creștini, iar turcii mahomedani, ci trebuie să ținem seama numai de faptul că turcii îi măcelăresc și-i pradă“.*

Nici în ceea ce privește democrația burgheză, Turgheniev nu se lasă înșelat de aparențe. El străvede demagogia și fățarnicia parlamentarismului burghez, unde „minciuna deșănțată iese peste tot la iveală, ca apa dintr'un lemn înghețat pus pe foc“.

Cunoscător adânc al culturii apusene, Turgheniev a știut să prețuiască toate valorile ei progresiste. Totodată el știe să și demaște semnele unei decăderi tot mai evidente a culturii burgheze. Turgheniev stimează pe Flaubert, pe Zola, pe frații Goncourt pentru realismul lor, pentru talentul incisiv cu care aceștia atacă și condamnă societatea burgheză.

Cu toată prietenia care-l leagă de acești scriitori francezi, Turgheniev nu se sfiește să critice elementele naturaliste din opera lor și să sublinieze superioritatea realismului critic rus, mai credincios adevărului în ceea ce are el mai esențial, mai neînfricat în desgolirea relcărilor sociale. Turgheniev arată că arta realistă nu trebuie să reproducă fotografic realitatea, ci că e datoare „nu numai să surprindă viața în toate manifestările ei, dar s'o și înțeleagă, să desvăluie legile după care ea se transformă, legi cari nu se manifestă totdeauna la suprafață“...

După concepțiile estetice înaintate ale lui Turgheniev, arta realistă trebuie să străvadă „jocul aspectelor întâmplătoare și să se ridice până la tipuri și odată cu aceasta, să rămână întotdeauna credincioasă adevărului“. Paralel cu naturalismul, Turgheniev combate și formalismul ce dă precădere formei asupra conținutului și sub lozinca „artei pentru artă“ nu ascunde decât dependența și servilismul său față de „clientela burgheză“, cum spune el. Cauza tuturor acestor aspecte decadente ale artei burgheze, Turgheniev o vede pe drept cuvânt în „setea de aur ce-i chinuiește pe toți și pe fiecare“ dintre comanditarii

burghezi ai artei, precum și pe furnizorii lor din acest domeniu.

Împreună cu exponenții cei mai de seamă ai esteticii democrat-revoluționare, estetica cea mai înaintată din perioada premarxistă, Turgheniev înfierează pe scriitorii care și-au trădat înalta lor menire: „Vai de scriitorul care va accepta să facă din talentul său viu o jucărie moartă, care se va lăsa ispitit de triumful ieftin al virtuozității asupra inspirației lui pângărite și înjosite“. Spre deosebire de acei scriitori apuseni vânduți vitelului de aur, care caută prin toate mijloacele să fie pe placul cititorului burghez, literatura progresistă din Rusia s'a făcut întotdeauna ecoul cerințelor și năzuințelor progresiste ale societății, adresându-se unui public cu un dezvoltat simț al adevărului... „Iată dece, spune Turgheniev: „la noi literatura este totuși o forță“, cu toate picicile cenzurii și în ciuda prigoanei țariste.

Încă dela apariția primelor sale poeme „Parașa“, „Convorbirea“, „Moșierul“ și „Andrei“, Turgheniev își cucerește simpatia cititorilor înaintați și în primul rând pe a lui Belinski, care consideră „Parașa“ drept una din manifestările remarcabile ale poeziei ruse din anul 1843. Autorul acestui poem „posedă incontestabil un talent original și se distinge mai cu seamă prin aceea că natura talentului său și tendințele creației sale poetice... îl apropie mai mult decât pe oricare dintre ceilalți poeți ruși de școala cea nouă în poezie, care la noi începe să se afirme odată cu Lermontov... Povestirea aceasta conține o idee justă și profundă, luată din viața rusească în ce are ea mai specific, și dezvoltată cu multă măiestrie până în cele mai mici amănunte“... Odată cu publicarea schiței „Hor și Calinâci“, prima din povestirile ce vor constitui mai târziu ciclul publicat în 1852 sub titlul „Insemnările unui vânător“, Turgheniev devine un scriitor consacrat. Încă din această perioadă Gogol îi prezice un viitor strălucit, văzând în el pe „cel mai talentat scriitor al vremii“.

„Povestirile unui vânător“, publicate în „Soyremmenic“, sunt în întregime în-

dreptate împotriva regimului iobăgist. Turgheniev arată adevărata față a feudalismului. El demască pe moșierii care-și ascund sub spoială de cultură și civilizație adevărata lor fire de exploatatori nemilci, (cum ar fi Penocichin din „Burmistrul“, Plutâchin din „Hor și Calinâci“, sau Zvercov din „Ermolai și morărița“), Turgheniev spulberă totodată legenda reacționară despre moșierul „părinte și binefăcător“ promovată de literatura și presa oficială, atunci când desvăluie cruzimea și disprețul față de popor ce zace în „blajinul“ și „primitorul“ Stegunov din „Doi moșieri“.

În articolul său „In amintirea contelui Heiden“, I. V. Lenin arată că, alături de Necrasov și Saltâcov-Scedrin, Turgheniev a învățat „societatea rusă să dea deosebire sub înfățișarea spilcuită și pomădată a moșierului feudal interesele sale rapace... să urască fătărnicia și lipsa de suflet a unor asemenea tipuri...“ Smulgând masca de „omenie“ a cadeților de teapa lui Heiden, Lenin îi asemuiește cu moșierul Penocichin din „Povestirile unui vânător“.

„În fața noastră stă un moșier civilizat, cult, instruit, cu maniere gingașe, cu lustru european. Moșierul îl tratează pe musafir cu vin și discută probleme înalte. „Dece nu s'a fiert vinul?“, întreabă el pe lacheu. Lacheul tace și pălește. Moșierul sună și fără să ridice glasul spune slugii care a intrat: „Să se ia măsuri... în privința lui Feodor.“

Iată un exemplu de „umanitate“ heideniană, sau de umanitate a la Heiden. Moșierul lui Turgheniev este și el un om „uman“... în comparație cu Salticich de exemplu, atât de „uman“, încât nu se duce el însuși în grajd să supravegheze dacă s'au luat toate măsurile pentru biciuirea lui Feodor. Este atât de uman, încât nu se îngrijește de înmuierea în apă sărată a nuielor cu care va fi biciuit Feodor. Acest moșier nu-și va permite nici să-l lovească, nici să-l certe pe lacheu, ca un om instruit ce este, cu maniere gingașe și umane; el „ia măsuri“ numai de departe, fără zgomot, fără scandal, fără „demonstrație publică“... („Lenin despre literatură, Editura P.M.R., pag. 53—54).

Turgheniev înfățișează nu numai des-

compunerea morală a moșierimii, dar și decăderea ei economică și socială, care transformă pe unii dintre moșierii scăpați ca Piotr Garataev sau Nedopiuschin în paraziți și măscărici de-ai altor feudali, ce-și mai mențin averea și poziția socială datorită unor metode de exploatare din ce în ce mai cumplită. Un alt tip de moșier este Vasili Vasilievici din „Hamlet al județului Scigrovsc“, pe care filosofia idealistă a lui Hegel, împreună cu propriul lui individualism și scepticism l-au transformat într'un „om de prisos“, înrăit și scărbît de viață. Singur, părăsit de toți, se stinge boierul de viță veche Pantelei Certop-hanov, după ce a pierdut tot ce i-a fost drag și după ce și-a irosit viața fără niciun rost, fiindcă în orânduirea iobăgîstă în-sușirile lui pozitive — curajul, demnitatea, spiritul de dreptate se chirciseră într'un orgoliu bolnăvicios. Astfel, Turgheniev arată că sistemul feudal condamnă la pieire chiar pe cei mai buni reprezentanți ai ei, deoarece întreaga clasă de nobili se destramă, e bolnavă de moarte și-și prelungește agonia numai datorită teroarei crunte în care regimul țarist ține masele exploatare.

Acestei putreziciuni a moșierimii, Turgheniev îi opune superioritatea morală, minunatele însușiri ale poporului. Aceste calități se oglindesc în Calinâci („Hor și Calinâci“), visătorul îndrăgostit de natură, în figura poetică a lui Cassian („Crasivaia Meci“) care a pătruns atât de adânc în tainele firii. Inzestratul Iașca Turoc, cântărețul plin de talent și de simț artistic întruchipează forța creatoare a poporului („Cântăreții“). Cinstea și tăria morală a lui Biriuc din povestirea cu acelaș nume, se îmbină cu profunda lui omenie. Cu câtă admirație ne înfățișează Turgheniev sensibilitatea, generozitatea și dragostea de viață a Lucheriei („Moăștele vii“), care așa afirmă cum e, nu cere nimic pentru sine și caută să obțină dela boieri numai ușurarea situației consătenilor ei. În „Lunca Biejei“ Turgheniev zugrăvește cu o dragoste și o duioșie nesfârșită, copiii de țărani vioi și isteți, care, cu toată naivitatea vârstei, dau dovadă de o judecată sănătoasă și de un neobișnuit simț poetic.

Turgheniev redă totodată și tipuri de țărani a căror viață a fost distrusă datorită

despotismului și cruzimii caracteristice exploatare. Astfel este Cuzma din „Lgov“, poreclit Sucioc, — pe care loanele moșieresei l-au făcut rînd pe rînd fecior în casă, grădinar, bucătar, cizmar, actor, vizitiu, etc. Însăși porecla pe care i-au dat-o consătenii lui, evocă plastic traiul lui chinuit de creangă smulsă din pomul vieții și azvârlită de colo până colo. Moșiereasa, o fată bătrână înăcrită și despotică nu i-a dat voie nici să se căsătorească. Și Cuzma își sfârșește viața stîngeră ca pescar la marginea unei ape în care demult nu mai este pește. Și viața morăriței Arina a fost zdrobită de boieri („Ermolai și morărița“). Fiindcă a îndrăznit să iubească, călcînd peste interdicția stăpînilor ei, acești „binefăcători“ au sughiunit-o pe Arina la țară, silind-o să se mărite cu un om mult mai bătrîn, de care n'o leagă nimic.

Dragostea și admirația scriitorului se îndreaptă către acești țărani, iar prin felul cum îi zugrăvește, el stărnește indignarea cititorului împotriva regimului de exploatare și asuprire ce le răpește dreptul la o viață omenească. Turgheniev înfățișează însă și tipuri de țărani care trăind în preajma boierilor s'au molipsit de imoralitatea lor, de aroganța și disprețul lor față de om. Un asemenea tip înstrăinat de ai săi este și valetul Victor din „Intălnirea“, care nu pregetă o clipă să strivească inima și să calce în picioare demnitatea unei fete curate, după ce a ademenit-o. Și mai infam este tipul lui Sofron din „Burmistrul“, arivist hapsân și fără scrupule de teapa lui Dinu Păturică (din „Ciocoi vechi și noi“ al lui Filimon). Această „lipitoare a satului“ — Sofron — este o figură ticăloasă de chiabur, o unealtă docilă și plină de zel a stăpînului său Penocichin, ajutându-l să jupoaie pe țărani de pe moșie. În „Burmistrul“ Turgheniev are marele merit de a fi înfățișat primul în literatură diferențierea socială a satului, ca urmare a pătrunderii capitalismului la țară.

Turgheniev intenționa să arate în povestirile „Insemnările unui vânător“ nu numai dreptul la viață și marile însușiri ale poporului rîs, ci avea de gînd să înfățișeze și protestul masei, ce lua forme din ce

în ce mai ascuțite, dovadă numărul și amploarea crescândă a răscloalelor țărănești. În povestirea „Măncătorul de pământ”, rămasă nescrisă din motive lesne de înțeles, scriitorul intenționa să arate cum țăranii, aduși la disperare de către moșierul care le fura în fiecare an câte o nouă bucată de pământ, îl ucid pe acesta, silindu-l „să înghită vreo opt ocale din cel mai gras cernoziom”.

Ciclul de povestiri vânătoarești se încheie prin neîntrecuta zugrăvire a naturii rusești din capitolul final: „Pădurea și stepa”, ce amintește de admirabilele descrieri ale lui Gogol. Acest final major era menit să țină trează credința poporului într'un viitor mai bun, credința că marile sale calități îl vor face într-o zi stăpânul acestor meleaguri minunate, unde el trudea pe atunci ca un rob flămând și obidit. Această carte, prin conținutul ei de idei adânc progresist, a răsunat ca un rechizitoriu și ca un verdict de condamnare a orânduirii iobăgiste. Prin înalta măiestrie artistică, prin poezia ce se desprinde din fiecare pagină a ei, prin limba atât de bogată în imagini și de muzicalitate neîntrecută, această carte rămâne până azi una din capodoperele literaturii universale.

Marele nostru prozator Mihail Sadoveanu, care a tălmăcit primul în românește „Insemnările unui vânător”, și-a păstrat entuziasmul său din tinerețe pentru aceste povestiri, despre care el spune în prefața la noua sa traducere din 1946: „Paginile acestea ale lui Turgheniev sunt poate cea mai de seamă operă a lui”, după ce, cu câteva rânduri înainte vorbește de „farmecul și lumina gingașă care umplu toată opera marelui artist rus”. „Poezia naturii—, continuă maestrul prozei noastre, — se dezvăluie neconștient, și printre amintiri, priveliști și icoane vii, care stăruiesc, se amestecă parcă și pătrunde în suflet ca o mireasmă de flori uscate...”

Dragostea și admirația lui Mihail Sadoveanu pentru acest clasic al literaturii ruse, străbat fiecare rând al neîntrecutelor sale tălmăcirii ce transmit în întregime poezia și savoarea originalului. Desigur că sentimentele marelui nostru prozator pentru Turgheniev au rădăcini mai adânci

decât pasiunea pentru vânătoare și dragostea de natură comună ambilor scriitori. Aceste sentimente se întemeiază în primul rând pe aceleași convingeri democratice, pe același umanism cald, pe iubirea de țară și încrederea neștrămutată în popor, în viitorul patriei, de care e pătrunsă opera fiecăruia dintre acești mari creatori de valori naționale, cunoscute și prețuite în lumea întreagă. Inrudiți prin dragostea pentru popor, acești doi realști consecvenți sunt legați și prin același cult pentru limba poporului, datorită căruia fiecare dintre ei a realizat opere de o înălțime artistică rar atinsă.

Un alt clasic al prozei noastre, Alexandru Odobescu, care a avut și el o seamă de afinități cu Turgheniev, și a fost într-o mare măsură sub înfrăurirea lui, scrie că „Insemnările unui vânător” sunt: „o carte pe care am citit-o și o recitesc adesea, eu, carele nu sunt vânător, cu o nespusa plăcere”.

În „Contemporanul” din 1886, Dobrogeanu-Gherea aduce un cald omagiu lui Turgheniev, referindu-se în primul rând la „Insemnările unui vânător”: „... Deși magnat, el n'a uitat niciodată ce și cât datorește poporului muncitor și întâia sa lucrare de seamă: „Amintiri de vânătoare”, ori memoriile unui magnat rus. se îndeletnicește, înainte de toate, cu nefericita țărănime rusească care pe vremea aceea zăcea încă în robie”.

Peste voia lui Turgheniev, datorită realismului adânc cu care este înfățișată contradicția antagonistă dintre moșierime și țărănimea iobagă, întreaga Rusie progresistă a văzut în această carte un îndemn la lupta de eliberare a poporului din lanțurile robiei feudale.

Guvernul țarist, înțelegând că Turgheniev lovește în însăși temelia regimului feudal, își dă în vileag neputința chiar prin măsurile de represiune pe care le ia împotriva scriitorului, surghiunindu-l pe timp de doi ani la moșie. Persecuțiile politice, șicanele cenzurii, departe de a stăvili influența lui Turgheniev asupra cititorilor, fac să-i mărească popularitatea.

În cel de al cincilea deceniu al veacului trecut, Turgheniev se îndreaptă spre dramaturgie și în decurs de zece ani scrie zece piese, dintre care cele mai cunoscute și mai valoroase sunt: „Ața se rupe unde e mai subțire“, „Pâine străină“, „Holteiul“, „Un prânz la mareșalul nobilimii“, „O lună la țară“ și „Provinciala“. În această perioadă, pe scenele teatrelor imperiale (de altfel singurele din Rusia acelor vremuri), dominau piese patriotarde, cari preamăreau autocrația țaristă și iobăgia, scrise într'un stil „pseudomăreț“, cum îl denumește Belinski, precum și vodeviluri, farse ieftine, traduse sau adaptate din limba franceză. Acest repertoriu era menit pe de o parte să distreze un număr restrâns de spectatori ghiftuiți și cu o spoială de cultură, iar pe de altă parte, să abată atenția marelui public dela problemele arzătoare ale timpului. Turgheniev continuă tradiția realistă a lui Fonvizin, Griboedov, Pușchin, Lermontov și Gogol. Situându-se pe poziția „școlii naturale“, a realismului critic, el lupta împotriva epigonilor romantismului, împotriva tendinței de a transforma teatrul dintr'o tribună a ideilor progresiste, într'o distracție trivială ori într'un mijloc de diversivune. Deși foarte diferite ca gen, piesele lui Turgheniev sunt legate prin unitatea conținutului de idei. Ca și în „Însemnările unui vânător“, în dramaturgia sa, Turgheniev înfierează egoismul și samavolnicia nobilimii, demască cruzimea ce se ascunde sub lustrul ei de civilizație, și ia apărarea celor impilați și umiliți de către niște paraziți privilegiați, la chere-mul cărora se află prin dependența lor economică. Înfațișând superioritatea morală a unor oameni lipsiți de apărare ca Mașa din „Holteiul“ sau Vera și Beliaev din „O lună la țară“, Turgheniev arată cum crește protestul în rândurile celor a căror demnitate e călcată în picioare de orânduirea feudală. În chipul studentului Beliaev, educat în spiritul lui Belinski și Hertzen, scriitorul arată că tânăra generație de raznocinți democrați e chemată să joace un rol important în istoria Rusiei, înlăturând nobilimea în declin. În „Provinciala“, Turgheniev dovedește influența nefastă pe care morala putredă a claselor

dominante o exercită chiar și asupra unor oameni înzestrați. Daria Ivanovna, eroina piesei, s'a molipsit de fătărnicia, lipsa de scrupule a mediului în care crescuse. Din dorința de a duce o viață ușoară și luxoasă, ea își folosește inteligența, tactul și energia numai pentru a parveni pe orice cale. În „Prânzul la mareșalul nobilimii“, satiră puternică la adresa moșierimii, Turgheniev ne prezintă clasa dominantă în ade-vărata ei lumină: hrăpăreață, incultă, imo-rală. Conflictul piesei constă din încercările zadarnice ale mareșalului nobilimii de a pune capăt unui lung proces între doi moșieri, frate și soră. Mergând pe urmele lui Gogol, Turgheniev prezintă o galerie întreagă de tipuri de nobili, fiecare cu particularitățile lui individuale, cu limba-jul său specific, dar constituind cu toții laolaltă un tablou variat și complex al descompunerii moșierimii. Scriitorul stăr-nește ura față de acești monștri umani, care-și exercită cu atâta cruzime exploa-tarea asupra milioanelor de iobagi.

În dramaturgia sa, Turgheniev oglin-dește cele mai variate aspecte ale acestei societăți, unde domnește inegalitatea so-cială, arătând totodată înrăurirea ei asupra caracterului oamenilor, pe care-i descrie până în cele mai fine cute ale psihologiei lor, în funcție de situația lor socială. Măiestria cu care redă atmosfera mediului unde-și situează acțiunea, puterea de pătrundere cu care sugerează cele mai intime senti-mente și gânduri ale omului, mai curând ascunse decât scoase la iveală prin vorbele personagiilor, — prin toate acestea Turgheniev prevestește teatrul lui Cehov.

Conținutul progresist al dramaturgiei lui Turgheniev i-a atras persecuțiile cenzurii, care a și interzis prezentarea unora dintre piesele lui. Nevrând să facă concesii, Turgheniev renunță pentru totdeauna la teatru, deși multe din piesele sale se bucuraseră de un succes răsunător.

În 1855, în toiul puternicelor frământări sociale determinate de războiul din Crimeia și luptei politice și ideologice dintre democrații-revoluționari, mișcarea liberală burghezo-moșierească și reacțiunea țaristă, Turgheniev scrie romanul „Rudin“. În

această carte el zugrăvește tocmai perioada de tranziție dintre primele două etape ale mișcării de eliberare, cu scopul de a răspunde la întrebarea ce stătea în fața întregii Rusii progresiste: „Ce-i de făcut?“, de ce fel de oameni are nevoie Rusia pentru a ieși din impas? Acțiunea se petrece la sfârșitul celui de al patrulea și dealungul celui de al cincilea deceniu, într-o vreme de cruntă teroare, când cei mai buni reprezentanți ai nobilimii, rămași credincioși idealurilor decembristilor, își irosesc forțele propovăduind idealuri abstracte, rupte de realitatea din Rusia. Făcând parte dintr-o clasă condamnată de istorie, acești oameni, deși sunt înzestrați și de bună credință, se transformă în „oameni de prisos“, incapabili de acțiune, izolați de masse.

Rudin, om cu deosebite calități morale și intelectuale: inteligent, cult, cinstit, entuziast, însuflețit de idealuri înalte, cu un mare dar de vorbitor, nu-și poate găsi un loc în Rusia iobăgistă. Toate strădaniile lui de a fi de folos societății sunt înfrânte rând pe rând. Turgheniev ne desvăluie cauzele sociale adânci ale acestor înfrângeri. În primul rând, avântul lui, în orice direcție se îndreaptă, se izbește de obscurantismul, de rutina și de spiritul retrograd, ce caracterizează un regim în destrămare, un regim dușmănos oricărei idei și activități progresiste. Turgheniev arată că înseși slăbiciunile lui Rudin — incapacitatea lui de a duce o acțiune până la capăt printr-o muncă susținută, descurajarea lui în fața piedicilor, entuziasmul lui cerebral ce se stinge ca un foc de paie în contactul cu realitatea, — toate acestea au rădăcini sociale. Aceste lipsuri se datoresc pe de o parte obârșiei lui aristocratice, pe de altă parte educației în spiritul filosofiei idealiste germane — în primul rând a lui Hegel — filosofie abstractă, menită să servească de suport ideologic claselor privilegiate. Cu ajutorul lui Belinski, Turgheniev ajunsese să-și dea seama de inconsistența filosofiei lui Hegel. Demonstrând acest lucru în operele sale, Turgheniev face un real serviciu intelectualității ruse, în rândurile căreia pătrunsese filosofia idealistă germană, mai ales datorită lui Stanchievici și cercului său.

Deși nobil de origine, sărăcia îl împinge pe Rudin către lagărul democratic. Situația lui de intelectual nevoit să-și câștige existența prin muncă, explică o bună parte din trăsăturile lui pozitive și, în primul rând, consecvența idealurilor lui democratice, credința nestrămutată într'un viitor fericit al Rusiei și al omenirii întregi, dragostea lui de libertate. După cum marile lui calități nu-și găsesc întrebuințare pe câmpul unei activități obștești, tot astfel Rudin e sortit înfrângerii și în viața personală — în dragoste. Eroul romanului întâlnește în calea lui pe Natalia Lasunșcaia, o fată curată, plină de avânt, pe care n'au reușit s'o pervertească nici mediul aristocratic, nici educația. Tânăra fată, înflăcărată de idealurile propovăduite de Rudin, e gata să rupă cu familia ei și să-l urmeze într-o viață de luptă pentru binele obștesc și progres. Însă Rudin, dezarmat în fața vieții, dă înapoi, neavând curajul să ia o hotărâre. El o respinge pe Natalia, sfătuind-o să se supună mamei ei care se opune acestei căsătorii. Rudin renunță la fericire nu numai fiindcă fuge de răspundere și se teme de urmări, dar poate fiindcă nici el nu vede posibilitatea de a-și traduce năzuințele în viață. Astfel iese la iveală prăpastia ce desparte frazele înflăcărate ale lui Rudin de faptele lui, contradicția dintre aspirații și incapacitatea de a lupta pentru ele — trăsătură ce caracterizează toată galeria oamenilor de prisos din literatură: Oneghin, Peciorin, Beltove, până la Oblomov, expresia unei complete destrămări morale.

Totuși, entuziasmul, credința în progres, dragostea de libertate, propovăduite cu atâta convingere și însuflețire de Rudin, toate acestea nu s'au irosit în zadar. Rolul oamenilor de tranziție ca Rudin, a fost de a transmite prin vremuri de cumplită teroare, făclia mișcării de eliberare celei de a doua generații de revoluționari, ieșite din păturile democratice. Acest merit al generației de tranziție din cel de al patrulea deceniu, căreia îi aparține în mare măsură și Turgheniev, este subliniat de A. M. Gorchii: „Ținând seama de toate condițiile vremii, de asuprirea exercitată de guvern, de neputința spirituală a societății și de faptul că în

massele țărănești încă nu se trezise conștiința menirii lor, — noi trebuie să recunoaștem că pe vremea aceea visătorul Rudin a fost mai folositor decât un om practic și activ". Arătând superioritatea lui Rudin asupra unor moșieri ca Lejniev, ce trec la exploatarea capitalistă, Gorchi face aluzie la faptul că, în acea perioadă de reflux a mișcării revoluționare, „oamenii practici” din generația lui Rudin și-au renegat idealurile din tinerețe, ajungând la un compromis cu regimul țarist. Gorchi scoate în relief totodată marea putere de tipizare a lui Turgheniev, care a știut să întruchieze în Rudin trăsăturile esențiale ale acestei generații de tranziție: „Rudin este și Bacunin, și Hertzen, în parte și Turgheniev însuși, iar acești oameni... nu și-au irosit viața în zadar, ci ne-au lăsat o moștenire admirabilă”.

Sfârșitul lui Rudin dovedește credința lui față de convingerile democratice pe care le propovăduise o viață întreagă. Silit să-și părăsească patria, Rudin ia parte la revoluția din Iulie 1848, din Franța, și moare ca un erou anonim pe baricadă, cu steagul roșu în mână.

În 1858, tot în „Sovremennic”, apare cel de al doilea roman al lui Turgheniev „Un cuib de nobili”. Lavrețchi, eroul acestui roman, este un om cinstit, care, ca și Rudin, visează să-și pună viața și forțele în slujba patriei. Dar și Lavrețchi e condamnat de societatea în care trăiește să ajungă un „om de prisos”. Crescut de un tată angloman, după principii cosmopolite, fără nicio contingentă cu realitatea rusească, Lavrețchi se trezește dezarmat în fața vieții, — o namilă de om plină de energie, cu un suflet sfios și naiv de copil. După o căsătorie neizbutită cu o femeie ușuratică și ambițioasă, pe care viața imorală din saloanele Parisului o corup definitiv, Lavrețchi se întoarce acasă cu gândul de a pune în practică toate cunoștințele dobândite în străinătate și de a-și folosi toată energia pentru a ridica nivelul material și cultural al țăranilor de pe moșia sa. El e convins că astfel poate contribui la propășirea Rusiei. Dezamăgirea pe care i-a pricinuit-o

prima căsătorie nu-l face să-și piardă credința într-o dragoste curată, în fericire, alături de o femeie care să-i împărtășească năzuințele. El se îndrăgostește de Liza Calitina, o fată sfioasă și blândă, cu un dezvoltat simț al datoriei, cu severe principii morale însă care, în loc să isvorască din viață, se întemeiază pe religie. Cu toate că a crescut în atmosfera cosmopolită plină de prejudecăți ce domnea în cuiburile de nobili, Liza, ca și Tatiana — eroina lui Pușchin din Evgheni Oneghin — a rămas rusoaică până în adâncul sufletului ei. Ea își păstrează dragostea față de popor și se simte cel mai bine printre țăranii de pe moșia familiei. Ea înțelege oamenii simpli și-i place să stea de vorbă cu ei dela egal la egal, fără urmă de aroganță boierească. Iată cum își descrie Turgheniev eroina: „Pătrunsă în întregime de simțul datoriei, de teama de a nu jigni pe cineva, cu inima ei bună ea iubea toată lumea fără deosebire, dar pe nimeni în mod special”. Deși se teme de dragoste, de viață, Liza împărtășește sentimentul lui Lavrețchi, în care vede un om superior nobililor de teapa lui Pușchin, străini de țară. Într-o discuție cu acesta, Lavrețchi se ridică hotărât împotriva slugărniceii acestuia față de tot ce vine din Apus, și condamnă aspru atitudinea lui de dispreț față de popor. Liza este cu totul de partea lui Lavrețchi și încă dela început, ei se simt legați prin vederi și aspirații comune. Dar nădejtile lor de fericire se spulberă la întărcerea neașteptată a Varvarei Pavlovna, prima soție a lui Lavrețchi, despre care se răspândise vestea că ar fi murit. Deoarece atât biserica, cât și morala clasei dominante nu admiteau divorțul, Liza și Lavrețchi sunt siliți să se despartă, fiindcă nici unul nici celălalt n'are tăria să înfrunte prejudecățile mediului lor, ca să-și apere dreptul lor la fericire. Liza se refugiază la mănăstire, iar Lavrețchi își încheie viața stingeră încercând să îmbunătățească situația țăranilor de pe moșia sa, lucru pe care autorul îl povestește numai, fără să-l înfățișeze. Turgheniev știa din propria lui experiență cât de puțin eficiente sunt asemenea încercări parțiale, întreprinse de sus.

În 1850, la moartea mamei sale, Turgheniev eliberase țăranii dela curte, înlocuise boierescul prin dijmă, dăruise țăranilor loc de casă și grădină, înființase o școală model, împărțise ajutoare celor săraci și clădise un azil pentru bătrâni și infirmi. Într-o scrisoare din acea perioadă el scrie: „Poate că altul în locul meu ar fi făcut mai mult și mai repede, dar eu am făgăduit să spun adevărul așa cum este“. Din aceste cuvinte reiese îndoiiala scriitorului cu privire la eficacitatea unor asemenea măsuri. Tristețea caldă în care Turgheniev își învâluie eroii, regretul pe care i-l stârnește destrămarea cuiburilor de nobili, nu-l împiedică să încheie această poveste tragică a două existențe zdrobite printr'un acord de un puternic optimism. Ultimele cuvinte ale lui Lavrețchi sunt un cald îndemn la acțiune, o chemare adresată tinerei generații să înfăptuiască visurile părinților, să înlăture toate stavilele ce au zădărnicit strădaniilor unor oameni de bună credință, răpindu-le orice nădejde și orice bucurie.

Cu toate că Turgheniev îi descrie cu simpatie pe acești eroi pasivi, pe care lipsa lor de energie îi duce în mod inevitabil la înfrângere, democrații-revoluționari au văzut în acest roman, unde se oglindește destrămarea cuiburilor de nobili, un protest împotriva orânduiri sociale. Într'un asemenea regim de opresiune oameni cinstiți și înzestrați ca Liza și Lavrețchi nu-și pot realiza năzuințele nici pe tărâmul vieții obștești, nici în viața personală.

Acest roman s'a bucurat de un succes neobișnuit și a trezit un ecou puternic în păturile democratice împotriva moralei feudale, datorită patriotismului eroilor, înaltelor idealuri morale proclamate de Turgheniev, precum și neîntrecutei măestrii artistice cu care e realizat romanul. Adâncimea și finețea analizei psihologice, minunatele descrieri ale naturii își păstrează și astăzi farmecul.

În 1860, — când ascutirea luptei de clasă, tensiunea politică ajunsă la culme, crează în Rusia o situație revoluționară, Turgheniev scrie romanul „In ajun“, ecou

viu al frământărilor, al problemelor celor mai arzătoare ce stăteau în fața societății ruse. În cele două romane precedente, Turgheniev dovedise că rolul progresist al nobilimii se încheiase. Cei mai buni reprezentanți ai clasei feudale nu izbutiseră să indice poporului o ieșire din impas, ba mai mult, ajunseseră ei înșiși niște „oameni de prisos“, împinși la marginea vieții. De astă dată, marele scriitor, cu cinstea și puterea de pătrundere ce-l caracterizează, arată care sunt cerințele vitale ale masselor, încotro se îndreaptă ele și care sunt oamenii noi chemați să le conducă. Depășind propriile sale convingeri politice reformiste, scriitorul realist definește astfel teza centrală a romanului într-o scrisoare către Acsacov: „Ideia pe care se întemeiază (cartea) este că țara are nevoie de oameni conștienți și eroici... fără ei, e cu neputință ca lucrurile să meargă înainte“.

Elena Stahova și Insarov, personagiile principale ale romanului, sunt tocmai asemenea firi eroice, gata să se jertfească în numele libertății patriei și al progresului. În vestitul său articol „Când va veni în sfârșit ziua cea adevărată?“, Dobroliubov desvăluie astfel conținutul sufletesc al Elenei: „...Ea era frământată de acea năzuință aproape inconștientă, dar irezistibilă către o viață nouă, către oameni noi, năzuință care a cuprins toată societatea rusă și nu numai așa numitele ei pături culte. În ea se cglindesc cât se poate de limpede tendințele cele mai înalte ale vieții noastre“. Deși provenită din nobilime, Elena nu se poate împăca cu existența stearpă a celor din jur, cu lăncezeala lor, cu frazele gcaleși idealurile lor abstracte. Pe ea n'o atrage nici știința idealistă, seacă, ruptă de realitatea tânărului istoric liberal Berseniev. N'o mulțumește nici concepția formalistă despre artă a sculptorului Șubin. Acest est et nu urmărește decât fantoma frumosului absolut, și deaceea operele lui, care nu slujesc unei cauze înaintate, nu pot fi valabile nici din punct de vedere artistic. Pentru „activitatea“ funcționarească a lui Curnatovschi, logodnicul ei oficial, Elena nu simte decât dispreț. Acest birocraat ambițios, slugă zeloasă a regimu-

lui iobăgist, caută să-și mascheze concepția de viață profund reacționară, prin flexăreala liberală, la mcdă pe atunci. Fire energetică și hotărâtă, Elena tânjește după un țel precis, după o activitate concretă, pentru a putea să-și consacre forțele poporului, spre care o trage inima ei sensibilă și caldă. „Setea de a milita pentru cauza binelui, o îndeamnă să caute posibilitatea de a face fericiți pe cei din jurul ei, fiindcă ea nu concepe fericirea personală, nici măcar liniștea proprie, atâta timp cât semenii ei se zbat în suferință, nenorocire, lipsuri și umilințe,” — scrie Dobroliubov în același studiu închinat romanului „În ajun”.

În dragostea Elenei pentru Insarov, — revoluționarul bulgar, care și-a închinat toată viața eliberării patriei sale de sub jugul turcesc, — se îmbină înaltul simț de răspundere socială al acestei femei, cu aspirația ei spre fericire personală, în cel mai frumos înțeles al cuvântului. Ea nu pregetă o clipă să rupă cu familia, cu viața tihnită și îmbelșugată, pentru a-și urma soțul pe calea luptei pentru marea lui cauză, devenită și a ei. Atunci când Insarov, măcinat de mizerie și sbucium, moare în drum spre patrie, Elena pleacă singură în Bulgaria să lupte mai departe pentru înfăptuirea țelului către care porniseră împreună. Autorul își zugrăvește eroii cu multă căldură și simpatie, deși Insarov împărtășește convingerile democraților-revoluționari ruși, cu ale căror metode de luptă Turgheniev nu-i de acord. Poziția scriitorului reiese atât din faptul că el își alege drept personaj principal un bulgar, că acesta moare înainte de a intra în luptă, cât și din faptul că eroina romanului se alătură mișcării revoluționare din altă țară și nu din patria ei. Prin toate acestea, Turgheniev caută să demonstreze teza că vremea oamenilor noi încă n'a sosit și nici condițiile prielnice pentru o activitate revoluționară nu sunt coapte. Teza lui Turgheniev era însă infirmată de realitatea din Rusia. Colaborator permanent al revistei „Sovremennic”, scriitorul avea mereu în față chiar pe conducătorii acelei mișcări de eliberare, a cărei existență el căuta s'o nege, fiindcă deși dorea din toată inima

fericirea poporului, concepțiile lui liberale nu-i îngăduiau să vadă rolul revoluționar al masei.

Din aceleași motive, Turgheniev propovăduiește în acest roman ideia împăcării și colaborării dintre clase în locul luptei de clasă. „*Țineți seama că în Bulgaria ultimul cerșetor și cu mine dorim cu toții unul și același lucru, avem cu toții același țel*” — spune Insarov. Deși frontul național împotriva jugului străin are o semnificație progresistă, Turgheniev nu-și dă seama că burghezia din țările subjugate caută să folosească lupta de eliberare a poporului în propriile ei interese, încercând totodată să abată masele dela lupta de clasă, prin lozincă unității naționale. Prin aceasta, Turgheniev încearcă să răspândească și în Rusia lozincă „unității dintre clase”, în momentul în care desființarea iobăgiei devenise într'adevăr o problemă națională. El nu înțelegea că această chestiune vitală nu putea fi rezolvată radical decât pe calea delimitării precise a forțelor sociale, pe calea luptei hotărâte pe două fronturi: atât împotriva autocrației țariste, aliate cu moșierimea fățiș reacționară, cât și împotriva liberalilor, gata la orice compromis cu dușmanii poporului. Dobroliubov demască teza împăciuitoare ce se ascunde în cuvintele lui Insarov citate mai sus, precum și poziția falsă a liberalilor, asemuindu-i pe aceștia cu niște oameni care, șezând într'o ladă, ar dori s'o miște din loc, în timp ce lada nu poate fi împinsă decât din afară. Prin această imagine, Dobroliubov dă în vileag legăturile liberalilor cu orânduirea împotriva căreia aceștia pretind că se ridică. El fundamentează astfel necesitatea izolării liberalilor. Vestitul critic revoluționar-democrat dovedește că oamenii noi au apărut de acum în Rusia și că țara se află într'adevăr în ajunul unor răsturnări revoluționare. Tocmai în aceasta constă sensul obiectiv al romanului, împotriva dorinței autorului și în ciuda confuziilor lui politice. „Încep să apară noțiuni și cerințe de felul acelor pe care le găsim la Elena; societatea întâmpină aceste cerințe cu simpatie, — ba mai mult — ele tind să-și afle o realizare activă. Aceasta înseamnă că vechea inerție socială e pe cale să dispară; ea să se ridice oameni

de acțiune, e nevoie numai de câteva sguduiri, de câteva îndemnuri răscolitoare și de împrejurări prielnice... Atunci va apărea și în literatură figura unui Inсарov rus, conturată precis și realizată până la capăt. Și nu mai avem mult de așteptat: dovadă nerăbdarea febrilă cu care îi așteptăm apariția în viața noastră. Avem absolută nevoie de asemenea oameni; fără ei, parcă toată viața noastră se irosește fără nici o noimă, iar fiecare zi care trece nu este decât ajunul altei zile ce va să vină. Va veni, cu siguranță, și ziua adevărată."

Nefiind de acord cu interpretarea dată de Dobroliubov romanului „In аjun“, Turgheniev îi cere lui Necrasov să împiedece apariția articolului în „Sovremmenic“. La refuzul lui Necrasov, care rămâne credincios principiilor democrat-revoluționare și conștient de rolul ideologic al revistei, Turgheniev părăsește pentru totdeauna „Sovrommenic“-ul, de care era legat încă dela debutul său literar. Plecarea lui Turgheniev duce la scindarea redacției în două lagăre: cel liberal, care părăsește pozițiile de până atunci și lagărul consecvent revoluționar, în frunte cu Cernășevski, Dobroliubov, Necrasov, Saltâcov-Scedrin. Odată cu Turgheniev părăsesc „Sovremmenic“-ul Goncharov, L. Tolstoi, Drujinin, etc. Această ruptură devenise inevitabilă și ea reflectă pe plan ideologic ascuțirea ciocnirilor de clasă.

Tot în această perioadă, Turgheniev își încetează și colaborarea la revista „Colocol“ (Clopotul), editată de Hertzen în străinătate, deși publicase acolo o serie de poeme și de corespondențe semnate, ce-i atrăseseră persecuțiile guvernului țarist. Cu toate acestea, Turgheniev rămâne profund legat de conducătorii democrat-revoluționari, care continuă să exercite o profundă înrăurire asupra vieții și creației lui. Dovadă durerea pe care i-o pricinuește marelui scriitor moartea lui Dobroliubov și, mai cu seamă, suspendarea revistei „Sovrommenic“. Cu acest prilej, el scrie: „*Inima mea de literat bătrân s'a cutremurat când am citit despre încetarea apariției „Sovremmenic“-ului.*“ Cea mai grăitoare dovadă însă a simpatiei pe care continuă s'o nutrească Turgheniev pentru eroicii luptători revoluționari, o constituie chipul

Marianei din romanul „Brazdă nouă“ și poemul său în proză „Pragul“. Trebuie menționat deasemenea și entuziasmul cu care salută apariția fiecărei opere noi a lui Saltâcov-Scedrin, a operei capitale a lui Hertzen, „Amintiri și cugetări“, precum și scrierile unor tineri scriitori democrați ca Reșetnicov, Sleptov, Pomialovschi. Stima de care Turgheniev a continuat să se bucure în rândurile democrat-revoluționarilor reiese din atitudinea lui Necrasov. Acesta îl socotește pe Turgheniev „un dușman neîmpăcat al lanțurilor, un prieten credincios al poporului“. Necrologul scris de Saltâcov-Scedrin la moartea marelui scriitor, e pătruns de cea mai caldă admirație și prețuire: „Activitatea literară a lui Turgheniev a jucat un rol călăuzitor în societatea noastră, deopotrivă cu activitatea lui Necrasov, Belinschi și Dobroliubov“.

Primele trei romane ale lui Turgheniev, deși au o tematică atât de diferită, sunt legate între ele prin ideia trezirii conștiinței sociale a femeii. Natalia, Liza și Elena, cele trei eroine ale lui Turgheniev, întru-chipează minunatele trăsături ale femeii ruse: curățenia sufletească, dragostea de patrie, de poporul împilăt, spiritul de jertfă în numele unui țel înalt, chiar atunci când ele nu sunt pe deplin conștiente de acest lucru. Toate trei se înrudesesc prin curajul lor, printr'un desvoltat simț de răspundere, prin setea de activitate îndreptată spre binele societății, printr'o concepție superioară despre dragoste și familie, bazată pe idealuri comune și pe colaborare. Eroinele lui Turgheniev îmbină toate aceste înalte însușiri morale cu un farmec deosebit, plin de gingășie și poezie. Ele ne sunt prezentate în desvoltarea lor pe o linie ascendentă, pe măsură ce frământările sociale puneau tot mai ascutit la ordine zilei problema emancipării femeii. Viața însăși cerea tot mai imperios ca marile calități ale femeii ruse să nu mai fie ținute sub obroc, ci să devină un factor de progres social.

Soarta acestor trei femei constituie un act de acuzare împotriva condițiilor vitrege din Rusia țaristă și a moralei fățarnice a

clasei dominante. Natalia e împinsă înapoi de slăbiciunea lui Rudin și de calculele meschine ale familiei în mediul odios din care încercase să se smulgă. Din pricina unor false precepte morale bazate pe religie și a prejudecăților clasei ei, Liza e silită să renunțe la fericire și să se îngroape de vie într-o mănăstire. Ca să rămână credincioasă idealului de libertate și să lupte pentru înfăptuirea lui, așa cum îi dictează conștiința și demnitatea ei de om, Elena e nevoită să-și părăsească familia și patria, pe care o iubea atât de fierbinte.

Minunatele portrete de femei ruse, descrise cu atâta admirație de Turgheniev, culminează în figura Marianci din romanul „Brazdă nouă”. Inrolându-se în rândurile *narodnicilor*, Mariana pornește cu bărbăție pe calea grea și plină de jertfe a luptei revoluționare din cel de al optelea deceniu al veacului trecut. De neuitat este și chipul tinerei revoluționare din poemul în proză „Pragul”. Prin hotărîrea ei neclintită, prin încrederea în victoria revoluției, prin spiritul de sacrificiu și devotamentul ei față de poporul împilat, această eroină în adevăratul înțeles al cuvântului, prevestește mărețele figuri de luptătoare pentru cauza proletariatului.

Critica aspră dar justă a lui Dobroliubov, deși stârnise indignarea lui Turgheniev, a avut totuși o influență rodnică asupra lui, fiindcă a ascuțit și mai mult receptivitatea scriitorului față de ceea ce este nou și hotărîtor pentru dezvoltarea societății. În romanul „Părinți și copii”, apărut în 1861 odată cu ucazul privitor la reforma agrară și la desființarea iobăgiei, Turgheniev arată tocmai delimitarea forțelor sociale, ruptura definitivă și raportul de forțe dintre democrații-revoluționari și liberali. Toată compoziția romanului dovedește că Turgheniev vrea să înfățișeze în Bazarov pe eroul tipic al vremii. Faptul că-și alege drept personagiu central pe eroul pozitiv al epocii, care abia începe să se contureze, vedește puterea de pătrun-

dere a marelui scriitor realist. Acțiunea romanului se petrece în 1859, în preziua reformei. Turgheniev aduce pentru prima oară în literatură o figură de revoluționar rus provenit din păturile democratice, „un Insarov rus”, care luptă nu împotriva cotropitorilor străini, ci împotriva jugului „turcesc” al feudalismului din propria țară, împotriva dușmanului de clasă și a ideologiei sale.

În acest roman dedicat lui Belinski — îndrumătorul și dascălul său pe linia realismului critic — Turgheniev izbutește să desprindă conflictul esențial al epocii sale în ceea ce are el mai caracteristic, adică tocmai „esența fenomenului social istoric dat”. În „Părinți și copii” nu este vorba de o simplă ciocnire între generații, ci de lupta înverșunată între nou și vechi, care în momentul istoric respectiv se dă între democrații-revoluționari, reprezentanți ai maselor exploatate, — și moșierimea liberală care, în timp ce cochetează cu poporul, caută să-i pună pe grumaz jugul exploatarei capitaliste. E vorba de lupta dintre două concepții politice, dintre două ideologii: cea revoluționară și cea reformistă.

Marele merit al lui Turgheniev este de a fi înțeles rolul hotărîtor al democratului-revoluționar în viața Rusiei din epoca respectivă și de a fi arătat „izbânda democrației asupra aristocrației”. Eroul pozitiv, Bazarov, se mândrește cu obârșia lui de „plebeu”, urăște clasa feudală și cultura ei și se îndreaptă hotărît spre științele pozitive, fiindcă vede în ele mijlocul principal pentru descătușarea maselor din mizerie și întuneric.

Prin simpatia cu care Turgheniev își descrie eroul principal, dovedește afirmația lui că romanul „*este în întregime îndreptat împotriva nobilimii ca clasă înaintată*”. De aceea el îl prezintă pe Bazarov ca pe un om înzestrat tocmai cu acele însușiri ce lipseau „oamenilor de prisos”. Bazarov are o minte lucidă și pătrunzătoare, îmbinată cu o energie neobosită. Concepția lui materialistă, activitatea lui perseverentă sunt îndreptate nu numai spre cunoașterea lumii, dar și spre transfor-

marea ei. „*Natura nu este un templu, ci un atelier, în care omul trebuie să fie un muncitor*“, — spune el. Integritatea morală și disprețul lui Bazarov față de orice compromis reies limpede din toată atitudinea lui: „*Un om adevărat este numai acela care te silește ori să-l ascuți, ori să-l urăști*“. Sigur de justetea convingerilor lui, de dreptatea cauzei pe care o apără, el e îndreptățit să spună: „*Nu împărtășesc părerile nimănui, am părerile mele*“. El nu face concesii nici în viața personală. Concepția de viață și calitățile lui Bazarov, caracteristice tinerei generații de luptători, îl situează pe erou la antipodul moșierilor Chirsanov, al căror oaspete este. Rămâne la fel de intransigent chiar atunci când sunt în joc sentimentele lui. Dragostea pe care o poartă părinților săi nu-l împiedică să vadă în ei niște oameni înapoiți. Bazarov zeflemisește atât superstițiile și prejudecățile mamei lui, cât și vorbăria afectată a tatălui său, care dorește cu orice preț să pară un om cult și înaintat în ochii boiernașului Arcadie. Frumusețea moșieresei Odintova, atracția pe care o simte față de ea, nu-i pot ascunde egoismul, nici orizontul mărginit al acestei aristocrate tipice, incapabilă de a renunța la confortul ei material și moral de dragul vreunui sentiment omenesc. Voința și tăria lui de caracter îl ajută să-și smulgă din suflet dragostea pentru această femeie din lagărul dușman, nedemnă de el. Și în prietenie, Bazarov rămâne la fel de credincios convingerilor sale. Deaceea se desparte fără părere de rău de Arcadie Chirsanov, atunci când își dă seama că înflăcărarea de moment a acestuia pentru ideile progresiste nu-i decât un foc de paie. Clarvăzător cum este, Bazarov prevede că mai devreme sau mai târziu, Arcadie trebuia să alunece pe panta liberalismului, Bazarov știe că cdată ajuns acolo, prietenul său din tinerețe se va cufunda în mocirla calduță, în care se bălăcesc „părinții“. La despărțire, Bazarov îi spune lui Arcadie: „... *ne luăm rămas bun pentru totdeauna... tu nu ești făcut pentru viața noastră amară și aspră de oameni hăituiți. N'ai nici destulă bărbăție, nici destul avânt pentru cauza noastră... Boierii de teapa ta nu se pot ridica niciodată peste o nobilă*

resemnare sau o nobilă înflăcărare de moment. Voi, de pildă, vă socotiți viteji fără să vă bateți; noi, însă, suntem porniți pe luptă... Tu, însă, n'ai izbutit să te ridici până la nivelul nostru; în mod inconștient, tu ești încântat de persoana ta și-ți face plăcere să te iei la harță cu tine însuși, pe când nouă ne e lehamite de așa ceva, noi vrem să ne batem cu alții! Ești un băiat de treabă, dar cu toate astea ai rămas un boiernaș liberal, un molău... Adio, signore!“ Cuvintele lui Bazarov dezvăluie prăpastia de netrecut dintre convingerile conecvent democratice ale „nihilistului“ Bazarov și „bunele intenții“ ale moșierimii liberale. Aceste cuvinte sunt totodată o condamnare: fără ape' a oamenilor de prisos, „acești giganți în vorbe, dar pigmei în fapte“, cum îi definește Herțen.

Nicăieri antagonismul dintre cele două concepții de clasă nu se manifestă mai puternic ca în ciocnirile dintre Bazarov și Pavel Petrovici Chirsanov. Chiar dela prima întâlnire apare limpede ostilitatea aristocratului Pavel Petrovici pentru Bazarov, în care vede dela început un intelectual ridicat din păturile democratice, și deaceea încearcă față de el un sentiment de dispreț amestecat cu teamă. Când îl întâmpină pe nepotul său Arcadie, Pavel Petrovici „*trecând dela un prealabil shake hands* (strângere de mână) *după moda europeană, îl sărută de trei ori după datina rusească, mai bine zis îi atinse de trei ori obrazul cu mustățile sale parfumate*“... Apoi, când fratele său Nicolae Petrovici, îi face cunoștință cu Bazarov, „*Pavel Petrovici, cu un zâmbet imperceptibil își înclină ușor trupul mlădios, însă nu-i întinse mâna, ba chiar și-o vârî înapoi în buzunar*“. Numai un scriitor cu adevărat mare poate zugrăvi atât de precis în cuvinte atât de puține, trăsăturile unui personaj, caracterizând totodată și poziția lui de clasă. Din citatul reprodus reies limpede tendințele cosmopolite ale aristocratului parfumat și încercarea lui de a-și masca înstrăinarea de popor printr'un tribut plătit tradițiilor rusești. În condescendența cu care Pavel Petrovici îl salută pe Bazarov, evitând să-i dea mâna, politețea lui aparentă și bunele lui

maniere de nobil intră în contradicție flagrantă cu disprețul boierului față de oamenii ce nu fac parte din „lumea lui”. Acest scurt pasagiu este o minunată ilustrare a două principii fundamentale ale artei realiste, formulate astfel de Turgheniev: *„Poetul trebuie să fie un psiholog, dar să nu arate acest lucru: el trebuie să cunoască, să simtă rădăcinile fenomenelor, fără a înfățișa altceva decât fenomenele însăși”*. Iar în altă parte, întregind această idee, el scrie: *„În orice domeniu al artei, în pictură ca și în literatură, se aplică același principiu: cine redă toate amănunțele, acela e un om pierdut; trebuie să știi să re- dai numai amănunțele caracteristice. Iată în ce constă talentul...”* El parafrazează această idee, printr-o imagine, în cuvintele lui Bazarov: *„Oamenii sunt ca și copacii din pădure; niciun botanist n-o să se apuce să studieze fiecare mesteacăn în parte”*.

După o viață stearpă, irosită în saloanele mondene din Rusia și din străinătate, după ani și ani de sbucium zadarnic, pricinuit de o dragoste neîmpărtășită — Pavel Petrovici se stabilește pe moșia fratelui său unde duce o existență inactivă și izolată. Dar și aici el își păstrează apucăturile și morga aristocratică din tinerețe. Încă chipeș, de o elegantă căutată, urmând în toate privințele modul de viață englez, acest aristocrat liberal cochetează cu poporul, pretinzând că-l cunoaște și-i vrea binele. Turgheniev descrie cu o fină ironie atitudinea celor de teapa lui Pavel Chirsanov față de țărani. Când stă de vorbă cu „mujicii”, el catadixeste să folosească expresii țărănești, care contrastează cu limbajul lui obișnuit, înțesat de neologisme, dar în același timp *„se strâmbă și miroase apă de Colonie”*. Cu totul altfel se poartă Bazarov cu oamenii simpli, cu țărani. Departe de a-i idealiza, „doftorul” îi tratează pe țărani dela egal la egal, știe să le câștige încrederea și simpatia, fiindcă ei simt că sub asprimea și bruschetea lui aparent se ascunde o dragoste și o dorință sinceră de a le veni în ajutor.

Ironia lui Turgheniev față de „strigoiul” Pavel Petrovici reiese și din faptul că autorul insistă mai ales asupra portre-

tului fizic al acestuia, descriind cu lux de amănunte îmbrăcămintea și tabieturile lui de anglo-man. Scriitorul subliniază astfel goliciunea sufletească, inconsistența personajului său, care pune aparențele mai presus de orice. Intenția lui Turgheniev de a scoate în evidență superioritatea morală a lui Bazarov se vedește, între altele, și din faptul că scriitorul zugrăvește mai ales psihologia, concepția de viață, bogatul conținut sufletec și atitudinea eroului său central față de toate problemele timpului.

Contrastul dintre cele două personaje principale se manifestă cel mai limpede în discuțiile lor. Nu-i întâmplător faptul că aceste discuții sunt totdeauna provocate de Pavel Petrovici. Convins de dreptatea sa, Bazarov răspunde la tiradele adversarului său în silă, prin fraze lapidare, pentru că își dă seama că e zadarnică orice încercare de a schimba mentalitatea învechită, conservatoare a acestui boier spilkuit. Calmul, siguranța și demnitatea lui Bazarov îl scot din sârite pe Pavel Petrovici, cu atât mai mult cu cât în sinea lui, el nu poate să nu recunoască superioritatea dușmanului său. Pavel Petrovici e destul de inteligent ca să înțeleagă că toate argumentele lui, izbindu-se de luciditatea lui Bazarov ca de un zid, ricoșează, și se întorc împotriva lui. Îl înfurie mai ales faptul că frazele lui abstracte despre progres și democrație sunt dezumflate rând pe rând, ca niște bășici de săpun, de sarcasmul înțepător al adversarului. Rănit în orgoliul său, Pavel Petrovici recurge la vechiul procedeu feudal de a-și impune punctul de vedere prin forță, și-l provoacă pe Bazarov la duel. Ca fost ofițer, meșter în mânăuirea armelor, el e sigur că pe această cale își va doborî dușmanul, pe care nu l-a putut elinti prin niciun argument. Dar și acest calcul dă greș. Neliniștea, furia neputințioasă și teama de a-și pierde pozițiile îl duc pe aristocratul arogant la o înrângere pe propriul lui teren. Bazarov iese învingător și din această încercare, datorită stăpânirii de sine și curajului ce-l caracterizează.

Turgheniev dezaproabă falsa concepție despre onoare, normele de comportare impuse

de morala feudală depășită. Deaceea, el descrie scena duelului în culori satirice, trecând dela ironie la sarcasm. Într-o scrisoare din perioada respectivă, Turgheniev formulează cât se poate de precis această idee: „...duelul cu Pavel Petrovici l-am introdus anume pentru a dovedi în chip neîndoielnic deșertăciunea cavalerismului nobil și elegant; deaceea l-am și înfățișat într-o lumină aproape exagerat de comică”. Sfârșitul acestui aristocrat arogant și blazat, care își închie existența steapă departe de țară, izolat în orgoliul său, — demonstrează și mai limpede că asemenea „strigoii” ai trecutului nu mai au ce căuta în societate, că vremea „oan enilor de prisos” a apus.

Nicolai Petrovici Chirsanov, deși împărtășește părerile politice ale fratelui său, nu ajunge la un asemenea conflict ascuțit cu „nihilistul” Bazarov. Fire visătoare, șovăielnică și împăciuitoare, el se dă bătut dela început. Mai mult, într-o convorbire cu fratele său el recunoaște deschis că superioritatea tinerei generații de intelectuali democrați constă în faptul că aceștia „au mai puține urme de boierie decât noi”.

Prin figura lui Nicolai Petrovici, Turgheniev urmărește să înfățișeze un alt tip de moșier liberal, care șovăie „sincer” între democrația burgheză și reacțiunea feudală. Cunoașterea adâncă a vieții din Rusia îl ajută pe realistul lucid să pătrundă până la rădăcinile social economice ale liberalismului și să le dezvăluie. Pentru a-și restabili averile periclitate, pătura mijlocie a nobilimii, din care face parte și Nicolai Petrovici, e nevoită să recurgă, pe lângă exploatarea iobagilor, și la munca salariată, trecând astfel dela vechile forme ale economiei naturale devenite nerenatabile, la economia capitalistă, producătoare de mărfuri. Dar Nicolai Petrovici, fire pasivă și blajină, n'are nici energie destulă, nici suficient spirit de inițiativă pentru a păși cu hotărîre pe făgașul capitalismului. Ii lipsește poate și cruzimea calculată ce caracterizează burghezia. Țăranii privesc cu neîncredere și dușmănie, atât inovațiile moșierului, cât și încercările lui stângace de a se apropia de ei, iar Nicolai Petrovici nu-i în stare să ia măsuri dra-

stice pentru a-și organiza gospodăria amenințată de ruină. Nici caracterul lui nehotărît, nici concepțiile lui liberale nu-i îngăduie acest lucru. Acest bătrân sentimental mai nutrește iluzia că „bunele lui intenții”, umanitarismul lui abstract, ar fi suficiente pentru a-i convinge pe țărani să „colaboreze” cu el, adică să se lase exploatați fără să crâcnească. Totuși, în fața evidenței, e silit să-și mărturisească neputința: „N'o mai pot scoate la capăt! Să mă bat eu însumi cu ei nu sunt în stare, iar să chem jandarmii, nu-mi îngăduie principiile; însă fără spaima de pedeapsă nu poți face nimic!”.

Abia fiul său Arcadie, după ce se va lepăda de năzuințele din tinerețe și de înflăcărarea lui de moment, vindecând însă și de iluziile romantice prin contactul cu Bazarov, va coti hotărît spre capitalism și va face ca moșia, transformată în fermă, să aducă venituri considerabile.

Nu se poate tăgădui că Turgheniev zugrăvește cu simpatie și îngăduință ironică, amestecată cu părere de rău, pe Nicolai Petrovici și pe Arcadie, de care se simte legat printr-o serie de afinități. Nici pe Pavel Petrovici el nu-l prezintă ca pe un monstru, atribuindu-i și o seamă de calități pozitive: inteligență, consecvență, simțul onoarei în accepția ei feudală, o oarecare bunătațe împletită cu condescendență boierească. Spre cinstea lui Turgheniev, trebuie subliniat încăodată, că în ciuda ideilor sale liberale și a legăturilor lui cu clasa moșierească, scriitorul realist, care pune adevărul mai presus de orice, înfățișează cu precădere viciile clasei condamnate la pieire. El demască poziția ei retrogradă, în ciuda frazelor progresiste, mărginirea ei socială, cosmopolitismul, individualismul, neînțelegerea și disprețul față de popor. „Priviți atent figura lui Nicolai Petrovici, a lui Arcadie, și veți vedea că sunt ori slabi și lipsiți de vlagă, ori mărginiți” — scrie Turgheniev. „Simțul meu estetic m'a îndemnat să aleg dinadins reprezentanți ai nobilimii dintre cei mai buni, pentru a-mi demonstra tema cu atât mai vădit: dacă frișca e proastă, cum trebuie să fie laptele?”

Contradicțiile lui Turgheniev, datorite orizontului său politic îngust, reies mai cu seamă din modul contradictoriu în care e prezentat Bazarov. Scriitorul arată pe de o parte simpatia și încrederea oamenilor simpli, a țăranilor față de tânărul medic care le vine în ajutor cu atâta devotament. Pe de altă parte, autorul se străduiește să înfățișeze legătura democrațiilor revoluționari cu poporul, mult mai slabă decât era în realitate. Astfel, Bazarov îi zeflemisește și câteodată se poartă grosolan cu țăranii. Mai mult, el vorbește uneori cu nepăsare despre soarta lor: „*Ce folos că țăranul va locui într-o casă curată, atunci când din mine va crește brusture!*” Bazarov arată și o oarecare neîncredere în forțele țăranimii: „*Cine-l înțelege pe țăran?! El însuși nu se înțelege, nici el nu știe bine ce vrea*”. Teama de revoluție, — care-l împiedică pe Turgheniev să zugrăvească odată cu mizeria cumplită a țăranimii și protestul ei, — se manifestă și în aceea că Turgheniev redă programul democrațiilor revoluționari trunchiat și tendentios. Se știe că aceștia luptau nu numai pentru răsturnarea regimului feudal și a autocrației țariste, dar mai cu seamă pentru a făuri o orânduire socială dreaptă, socialistă, întemeiată pe obștea țăranască. Turgheniev, însă, scoate în evidență numai „nihilismul” lui Bazarov, pornit exclusiv pe distrugere: „*Noi nu vrem decât să dărâmăm; de construit vor construi alții*”. La fel de nejustă și de neconformă cu vederile democrațiilor revoluționari este și atitudinea negativă a lui Bazarov față de filosofie și artă în general, fără a ține seama de conținutul lor de idei sau de contribuția lor la ridicarea conștiinței masselor.

Dacă Bazarov demască pe drept cuvânt filosofia idealistă a „părinților”, spre deosebire de Belinski, Hertzen sau Cernâșevski, el ajunge să nege necesitatea teoriei ca atare și a oricărei filosofii, deci și a celei materialiste. „*Nu există principii* — spune el — *există numai senzații și de ele depinde totul*”. El cade astfel în pozitivism, într'un empirism îngust și lipsit de perspective. „*Există științe* — afirmă el, referindu-se exclusiv la științele naturii — *după cum există meserii și cunoștințe*

speciale, dar știință în general nu există de fel”.

Totuși, nu trebuie uitat că mișcarea revoluționar-democratică n'a fost o mișcare omogenă, deci n'a putut avea nici o ideologie unitară. Pisarev, de pildă, exponentul păturilor mic-burgeze dela oraș și nu al țăranimii, recunoaște că gândirea este produsul existenței, al lumii materiale. El reduce însă lumea materială numai la natură, la mediul fizic, îngropând rolul hotărîtor al vieții sociale în dezvoltarea conștiinței. Belinski, Hertzen, Cernâșevski și Dobroliubov, cei mai consecvenți filosofi materialisti premarxiști, înglobau și relațiile sociale în condițiile existenței materiale, socotindu-le factorul hotărîtor pentru formarea conștiinței umane. Deaceia, atribuiău o mare importanță nu numai științelor pozitive, dar și filosofiei, științelor sociale și artei, menite să contribuie în mare măsură la dezvoltarea societății. Deaceia Pisarev a și luat fără rezerve apărarea lui Bazarov, considerându-l un adept al propriei sale concepții filosofice. Belinski, Hertzen, Cernâșevski și Dobroliubov vedeau în artă o armă de luptă, „un manual al vieții” și prețuiau adânc pe scriitorii legați de popor, purtători ai ideilor de libertate și progres cum au fost Lomonosov, Radișev, Crâlov, Pușchin, Lermontov și Gogol. Spre deosebire de ideologia democrației revoluționare, Bazarov, în ura lui față de cultura și arta idealistă feudală, față de „arta pentru artă”, refuză să recunoască și arta realistă, cu un conținut de idei progresist, expresie a năzuințelor și luptei poporului împilat. „*Un chimist bun e de douăzeci de ori mai folositor decât oricare poet*” — spune Bazarov. Pasionat cercetător al naturii, Bazarov consideră că științele exacte sunt singurul mijloc de luminare a poporului, unicul factor de progres social. Prin această alunecare pe linia materialismului vulgar, prin prioritatea exagerată pe care o acordă științelor pozitive față de filosofie și artă, eroul lui Turgheniev înclină mai degrabă spre concepțiile adesea limitate ale lui Pisarev, decât spre conducătorii de frunte ai mișcării democrat-revoluționare. Aceștia le era străină și atitudinea de dispreț ostentativ

pe care Bazarov o manifesta față de femeie și de dragoste, — în care nu recunoaște decât o funcție fiziologică — tocmai fiindcă pune semnul egalității între viața psihică și cea fizică.

Democrații revoluționari socoteau descătușarea femeii din situația ei de inferioritate și lupta pentru dreptul femeii de a participa la orice formă de activitate socială pe același plan cu bărbatul, drept un punct de cea mai mare importanță din programul lor.

Astfel, în romanul său „Ce-i de făcut?“, Cernășevski se face exponentul unei noi morale, care cere ca dragostea, familia să se întemeieze pe încredere și respect, pe lupta pentru idealuri comune.

Turgheniev se găsește între ciocan și nicovală, între respectul și simpatia față de noii oameni de acțiune, ce militează pentru libertate și democrație, și între teama pe care i-o inspiră atât mijloacele lor de luptă, cât și programul lor revoluționar. Deaceia, el își încheie romanul prin moartea neașteptată a lui Bazarov. Rctezând existența eroului său în ajunul bătăliei decisive, înainte de a fi intrat cu adevărat în vâltoarea luptei politice, scriitorul sugerează ideea că revoluția n'are sorți de izbândă și că asemenea oameni nu sunt viabili în condițiile istorice din Rusia, în ciuda devotamentului lor pentru cauza poporului, în ciuda superiorității lor incontestabile asupra oamenilor trecutului.

În epilog, Turgheniev dă a înțelege că viitorul aparține mai curând lui Arcadie, care datorită contactului cu Bazarov ajunge un om activ și practic. Dezbrat de cosmopolitismul, de morga aristocratică și de pricipiile conservatoare ale unchiului său, cât și de sentimentalismul pasiv al tatălui său, Arcadie devine un gospodar „model“, un „fermier“ de tip capitalist. După părerea autorului, Arcadie e chemat să introducă civilizația în mijlocul poporului ras pe calea reformelor treptate, și astfel se va ajunge cu timpul și la transformarea, ori cel puțin „ameliorarea“ condițiilor sociale.

Dar și dincolo de moarte, figura puternică a lui Bazarov rămâne vie, strivind sub măreția ei existențele meschine, egoiste și lipsite de orizont ale „părinților“.

Nicio altă operă a lui Turgheniev n'a dat loc la interpretări atât de contradictorii, n'a stârnit polemici atât de violente ca „Părinți și copii“. Furia moșierimii care s'a recunoscut în portretele realiste ale părinților se manifestă în critica reacționară. Aceasta îl acuză pe Turgheniev de a fi proslăvit și propagat nihilismul. Interesant e că până și criticul conservator Catcov, în a cărui revistă „Vestitorul Rusiei“ apăruse romanul, e nemulțumit de faptul că scriitorul „a ridicat pe un piedestal prea înalt“ pe raznocinții democrați.

Pe dealtă parte, democrația revoluționară grupată în jurul „Sovremennic-ului“, socotește că „romanul nu este altceva decât o critică necruțătoare și distructivă, îndreptată împotriva tinerei generații de luptători“. Criticul democrat revoluționar Antonovici îl învinuiește pe Turgheniev de a fi scris un panegiric închinat „părinților“, cu intenția de a-i defăima pe „copii“.

Prins între două focuri, Turgheniev se simte mai cu seamă jignit și îndurerat de critica democrației revoluționare, în mare măsură nedreaptă. *„Am încercat atunci sentimente diferite, dar deopotrivă de apăsătoare. La mulți dintre cunoșcuii mei apropiați, pentru care aveam o simpatie deosebită, am observat o răceală și o dezaprobară mergând uneori până la indignare; în același timp primeam felicitări, aproape mărturisiri de dragoste, din partea unor oameni din lagărul adversarilor mei, din partea dușmanilor“.*

Ce-i drept, Turgheniev își exprimă uneori părerea de rău că „părinții“, de care se simte legat, sunt înlăturați de istorie și merg spre picire, căci poziția lui de liberal reformist nu i-a îngăduit să înțeleagă până la capăt și să cglindească mișcarea de eliberare a timpului sub toate aspectele ei. Uneori, el atribuie luptătorilor democrați idei și trășături ce le erau străine, și lasă în umbră unele dintre însușirile și concepțiile fundamentale ale democrației revoluționare celei mai înaintate. Cu toate acestea, nu se poate tăgădui căldura și admirația cu care scriitorul îl zugrăvește pe Bazarov, „copilul său favorit“. Luând apărarea eroului său în repetate rânduri, Turgheniev își exprimă simpatia și respectul față de el: „E cinsti

drept, democrat până în vârful unghiilor... și dacă el se numește nihilist, trebuie citit: revoluționar". Scriitorul intenționase să dea un portret veridic al tinerei generații, arătând cât sunt de necesari Rusiei oameni de acțiune, care să-și dovedească prin fapte dragostea de țară și de popor. Exagerând însă „nihilismul” oamenilor noi, scriitorul dă apă la moara reacțiunii, care trece imediat după reformă la represiuni crunte împotriva democrațiilor revoluționari. Intr-o scrisoare din 1876, adresată lui Saltâcov-Scedrin, Turgheniev are cinstea și curajul să-și recunoască greșala: „...n'am avut dreptul să dau reacțiunii noastre ticăloase prilejul să se agațe de o poreclă, de o denumire”.

Pe de altă parte, critica progresistă a vremii scapă și ea din vedere marile merite ale lui Turgheniev, care, trecând peste simpatiile și convingerile sale liberale, a știut să redea un tablou veridic și pregnant al epocii, sesizând just conflictul ei esențial, precum și raportul de forțe între nou și vechi, între democrația în dezvoltare și feudalismul în agonie.

Pentru a putea prețui cu adevărat atitudinea de patriot cinstit și democrat, realismul adânc al marelui scriitor rus, trebuie să ne amintim de genialele cuvinte ale lui V. I. Lenin: „Meritele istorice nu se judecă după cecace personalitățile istorice n'au dat în raport cu cerințele contemporane, ci după cecace au dat nou în raport cu înaintașii lor”¹⁾.

Turgheniev, care își pusese atâtea nădejdi în reforma din 1861, e nevoit să recunoască, cu buna credință care-l caracterizează, că aplicarea reformelor ia de cele mai multe ori aspecte inadmisibile, și că țărănimia e mai departe exploatată și chinată în mod barbar. Cu toate acestea, el nu poate scăpa de iluziile lui liberale. După cum scrie criticul sovietic N. L. Brodski în studiul său „I. S. Turgheniev”, abia mult mai târziu, în 1882, scriitorul, ajuns în pragul morții, își dă seama cât de deșarte i-au fost nădejdiile în „bunăvoința” țarului și a moșierimii liberale: „Înainte credeam în reformele de sus, acum însă văd

limpede că ele m'au dezamăgit; eu însumi m'aș alătura bucuros mișcării tineretului, dacă n'aș fi atât de bătrân și aș crede în posibilitatea unei mișcări pornite de jos". Spre cinstea lui Turgheniev, trebuie subliniat că în ciuda șovăielilor lui, în ciuda contradicției dintre luciditatea scriitorului realist și mărginirea lui politică, marele clasic rus n'a alunecat niciodată în mlaștina compromisiului, n'a intrat în cărdășie cu reacțiunea, așa cum au făcut majoritatea liberalilor în perioada de represiuni ce a urmat după reformă.

Totuși, nici măcar valul de reacțiune, împotriva căruia nu poate să nu se ridice ca patriot cinstit, nu-i deschide definitiv ochii. Confuziile politice ale lui Turgheniev persistă și în romanul său „Fum”, publicat abia în 1867. Și de astă dată conflictul central este lupta între cele două lagăre. Pe de o parte, moșierimea conservatoare, reprezentată în special prin generalul Rahmaninov, care vrea cu orice preț ca guvernul țarist să retragă poporului și acele libertăți ciuntite, obținute prin luptă în 1868. Pe de altă parte este înfățișat grupul emigranților politici ruși din străinătate, în frunte cu Gubariov. Turgheniev descrie cu ură, în puternice culori satirice, grupul nobilimii retrograde dela Baden-Baden, dar în același timp prezintă unilateral, tendențios și cu oarecare ironie pe revoluționarii emigranți, căutând să arate că aceștia nu cunosc nici poporul rus, nici cerințele lui și vor să tragă Rusia pe o cale greșită. Litvinov, personajul principal al romanului care, prin multe trăsături îl amintește pe Lavrețchi, exprimă punctul de vedere destul de confuz al autorului, considerând că datoria intelectualilor ieșiți din nobilime este să se întoarcă cu fața către popor, să introducă civilizația în Rusia. Șovăielile lui Turgheniev nu puteau să nu-l ducă la un oarecare scepticism politic, chiar cu privire la propriul său program: „Fum, totul e fum” — exclamă Litvinov, exponentul părerilor autorului. „El repetă de câteva ori acest lucru și deodată totul în jur i se păru numai fum, totul: propria lui viață, viața din Rusia, toate frământările omenești...”

Alt personaj al romanului, Potughin, exprimă mai pe larg punctul de vedere al

¹⁾ V. I. Lenin, Opere, ed. rusă, vol. II, pag. 166.

lui Turgheniev, afirmând că Rusia poate ieși din impas numai pe calea unor transformări treptate, lente, produse mai cu seamă prin culturalizarea masselor. Și de data aceasta romanul a stârnit atât indignarea cercurilor reacționare, — care s'au recunoscut în personagiile odioase descrise de Turgheniev — cât și nemulțumirea justificată a democraților revoluționari, stârnită de felul tendențios și deformat în care fuseseră zugrăviți.

Luând apărarea democraților revoluționari, Herțen scrie cu o ironie usturătoare despre Turgheniev, cu prilejul apariției romanului „Fum”: „Ce zor a avut să-și dea la iveală fumurile, și încă în rotocoale! Doar natura l-a înzestrat cu fel și chip de talente; se pricepe să scrie despre vânătoare, se pricepe să împuște cu pana cocoșii de munte și potârniche ascunse prin „cuiburile de nobili“... Nu, zice, eu vreau să fiu un publicist mușcător, veninos și plin de fiere; și când colo are o inimă cum nu se poate mai blajină, fără urmă de fiere sau de venin...”

Indurerat și descurajat de faptul că ultimele sale două romane, în care se străduise să pună cinstit problemele sociale și politice cele mai actuale, fuseseră primite cu ostilitate atât de cercurile de dreapta cât și de cele de stânga, Turgheniev renunță la romane și timp de zece ani scrie numai povestiri pe teme mai puțin legate de actualitatea imediată. El scrisese și înainte nuvele de mare valoare artistică, ca „Mumu”, „Schimb de scrisori”, „Asia”. În această perioadă, el publică o serie de noi povestiri „Trei portrete”, „Regele Lear al stepei”, „Apele primăverii”, „Prima iubire”, în care se întoarce spre așa zisele teme „veșnice”, aducând pe primul plan arta, natura, dragostea, moartea în locul frământărilor sociale ale vremii. Pătrunse de lirism, uneori de tristețe, aceste nuvele și povestiri, în care elcotelul viu al vieții nu răzbătea decât în surdina, au stârnit un ecou mult mai slab în rândurile publicului înaintat, cu toate că erau scrise cu o măiestrie artistică și într-o limbă literară neîntrecute. Ele prevestesc prin perfecțiunea formei poemele în proză scrise între 1876 și 1882.

Totuși patriotismul viu de care e stră-

bătută toată opera lui Turgheniev, nu-i îngăduie să se țină multă vreme departe de zguduirile sociale prin care trece Rusia în cel de al 8-lea deceniu.

În țara noastră, Dobrogeanu-Gherea, a relevat această rezonanță puternică a scriitorului la frământările timpului: „Turgheniev n'a fost numai un mare scriitor, el a fost *înainte de toate om*, dar un om impresionabil la culme, care simțea, ghicea și suferea de toate cele ce se petreceau în jurul său, un om cu inimă bună, iubitoare, vecinic atrasă către tot ce e frumos, bine și moral. El punea mâna pe pulsul țării sale și inima lui sălta în tact cu inima norodului rus suferind aceleași suferinți, bucurându-se de aceleași bucurii”. (C. Dobrogeanu-Gherea, *Studii critice*, vol. I, Buc., 1923, p.48)

Din străinătate, Turgheniev urmărește acum lupta narodnicilor împotriva autocrației și a moșierimii, eroismul tineretului revoluționar, care în anii 1874—1876 pornește în mijlocul poporului ca să-l ridice la o acțiune hotărâtă. Deși nu crede în izbânda lor, Turgheniev e cuprins de admirație plină de respect față de curajul și jertfele acestor luptători devotați masselor, pe care îi cunoscuse atât în călătoriile lui de fiecare an în Rusia, cât și printre emigranții politici din străinătate.

Romanul său „Brazdă nouă”, scris în această perioadă, reflectă tocmai contradicția în care se zbate Turgheniev: pe de o parte simpatia și admirația față de cei ce se jertfesc pentru popor, pe de altă parte concepțiile lui reformiste de liberal, neîncrezător în sortii de izbândă ai oricărei mișcări pornite de jos.

În „Brazdă nouă”, Turgheniev ia apărarea revoluționarilor calomniați de presa reacționară și totodată parcă-i previne că jertfa lor e zadarnică. Într-o scrisoare din vremea când lucra la acest roman, Turgheniev mărturisește: „*Vreau să pun în această carte tot ce am pe suflet și, cine știe, poate că-mi va mai fi dat să înflăcerez inimile oamenilor*”. Cu toate confuziile lui Turgheniev, „Brazdă nouă” rămâne un document viu al vremii. Într'un amplu tablou scriitorul oglindește activitatea practică a militanților narodnici. Totodată, în chipul unui Șipiaghin sau Callomeițev,

el înfiercează cu un necruțator sarcasm mârșăvia cercurilor conducătoare, străine de țară, dușmănoase poporului, precum și fățărnicia moșierimii liberale care pactizase cu reacțiunea. Aceasta însă nu înseamnă că Turgheniev s'ar fi lepădat de iluziile sale liberale. Interesul pe care-l trezește și astăzi romanul se datorește faptului că scriitorul redă just cauzele ce au dus la înfrângerea mișcării narodnice. De aci Turgheniev trage însă concluzia falsă că nicio mișcare revoluționară n'are sorti de izbândă, respingând însăși ideea revoluției. Atât datorită înapoierii social-economice a Rusiei, cât și poziției sale, Turgheniev nu poate să înțeleagă rolul istoric al proletariatului, singura clasă chemată să înfăptuiască pe calca luptei revoluționare idealul de libertate și dreptate socială al marelui scriitor umanist.

De pe poziția lui contradictorie, Turgheniev afirmă că numai apartenența de clasă a liberalilor ruși i-a împins la trădare, fără să-și dea seama că reformismul însuși este ideologia compromisului, a concesiilor menite să permanentizeze nedreptatea socială și nu s'o curme. Deaceia el opune liberalilor trădători, proveniți din nobilele pe Solomin, un nou tip de partizan al evoluției lente, ridicat însă din păturile democratice. Acesta nu se mulțumește să proclame necesitatea reformelor, ci caută să le introducă „de jos“, printr'o muncă stăruitoare de culturalizare a maselor. „*A pieptăna un băiețș cu bube pe cap este o jertfă, și încă o mare jertfă, de care puțini oameni sunt în stare*“.

E semnificativ faptul că Nejdanov, narodnicul care și-a pierdut credința în izbânda revoluției țărănești, înainte de a se sinucide, i-o încredințează lui Solomin pe Mariana, „*întruchiparea patriei, a fericirii, a luptei și a libertății*“ Prin aceasta, Nejdanov își mărturisește înfrângerea și, recunoscând superioritatea lui Solomin, îi cere acestui om lucid și practic să canalizeze pe altă cale, mai sigură și mai eficientă, energia și eroismul tineretului revoluționar. Istoria a dovedit însă cât de neîntemeiată a fost și nădejdea lui Turgheniev în liberalii ridicați de jos, exponenți ai burgheziei ruse, intrate târziu pe arena istoriei și gata să accepte

dela început o „monstruoasă coaliție“ cu moșierimea. Incercând să-l prezinte pe Solomin drept un erou pozitiv, în stare să lichideze toate racilele societății, Turgheniev nu izbutește să-l realizeze nici din punct de vedere artistic. Solomin rămâne o ficțiune, un personaj schematic, fără viață, tocmai fiindcă în el nu se oglindește „esența fenomenului social-istoric dat“, ci numai concepția eronată a autorului.

De aici rezultă că până și scriitori de puterea creatoare a lui Gogol sau Turgheniev, atunci când se depărtează de realitate căutând s'o împingă pe un drum contrar legilor de dezvoltare ale societății, dau greș și din punctul de vedere al realizării artistice, în ciuda talentului lor.

Numai cunoașterea adâncă a legilor după care se dezvoltă realitatea timpului său, îl scutește pe artist de căutări sterile sau de eșecuri în creație. Scriitorului de astăzi îi stă din plin la îndemână posibilitatea de a-și însuși cea mai înaltă concepție despre lume și viață, marxism-leninismul, care îl ajută să se orienteze cu siguranță prin vâltoarea faptelor și evenimentelor, să deslușească conflictul forțelor sociale și să găsească cele mai tipice meduri de oglindire a fenomenului social-istoric din zilele noastre.

Șovăielile și nedumeririle unor mari creatori ca Gogol și Turgheniev arată tocmai cum nu poate fi desprinsă problema tipicului în artă de poziția politică a scriitorului. Aceste erori ale unor mari scriitori din trecut sunt cât se poate de instructive pentru oamenii de artă de astăzi, și anume pentru aceia care se găsesc pe poziția de apărare și promovare a progresului un an, de pe cele mai înalte culmi atinse: formele de viață ale societății socialiste. Fără a împărtăși vederile cele mai avansate ale timpului și a milita pentru ele, scriitorul nu poate răspunde menirii sale de educador al maselor, „de conducător și slugă“ a poporului său, ca să folosim expresia lui Maiačovski.

Revenind la romanul lui Turgheniev, trebuie menționat că nici Nejdanov, intelectualul individualist, măcinat de îndoieli, șovăielnic și lipsit de avânt, nu poate fi socotit un reprezentant tipic al narodnicis-

mului din faza lui revoluționară. Marchelov cu entuziasmul lui cerebral, care trece dela fanatism la renegarea cauzei pentru care a luptat, prevestește deacum degenerarea narodnicismului. Ca și Nejdanov, Marchelov nu este decât un tovarăș de drum al mișcării revoluționare. Acești oameni păstrează rădăcini adânci în trecut și n'au izbutit să se desprindă complect de clasele opresoare.

Ei nu sunt în stare să ridice poporul la luptă, fiindcă n'au destulă încredere în forța masselor și nu cunosc îndeajuns nici cerințele, nici aspirațiile, nici felul de a gândi al poporului. Iar atunci când propria lor mărginire îi duce inevitabil la înfrângere, ei aruncă vina pe țărănime, pe care caută s'o înfățișeze ca pe o gloată întunecată și crudă. În „Brazdă nouă“, Turgheniev nu mai zugrăvește figuri luminoase de țărani ruși, ca cele din „Însemnările unui vânător“. Înpăimântat de creșterea valului revoluționar, scriitorul scoate în evidență mai ales trăsăturile negative ale țăranilor și muncitorilor, fără să arate că aceste aspecte sunt rezultatul veacurilor de robie și că ele nu reușesc să umbrească minunatele însușiri morale ale poporului rus. Aceste înalte calități morale sunt întru hîpate în Mariana, tînăra luptătoare curajoasă și consecventă, care din devotament pentru popor e gata de orice sacrificiu. Chîpul fermecător al Marianeii, cu inteligența ei pătrunzătoare, cu bunătatea ei activă, cu cinstea și eroismul ei simplu, este atât de pregnant fiindcă reprezintă forțele proaspete ale vieții, de care scriitorul însuși se simte atras.

Dragoștea lui Turgheniev pentru tineret se întemeiază pe încrederea lui nedesmințită în forțele vii ale poporului rus, după cum optimismul lui își trage seva din credința neștrămutată a scriitorului în viitorul de slavă al patriei sale. Deaceia el este îndreptățit să scrie: *„Oamenii tineri nu pot spune că s'a apucat să-i înfățișeze un dușman al lor; dimpotrivă, ei trebuie să simtă acea simpatie care freamătă în mine pentru personalitatea lor, dacă nu și pentru felurile lor“*.

Cu toate acestea, tineretul revoluționar a prețuit abia mult mai târziu atitudinea lui Turgheniev.

La apariția romanului însă, lagărul de-

mocratic s'a arătat — deși de pe poziția opusă — la fel de ostil ca și cel reacționar. Îndurerat de insuccesul cărții sale, de atacurile „unanime“ ale criticii, Turgheniev își încheie definitiv activitatea de romancier. Din corespondența lui, reiese chiar că vestitul prozator era gata să-și depună condeiul pentru totdeauna. Totuși, el își învinge descurajarea și nu părăsește tărâmul literaturii până la ultima suflare. Dar amărăciunea provocată de atitudinea adesea nejustă și excesivă a cercurilor democratice lasă urme adânci în sufletul scriitorului și imprimă ultimelor sale povestiri și poemelor în proză note de pesimism, câteodată de scepticism, — trăsături străine concepției de viață și operelor sale de până atunci.

Încă din prima tinerețe, Turgheniev nutrise o admirație fără margini pentru Pușchin. Dela părintele prozei ruse scriitorul învățase că: „Precizia și conciziunea sunt cele mai de seamă calități ale prozei“, care „cere idei și iar idei, căci fără ele, formulările cele mai strălucite nu servesc la nimic“. Mergând pe urmele marelui său înaintaș, Turgheniev ridică realismul critic pe o nouă culme, desăvârșindu-i și îmbogățindu-i mijloacele de expresie. La puțini scriitori este atât de ușor de urmărit influența reciprocă, legătura dialectică între fond și formă.

Scoțând în evidență superioritatea realismului asupra naturalismului, C. Dobrogeanu-Gherea caracterizează astfel măestria literară a marelui prozator rus: „Turgheniev s'a îndeletnicit cu chestiunile cele mai vitale pentru Rusia, descriindu-ne, în admirabilele sale tablouri tot ce tulbura, tot ce neliniștea patria sa. A doua parte caracteristică a lui Turgheniev este realismul înțeles în sensul cel mai bun, în sensul cel mai adevărat al cuvântului... Se înțelege că realismul lui Turgheniev nu se aseamănă întru nimic cu acel realism scârbos, care prefăce literatura în cabinete secrete de panorame nomade în care intri, plătind peste biletul de intrare un adaos de 25 bani. Turgheniev avea gustul estetic, gustul frumosului prea des-

voltat, pentru a cădea în asemenea caricatură...

Subiectele sale sunt tot atât de adevărate, tot atât de reale, dar în același timp ele conțin idealuri mărețe, idealuri omenеști cari tulbură pe concetățenii săi. În om el vede, mai întâi de toate, omul, iar nu bestia, și nu se ocupă decât cu desfășurarea bunelor și relelor omenеști așa cum sunt, înțelegând că a zugrăvi pornirile și relațiile animale „*este treaba științei, care se numește fiziologie, iar nu a artei...*” (Studii critice, vol. II, ed. II, 1923)

Ținându-se la pas cu evenimentele vremii sale, Turgheniev caută ca în timpul cel mai scurt, în opere cât mai concentrate, să ia atitudine față de tot ceea ce se naște sub ochii săi ca fenomen de importanță istorico-socială pentru țara sa. Așa se explică pe de o parte scurtimea romanelor sale, pe de altă parte circumscrierea precisă a acțiunii lor într'un răstimp dat, pe perioade foarte restrânse, din plină actualitate. Așa se explică și arhitectura precisă a romanelor, compoziția lor bine articulată, care nu admite acțiuni secundare sau digresiuni ce ar abate atenția cititorului de la conflictul social central, reflectat în operă. De aici și caracterele tipice ale eroilor săi, expresie a unor grupuri sociale bine definite, în situațiile și conflictele cele mai caracteristice. Bun cunoscător al sufletului omenesc, Turgheniev reușește să dea în desfășurare dinamică cele mai subtile trăsături psihice ale eroilor săi. Cheia de boltă a romanelor este însăși dragostea scriitorului pentru popor și pentru țară. De aci decurge și proslăvirea peisajului rus, a naturii, ca un cadru firesc în care omul rus își desfășoară admirabilele sale forțe creatoare, luptând pentru un destin demn de o astfel de țară și de un asemenea popor. E semnificativ în această privință capitolul final al „Insemnărilor unui vânător”, intitulat „Pădurea și stepa”, care prin analogie ne amintește vestita încheiere a primei părți din „Suflete moarte”, nemuritorul roman al lui Gogol, unde acesta vede profetic în spațiile nemărginite ale Rusiei, luminoasele perspective în viitor ale poporului rus. După ce a sintetizat în puternice imagini artistice soarta grea a poporului rus pe acele vremuri

de robie, Turgheniev arată ce minunat pământ stă în fața milioanelor de brațe harnice, dornice să-și transforme viața, îndreptățite s'o facă împotriva acelor ce caută să trăiască din vлага lor. Acest lucru se degajă limpede din imnul de slavă pe care Turgheniev îl închină naturii ruse, în finalul acestei opere.

Dealtfel, întreaga sa creație literară, ca mijloace de întruchipare artistică, se sprijină în primul rând pe imagini desprinse din natura rusă, sau pe reminiscențe din locurile natale, în al doilea rând pe zicători și expresii luate direct din graiul poporului. Nu mai puțin important este faptul că Turgheniev, în felul său de a se exprima, duce mai departe glorioasa tradiție a literaturii clasice ruse, cecace se manifestă nu numai în conținutul de idei profund patriotic, democratic și uman al operei, ci și din stilul simplu, limpede, pe măsura adevărului, atât de caracteristic tuturor marilor scriitori ruși. Turgheniev însuși subliniază legătura sa cu predecesorii și contemporanii săi, făcând adeseori aluzie la Pușhin, Gogol, Ostrovschi și alții, recurgând de multe ori la imagini din opera lor. De pildă: „... *văduva semăna cu una dintre negustoresele lui Ostrovschi*”, sau „*Imi petreceam cea mai mare parte din zi tolănit în pat ca Poprișcin...*” — spune un personaj al lui Turgheniev, referindu-se la croul lui Gogol din „Insemnările unui nebun”. În scrierile lui se pot găsi nenumărate comparații de acest fel. Nicio înfloritură de prisos, nicio efervescență verbală inutilă, nicio evaziune din realitatea vie nu îngreuiază arta lui Turgheniev, înfăptuită cu cele mai stricte mijloace de economie artistică.

Această economie nu duce însă la scheme reci sau la platitudini. Dimpotrivă, stilul lui este cald și colorat, așa cum este însăși viața pe care el o descrie. Prin felul cum își alege imaginile din natură, peisajele, punându-le în armonie sau în contrast cu trăirile eroilor săi, el reliefează tocmai ceea ce constituie centrul operei sale: omul. Astfel, întâlnirea dintre Elena și Inșarov („In Ajun”), — când ei își mărturisesc pentru prima oară dragostea ce-i va uni și dincolo de moarte, — are loc în timpul unei furtuni de vară care capătă astfel

o adâncă semnificație simbolică, aceeași ca și în „Furtuna” lui A. Ostrovschi. Noile forțe sociale vor curăța atmosfera din Rusia de miasmele împrăștiate de feudalismul în putrefacție, și, trecând prin furtuna unor puternice zguduiuri, poporul rus se va trezi la o viață nouă, curată și însorită. Moartea lui Insarov, pe fundalul peisajului luminos și senin dela Venetia, capătă o dimensiune și mai tragică. Singurătatea Elenei, atât de curajoasă în durerea ei, reiese și mai pregnant în mijlocul acestui decor contrastant, străin și indiferent. Rudin și Natalia se despart pe o zi de toamnă mchorită și apăsătoare. Pustietatea și tristețea privilegiilor subliniază singurătatea la care se condamnă Rudin, fiindcă e prea slab ca să înfrunte viața și să-și cucerească fericirea. Văuțelul vântului, care gonește niște nori grei pe un cer opac „*de culoarea laptelui*”, însoțește ca o muzică sinistă dezamăgirea și durerea Nataliei când își dă seama că i s'a spulberat singura nădejde într-o existență plină, închinată unui ideal înalt. Noaptea de vară, „*mângâietoare și înmiresmată*”, se armonizează deplin cu bucuria senină, plină de speranțe, ce cuprinde sufletul frământat al lui Lavrețchi, atunci când descoperă că dragostea lui pentru Liza este împărtășită. Peisagiile lui Turgheniev îi inspiră lui Alexandru Odobescu meditații lirice, din care se desprind rezonanțe amintind atmosfera și poezia poemelor în proză ale neîntrecutului maestru în descrierea naturii:

„De câte ori, citindu-le, mi s'a părut că-mi trece pe dinaintea ochilor una din acele simple priveliști ale naturii, în care pictorul olandez Rusdael a știut să răspândească o umbră de melancolie care pătrunde așa de adânc în inimă! Pe povârnișul unei păduri, a cărei verdeată începe a se părli de suflările toamnei, se deschide un drum nisipos ce se pierde în zarea întunecată a depărtării, sub nori posomorîți, vântul bate și apleacă crengile pe jumătate goale; pământul e presărat cu frunze uscate, ce par a se rostogoli făcînd dealungul căii. Un biet drumeț cu o sarcină de nuiele la spinare, suie cu greu dealul, urmat de trei câini. Atât și nimic mai mult! Dar chiar și în umblețul apăsător al călăto-

rului se simte tainica întristare a firii dintr'însul și din toate se respiră peste tot tabelul acel farmec duos în care inima omenească cu plăcere se afundă...” (Opere complete, Buc. 1915, vol. I).

La cîtă concentrație și desăvârșire artistică ajunge Turgheniev, se vede îndocoșebi în poemele sale în proză. Valorificînd la maximum calitățile muzicale și forța de expresie a limbii ruse, scriitorul condensează câteodată în mai puțin de o pagină adevărate nuvele cu o profundă semnificație socială, cum ar fi, de pildă, „Pragul”, „Doi bogățani” sau „Ciorba”. Altele sunt meditații lirice, elegii, cari oglindesc fie amintiri din tinerețe, fie tablouri ale naturii, desenate în câteva trăsături magistrale. Asemenea accente elegiace găsim în „Ultima întâlnire” sau în poemul „Cât de frumoși și proaspeți erau trandafirii”. În aceste mici capodopere, poetul se întoarce cu tristețe spre trecutul său, dar chiar atunci când apropierea morții îi inspiră melancolie și uneori note de pesimism, totuși optimismul său, dragostea și încrederea în viață înving gândurile negre ale morții. Valoarea acestor poeme constă în puterea lor de a condensa într-o limbă de o desăvârșită muzicalitate idei profunde și mișcătoare.

În toată opera sa, Turgheniev a fost neconștient de importanța covârșitoare pe care o are limba pentru creația literară. El avea un adevărat cult pentru limba rusă și aceasta se simte în tot ceea ce a scris.

Mănuind dialectul cu o deosebită iscusință, Turgheniev știe să individualizeze la maximum limbajul fiecărui personaj, reușind să redea nu numai caracterul, gradul de cultură al fiecăruia, dar și poziția lui de clasă, atitudinea lui politică. Astfel, Callomeițev, aristocratul fudul și arrogant, își desvăluie dela primele cuvinte înstrăinarea de popor și disprețul față de limba rusă, pe care o găsește prea „grosolană”, prea „cotidiană” pentru spiritul său rafinat de om din „lumea bună”. Prietenul său Șipiagh'in, mai abil și mai prudent, caută să se pună bine cu „gloata”, s'o amăgească, folosind graiul poporului ca pe o mască. Cu fățarnicia mieroasă specifică liberalilor trecuți în lagărul

reacțiunii, Șipiaghin, atunci când are deaface cu „mujicii“, renunță la limbajul cosmopolit al saloanelor și se exprimă cu simplitate afectată în graiul „poporului de rând“. Cu totul altfel redă Turgheniev felul de a vorbi al personagiilor sale pozitive. E destul să ne amintim de formulările tăioase și lapidare ale lui Bazarov, în care se manifestă inteligența lui pătrunzătoare și totodată personalitatea lui puternică, caracterul lui cinstit și aspru. Mai mult, Bazarov zeflemisește cu o ironie necruțătoare limbajul căutat și pretențios al lui Pavel Chirsanov, flecăreala sentimentală, dulceagă, a lui Nicolai Chirsanov. Limba vie, colorată și suculentă a lui Bazarov, cuvintele lui directe și simple, numeroasele proverbe și zicale folosite de el, — toate acestea subliniază originea și convingerile lui democratice.

Cunoscător desăvârșit al limbii ruse, Turgheniev o iubește și o respectă nespus, tocmai fiindcă vede în ea cristalizarea experienței și a forței de creație a poporului. Prin limba maternă, scriitorul se simte întotdeauna indisolubil legat de țara sa, chiar atunci când se află în depărtare. Poate nimeni n'a închinat un gând mai cald limbii ruse decât Turgheniev, în cunoscutul său poem în proză dedicat ei:

„In zilele de grea cumpănă, când mă gândeam cu amărăciune la soarta patriei mele, numai tu, limbă rusă, măreță, puternică, purtătoare de adevăr și libertate, tu singură mi-ai fost gând de îmbărbătare și reazim în viață. De n'ai fi fost tu, n'aș fi căzut oare pradă desnădejzii, privind la tot ceea ce se săvârșește în patrie? Cum poți să crezi că o astfel de limbă nu a fost dată unui mare popor?“

V. I. Lenin a spus că „limba lui Turgheniev este măreță și puternică“, punând-o pe acelaș plan cu limba lui Tolstoi, Dobroliubov și Cernășevski și subliniind prin aceasta puterea de a înfățișa adevărul, caracteristică lui Turgheniev. Faptul că Lenin și Stalin recurg în repetate rânduri la exemplificări din opera lui Turgheniev, dovedește tocmai înalta lor prețuire pentru scrierile acestui clasic al literaturii ruse, atât de popular încă din timpul vieții sale.

Manifestațiile entuziaste care i s'au

făcut lui Turgheniev în 1880 la Moscova, cu prilejul inaugurării monumentului lui Pușchin, dovedesc marea lui popularitate. Dragostea cu care fusese întâmpinat hotărăște pe Turgheniev să se întoarcă definitiv în patrie. Dar boala care îl macină împiedecă întoarcerea sa. Câtă amărăciune se desprinde din scrisoarea lui către poetul Polonschi, când își dă seama că visul său nu se va realiza: *„Când vei fi la Spascoe, salută din partea mea casa, grădina, stejarul meu cel tânăr — fă o plecăciune adâncă patriei, pe care n'o voi mai revedea niciodată“*.

La 3 Septembrie 1883, Turgheniev se stinge printre străini, dar conform ultimei sale dorințe trupul lui neînsuflit este readus în țară și înmormântat la Petersburg, aproape de mormântul lui Belinski.

Moartea lui Turgheniev a produs o puternică impresie în lumea întreagă. Revista londoneză „Athenaeum“ scria: „Europa i-a acordat unanim lui Turgheniev primul loc în literatura contemporană“. Exprimând sentimentele intelectualității franceze, scriitorul Edmond About spunea la catafalcul lui Turgheniev: „Inimata a aparținut omenirii întregi. Dar Rusia a ocupat primul loc în sufletul tău. Ei i-ai slujit înainte de toate și mai presus de orice... Ce monument îți va ridica oare patria în semn de adâncă recunoștință? Un lanț sfărâmat pe o lespe de marmoră s'ar cuveni cel mai mult gloriei tale“.

Încă din timpul vieții, personalitatea lui Turgheniev se bucura de un renume mondial. Atât el cât și scrierile sale erau de pe atunci bine cunoscute în lume. O dovadă a renumelui său, care-l situează printre spiritele cele mai ridicate din Europa, este și faptul că în anul 1878 el prezidează alături de Victor Hugo congresul mondial al scriitorilor. În 1871, vizitând Anglia cu prilejul comemorării festive a lui Walter Scott, i se acordă titlul de doctor „honoris causa“ al universității din Oxford, pentru contribuția lui la desființarea iobăgiei din Rusia. Influența lui s'a resimțit nu numai în Rusia, asupra unor scriitori ce Cehov, Corolenco, Veresaev, Bunin și alții, ci și în literatura

universală. Scriitori vestiți ca Georges Sand, Maupassant, Galsworthy au recunoscut în Turgheniev un maestru al lor, și fără îndoială că influența creatoare a marelui clasic rus se simte în multe din operele timpului și chiar de mai târziu. „El aparține omenirii întregi” — serie pe drept cuvânt gânditorul francez Ernest Renan.

Turgheniev a fost un militant neobosit pentru popularizarea literaturii ruse clasice și a gândirii ruse progresiste. Prin el, Apusul a cunoscut adevărata față a poporului rus, cu admirabilele lui calități creatoare.

Turgheniev și-a câștigat mari merite față de patria sa; întocmai ca și Herțen, a luptat împotriva clevetitorilor Rusiei. Speriate de forța poporului rus, cercurile reacționare din Apus, mergând pe linia ideilor false și tendențioase răspândite de Hegel cu privire la Rusia și la popoarele slave, întrețineau o propagandă dușmănoasă, anti-rusă. Iar cine nu cunoștea realitatea rusă, era înclinat să judece Rusia după imaginea absolutismului țarist și a aristocrației reacționare, care ducea o viață imorală de risipă și petreceri în Occident.

Criticul danez Brandes subliniază importanța acțiunii duse de Turgheniev pentru a înfățișa poporul rus în adevărata sa lumină. Iată cuvintele sale despre Turgheniev: „El ne-a prezentat viu poporul marelui imperiu din Răsărit... Păturile culte din țările germanice și romane îi dădorec aproape exclusiv acestui om tot ceea ce se știe în vremea noastră cu privire la viața internă a popoarelor slave”.

De timpuriu au pătruns numele și scrierile lui Turgheniev și în țara noastră. În răspândirea operei lui a jucat un rol de seamă revista „Contemporanul”, C. Dobrogeanu-Gherea însuși contribuind mult la aceasta. Poetul Ștefan Petică îl pune pe Turgheniev alături de acei mari scriitori ruși cărora, ca și lui Tolstoi, „arta europeană le dădorește atâta”, socotindu-l neîntrecut în puterea de a evoca „un număr uimitor... de tipuri cu adevărat rusești”.

Caragiale își exprimă admirația față

de admirabilul maestru al poeziei ruse într-o formulă lapidară, caracteristică pentru clasicul dramaturgiei și prozei românești: „Am citit pe Turgheniev. Mare meșter! Mare de tot...” (Opere, vol. VII, Corespondență, pag. 166).

Criticul Ibrăileanu, într-un articol despre nuvela lui Turgheniev „Ape de primăvară”, exclamă, plin de dragoste: „Nu poți să nu-l iubești pe acest rus cu inima de aur!” (vol. „Note și impresii”, pag. 9).

Romanele și povestirile lui Turgheniev au început să facă de multă vreme educația cititorilor din țara noastră.

Dar abia după 23 August, opera lui pătrunde larg în rândurile poporului nostru, prin noile traduceri din opera sa, prin conferințe și studii critice, prin cursuri la școlile noastre superioare.

Patriotismul, dragostea de om și viață, optimismul care se desprinde din opera lui Turgheniev nu poate să nu însuflească masele de cititori, iar înaltul nivel artistic al scrisului său nu poate să nu slujească scriitorilor drept pildă pentru ceea ce trebuie să fie arta menită să îndrepte pe artist spre cultul adevărului și omeniei. Astăzi, în Uniunea Sovietică, Turgheniev este unul dintre cei mai cunoscuți și mai iubiți clasici ai literaturii ruse.

Și astăzi sunt valabile cuvintele de dreaptă prețuire ale criticului exigent, care a fost Saltâcov-Scedrin: „Și îndeobște, ce oare se poate spune despre toate scrierile lui Turgheniev? Oare numai că după ce le citești respiri mai ușor, ești mai încrezător și simți cu mai multă căldură? Ori, poate, că ai simțământul limpede al creșterii tale morale, ori că în cuget binecuvântezi și iubești pe autor?... Iată impresia pe care ți-o lasă aceste imagini străvezii, țesute parcă din aer, începutul dragostei și luminii izbucnind ca un izvor viu din fiecare rând”. Și scriitorii și cititorii sovietici văd în Turgheniev un mare înaintaș, un prooroc ce din zilele tulburi ale veacului său cumplit, străvedea în viitor lumina sub care popoarele din Rusia vor trăi o viață nouă și fericită. Generațiilor de astăzi, care clădesc socialismul și comunismul, le sună ca un veșnic îndemn la muncă și luptă minunatele cuvinte ale lui Turgheniev: „Petreceți

*în jocuri, creșteți și veseliți-vă, oameni
lineri... viața se deschide înaintea voastră,
și voi veți trăi mai ușor; voi nu va trebui
să vă căutați, ca noi, drumul, să luptați,
să cădeți și să vă ridicați prin întuneric;*

*noi ne-am zbatut să ajungem la liman,
și oare câți dintre noi au ajuns! — Voi,
însă, trebuie să înfăptuiți, să munciți —
iar binecuvântarea noastră, a bătrânilor,
vă va însoți“.*

NOTE

NOTE DESPRE O POEZIE

Poezia „De vorbă cu un tânăr”, — apărută în „Contemporanul” din 25 Sept. 1953, reprezintă o poziție înaintată în creația lui Cicerone Theodorescu, elaborând răspunsuri îndrăznețe unor probleme artistice de mare actualitate. Această poezie fixează atitudinea critică a autorului față de unele laturi negative ale criticii noastre actuale, subliniind în același timp, în imagini convingătoare, necesitatea unei îndrumări ideologice și artistice principiale.

Poetul nu se adresează unui tânăr oarecare, ci unui poet, unui artist cetățean arzând în căutarea cuvântului ce exprimă adevărul în artă. În acest fel, „De vorbă cu un tânăr” este o satiră ascuțită la adresa prejudecăților și metodelor de lucru a unor critici și în același timp este o artă poetică. Cicerone Theodorescu pune destinul de creator al tânărului confrate în fața criticilor, pentru a arăta, pe de o parte înaltul ideal artistic de care poetul trebuie să fie călăuzit, munca fără șovăire, pe măsura timpului de azi, — și pe de altă parte rolul care-i revine criticii în dezvoltarea literaturii noastre noi. El își reneagă propria artă din trecut, făurită în tiparele formalismului:

La mine-au fost zăpezi, jigăanii,
Copaci geroși gătiți cu artă
Și zurgălăi ducând în sanii
O rece frumusețe moartă.

Din experiența artistică personală, autorul relevă o serie de aspecte caracteristice, și acordându-le într-o măsură oarecare valoare de generalizare, le înfățișează

tânărului confrate ca prețioasă sursă de învățăminte.

El se preocupă de înalta menire socială a poetului, arătând că pasiunea în lupta pentru binele și frumusețile vieții, și munca îndelungă, sunt generatoare de artă adevărată. Pe această cale se îndreaptă îndemnul său:

... Muncesc adesea ani de zile.
Imi iau din viață ani de nopți...

... Copacul crește nu'n asceze,
Ci'n fierbere și-adâncă luptă,
Dând drumul sevei să viseze
O primăvară ne'nteruptă.

Dacă greutatea poeziei cade asupra părții ei satirice, importanța ei o găsești în faptul că poetul Cicerone Theodorescu recunoaște existența unei critici pozitive, drepte, în viața noastră literară. Admite bucuros criticile aspre, socotindu-le un ajutor în dezvoltarea sănătoasă a poetului:

Nu-i nimenea ca să greșească
Făr'a răspunde. Nu. La noi e
În cinste critica obștească.
De zeități n'avem nevoie.

Nă-ți fac vre-un bine de te lasă
În vechi culcușuri căldicele,
Cei cu opinii de mătăasă
Și-aprecieri de catifele.

... Îți jumuliră niscai vise?
Te critică? — Neapărat.
Metoda criticii deschise,
Ea, mai ales, ne-a ajutat.

Înțelegând aceste sfaturi prețioase și urmărindu-le întocmai, ce-l împiedecă pe

tânărul poet să-și desăvârșească opera?
Pericolul îngâmfwării, al lucrului de mântuială
și al năzuinții către gloria ieftină este
înlăturat de poet dintru bun început.
Tânărul călăuzit de regulile artei este
împiedecat în desvoltarea lui de altcineva.

Poetul își declară pătimașa sa ostilitate
față de criticii înapoiți, paralizați, care
sugrumă cu prejudecățile și schemele lor
prefabricate, cu lipsa lor de consecvență,
creația plină de îndrăzneală și noutate a
tânărului poet:

Nu. Sensibilitate iască,
 Și'napoiat ca Tata Noe,
 Un critic prost, să zăpăcească
 Pe artiști și munca lor — nu-i voe!

Aceștia:

... truda ta adâncă,
 Cu optuzunghiul o măsoară!

Iată-l pe unul în plin exercițiu prolet-
cultist:

... Vrea unul fontă — cu ocaua.
 Oțel îți cere — în ciubere.
 Vrea altu'n artă mucava
 Unei gândiri rutinieră.

Iată o problemă de teorie a literaturii,
în rezolvarea căreia se prăbușesc din redacții
lucrări valoroase:

Ți-așează „măestria“ n dreapta
 Și'n stânga, gândul... Dar se poate
 Ideia ici, iar colo fapta,
 Apartamente separate?

În fața acestor „criticaștrii“, îndeamnă pe
tânărul poet:

Tu dârză fruntea ți-o aține —
 Nu te'ntrista de-al lor oprobriu
 Să'nceri mereu să faci mai bine.
 Să fie nou. Să fie propriu.

Poeme scrii — să fie arme!
 Romane, teatru — cazemate!
 De țării noastre să se sfarme
 Corăbii și râvniri pirate.

Nu artă de ghiață, cu sănii „care pe
nimenia nu poartă“, așa cum singur a
făcut-o în trecut, ci artă legată de poporul tău:

De veacuri multe înțelepți,
 Luptând și nerăbdând zăbală,
 Cei mulți, cei muncitori, cei drepți
 Cer temelie — nu spoială.

„De vorbă cu un tânăr“ este o realizare
valoroasă în creația lui Cicerone Theodorescu.
Cuvântul de încredere adresat criticii noastre
pozitive și întreaga atitudine față de
problemele de creație, dovedesc o limpezire
îmbucurătoare în conștiința poetului.

Acestei limpeziri îi corespunde și o clari-
ficare a mijloacelor poetice ale autorului —
aflat în trecut și din acest punct de vedere
în grea dilemă. Iată, de pildă, cum prin
intermediul unei imagini viguroase se
comunică indignarea pasionată a poetului,
revolta sa față de fățarnicia arogantă și
spiritul sufocant de care sunt contaminați
unii critici:

Alt mers decât în cărucioare
 Nu vor, betegii, să permită:
 Și gem, de supralicitare....
 Și mor, de papagalicită....

Cititorul salută în această poezie mai cu
seamă curajul cu care sunt dezbătute unele
probleme centrale ale literaturii și criticii
literare și așteaptă pe drept cuvânt cu nerăb-
dare dela poet creații valoroase care să
confirme și pe altă cale spiritul înouitor și
ostil oricărei prejudecăți învechite, concepția
de militant pe care și-o conferă poetul.

Ioan Horea

Citiți și răspândiți

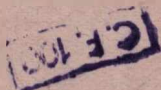
TÂNĂRUL SCRITOR

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

In fiecare număr :

VERSURI, SCHIȚE,
NUVELE, ARTICOLE
CRITICE, NOTE,
COMENTARII,
RECENZII,
POȘTA REDACȚIEI

APARE LUNAR, 96 PAGINI
LEI 1,50.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
BUCUREȘTI, BULEVARDUL ANA IPĂTESCU Nr. 15.

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon: 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon: 1.17.92.

ABONAMENTE ANUALE : lei 60

Abonamente pe anul 1954 la revista „Viața Românească” se primesc la toate oficiile Poștale dela orașe și sate, difuzorii revistei.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.